

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Педагогика ғылымдары» сериясы

Серия «Педагогические науки»

№4(40), 2013 ж.

Алматы, 2013

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті
ХАБАРШЫ

«Педагогика ғылымдары» сериясы,
№3(39), 2013 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2001 ж. бастап шығады

Бас редактор:
п.ғ.д., проф. Т.Баймолдаев

Бас редактордың орынбасары:
п.ғ.к., проф. С.Г. Тажбаева

Редакция алқасы:
п.ғ.д., проф. Г.П. Новикова (Ресей),
ф.ғ.д., проф.

Абду Ар-Рахман Хижази (Мысыр),
п.ғ.д., проф. С.М. Кенесбаев,
п.ғ.д., проф. Г.Т. Хайруллин,
п.ғ.д., проф., ҚР ҰҒА мүше-корр.

В.В. Трифионов,
п.ғ.д., проф. Б.У. Сманов,
п.ғ.д., проф. У.М. Абдиганбарова,
психол.ғ.д., проф. О.С. Сангилбаев,
п.ғ.д., проф. К.Б. Болеев,
п.ғ.д., проф. К.Т. Беркимбаев,
п.ғ.д., проф. Е.С. Ибышев,
п.ғ.д., проф. С.Т. Иманбаева
п.ғ.д., доц.м.а. Г.С. Саудабаева,
п.ғ.к., доцент Р.Т. Сулайманова
(Қырғызстан)

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2013

Қазақстан Республикасының мәдениет
және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10104-Ж

Басуға 27.08.2013 кол қойылды.
Таралымы 300 дана.
Көлемі 39 е.б.т.
Пішімі 60x84 1/8. Тапсырыс 204

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті «Ұлағат»
баспасының баспаханасында басылды

М а з м ұ н ы
С о д е р ж а н и е

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ
ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Шишлянникова Н.П. Региональная специфика музыкального образования в школе и в вузе.....	5
Андрienko E.B. Исследование педагогические профессионализма в контексте самоактуализационного подхода.....	7
Бөлеев Қ., Бөлеева Л.Қ., Бөлеева П.Қ. Қазақстандағы дидактикалық оқулықтардың мазмұнына қысқаша талдау.....	10
Иманбаева С.Т. Қазақстан Республикасы Президенті Н.А. Назарбаевтың әр жылғы Жолдауларындағы интеллектуалды ұлтты қалыптастыру идеялары.....	14
Саудабаева Г.С., Кошкарлова Ш.З., Кошкарлова П.З. Совершенствование содержания технологического и эстетического образования.....	17
Саудабаева Г.С., Тәжиева З.Д., Альназарова Г.Ш. Білім беру қызметіндегі маркетинг ерекшелігі.....	20
Манкеш А.Е., Мизимбаева А.С. Основы профессионального становления педагога высшей школы в глобальном образовательном пространстве.....	22
Беркімбаев К.М., Данияров Т.А., Косжанова У.М. Болашақ дәрігерлердің әлеуметтік-психологиялық кәсіби күзiреттiлiгiн қалыптастыру.....	26
Искакова П.К., Ерназарова Д.Ж., Беркимбаев К.М., Молдалиев И.С. Болашақ дәрігерлердің ақпараттық құзырлығын қалыптастыру мәселесі.....	29
Оналбек Ж.К., Мұхамеджанов Б.Қ., Данияров Т.Ә. Дене шынықтыру және спорт мамандықтарында әсекеге қабiлеттi құзырлылық үлгiсi.....	33
Рысбекова Л.Қ., Рысбекова А.Қ. Педагогикалық тұрғыдан алғанда шығармашылық іс-әрекет сапалық қасиетінің қалыптасуының бірден-бір жолы.....	35
Абдрахманова К.Х. Араб және қазақ тілдеріндегі етістіктің морфологиялық құрылымы.....	37
Қожаева С.Қ. Педагогикалық пәндерге экологиялық білім негіздерін енгізу.....	41
Бапаева М.Қ., Қалдыбекова Э. Тұлғааралық өзара қарым-қатынасқа қажеттілік-тұлға белсенділігінің қайнар көзі.....	44
Исабаева Д.Н., Құрманбаева Ж. Білім беру үдерісіндегі электрондық ресурстар және олардың сапасын саралау.....	46
Ешімбетова З.Б. Студенттердің танымдық қызығушылығын тілдерді оқыту үрдісінде қалыптастыру-әлеуметтік-педагогикалық мәселе.....	49
Ушакова Г.И. К вопросу о повышении качества образования в условиях кредитной системы обучения.....	52
Сұлтанбек М.Ж. Қашықтан оқыту технологиялары бойынша оқытуды ұйымдастырудың кейбір ерекшеліктері.....	55
Khamitova G.D. Problems of teaching English at the universities and the proposed solutions.....	58
Қуанжанова Қ.Т., Аширбаева Н.Н. Андрагогикалық білім – тұлғаның даму құралы ретінде.....	60
Мырзапейсова К.Ж. Оқытудың жобалық әдісін қолдану – жоғары білім берудің сапасын арттырудың кепілі.....	63
Ниязбаева Н.Н. Микро обучение как средство формирования рефлексивно-феноменологической компетентности учащихся магистратуры.....	67
	70
	73
	74
	77
	81

Казахский национальный
педагогический
университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия
«Педагогические науки»,
№3(39), 2013 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2001 года.

Главный редактор:
д.п.н., проф. Т.М. Баймолдаев

Зам. главного редактора:
к.п.н., проф. С.Г. Тажбаева

Редакционная коллегия:
д.п.н., проф. Г.П. Новикова (Россия),
д.ф.н., проф.

Абду Ар-Рахман Хижази (Египет),
д.п.н., проф. С.М. Кенесбаев,
д.п.н., проф. Г.Т. Хайруллин,
д.п.н., проф. Чл. корр. НАН РК

В.В. Трифонов,
д.п.н., проф. Б.У. Сманов,
д.п.н., проф. У.М. Абдигалбарова,
д.психол.н., проф. О.С. Сангилбаев,
д.п.н., проф. К.Б. Болеев,
д.п.н., проф. К.Т. Беркимбаев,
д.п.н., проф. Е.С. Ибышев,
д.п.н., проф. С.Т. Иманбаева,
д.п.н., и.о. доцента Г.С. Саудабаева,
к.п.н., доцент Р.Т. Сулайманова
(Кыргызстан)

© Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2013

Зарегистрировано в Министерстве
культуры и информации Республики
Казахстан 8 мая 2009 г. №10104-Ж

Подписано в печать 27.08.2013.
Формат 60x84 1/8.
Объем 39 уч.-изд.л.
Тираж 300 экз. Заказ 204

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического университета им. Абая

Өзбекова Ж.Т., Қайнарбаева А.Д. Ферменттер тіршілік құпияларының кілті ретінде оқытудың ғылыми және теориялық әдістері.....	83
Кенан Алтынқая Особенности педагогической профессии в Турции..	87
Морозова С.А. О реализации компетентного подхода в среднем профессиональном музыкальном образовании.....	89
Смирнова К.А. Духовно-нравственное воспитание: от традиции к инновации	92
Жунушалиева Н.М. Компетентный подход в профессиональном образовании.....	95
Биханова.А., Азирбаева Т. Критерии профессиональной компетентности учителя.....	98
Нукеева Л.У. Қостілділік теориясы және оның түрлері.....	102
Курбанова Л.К. Состояние работы по профессиональной подготовке учителей в Азербайджане.....	102
Бердешова Ы.Н. Көркем мәтіннің өзіне тән ерекшелігі және шетел тілі сабағында мәтінді талдау.....	105
Шарипова Г.Б. Межкультурное общение – составляющая коммуникативной компетенции в обучении иностранным языкам	109
Дошыбеков А.Б., Ниязақынов Е.Б. Особенности развития физических качеств у высоко квалифицированных борцов греко-римского стиля высокой квалификации.....	120
Тубитбаева Ж.Х., Файзуллаев А. Электр және магнит өрістерін оқытудың дидактикалық принциптері.....	124
Ысқақова Н. Шет тілін үйретуде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолданудың маңыздылығы.....	126
Құлбаев А.Т. Спорттық жарыстар жүйесін басқаруды жоспарлау	129
Ергазина А.А. Поликультурная компетентность как основа профессиональной деятельности педагога.....	129
Кенжан А. Жастарды ұлтжандылыққа тәрбиелеудің әдіснамалық негіздері және философиялық-педагогикалық қырлары.....	132
Сапиева М.С. Интегративно-модульный подход к процессу подготовки учителей музыки.....	135
Джандильдинов М.К. Развитие личностно-профессиональной компетенции у студентов.....	139
Койлыбаева Р.К., Техникалық ЖОО-да ағылшын тілін оқытудың деңгейін көтеру.....	143
ЖОҒАРЫ МЕКТЕП ВЫСШАЯ ШКОЛА	146
Оңалбек Ж.К., Мұхамеджанов Б.Қ., Данияров Т.Ә. Мамандардың бәсекелестікке қабілеттілік параметрлері мен тұтыну қасиеттерін салыстыру.....	150
Мукашева А.С., Копбаева С.М. Организация ролевой игры на занятиях по иностранному языку.....	153
Тажбаева С.Г. Куратор в вузе в системе профессиональной подготовки будущих учителей.....	155
Куратова О.А., Сейткулова Ж. Реализация концепции гуманизации и гуманитаризации образования на неязыковых специальностях вуза.....	159
Кифик Н.Ю. Роль педагогической практики в формировании профессиональной компетентности будущего учителя.....	162
Оразов Ш. Восприятие времени и спортивная специализация...	166
Сәндібаева Н.Ә., Сүлейменова Д.Д. Физика пәні арқылы студенттердің ақпараттық және коммуникативті күзиреттілігін қалыптастыру.....	169
Асылханова М.А. Психологические аспекты педагогического общения.....	170
	173
	176

Ешімбетова З.Б. Студенттердің танымдық қызығушылығын тілдерді оқыту үрдісінде қалыптастыру – әлеуметтік-педагогикалық мәселе.....	181 182
Nessipbayeva O. The criteria of good breeding of the modern specialist.....	184
Оралканова И.А. О готовности учителей начальных классов к работе в условиях инклюзивного образования.....	188
Джаксынбаева Ж.Т. Мектеп жасындағы балалардың мазасыздануының психологиялық ерекшеліктері.....	191
Абусейтов Б. Взаимосвязь целей и форм участия студентов в физкультурно-спортивной деятельности.....	195
Оразбаева К.О. Педагог мамандардың жаһандық құзырттілігін қалыптастырудың теориялық тұстары.....	199
Аширбаева Н.Н., Мизимбаева А.С. Әскери мектеп тәрбиеленушілерін психологиялық сүйемелдеу.....	202
Mizimbaeva A.S. The definition role and possible waysof research cultu re development in high educational institutions.....	206
Джандильдинов М.К. Развитие личностно- профессиональной компетенции у студентов.....	209
Баймуханбетов Б.М. Тұлғаның лидерлік ерекшеліктері.....	211
Нағымжанова Қ.М. Университет студенттерінің педагогикалық креативтігін қалыптастырудың әдіснамалық негіздері.....	214
Биханова А. Компоненты профессиональной компетентности педагога.....	216
ПЕДАГОГИКА ТАРИХЫ	
ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИКИ	
Дүйсенбаев А.Қ. Жеке тұлғаны патриоттыққа тәрбиелеудегі тарихи сананың тағылымдық рөлі.....	219
Ashirimbetova M. Culture as reflected in Kazakh mentality.....	223
Сексенбаева Л.И. Этническая общность.....	227
Мусина Т., Урмурзина Б.Г., Наурзалина Д.Г., Карабалина А.А. «Триада риска» и ее связь с состоянием психосоматического.....	229
Ремзи Адсыз Изучение иностранного языка в турции (1923-2013).....	232
ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП	
ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА	
Аймағамбетова Қ.А., Какежанова М. Мектепке дейінгі ұйымдағы заттық дамытушы органы ұйымдастыру талаптары.....	238
Жиенбаева С.Н., Фейзулдаева С. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік күзiреттілігін қалыптастырудағы тәжірибенің орны.....	240
Жиенбаева С.Н. Оқушылардың сабақтан тыс жобалау іс-әрекетін ұйымдастыру ерекшеліктері.....	244
Шокыбаев Ж.А., Катпаева Л.М. Здоровый образжизни и воспитание молодого поколения.....	247
Саудабаева Г.С. Кошкарлова Ш.З., Тлеубай С. Роль композиции костюма с национальными мотивами с этическом воспитании школьников.....	250
Жумадуллаева А.А., Досжан Салтанат, Сарсенбаева С.Б. Отбасылық құндылықтарды дәріптеу – өмір талабы.....	253
Жаздықбаева М.Б., Қасымбеков Ж. Жаңа технологиялар негізінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту негіздері	256
Альпеисов Е.А. Некоторые вопросы составления типовых учебных планов средних школ.....	260

Данияров Т.Ә., Бимаганбетова А.К., Базарбаев Қ.Қ. Жалпы білім беретін мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті оқытудың теориялық негіздері.....	262
Мелдебекова Ү., Құтымова С., Рысбекова А. Қазақ халқының салт-дәстүрі арқылы оқушыларға ұлттық тәрбие беру жолдары....	265
Рысбекова А., Исахова Ш.И. Мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалар еңбегінің өзіндік ерекшеліктері.....	268
Жұбандықова А.М. Бастауыш сынып оқушыларының этномәдени құндылықтарын қалыптастырудың ерекшеліктері.....	270
Джаксынқаева Ж.Т. Мектеп жасындағы балалардың мазасыздануының психологиялық ерекшелігі.....	272
Халилаева Э.Ж. Мектеп жасына дейінгі балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру.....	276
Оңалбек Ж.К., Беркимбаев К.М., Данияров Т.Ә. Оқушылар бойында салауатты өмір сүру дағдысын қалыптастырудың ерекшеліктері.....	280 282
Манкеш А.Е. Шағын жинақты мектептегі сыныптан тыс тәрбие жұмысының ерекшеліктері.....	285
Ауелбеков Е.Б., Куралбаева А.А. Пәнаралық интеграция арқылы бейнелеу өнерінде оқушылардың дүниетанымын арттыру.....	288
Жаздықбаева М.Б., Қасымбеков Ж. Жаңа технологиялар негізінде оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту негіздері	293
Байназарова Т.Б. Бастауыш сынып оқушыларына эстетикалық тәрбие беруде пәнаралық кіріктірудің ерекшеліктері.....	296
Кулекенова Ж.Г. Развитие грамматической категории падежа в детской речи.....	300
Ахметова М.К. Основные этапы развития методических концепций раннего обучения иностранному языку.....	303
Исабаева Д.Н., Елеусизова Г. Информатикадан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудың ерекшеліктері.....	307
Амирова А.М. О некоторых вопросах изучения методики преподавания сложносочиненных предложений русского языка в иноязычной аудитории.....	309
Волошина Н.К. Модель гендерной социализации младших школьников в условиях параллельно-раздельного обучения и воспитания.....	
Қапанова Б. Қазақстан Республикасының мектептерінде экологиялық білім мен тәрбие берудің жүйесі.....	
Кифик Н.Ю. Учебник истории: требования к содержанию и структуре.....	
Базарбаева К.К., Саркулова Ж.Ж. Жергілікті мектептегі педагогикалық-психологиялық қызметінің ақпараттық мәдениетінің қызметін атқару.....	
Ниязғалиева-Сатыбалдина К.А., Наурзалина Д.Г., Карабалина А.А., Амирханова А.А. Психолого-педагогические факторы управления конфликтом в школе.....	
Ковтонюк М.М. Педагогические условия и научно-методическое сопровождение математической подготовки будущего учителя математики.....	
Текесбаева А.М. Дүниетану сабақтарында өлкетану материалдарын пайдаланудың тиімді жолдары.....	
Сартбаева Д.Қ., Мұхамеджанова А.Б. Балалар поэзиясындағы санамақ жанрының функционалдық қызметі.....	
Крыкбаева С.М. Қазақстан кескіндеме өнеріндегі натюрморт жанры арқылы оқушыларға көркемдік тәрбие берудің маңыздылығы.....	
Куралбаева А.А. Бастауыш білім мазмұнын интеграциялау мәселесі.....	
Ағыбай Қ.Е. Отбасында бала тұлғасын қалыптастырудың педагогикалық-психологиялық негіздері.....	

Данилова Е.Ю. Интегрированные музыкальные занятия с дошкольниками как средство формирования целостного образа мира.....
Коньсбаева Ж.У. Бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру.....
Сейтимова Ж.И. Шетел тілі сабақтарында таңбалы-символдық көрнекі құралдарды ұтымды қолданудың жолдары.....
Солтанмұратова Г.М. Көптілді білім беру жүйесінде шет тілі маманының тілдік құзыреттіліктерінің маңыздылығы.....
Жумадуллаева А.А., Досжан Салтанат, Сарсенбаева С.Б. Отбасылық құндылықтарды дәріптеу – өмір талабы.....
Әрдем Мехмет Акиф Мектеп директорларунун текшерүү милдети

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (приказ №433-3 ж от 26 июня 2003 г.) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по педагогическим наукам.

Білім және ғылым саласындағы бақылау Комитеті Алқасының (2003 жылғы 26 маусым №433-3ж бұйрығы) шешімі негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың Хабаршы журналының «Педагогика ғылымдары» сериясын педагогика ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

РЕГИОНАЛЬНАЯ СПЕЦИФИКА МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ И В ВУЗЕ

Н. П. Шишляникова-

доктор педагогических наук, профессор кафедры музыки и музыкального образования Хакасского государственного университета им. Н.Ф. Катанова.

Резюме:

В статье раскрыт методологический подход к реализации регионального музыкального образования на принципах, позволяющих обеспечить позитивные взаимодействия представителей разных культур в поликультурном образовательном пространстве школы и вуза. Показаны преимущества и результативность данного подхода к формированию музыкальной культуры народов, населяющих Хакасию.

Summary

In clause the methodological approach to realization of regional music education on the principles is opened, allowing to provide positive interactions of representatives of different cultures in polycultural educational space of school and high school. Advantages and productivity of the given approach to formation of musical culture of people occupying Khakassia are shown.

Одной из основных задач модернизации образования в условиях многонационального государства является реализация регионального компонента содержания образования, приведение его в соответствие с требованиями времени и задачами развития страны в XXI веке. Известно, что пассивное отношение общества и школы к национальной культуре народа приводит к утрате позитивного восприятия своей этнической общности, негативно сказывается на национальном самосознании детей и молодежи. Вырастая в таких условиях, дети остаются равнодушными и к собственным этническим корням, и к культурному многообразию той земли, которая является для них малой родиной. Это неизбежно создает трудности во взаимопонимании и взаимоуважении традиций и обычаев других народов в межкультурном пространстве представителей разных этносов.

Хакасия – многонациональная республика. Наряду с коренным населением здесь проживают представители многих народов. Большинство же составляют русские и хакасы. Выделенная в Государственном стандарте образовательная область «Искусство», куда входят школьные предметы «Музыка» и «Изобразительное искусство», направлена на формирование у школьников художественной культуры. Содержание регионального компонента по предмету «Музыка» нацелено на передачу духовных ценностей коренного народа и других народов Хакасии в процессе освоения учащимися музыкальной культуры как части культуры мировой. При этом учителя музыки руководствуются напутствием Д.Б. Кабалевского: «Русские ребята не могут полноценно расти и духовно развиваться, оставаясь глухими к музыке того народа, с которым постоянно общаются, чью разговорную и музыкальную речь постоянно слышат вокруг себя».

При разработке структуры и содержания регионального компонента музыкального образования в Хакасии учтены этнокультурные особенности и традиционно сложившийся тип мировоззрения коренного этноса, обозначены направления учебно-воспитательного процесса в поликультурной школе с учетом изучения особенностей хакасской музыкальной культуры во взаимодействии с музыкальной культурой русского народа и культурой мировой. Такой подход позволяет обеспечить в дальнейшем позитивные межкультурные взаимодействия представителей разных национальностей.

Народное музыкально-поэтическое творчество является основой национальной культуры любого этноса, так как построено на отображении традиций быта, обрядности, сопровождающей жизнь человека с момента его рождения. Профессиональное музыкальное искусство и творчество композиторов вырастает из народного искусства. Ещё композитор М.И. Глинка указывал на то, что создаёт музыку народ, а композиторы только её аранжируют.

Примером этому служит профессиональное искусство Хакасии, которое представляет собой сплав народных традиций и современности, национального и интернационального. Чем раньше происходит знакомство детей с родной музыкальной культурой во взаимодействии с музыкальными культурами

народов, проживающих компактно на одной территории, а также с шедеврами мировой музыкальной культуры, тем гармоничнее складываются взаимоотношения детей разных национальностей в школьном образовательном пространстве.

Данные исходные посылки позволили нам сформулировать ключевые принципы построения и реализации содержания регионального общего и профессионального музыкального образования:

- **принцип целостности** как универсальный и всеобъемлющий в освоении музыкальной культуры любого народа. Он реализуется в двух его аспектах и требует: а) понимание единства и взаимопроникновения традиций народного и профессионального искусства и творчества, взаимодействия музыкальных культур различных народов; б) взаимодействия и интеграции различных видов искусства и творчества в процессе освоения содержания регионального образования;

- изучение регионального музыкального материала с учетом традиционных мировоззренческих взглядов коренного населения и в соответствии с возрастными психологическими особенностями обучающихся разных национальностей; воспитание психологической готовности воспринимать этническое и культурное многообразие человеческого сообщества;

- интеграция национального в общемировое. Нахождение в музыке разных народов мира общих языковых средств для выражения национальных характеров, настроений, отношений к окружающему миру в произведениях. Осознание языка музыки, искусства как языка дружбы между народами разных народов и стран, языка диалога культур.

- включение содержания регионального компонента в федеральную составляющую музыкального образования в качестве ее органической части на единых методологических подходах и принципах, способствующих пониманию механизмов возникновения культурного многообразия и осознанию необходимости жить в гармонии с другими народами.

Эти принципы являются общехудожественными и универсальными, а опора на них в реализации содержания регионального музыкального образования позволяет учитывать баланс интересов и ценностей **личных, национальных и общечеловеческих**, поскольку образовательное пространство России, как и любой другой страны, имеет три измерения: этнокультурное, общенациональное и мировое.

Структура регионального компонента музыкального образования в Хакасии определяется тематическим принципом построения содержания федеральных программ, а содержательное наполнение занятий планируется в соответствии с его логикой. Расположение учебного материала строится по усмотрению учителя, как в форме образовательных модулей региональной учебной информации, так и путем её равномерного распределения в течение учебного года, подчиняя основной тематике федеральной программы.

Предлагаемый методологический подход имеет ряд преимуществ. Прежде всего, он реализует принцип интеграции национального в общемировое, а занятия, организованные в соответствии с этим принципом, способствуют межкультурному взаимодействию представителей разных музыкальных культур в учебно-воспитательном процессе. Федеральные программы по музыке остаются цельными, сохраняют свой художественно-педагогический смысл и, благодаря наполнению их материалом этнокультурного значения, становятся самобытными и неповторимыми, как и сама культура хакасского и любого другого народа.

Практика реализации принципов регионального музыкального образования в республике Хакасия подтвердила верность избранного методологического подхода. Основным результатом занятий по освоению этномызыкальной культуры хакасов в поликультурной школе являются изменения, которые происходят во взаимоотношениях детей. Дети хакасской национальности испытывают чувство гордости за культуру своего народа, которая на равных становится предметом изучения на уроках музыки. Русским и русскоговорящим ребятам других национальностей, которые внутренне, в музыкально-творческой деятельности «проживают» культуру другого народа как свою, она становится понятной и близкой. Постепенно у детей формируется установка на взаимопонимание людей – представителей разных культур.

Другим и значимым показателем результативности занятий являются изменения в отношении к музыке хакасского народа у детей других национальностей – от нейтрального отношения – до интереса и потребности слушать, исполнять и в будущем распространять музыкальное наследие Хакасии. Воспитание в полиэтнической среде, основанное на принципах диалога культур, уважения к культуре другого народа, является мощным фактором формирования духовно-нравственного здоровья детей разных национальностей, развития их этнического самосознания, культурной толерантности, воспитания психологической готовности воспринимать этническое и культурное многообразие человеческого

сообщества.

Данный методологический подход определяет структуру и содержательное наполнение подготовки будущего учителя музыки в стенах Хакасского государственного университета им. Н.Ф.Катанова. Вузовский компонент включает изучение курса «Музыкальная культура Хакасии», который в настоящее время обеспечен полным учебно-методическим комплексом. Кроме того, студенты осваивают музыкальный репертуар регионального значения в качестве обязательного в федеральных дисциплинах исполнительской подготовки: «Класс основного музыкального инструмента», «Класс сольного пения», «Хоровой класс и практическая работа с хором», «Класс хорового дирижирования и чтения хоровых партитур».

Ежегодно две-три выпускных квалификационных работы студентов посвящаются исследованию проблем формирования музыкальной культуры и межкультурного взаимодействия народов, населяющих Хакасию. На ежегодную научно-практическую конференцию «Катановские чтения» студенты готовят доклады, в том числе с региональной тематикой, выступления на конкурсах вокального, хорового и инструментального исполнительства, где присутствует репертуар композиторов Хакасии. Последние годы в работе студенческой конференции принимают активное участие учащиеся общеобразовательных и музыкальных школ г. Абакана. Они также готовят выступления, в том числе по региональной тематике.

Показательно, что студентка специальности «Музыкальное образование» Чорпита Лидия, украинка по национальности, представляла музыкальную культуру хакасского народа в заключительном туре Международного студенческого конкурса «Учитель музыки XXI века» им. Д.Б. Кабалевского, прошедшего в октябре 2009 года в г. Магнитогорске, где стала дипломантом второй степени.

Научно-практические конференции и методологические семинары преподавателей, которые проходят на кафедре музыки и музыкального образования, включают данную проблематику в повестку дня. Это позволяет обеспечить преемственность и системность в изучении вопросов формирования этномызыкальной культуры подрастающих поколений на уровне нашего региона, реализовывать содержание регионального компонента общего и профессионального музыкального образования на еди.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПРОФЕССИОНАЛИЗМА В КОНТЕКСТЕ САМОАКТУАЛИЗАЦИОННОГО ПОДХОДА

Е.В. АНДРИЕНКО-

(доктор пед. наук, профессор, зав.кафедрой педагогики и психологии Института физико-математического и информационно-экономического образования Новосибирского государственного педагогического университета)

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются возможности использования метода моделирования при исследовании некоторых аспектов педагогического профессионализма: профессиональной самоактуализации, профессиональной зрелости и т.д.

Summary

This article discusses the possibility of using simulation methods in the study of certain aspects of pedagogical professionalism: professional self-actualization, professional maturity, etc.

Педагогический профессионализм – одно из ведущих направлений современных психологических и педагогических исследований. Как в России, так и за рубежом. Значимость разработок в этом направлении определяется совершенствованием образовательных процессов и их влиянием на все сферы жизнедеятельности общества. Относительно недавно, а именно четыре десятилетия назад появились первые исследования формирования основ профессионализма в образовательной системе вуза. Профессионализм исследовался по различным направлениям. Но в основе таких исследований почти всегда лежал принцип соотношения личности и деятельности.

Для разработок проблем педагогического профессионализма, связанных с высшим образованием, базовыми категориями являются «готовность» и «направленность». Готовность, рассматриваемая в качестве активно-действенного состояния личности, установки на определенное поведение, мобилизации сил для выполнения задания, всегда анализировалась по структурным компонентам. В различных исследованиях выделяли компоненты: мотивационный, ориентационный, операционный, волевой, оценочный. Готовность включает в себя вооруженность человека необходимыми для успешного

выполнения действий знаниями, умениями, навыками; способность реализовать имеющуюся программу действий на высоком уровне исполнения. В определенном смысле категория готовности является весьма близкой к категории обученности, но в большей степени определяет предрасположенность человека действовать определенным образом.

Направленность рассматривалась как одно из важнейших свойств личности, которое выражается в целях и мотивах поведения, потребностях, интересах, идеалах, убеждениях, установках. Направленность характеризует мотивационный аспект деятельности личности, который связан с ее мировоззрением, склонностями и способностями к интенциональной вовлеченности в деятельность.

Один из основоположников российской педагогики высшей школы и исследователь процесса формирования профессионально-педагогической направленности личности учителя в системе высшего педагогического образования В.А.Сластенин выделял в направленности избирательное отношение к действительности и иерархическую систему мотивов[2]. При этом он связывал побуждающую, мобилизующую силу человека с актуализацией его подчас скрытых способностей. В рамках его научной школы разрабатывались проблемы формирования готовности педагога к профессиональной деятельности в различных образовательных системах, теория педагогической деятельности и подготовка к ней в системе высшего педагогического и непрерывного образования. Специфика исследований научной школы В.А.Сластенина заключается, на наш взгляд в разработке позитивных факторов профессионализма педагогов[2].

Если мы проанализируем тематику научных исследований по педагогическим и психологическим наукам (по бюллетеню ВАК) (докторские диссертации), то только за последние несколько лет обнаружим явную тенденцию к разработкам тем, связанных с негативными явлениями социализации, образования, воспитания и обучения. Исследуются деструктивные явления социальной и образовательной действительности: развитие отклоняющегося поведения по различным типологиям, трудности педагогической деятельности, нормативные и ненормативные кризисы профессиональной деятельности, коммуникативные барьеры, негативные факторы влияния образовательной занятости и т.д.

Несомненно, такие исследования представляют собой большую важность и необходимы для того, чтобы преодолеть негативные феномены. Однако не менее важным и значимым является исследование позитивных факторов развития: самоактуализации, достижений, зрелости, успеха, саногенного мышления... В настоящее время в педагогике и психологии сложились определенные предпосылки для достаточно глубокого изучения таких вопросов. К одному из них мы относим изучение педагогического профессионализма в контексте позитивных результатов его становления и развития.

Сегодня можно исследовать позитивные факторы педагогического профессионализма, поскольку есть все теоретические предпосылки для этого. Определены фундаментальные положения о личностно-профессиональном развитии учителя и личностно-деятельностном подходе в образовании (И.А.Зимняя, Л.М.Митина). В рамках гуманистической психологии дано описание феномена самоактуализации личности как механизма саморазвития, мотива, результата и процесса (А.Маслоу, К.Роджерс, Д.А.Леонтьев). Разработана психологическая концепция профессионализма (А.К.Маркова). Достаточно глубоко изучена профессиональная подготовка к педагогической деятельности в системе высшего образования (В.А.Сластенин и др.). Весьма результативны акмеологические исследования в области современного образования (Н.В.Кузьмина, А.А.Деркач, А.А.Бодалев и др.). Именно в рамках акмеологии изучаются проблемы достижений и позитивных факторов профессионального становления.

Несколько лет назад автором данной статьи было проведено исследование психолого-педагогических основ формирования профессиональной зрелости учителя. Исследовался начальный этап формирования зрелости, поскольку «основы» обозначает источник, то, на чем строится весь процесс, исходные положения, начальный, отправной момент динамики развития. Мы базировались на понятиях, уже разработанных в науке («профессионализм», «профессионально-педагогическая направленность личности», «профессиональная зрелость», «формирование профессионализма», «готовность к педагогической деятельности», «формирование готовности к педагогической деятельности» и др.) В процессе исследования был освоен новый познавательный и научный материал, разработаны категории «самоактуализация в педагогической деятельности», «профессиональная зрелость учителя», «формирование профессиональной зрелости учителя в системе высшего педобразования»[1].

Была сделана попытка выявить ведущие тенденции, психолого-педагогические условия и механизмы формирования профессиональной зрелости учителя. При этом профессиональная зрелость учителя рассматривалась как социально-педагогический и акмеологический феномен. А сам процесс формирования профессиональной зрелости учителя исследовался в его начальной, базовой основе - в

системе высшего педагогического образования.

Анализ теоретико-методологической и информационной основы исследования, включал в себя достаточное количество акмеологических, педагогических, психологических теорий, концептуальных идей и разработок. Ключевые моменты анализа были связаны с психолого-педагогическим подходом к решению проблемы. При исследовании состояния разработанности проблемы мы обнаружили некоторые положения и концепции, имеющие принципиальное значение при определении собственной исходной научной позиции.

Это прежде всего, существование двух схем анализа профессиональной зрелости по макро- и микроакмеологическим моделям: одновершинная и многовершинные модели (А.А.Деркач, А.А.Бодалев, Н.В.Кузьмина); разработанность критериальной оценки профессиональных достижений наиболее эффективных учителей (В.П.Панасюк); идею о детерминации профессиональной зрелости процессом самоактуализации личности на основе её интенциональной направленности в деятельность (А.А.Бодалев, А.Маслоу, К.Роджерс и др.), и, наконец, положение о сензитивности студенческого возраста к достижениям, экспериментально обоснованном Б.Г.Ананьевым и его научной школой еще в 60-х годах XX века.

Наличие данных разработок позволило нам, во-первых, проанализировать феномен профессиональной зрелости учителя в двух аспектах и соотнести результаты анализа. Во-вторых, обеспечило возможность выделения обязательных направлений профессионального развития, ведущих к формированию зрелости и детерминирующих соответствующую подготовку. В-третьих, определило необходимость изучения профессиональной самоактуализации в качестве базовой основы и ядерного компонента профессиональной зрелости. В-четвертых, предопределило анализ высшего педагогического образования как начального (исходного) этапа формирования профессиональной зрелости учителя.

Мы предположили, что детерминация процесса формирования профессиональной зрелости учителя на начальном этапе его профессионального пути может быть обусловлена следующими обстоятельствами. Во-первых, единством социально-педагогического воздействия и профессионального саморазвития, самоактуализации, определяющей динамику перехода специалиста из объектной позиции в субъектную. Во-вторых, направленностью процесса высшего педагогического образования на модель формирования профессиональной зрелости и профессиональной самоактуализации учителя, обусловленную эталонным вариантом психологической структуры педагогической деятельности и индивидуальной неповторимостью каждого субъекта деятельности. В-третьих, ориентацией образовательной программы вуза на технологическое обеспечение, разработанное с учетом развития основных структурных составляющих профессиональной зрелости; психолого-педагогическим обеспечением динамики профессиональной самоактуализации учителя; моделированием и реализацией педагогических технологий с учетом их ориентированности на единство структурных компонентов зрелости и самоактуализации в педагогической деятельности.

При проведении исследования был использован комплекс аналитических, диагностических, обсервационных, праксиметрических и экспериментальных методов, однако особая роль была отведена методам моделирования и обобщения педагогического опыта.

Моделирование широко применялось нами в связи с существованием значимых в контексте нашего исследования теорий и разработок профессионализма, профессиональной зрелости и развития личности учителя, которые, будучи достаточно обоснованными, определили границы допустимых упрощений при моделировании. Кроме того, предметом моделирования были относительно сложные системные образования. Их эффективное функционирование зависит от большого количества взаимосвязанных факторов. Поэтому использовалось несколько моделей, дополняющих друг друга. В качестве объектов моделирования выступили: профессиональная зрелость учителя (в широком смысле – преподавателя), процесс актуализации особенностей профессионала в деятельности, подготовка к профессиональной самоактуализации, педагогические технологии, реализуемые в системе высшего образования.

Нами было разработано шесть взаимодополняющих моделей.

Структурно-функциональная модель зрелости учителя как системного образования.

Модель актуализации индивидуальных, личностных и субъектных особенностей учителя в педагогической деятельности.

Модель содержания процесса актуализации индивидуальных особенностей учителя в педагогической деятельности.

Модель подготовки учителя к самоактуализации в педагогической деятельности.

Модель технологического обеспечения процесса формирования профессиональной зрелости учителя.

Модель педагогической технологии, реализуемой в системе психолого-педагогической подготовки учителей [1].

Мы использовали возможности моделирования не только как средство отображения исследуемых объектов, но и в качестве критерия проверки научных знаний, осуществляемой в ходе установления отношений рассматриваемой модели к другой модели или теории, адекватность которой считается практически обоснованной. Например, теория индивидуального стиля деятельности (Е.А.Климов, Я.Стреляу, Т.Томашевский); профессиограмма педагогической деятельности (Н.В.Кузьмина); концепция содержания образования (М.Н.Скаткин, Лернер, В.В.Краевкий) и др.

Исследование феноменов на их моделях позволило нам определить структуру и функции профессиональной зрелости учителя как системного образования, социально-педагогического и акмеологического феномена. Была выявлена значимость профессиональной самоактуализации -ядерного компонента и базовой основы формирования профессиональной зрелости учителя, обосновано конкретное содержание профессиональной самоактуализации, включающее в себя проявление типологических свойств нервной системы, ведущего эго-состояния и ценностных ориентаций в общепедагогических видах деятельности.

Для того чтобы выявить закономерности, тенденции и психолого-педагогические условия формирования профессиональной зрелости специалиста, необходимо иметь ясные представления о специфике взаимосвязи между закономерностью, тенденцией и условием. Вполне очевидно, что основные сущностные представления о закономерности, тенденции и условии лежат в области философии и этимологии русского языка. Мы опирались на философское понимание закономерности как наиболее устойчивой, необходимой, существенной и повторяющейся внутренней и внешней связи исследуемого феномена. Философскую трактовку тенденции в качестве ведущего направления развития. И «классическую» интерпретацию условий как наиболее существенных компонентов комплекса объектов, из наличия которых с необходимостью следует осуществление данного явления.

В то же время, используя системный подход к анализу психолого-педагогических явлений, нельзя было игнорировать факт специфики их функционирования и развития. Эта специфика определялась по наличию одновременной вовлеченности системного объекта в различные виды практик. То есть процесс формирования профессиональной зрелости, будучи системным, по своим основным характеристикам, рассматривался со стороны вовлеченности в различные виды социальных, педагогических, психологических, собственно акмеологических практик. В таких случаях один и тот же объект в одном отношении является системой, а в другом – нет. Система относительна и эта относительность определяется по ведущей функции (а их несколько, и в разных обстоятельствах их ведущие роли меняются). Поэтому исследование закономерностей было еще связано и с фактом выявления таких связей, которые определяют сущностные характеристики исследуемого феномена как полифункционального объекта. Раскрытие тенденций опиралось на понимание таких направлений развития, которые детерминируют целевые динамические процессы развития объекта относительно его ведущих функций.

Теоретическое и эмпирическое исследование психолого-педагогических основ формирования профессиональной зрелости учителя позволило нам сделать следующие выводы.

1. Профессиональная зрелость учителя – это системное личностное образование, которого человек может не только достигать (достижение профессиональной зрелости), но и формировать. Формирование профессиональной зрелости было рассмотрено как направленный процесс новообразований социально-феноменологического характера, обуславливающий высшие достижения педагога в профессиональной сфере на определенном этапе его развития. Этот процесс обеспечивается единством социально-педагогического целенаправленного влияния организованной образовательной среды; собственной интрагенной активности специалиста как индивида, личности и субъекта деятельности; требованиями профессиональной педагогической деятельности в современных условиях. Конечно, без инициирования интрагенной активности, т.е. такой активности, которая определяется собственными установками и стремлениями человека, трудно представить себе профессиональную зрелость. В то же время никакие установки не помогут субъекту в достижении профессионализма высокого класса без серьезного образования.

Таким образом, формирование является двусторонним, т.е. социально-феноменологическим процессом, который включает в себя с одной стороны направленную на развитие личности учителя педагогическую систему, с другой - динамику профессионально-личностных новообразований человека, сложившуюся под влиянием данной системы и собственной активности.

2. Начальный этап формирования профессиональной зрелости учителя обусловливается необходимостью подготовки специалиста к профессиональной самоактуализации как базовой основы профессионализма. Самоактуализация детерминируется имманентным процессом перехода потенциального в актуальное и взаимодействием человека с окружающим миром. При самоактуализации происходят внутренние самопроизвольные изменения но под опосредованным влиянием внешних факторов. Опосредованность внешних, социальных по своей сущности влияний связана с наличием внутреннего контура регулирования самой личности. Этот контур регулирования направляет саморазвитие личности по пути её наибольшей внутренней согласованности.

Динамика перехода потенциальных особенностей в актуальные определяется осознанием, адекватностью и активностью как специфическими состояниями личности, характеризующими ее самопроявление. Самоактуализация в широком смысле есть активное, адекватное, осознанное самопроявление личности (на всех уровнях ее функциональной динамической структуры) в педагогической профессиональной деятельности. Можно рассмотреть профессиональную самоактуализацию и как особую деятельность, направленную на осознание собственных профессионально-значимых интегральных личностных особенностей, адекватное и активное проявление их в педагогической деятельности с учетом требований, которые данная деятельность предъявляет специалисту.

Таким образом, подготовка специалиста к профессиональной самоактуализации должна включать в себя изучение феноменологических и социально-профессиональных факторов самоактуализации, а также область регулирующих взаимодействий, включающую в себя индивидуальный стиль деятельности, позицию в педагогическом взаимодействии, установки, определяющие отбор профессионально значимой информации. Кроме того, при профессиональной подготовке будущий специалист должен оценить свои возможности и соотнести их с предстоящими трудностями. Область самопознания включает в себя понимание типологических свойств нервной системы, ведущего эго-состояния и ценностных ориентаций, которые собственно и выступают в качестве внутреннего контура регулирования при актуализации особенностей в деятельности – в нашем случае это индивидуальные, субъектные и личностные особенности учителя. Область профессионального самосовершенствования определяется по выявлению специальных индивидуализированных способов деятельности с учетом ее общепедагогических видов: конструктивной, организаторской, коммуникативной, гностической.

3. Готовить специалиста к профессиональной самоактуализации целесообразно именно в системе высшего образования. Это возможно и необходимо делать по ряду причин.

Высшее образование выступает в качестве главного функционального компонента всей системы профессионального образования и его ресурсы должны быть максимально использованы. Значимость высшего образования обусловливается также его специфическим статусом, определяющимся по наличию базовой подготовки специалиста, по единству фундаментального образования и гибких образовательных структур, по приоритету развивающей функции образования.

Высшее образование выделяется особо во всей системе непрерывного образования, которая характеризуется функциональной иерархичностью компонентов. Функции компонентов системы непрерывного педагогического образования не имеют равной значимости исходя из общих функций самой системы. По критериям содержательности (базовая фундаментальная подготовка) и масштабности выделяется высшее педагогическое образование как основной компонент системы. В высшем образовании развивающая функция является ведущей (по сравнению, например, с системой повышения квалификации, где приоритет явно за адаптационной функцией), а компенсирующая и адаптационная функции – вспомогательными. Особая роль в подготовке к профессиональной самоактуализации отводится наличию сензитивности у молодых людей студенческого возраста для формирования готовности к достижениям.

4. Основная роль при подготовке специалиста должна быть отведена психолого-педагогическому блоку учебных дисциплин. Эффективность организации психолого-педагогической подготовки в рамках любого курса, нацеленного на способствование формированию профессиональной зрелости учителя, осуществляется на основе кумулятивной связи информационного, актуализирующего и моделирующего этапов, в последовательном единстве следующих видов учебно-познавательной деятельности студентов: ознакомительной, аналитической, нормативной, варьирующей, эвристической, праксиологической.

На информационном этапе профессиональной подготовки учителя формируется гностический компонент его профессиональной самоактуализации, результатом чего является осознание субъектом индивидуальных особенностей своей личности применительно к особенностям педагогической

деятельности. Актуализирующий этап определяет формирование регулирующего компонента самоактуализации, обеспечивающего адекватность самопроявления индивидуальных особенностей в педагогической деятельности. На моделирующем этапе развивается процессуально-результативный компонент самоактуализации, проявляющийся в профессионально-педагогической активности личности педагога.

5. Моделирование педагогической технологии, применимой для формирования компонентов профессиональной зрелости учителя и реализуемой в системе психолого-педагогической подготовки ориентируется на единство технологических компонентов, иерархично выстроенных по блокам: общее направление реализации технологии, выделение ведущих противоречий и концептуальных блоков; система субъект-субъектного взаимодействия преподавателя и студентов; дополнительные возможности реализации.

Технологическое обеспечение формирования профессиональной зрелости учителя связано с реализацией когнитивных, активно-деятельностных, гуманистических и психотерапевтических технологий. Когнитивные технологии обеспечивают содержательный аспект психолого-педагогической подготовки будущих учителей с приоритетным статусом формирования знаний. На уровне реализации активно-деятельностных технологий приоритетный статус получает формирование профессиональных умений и навыков. Гуманистические и психотерапевтические технологии объединены в одну группу по приоритетности статуса усвоения опыта творческой деятельности и опыта эмоционально-ценностного отношения человека к себе и к миру.

Эти три группы технологий являются технологиями развития и саморазвития учителя в профессиональной педагогической деятельности. В то же время каждая из этих технологий выступает в качестве педагогической технологии. Педагогическая технология в рамках нашего исследования понималась следующим образом. Это заранее спроектированная относительно автономная система развивающих, обучающих и воспитывающих процедур, реализуемых в процессе высшего образования и направленных на формирование личностных и субъектных качеств студента как будущего специалиста и профессионала в соответствии с требованиями педагогической деятельности и с учетом актуальных потребностей личностно-профессионального развития специалиста, ориентированного на достижения в педагогической деятельности.

В качестве основных тенденций реализации образовательного процесса, ориентированного на формирование профессиональной зрелости учителя в вузе можно выделить следующие:

- направленность психолого-педагогической подготовки специалиста на его профессиональную самоактуализацию;

интеграция всех компонентов содержания образования в технологическом обеспечении психолого-педагогической подготовки учителя на основе смены приоритетного статуса каждого компонента (знания, умения и навыки, опыт творческой деятельности, опыт эмоционально-ценностного отношения к миру) в следующих направлениях реализации технологий: когнитивном, активно-деятельностном, гуманистическом и психотерапевтическом.;

- обусловленность процесса формирования профессиональной зрелости требованиями педагогической деятельности, меняющимися (модифицированными, конкретизированными) в зависимости от динамики социально-экономической жизни общества

Литература

1. Андриенко Е.В. Психолого-педагогические основы формирования профессиональной зрелости учителя. М.- Новосибирск. 2002.

2. Слостенин В.А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры / Педагогический профессионализм как фактор развития современного образования: Материалы международной научно-практической конференции. Новосибирск, 2009. НГПУ. С.3-19.

ӘОЖ 373

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДИДАКТИКАЛЫҚ ОҚУЛЫҚТАРДЫҢ МАЗМҰНЫНА ҚЫСҚАША ТАЛДАУ

Қ. Бөлеев, Л.Қ.Бөлеева, П.Қ.Бөлеева –

Тараз мемлекеттік педагогикалық институты

Резюме

В статье дается обзор и содержательный анализ исследований казахских ученых-педагогов по дидактике.

Summary

In the article a review and rich in content analysis of researches of the Kazakh scientists-teachers are given on a didactics.

Педагогиканың оқыту теориясы бөлімі бойынша қазақ ғалым-педагогтарының зерттеу жұмыстарының нәтижесінде бірнеше оқу құралдары мен оқулықтар жарық көрді. Солардың мазмұнына қысқаша талдау жасалық.

Жүсіпбек Аймауытовтың 1922 жылы Орынбордан шыққан «**Дидактика**» атты оқулығы педагогика ғылымының дидактика саласы бойынша Қазақстанда жарық көрген тұңғыш еңбек [1].

Оқу құралында дидактиканың өзіндік белгісі, ерекшеліктері, өзге ғылымдармен байланысы, әсіресе педагогикамен байланысы, ортақ белгісі, айырмашылықтары кеңінен сөз болады. Дидактиканың мән-мағынасына қарай оны автор екіге бөледі:

- 1) Жалпы дидактика, яғни барлық пәндерді оқытудың заңдары мен мәселелері;
- 2) Жеке дидактика, яғни методика – жеке пәндерді оқып үйренудегі амал, әдістер жиынтығы.

Оқу құралында дидактиканың баланы оқыту ісіндегі маңызы, әсіресе, оның оқу мен оқыту ісіндегі теориялық және практикалық маңызының зор екендігі баяндалады. Нақтырақ айтар болсақ, автор оған: «Дидактика оқытудың жалпы ережелерін, жолдарын, әдістерін көрсетіп, мұғалімге бағыт беріп, жетекші болады» деген анықтама бере отырып, жақсы мұғалім болу үшін:

- дидактика мен методиканың мақсат-мұратын жіті білу;
- үлгілі ұстаздардың іс-тәжірибелерін басшылыққа алу;
- бала оқытумен бірге өзі де оқып, іздену шарт деген, мән-маңызы жоғары ойларын алға тартады.

Кітапта автордың білімді ана тілінде оқу арқылы меңгеру, баланы оқыту және тәрбиелеу ісінде мұғалімнің беделі мен орны, оның сабақ берудегі әдіс-тәсілдері, ұстаз тұлғасы мен шеберлігі, баланың ынталы оқуы, оқыту әдістері, оқыту түрі, сабақ жүйесі, машықтану, білімді байқау, оқытудың жанама құралдары, сабақтың желісі мен жоспары, сабақ кестесі т.б. мәселелер жайындағы ойлары сөз болады.

М.Жұмабаев пен Ж.Аймауытов еңбектерінде көтерілген мәселелер қазіргі заманғы білім беру жүйесі мен жаңа тұрпатты мұғалімге тән қойылатын талаптарға сай келетінін ескерер болсақ, бүгінгі мектеп мұғалімдері мен болашақ мұғалімдердің педагогикалық біліктілігін жаңаша бағытта дамытып, оларды жаңа тұрпатты ұлтжанды мұғалім ретінде қалыптастырудағы рөлі ерекше екендігін айтуға болады.

Н.Көшекбаевтың «Оқыту теориясы» атты 1976 жылы шыққан мектеп мұғалімдеріне арналған көмекші құралы автордың көпжылғы зерттеу жұмысының нәтижесі, ол бес тараудан тұратын және педагогиканың дидактика бөлімі бойынша жарық көрген тұңғыш еңбек [2].

Бірінші тарау «Оқытудың теориялық негіздері» деп аталып, онда оқыту теориясы және оның даму жолдары, оқыту теориясының философиялық негіздері, оқыту теориясының физиологиялық негіздері, оқыту теориясының психологиялық негіздері сипатталса; екінші «Оқытудың мазмұны» атты тарауда жалпы білім, еңбек және политехникалық білімдері, оқу жоспары, оқу программасы, оқулық; үшінші «Оқытудың принциптері» атты тарауда оқыту мен тәрбиенің байланысты болу принципі, оқытудың ғылыми принципі, оқытуда теория мен практиканы байланыстыру принципі, оқытудың көрнекілік принципі, білімнің шамаға лайық болу принципі, оқытудың жүйелілік принципі, оқушылардың саналы түрде оқып үйрену принципі, білімнің тиянақты болу принципі, оқушылардың өзіндік ерекшелігімен санасу принципі сипатталған; төртінші «Сабақ жүйесі» атты тарауда сабақ жүйесінің даму тарихы, совет мектептерінде класс-сабақ жүйесінің дамуы, мұғалімнің сабақ жүйесін жоспарлауы, сабақ классификациясы және олардың құрылысы, жаңа білімді алғашқы қабылдау сабағы, практикалық сабақ, білімді сынау-бағалау сабағы, қайталап-қорыту сабағы, көп вариантты аралас сабақ, оқу жұмысын ұйымдастырудың экскурсиялық түрі, еңбек сабағын ұйымдастыру жүйесі, сабақ процесінде кластағы барлық оқушымен не олардың шағын тобымен немесе жеке оқушымен оқу жұмысын ұйымдастыру тәсілі, оқушылардың үйде орындайтын оқу жұмыстарын ұйымдастыру жолдары мазмұндалған; бесінші «Оқыту әдісі» атты тарауында оқыту әдісінің анықтамасы, ауызша оқыту әдісінің түрлері, әңгіме әдісі, түсіндіру әдісі, баяндау әдісі, мектеп лекциясы, көрнекі оқыту әдісі, программалап оқыту әдісі, кітаппен жұмыс әдісіне сипаттама берілген.

Р.М.Қоянбаевтың бастауыш оқыту педагогикасы мен методикасы факультеті студенттеріне арналып, 1990 жылы шыққан «**Білім беру және оқыту теориясы**» атты оқу құралында білім беру және оқыту теориясы, мазмұны мен міндеттері, оқыту барысының мәні, оқыту принциптері, мектептегі білім беру

мазмұны, оқытуды ұйымдастыру формалары, бастауыш мектепте оқытудың әдістері, бастауыш сыныпта білімді тексеру және бағалау мәселелері баяндалған [3].

Т.Сабыровтың «Оқыту теориясының негіздері» атты оқу құралы педагогика курсының дидактика бөліміне арналған [4]. Онда дидактика туралы түсінік, оқыту процесі, оның құрылымы, міндеттері, оқытудың түрлері, заңдылықтары мен принциптері, білім мазмұны, жалпы, политехникалық және кәсіптік білім беру, оқу жоспарлары, бағдарламалар мен оқулықтар, білім мазмұнын жетілдіру, оқыту әдістері мен құралдары, олардың сипаттамалары, оқытуды ұйымдастыру формалары, сабақ – оқытуды ұйымдастырудың негізгі формасы екендігі, сабақтың типтері, түрлері, олардың құрылымдары, мұғалімнің сабаққа дайындығы, тақырыптық және сабақ жоспарлары, сондай-ақ оқушылардың білімін бақылау, бағалау және есепке алу мәселелері қарастырылған.

Р.М.Қоянбаев, Р.Қ.Бекмағамбетова және Ұ.Қ.Қыяқбаеваның «Бастауыш мектеп дидактикасы» атты әдістемелік құралында бастауыш мектеп дидактикасы курсының лекциялық, семинарлық, лабораториялық жұмыстар сабақтарының тақырыптары, курстың мазмұны, одан бақылау және емтихан жұмыстарының сұрақтары, дидактикалық тесттер, курстық және дипломдық жұмыстардың тақырыптары, студенттердің өзіндік жұмысы үшін тапсырмалар берілген [5].

Н.Э.Пфейфер, Е.О.Жұматаева және Е.И.Бурдинаның «Основы современной дидактики» атты оқу құралы педагогикалық білім берудің мемлекеттік стандартына сай дайындалған [6].

Оқу құралында дидактика – педагогикалық оқыту теориясы, оқыту үрдісі – тұтас жүйе, оқытудың түрлері, оқытудың заңдылықтары мен принциптері, білім мазмұны және оны жетілдірудің педагогикалық негіздері, мектептегі оқыту әдістері, құралдары және формалары, сабақ – қазіргі мектептегі оқытуда ұйымдастырудың негізгі формасы, оқытуды ұйымдастырудың басқа формалары, оқыту нәтижесін тексеру және бағалау, білімді жаңарту шарттары, жоғары мектеп дидактикасы мәселелері баяндалған.

Т.С.Садықов пен А.Е.Әбілқасымованың «Қазіргі дидактика» оқу құралы алғы сөзден, тоғыз тараудан және әдебиеттер тізімінен тұрады [7].

Бірінші «Дидактика – оқыту теориясы» атты тарауда дидактика туралы жалпы түсінік, дәстүрлі дидактикалық жүйелер, оқыту ұғымы мен мәні, оқыту – дидактикалық үрдіс; екінші «Тарихи кезеңдердегі дидактикалық жүйелер және оны дамытушылар» атты тарауда антикалық кезеңдегі дидактикалық теориялар және оның көрнекті өкілдері, ортағасырдағы білім беру жүйесі және оның дидактикалық сипаты, қайта өрлеу дәуіріндегі дидактикалық теориялар, дидактиканың дамуы: класс-сабақтық жүйеден дамыта отырып оқытуға дейін, Кеңес дәуіріндегі оқыту теориялары және оның көрнекті өкілдері, Қазақстанда білім беру жүйесінің дамуы және құнды ілімдер берілген; үшінші «Білім мазмұны» атты тарауда білім мазмұны түсінігі және оның мәні, білім мазмұнының қалыптасуындағы негізгі теориялар мен концепциялар, мемлекеттік білім стандарты, оқу жоспарлары, бағдарламалар, оқу құралдары келтірілген; төртінші «Оқыту принциптері мен ережелері» атты тарауда оқыту принциптері туралы жалпы түсінік, көрнекілік принципі, саналылық және белсенділік принципі, түсініктілік принципі, ғылымилық принципі, жүйелілік және бірізділік принципі, беріктілік принципі, теория мен практиканың байланысы принципі ашылған; бесінші «Оқыту әдістері және құралдары» атты тарауда оқыту әдістерінің маңыздылығы, оқыту әдістерін топтастыру, оқыту әдістерін жетілдіру және қазіргі әдістер мен нәтижелі оқыту әдістері сипатталған; алтыншы «Оқытуды ұйымдастыру формалары» атты тарауда мектепте ұжымдық оқыту, оқу қызметін ұйымдастырудың фронтальды түрі, оқушылардың сабақтағы жұмысын ұйымдастырудың жеке формасы, оқыту жұмысын ұйымдастырудың топтық формасы, оқу үрдісін ұйымдастырудың қосымша формалары қарастырылған; жетінші «Сабақ – қазіргі мектептердегі оқу үрдісін ұйымдастырудың негізгі формасы» атты тарауда сабақ – біртұтас жүйе, оған қойылатын қазіргі талаптар, оның технологиясы және құрылымы, мұғалімнің сабаққа дайындығы, сабақты талдау жолдары көрсетілген; сегізінші «Қазіргі мектептегі оқытудың шығармашылық қызметі» атты тарауда шығармашылық – ізденімпаздық нәтижесі, шығармашылық сабақты әзірлеу, ұжымдық шығармашылық жұмыстарды ұйымдастыру, жеке ұжымдық шығармашылық жұмыстар, жеке шығармашылық оқыту, оқытудың дистанциялық түрлерін әзірлеу туралы, ал тоғызыншы «Оқыту нәтижелерін бақылау және бағалау» атты тарауында оқу үрдісін басқару және оқыту нәтижелерін бағалауға қойылатын қазіргі талаптар, бақылау-қадағалау әдістері, оқу іс-әрекеттерінің нәтижелерін бағалау мәселелері қарастырылған.

К.Ж.Төребаеваның «Педагогика (Дидактика)» атты оқу құралында оқыту үрдісінің мәні, оқытудың заңдылықтары, принциптері, мазмұны, әдістері мен құралдары, оқытуды ұйымдастыру формалары, оқытудағы диагностика мен бақылау мәселелері сипатталған [8].

Р.К.Бекмағамбетованың «Дидактика» атты оқу құралында педагогиканың дидактика бөлімі

бойынша төмендегідей сегіз лекцияның мазмұны жасалынған: педагогика ғылымы жүйесіндегі дидактика, оқыту үрдісі – тұтас жүйе, білім мазмұны, оқытудың заңдары, заңдылықтары, принциптері, әдістері, құралдары, қазіргі оқытуды ұйымдастырудың формалары, оқыту үрдісінің сапасына педагогикалық бақылау және оқудың мотивациясы [9].

Ш.Д.Дүйсембекованың «Дидактика» атты оқу-әдістемелік құралы кіріспеден, екі тараудан және әдебиеттер тізімінен тұрады [10].

Бірінші тарау «Оқыту теориясының негізі» деп аталып, онда дидактиканың шығуы мен дамуы, негізгі ұғымдары, оқыту теориясының дидактикалық, психологиялық, әдіснамалық негіздері, оқыту заңдылықтары және принциптері сипатталған.

«Білім беру мазмұны» атты екінші тарауда білім беру мазмұны туралы, оның мазмұнының тұлғалық-бағыты, әрекетінің мазмұны, жалпы орта білім берудің құрылымы, білімдарлық стандарты, базистік оқу жоспары, білімдарлық бағдарламалар және қазіргі оқулық мәселелері сөз болған, сондай-ақ, білімдарлық үрдіс және оқу-тәрбие жұмысының нәтижесін есепке алу мен бағалау және педагогикалық технологиялар туралы қысқаша түсініктемелер берілген.

Е.Жұматаеваның «Жоғары мектеп дидактикасы» атты монографиясы екі бөлімнен, қорытындыдан және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады [11].

«Жалпы дидактиканың тарихы, оның әдіснамалық және философиялық негізі» атты бірінші бөлімде дидактиканың тарихи-философиялық генезисі, жоғары мектепте студенттерді оқыту процесіндегі танымдық қызметінің мәні, маңызы, құрылымы, қозғаушы күші және бөлім бойынша тұжырым жасалынған.

Екінші «Педагогикалық негіздер» бөлімінде жоғары мектепте оқытудың педагогикалық технологиясы, жоғары мектепте студенттерді оқытудың қазіргі жағдайы, студенттерге дидактикалық білім берудің мүмкіндіктері, зерттеу мәселесі бойынша жұмыстардың нәтижесі, студенттердің танымдық деңгейліктерін бағалаудың диагностикасы, Құдайберді шығармашылығындағы дидактикалық негіздің философиясы, Жүсіпбек Аймауытов шығармаларындағы психологизм, «Жоғары мектеп дидактикасы дамуының негіздері» атты арнаулы курс бағдарламасы, пәннің тақырыптық жоспары, түсінік хат, дәріс, практикалық және зертханалық сабақтардың мазмұны, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижесі, дайындау кезеңі, «Қызығушылық» фазасы, мағынаны ажырату және бөлім бойынша тұжырым берілген.

Т.С.Садықов пен А.Е.Әбілқасымованың «Жоғары мектепте білім берудің дидактикалық негіздері» атты оқу құралы кіріспеден, үш тараудан және әдебиеттер тізімінен тұрады [12].

Бірінші тарау «Дидактика – оқыту теориясы» деп аталып, дидактика туралы жалпы түсінік, оның пәні мен міндеттері, оқыту принциптері, заңдары мен заңдылықтары, білім беруді стандарттау - жоғары мектептің негізгі міндеті; екінші «Жоғары мектептегі оқыту процесі – біртұтас дидактикалық жүйе» атты тарауда жоғары мектепте оқыту технологиясы, оқытуды ұйымдастырудың дидактикалық әдістері, оқыту мақсаттарын ұйымдастыру мен жүзеге асырудың дидактикалық әдістері, білім мазмұнын қалыптастыру көздері мен факторлары, оқыту әдісінің ұғымы мен мәні, оқытуды ұйымдастыру формалары туралы ұғым және оларды классификациялау, жоғары оқу орындарында оқытуды ұйымдастыру түрлері, оқыту құралдары туралы ұғым және оларды классификациялау, оқыту технологиясын әдістемелік жағынан қамтамасыз ету, жоғары оқу орындарындағы оқыту нәтижелерін бақылау және бағалау, оқу процесін басқару және оқыту нәтижесін бағалауға қойылатын қазіргі талаптар, бақылау әдістері, бақылаудың рейтингтік жүйесі, білімді бағалау, оқыту технологиясында студенттердің білімін бағалау; үшінші «Мамандар даярлауға қойылатын біліктілік талаптарын жобалаудың тұжырымдамалық негіздері» атты тарауда мамандарды кәсіби даярлау, жоғары білімді мамандарға қойылатын жаңа біліктілік талаптарын жобалаудың құрылымы мен кезеңдері, маманның бәсекеге қабілеттілігі - жоғары оқу орнының даярлау сапасының көрсеткіші анықталған.

Сонымен, жоғарыда мазмұндық талдауға алынған оқулықтар мен оқу құралдары болашақ мұғалімдердің дидактикалық даярлығын шыңдау, теориялық және әдістемелік білімдерін тәжірибеде тиімді қолданудың әдістемелік негіздерімен таныстырады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Аймауытов Ж. Дидактика. Оқулық. - Орынбор, 1922.
2. Көшекбаев Н. Оқыту теориясы. Көмекші оқу құралы. - Алматы: Мектеп, 1976. – 128 б.
3. Қоянбаев Р.М. Білім беру және оқыту теориясы. Оқу құралы. - Алматы: ҚМПУ, 1990.
4. Сабыров Т. Оқыту теориясының негіздері. Оқу құралы. - Алматы: РБК, 1992. - 93 б.

5. Қоянбаев Р.М., Бекмағамбетова Р.Қ., Қыякбаева Ұ.Қ. Бастауыш мектеп дидактикасы. Әдістемелік құрал. – Алматы: Абай атындағы АІМУ, 2002. – 38 б.
6. Пфейфер Н.Э., Жұматаева Е.О., Бурдина Е.И. Основы современной дидактики. Учебное пособие. - Павлодар: ПГУ, 2006. - 147 с.
7. Садықов Т.С., Әбілқасымова А.Е. Қазіргі дидактика. Оқу құралы. - Алматы: Ғылым, 2006. - 280 б.
8. Төребаева К.Ж. Педагогика (Дидактика). Оқу құралы. – Ақтөбе, 2007. – 238 б.
9. Бекмағамбетова Р.Қ. Дидактика. Учебное пособие. – Алматы: КазНПУ им.Абая, 2009. – 156 с.
10. Дуйсембекова Ш.Д. Дидактика. Оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, 2010. – 118 б.
11. Жұматаева Е. Жоғары мектеп дидактикасы. Монография. – Павлодар: ЭКО, 2006. – 316 б.
12. Садықов Т.С., Әбілқасымова А.Е. Жоғары мектепте білім берудің дидактикалық негіздері. Оқу құралы. - Алматы: Ғылым, 2003. - 168 б.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ Н.А.НАЗАРБАЕВТЫҢ ӘР ЖЫЛҒЫ ЖОЛДАУЛАРЫНДАҒЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ ҰЛТТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ИДЕЯЛАРЫ

Иманбаева Сәуле Тохтарқызы-

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлттық тәрбие және өзін өзі тану» кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.д., профессор

РЕЗЮМЕ

Статья рассматривает важность идеи Н.А.Назарбаева о формировании интеллектуальной нации в своих ежегодных посланиях. Также темы рефератов и задания для самостоятельных работ студентов.

SUMMARY

The article discusses the importance of the formation ideii Nazarbayev intellectual nation in their ezhegolnyh messages. Related Topics abstracts and reference for the independent work of students

Интеллектуалды ұлтты қалыптастыру Қазақстан Республикасы Президенті Н.А.Назарбаевтың әр жылғы Жолдауларында негізгі орын алады. Президент жолдауларында қамтылған ішкі және сыртқы саясат мәселелері, бәсекеге қабілетті мемлекет құруға бағытталған ұлттық идеялар, ұлттың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар болашақ маманның интеллектуалды әлеуетін қалыптастыруға зор ықпал етеді. Ел Президенті, халық үшін тәуелсіздіктің әрбір жылының мәні бөлек, маңызы айрықша болғаны белгілі. Тәуелсіздік – ата-бабаларымыздың жүздеген жылдармен өлшенетін арман-аңсарының жүзеге асқаны ақиқат.

Жолдаудың мазмұнына талдау жасау барысында Президент халықтың тәуелсіздігімізді нығайту жолындағы жасампаз істерін, қазақстандықтардың бірлігінің арқасында алмайтын асу, біз жеңбейтін кедергі жоқ екенін атап көрсетеді. Әр жылғы жолдауда қамтылған бағыттар интеллектуалды ұлтты қалыптастыруға қажетті индикаторлардың дамуына аса мән беріледі.

1997 жылғы «Қазақстан - 2030» Стратегиясы - «Барлық Қазақстандықтардың ауқатының жақсаруы, қауіпсіздігі мен өркендеуі» атты жолдауы Ел Президентінің қазақ еліне жолдаған алғашқы жолдауы қазақстан халқының 30 жылда алар асуын белгілеп беріп отыр. Сонымен қатар, Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясын жоспарлаған тарихи құжат болып табылады.

«Қазақстан - 2030» Стратегиясында бағдарланған бағыттары орындалды деп есептеуге болады, яғни 2012 жылы қазақстан бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына енгенін әлемдік деңгейде бағаланды [1].

1998 жылғы «Мемлекеттің жағдайы мен ішкі және сыртқы саясаттың негізгі бағыттары туралы: жаңа жүзжылдықта қоғамның демократизациялану, экономикалық және саяси реформа» атты жолдаудағы мемлекеттің даму үдерісі мен ішкі және сыртқы саясат барысында атқарылған жұмыстары мен болашақ бағдары көрсетіледі. Қоғамдағы демократиялық, экономикалық үдерістер, саяси реформалардың іске асу бағыттары нақты айқындалып берілген.

1999 жылғы «Жаңа жүзжылдықта мемлекеттің тұрақтылық пен қауіпсіздігі» атты жолдауында қоғамдағы тұрақтылықты сақтаудағы қазақ халқының ерен істері, ұлттық және жалпыадамзаттық қауіпсіздікті, әлемдік тыныштықты дамытудағы үлесін көрсете отырып, мемлекеттің алдына қойған бағыттарын ашып көрсетті.

2000 жылғы «Тәуелсіз, тиімді және қауіпсіз қоғамға» атты жолдауында қазақ елінің тәуелсіздік жылдары жеткен жетістіктері мен табыстары, алыс және жақын шетелдермен жүргізіліп отырған саясаттың маңызы, қоғамдағы тыныштық пен қауіпсіздік мәселесі қамтылған.

2001 жылғы «Мемлекеттің жағдайы және 2002 жылғы ішкі және сыртқы саясаттың негізгі бағыттары туралы» жолдауындағы Қазақстан азаматтарының әл ауқатының өсуі – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты екені нақты көрсетілген. Тәуелсіз Қазақстанның шежіресі, оның жаңа тарихы маңыздылығы, жаңа мемлекетті құру, оның қауіпсіздігі мен тәуелсіздігін қамтамасыз етудегі халықтың ерлігі атап өтілген. Ашық нарықтық экономика мен демократиялық даму, жаңа экономикалық қатынастар, жаңа елорда Астананы салу жөніндегі жалпыұлттық мақсаттардың іске асуы қарастырылады.

Әлеуметтік-экономикалық даму саласында 2010 жылға дейін төмендегідей негізгі мақсаттарды алға қояды: жекелеген секторларда орнықты әрі басқалармен бәсекелесе алатындай экономиканы қалыптастыруды жалғастыру; ішкі жалпы өнімнің көлемін, кем қойғанда, екі есе көбейту; экономиканың аса маңызды салаларында ұлттық капиталдың үлесін арттыруға қол жеткізу; азаматтарымыздың әл-ауқатын арттыру.

Саяси және мемлекеттік құрылыс саласында алдағы онжылдыққа төмендегідей міндеттер қойылды: биліктің үш тармағының өзара іс-әрекет жасауының тиімді жүйесін құруды жалғастыру; мемлекеттік басқаруды бір орталықтан жүргізуді тоқтатуды жоспарлы түрде жүзеге асыруды қамтамасыз ету; сайлау процесінің тегіктерін одан әрі жетілдіре түсу; саяси партиялар мен азаматтық қоғам институттарын одан әрі дамытуға, ішкі саяси тұрақтылықты нығайтуға, азаматтардың құқықтары мен еркіндіктерін кеңейтуге септесу.

Сыртқы саясат және елдің қауіпсіздігін нығайту саласында төмендегідей мәселелерді шешуге бағыттайды: ықпалдасуды одан әрі дамытуды қамтамасыз ету, Қазақстанның әлемдік қауымдастықтағы рөлін күшейту; аймақтық қорғаныстың тиімді жүйесін қалыптастыруға белсене ат салысу; әскери реформаны аяқтап, осы заманға сай Қарулы Күштерді қалыптастыруды жалғастыру; шекара және ішкі әскерлерді нығайту; шекараның ұзына бойында делимитация процесін аяқтау және басқа да трансшекаралық проблемаларды шешу үшін тиімді шаралар жасау; елдің экономикалық және ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты күшейте түсу.

2002 жылғы «Ішкі және сыртқы саясаттың 2003 жылғы негізгі бағыттары туралы» жолдауында қазақ елінің экономикалық өсу, рухани-адамгершілік құндылықтардың дамуы, мемлекеттік басқару, әкімдерді сайлау, алқабилер институтын енгізу, Парламент пен Үкімет арасындағы тұрақты диалог, «Баламалы әскери қызмет» туралы заңнаманы дайындау және енгізуді негізгі мәселе тұрғысынан қарастырылады. Қазақстандағы әлеуметтік экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты екенін көрсетіледі. Инфрақұрылымдарды дамыту, жаңа жұмыс орындарын ашу.

Индустриалдық және аймақтық саясатты жетілдіру, акционерлік қоғамдардың қызметі, бағалы қағаздар рыногын реттеу, азаматтық авиацияны мемлекеттік реттеу, сыртқы саясат және елдің қауіпсіздігін нығайту, Қазақстанның әлемдік қауымдастықтағы рөлін күшейту, елдің экономикалық және ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Әлеуметтік саладағы маңызды бағыт білім беру жүйесін жетілдіру мәселелері жан-жақты ашылады.

жолдауындағы 2003 жылғы «2004 жылғы ішкі және сыртқы саясаттың негізгі бағыттары» әлемдік экономикаға интеграциялану, индустриялық-инновациялық даму, аграрлық саясат, адам ресурстарын дамыту.

Қазақстандықтар әлемдік бәсекелестіктің күрделі және ауыр процесінде табыстарға жетуі, рухы күшті тұлғаны қалыптастыру, ұлттық білімнің әлемдік кеңістікке кіріктірілуі мәселелері жан-жақты қамтылып отыр. Ұлттық бәсекелестік қабілеті дамытуда білімнің алар орны, бәсекеге қабілетті экономика, сыртқы саясат және қауіпсіздік. Халықты тұрғын үймен қамтамасыз ету және денсаулық сақтау мәселелері негізгі орынға қойып отыр.

2004 жылғы «Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті экономика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін» жолдауындағы экономиканы одан әрі ырықтандыру және жүйелі реформаларды жалғастыру арқылы бәсекелестікті дамыту, ұлттық экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігіне, оны әлемдік экономикаға интеграциялау.

Әлемдік білім кеңістігіне толығымен кірігу білім беру жүйесін халықаралық деңгейге көтеру. Мектепте жоғары сатыда бейінді оқыту он екі жылдық білім беруге көшу мәселесі. Білім беру жүйесінің материалдық-техникалық базасын нығайту. Бала бақшалар жүйесін қалпына келтіру. Білім беру жүйесін реформалаудың нәтижелері жаңа сатыдағы педагогты дайындау.

Көптілді білімі бар педагогтар үшін қызмет орындарына ерекше назар аудару. Көптілді білімі бар

педагогтарды дайындау және қамтамасыз ету. Қазақстандағы мектеп әлемдік стандарттар деңгейіне көтерілуі. Кәсіптік-техникалық білім. Техникалық және кәсіптік білімнің рөлін жаңаша тұрғыда қарастыру мәселесі қамтылды.

2005 жылғы Ел Президентінің «Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси жедел жаңару жолында» атты жолдауында Қазақстанның жеделдетілген экономикалық және әлеуметтік прогресі, инновациялық экономика құру және шикізаттық емес секторды дамыту, шағын және орта бизнес туралы, ХХІ ғасыр деңгейінде білім беру мен кәсіптік даярлау, ана, бала, аға ұрпақ сабақтастығы, тұрғын үй мәселелері, рухани даму мен конфессиялар аралық келісім, Қазақстанды демократияландырудың жаңа кезеңі, саяси реформалардың жалпы ұлттық бағдарламасы, халықтың туған Қазақстан үшін жауапкершілігі қамтылады.

Ерекше тоқталып кететін мәселе, осы жолдауда Президент барлық күш-жігерін елімізді әлем алдында биік деңгейге көтеруді алға қояды:

- мемлекеттілікті нығайтуға, Қазақстанды осы заманғы демократиялық және құқықтық мемлекет ретінде дамытуға;
- еліміздегі және өңірдегі бекем тұрақтылықты нығайтуға; өңірлік және халықаралық ынтымақтастықты дамытуға;
- жаһандану талаптарына сәйкес экономиканы серпінді дамытуға және шикізаттық емес секторларды ілерілетуге баса ден қоя отырып, жаңа технологияларды дамытуға;
- білім беруді, кәсіптік даярлық пен әлеуметтік саланы 21 ғасырдың деңгейіне көтеруге;
- азаматтық қоғамды дәйекті дамыта беруге, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге;
- қазақ халқының моральдық және рухани құндылықтарын одан әрі дамыта беруге;
- діни негіздегі жатсынбаушылық пен конфессиялар аралық келісімді қамтамасыз етуге;
- сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске;
- лаңкестікке, есірткі саудасына, кез келген түрдегі экстремизмге қарсы жаһандық күреске бағытталады.

2006 жылғы «Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында» атты жолдауындағы бәсекеге қабілетті ашық нарық экономикасын құру. Ана мен баланы, жастарды қамқорлық пен ілтипатқа бөлейтін әлеуметтік бағдарланған қоғам, ел халқының барлық топтары тұрмысының жоғары сапасы мен алдыңғы қатарлы әлеуметтік стандарттармен қамтамасыз ететін қоғам құрудағы іс - әрекеттер. Еркін, ашық әрі демократиялық қоғам, құқықтық мемлекет құру. Барлық діндердің тең құқылығы, Қазақстанда конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету.

Қазақ халқының сан ғасырлық дәстүрін, тілі мен мәдениетін сақтап, жетілдіру. Ұлтаралық және мәдениетаралық келісімді, біртұтас Қазақстан халқының ілгері дамуын қамтамасыз ету. Ең жоғары халықаралық стандарттарға сай келетін академиялық орталықтар мен оқу орындарын құрудың қазіргі таңда іске асуы.

Аталған жолдауда әлемдік рейтинг кестесінің жоғары бөлігіне іліккен елдер тобының ішінен орын алуға мүмкіндік беретін басты жеті басымдықты атап көрсетеді:

Біріншіден, өркенді де өршіл дамып келе жатқан қоғамның іргетасы тек қана осы заманғы, бәсекеге қабілетті және бір ғана шикізат секторының шеңберімен шектеліп қалмайтын ашық нарық экономикасы бола алады. Бұл — жеке меншік институты мен келісім-шарттық қатынастарды құрметтеу мен қорғауға, қоғамның барлық мүшелерінің бастамашылығы мен іскерлігіне негізделген экономика.

Екіншіден, біз аға ұрпақты, ана мен баланы, жастарды қамқорлық пен ілтипатқа бөлейтін әлеуметтік бағдарланған қоғам, ел халқының барлық топтары тұрмысының жоғары сапасы мен алдыңғы қатарлы әлеуметтік стандарттарын қамтамасыз ететін қоғам құру.

Үшіншіден, еркін, ашық әрі демократиялық қоғам орнату.

Төртіншіден, дәйекті түрде саяси тежемелік пен тепе-теңдіктің үйлестірілген жүйесіне негізделген құқықтық мемлекет құрып, оны нығайта беру.

Бесіншіден, біз барлық діндердің тең құқылығына кепілдік беру және Қазақстанда конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету. Исламның, басқа да әлемдік және дәстүрлі діндердің озық үрдістерін құрметтеп әрі дамыта отырып, осы заманғы зайырлы мемлекет орнату.

Алтыншыдан, біз қазақ халқының санғасырлық дәстүрін, тілі мен мәдениетін сақтап, түлету. Ұлтаралық және мәдениетаралық келісімді, біртұтас Қазақстан халқының ілгері дамуын қамтамасыз ету.

Жетіншіден, елімізді халықаралық қоғамдастықтың толық құқылы және жауапты мүшесі ретінде қарастыру, геосаяси тұрақтылықты және өңірдегі қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

2007 жылы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауында қазақстандықтардың өмір сапасының артуы, қазақстан экономикасы мен өз мемлекеттілігінің берік іргетасын құра отырып, дамудың жаңа кезеңіне сенімді қадам басуы, бәсекеге қабілеттілік – Қазақстанның әлемдік экономика мен қоғамдастыққа табысты кірігуінің кілті, қазақстандық патриотизм мен саяси ерік - жігер – жаңа қазақстанды құрудың аса маңызды факторлары екеніне басымдықтар беріледі.

Жолдауда жаңа кезеңнің негізгі міндеттері айқындалған:

Бірінші міндет – экономиканың тұрлаулы дамуын жай қамтамасыз етіп, ұстап тұру емес, оның өсуін басқару.

Екінші міндет – өңірлік экономикада сапалық жаңа табыстарға жету және жаһандық экономикаға толыққанды қатысуды қамтамасыз ету.

Үшінші міндет – өндіруші сектордың тиімділігін арттыру.

Төртінші міндет – өндірістің шикізаттық емес секторының дамуын, экономикалық әртараптандырылуын қамтамасыз ету.

Бесінші міндет – өңірлік және жаһандық экономикадағы өзіміздің жаңа рөлімізге сәйкес осы заманғы инфрақұрылымды дамыту.

Алтыншы міндет – осы заманғы білім беру мен кәсіптік қайта даярлау, “парасатты экономиканың” негіздерін қалыптастыру, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарастарды пайдалану, инновациялық экономиканы дамыту.

Жетінші міндет – атаулы әлеуметтік қолдау және әлеуметтік саланы нарық қағидаттары негізінде дамыту.

Сегізінші міндет – дамуымыздың жаңа кезеңінің ығытына сәйкес саяси жүйені жаңғырта жанарту.

2008 жылғы «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» атты жолдауында Қазақстан жан-жақты экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңару жолындағы сенімді қадамына тоқтала отырып, әлеуметтік инфрақұрылым нығайуы, демографиялық өсу, мемлекеттік тұрғын үй құрылысы бағдарламасының жүзеге асуына жан-жақты тоқталады. Мемлекеттің халықаралық мұнай және энергетика рыноктарына ықпалды және жауапты қатысушы ретіндегі ұстанымына тоқталады.

Жолдауда Қазақстан халқы Ассамблеясының мәртебесі мен өкілеттілігі, Қазақстандағы тұрақтылық, бейбітшілік пен келісім мәселелері ашылады. Бүгінгі заманға сай білім алуға және озық технологияларды игеру. Үкіметтің “Тілдердің үш тұғырлылығы” мәдени жобасын іске асырылуы. Мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін оқыту сапасын арттыру қажеттігі негізгі бағыттар болып нақтыланады.

“Дені сау ұлт” үшін инфрақұрылымдарды дамытудың маңызы, дені сау ұлт – жалпыұлттық міндетке жатаыны, мемлекеттік тұрғын үй бағдарламасына жалға берілетін тұрғын үй құрылысын дамыту мәселесі енгізіледі.

2009 жылғы «Дағдарыстан жаңару мен дамуға» атты жолдауында жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту, тұрғын үймен қамтамасыз ету, жұмыспен қамту, әлеуметтік жұмыс орындарын кеңейту және жастар практикасын ұйымдастыру, халықты жұмыспен қамту, еңбекақыны көбейту, еңбек рыногын дамыту, әлеуметтік инфрақұрылымдарды дамыту, сенімділік, жеке белсенділік, төзімділік, патриотизм, Отанға деген сүйіспеншілікті қалыптастыруға бағытталған іс - шараларды жетілдіру мәселесі қаралды.

Жолдауда ұлттық кадр мәселесі негізгі орын алды. Кадрларды қайта даярлау және қайта оқыту жөніндегі жүйелік жұмыс мынадай мақсаттарды іске асыруға баса назар аударылды: жаңа мамандық бойынша жұмыс істегісі келетін әрбір адамның оқу мүмкіндігі болуы; экономиканың еңбек ресурстарына деген болашақ сұраныстарын, ең алдымен, ауыл шаруашылығында қамтамасыз ету; шетелдік жұмысшыларды отандық кадрлармен біртіндеп алмастыру.

2010 жылғы «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты жолдауда ұлттық және трансұлттық компаниялардың мемлекеттік сатып алуларындағы “қазақстандық үлестің” болмаған өсіміне қол жеткізуі, «Жол картасының» іске асуы, жедел индустрияландыру және инфрақұрылымды дамыту арқылы экономиканың тұрақты өсуіне қол жеткізу, адам капиталының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін болашаққа белсенді инвестициялау, Қазақстандықтарды сапалы әлеуметтік және тұрғын үй-коммуналдық қызметтермен қамтамасыз ету, ұлтаралық келісімді нығайту, ұлттық қауіпсіздікті арттыру, халықаралық қарым-қатынасты одан әрі дамыту.

2011 жылғы Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз» атты жолдауында ел тәуелсіздігінің 20 жылдығына қадам басу барысында қол жеткізген табыстарына тоқтала отырып, тәуелсіздік жылдарындағы білім беру жүйесінің модернизациялау,

денсаулық саласының сапалық өсуі, шетелдік инвестициясын тарту мәселелері қамтылады. Ел ордасы Астанада ғылым мен білім индустриясының жаңа ғасырдағы орталығы болатын инновациялық білім ордаларының салынуы, білім ордалары, зияткерлік мектептердің ашылуы, «Назарбаев-университет» т.б. білім ордаларының ұлттық білім беру жүйесінің дамуына қосқан үлесі. Бірінғай ұлттық денсаулық сақтау жүйесі, тілдерді дамыту. Тұрғын үймен қамтамасыз ету, сапалы ауыз су мәселесі, еңбек ақыны көбейту - сапалы өмірдің кепілі екені қарастырылады.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың әр жылға халыққа жолдауларынан экономиканың өскенін, халықтың әл-ауқатының жылдан-жылға көтерілгенін, халықаралық құрметті еріптеске айналғанын көруге болады.

ЕҚЫҰ төрағасы Соломон Пассиманның «соңғы жылдары Қазақстанда демократиялық реформалардың айрықша ілгері басқаны байқалып отыр» деп баға беруінің өзі, Қазақстанның әлемдік дамыған мемлекеттер қатарында көрінуіндегі нақты бағасы деп білуге болады.

Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың әр жылғы халыққа жолдауында қамтылған мәселелер, "Қазақстан-2050" стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыт-бағдары" атты жолдауы «Интеллектуалды ұлт -2020» ұлттық бағдарламасында қамтылған интеллектуалды ұлтты қалыптастыру бағыттарына толықтай жауап беретін, интеллектуалды ұлтты қалыптастыру, дамыту индикаторларының жылдан - жылға өсуін нақты көрсеткіштермен айқындаған тарихи құжат болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасы Н.Ә.Назарбаевтың «Интеллектуалды ұлт-2020» ұлттық бағдарламасы. /Айқын. 2008.
2. «Қазақстан - 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. //Ақиқат. №1, 2013. – 5 - 27 бб.
3. Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесінде ұлттың интеллектуалды әлеуетін дамыту тұжырымдамасы (Орыс және қазақ тілдерінде). - Алматы. «Ұлағат», 2013. 36 б. /Академик С.Ж. Пірәлиевтің басшылығымен/
4. Формирование интеллектуального потенциала нации в условиях высшей школы. /Под редакции академика С.Ж.Пирәлиева/. Сборник научных трудов. Алматы. «Ұлағат», 2012. – 336 с.
5. Ressei. The Human Quality. — Oxford; New York: «Pergamon Press», 1977. - ISBN 0-08-021479-7. (В русском переводе: А. Печчеи. Человеческие качества. — М.: «Прогресс», 1980. — 302 с. Переиздание: А. Печчеи. Человеческие качества. — М.: «Прогресс», 1985. — 312 с.).

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО И ЭСТЕТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ

Саудабаева Г.С., Кошкарлова Ш.З., Кошкарлова П.З.-

КазНПУ им.Абая, КГУ им. Коркыт Ата, СШ №56 (Кызылординская область)

RESUME

The main problem in this article is improving the meaning technological and esthetical education of students.

Technological knowledge of students in the context of tasks of esthetical will. As if the main aim is to consider self realization of identity in a cultural development, self-realization of esthetical skill, ideal, tests, development of individual qualities and abilities is pointed, which market relating public school is not odd to give.

The profession to its alumnus, but to form technological and esthetical per feet identity, in order to choose and realize choice of profession.

RESUME

The main problem in this article is improving the meaning technological and esthetical education of students.

Technological knowledge of students in the context of tasks of esthetical will. As if the main aim is to consider self realization of identity in a cultural development, self-realization of esthetical skill, ideal, tests, development of individual qualities and abilities is pointed, which market relating public school is not odd to give.

The profession to its alumnus, but to form technological and esthetical per feet identity, in order to choose and realize choice of profession.

На современном этапе социально-экономического развития общества, когда возникла необходимость подготовки специалистов, соответствующих условиям перехода от индустриального к постиндустриальному этапу развития, профессиональное самоопределение школьников рассматривается как важнейшая целевая ориентация современного школьного образования.

Социально-экономическая модернизация государства требует от общеобразовательной школы создания условий для эффективного профессионального самоопределения учащихся, развития их индивидуальных качеств и способностей адекватно и ответственно относиться к проблеме профессионального самоопределения [1].

Технологически образованным студентам, будущим учителям технологии, необходимо знать, что многое из того, чем руководствовались педагоги прошлых лет в процессе реализации идеи трудового, политехнического образования в средней школе, в последние четверть века, сегодня кажется не столь непреложным и незыблемым. При этом все чаще отвергается как ошибочное представление о том, что из любого нормального ребенка можно вылепить что угодно, способствуя приобретению последним сложной и наукоемкой профессии. Только этого школьника необходимо заинтересовать не только важностью этой профессии, но и перспективой роста его карьеры и заработной платы. В связи с этим необходимо помнить в первую очередь о том, что любой школьник, прежде всего - личность. А эстетически развитая личность реализуется на практике в процессе различных видов учебно-творческой деятельности, в том числе и трудовой. Поэтому если рассматривать технологическое образование студентов в контексте задач эстетического воспитания, то его главной целью следует считать самореализацию личности в культурном развитии, самосовершенствовании эстетического сознания, идеалов, потребностей, вкусов, развитие ее индивидуальных качеств и способностей.

Нами сделаны прогнозы обновления содержания технологического образования студентов в усилении его эстетической направленности на примере использования средств композиции национального костюма (рисунок 1).

Итак, выделим несколько приоритетных факторов в будущей деятельности студентов в предметном обучении «Технологии». Будущему педагогу необходимо знать, что усвоение эстетического содержания

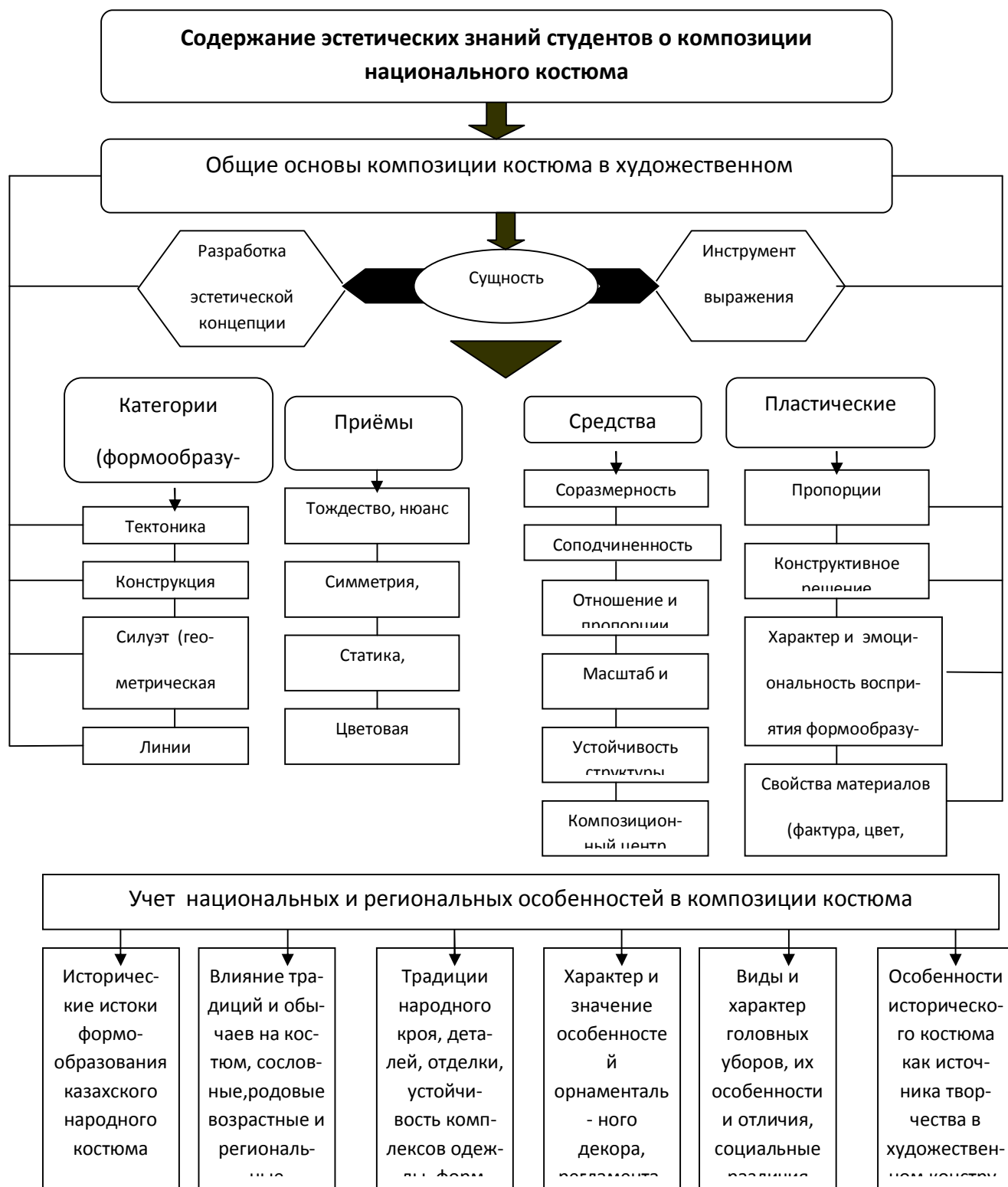

Рисунок 1 - Содержание эстетических знаний студентов о композиции национального костюма.

предмета «Технология» обеспечит учащихся, в первую очередь, следующими практически необходимыми умениями и навыками:

- сознательно и творчески выбирать оптимальные способы трудовой и эстетической преобразовательной деятельности из массы альтернативных подходов с учетом ее последствий для природы и общества;
- мыслить системно, комплексно в области своего избранного профиля;

- уметь самостоятельно выявлять и удовлетворять свои эстетические потребности в практической конструкторско-технологической деятельности;

- непрерывно овладевать новыми эстетическими и технологическими знаниями и применять их в качестве средства для своего развития и преобразовательной деятельности.

Если расшифровать выше приведенные положения на языке требований к данной дисциплине, то они будут выглядеть следующим образом: экономическое, экологическое, информационное образование и методическое обеспечение, теория методов решения творческо-конструкторских задач, эстетическое образование в сочетании с дизайнерскими навыками, функционально-трудовой анализ стоимости и предпринимательства, маркетинг и менеджмент. Теперь основной акцент в работе педагога будет направлен на развитие познавательных и творческих способностей личности учащихся, эстетическое воспитание. При этом свое внимание будущий учитель должен будет обращать на программные установки, сделанные в этом направлении.

Учитель технологии, побуждая учеников сознательно и творчески разрабатывать новые изделия, должен явственно видеть ту разницу, которая пока ими плохо воспринимается при произнесении слов, связанных с их будущей деятельностью как продуктивной, так и репродуктивной по характеру.

Современный специалист, будущий учитель технологии, должен понимать ответственность за то, как реализуется эстетическое воспитание и творческий потенциал в предметном обучении, которым обладает, в принципе, каждый его ученик и как будет сформирована психологическая и практическая готовность к активной самостоятельной трудовой творческой деятельности.

Итак, резюмируем. При рыночных отношениях общеобразовательная школа не должна обязательно давать своим воспитанникам профессию, но должна формировать технологически и эстетически грамотную личность, готовую правильно осуществить выбор профессии, осознать значение мобильности профессиональных функций в условиях научно-технического прогресса и конкурентной борьбы. Успешность формирования такой личности определяется не столько содержанием трудового обучения, сколько его направленностью, подчиненностью определенным задачам, установленным приоритетам. Этим же приоритетам должна быть подчинена, по нашему мнению, и подготовка самого студента.

Поскольку человечество подошло к черте, когда его деятельность оценивается, прежде всего, по ее социальным, экологическим, экономическим и другим последствиям, то для подобных комплексных подходов к выбору способа деятельности, для реализации именно такого, а не прежнего технократического решения требуется иная идеология, другой взгляд на порядок вещей, если угодно — отличающееся мышление [2;3].

Вот почему, не отвергая в принципе той базы, которую создала на основе политехнического принципа прежняя система трудовой подготовки, образовательная область «Технология» вносит целый ряд принципиальных новаций. Назовем их.

1 «Технология» как образовательная область синтезирует знания математики, физики, химии, биологии и других научных дисциплин. Но они, эти знания, рассматриваются как фактор развития промышленности, энергетики, связи, сельского хозяйства, транспорта и других сфер деятельности человека. Показ востребованности этих знаний, их применимости при трудовой деятельности очень важен: школьники проникаются пониманием значения качества собственной подготовки.

2 Одной из задач обучения становится формирование творчески думающей, активно действующей, легко адаптирующейся и эстетически воспитанной личности. При этом, возможно, впервые в истории отечественной школы прямо заявляется, что эта задача перекладывается на самих школьников. Они должны осознать ответственность за собственную подготовку к будущей жизни, за успешность самоопределения в ней.

3 Когда ученик начинает понимать, где, как и почему используемые им знания составляют требуемое целое, когда он ощущает способность понять, проанализировать и интерпретировать факты в области экономики и производства, у него появляются качества активного участника процесса познания. Это уже не объект, пассивно воспринимающий информацию (что чаще всего имело место в традиционной системе трудовой подготовки), а индивидуум, способный планировать и осуществлять свою деятельность в направлении наивысшего личного результата, соответствующего его потенциальным возможностям.

4 Принципиален подход к системе обучения: не узкопредметный, а интегративно ориентированный, проектно-созидательный.

При этом включение учащихся в процессы проектирования, конструирования и моделирования, реализации проекта с последующей оценкой достигнутого результата деятельности становится обязательным фактором взаимодействия учителя и учеников. Проектно-творческий метод следует

рассматривать как основной связующий элемент образовательной программы, ее сердцевину.

Таким образом, технологическое образование предполагает сознательное овладение обучаемым системой методов и средств преобразовательной деятельности по созданию материальных и духовных ценностей, формирование технологической культуры. Оно также предусматривает изучение современных и перспективных энерго- и материалосберегающих, безотходных технологий преобразования материалов, энергии и информации в сферах производства и услуг с использованием ЭВМ, учет социальных и экологических последствий применения принятой технологии, использование психологии общения и культуры человеческих отношений в повседневной деятельности, определение потребностей в конкретной продукции и возможностей ее реализации. Тогда и понятие «подготовка школьников к будущей самостоятельной трудовой жизни» приобретает требуемое наполнение и становится ясной стратегия единого образовательного пространства, ее нацеленность.

Это веление времени, и оно исходит из нормативных документов, определяющих образовательную политику в стране. Такой подход является актуальным не только для нашей казахстанской школы, но и практически приемлем для любого развитого общества в демократическом светском государстве, что, естественно, предполагает определенные требования конструктивного плана к образовательным системам. Об этом говорят многочисленные публикации специализированных журналов, доклады на международных конференциях и симпозиумах. Обо всем этом написано в руководствах специально подготовленных аналитических материалах разных образовательных центров и ассоциаций для общественности и правительственных органов, руководителей и создателей образовательных программ, творческих работников.

В настоящее время новый подход к организации образовательного процесса в мировой практике реализуется через модель компетентностного, инновационного и опережающего образования, ориентированного на результат. Необходимость ее освоения в Казахстане остро ощущается в контексте проводимых кардинальных организационных, структурных, идеологических преобразований, обновления содержания образования, повышения требований к качеству подготовки специалистов в соответствии с социально-экономическим и политическим этапом развития республики и глобальными интегративными явлениями в мировом образовательном пространстве.

Анализируя ряд принципиально новых и важных позиций для системы образования, принятых в последнее время в качестве направлений государственной политики, можно отметить, что они определяли стратегические пути модернизации образования страны как открытой саморазвивающейся системы. Поэтому с уверенностью можно предположить, что они позволят активизировать творческий потенциал педагогического корпуса для реализации идеи по формированию качественно новой республиканской модели образования, ориентированного на конечные результаты в виде системы базовых образовательных и социальных компетенций.

Список использованных источников

1. Саудабаева Г.С. Научно-педагогические основы профессионального самоопределения школьников в современных условиях. Монография – Алматы: Алишер, 2010. – 279 с.
2. Гершунский Б.С. Готово ли современное образование ответить на вызовы XXI века? // Педагогика. - 2001. - № 10. - С. 3-10.
3. Вульфсон Б.Л. Образование в развитых капиталистических странах. / В сб.: Образование в современном мире: состояние и тенденции развития. - С. 63-97. - М.: Педагогика, 1986. - 248 с.
4. Кошкарлова Ш.З. Педагогические условия технологического образования студентов к эстетическому воспитанию старшеклассников средствами национального костюма. Дисс.канд.пед.наук.: 13.00.01.Шымкент,2010.-164 с.

БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ МАРКЕТИНГ ЕРЕКШЕЛІГІ

Г.С. Саудабаева, п.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ,
З.Д.Тәжиева, э.ғ.к, Қорқыт Ата атындағы ҚМУ
Г.Ш. Альназарова п.ғ.к., Қорқыт Ата атындағы ҚМУ

Резюме

В статье рассмотрены основные цели маркетингового исследования образовательных услуг и

возможные стратегии маркетинга с различными вариантами тактических решений конкретных рыночных проблем.

Summary

The article describes the main purpose of the marketing research of educational services and the possible marketing strategies with various tactical solutions to specific market challenges.

Білім беру саласындағы маркетинг деп, ең алдымен білім саласындағы қызметтерге халық сұраныстарының қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған нарықтық қызметтің ерекше түрін түсіну керек. Қазіргі кезде білім беру қызметтерінің маркетингінің дамуы өте маңызды, себебі зияткерлік потенциал, қоғамның ұлттық байлығын көбейтудің шешуші факторы бола бастады. Қазіргі білім беру жүйесі қызметінің арқасында әлемнің экономикалық дамыған елдері осы уақытта ҰЖТ-ның 40% дейін өсуін қамтамасыз ете бастады.

Дегенмен, республиканың білім беретін кешенінде маркетинг жүйесі, өкінішке орай, кең тарала алмай отыр. Жалпы білім беру мекемелерінде маркетингі қолданудың үш деңгейі айқын көрінеді:

Жоғарғы деңгейге білім беру мекемелерінің салыстырмалы кішігірім тобы жатады, олар - нарықтық басқарудың маркетингтік тұжырымдамасына бағдарланған және коммерциялық бастауларда ұйымдастырылған қызметі бар мекемелер.

Екінші деңгейге білім беру қызметіндегі нарық конъюнктурасын пайдаланатын білім беретін мекемелер жатады, олар маркетингтік қызметтің тек жеке құрама бөліктерін, яғни сұранысты зерделеу мен жаңа мамандықтар бойынша мамандар дайындауды ұйымдастыру, төлем деңгейін анықтау және тағы басқа қызмет түрін атқаратындар.

Төменгі деңгейге маркетингтің жеке элементтерін ғана яғни жарнама, білім беру саласындағы қосымша қызметке сұранысты зерделеу қызметтерін орындайтын мекемелер жатады.

Неліктен маркетинг жүйесі біздің білім беру саласында өз деңгейінде тарала алмады? Біріншіден, білім беру мекемелерінде нағыз нарықтық қатынастардың жоқтығымен байланысты. Кәсіпкерлердің көпшілігі нарықтық басқарудың теориялық және практикалық білімдері мен дағдыларына қажет деңгейде ие бола алмайды. Әрине, бұл сипаттама оқу мекемелері жетекшілері мен білім беруді басқару органдарына да қатысты болады.

Екінші себеп ретінде, ресурстар мен қызметтердің ерекшелігін, өндірушілер қарым-қатынастарының және білім беру қызметтерін тұтынушылардың ерекше сипатын, білім беру саласының ерекшеліктерін қарастыруға болады. Оқу-тәрбие мекемелерінің басым бөлігі мемлекеттік меншіктегі мекемелер болып келеді. Мемлекет білім беру қызметтерінің негізгі және монополиялық сатып алушысы ретінде қызмет атқарады. Ол, сонымен қатар, тұтынушы мен өндірушілер арасында делдал қызметін орындайды. Әлбетте, осының бәрі білім беру саласындағы қалыпты нарықтық қатынастардың қалыптасуын баяулатады, білім беру қызметінің айқын нарықтық дамуын тежейді.

Білім беру қызметі нарығының дамуы, халықтың әр түрлі әлеуметтік тап өкілдерінің білім беру саласына жаңа талаптар қоюымен байланысты. Бұл талаптар біріншіден, жалпы орта білім беру мазмұнын көп деңгейлі игеру мүмкіндігіне, екіншіден, білім беру мазмұнындағы дифференциацияның дамуына, үшіншіден, жалпы орта білім беру мазмұнына принципті жаңа оқу пәндерін даярлау және қосуға (әлеуметтану, экология, экономика, менеджмент, құқықтану және басқа) және, төртіншіден, оқу және тәрбиенің жаңа түрлері мен формаларын ұйымдастыру мүмкіндігіне байланысты.

Білім беру саласындағы маркетинг бір мезгілде алуантүрлілігімен және өзіндік ерекшелігімен айқындалады, яғни түрлі өндірістегі кең ассортиментті: білім беру, тәрбие, ғылыми қызметтердің ерекшелігімен анықталады.

Оқу орындарындағы жетекшілерге материалдық түрдегі тауарлармен емес, педагогикалық қызметтерден ажырағысыз және сезілмейтін қызметтермен жұмыс істеуге тура келеді. Сондықтан, білім беруде маркетинг кешенінің құрама бөліктері болып: сұранысты зерделеу, қызмет көрсету бағасы, қаржылық ресурстарды қалыптастырудың әдістері, үлестіру және ынталандыру сияқты қызметтері қалыптасады.

Маркетинг қызметінің білім беру мекемелеріндегі ерекшеліктеріне жатқызатын түрлі көлемдегі және мазмұндағы ұйымдастыру жұмыстары жатады. Олар:

білім беру ортасын талдау;

білім беру қызметін, конъюнктурасын, сұранысын, тұтынушының реакциясын нарықтық үрдіс негізінде стратегиялық болжамдарының жаңа ұсыныстарын әзірлеу;

ішкі білім беретін ортаны талдау;

-факультативтер, арнайы семинарлар, таңдау бойынша пәндер, курстар, үйірмелер, секцияларды ашу (қысқарту, тоқтату), кеңейту туралы ұсыныс әзірлеу;

-тапсырыс берушілермен, тұтынушылармен білім беретін мекеменің қарым-қатынастарының даму үрдісін талдау, жеке алғанда, ЖОО-мен, шағын ауданның өндірістік секторы, фирмалармен және тағы басқалар;

-қолданыстағы стандарт, ереже және шарттардың сапасына және ұсынылған білім беру қызметтерінің мазмұнына сараптама және ақпараттық-аналитикалық мәліметтерінің жинақталуы;

-нақты білім беру мекемесі жағдайында қажетті заттық - әдістемелік қамтамасыз ету қызметтерін дәлелдеу;

тұтынушының болжамдық сұранысына негізделген, жедел қажетті білім беру қызметтерін жоспарлау;

-қажетті қызметтердің ұсынылымдарының (экономикалық, кадрлық, зияткерлік және тағы басқалар) шарттарын дәлелдеу және есептеу;

-мекемелердің өзара іс-әрекетінің тиімді жүйесі және берілетін білім беру қызметтері мәртебесінің құқықтық қамтамасыз ету (дер кезінде лицензиялау, аттестация, қаржылық есеп құжаттамасын қалыптастыру және тағы басқалар);

-нарық талаптарына сәйкес мамандарды дайындау жүйесін қалыптастыру;

-жарнамалық-ақпараттық қызмет;

сұранысты қалыптастыру және білім беру қызметтерін жылжытуды ынталандыру;

-бағаны жоспарлау;

-тұтынушыларға білім беру қызметтерін жақындататын тиімді жүйе ойластыру;

тұтынушылармен - ата-аналармен, ЖООмен, мекеме және тағы басқалармен өзара іс-әрекет туралы шарт жасау;

білім беру мекемелерінің құқықтары және жауапкершіліктерін анықтау үшін білім беретін қызметтердің тұтынушыларымен еңбек келісімдерін жасау;

тұтынушымен кері байланыс жүйесін дамыту;

қызмет көрсету сапасын бақылау жүйесін жасау;

Бұл маркетингтік қызметтер ұсыныс бойынша қызметтің түрлерін және нарық қызметіндегі тауардың жылжуын ғана анықтайды.

Әрине, білім беру мекемелеріндегі маркетингтік қызмет – басшының әрекетінің шынайылығымен көрінеді. Білім беру қызметін тұтынушыларды әлеуметтік қорғай отырып, сол мекеменің даму болашағын да ойластырған жөн. Ол үшін қажеттілікті қалыптастыра отырып, тұтынушы қалауын ескеру керек.

Сонымен қатар, білім беру мекемелеріндегі маркетинг қызметін жүзеге асырудың маңызды кезеңі маркетинг зерттеулерін жүргізу болып табылады.

Маркетингтік зерттеулерде жинау, өңдеу және қажетті маркетинг шешімдерін қабылдау үшін ағымдағы мәселелерді зерттеу мақсатындағы мәліметтерлерді талдау жүзеге асады. Маркетинг зерттеуінің негізгі мақсаттары:

анықталмаған мәліметтерді азайту және басқару шешімдерін қабылдаудағы тәуекелді төмендету;

маркетинг тапсырмаларын өткізудің үдерісін қадағалау.

Сонымен білім беру қызметінің маркетингтік зерттеулерінің объектілері ретінде төмендегі жағдайларды қарастыруды ұсынамыз:

Білім саласындағы қызметтермен нарықтық айырбастың сипаттамасы (айырбастың нақты объектілері және оның қатысушыларының арасындағы экономикалық қатынастар) және білім беру қызметтеріндегі сұраныс және ұсыныстың сандық параметрлері (нарықтың шегі және оның сегменттері, сыйымдылығы, соның ішінде потенциалдық білім алатындар саны бойынша және білім беру қызметтерін көрсету ұзақтығы бойынша), қоршаған маркетингтік ортасы, нарық бөлшегіндегі білім беру қызметтері нарық конъюнктурасының өзгеріс үрдісі ;

Жалпы білім, кәсіби, дидактикалық, экономикалық және басқа салыстырмалы сапалы көрсеткіштерін қоса, соның ішінде (берілген білім беретін стандарттармен) нормативтік және патенттық - құқықтық білім беру қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігі;

Нарықтағы қолданыста білім беретін мекеме - (жеткізуші және делдалдар) серіктестер, нақты және потенциалдық тұтынушылар және (еңбек) шаруашылық қызметі, құқықтық жағдай, меншіктің формасы олардың түрлі қатынасындағы бәсекелестері және білім беретін мекеме жақтағы капиталдың бақылау мүмкіндіктері (инвестициялар), іске кірістірілген және дәстүрлер, байланыстар, тәртіп стратегиясын пайдаланатын потенциалдық ресурстар;

Маркетингтің болуы мүмкін стратегиялары, нақты нарықтық мәселелердің тактикалық шешімдерінің әр түрлі нұсқалары.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Маркетинг. Под.ред. академ. А.Н. Романова. М., «ЮНИТИ», 2007г.
Фатхутдинов Р.А. Система маркетинга.-М. «Бизнес-школа Интел-Синтез», 1997г.
2. Голубков Е.П. Маркетинговые исследования: теория, методология и практика М.: Фин-пресс, 2003
<http://mou.marketologi.ru/index.html>
<http://www.marketing.spb.ru/conf/2002-01-edu/sbornik-2.htm>
3. Хайруллин Г.Т., Саудабаева Г.С. Управление процессом обучения в системе профессионального образования «Технология в Казахстанской школе» Республиканский методико - технический журнал. №4, 2009.

ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ ПЕДАГОГА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ГЛОБАЛЬНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

**Манкеш Аксауле Ерженбаевна,-
Мизимбаева Альмира Сарсенбековна-**

д.п.н, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, Алматы.

Түйін

Берілген мақалада жаһандық білім беру кеңістігіндегі жоғары мектеп педагогының кәсіби қалыптасу негіздері қарастырылған. Авторлар педагог кәсіби қалыптасуының кезеңдері мен оған жету жолындағы шешілетін міндеттерге сараптама береді. Сонымен қатар, *қазақтың бір туар ғалымы әл-Фарабидің кәсіби маманның бойында болуға тиіс қасиеттер жайлы қағидасы келтіріледі.*

SUMMARY

The article deals with the basics of professional development of high school teacher in the global educational space. The authors provided an analysis of phases and tasks in achieving the teacher's professional development. There was given a great Kazakh scholar al-Farabi's statements on the qualities of the individual components of a professional model.

Стремительное развитие и глобальные инновации ставят новые цели для деятельности и общения личности. Основы профессионального становления педагога высшей школы конкретизируются через реализацию цели интеграции в мировое образовательное пространство, которое осуществляется посредством рассмотрения содержания обучения в мире, интеграцию образования и воспитания и использование мировых технологий обучения.

«Глобализация» широко распространенный, многозначимый термин. Обеспечивая взаимообмен экономических, политических, культурных и информационных связей, осуществляет связь взаимовлияемых процессов различных факторов на международном уровне. Стоит отметить, что необходимо решить проблемы систематизации осуществления качества профессиональной подготовки педагогов высшей школы в свете процессов экономической глобализации и интеграции образования Казахстана в мировое образовательное пространство. Таким образом, новообразования в науке и образовании ориентируют на интеграцию в мировое образовательное пространство [1].

По мнению ученого В. Лысенко, глобальное образование способствует вхождению человека в мир, является одним из основ гармоничного интегрирования человека в систему взаимосвязи на современном экономическом, культурном, социальном и других уровнях. В его задачи входят расширение возможностей познания мира, осознания механизмов взаимодействия своей страны с другими странами, понимание занимаемого места страной в мировом сообществе, влияние на способность смотреть на мир глазами других народов.

В. Кукушкин считает, что глобальное образование - одно из направлений развития современной педагогической теории и практики, это переменчивый мир, основанный на необходимости подготовки человека в свете активного глобального кризиса.

На сегодняшний день, глобальное образование, являясь одним из будущих направлений развития педагогической и практической теории, дает возможность подготовки адаптации студента к современному часто изменчивому миру, который полон принятия политических, экономических, социальных и других решений. Таким образом, интеграция образования и воспитания, а также способность использования передовых мировых технологий обучения должны рассматриваться как основные требования, предъявляемые к конкурентоспособному специалисту. Это тесно взаимосвязано с развитием комплекса профессиональных качеств, таких как знания, умения и навыки необходимые для плодотворной работы педагога высшей школы.

Одним из эффективных путей решения экологических, демографических, социальных и других глобальных проблем, имеющие место быть в начале третьего тысячелетия, считается разработка и внедрение инновационных технологий во все сферы человеческой деятельности. Так как одним из факторов решения данных проблем является человеческие ресурсы - высокий профессионализм специалистов, значимую роль играет интегративно-комплексная наука акмеология, изучающая закономерности развития творчества человека. Основное ядро взаимосвязи акмеологии с другими социальными науками является - творчество. Категория определяет и объясняет присущие акмеологии: профессионализм и другие категории. Это значит, что профессиональное становление педагога характеризуется его готовностью к творчеству, а также владением профессионального мастерства, гуманистической направленности и постоянных мотивов совершенствования профессионального мастерства личности.

Творческое мастерство педагога является основным этапом в его профессиональном становлении, что должно учитываться в решении акмеологических проблем [2].

Основная лестница, ведущая к вершинам педагогической деятельности - профессиональное становление педагога. Известно, что профессионализм не приходит сразу. В этой связи А.К.Маркова анализируя педагогическое творчество в профессиографическом контексте, характеризует этапы профессионализма следующим образом [3]:

- этап адаптации к профессии педагога;
- этап самоактуализации в профессии;
- этап свободного овладения профессией;

этап освоения творческого уровня в профессии. На последнем *пятом* этапе педагог дополняет свой опыт своими творческими изысканиями.

Ученый, приводя в качестве показателей творчества педагогическое мастерство, новаторство, исследовательские и профессиональные качества, дает описание уровней педагога-мастера, педагога-новатора и педагога-исследователя. Значит, профессиональный педагог всегда стремится к психическому саморазвитию. В поисках нового ида дальше от «обучающегося» осуществляет это ради обучающегося. В этой связи на основе суммы знаний, умений и способностей появляется мастерство - высший уровень профессионализма. Педагогическое становление, то есть быть мастером своего дела, значит глубокое понимание законов обучения и воспитания, уметь реализовать их на практике, уметь осознавать результаты развития обучающегося. Результат профессионального становления педагога в его профессиональном мастерстве, а это в свою очередь означает, что специалист добился высоких результатов в своей деятельности.

В педагогике и психологии особое значение уделяют работам посвященных профессиональному становлению, профессиональному мастерству. Так как в работах российских ученых есть идея о том, что развитие личности детерминируется его деятельностью, человек оценивается со стороны соответствия своей профессии и способностью выполнения работы в рамках своей профессии.

Г.А.Цукерман, Б.М.Мастеров рассматривают профессиональное становление в качестве источника саморазвития. Это связано с развитием комплекса профессионально необходимых качеств для продуктивного осуществления профессиональной деятельности, включающие способности, навыки и умения по выбранной профессии. Можно заметить, что профессиональное становление – целенаправленный процесс дальнейшего развития профессионализма определенного самим человеком.

Ученые отмечают три возможные области влияния в развитии профессионально значимых качеств педагога. *Во-первых*, рождается необходимость работы с областью упорядочения. Они развиваются в двух направлениях – формирования отношения к труду как одной из возможных видов деятельности; осуществляется через развитие интереса к определенной профессии (А.А.Вайсбург, В.Д.Шадриков и другие). *Во-вторых*, развитие профессионально значимых качеств связано с развитием познавательной области, которое в свою очередь взаимосвязано с профессиональным мышлением и

целенаправленным формированием интеллектуальных качеств профессионального значения (Р.В.Габдреев, Л.С.Селецкая и другие.).

Широко распространено третье направление, которое осуществляется путем влияния на человека определенных ситуаций в течение профессиональной деятельности, а также развитие профессионально значимых качеств развиваются через выполнение конкретных упражнений Р.С.Горяева, К.М.Гуревич, Д.Иела, Е.А.Климов и другие) [4].

Итак, профессиональное становление педагога осуществляется через систематизированное решение задач трех типов:

-государственные стандарт образования учебного предмета; потребность контингента обучающихся; освоение профессиональной деятельности согласно цели и необходимого уровня предметно-содержательного образования;

- образования профессионально-технологического подхода; посредством решения диагностических, конструктивных, организационных и коррекционных задач представления необходимых условий для освоения студентами своей профессии и реализации их личностных возможностей, выдвигаются задачи объективного отображения предложений и личностной деятельности;

-охватывает ситуации, осуществляемые субъективно (самоорганизация, самоуправление и другие);

Основная функция профессионального становления педагога определяется спецификой его деятельности, особенностями общения и развитием творчества. Учет вышеуказанных особенностей позволяет перечислить основные функции профессионального становления: *целенаправленное профессиональное становление, рефлексивная, нормативная, активная деятельность.*

К примеру, *функция целенаправленного профессионального становления* определяет профессионально-педагогическую деятельность педагога. Таким образом, профессиональное становление формирует жизненные цели и систему интересов.

Рефлексивная функция. Ее можно проследить в творческом характере деятельности направленной на изменение педагогом себя и окружающей среды. Профессиональное становление способствует проведению причинно-следственного анализа, что повышает способность самоисследования и посредством его применения дать оценку своему жизненному и педагогическому опыту в трудных ситуациях.

Рефлексия это не только осознания того что есть в человеке, но и познание себя и воссоздание качества педагога способного к действию. Психологи, исследовавшие феномен рефлексия утверждают, что наряду с развитием личности оно также очень важно для развития социальных групп по содержанию их жизнедеятельности. *Во-первых*, рефлексия влияет на целостное восприятие знания содержания и методов деятельности, *во-вторых*, дает возможность критически посмотреть на свою предыдущую, нынешнюю и будущую деятельность, *в третьих* педагог превращается в субъект своей активности.

Функция активной деятельности. Сформированное на основе противоречия между настоящим «я» и идеальным «я» в качестве внутреннего качественного изменения профессиональное становление рождается из потребности в активности и деятельности педагога. Взаимосвязь человека с другими людьми и с окружающей средой не только самоактуализирует его внутреннюю среду, но также дает возможность дополнить со смысловой, структурной и содержательной стороны. Взаимодействие повышает силы субъекта, дает эмоциональный заряд, изменяя образы мира, способствует их адекватному восприятию. Это осуществляется только путем управляемой профессиональной деятельностью. В связи с этим, если нет условий для развития педагога, невозможно развитие студента. Условия саморазвития создает сам педагог. Быть во взаимодействии с другими включает механизм саморазвития, является предпосылкой саморазвития педагога и студента.

Нормативная функция. Профессиональное становление сохраняет равновесие деятельности педагога, уменьшает факторы побуждающие нестабильность в педагогической среде, создает условия сохранения правового взаимоотношения. Нормативная функция наблюдается во время сохранения формальных и неформальных норм личности, а также у личности с высоким уровнем профессионального становления.

Профессиональное становление, будучи в тесной взаимосвязи с целеполагающей, рефлексивной, нормативной и функцией активной деятельности, является процессом изменения личностных качеств, обеспечивающие условия саморазвития.

Анализ функций создает условия для определения структуры и содержания профессионального становления педагога. Для определения содержания профессионального становления В.Г.Афанасьев считает, что необходимо обратить внимание на отдельные элементы и их особенности. Профессиональное становление состоит из взаимосвязи таких компонентов как самооценка,

самоорганизация и самоуправление. Без глубокого понимания себя и своих стремлений, без правильной оценки своих возможностей нет ясности профессиональной цели, нет целостности и системности на пути достижения данной цели.

Несформированность осознания себя педагогом является препятствием в профессиональном саморазвитии, так как педагог только осознавая и принимая себя педагогом увидит недостатки своих особенностей, заметить, что они не соответствуют профессиональным требованиям и требованиям социальных ценностей. Только тот педагог, который определил свой профессиональный принцип, превращается в субъект профессионального саморазвития в процессе данной деятельности [5].

Анализируя историческое развитие нашего прошлого можно увидеть, что проблема личности и воспитание современной модели человека всегда были на повестке дня. Так как, достижение высокого уровня профессиональной компетенции специалиста напрямую зависит от его личностных качеств.

В этой связи великий казахский ученый аль-Фараби выдвигает утверждение о том, что для цивилизации общества в качестве модели личности профессионального специалиста должен иметь следующие качества [6]:

-органы человека должны быть идеальны, сила этих органов должна быть достаточной и адаптированной для выполнения соответствующей работы, только тогда выполнение работы не будет для него сложным делом;

-человек по природе своей должен понимать, что ему говорят, понимать слова так как их подразумевает говорящий и в соответствии с выполнением работы;

-человек должен не забывать, а хорошо хранить в памяти то, что он понял, видел, слышал и что почерпнул для себя;

-человек должен быть понимающим для понимания природы знаков даже маленьких предметов и явлений;

-человек должен быть красноречивым оратором, который сможет ясно изложить свои мысли;

-он должен любить знание, искусство, неустанно учиться, не страдать от труда, затраченного на получение знаний, должен легко добиваться этого;

-должен любить правду и правдивых людей, ненавидеть лжецов и лгунов, должен уважать и беречь свою честь и достоинство;

-душе человека по природе своей чуждо совершать плохие поступки, она стремится к хорошим поступкам;

-человек должен с ненавистью смотреть на дирхем, динары и другие материальные блага мирские, но должен любить справедливость и справедливых людей, ненавидеть несправедливость и несправедливых людей, быть справедливым не только по отношению к родственникам, но и к чужим людям, призывать людей к справедливости, помогать пострадавшим от несправедливости, помогать людям по мере возможности оказывая благое и добро;

-должен быть справедливым, но не упрямым, не проявлять упрямства перед справедливостью;

-должен быть немилостивым к несправедливости, проявлять отвагу и упорство в работе, которую считает нужно выполнить.

Таким образом, данными качествами должны обладать современные педагоги, что является показателем их личностной характеристики и профессионального становления.

Использованная литература:

1. Бейсенбаева А.А., Атемова Қ.Т. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру мекемелерінде болашақ маманның тұлғалық сапаларын қалыптастырудың маңыздылығы. Конференция материалы.– Алматы, 2012ж
2. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. – Алматы, 2007.- 236б
3. Маркова А.К. Психология проблемы повышения квалификации. – М.: Педагогика.-1992.-128 с.
4. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития.– М., «Интерпракс», 1995.
5. Афанасьев В.Г. Общество: системность, познание и управление. – М., «Политиздат», 1981.
6. эл-Фараби Әлеуметтік этикалық трактаттары. – Алматы: Ғылым, 1975.-305б.

ӘӨЖ: 610.1

**БОЛАШАҚ ДӘРІГЕРЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ
КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Беркімбаев Камалбек Мейрбекович

п.з.д., профессор

Данияров Талгат Абубакирович

п.з.к., доцент

Косжанова Улбосын Маханбеткановна

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ-інің

1-курс магистранты

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются актуальные проблемы формирования социально-психологической компетентности будущих врачей. Речь идет о преддипломном, последипломном образовании, также о совершенствовании непрерывного профессионального развития. Подчеркивается необходимость подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров здравоохранения, внедряя новые правила управления и финансирования системы подготовки кадров здравоохранения.

SUMMARY

In article actual problems of formation of social and psychological competence of future doctors are considered. It is a question of predegree, postdegree education, also of improvement of continuous professional development. Need of preparation, retraining and повышения qualifications of shots of health care is emphasized, introducing new rules of management and financing of system of training of health care.

Қазақстан Республикасының Президенті - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Медициналық жоғары оқу орындары жүйесі мамандандырылған орта деңгейдегі білім беру мекемелері желісі арқылы нығайтылуы тиіс. Күнделікті тәжірибе оқу процесімен барынша ықпалдастырылуы тиіс»[1], - деп атап көрсетті.

Сонымен қатар, болашақ дәрігерлердің әлеуметтік-психологиялық кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға байланысты: «Денсаулық сақтау мәселелері тек мемлекеттік денсаулық сақтау жүйесінің құзыретінен айтарлықтай асады және халықтың денсаулығын сипаттайтын көрсеткіштердің сапалық ілгерілеуіне қол жеткізу үшін барлық деңгейдегі мемлекеттік ведомстволарды, бизнес-құрылымдарды және қоғамдық ұйымдарды қоса алғанда, бүкіл қоғамның, бірінші кезекте қоғам денсаулығына едәуір әсер ете алатын құрылымдардың күш-жігерінің келісімділігі қажет. Осыған байланысты осы бағытты іске асыру жеті сектораралық кіші бағдарлама бойынша көзделеді», - деп Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011 – 2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында нақтыланған [2].

Медицина саласындағы әрбір дәрігер маман бүгінгі қоғам талабына, дәрігерлік міндеттілігіне сай Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрықтары мен өкімдеріне, жаңа талаптарына жүгіне келіп, кәсіби қызметін емделушіге ұсынады. Бұл мәселеге қатысты өзінің мүмкіншіліктерін едәуір кеңейтіп ұлғайтуда, оның нәтижесі қызметтік құзырлығында көрініс табады. Мәселен, дәрігердің кәсіби құзырлығы оның қызметінің бағыты дәрігерлер арасында «адам-адам» жүйесімен анықталатындығы туралы ұғым бар. Айтылған мамандық өкілі айналадағы әлемді «адам толы әлем» деп қабылдайды. Дәрігер қызметінің маңыздылығы оның білімі мен машықтығы, кәсіби ойлау қабілетімен ғана емес, жеке құндылығы мен емделушілермен қарым-қатынас жасай алуы арқылы көрініс табады. Сондықтан да дәрігердің кәсіби құзырлығы арнайы медициналық дайындықтың жоғарғы деңгейі, адами мәдениетімен ғана емес, оның әлеуметтік психология жақтары, ортада өзін-өзі ұстауы, коммуникативті білімі болып табылады. Сондықтанда басты ескеретіміз кәсіби құзырлық деп – бұл статистикалық жеткен деңгей емес, ол әрдайым айқындалып шыналған жағдай. Жалпылыма алғанда болашақ маманның кәсіби құзырлығына жататын бейімділік қабілетіне, қандайда бір ортада болмасын оның артылықшылығы мен құндылығы. Білімі мен тәжірибелілігі, қажетті кәсіби қызметінің жетістігі көрініс табады.

Қадірлі дәрігердің кейіпі - оның біліктілігіне, науқасқа деген көз-қарасына, емделушіге толық берілуімен және құзырлығын ескеріп, теориялық білімі мен тәжірибелік іскерлігін қолдана білуі арқылы айқындалады. Яғни, кәсіби біліктілігін жоғарлатуы мен шеберлігіне қатысты көрініс табады.

Дәрігер мамандығы - көзқарасының жан-жақты болуы, интеллектуалдылығы, әріптестерін сыйлап қолдауымен, үнемі біліктілігін көтеріп, алдыңғы қатарда келе жатқан тәжірибелерді қолданысқа ендіру

барысында дараланады. Медицина саласы бойынша жас маманның кәсіби дайындығы оның кәсіби құзырлығын көрсетеді. Ол қарапайым кәсіби міндеттерін атқаруы, кәсіби қызметі кезінде кездесетін шынайы жағдайларда өзінің кәсіби тәжірибедегі білімін қолданып, тұлғаланып оқшауланады.

Кәсіби құзырлықтың құрылуы кәсіби білім алу мен көптеген жағдайларға байланысты болады:

тақырыпты үйрену мен білуді игеру деңгейі;

кәсіби мотивацияның ерекшеліктері;

кәсіби бағытталған деңгей, жеке қажетті қасиеттерінің болуы:

қайырымды, білікті, шыдамды, сезімтал, сабырлы, ортақтастық, мінез- құлықтың тұрақтылығы.

Болашақ дәрігердің кәсіби құзыреттілігін құрайтын негізгі жақтарын кешенді сараптамасына қатысты ғылыми мәліметтерге сүйесек, негізгі структуралық компоненттерінің анықталады: бағалы мотивациялық, когнитивті, коммуникативті, рефлексиялық шығармашылық.

Жеке компоненттердің құрылымы бүтін жүйені құрастыруы оның мінездемесі мен ерекшеліктері құрайды. Бағалы мотивациялық компоненттерінің құрылымының ерекшеліктері мотивациямен анықталады. Болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін мақсатты түрде қажет етуі, жетілдіруі, өзін-өзі тәрбиелеуі, өзін-өзі дамытуы, кәсіби бағытта бағалы шешімге келуі жеке білімнің қажеттілігін керек етеді. Сол арқылы кәсіби бағыттағы ұйымдастыру мүмкіншіліктері нәтижелі игеріледі. Бағалы мотивациялық компонентке кәсіби бағыттағы мотивацияның анықталуы кіреді.

Когнитивті компонент теориялық біліммен, машықпен білгірлік және қажетті ақпаратты алу әдістерімен және олардың нәтижелі қолдануымен анықталады. Когнитивті компоненттің даму деңгейі медицина саласында терең және кеңінен білім алу жүйесіне байланысты. Білікті компоненті алған білімді қарқынды қолдану мен, білгірлікті құрастыру, машық пен кәсіби маңызды қасиеттерімен, кәсіби біліктілік және кәсіби мәдениеттің дамуын құру өзін-өзі тәрбиелеу, біліктілігін жетілдіруді көрсетеді. Коммуникативті компоненттің дамуы жеке қатынастарды құру мен, кәсіби қызметтегі әр түрлі жағдайда аптималды қатынас түрін таңдау, вербальды және вербальды емес қатынас түрін білу мен көрсетіледі. Рефлексиялық шығармашылық компонент медицина саласындағы кәсіби компоненттің өзімен айналасындағыларға қатынасымен, өзінің тәжірибелі қызметі мен оның айқындалуы мен анықталады. Ол өзін-өзі тануы, өзін-өзі қадағалауын, өзін-өзі бағалауын, жеке басының қадірі мен өз қызметінің нәтижесін түсінуін, өз қызметінің нәтижесіне жауапкершілігін, өзін түсінуін, сонымен қатар кәсіби қызметте өзін қолдана білуін құрайды. Рефлексиялық шығармашылық компоненті кәсіби іскерліктің дамуы мен, стандартты емес шығармашылық кәсіби тапсырманы шешуді табу қабілеті, интеллектуалды тұрақсыздықты шындауды, стандарттық емес жағдайларды өзін игере алумен анықталады [3].

Сондықтанда кәсіби компотенттіліктің қабілеттілік құрамына жеке адамның қасиеті мен артықшылығы, сонымен қатар білімі, тәжірибесі мен біліктілігі, медицина саласы бойынша кәсіби қызметте жұрт алдында сөйлей білу қабілеті. Болашақ дәрігердің кәсіби құзырлығының қалыптасуы ерекшелігі бүкіл білім алу ісі, және интеллектуалды моралдық интеграция болып, білімнің әлеуметтік және басқада аспектілерімен анықталады.

Қазіргі кездегі жоғары білім беру қоғам талаптарын қанағаттандырудың бірнеше жүйелерін қарастырады, яғни ғылымды, білімді және өндірісті интеграциялау түрі ретінде ғылыми оқу-өндірістік кешендер құру; оқытуды және студент еңбегін дараландыру, білім беруді ізгілендіру; оқытушылардың кәсіби даярлығына жоғары талап қою, жоғары оқу орнында болашақ мұғалімдерді даярлау мен олардың кәсіби деңгейін көтеруде педагогикалық мұғалімдерді жаңа технологиялар негізінде көтеру. Мұндай үдеріс әлемнің түрлі елдерде өздерінің ұлттық ерекшеліктеріне, экономикалық жағдайына, білім беру жүйесінің дәстүрлеріне қарай әртүрлі деңгейде көрініс тапқан.

Жеке тұлғаны жан-жақты дамыту шеңберінде білім берудің мақсаты мен мәнінің өзгеруі «білім беру технологиясы» деп алатын жаңа ұғымның пайда болуына ықпал етті. Бұл ұғымның мәнін білім беру үдерісін өздігінше дамытатын жүйе деп түсінуге болады, онда білім алушылардың қызметі жетекші фактор болып табылып, оқыту мұғалім мен білім алушының субъектаралық өзара әрекетін қарастыратын және олардың мүмкіндіктерін қамтамасыз ететін рефлексиялық басқару ретінде көрінеді.

Қорыта келгенде, жоғарыда аталған болашақ дәрігерлердің әлеуметтік-психологиялық кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға байланысты алдағы уақытта денсаулық сақтау мекемелері мен ұйымдары төмендегідей іс-шараларды жүзеге асырып, жоспарлы түрде жұмыс жүргізсе. Яғни, денсаулық сақтау кадрларына дипломға дейінгі, дипломнан кейінгі білім беріліп және оларда үздіксіз кәсіптік дамытуды жетілдірсе. Денсаулық сақтау кадрларын даярлау жүйесін басқару мен қаржыландырудың жаңа қағидаттарын енгізіп, денсаулық сақтау кадрларын даярлауды, қайта даярлауды және біліктілігін арттыруды ұйымдастыру және қаржыландыру жүйесін өңірлік қажеттілік негізінде жетілдіріп, осы

арқылы медициналық ЖОО-лардың, колледждердің бітіруші түлектерінің және денсаулық сақтау саласының практикадағы қызметкерлерінің білімдерін және дағдыларын тәуелсіз бағалау институтын ендірілсе.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Президенті - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың ««Қазақстан-2050» стратегиясы - Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауы. Елорда. 14 желтоқсан Астана, 2012.
2. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 29 қарашадағы № 1113 жарлығы. Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау саласын дамытудың 2011 – 2015 жылдарға арналған «Саламатты Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2010.
3. Беркимбаев К.М., Мухамеджанов Б.Қ., Кусаинова А.М., Данияров Т.Ә. Психология. Оқу құралы. Алматы, 2013. Б. 250

УДК 614.23:366.63

БОЛАШАҚ ДӘРІГЕРЛЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ ПРОБЛЕМЫ ИНФО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ

¹Ерназарова Д.Ж., ¹Беркимбаев К.М., ¹Молдалиев И.С.,

¹Искакова П.К.

А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қаласы

Резюме

В этой статье рассматриваются формирования коммуникативной компетенции будущих врачей в условиях информатизации. Используются основные системы и виды информационно-коммуникативной компетенции будущих специалистов. Современные тенденции модернизации образовательных программ требуют внедрения современных методов формирования коммуникативной компетенции будущих врачей. Все большее внедрение новых информационных технологий и применение компетентностного подхода в учебном процессе способствует повышению эффективности процесса формирования коммуникативной компетенции будущих врачей.

Ключевые слова: информатизация, информационно-коммуникативная компетенция, модель будущих врачей, процесс изучения иностранного языка.

A. Yasawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Republic of Kazakhstan

Summary

On the condition of educational reformation and joining the Republic of Kazakhstan to the Bologna process one of the main problem is training the specialists of international level and increasing the quality of medical education. The article deals with forming of info communicative competence of future doctors. The article shows the basic system of info communicative competence and other necessary competences of future doctors. It says about the usage of professional training in forming of info communicative competence of future doctors. The usage of new informational technologies and competence-based approach in the teaching process is accompanied with the problem of training future doctors on international level by creating and developing some methods in forming professional and info communicative competence of future specialists. Different characteristics of activities, which can be used to form and develop info communicative competence using informational technologies, are stated out in the article.

Key words: competence-based approach, communicative competence, competent, competence-based model of specialist, modernization of education.

Мемлекет модернизациясы білім беру жүйесінің, оның мазмұндық және құрылымдық тұрғыдан жаңаруына сүйенеді. Білім беру мекемесінің басты қызметі білім, шеберлік және дағды жүйелері емес, зияткерлік, қарым-қатынастық, ақпараттық және басқа да салалардағы негізгі құзырлық жиынтығы болуы

тиіс.

Құзырлық ұғымы білім немесе шеберлік ұғымдарына қарағанда ауқымдырақ. Ол тек когнитивті және операционалды құрамдас бөліктерді ғана емес, уәждемелік және мінез-құлықтық құрамдас бөліктерді де қамтиды. Сондай-ақ, ол оқыту нәтижелерін (білім және шеберлік), құндылық бағдарлары жүйесін де қамтиды. Құзырлық оқыту үдерісі барысында қалыптасады, сондықтан да негізгі құзырлықты іріктеу мәселесі білім беру үдерісіндегі басты мәселелердің бірі болып табылады [1].

Білім беру мазмұнының модернизациясы Стратегиясына сәйкес негізгі құзырлық төмендегіше сипаттарға ие: көп атқарымдылық (оларды игеру күнделікті, кәсіби, әлеуметтік өмірдегі әр алуан мәселелерін шешуге мүмкіндік береді), пән аралық байланыс, зияткерлік даму (дерексіздік, өзіндік рефлексия, жеке ұстанымды, өзіндік бағалауды, сыни ойлауды анықтау), көп өлшемділік (ақыл-ой үдерістері және зияткерлік шеберлік).

Білім беру мазмұнының модернизациясы Стратегиясына сәйкес негізін қалаушы бағдары ізгілендіру болып табылатын заманауи медициналық білім өзара байланысқан екі мәселенің шешімін бағдарлайды [2]:

1) ЖОО-дағы барлық жалпы теориялық және арнайы пәндерді оқыту үдерісін ізгілендіру – осы пәндердің оқыту мазмұнындағы медициналық білімнің ықпалдастығының заманауи ғылыми концепцияларына сәйкес толықтырылуын бағамдайды, сонымен қатар, бір жағынан білім кеңістігінің толыққандылығын, көпқырлылығын, екінші жағынан кәсібилікті қамтамасыз етеді; сондай-ақ, медицина ғылымы мен денсаулық сақтау саласы ілгерілеуінің болашақ дәрігерлердің тұлғалық қасиеттеріне, оның шығармашылық қабілеттеріне, әлемдік деңгейге сәйкес келетін жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесін түсіндіруде көрініс табатын жалпы және кәсіби мәдениетке тәуелділігін қамтамасыз етеді.

2) типтік оқу бағдарламаларының мазмұнын аша түсетін және толықтыра түсетін арнайы курстарды енгізу арқылы, студенттермен жүргізілетін жұмыстардың көп түрлілігімен және әр алуан түрлерінің кезектесуімен қамтамасыз етілетін әлеуметтік-мәдени феномен түріндегі медициналық білім мен қызметтің өзекті мәселелерін сараптау арқылы; сондай-ақ, оқу-әдістемелік қордың мазмұнын өзгерту арқылы әлеуметтік-гуманитарлық пәндерді оқытуды кәсібилендіру.

Соңғы жиырма жылдағы әлемде орын алған маңызды саяси, тарихи және әлеуметтік өзгерістер қарым-қатынас, маманның қарым-қатынас құзырлық мәселелерін көкейкесті етіп отыр. Осыған байланысты А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінде халықаралық деңгейдегі болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығын қалыптастыру басым мәселелердің бірі болып отыр.

Қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру мен игеру тек қарым-қатынас дағдылары пәнін оқытудың нәтижесі ғана емес, жоғары медициналық білімді болашақ маманның психологиялық мәдениетін психологиялық тұрғыдан мұқият дайындау мен тәрбиелеудің де нәтижесі болып табылады. А.Ясауи атындағы ХҚТУ түлегі өзі оқыған мамандығына тәуелсіз мәдениетке ие болуы қажет. А.Ясауи атындағы ХҚТУ-де дәрігер-студенттерді кәсіби деңгейде дайындаудың нәтижесі болашақ маманның ізгі дүниетанымының және оның кәсіби, тілдік және ақпараттық мәдениетінің тиісті деңгейінің қалыптасқандығы болуы тиіс.

Қарым-қатынасқа түсе білу қабілеті, басқа адамдармен қарым-қатынас орнату мен оны дамыту қабілеті әр түрлі әлеуметтік жағдайлардағы қатынас тәжірибесінің жинақталуына, әр алуан қызмет түрін атқаруына байланысты айналадағылармен өзара байланыс құру үдерісі барысында қалыптасады. Қарым-қатынаста тұлғаның қасиеттері, яғни, мазасыздық, ашушандық, епетейсіздік және т.б. көрініс тауып, қалыптасады. Тұлғаның қалыптасып келе жатқан ерекшеліктерімен өзара байланысқа түсу барысында ақпаратты құзырлық та қалыптасады.

А.Ясауи атындағы ХҚТУ түлегінің ақпаратты құзыреттілігін қалыптастыру мен оны кәсіби әрекеттестікке дайындау қажеттілігі медицина саласындағы қызметтің өзіндік ерекшеліктерімен де ерекшеленеді:

бұл – қарым-қатынас саласындағы, «адам – адам» саласындағы қызмет, сондай-ақ, дәрігердің сәтті қызметінің маңызды жағы тек оның арнайы медициналық дайындығының, жалпы адамзаттық мәдениетінің жоғарғы деңгейі ғана емес, оның тұлғалық әлеуетінің әлеуметтік-психологиялық қырлары да болып табылады.

отандық медицинада ауруға әлеуметтік-психосоматикалық тәсілді қолдану қажеттігі, бұл – ақпарат жинау мақсатында, сондай-ақ, дәрігердің ұсыныстар мен диагноздарға қатысты ақпараттарды науқастың жағдайына ыңғайластырыла жеткізуі мақсатында психологиялық байланыс құруға және оны ары қарай дамытуға септігін тигізетін дәрігердің науқаспен сенімді қарым-қатынас құра білу қабілетін бағамдайды;

«дәрігер – науқас» терапевттік альянсын құрудың қажетті шарты бола отырып, қарым-қатынас құру

құзыреттілігі емдеу үдерісіндегі науқастың субъектілі ұстанымын қалыптастыруға мүмкіндік береді;

қоғамдық денсаулық сақтау мамандары маман-кадрларды дайындау мәселелеріне кездесіп жатады, кәсіби мамандардың кең аясымен өзара байланыста болады, өте жоғары адами мәдениет пен дұрыс қарым-қатынас құра білуді талап ететін қоғамдық денсаулық үдерістерін, медицина мекемелеріндегі еңбекті ұйымдастыруды басқаруды қамтамасыз ету қажет.

Осыған байланысты қарым-қатынас құру дағдылары А.Ясауи атындағы ХҚТУ-дің медицина мамандығы түлегінің басты құзырлықтарының қатарына енгізілген.

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығын мейлінше жалпылама түрде кәсіби орта мен қоғамда жетістікпен қызмет атқару үшін тұлғаға қажетті болып табылатын айналадағылармен өзара әрекеттестіктің тұлғараралық және кәсіби тәжірибесінің белгілі бір деңгейі ретінде сипаттауға болады. Бұл анықтамадан ақпаратты құзырлық тек тұлғаға тән қасиеттерге ғана емес, қоғамда болып жатқан өзгерістер мен маман-дәрігердің өзіндік ұтқырлығына да тәуелді екендігі байқалады.

Ақпаратты құзырлық адами тікелей, өзара әрекеттестік шарттарында қалыптасатын және таралатын, айтарлықтай дәрежеде дамып келе жатқан адамдар арасындағы белгілі бір қарым-қатынас тәжірибесі түрінде анықталады.

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты мәдениетінің өзіндік ерекшеліктері бар және қолданыс аясына сәйкес келетін кәсіби дағдылардың қырларына ие болып табылады. Ол өзінің жеке тұлғалық қасиеттеріне қарамастан медициналық қызметтің тұтынушысы болып табылатын науқасқа деген эмоционалды-оң қарым-қатынасты орнатуға бағытталған белгілі бір кәсіби көзқарастар мен пікірлердің болуын бағамдайды. Сондықтан, болашақ дәрігерлердің ақпаратты мәдениеті медициналық көмекке жүгінген адамдармен тиімді қарым-қатынас үшін қажетті ақпараттық және байланыс дағдылары мен шеберліктерінің толық кешенін қамтиды.

Тиімді қарым-қатынас жасау науқасты емдеуде оң әсерін тигізеді. Белгілі болғанындай, қарым-қатынас құра алатын дәрігерлер, яғни, ақпаратты құзырлығын меңгерген дәрігерлер [3]:

нақты диагноз қоя алады, әсіресе, бұл науқастың психологиялық мәселелеріне қатысты болса;

науқасты өз жағдайы мен емдеу шараларын бақылауға үйрете алады

жақсырақ емдеу нәтижелеріне қол жеткізеді

науқас үшін жоғары деңгейде қауіпсіздікті қамтамасыз етеді

қызметтік жағдайын асыра сілтеуге қатысты шағымдармен аз кездеседі

Болашақ дәрігерлердің қарым-қатынас құзырлығы құрылымы жалпы және клиникалық психология саласында базисті білімнің жиынтығын, кәсіби және арнайы қызметтің түрлі салаларында ақпаратты және қарым-қатынас үдерісі ерекшеліктерінің анықтамаларын қамтиды.

Болашақ дәрігерлердің қарым-қатынас құзырлығын қалыптастыру мәселесі денсаулық пен ауруға деген құзыретті тәсілдің отандық денсаулық сақтау саласында таралу мәселесі және осыған байланысты терапевттік серіктестіктің ем-дом шаралары барысында дәрігер мен науқас арасында байланыс құруға бағытталған жаһандық сипатқа ие ауқымды тәжірибелік қырынан белгілі. Ортақ серіктестік түріндегі «дәрігер-науқас» концепциясындағы қарым-қатынасты құру қажеттігі аурудың заманауи ұғымының адам өміріндегі оқшауланған дерек ретінде емес, әлемдегі адам баласының толыққанды өмір қызметінің бұзылуының көрініс табуы ретінде айтылады.

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығы тек белгілі бір психологиялық және кәсіби білімнің болуын (мәселен, тұлғаның түрлері туралы, темперамент түріне қарай әр алуан адамдардың соққыны өткеру және оған қарсы жауап беру тәсілдері туралы, тұлғалардың дене бітімі түрлері мен оның психикалық қорының ерекшеліктері арасындағы байланыстың сипаты туралы, т.с.с.) ғана емес, сонымен бірге, байланыс орната білу, тыңдай білу, қарым-қатынастың вербальді емес тілін «оқи» білу, сұқбат құру, сұрақтарды тұжырымдай алу қабілеттері секілді бірқатар арнайы дағдылардың қалыптасуын бағамдайды. Сонымен қатар, болашақ дәрігердің өз эмоциясын басқаруы, сенімділігін сақтау қабілеті, өз реакциялары мен жалпы мінез-құлқын басқара білуі де өте маңызды. Дұрыс қарым-қатынас науқасты дұрыс түсінуді және оның мінез-құлқына қарай тиісті жауап қайтаруды білдіреді. Науқастың қандай жағдайда екендігіне, оның ашуланып немесе мұғайып тұрғанына, мазасызданып немесе беймазаланып тұрғанына қарамастан дәрігер кәсіби мәселелердің шешіміне қол жеткізе отырып, онымен қарым-қатынасқа түсуге, саналы түрде байланыс құруға қабілетті болуы тиіс. Осыған байланысты болашақ дәрігерлердің кәсіби тұрғыдан маңызды қасиеті *ақпаратты толеранттылық* (ақпаратты құзыреттіліктің бір қыры ретінде) — шыдамдылық, мейірбандық және т.б. болып табылады. Ақпаратты толеранттылық дәрігердің субъективті тұрғыдан өзі үшін керексіз, орынсыз науқастардың жеке ерекшеліктерін, теріс қылықтарын, жағымсыз қылықтары мен әдеттерін, үйреніспеген мінез-құлық түрлері мен ойлау стереотиптерін қалай өткеретінін

көрсетеді. Науқас дәрігерге ұнайтын немесе ұнамайтын, дәрігерге жағымды немесе жағымсыз түрлі сезім түрін көрсетуі мүмкін, алайда, қандай жағдайда да соңғысының психологиялық дайындығы «дәрігер – науқас» рөлдік құрылымының орнында достық, психологиялық жақындық, тәуелділік пен сүйіспеншілік қатынастары туындайтын жағдайды шешуге, шиеленістің немесе келеңсіз жағдайлардың туындауының алдын-алуға көмектесуі тиіс. Кәсіби қызметтегі болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығы тек науқаспен психологиялық тұрғыдан оң қарым-қатынас құру қабілеті ғана емес, осы қарым-қатынастар барысында кәсіби рөлдің шеңберінде қала білу қабілетін білдіреді [4].

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығын қалыптастырудың негізінде тұлғааралық қарым-қатынас жүйесіне қосылуға, айналадағылармен эмоционалды қатынас құруға, қандай да бір әлеуметтік топқа кіруге, басқа адамдармен бірге болуға тырысу секілді тұлғаның психологиялық сипаты жатыр. Шиеленіскен жағдайларда, өзара байланыстың шетін жағдайында қасында эмоционалды тұрғыдан жақын адамдардың болуы дүние мен өзіндік бағалау бейнесін тұрақтандырады, ұстанымдарды бекітеді, болып жатқан оқиғаларды нақтырақ әрі саналы түрде бағалауға мүмкіндік береді. Беймазальық жағдайында басқа адамдарға деген қажеттілік артады, олардың жақын болуы мазасыздық деңгейін төмендетеді, теріс эмоционалды күйдің қарқынын азайтады. Адам баласы үшін әлеуметтік байланыстардың болуы маңызды екені соншалықты, олардың жегіспеушілігінің өзі-ақ соққы алу деңгейінің артуына ықтимал себептердің бірі болып саналады. Дәл осы психологиялық қыры, басқа адамдарға деген қажеттілік, олармен қатынасқа түсуге тырысу әдебиеттерде «*аффилиация*» термині арқылы беріледі, бұл — адамның басқа адамдардың ортасында болу қажеттілігі, «қосылуға» тырысуы. Ішкі (психологиялық) аффилиация бағыныштылық пен сенімділік сезімдері түрінде көрініс табады, ал сыртқы аффилиация болса — сөзуарлықта, басқа адамдармен серіктес болуға тырысуда, әрдайым солармен бірге болуға ұмтылуда, вербальді емес мінез-құлық ерекшеліктерінде көрініс табады. Хекхаузен аффилиацияны күнделікті, сонымен қатар негізді сипатқа ие әлеуметтік қарым-қатынастардың белгілі бір сыныбы ретінде көрсетеді [5].

Мұндай қарым-қатынастардың мазмұны таныс, онша таныс емес және мүлдем таныс емес адамдармен қарым-қатынас жасауда болып табылады, және оларды ары қарай дамыту қанағаттану сезімін туындатады, өзіне тартады және байыта түседі. Әр алуан әлеуметтік байланыстардың ұзақтығымен және қарқындылығымен ерекшеленетін дәрігер жұмысында бұл ерекшелік науқастарға деген жанды қызығушылықты қатынасты сақтауға, оларға көмектесуге тырысуға, олармен серіктесуге тырысуға көмектеседі, сондай-ақ, оларды кәсіби бұзылудан, немқұрайлылықтан және формализмнен қорғайды, науқастың бір бөлігі терапияға мұқтаж, тұлғасыз анонимді «дене» ретінде қарастырыла бастайтын науқасқа деген қатынасты демеп отырады.

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығын қамтамасыз ететін тағы бір психологиялық сипаттама дегеніміз — *эмоционалды тұрақтылық*, эмоционалды реакциялар мен жалпы мінез-құлықты басқаруды сақтай отырып, импульсивтіліктің, шектен тыс эмоционалды экспрессивтіліктің болмауы жағдайындағы тепе-теңдік. Эмоционалды тұрақтылық науқастармен қарым-қатынас кезінде дәрігердің «психологиялық ашуға берілуден», шиеленісу жағдайынан бойын аулақ ұстауына септігін тигізеді. Үдемелі эмоционалды реакциялар науқастың артқан сенімін жоғалтып, оны қорқытып немесе секемдендіріп қана қоймай, оны шаршатады, болдыртады. Керісінше, дәрігердің ішкі салмақтылығы, оның жайлы мейірімділігі, эмоционалды тұрғыдан тұрақтылығы науқастың бойында сенімділік сезімін туғызады, сенімді қарым-қатынастардың орнауына себепші болады. Ауру жағдайында, әдеттегідей, тынышсыздық, жылауықтық, ашушандық, қызбалық әрекеттерінде көрініс табатын эмоционалды тұрғыдан тұрақсыздықтың артуына әкеп соғатын мазасыздық деңгейі артады [6].

А.Ясауи атындағы ХҚТУ-да медицина мамандықтары түлектерінің ақпаратты құзырлық даму концепциясы тұжырымдалған. Онда болашақ дәрігерлерді кәсіби дағдылар шеңберіне кезең-кезеңімен, бірізділікпен ендіру түсінігі бейнеленген. Ақпаратты құзырлықты тұжырымдау логикасы ақпараттық және қарым-қатынас дағдыларын үйретуді құрылымдандыруды талап етеді. Бұл ақпараттық және қарым-қатынас дағдыларын сіңіру әдістері мен тәсілдерінің сипатталуы, таралуы мен дамуы модельдерін құруды білдіреді.

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлықтары модельдері науқастың ауруының даму заңдылықтарын ғана емес, олардың ойлары, пікірлері, сезімдері мен үміттері заңдылықтарын да түсінудің маңызды екендігін атап көрсетеді. Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзырлығы модельдері науқастың ауруының даму заңдылықтарымен қатар, олардың ойлары, пікірлері, сезімдері мен үміттері заңдылықтарының түсінілуінің маңыздылығын да баса көрсетеді. Бұл әр бір адамға арналған емдеу курсының ең жақсысын, яғни, науқасқа деген мейлінше оңтайлы тәсілді анықтауға көмектеседі. Сонымен қатар, бұл модельдер «дәрігер-науқас», «медициналық оқу орнының оқытушысы-студент» жүйелеріндегі

қарым-қатынастардың жаңа тиімді жолдарын іздеуге септігін тигізеді. Ақпараттық және қарым-қатынастық дағдыларға модельдік үйрету оның элементтерінің сараптамасы, мақсатты сауатты түрде анықтауы, студенттер мен оқытушылардың кері байланыстары негізіне сүйенеді.

Оқытушылардың басшылығындағы болашақ дәрігерлер науқастардың медициналық карталарымен танысуға, дәрігерлік тексерудің негізгі элементтерін анықтауға, науқаспен қарым-қатынас жасау түрін анықтауға тиіс. Төменде науқаспен қарым-қатынас жасау құрылымы келтіріледі:

- ем шараларының жекеге лайықтандырылуы
- қарым-қатынас құру
- дәрігерлік кеңеске дайындалу
- медбикелік шараларды түсіндіру және жоспарлау

Қарым-қатынас моделі оқытушының өз пәнін нақты бөлшектермен толықтыра отырып қолданатын клиникалық және жағдайлық есебі бола алады. Клиника үшін – бұл, клиникалық қатынастар, белгілі бір байланыс мәселелері, қолданылатын құралдар шарттарындағы егжей-тегжейлі негізгі есептер мен дағдылар және медициналық ұқбат шарттарындағы байланыстың қолдаушы қағидалары. Қоғамдық денсаулық сақтау пәндері үшін – ғылыми зерттеу, медициналық қызмет, санитарлық бақылау мекемелерінің мәселелері.

Аталған мамандықты оқыту мақсаттарына сәйкес келетін және студенттер тарапынан алынатын мамандық шеңберінде кәсіби егемендіктің жалпы ойымен ұштасатын байланыс моделінің концепциясын мұқият өңдеу қажет. Яғни, әдістемелік кешеннің суббірлігі – мәселе немесе жағдай – тұтас мектептің, атап айтқанда, оқу пәнінің білім беру жүйесі мен саясатының қажетті құрамдас бөлігі болуға тиіс. Болашақ дәрігерлер үшін осы модельді әр түрлі шарттарда, әсіресе, өздерінің кәсіби тәжірибесін жинақтай бастағанда қолдана алатындықтары маңызды болып табылады. Студенттер әрдайым білім мен шеберліктің оң өсімінің көрсеткіші болғандықтан, байланыстың түрлі модельдерін саластырып немесе қарама-қарсы қойып отырған жөн.

Байланыс құру дағдылары тәжірибеде күн сайын қолданылуда. Қарым-қатынас әдістері мен тәсілдерін оқыту тәжірибелік қоры мен кері байланысы болған жағдайда, сондай-ақ, теориялық материал қамтығанда мейлінше тиімдірек болады.

Болашақ дәрігерлер үшін ЖОО-дағы ақпаратты байланыс дағдыларын зерттеуде қолданылатын теориялық модельді анық ұғу пайдалы болып табылады, ал бұл болса, пәннің жалпы контекстінде және ақпаратты байланыс мәдениеті концепциясында оқу жоспарының жеке құрамдас бөліктерін зерттеуге көмектеседі. Бұл нәтижелер оқытушы тарапынан міндетті түрде байқалуы тиіс. Студентке өзінің көп нәрсе істегенін, бірақ әлі де көп нәрсе істелетінін ұғындыру қажет. Жазбаша болсын немесе ауызша болсын, бұл бағалаулар өте маңызды болып табылады. Егер бағаланбаса, студенттерде өз жұмыстарының қолданбайтындығына қатысты ой тууы мүмкін. Екінші жағынан, студентті қолдай отырып, оның ЖОО-дағы басқа да жұмыстарын: қарым-қатынас моделін өз бетінше іздеу, лекциялар мен семинарларға белсенді түрде қатысу және тыңдауын бақылап отыру қажет.

Қарым-қатынас дағдылары мен арнайы курс (элективті курс) циклдері үшін айрықша мақсаттарды сәйкестендірген пайдалы. Бұл студенттерге өзін-өзі бағалауға, сенімділігін арттыруға септігін тигізеді, бұл өз кезегінде ақпаратты құзыреттіліктің шеберлік секілді бірқатар дағдылар сияқты қалыптаса алатынын көрсетеді.

Болашақ дәрігерлердің ақпаратты байланыс дағдыларын мейлінше дұрыс бағалау байланыстың барлық қырлары жөніндегі мәліметтерді қамтиды, сондықтан да бірден немесе қандай да бір шектеулі курстың аяқталуымен қалыптаса алмайды. Онда болашақ дәрігердің бүкіл тәжірибесі бейнеленуі тиіс.

А.Ясауи атындағы ХҚТУ-да оқытудың ең басынан бастап біз бағалау сипатына, оның пән ретіндегі де, дағдылар ретіндегі де мәніне қатысты назарымызды шоғырландырамыз. Пәннің мазмұнын жаттап алуға болады, бірақ, құзыретсіз байланысшы болып қала беруі мүмкін. Сынақ барысында өте жақсы баға алған студенттердің саны аз болмауы мүмкін. Алайда, олардың ішінде жоғары деңгейдегі ақпаратты құзырлыққа ие студенттер қанша пайызды құрайды? Білгені жақсы ма әлде қолынан келгені жақсы ма? Мұнда ешқандай да дилемма жоқ. Екеуі де екені айдан анық. Бірақ, «қолынан келу» дегенді қалайша бағалауға болады?

Жоғары білімнің идеологиясында бағалауға қол жеткізу мен оған шәк келтірілмеу міндетті постулат болып табылады. Біздің контекстімізде болашақ дәрігерлердің кешенді бағалауды тек негізгі ақпаратты құзырлықтарын көрсеткеннен кейін ғана алатындығын білдіреді.

Қарым-қатынасты оқыту сезімтал, берілген оқытушыларды талап етеді, өйткені олар керемет байланысшылар болумен қатар, еліктеу үлгілері болып табылады. Болашақ дәрігерлерге қарым-қатынас

дағдыларын оқытатын адамдардың сәйкес оқу оқығаны және қолданылатын оқыту әдістерін өз тәжірибесінде сынаған адамдар оқытуы өте маңызды. Қазір, бұрынғысынша жетістікке жетуші дәрігер болу үшін тек білімнің болуы жеткіліксіз. Қарым-қатынас құру дағдыларын дамыта отырып, ол өз-өзімен жұмыс істеуі тиіс.

Қорытындыда жоғарыда айтылғандар негізінде болашақ дәрігерлердің негізгі ақпараттық құзыреттіліктері қарым-қатынас модельдерін қолдану арқылы тиімдірек берілетінін атап өткіміз келеді. Болашақ дәрігерлердің ақпаратты құзыреттіліктерін қалыптастырудың тиімді оқыту әдістері рөлдік ойындарды, модельдеуші жағдайларды, қалыпты және қоздырғыш науқастармен жүргізілетін жұмыстарды, шынайы науқастармен жүргізілетін жұмыстарды қамтиды. Құрылымдалған кері байланысты демеп отыру үшін тіркеуді немесе тікелей бақылауды қабылдау қажет. Қарым-қатынастың жақсы дағдылары науқас пен дәрігердің өзара әрекеттестігінің тиімділігін қамтамасыз етеді. Ақпаратты құзыреттіліктер – бұл, екінші ретті толықтырғыш немесе кәсіби сипаттың элективті қырлары емес. Олар қажетті және тиімді медициналық тәжірибеде орталық орынға ие болып табылады.

Әдебиеттер тізімі

1. Асимов М.А., Нурмагамбетова С.А., Игнатъев Ю.В. Коммуникативные навыки: Оқулық.-Алматы.-2008.- 212 б.
- 2.Қазақстан Республикасы білім саласының 2011-2020 ж.ж. арналған мемлекеттік даму бағдарламасы. //www.edu.gov.kz .
- 3.Герасименко С.Л. Совершенствование коммуникативной культуры студентов в условиях медицинского вуза. //Электронды педагогикалық журнал. - 2007. - №1
4. Дернер К. Хороший врач. Учебник основной позиции врача. //Неміс тілінен аударылған. И.Я.Сапожниковой, Э.Л.Гушанского. - М.: Алтейя, 2006 – 544б.
5. Клиническая психология. ЖОО-ға арналған оқулық. 4-ші басылым. //Б.Д.Карвасарский редакциясымен. – СПб, «Питер», 2010. - 864 б.
6. Местергази Г. М. Врач и больной, или по-новому о старом: учебное пособие. // 2-ші басылым. — М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2009. - 112 б

ӘӨЖ: 378.121

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ЖӘНЕ СПОРТ МАМАНДЫҚТАРЫНДА БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ҚҰЗЫРЛЫЛЫҚ ҮЛГІСІ

Оңалбек Жарылқасын Керімбекұлы

Академиялық инновациялық институт
П.ғ.д., профессор

Мұхамеджанов Бақытжан Қалжанұлы

Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ

П.ғ.д., профессор

Данияров Талғат Әбубәкірұлы

Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ доценті, п.ғ.к.

В статье рассматриваются примеры конкурентоспособной компетентности «специалистов в области физической культуры и спорта». Каждый структурный компонент профессиональной компетентности делится на три части: функционально-когнитивная (знания, деловитость и навыки); психолого-личностная (профессиональные мотивы, рефлексные умения, коммуникабельность); функционально-практичная (опыт общения, дисциплины и выполнения заданных функций). Формируется в цикле общепрофессиональных, экономико-административных (экономическая теория, экономика и менеджмент физической культуры и спорта, организация спортивно-массовой работы, содержание и виды физкультурно-спортивной деятельности) и специальных дисциплин. Система обучения и воспитания в вузах создается с учетом этих движущих сил, формируется образовательная среда, направленная на формирование конкурентоспособности и освоению студентами опыта

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: физическая культура, спорт, конкурентоспособность, конкуренция,

компонент, способность, знание, трудоспособность, привычка.

This article deals with examples of competitive competence "specialists in the field of physical culture and sport". Each structural component of professional competence is divided into three parts: functional-and-cognitive (knowledge, efficiency and skills); psychological-and-personal (professional motives, reflex abilities, skill to communicate); functional-and-practical (experience to communicate, disciplines and performance of the set functions). It is formed in a cycle of all-professional, economical-and-administrative (the economic theory, economy and management of physical culture and sports, the organization of sports-and-mass work, the contents and types of physical-sports activity) and special disciplines. The training and education system in higher education institutions is created taking into account these driving forces, it is formed the educational environment directed on formation of competitiveness and development by students of experience of creative professional activity and the structural professional relations.

KEY WORDS: physical culture, sport, competitiveness, competence, component, ability, knowledge, work capacity, habit.

«Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды», - деп атап көрсетті Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арнаған «Қазақстан-2050» стратегиясы – Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында [1].

Осы тұрғыдан келгенде, бүгінгі таңдағы елімізде жүріп жатқан экономикалық-әлеуметтік дамулар келешек ұрпаққа білім берудің мақсаттары мен мазмұнын түбірімен жан-жақты қайта ойластырылып, жаңа сапаға жету міндеттерін көздейді. Сондықтан білім беру саласындағы өзгерістер жеке тұлғаны қалыптастыруға, оқу үрдісіне тиімді әдіс-тәсілдерді іздестіруге, баланың шығармашылық, рухани, дене мүмкіндіктерін дамытуға, адамгершілік пен салауатты өмір салтын берік ұстануға бағытталуы тиіс. Міне осы орайда, дене мәдениеті және спорт мамандарының бәсекеге қабілетті құзырлылық үлгісінде, біз құзырлылықтың жеке топтары бойынша құзырлықты қалыптастыру ретіндегі мүмкін болатын шеңбері аясында, оқу жоспарының негізгі пәндерін және әрбір топтарының ішкі жеке көрсеткіштерінің қалыптасуы мен жетілдіруін анықтадық. Ал, бәсекеге қабілеттілік параметрлері үлгінің мазмұнын таңдауына, бәсекеге қабілеттілік өлшемдерін дайындауға және нақты мамандардың бәсекеге қабілетті деңгейінің бағасының нормативтеріне қызмет етеді.

Кәсіби-қызметтік құзырлылыққа экономикалық және ұйымдастыру-басқару, жалпы кәсіби және арнайы құзырлылықты меңгеру мен арнайы блоктар жатады.

Көрінетін орны:

- дене мәдениеті және спорт мамандарының педагогикалық, басқару, рекреациялық қызметтерді тиімді жүзеге асырғанда;

- кәсібилікті дамытуды жоспарлау қабілеттілігі ретінде;

- кәсіби қызметті (педагогикалық технология, қабылданған басқару шешімдерінің технологиясы, спорттық-көріністік іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу технологиясы, дене мәдениеті және спортты бос уақытты тиімді пайдалану түрі ретінде насихаттап тарату жолдары және т.б.) жүзеге асыру әдістерін, тәсілдерін, амалдарын, жолдарын, технологияларын жүзеге асыруды меңгеру ретінде;

- дене мәдениеті және спорт саласында психологиялық-педагогикалық және басқару проблемаларын шешу қабілетінде.

Жалпы кәсіби, экономикалық-басқару (экономикалық теория, дене мәдениеті мен спорттың экономикасы мен менеджменті, спорттық-көпшілік жұмыстары ұйымдастыру, дене мәдениеті-спорттық қызмет мазмұны мен түрлері) және арнайы пәндер циклінде қалыптасады.

Бәсекеге қабілетті параметрлері:

- техника-технологиялық: жалпы және арнайы психологиялық-педагогикалық және экономикалық-басқару білімі, іскерлігі мен дағдылардың көлемі мен сапасы;

- құрылымдық: дене мәдениеті және спорт аясындағы педагогикалық және ұйымдастыру-басқару жұмыстарын тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік тұғызатын тұлғалық сапасы;

өнегелік: кәсіби қызмет пен кәсіби қарым-қатынастың мәдениеті; сыртқы келбеті;

экологиялық: кәсіби қызметтің экологиялық қауіпсіздігі.

Арнайы құзырлылықтың жоғары деңгейдегі дамуынан адамдағы кәсіби қызмет еңбегінің қалыптасқанын айтуға болады. Одан сапалы сипатты, жоғары кәсіби классификацияны, шығармашылық кәсіби дағдылар мен іскерліктің әртүрлілігі мен тиімділігін, кәсіби міндеттерді шешудің қазіргі заман әдістерін меңгеру қызметтің жоғары деңгейдегі тұрақты өнімділігіне себепші болатынын көруге болады.

Құзырлылық топтарының нормативтік параметрлерінен кәсіби-тұлғалық үшін де, кәсіби-қызметтік үшін де қай маманның шындыққа жақын екені туралы айтуға болады. Экономикалық және әлеуметтік-ұйымдастырушылар мамандардың бәсекеге қабілеттіліктің қозғаушы күштерін сыртынан біршама анықтайды, сондықтан біздің зерттеуіміздің тұжырымдамасында біз бұған тоқтамаймыз.

Кәсіби құзырлылықтың психологиялық-бағдарлық құрылымына да қызығушылық пайда болып тұр. Құрылымдық кәсіби құзырлылықты анықтауды психологиялық жолдармен зерттеу Е.В.Бондарева келесі компоненттерді анықтады [2]:

- қызметтік: ЖОО-да алған білімінің жүйесін көрсетеді: гуманитарлық, жаратылыстану-ғылыми, жалпы кәсіби, арнайы және мамандану пәндері; маманның есепке алынған шығармашылық қызметі дағдысының тереңдігі, көлемі, ойлану стилі, өнегелілік нормасы әлеуметтік қызметі.

- мотивациялық: кәсіби қызметтегі дәлелді – себептер, мақсаттар, мұқтаждық, маңыздылығы жоғары құндылықтарды құру жатады;

- рефлексстік; өзінің қызметіндегі нәтижесінен өзін бақылаудағы, өзін талдаудағы, болжалдаудағы дағдыларының кешені жатады.

- қатынастық; тұлғалар арасындағы қарым-қатынасты орналастыру, ойды тұжырымдап айту, ақпаратты анық, айқын жеткізу, кәсіби өзара келіскен әрекеттерді жүзеге асыру қабілеттері жатады.

Бұл құрылымды пайдалану мамандардың құзырлылығына бәсекеге қабілеттілік параметрлерін тығыз байланыстыруға мүмкіндік береді және кәсіби құзырлылық деңгейі бағасының өлшемдерін нақты анықтайды.

Зерттеліп дайындалған үлгіні ұсынудан бұрын, дене мәдениеті және спорт мамандарының қызметінде, педагогикалық сияқты экономикалық- басқару компоненттері іс жүзінде теңдей мөлшерде ұсынылғанын естеріңізге саламыз. Демек, үлгінің мазмұнын дәлелдеу осы фактілер есепке ала отырып жүзеге асырылуы керек. Бұл жағдайларда кәсіби құзырлылықтың әрбір компоненті педагогикалық және экономикалық-басқару блоктарын қосып алады (1 кесте).

Дене мәдениеті және спорт маманының бәсекеге қабілетті құзырлылық үлгісі №1 кесте.

Кәсіби құзырлылықтың құрылымдық компоненті	Кәсіби-тұлғалық; педагогикалық және экономикалық басқару	Кәсіби-қызметтік; педагогикалық-экономикалық басқару
Құрылымдық компоненттің сипаттамасы	<p>Ұжымдық кәсіби қызметтің, кәсіби және адамдардың өзара қатынасының амалдарын меңгеру;</p> <p>- жалпы азаматтық сапаларды қалыптастыру; жеке басының тәртібі мен қызметін өзі басқару тәжірибесінің болуы, өздігінен дамуға талпылысы, тұлғаның акмеологиялық бағыты;</p> <p>- орындай алу, жеке тұлғалықты дамыту, шығармашылық мүмкіндіктер, кәсіби дамуға дайындық әдістәсілдерін қолдана білу;</p> <p>- әлеуметтік және кәсіби танымдық міндеттерді инновациялық және шығармашылық деңгейінде шешу қабілеті</p>	<p>- кәсіби қызметті жоғарғы деңгейде меңгеру, өзінің кәсіби дамуын жоспарлау қабілеті;</p> <p>- ұжымдық кәсіби қызметті ұйымдастыру қабілеті, әріптестерінің, оқушылардың және тұтынушылардың жұмысын жоспарлау және оны басқару;</p> <p>- шығармашылық кәсіби деңгейде жалпы кәсіби міндеттерді шешу (дене мәдениеті және спорт аясында) қабілеті;</p> <p>- педагогикалық және экономикалық басқару қызметінің алгоритмін меңгеру, өз қызметінің</p>

		нәтижелілігіне жаңалықтың, инновацияның элементтерін ендіре білу қабілеті, нақты бағдарланған ғылыми зерттеулерді жүргізу, кәсіби қызметті өңдеу және жоспарлау қабілеті
Кәсіби құзырлылықтың блок бойынша қабілеттілік көрсеткіші	<p><u>Функционалды-когнитивтік;</u> әлеуметтік-психологиялық, жалпы-гуманитарлық және мәдениеттану бойынша білімі, іскерлігі мен дағдыларының көлемі мен сапасы; коммуникативтік білім, іскерлігі мен дағдылары;</p> <p><u>Тұлғалық-психологиялық;</u> отансүйгіштік, азаматтық көз-қарасының деңгейі; әлеуметтік белсенділігі; жалпы азаматтық және кәсіби мәдениеті; өзінің енбегіне деген әлеуметтік жауапкершілік; коммуникабельділік пен толеранттік;</p> <p><u>Функционалды-практикалық;</u> құрылымдық әлеуметтік бағыты мен қарым-қатынас тәжірибесі: азамат ретінде қоғамда жеке өзінің орындай алу тәжірибесі; мәдениетке сәйкес келетін тәртіптің, жүріс-тұрыс пен қарым-қатынас, тәртіптің, бағыттың, жүріс-тұрыстың экологиялық қауіпсіздігі</p>	<p><u>Функционалды-когнитивтік;</u> жалпы кәсіби және арнайы білім, іскерлік пен дағдылар рефлексі;</p> <p><u>Тұлғалық-психологиялық;</u> тұлғаның акмеологиялық бағыты, кәсіби дәлелдер мен танымдық қажеттілік, креативтік, кәсіби сана, болжай алу қабілеті, кәсіби ұйымшылдық.</p> <p><u>Функционалды-практикалық;</u> кәсіби шығармашылықты ойлай білу және қызметтік тәжірибесі, кәсіби қарым-қатынастың құрылымдық тәжірибесі; кәсіби мәдени қарым-қатынас және қызмет, кәсіби қызметтің экологиялық қауіпсіздігі</p>
Пайда болу	<ul style="list-style-type: none"> - тиімді жоспар мен өзара әлеуметтік іс-әрекеттерді жүзеге асыру (өзара қарым-қатынастың кәсіби бағыт-тылығы); - педагогикалық және басқару міндеттерін шығармашылық түрде шешу, өзінің қызметінің нәтижесіне жауаптылығын сезіну; - дене мәдениеті және спорт саласындағы әлеуметтік-экономикалық мәселеге байланысты туындаған сұрақтарды шешудегі бағыттылық пен қабілеттілік; - өзінің жеке кәсіби білімін, іскерлігі ен дағдысын шығармашылық түрде байыту; - жеке құзырлығы деңгейіне тең баға; - кәсібиліктің үнемі дамуына ұмтылу; - ғылыми-танымдық және басқа да шығармашылық кәсіби қызметті жүзеге асыру 	<ul style="list-style-type: none"> - дене мәдениеті және спорт маманының педагогикалық, басқару, қалпына келтіру, қызметтерін тиімді орындау; - өзінің кәсіби дамуын жоспарлау; - кәсіби қызметті жүзеге асыру әдістерін, тәсілдерін, технологияларын тиімді пайдалану (педагогикалық технология, басқару шешімдерін қабылдау технологиясы; көрермендер келіп көретін спорттық шараларды ұйымдастыру және өткізу технологиясы, дене мәдениеті мен спортты бос уақытты тиімді пайдалану түрі ретінде насихаттау жолдары және т.б.); - дене мәдениеті және спорт аясында психологиялық, педагогикалық және басқару мәселелерін тиімді шешу
Қалыптасу	Қоғамдық қызмет, құзырлылық	Педагогикалық және

факторлары	амалдарын пайдалана отырып, оқу үдерісін ұйымдастыру, студенттердің азаматтық тәрбиесін жүзеге асыру (өнегелілік, әсіресе патриоттық тәрбие, азаматтық көзқарасты тәрбиелеу, студенттердің академиялық құзырлығын қалыптастыру	өндірістік практика, құзырлылық амалдарын оқатып, үйреуге ендіру, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру
Оқу жоспарындағы пәндер	Гуманитарлық және әлеуметтік пәндер (шетел тілі, тарих, құқықтану, социология, мәдениеттану және т.б.), жаратылыстану-ғылыми және математикалық (информатика, қазіргі заман жаратылыстану концепциясы және т.б.)	Жалпы кәсіби пәндер (психология, педагогика, дене тәрбиесінің ілімі мен әдістемесі, анатомия, физиология және т.б.), экономикалық басқару (экономикалық теория, дене мәдениеті мен спорттың экономикасы мен менеджменті, бұқаралық-спорттық жұмыстарды ұйымдастыру, дене мәдениеті-спорттық қызметтің мазмұны мен түрлері, басқа дайындық және мамандану пәндері (спорттық жаттығу, спорттық педагогикалық жетілдіру және т.б. технологиясы)

Жоғарыда айтылғандарды қорыта келе, кәсіби құзырлылықтың әрбір құрылымдық компонентін үш бөлікке бөлеміз: қызметтік-когнитивтік (білім, іскерлік және дағдылар); психологиялық-тұлғалық (кәсіби дәлелдер, рефлексивтік қабілеттер, қарым-қатынас қабілеті); қызметтік-практикалық (қызметтік, тәртіптік және қатынас тәжірибесі).

Осы қозғаушы күштерді есепке ала отырып ЖОО-да оқу мен тәрбиенің жүйесін құру қажет. Студенттердің шығармашылық кәсіби қызмет тәжірибесі мен құрылымдық кәсіби қатынас тәжірибесін меңгеруге, міндетті дамушы тиімділігі пен мүмкіндігін қарастыратын, бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыратын білім беру ортасын құру керек.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Қазақстан-2050» стратегиясы - Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 14 желтоқсан. Елорда. Астана, 2012.

2. Бондарева Е.В. // Компетентность в структуре модели качества подготовки специалистов. Высшее образование сегодня. Москва, 2004 С. 206

ӘӨЖ-370.7122

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТҮРҒЫДАН АЛҒАНДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ САПАЛЫҚ ҚАСИЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ БІРДЕН-БІР ЖОЛЫ

Л.Қ.Рысбекова

аға оқытушы

А.Қ.Рысбекова

п.ғ.к., аға оқытушы

RESUME

In article the priorities of a creative educational activities at elementary school, according to world science and progress the questions of training and youth education are considered. Society needs the educated, highly cultured and creative person. Such personality is brought up by school. For this purpose at elementary classes it is necessary to choose skillfully pedagogical conditions and to use effective ways of development of creative

abilities of pupils.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются приоритеты творческой учебной деятельности в начальной школе, вопросы обучения и воспитания молодежи в соответствии с мировой наукой и прогрессом. Такую личность воспитывает школа. Для этого в начальных классах нужно умело выбрать педагогические условия и использовать эффективные пути развития творческих способностей учащихся.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев 2012 жылғы «Қазақстан-2050» стратегиясы - Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауында «...Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды. «Қазақстан-2050» Жаңа бағытын ескере отырып, Үкіметке 2013 жылдан бастап халықаралық үлгідегі куәліктер беру арқылы *инженерлік білім беруді және заманауи техникалық мамандықтар жүйесін дамытуды* қамтамасыз етуді тапсырамын», - деп атап көрсетті [1].

Шығармашылық - бұл бала бойындағы дарындылығын дамыту. Оны тәрбиелеу - бүгінгі таңдағы көкейкесті мәселелердің бірі. Осы белсенділігін, қабілетін арттыру арқылы баланың шығармашылық қабілетін дамыту қажет.

“Шығармашылық” - бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен саналы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу адамның рухани күшін нығайтып, өзін-өзі табуына көмектеседі. Өйткені, адам туынды ғана емес, тудырушы, жаратушы да. Адам әрқашан өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі жойып жіберуге де қабілетті болады. Адамның өз болмысын тануға ұмтылуға көмектесіп, тереңде жатқан талап - тілегін қабілеттерін дамыту, сол арқылы оған толыққанды өмір сүру үшін жаңа рухани күш беру білімнің ең негізгі мақсаты болып табылады.

Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мақсат - саналы ұрпақ тәрбиелеу. Болашақ ұрпақ - келешек қоғам иесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени-ғылыми әрісі озық азамат етіп тәрбиелеу - біздің де қоғамның алдындағы борышымыз.

Жас ұрпақты еңбек сүйгіштікке тәрбиелей отырып, оларға меңгерілетін әр тарапты қарапайым іскерлік дағдыларын ұлттық мазмұнда, өз Халқының тұрмыс-салт ерекшелігіне орай дамыту қазіргі дәуір қажеттігінен туындап отырғаны мәлім. Бүгінгі таңда өзекті мәселелердің бірі ретінде бала бойында ұлттық тәрбиеге негізделген еңбек дағдыларын қалыптастырудың маңыздылығы арта түсуде.

Ал бүгінгі күрделі әлеуметтік-экономикалық жаңарулар тұсында шығармашылық қабілеттер басты нысана болып, керісінше, оқушыда шығармашылық қабілеттің болмауы үлкен проблема саналып, ойландыруы тиісті деп ойлаймыз. Себебі өмірдегі сан алуан қиыншылықтарды шешу тек шығармашыл адамдар қолынан ғана келеді. Тек шығармашылық қана қандай түрде, қандай деңгейде болмасын адамға өмірдің мәнін түсінуге, бақытын сезінуге мүмкіндік әпереді. Мұндай күрделі мәселені шешуде үздіксіз білім беру ісінің алғашқы сатыларының бірі болып саналатын бастауыш мектептің алар орны ерекше. Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден: кез-келген бала адамзат баласының осы кезге дейінгі жинақтаған тәжірибесін меңгеруге арналған оқу әрекеті, екіншіден- кез- келген оқушы шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады.

Негізгі мектептің бүгінгі білім берудегі мақсаты — оқушыда өз жеке білім траекториясын таңдау қабілеттілігін қалыптастыруға жағдай жасау. Яғни, педагогикалық әрекет оқушылардың өз бетінше жұмыс жасауына әкеп тірейтін әрекетіне бағытталу қажет. Шығармашылық әрекет — оқушының өз жеке шығармашылық бағытын таңдау қажеттігін және шығармашылық өнім, нәтиже туғызуға бағытталған жауапкершілігін қамтитын әрекет. Мұндай әрекет оқушының жеке білім траекториясын қалыптастыруға бағытталған. Осы тұрғыдан ғылыми зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыруда ескерген жөн.

Бастауыш білім - үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы. Осыған сәйкес оқушыға белгілі бір көлемдегі білім, білік-дағдыларды меңгертумен бірге табиғат, қоршаған дүние туралы түсініктерін

кеңейте отырып, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту - бүгінгі күннің талабы. Осы талап тұрғысынан алғанда, оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудың түрлі әдіс-тәсілдерін іздестіру, жаңа технологияны тиімді пайдаланудың маңызы ерекше [2].

Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану арқылы балалардың кішкентай кезінен бастап дүниеге өзіндік кезқарасының қалыптасуына жол ашу. Бала қиялын дамыту барысында оларды бақылауға, зерттеуге, ойлауға, өзінің болашағын болжауға және идеялармен еркін әрекет жасауға үйренеді. Балаларға өздерін тапқырлыққа, білгірлікке, мақсатқа талпынуға және қиялдауға итермелейтін ойындар мен тапсырмалар өте ұнайды.

Бастауыш сынып балаларының қиялы әдеттегіден тыс, ерекше. Олар шындық өмірді қиялдағымен біріктіре отырып, өзі ойлап тапқан дүниеде өмір сүруі мүмкін. Олар ағаштардың немесе хайуанаттардың сөйлесетініне сенеді. Бұл жастағы балалар естіген ертегі-әңгімелер желісімен өзі де оларды құрастыра алады. Сондықтан мұғалім ертегі не әңгімені бастап беріп, оны аяқтауға оқушыға тапсыратын болса, балалар оны аяқтаудың түрлі жолдарын қарастырады.

Бастауыш сынып оқушысының жазған шығармашылық жұмысы тек өзіне ғана жаңалық болып табылатын, субъективті жаңалық. Оқушыларды оқыту барысында белсенділік қабілетін қалыптастыру және дамыту мәселесі. шығармашылық процестің қандай кезеңдерден тұратындығы, яғни неден басталып, немен аяқталатындығын білуді талап етті. Бастауыш сынып оқушыларына тән шығармашылық процестің кезеңдерін шартты түрде төмендегідей топтастырдық:

1. Жаңалықпен бетпе-бет келу.
2. Шығармашылық белгісіздік, екіұштылық.
3. Шешімнің жарық көруі.
4. Шығармашылық акт.
5. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеу.

Оқу - танымдық шығармашылықтың әр кезеңінде бала бойында әр түрлі сапалық қасиеттер қалыптасып жатады. Мысалы: алғашқы кезеңде жаңалықты сезіну, қайшылықтарға деген күдік, шығармашылық елес орын алады. Белгісіздік кезеңіндегі “бас қатырулар” табандылық, танымдылық, белсенділік қалыптастырса, еңбектің нәтижесі баланы жоғары көңіл күйге бөлеп, жаңа істерге жігерлендіреді [3,4].

Мұның барлығы бастауыш сынып оқушыларында болуға тиісті қасиеттер болып табылады. Әрине, шығармашылық жұмыстың түріне, мақсатына қарай бұл кезеңдер астасып, қабысып жатуы әбден мүмкін. Олар да қалыптасып, әрі қарай дамып отыратын сапалар да бірі анық көрініп, бірі керісінше, уақытша көмескіленіп жатуы ықтимал. Дей тұрғанымен, тұтас алғанда әр баланың бойындағы табиғи, қайталанбас ерекшеліктермен біріккен кезде аталған сапалар көп жағдайда шығармашыл тұлғаның таң ғажайып үлгісін құрайды

Қазіргі бастауыш мектептерде шығармашылық әрекеттен, оқу әрекеті басым жүреді. Сабақта оқушылар үнемі бір типтес жаттығулар орындаумен айналысады. Мұндай жаттығулар бір ғана шешім іздеу баланы өз күшін байқау мүмкіндігінен айырады. Біздің ойымызша қазіргі қоғам талабына сай, оның дамуына орай, бастауыш сынып оқушыларына кез-келген шығармашылық тапсырмаларды шешуді табысты меңгере алады.

Бүгінгі таңда жастарға әлемдік ғылым мен прогресс деңгейіне сәйкес білім мен тәрбие беру, оның рухани байлығы мен мәдениеттілігін, ойлау білу мүмкіндігін жетілдіру, сонымен қатар адамның кәсіби біліктілігін, іскерлігін арттыру әділетті қоғамның міндеті болып табылады.

Міне осы тұрғыдан қоғамға жан-жақты білімді, жоғары мәдениетті, жұмысты шығармашылықпен істей алатын жеке адам қажет. Ондай адамды мектеп дайындайды. Ол үшін бастауыш сыныпта жеке пән оқыту арқылы оқушының шығармашылық қабілеттерін арттырудың педагогикалық шарттарын таңдап алу қажет. Сонымен қатар оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдарын тиімді ұйымдастыра білген жөн.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев. «Қазақстан-2050» стратегиясы - Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдау. Астана, 2012 ж.
2. Әбенбаев С. «Тәрбие теориясы мен әдістемесі». «Дарын» 2007 ж.
3. Мұсаева С.А., Бегалиев Т.Б. «Жас ерекшелік педагогикасы» Астана 2006 ж.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. «Педагогика» Алматы 2000 ж.

АРАБ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНДЕГІ ЕТІСТІКТІҢ МОРФОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ
Фил.ғыл.канд., доцент
Абдрахманова К.Х.

Резюме

В данной работе на арабском и казахском языках мы остановились на современном состоянии и изучении корней глаголов, видов производных корней, определив морфемный состав.

Summary

This article deals with the modern condition and teaching the base forms of the verbs, types of derivative verbs, having defined the morphemic structure in Arabic and Kazakh languages.

Тірек сөздер: морфема, түбір етістік, ұяшық, тиянақсыз дауыссыз дыбыстар.

Араб етістігі – өте күрделі сөз табы және жаңа сөз жасаудың негізі. Араб тіліндегі етістіктерге араб лингвист ғалымдары мынандай анықтамалар береді: «белгілі-бір уақытта іс-әрекеттің өту барысына негізделген сөз» [1.18], «жеке лексикалық мағынасы және баяндауыштың синтаксистік функциясы бар сөз» [2.25], «лексикалық мағынасы нақты уақытты білдіретін мағынасымен сәйкес келген сөз» [3.46]. Осы пікірлерді жинақтай келе, араб тіліндегі етістіктер – біреудің немесе бір нәрсенің қимыл-әрекетін, жай – күйін білдіретін сөз табы деген тұжырым жасалады.

XIX-ғасырдан бастап тілші ғалымдар семит түбірлерінің ішінде үш дауыссыздан құралған түбірдің шығу тарихын зерттеуге баса назар аударады. Еуропалық ғалымдардың басым көпшілігі араб тілінің диалектісінің деректеріне сүйене отырып, үш дауыссыз түбір етістіктердің алғашқы екі дауыссызы туыстық түсінік (родовое понятие) мағынасын берсе, үшінші дауыссыз бұл туыстық түсінікті түрге дифференциялайды деген пікір айтып, алғашқы екі дауыссыз түбірге «tarkib» (тіркес) деп терминдік атау берген [4.95]. Араб тіліндегі екі дауыссыз түбір мен үш дауыссыз түбірдің шығу тегі жайындағы тұжырымдар семитолог ғалымдар арасында әлі күнге дейін өзінің шешімін таппай келе жатыр. Кейбір ғалымдар үш дауыссыз түбір екі дауыссыз түбірден шыққан десе, М.Мюллер екі дауыссыз түбір бұрын қолданса да ол үш дауыссыз түбірмен бірге пайда болған деген пікір айтады, ал, Фр. Деличтің ойынша, алғаш тиянақты дауыссыз дыбыстан құралған түбір пайда болды да, кейін құрамында тиянақсыз дауыссыз дыбысы бар түбір пайда болған [5.97]. Мұндағы тиянақсыз дауыссыз дыбыстар деп отырғаны араб тілінде түбір құрамында келген *алиф, уау, йа* әлсіз дыбыстары: *kāna, rama, nasia*. Ал Юшманов Н.В. үш дауыссыз дыбыстан құралған түбір етістіктердің бастапқы негізі екі дауыссыз дыбыстан құралады, тілдің даму барысында негізге үшінші дыбыстың жалғануына байланысты үш дауыссыз түбір жасалған деген пікір айтады. *Мысалы:*

نَبَأَ [naba'a] - (биік болу);

نَبَاتَ [nabata] (өсу);

نَبَأَ [nabaʕa] (көтерілу қамырға байланысты);

نَبَجَ [nabaʒa] (жоғары дауысқа ие болу);

نَبَحَ [nabaha] (үру)

Осы мысалдардан байқағанымыздай *наба* ұяшығынан өрбіген етістіктің бастапқы екі дауыссыз дыбысы іс-әрекеттің іштен сыртқа қарай бағытталуын білдірсе, соңында жалғанған қосымшалар үстеме мағына береді.

Түбірдің шығу тарихын зерттеумен айналысып жүрген көптеген зерттеушілер, олардың ішінде еуропалық семитолог ғалымдар да жоғарыда аталған ұяшықтардың дыбыстық еліктеу сипатына ие, ал үшінші дауыссыз сол сөзге арнайы сипат беретін жұрнақтың қызметін атқарады деп есептейді. Басқа да семит тілдерінде кездесетін мұндай материал араб тіліндегі түбірдің бастапқы кезде екі әріптен ғана тұруы мүмкін екенін растайды, ал екінші жағынан толып жатқан араб сөздерінің ішінен дыбыстық еліктеу сипатындағы лексиканы ажырата білуге мүмкіндік береді [6. 45].

Мұндай мәселе түркі тектес тілдерді зерттеуші түрколог ғалымдардың да еңбектерінен байқауға болады. Ғалымдардың әуел бастан ерекше көңіл бөліп, сөз еткен түбірлері дыбыстық құрамы жағынан *дауысты-дауыссыз-дауыссыз* (ГСС) және *дауыссыз-дауысты-дауыссыз-дауыссыз* (СГСС) түрінде болған. Әуел бастағы түбірлердің түрі СГС (*дауыссыз-дауысты-дауыссыз*) болған деген пікірді алғаш ұсынған ғалымдардың бірі Н.А.Баскаков екені мәлім. Мысалы, С-Г-С: *т-а-с, к-е-л, ж-ү-р, б-а-р*. [7.100].

В.Л.Котвич қазіргі алтай тілдерінде түбірдің 5 түрі бар екенін атап көрсетеді: Г, СГ, СГС, С, ГСС. Бұл түбірлердің ең алғашқы түрі СГ болған. Алғашқы түбірлердің пайда болғаны жайлы ғалымдардың пікірін төрт түрлі бағытқа бөліп қарауға болады:

1. Бастапқы түбірлер СГС болған, одан СГ және ГС түбірлері жасалып, ең ақыры Г тұлғасына жеткен деген пікірді ұсынушы – Н.А.Баскаков;

2. СГ түбірінен СГС формасы пайда болған деген пікірді ұсынушылар – Б.Котвич, Э.В.Севортян, А.Н.Кононов;

3. Әуелгі түбірдің негізгі түбірлері қандай формада болғанын ашып айтпаса да, СГС формасы іштей бөлшектеуге келетін тұлға деген пікір. Бұл пікір Б.М.Юнусалиев зерттеуінде кездеседі;

4. Әуелгі түбірлердің құрамында Г мен СГ, ГС мен СГС түбірлердің бәрі де болған деген пікір. Бұны алғаш айтушылардың бірі Б.М.Юнусалиев болған [8].

Бастапқы түпкі түбірлерді іштей тұлғалап бөлшектегенде ғана барып түбірлердің құрамы анықталады. Мысалы: *-йан, -йаң, -йал* дегеннің түпкі түбірі *-йа* болып табылады. Сондай-ақ *uip* - тұлғасының бастапқы формасы *u* - болған. Оған *-p* элементі қосылып, *uip* болып қалыптасқан. Кейіннен *-i* дыбысы *i* дыбысымен сіңісу нәтижесінде *e* пайда болған да, *ep* - болып айтылған деген болжамдар бар.

Қазақ тіліндегі етістіктер өзінің шығуы жағынан туынды түбір етістіктерге қарағанда негізгі түбір етістіктер тілдің өте әрдегі көне тарихи даму кезеңіне жатады [9. 40]. Негізгі түбір етістіктер- одан әрі қарай сөздің түбірі және жұрнақ деп бөлшектеуге келмейтін: *ақ, айт, ал, бу, күт, ер, сен, ұйғар, қорық, тоқы* және т.б. негізгі түбір етістіктерге жатады. Мұндай негізгі түбір етістіктер бір буынды болып келеді. Екі буындылар әлдеқайда аз, ал үш буындылар жоқтың қасы деуге болады.

Араб тіліндегі түбір етістіктерді көптеген Ресей семитолог ғалымдары да зерттеді, мысалы, Заворский А. «Префикс» [10], Дьяконов И.М., Порхомовский И.Я. «О принципах афразийской реконструкции» [11], Белова А.Г. «Структура семитского корня и семитская морфологическая система» [12], Юшманов Н.В. «Структура семитского корня» [13].

Ғалымдар пікірі бойынша араб тілінің грамматикасы үш дауыссыз дыбыстан құралған түбір етістіктер, ал, аз дауыссыз дыбыстан құралған түбірлер өздеріне жетпейтін дауыссыз дыбыстарды қосып алады. Бір және екі дауыссыз дыбыстан құралған түбірлер үш не одан да көп дауыссыз дыбысқа жету үшін :

- әлсіз дауыссыз «w, y, h, ‘» дыбыстарды;
- дауыссыз дыбыстардың екі еселенуін;
- созылыңқы дауысты дыбыстарды;
- өлі жұрнақтарды өздеріне қосып алады.

Араб тілінде түбір дыбыстары мынандай ерекшеліктерімен айқындалады: кейбір дыбыстар түбірде қатар келмейді. Мұндай дауыссыздар сыйымсыз (несовместимый) дыбыстар деп аталады. Сыйымсыздарға:

1. Көмей және көмей арты дауыссыз дыбыстар: $ح[h]$, $خ[h]$, $ع[‘a]$, $ع[ġ]$, $ه[h]$;

2. Дауыссыздар:

ص, ض, س, ف, م, ب мен

ض, ش, ث мен

ض, ن, ص, ك, ق, ع, ج мен

ظ, ط, ن, ض, ظ, ط, ض, ص, س, ث мен

ك, ظ, م, ن, ك, ق, ط, خ мен

ق, غ, ظ, ذ, د мен

ل, م, ن, ر, ق, غ мен

ظ, ض, ص, ز мен

ن, م, ل

Фонетикалық ерекшелігіне байланысты бұл дыбыстар қатар келмейді деген сөз емес, осы аталған дыбыстардың біреуі түбірде келіп, екіншісі аффиксте келе береді: *تشبیت [tasbīt]* «бекіту» етістігіндегі сөз басындағы *ت* - *ta* - префикс, *سرجك [sarjuka]* «сенің ер-тоқымың» деген сөздегі *ك* - *ka* – суффикс.

Түбір сөз – сөздердің ешқандай тұлғалық бөлшектерге бөлінбейтін түпкі, негізгі қазығы, ұйытқысы, жаңа сөз жасаудың мағыналы бөлшегі. Егер түбір өздігінен ешқандай қосымшасыз жеке тұрып, белгілі бір мағынаға ие болса, оны **негізгі түбір** деп атайды. Мысалы, *kataba* – *ол жазды* деген сөзді алып қарасақ, оның түбірі *ktb* болады. Себебі, араб тілінде түбір сөздің рөлін тек дауыссыз дыбыстар ғана атқара алады. Ал, дауысты дыбыстар сөзжасам, сөзөзгерім, сөз түрленім қызметін атқарады. Үш әріпті түбір етістіктің ішіндегі өткен шақ формасындағы етістіктер араб тілі грамматикасында негізгі *сөз тудырушылар* және етістіктің осы-келер шағы мен бұйрық райының жіктелуінің *түбірі* болып саналады. Араб грамматистері түбір етістіктерді символды түрде белгілейтін араб алфавитінен «фа», «айн», «лам» әріптерін алып, етістіктің негізгі моделін жасаған. Етістіктің бірінші буынын *فـاء الفعل* fa’ul fi’l, екінші буынын *عين الفعل* ‘ainu l-fi’l, үшінші буынын *لام الفعل* lāmu l-fi’l - деп терминдік атау берген. Осы модельмен түбір етістікті белгілеп, одан өрбіген туынды түбір етістіктердің ара жігін ажыратқан. Олардың өткен

шағы үш түрлі формада жасалады: (*فَعَلَ* fa'ala, (*فَعِلَ* fa'ila, (*فَعُلَ* fa'ula формалары. Осындағы fa'ala (*فَعَلَ*) формасымен жасалған етістіктер іс-әрекетті білдіреді, fa'ila (*فَعِلَ*) формасымен жасалған етістіктер іс-әрекеттің жай-күйін білдіреді, fa'ula (*فَعُلَ*) формуласымен жасалған етістіктер іс-әрекеттің сапасын білдіреді: (*كَتَبَ* kataba- жазу-іс-әрекетті; *فهِمَ* fahima - түсіну- іс-әрекеттің жай-күйін ; *حَطَّرَ* ḥaṭṭara - іс-әрекеттің сапасын білдіріп тұр. Жалпы түбірдің өзі одан әрі грамматикалық бөлшектерге бөлінбейді. Оның өзі соңғы «бөлінбейтін» сөздің морфологиялық қалдығы, лексика-грамматикалық абстракцияны көрсетеді. Түбірді құрайтын дыбыстарды - *түбірдыбыстары* деп атайды. Көп жағдайларда араб сөздерінің түбірі дауыссыз дыбыстардан құралады. Бірақ, түбір құрамына *و* - *ū* және *ي* - *i* дауыстылары да кіреді. Оны араб грамматистері басқа «қатты», «дұрыс», «күшті» дауыссыздарға қарағанда «әлсіз» дауыссыздар деп атаған. Түбір дауыссыздарының орнын ұзақ дауысты дыбыс басуы мүмкін.

Белгілі арабист ғалым С.С.Майзелдің түбір сөзге жүргізген санағы бойынша араб тіліндегі түбірлердің саны - 6 586 6 соның ішінде үш әріпті дауыссыз түбір - 5 417, яғни түбір сөзін 82% пайызын үш әріпті дауыссыз түбір құрайды екен [5.78]

Түбірде топталған «күшті» түбір дауыссыздары сөздің барлық ұяларында(жерлерінде) тұрақты, өзгермейді (*ḥaraja* → *a + ḥraja, ta + ḥarraja, ta + ḥarruj + un*). Ал, «әлсіз» дауыссыздар белгілі бір өзгерістерге ұшырап, созылыңқы дауыстылармен алмасып немесе сөз құрамынан түсіп қалуы да мүмкін.

Қазақ тілінде етістіктер басқа да мағыналы сөз таптары сияқты түбір күйінде де, әр түрлі грамматикалық тұлғаларда да қолданылады деп жүрміз. Етістіктің түбір тұлғасы қимылды, іс-әрекетті, процесті т.б. білдіреді және ол – етістіктің жеке сөз табы ретіндегі жеке тұрғандағы семантикалық белгісі, негізгі және грамматикалық мағынасы, ал бұйрық рай II жағы – сол етістіктің сөйлеу процесінде басқа сөздермен қарым-қатынасқа түсудің нәтижесінде пайда болатын грамматикалық нөлдік форма арқылы көрінетін түрлену мағынасы, яғни категориялық мағынасы болып табылады:

Мен	бар+айын	Біз	бар	+айық
Сен	бар	Сендер	бар	+ыңдар
Сіз	бар	+ыңыз	Сіздер	бар
Ол	бар	+сын	Олар	бар
				+сын

Етістік тұлғаларының жүйесін, оның грамматикалық сипаттарын түсіну үшін, етістіктің сөйлемде қолданылу ерекшеліктеріне назар аудару керек. Себебі етістік:

Біріншіден, етістік түбір тұлғасында тұрып қолданылмайды;

Екіншіден, етістік жіктеліп барып немесе тұйық етістік, есімше, көсемше түрлерінде ғана қолданылады;

Үшіншіден, етістік түбірі тікелей жіктелмейді. Етістіктің түбір тұлғасына үстелетін грамматикалық құрылымының барлығы бірдей жіктеле бермейді;

Төртіншіден, етістік формаларының белгілі жалғану тәртібі бар: *сөйле+т+кіз+бе+й+міз, айт+ыл+ыңқыра+ма+йтын* т.б. Рай, шақ, есімше, көсемше тұлғалары етістік түбірге тікелей де жалғана алады: келген, келіпті. Сондай-ақ етіс, күшейткіш етістік, болымсыз етістік тұлғалары бірінің үстіне бірі қосыла берсе, рай, шақ, есімше, көсемше тұлғалары бірінен соң екіншісі қосылмай, біреуі ғана жалғанады: *сөйле+т+кіз+бе+се+м*. Бұның өзі етістіктің басқа тұлғаларына қарағанда, рай, шақ, есімше, көсемше тұлғалары грамматикалық сипаты жағынан қатарлас, реттес, мәндес, қызметтері жақын, ыңғайлас екендігін көрсетеді.

Жалпы етістіктің мағыналық өзгерісін екі тіл арасында салғастыра зерттеу тақырыбы әрі күрделі, әрі қызықты тақырып болғандықтан, осы тақырып бойынша әлі де көптеген еңбектер жазылады деген ойдамыз. Келешекте жұрнақтардың сөз жасаушы, мағына туғызушы қызметіне кеңірек тоқталу, олардың шығу тарихы мен төркіні туралы негізді де тұжырымды ойлардың тууына себепкер болады деп ойлаймыз.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Хасан Мухаммад Хасан аль-Бажури. Аль мужамат аль-арабиату бейна ат-тахлил уа ат-татбиқ. Каир, 2000ж.
2. Фуад Наама. Араб тілі ережелерінің қысқаша баяндамасы. Каир, аль-Мактабу ль-ильми ли т-таалиф уа т-таржама.1993.
3. Амин Али Ас-Саид. Грамматика 2 томдық. Каир. Дар аль-Маариф,1994.
4. Э.В.Севортян. Об этимологическом словаре тюркских языков. «Вопросы языкознания» №6, 1971.
5. Майзель С.С.Пути развития корневого фонда семитских языков. Наука. 1993.

6. Степаненко Л.К. Арабский язык и его история. М., 2001.
7. Ибатов А.Сөздің морфологиялық құрылымы. А., 1986.
8. Баскаков Н.Суффиксальное словообразованиевсовременном татарском литературномязыке, Казань, 1974.
9. Юлдашев А.А. Система словообразования и спряжения глаголов в башкирском языке.М.,1958
10. Zaborski A. Prefixes. Root-Determinatives and the Problem of Biconsonantal Roots in Semitic. FoliaOrientalia, 1970.
11. Дьяконов И.М., Порхомовский И.Я. О принципах афразийской реконструкции. М.,1971.
12. Белова А.Г. Структура семитского корня и семитская морфологическая система. –ВЯ, №3, 1991.
13. Юшманов Н.В. Структура семитского корня . –ВЯ , №3, 1992.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕРГЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ НЕГІЗДЕРІН ЕНГІЗУ ӘДІСІНІҢ МОДЕЛЬДІК ЖҮЙЕСІ.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті. Астана қ.
п.ғ.к.,доцент Қожаева С.Қ.

Түйін

Экологиялық тәрбиені, экологиялық білімді , экологиялық мағлұматтарды иерархиялық тұрғыданталдап , оның кеңінен мүмкіншілігін ашып көрсету. Экологиялық білім негіздерін педагогика пәніне енгізу әдісі педагогикалық жүйенің құрылымы,жалпы жүйелеу түрінде енгізілді.Берілген модель арқылы «Экология - педагогика» негізінде экологиялық білім арқылы дүниетанымын кеңейту.Оны сабақ беру тәсілінің негізгі элементтері ретінде ұсыну.

Summary

To discuss the ecological upbringing, ecological knowledge, ecological information from the hierarchical side, to widely explain it's abilities. The method of introducing the ecological knowledge base in pedagogy is introduced into the structure of pedagogical system, system at all. To extend the worldview by the help of ecological knowledge on the base of the given model "Ecology-pedagogy". To represent it as the main method of lesson leading element.

Қазіргі жалпы білім беретін жоғары оқу орындарындағы адекватты әдістемелік оқыту жүйесінің жоқтығы және студенттердің бойынан экологиялық мәдениеттің қалыптасуының қажеттілігі арасында оқу орындарында экологиялық мәдениеттің, білімнің теориялық тұрғыдан негізделуінің жеткіліксіздігі байқалады.Экологиялық тәрбиені қалыптастыруда білім беру жүйесінде жан-жақты қарастыру қажеттілігі туындады. Осы қарама-қайшылықтарды шешу мақсатында экологиялық білім негіздерін «Педагогикалық пәндерге » енгізу әдісінің модельдік жүйесін жасауды мақсат еттік.

Білім – интеллектуалды капиталдың стратегиялық факторы болып саналады. Сондықтан Ел басымыздың «Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына» атты студенттерге арнайы оқыған дәрісінде (2006 жыл 26 мамыр) білімді құнттау, сапасын арттыру, бағалау – Қазақстан жоғары мектебінің күн тәртібіндегі көкейкесті міндеті. Осы ретте Елбасымыздың дәрісі – ақыл-ой өрісін биіктететін, өңірлік және халықаралық өрісте кеңейтетін тағылымды дәріс. Өйткені, білім экономикасы әрқашан қоғамның дамуын анықтайтын көрсеткіш болып табылады.Білім – ұлттық мәдениеттің ұдайы дамуы мен жаңаруының берік негізі. Ол – өмір сүрудің мәні мен мазмұнын, ұлттық өркениеттің тарихи тағдырын, болмысын айқындайтын бірден бір жүйе. Демек жоғары оқу орнының ел экономикасының әр түрлі салалары үшін мамандар даярлаудың сапасына қарай анықталады. Жоғары оқу орындарының қойнауларында жүргізілетін ғылыми зерттеулер кадрлар даярлауда жоғары сапаға жетуде ерекше рөл атқарады. Ресей мен Батыс елдерінің барлық жетекші жоғары оқу орындары ғылыми зерттеулерінің жоғары нәтижелілігі арқасында осындай беделге жетті. ХХІ ғасырдың шебінде жаңа ақпараттық технологияларды құру ғылымның студенттерді даярлау сапасына ықпалын бұрынғыдан да күшейтеді, өйткені ХХІ ғасырдың табалдырығында білім өзінің маңыздылығы жөнінен елдің стратегиялық ресурстарымен бәсекелесе алатын капиталға айнала алады. Ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін игерудің және жаңа технологияларды жасаудың жоғары білікті мамандарды қажет ететіні айқын болып отыр. Республикамызда қабылданған Конституцияда (30 тамыз 1995 жыл) қоршаған ортаны қорғау әрбір

казакстандықтың абыройлы мақсат – міндеті болып саналатыны атап көрсетілген. Онда «Мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығы үшін қолайлы қоршаған ортаны қорғауды мақсат етіп қояды», - делінген [1]. «Экологиялық кодексте» 2006 жылы қабылданған экологиялық саясатты дәйектілікпен жүзеге асырудың механизмі реттеліп, оның жоғары деңгейде шешілуі қажеттігі басты назарда болды. Қазақстан Республикасының 2004–2015 жылдарға арналған экологиялық қауіпсіздігін сақтау тұжырымдамасында еліміздегі толассыз белең алған экологиялық ахуалды жақсартудың жаңаша мүмкіндіктері айқындалып, экологиялық білім мен тәрбие беру мәселесіне ерекше мән беріледі. Экология мәселесі жөніндегі қабылданған мемлекеттік құжаттарда болашақ ұрпақ үшін қоршаған ортаны қорғаудың құқықтық негіздері көрсетіліп, биологиялық алуан түрлілікті сақтау мен табиғатты ұтымды пайдалануға бағытталған іс-шаралар белгіленген. Студенттерімізге экологиялық білім бере отырып тәрбиелеу – бүгінгі күннің өзекті міндеттерінің бірі. Үздіксіз білім берудің негізгі сипаты білім беру жүйесінің біртұтастығымен айқындалып, білім беру сатыларының арасындағы тығыз байланыстың болуы сабақтастықты білдіреді. Ал, бұл болса үздіксіз білім беру процесіндегі экологиялық тәрбие беру сабақтастығын білім беру процесінің барлық сатыларында жүзеге асыруды талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда жалпыға бірдей экологиялық білім мен тәрбие берудің мақсат - міндеттерін, республикамыздың үздіксіз білім беру жүйесінің барлық сатыларында жүзеге асыруды, жастардың көзқарасын, табиғатқа жауапкершілік қарым-қатынасын қалыптастыруды, мектепке дейінгі мекемелерден бастап жоғары оқу орындарына дейінгі аралықты экологиялық білім мазмұнымен жаппай қамтып, оны сабақтастықта жүргізуді талап етеді. Қазіргі ғылымда экология білімінің мазмұны мен әдістері туралы теориялық білімдердің маңызды қоры жинақталған, адам мен табиғаттың қарым-қатынасының аксиологиялық негіздері қарастырылған. Яғни, экологиялық ой-тұжырымдар студентті қоршаған табиғи орта мен өмір сүріп отырған қоғамында қалыптасқан ғылыми ұғым түсініктермен байланыстырып, оларды сабақтастырылған жағдайда туған жерін, елін қорғауға тәрбиелеу тиімді түрде жүзеге асады. Экологиялық зардаптардың алдын – алу жолдарын қарастыру үшін, жеке тұлғаны қалыптастыру, ізгілендіру, дамытуда студенттерге экологиялық білім беруде маңызы зор. ЖОО – да кез келген пәнді оқытуда пәнаралық байланыс арқылы білімнің жинақтаушы, қорытындылаушы және үйлестіруші қызметін атқаруға болады.

Осы тұрғыда студенттердің экологиялық білімін дамытудағы оқытудың интерактивті әдісі және кіріктірілген дәріс беру өте тиімді. Себебі, бұл әдіс студенттердің жеке өмірлік тәжірибесіне сүйене отырып, оның бойында білім, дағды және құндылық жүйесін қалыптастырады. Сабақ оқытушы мен студенттер тобы, шағын топтармен жеке студенттер арасындағы қатынас арқылы жүзеге асырылады. Мұнда оқытушы хабарлама беруші модератордың қызметін атқарады. Сондықтан да қоршаған ортамен табиғатты қорғау, экологиялық мәдениет пен саналылығын арттыра отырып, ой - өрісін дамыту, жалпы дүниетанымын тереңірек қалыптастыру оқытушы, ұстаз, тәрбиеші, ата- ана, жалпыадамзат туралы құнды дүние.

Бұл мәселелерді жүзеге асырудың негізгі бағыттарының бірі- орта мектеп, орта техникалық және жоғары білім беру орындары. Қоршаған табиғи ортаның ластану жолдарын жан -жақты ашаотырып, олардың назарын экологиялық негізгі ұғымдарға аудару қажет. Олардың ішіндегі маңызды салалары:

- ластану көздері
- ластанудың тигізетін экологиялық әсері (экологиялық білім, ғылыми бағыт).
- экологиялық түрлі күрес тәсілдері (тәрбие жұмыстары).

Сабақ жүргізу процесінің негізгі элементтері: мақсаты, мазмұны, көрнекті құралдары, әдістері, ұйымдастырылуы өзара араласып жататыны белгілі. Экологиялық білімді тиімді енгізу осы сабақ барысында жүзеге асырылатындықтан, әрбір сабақтың мазмұнының ғылыми негізделген идеялығына, мұғалімнің адамгершілік бағыты мен экологиялық сауаттылығына, оның көзқарас мен жалпы адамзаттық ізгілікті қасиеттерді түсіне білуіне тәуелді болады. Бұл салада экологиялық мәселелерге арналған ғылыми практикалық конференциялар, семинарлар, симпозиум материалдарымен таныстыру, пікірталас кездесулер, үгіт- насихат жұмыстарын жүргізіп талдау жасау, қоршаған табиғи ортаға деген және оның адам өмірінде алатын маңызды орны мен іс- әрекеттеріне есеп беру өте қажет. Мұнымен қатар, студенттерді экологиялық мәдениеттілікке бейімді тәрбиеленуі дәріс үстінде оқытушымен және құрбы - құрдастарымен, жанұяда болатын ұдайы қарым- қатынас негізінде қалыптасады. Жас ерекшеліктеріне сай өмірлік тәжірибесінің молаюы және жас кезінен бастап бойына экологиялық тазалықтың қалыптасуы, оның рухани байлығының мол болуына әсер етеді. Экологиялық мәдениеттілікке, саналылыққа тәрбиелеу - ұзақ уақытты керек ететін күрделі процесс болғандықтан, бұл процестің негіздерін баянды етуге

мектептің, жанұяның, қоғамның, жоғары оқу орындарының бір жүйеге келтірілген оқу- тәрбие жұмыстары арқылы ғана қол жеткізуге болады. Бұл бағытта оқытушылардың, олардың топ кураторларының және жеке бастарының үлгісі көп роль атқарады.

Қорыта келгенде, экологиялық - саналылық үздіксіз тәрбиеленіп, өзгелердің үлгі өнегесі арқылы біртіндеп қалыптасатын комплексі қасиет. Басқа оқу пәндерімен қатар, экологиялық білімді студенттер санасына тиянақты қалыптастыруда «Педагогика» пәнінің алатын орны ерекше. ЖОО- да 2 курстан басталатын «Педагогика» пәні экологиялық сананы қалыптастыратын пәндердің біріне жатады. Экология ғылымындағы жаңалықтармен тығыз байланысты техниканың, өндіріс салаларының қауырт дамуы яғни *техника – қоғам- адамзат* үшін өте қажет бола отырып, экологиялық дағдарыстың да негізгі себептерінің біріне айналды.

Осы ретте, «Педагогика» пәнін оқыту барысында табиғат заңдары мен құбылыстарын студенттерге табиғатты қорғау жөнінде көптеген тәрбиелік мағлұматтар арқылы түсіндіру және пән аралық байланыс арқылы экологиялық ой санасын арттыру әдісін жүйелік талдау тұрғысынан ұсынып отырмыз.

Оқу үдерісін ұйымастыруда жаңа ізденістерге мүмкіндік туғызып, «жалпыға ортақ білім» парадигмасынан «әркімге арналған білім» парадигмасына қадам жасатады.

Ұсынылып отырған (1-суреттегі) экологиялық білім негіздерін меңгеруді тиімді дамыту әдісін көп деңгейлі иерархиялық жүйе теориясының принциптік ерекшеліктерін қолдану арқылы қалыптасты. Бұл тұрғыда педагогика пәні гуманитарлық ғылымдарының ішіндегі экологиялық білім мен тәрбие процесінің өзекті негізгі есебінде қолданылды.

Деңгейлік иерархия құрамына 3 деңгей кірді:

бірінші бастапқы деңгей-педагогика пәнінің кейбір негізгі тақырыптарының құрамын экологиялық тұрғыдан қалыптастыру ;(2 курс)

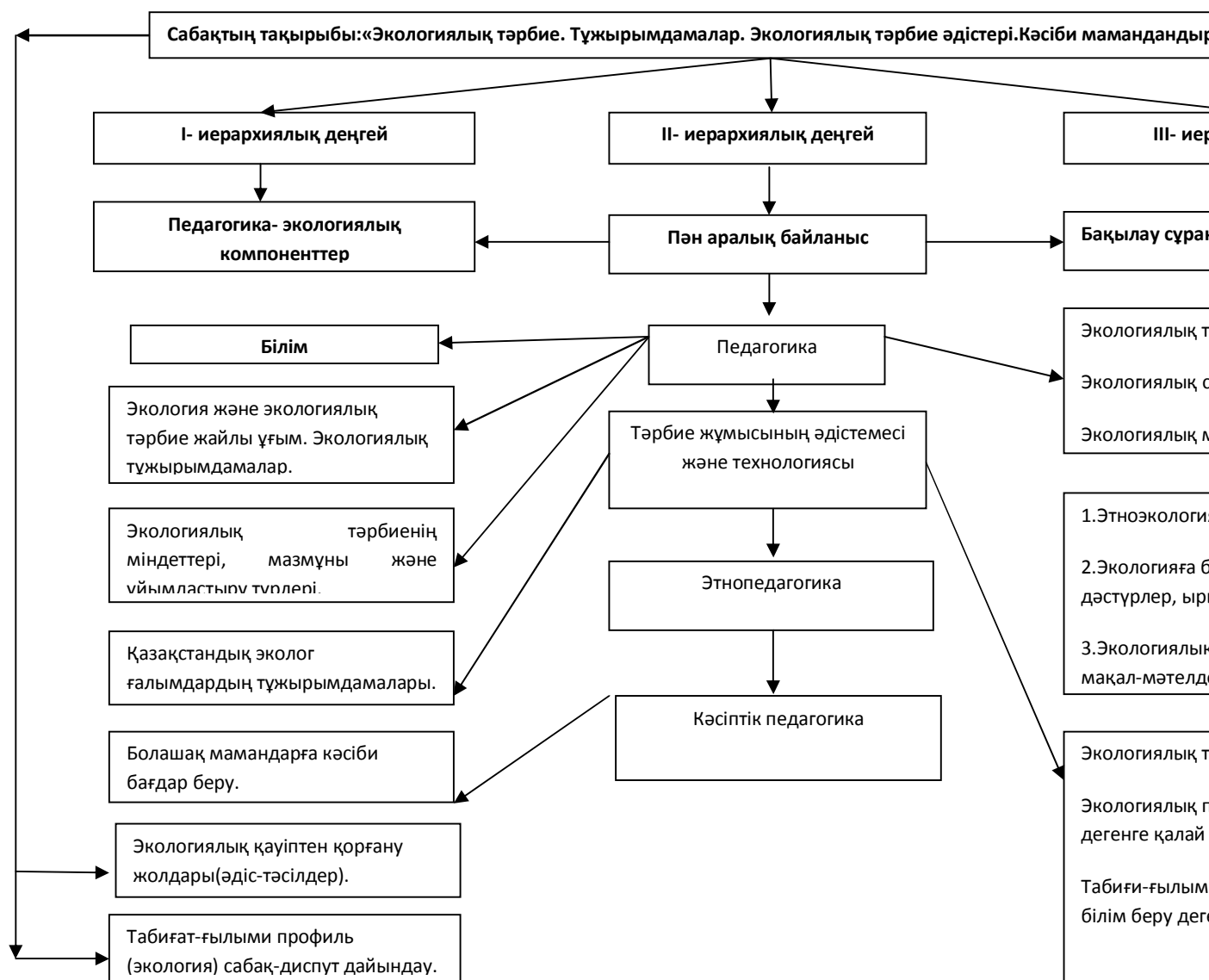
екінші бірінші деңгейдегі тақырыпқа сүйене отырып, пән аралық байланыс арқылы педагогикалық яғни тәрбиелік мәнін экологиялық тұрғысынан дифференциялау, анықтау және тиімді толықтыру;

үшінші иерархиялық деңгей педагогикалық, экологиялық ғылымның негіздерін қолдана отырып проблемалық сұрақтардың мазмұнын құру.

Ал енді, иерархиялық дамудың нәтижелік қорытындылау деңгейі ретінде студенттердің тақырыптың мазмұны және оған қатысты қойылатын сұрақтарға толық және сапалы меңгергендігін білдіретін жауаптар беруінде. Бұл деңгейлердің құрамын қалыптастыру үшін иерархиялық интеграциялау және дифференциялау жолдары қолданылды. Біз қолданған негізгі белгілер: Педагогика- экологиялық ұғымды бастапқы сатыда игеру негіздері.

Педагогикалық тақырып пен экологияның байланысы.

Педагогика тақырыбында экологиялық білім, тәрбие беретін ғылыми тану мүмкіншілігі.

1-сурет. Экологиялық білім негіздерін «Педагогика» пәніне енгізу әдісінің модельдік жүйесі. Автор С. К. Кожаева

Педагогикалық көзқарас тұрғысынан қарағандағы пән аралық байланыстардың информациялығы, көп параметрлік мағынасы және функциялық байланыстардың қалыптасу ерекшеліктері.

Берілген сұрақтардың құрамының мазмұндық түсініктілігі, көлемі, толықтығымен, қарапайымдылығымен, әрі жан- жақты дүниетанымын, табиғат, әлеуметтік орта, ғылым негіздері арқылы ғылыми тұрғыдан құрастыру. Сол сияқты сұрақтың мазмұны студенттердің қабылдау мүмкіншілігінің дәрежесіне сай бола отырып, ғылым -техника дамуын қамтуы қажет.

Жауаптың саналылығы, тереңдігі, жан - жақтылығы арқылы студенттердің жеке басының ерекшеліктерін яғни экологиялық сауаттылығын кең аша отырып, оның құрамын күнделікті өмірмен, ғылымның жетістіктерімен, практикамен, табиғи құбылыстармен әлеуметтік байланыста қалыптастыру.

Тиімді қолданылған иерархиялық белгілер экологиялық мағлұматтар мен педагогикалық тәрбие мен білімін жан - жақты қарап, кеңінен ашу мүмкіншілігін туғызды. Сонымен қатар сабақ беру тәсілінің негізгі элементтері ретінде ұсынылды. Жоғарыда келтірілген нәтижелерге сүйене отырып, «Экологиялық білім негіздерін педагогика пәніне енгізу әдісі» педагогикалық жүйенің құрылымы жалпы жүйелеу түрінде енгізілді (1сурет). Бұл подсистема үлкен және күрделі «Экология - педагогика» негізінде экологиялық білім арқылы дүниетанымын кеңейту.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Қожаева С.Қ. Тәрбие кеңістігінде ізгілік қасиеттерінің теориялық - әдістемелік негіздері. Монография, ЕНУ баспасы. 2013.Б.-332

2.Қожаева С.Қ. Экологиялық білім негіздерін Педагогика пәніне енгізу жүйесі.Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. 2011.

№3. -41-45 бет.

ТҮЛҒААРАЛЫҚ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСҚА ҚАЖЕТТІЛІК - ТҮЛҒА БЕЛСЕНДІЛІГІНІҢ ҚАЙНАР КӨЗІ.

Бапаева М.Қ. п.ғ.к., доцент

Қалдыбекова Э. Қазмемқызпу магистранты

Резюме

В статье дан анализ познавательным и эмоциональным потребностям в общении, которое является источником активности личности и сложной структурной интеграцией в потребности взаимочастного общения.

Resume

The article analyzes cognitive and emotional needs in communication, which is the source of the individual's activity and complex structural integration in requirements of interpersonal communication.

Кез-келген адам дүниеге келісімен екінші бір адаммен қарым-қатынасқа түсуді қажетсінеді. Адам қарым-қатынас арқылы айналасындағы дүние жайлы мәлімет алады, еңбек пен тұрмыс дағдыларына машықтанады, адамзат жасап шығарған түрлі құндылықтарды меңгереді. Әрине, қарым-қатынас ақпарат алумен ғана шектелмейді, оның шеңбері аса кең, бұл көп қырлы ұғым. Өмірдегі сан алуан тыныс-тіршілікте адамдар бір-бірімен тікелей, жүзбе-жүз не жанама (хат жүзінде, радио, теледидар арқылы),не біреу арқылы қарым-қатынасқа түседі.Адам қоғамнан тыс өмір сүре алмайды. Өйткені оның психикасы тек айналасындағылармен қарым-қатынас жасау процесінде ғана қалыптасады, қоғамдық тәрбие арқылы адам белгілі мазмұнға ие болады. Тұлғааралық қатынас дегеніміз – қарапайым да күрделі мәселе.Осындай қарым-қатынастың мән-мағынасы, олардың түрлі көріністері жеке адамдармен топтық ұйымдардың тіршілігінен жақсы байқалып отырады /1/.

Адамдар арасындағы қатынастардың қалыптасуы, әдетте олардың бірін-бірі қабылдай алуы, түсінуі және бағалануына байланысты, яғни тілдесу нәтижесінде бір адамның екіншісінің образы жөнінде топшалаған ой-пікірі. Екінші адамның тұлғалық образын оның сырт пішіні мен психологиясын және әрекет – қылығын байланыстыра, салыстырып тануға болады. Ал психологиялық бейне әр адамның қажетсінуінен, қылық мотивтерінен, мінез бітістерінен, әртүрлі өмірлік жағдайлардағы көңіл-күй толғаныстары мен әрекеттерінен көрінеді /2/.

Бөгде адамның бейнесін қалыптастыру арқылы біз оған болған қатынасымыздың сипатын айқындаймыз, оның даралық ерекшеліктерін тануға мүмкіндік аламыз. Осының нәтижесінде екі адам

ортасында толық өзара түсінік, жайлы да берік аралық қатынастар орнығады / 3 /.

Адамның өзін-өзі тануы төңірегіндегілердің қабылдауы мен бағасына тығыз байланысты, кеңірек айтар болсақ, барша адамдардың өзара түсінісуіне тәуелді. Күнделікті тұрмыстық қатынастар, тілдесу негізінде адамның психологиялық бейнесін түзету үшін келесі тәсілдер қолданылады: бітіс тану, алғашқы әсерлену, жаңалықты әсерлену, ықтималды болжай әсерлену, асыра сілтей әсірелену, жеке адамның бітістерді біріктіре әсерленуі / 4 /.

Топтағы “моральдық психологиялық ахуал” дейтін ұғымның да мәні зор. Бұл топ, ұжым мүшелерінің өзара қарым - қатынасындағы ортақ тәртіп пен жауапкершілік, яғни жетекшімен оның қарамағындағылардың бірін- бірі түсінісе алуы, топтың үйреншікті жұмыс стилі, онда ортақ пікірдің орнауы, т.б. топтың көтеріңкі көңіл күйі ұжымдық міндеттің нәтижелі орындалуына қолайлы әсер етеді. Психологиялық ахуал бұл жемісті бірлескен іс-әрекетке және жеке тұлғаның топ ішінде жан-жақты дамуына жақсы жағдай жасайтын немесе кедергі келтіретін психологиялық жағдайлардың жиынтығы ретінде пайда болатын тұлғааралық қатынастардың сапалы жағы. Көп жағдайларда адамдар өз қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бірін-бірі керек етеді, бірақ көзқарас, ниеттеріндегі болмашы айырмашылықтардан өзара қатынастарын қалыпқа түсіре алмайды. Мұндай психологиялық үйлесім таба алмаған жандар арасында біршама ұнамды қызметтік қатынас болмағанымен, уақыт өтуімен бірте-бірте өрім түскен арақатынастағы жеке психологиялық үйлеспеушілік олардың ресми байланыстарының кедергісіне айналады /5/.

Адамдар арасындағы қатынастар сол қатынастардың нақты адам өміріндегі маңызына қарай да бағаланады. Қарым- қатынас адам үшін неғұрлым маңызды болса, оның басталуында соғұрлым дәлсіздіктер жіберілуі мүмкін. Өзінің төңірегіндегілермен байланысына аса үлкен мән берген адамдар, арақатынастырының ұнамды тараптарын асыра мақтауға бейім келеді. Керісінше, біреумен ұнамсыз қатынаста болса, адам ондайда қарсыласын жамандауға ниеттенеді де тұрады. Әрқилы адамдардың өзара қатынастарын тануда көптеген жеке дара ерекшеліктері бар. Кейбір ой сезімі толыққан, парасатты адамдар өзара қатынастарды жан-жақты пайымдау мен дұрыс қабылдауға қабілетті, екінші біреулердің жалпы ой пікір айтуға тіпті өрісі жетпейді, ал үшіншілер төңірегіндегілердің өзіне деген бағасын бірде дұрыс түсінсе, бірде оған сана-сезімі жетпей қалады.

Қарым-қатынас – адам қатынасының күрделі түрі. Адамдардың қарым-қатынас түрлерін терең білуі – олардың әртүрлі нәтижелі қызметінің қажетті шарты. Кең мағынада қарым-қатынас дегеніміз адамның жеке және әлеуметтік өмірінің міндетті шарты болып табылады. Адамдардың бірлескен іс-әрекет ету процесінде адамның белгілі мінез-құлық үлгісі мен түрі қалыптасады. Бірте-бірте олар тұлғаның құрылымымен астасып кетеді. Қарым-қатынас процесі барысында адам өзінің ішкі «Менін», сонымен қатар әлемнің бейнесін санасында қалыптастырады.

Мұндағы негізгісі ұжым мүшелерін байланыстыратын әртүрлі қарым- қатынастар ішінен ерекше екі маңызды қатынас жүйесін нақты бөліп көрсетуге болады: *іскерлік-қатынас*, ол адамдар арасында нақты қоғамдық функцияларды тасымалдаушы ретінде пайда болады; және *жеке-қатынас* ол бірлескен іс-әрекеттегі ұнату және ұнатпау, өзіне тарту және тартпау тағы басқа негізінде қаланады. Бұл өзарақатынас жүйесі әртүрлі өзара тәуелділік және өзара ықпал етумен тығыз байланыста болады, бірақ мұны ұқсас деп қарауға болмайды. Ұжым мүшелері арасындағы жеке қатынас аз зерттеліп келсе де соңғы жылдары оған қызығушылық күшейе түсуде. Бұл мәселені психолог, педагог, әлеуметтанушылар зерттеу үстінде.

Адамның эмоциялық көңіл-күйі неден құралады, және оның жай-күйі кең мағынада қалай болуы мүмкін? Шамасы, ол ұжымда өмір сүретін адамдардың қарым-қатынас жүйесіндегі жеке жай-күйінен орын алатын сияқты. Мұндағы жүйе әрбір адам үшін қанша әрекет немесе қызмет түрі болса соған байланысты жүзеге асады /6/. Әрбір бірлескен іс-әрекет түрінің барысында өзіндік қатынас жүйесі орын алады. Қарым-қатынас – бұл әлеуметтік-психологиялық құбылыс, ол адам өміріндегі көптеген рухани және материалдық құндылықтарды қамти отырып, оның өміріндегі ең жоғарғы қажеттіліктердің бірі болып табылады.

Қарым-қатынас ұжымдағы бірлескен іс-әрекетте интеллектуалды- адамгершілік шарттарының құрылуына жетекші механизмі болып табылады, ол, танымдық процесс бола тұра, индивидуалды, сол сияқты интеллектуалды және адамгершілік құндылықтарды алмастыруды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар трансформацияға мүмкіндік туғызады және ұжымға кіретін барлық құндылықтарды интеграциялайды. Қарым-қатынас нормативті процесс бола тұра, ұжымда оның тіршілігінің этикалық жақтарын анықтайтын өлшемдердің жүйесін өңдеуге ықпал етеді. Ал аффективті процесс бола тұра, ол ұжым қатынасының сипатына ықпал ететін эмоциялық жағдайында анықтайды. Нәтижесінде ұжым өрісі онда қабылданған құндылықтар мен заңдылықтарға байланысты тұлғаға әр түрлі ықпал етуі мүмкін /7/.

Қарым-қатынастағы кез келген қажеттілік тұлға белсенділігінің қайнар көзі болып табылады. Қарым-қатынастағы қажеттілік – күрделі құрылымдық жиын болып табылады. Бізді оның екі құрылымы қызықтырды: эмоциялық байланыстағы қажеттілік және танымдық қажеттілік.

Тұлғалық белсенділік адамдардың басқалармен қарым-қатынас процесінде айқын көрінеді. Сондықтан қарым-қатынас іс-әрекеттік тұрғысынан, С.М. Жақыпов көрсеткендей, бұл - бірлескен іс-әрекетке деген қажеттіліктен туындайтын және ақпарат алмасуды, өзара әрекеттің, басқа адамды қабылдау мен түсінудің ортақ стратегиясын өндіруді қамтитын, адамдар арасында байланыс орнату мен дамытудың күрделі, көп жақты процесі болса, кез келген қарым-қатынас бірлескен іс-әрекетке қатысушылардың өзара әрекеттесу, ынтымақтастық формасы.

Профессор С.М. Жақыпов оқыту-тәрбие процесінің тиімділігі мәселесін нақтылау үшін негізгі деңгейде қарастыра отырып, оның психологиялық мазмұнын ашып көрсетті. Ол психологиялық көзқарас тұрғысынан кез келген педагогикалық жағдайды, ең алдымен, тұлғалардың өзара әрекеттестігі, ал содан соң белгілі әлеуметтік рөлдердің иелері ретінде мұғалім мен оқушы, оқытушы мен білімгердің және т.б. өзара әрекеттестік ретінде қарастырады. С.М. Жақыповтың бірлескен-диалогтық танымдық іс-әрекет және белсенді оқыту әдістері туралы пікіріне сүйене отырып, топтық пікірталас, рөлдік ойындар, әлеуметтік психологиялық тренинг, іскерлік ойындар, мәселелі жағдайлар туғызу арқылы шешу тұлғалық белсенділікті дамытуға мүмкіндік береді.

Танымдық белсенділік - тұлғаның шығармашылық қабілетінің шығармашылық бұл – жаңа үлгідегі құндылықтар жасайтын адам іс-әрекеті. Ал шығармашылық іс-әрекет тұрғысынан, адамның өзін-өзі көрсетуге, өзін-өзі өзектендіру қабілетімен сипатталады. Білімгерлер шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту арқылы «Мен» ресурстарындағы қатығысты жеңе алады, ашық өзіндік сынға ықпал етеді, тәуекелшілдікті, жауапкершілікті меңгереді. Тұлғаның дамуы мен қалыптасу оның іс-әрекеті мен енбегінен, оқу әрекетіндегі ой болжамынан, сөйлеген сөзі меншікті дара өзгешелігін көрсету белсенділігімен сипатталады[8].

Қарым-қатынас адамдардың тұлғааралық байланыстары мен өзара әрекеттерін тікелей қалыптастыру процестерінде нақты қоғамдық қатынастар жүйесімен анықталады. Олай болса, Б.Г. Ананьев атап көрсеткендей, коммуникацияның белгілі бір, тарихи қалыптасқан және әлеуметтік қажетті түрлеріне қашанда өзара сәйкес келеді және қоғамдық мінез-құлық өлшемдерімен реттеледі /9/

Тұлғалардың бірлескен іс-әрекетінде эмоциялық байланыс пен танымдық қажеттіліктің саны және олардың даму дәрежесіне байланысты әлеуметтік талаптарды ерекшелейтін белгілі құрылымы бар: а) танымдық (когнитивті) талаптар, б) аффективті талаптар (объектіні эмоциялық бағалауы, оған симпатия немесе антипатия сезімінің білдіру), в) мінез-құлықтық (когнитивті) талабы (мінез-құлық бойынша қатынасы).

Сондықтан қарым-қатынас – бұл өзара әрекеттестік жасаушылардың бір-біріне бірлескен іс-әрекетке және оның нәтижелеріне, өзіне деген арақатынастарының күрделі түйісуі және түсіну объективті бағалау қабілетінің айқын көрсеткіші болады /10,11/.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания. М.: МГУ, 1984. 198 с.
2. Әбеуова И.Ә. Әлеуметтік психология. - Алматы, 2001, -58 б
3. Андреева Г.М. Психология социального познания, М., 2000.
4. Немов Р.С. Психология: В 3 кн. М., 1995. Кн. 3.
5. Шибутани Т. Социальная психология. Ростов-на Дону, 1998.
6. Коломинский Я.Л. Осознание человеком своих личных взаимоотношений с другими членами группы // Вопросы психологии. -1967- №3. - С. 111-115.
7. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников. - М.: Педагогика, 1984. - 112 с
8. Тұрдалиева Ш.Т., Ә.Махадиева. Тұлғаның танымдық белсенділігін дамыту психологиялық мәселе ретінде. ҚазҰУ хабаршысы. Психология және социология сериясы. № 1. (32). 2010.
9. Ананьев Б.Г. Человек как предмет воспитания. – Л., 1968.
10. Anderson, J. (1988). Communication competency in the small group. In R. Cathcart & L. Samovar (Eds.), *Small group communication, A reader*. Dubuque, IA: Wm. Brown.
11. Reis, H. T. (1998). Gender differences in intimacy and related behaviors: Context and process. In D. J. Canary & K. Dindia (Eds.), *Sex differences and similarities in communication: Critical essays and empirical investigations of sex and gender in interaction* (pp. 203-232). Mahwah, NJ: Erlbaum.

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЭЛЕКТРОНДЫҚ РЕСУРСТАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ САПАСЫН САРАЛАУ

П.ғ.к. Исабаева Д.Н.,
магистрант Құрманбаева Ж.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Резюме

В статье рассматриваются основные методы оценки качества электронных ресурсов, применяемых в образовании. А также требования к организации комплексной экспертизы, включающие экспертизу технико-технологических, психолого-педагогических и дизайн-эргономических аспектов создания и использования образовательных электронных изданий и ресурсов.

Summary

In article it is considered the main methods of an assessment of quality of the electronic resources applied in education. And also requirements to the organization of the complex examination, including examination of technical and technological, psikhologo-pedagogical and design ergonomic aspects of creation and use of educational electronic editions and resources.

Ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар күн сайын білім берудің барлық саласына тереңірек енуде. Бұған күнделікті ақпараттық қоғаммен және сәйкесінше мамандарды дайындаудың қажеттілігімен байланысты сыртқы факторлар, сонымен қатар оқу мекемелерінде қазіргі компьютерлік техника мен программалық қамтамасыз етудің кең таралуымен, мемлекеттік және мемлекетаралық білім беруді ақпараттандыру бағдарламаларының қабылдануымен, ақпараттандыру тәжірибесін қажет ететін педагогтар санының артуымен байланысты ішкі факторлар әсер етуде. Бірқатар жағдайда электрондық ресурстарды қолдану мектеп мұғалімдерінің еңбек ынтасын арттыруға жағымды әсер етумен қатар, мектеп оқушыларының оқу тиімділігіне арттыруға да ықпалын тигізуде. Мұндай мүмкіндікке жетуде кез келген мұғалім электрондық ресурстардың сапасын бағалау қажеттігімен жиі кездеседі. Бұл мәселе Е.С.Полат, А.В.Поликахин, А.Ю.Савин, И.В.Роберт, Е.Ы.Бидайбеков, В.В.Гриншкун еңбектерінде ішінара қарастырылады.

Жалпы орта білім жүйесінде қолданылатын электрондық ресурстардың сапасын бағалаудың басты әдістерінің бірі саралау және сараптама болып табылады.

Электрондық білім беру басылымдарын және ресурстарды оқу процесіне іс жүзінде пайдалану арқылы оларға *саралау* жүргізу қажет. Осылайша, конференцияларда, семинарларда, көрмелерде, презентация және басқа да қоғамдық іс-шараларда оқуды ақпараттандыру құралдарымен әзірленген басты сапалық сипаттамаларын талқылау және көрсету керек. Кешендік саралау нәтижесінде түзету жүйесі қалыптасады. Оны әзірленген электрондық ресурстар құралдарын жетілдіру барысында есепке алу қажет.

Электрондық білім беру басылымдарын және ресурстарды саралау үшін оқу процесіне оқушылардың эксперименталдық тобын енгіземіз. Топ ішінде әртүрлі үлгерімдегі білім алушылар болуы қажет (үздіктер, «жақсы» және «үздік» бағаға үлгеретіндер, «жақсы» және «қанағаттанарлық» бағаға үлгеретіндер).

Электрондық білім беру басылымдары мен ресурстардың ерекшелігіне қарай саралауды дәл бағалау үшін бірнеше эксперименталдық топтарды пайдалануға болады.

Электрондық ресурстарды оқу процесіне пайдаланбастан бұрын оқушыларды алдын ала дайындау қажет, яғни, оларды оқу пәнінің тақырыбымен таныстыру. Мұнда сабақ беру үшін басылым және ресурс қолданылады. Келесі, тарататын материалдармен таныстыра отырып, қажетті нұсқаманы өткізу керек. Одан әрі, электрондық білім беру басылымдарын немесе ресурстарды пайдалана отырып, оқу сабағы өткізіледі. Бұл жерде, ЭББ немесе ресурс қатаң түрде әдістемелік нұсқаулықтар мен ұсыныстарға сай келеді және электрондық ресурстар құралдарының нақты түрі сүйемелденеді.

Оқушылардың басылыммен немесе ресурспен жұмыс жасауы кезінде оқу материалын игеру қадамы және тиімділігі бақыланады, білім алушылардың сұрақтары, жұмыс кемшіліктері, оқу жүйесінің басқа ақпараттандыру құралдарымен өзара әсерлесу мәселелері тіркеліп отырады. Сабақ аяқталғаннан кейін жауаптар, ақпараттық құралдардың оң және теріс сипаттамалары ұжымдық талқылау барысында анықталады.

Ережеге сай, саралауыш сабақтар оқытушылардың, әзірлеушілердің, сарапшылардың және оқу жүйесінің осы дәрежедегі ақпараттандыру құралдарын өңдеумен айналысатын мамандардың қатысуымен өткізіледі. Саралаудың соңғы сатысында сарапшылар білім алушылардың барлық сұрақтары мен шағымдарына талдау жасау қажет. Яғни, бұл құбылыстар олардың электрондық білім беру басылыммен немесе ресурстармен жұмыс істеу кезінде туындаған.

Саралау қадамын талдау нәтижелері және нақты оқу процесі кезіндегі ақпараттандыру құралдарының айқындалған ерекше жұмыс жасауы кәсіпорын-әзірлеушітер мамандарына жіберіледі. Олар, өз кезегінде, электрондық басылымдарды немесе ресурстарды жетілдіру мақсатымен тиісті шараларды қолданады.

Электрондық білім беру басылымдарының және ресурстардың сапасын бағалайтын жүйенің негізі болып *сараптама технологиясы* қарастырылады. Тәуелсіз құзыреттілік сараптаманы жүргізу мақсаты ретінде білім беру жүйесінің ақпараттық құралдарының сапалық көрсеткіштері алдын ала анықталған халықаралық, мемлекеттік және салалық стандарттардың, нормативті-техникалық құжаттардың және т.б. талаптарына сай болуын орнату болып есептеледі. Сонымен қатар, көрсетілген ЭББ қолдану негізінде оқу процесінің сапалылығын және тиімділігін қамтамасыз ету.

Барлық электрондық білім беретін басылымдар мен ресурстар үшін арналған сапаны сараптайтын әмбебап бірыңғай жүйе келесі негізгі талаптарды қанағаттандыруы тиіс:

жұмысты ұйымдастыру жүйелік түрде іске асуы қажет;

сарапшы ретінде әртүрлі саланың мамандары тартылуы тиіс, себебі, бұл жағдай ЭББ жан-жақты сараптамаға мүмкіндік береді;

жоғары білікті сарапшылардың (өз саласының жетекші мамандары) еңбегі мен тәжірибесін тек ғаламдық шешімдерді қабылдауға ғана пайдалану қажет;

электрондық білім беретін басылымдарды және ресурстарды сараптамаға бойынша жұмыстар негізгі және дайындаушы деп екі топқа бөлінуі тиіс; дайындаушылық жұмыстарды ең төменгі білікті мамандар жүзеге асыра алады;

сараптамадан өткен ЭББ мүмкіндігінше өзгертіліп және жетілдірілгендіктен оқу жүйесінде пайдалану үрдісі кезінде сапаны сараптамалық бағалау рәсімі толық көлемде мерзімдік қайталанып тұруы қажет.

Кешендік сараптаманы ұйымдастыруға қойылатын талаптар дегеніміз электрондық білім беретін басылымдарды және ресурстарды құру және қолдану бойынша техника-технологиялық, психологиялық-педагогикалық және дизайн-эргономикалық аспектілерді сараптамаға әдісі.

Техника-технологиялық сараптама жүргізу барысында анықталады:

Құралдардың талап етілетін орталарда, желілік режимде, басқа басылымдар және ресурстармен үйлескенде қалыпты жұмыс жасай алу мүмкіндігі;

Заманауи мультимедиа құралдарын және байланыс технологияларын пайдаланудың түзетпелері;

Жұмыс жасау қабілетінің тұрақтылығы, сенімділігі, гетерогенділік, ақауларға беріктігі;

Тіркелмеген құбылыстардан қорғау сапасы және оның бар болуы;

инсталляция және деинсталляцияның қарапайымдылығы, сенімділігі және толықтығы;

талап етілетін жадының көлемі;

техникалық кешеннің, ілеспе құралдың жеткіліктілігі (қажетті жүйелік программалардың, қаріптердің және басқалардың бар болуы);

инсталлятордың жұмысының жылы шырайлығы (егер инсталлятордың болуы қарастырылған болса);

барлық мәлімденген функциялардың және ЭББ мүмкіндіктерінің жұмыс істеу қабілеттілігі;

диагностикалау, алдын ала ескерту, жүйенің қабілеттілігі қайта қалпына келтірілгеннен кейін жұмыс жасауды жалғастыру бөлімшелерінің бар болуы;

ЭББ бір мезетте басқа құралдармен қызмет жасауының түзетпелері;

Тұтынушылардың сұраныстарына үн қату жылдамдығы[1, 2].

Психологиялық-педагогикалық сараптама жүргізу барысында ЭББ-ды және оның құрауыштарын электрондық білім беретін басылымның немесе ресурстың типі бойынша, білім беру деңгейі бойынша, оқыту процесінің типі және түрі бойынша бағыттау іске асырылады. Сонымен қатар, ақпараттандыру құралдарының мазмұнын және баяндалуын бағалау, дидактикалық, әдістемелік және психологиялық талаптарға сай келуі, арнайы әзірленген педагогикалық әдістемені пайдалану және әдістемелік қолдау көрсету жүзеге асырылады.

Тексеру кезінде анықталады:

ЭББ-ның қолданылу мақсаты және саласы;

Әдістемелік оқыту жүйесінің аясында жобаланған ЭББ пайдаланудағы педагогикалық мақсаттылық;

Әдістемелік дәрежесі;

Білім беру жүйесінің балама ақпараттандыру құралдарына сәйкес келу деңгейі [3].

Сонымен бірге, сараптама жасау кезінде мамандар электрондық білім беретін басылымдардың немесе ресурстардың дидактикалық және әдістемелік талаптарға сай болу деңгейін бағалау қажет:

ғылымилығы,
қолжетімділігі,
проблемалы,
айқындығы,
білім алудың саналылығы,
қызметтің өзінділігі және белсенділігі, білім берудің жүйелілігі және тізбектілігі,
білімді меңгеру төзімділігі,
білім беретін, дамытушы және тәрбиелеуші функциялардың бірлестігі,
бейімділігі,
интерактивтілігі,
оқу ақпаратын компьютерлік визуалдау мүмкіншілігін іске асыру,
білім алушының зияткерлік әлеуетін дамыту,
оқу материалын түсіндірудегі жүйелілік және құрылымдық-функционалдық байланыстылығы,
оқытудың дидактикалық циклінің толықтығы (түгелдігі) және үздіксіздігі,
нақты оқу пәнінің өзіндік бейнелілігін және ерекшеліктерін есепке алу,
сәйкесті ғылымның ерекшелігін есепке алу,
оқу пәнінің ғылыми ұғымдарының жүйесін бейнелеу;
бақыланатын жаттығу әрекеттерін жасауға мүмкіндік беру.

Психологиялық-педагогикалық сараптама жүргізу кезінде электрондық білім беретін басылымдар мен ресурстардың негізгі қасиеттерінің ашылу деңгейі мен толықтылығы бағаланады. Олар педагогикалық тиімділікке қолжетуге, оқу жүйесінің нәтижелелігін арттыруға, қарастырылатын электрондық білім беретін басылымдар мен ресурстардың құрауыштары психологиялық принциптер мен талаптарға (білім алушылардың жас мөлшеріне және қызығушылықтарына, оқу жүйесіне дамытушы құрауыштарды пайдалану, танымдық белсенділікті жеделдету тәсілдері) сай келуін бағалау, оқыту жүйесінің өзгермелі принциптеріне сай келуін бағалауға мүмкіндік жасайды.

Дизайн-эргономикалық сараптаманы орындау кезінде электрондық білім беретін басылымдар және ресурстардың интерфейстік құрауыштарының сапасын бағалау жүргізіледі. Және олардың бірыңғай эргономикалық, эстетикалық және денсаулықты қорғау талаптарына сәйкес келуі тиіс.

Тексеру барысында анықталады:

электрондық білім беретін басылымдар немесе ресурстардың уақытша жұмыс жасау режимдері, оның құрауыштарының денсаулықты қорғау талаптарына сай келуі;

монитор бетінде ақпаратты визуалдауға қолданылатын тәсілдің сипаттамасы, түс сипаттамалары, ақпаратты кеңістікке орналастыру сипаттамалары, визуалдауға қолданылатын тәсілдің ақпараттандыру құралдарының осы сатыдағы жалпыға ортақ тәсілінің сай келу деңгейі;

монитор бетінде әріптік-сандық символдарды және белгілерді ұйымдастыру сипаттамалары;

диалог ұйымдастыру сипаттамалары (білім алушы үшін қолжетімділігі, әсер етуге жауап беру уақыты немесе басқару әрекеттері, нұсқалар саны және «мәзір» типті сұрақтардың жауаптары шындыққа сай келуі, нұсқаулықтың немесе сыбыр сөздің бар болуы);

дыбыстық сүйемелдеудің сипаттамалары (дыбыстық ақпаратты қабылдау ыңғайлығы, дыбыстық сипаттамаларды баптаудың жайлылығы, ластану деңгейі және дыбыстық сүйемелдеу қарқынының тиімділігі);

оқу жүйесін ақпараттандыру құралдарының құрауыштарының эстетикалық деңгейі [4, 5].

Сонымен бірге, дизайн-эргономикалық сараптама процесі кезінде мамандар электрондық білім беретін басылымдар мен ресурстардың келесі негізгі параметрлерін бағалау қажет:

пернетақтаны, «тышқан» манипуляторды, микрофонды, сканерді, баспаға шығару құрылғысын және басқа құрылғыларды пайдалану жайлылығы, мақсаты және түзетпелер;

видео үзінділердің, анимациялардың, статистикалық графикалық және фото бейнелердің, қаріптік және салынған мәтіннің бар болуы және сапасы;

интерфейстің достық қатынасы (пернетақтаны, сыбыр сөздерді, жазбалар, анықтама жүйелерін және т.б. пайдалану жайлылығы);

мағыналық қателерге бірізді, бірақ құрамдық-тәуелділік түзету әсерлерінің бар болуы;

ЭББ мазмұндық толықтығы бойынша бағыттау принциптерінің жайлылығы және тұрақтылығы;

имитациялық моделдеудің мүмкіндігі және сапасы;

іздеу және анықтамалық жүйешелердің жұмысының бар болуы, тиімділігі және бірізділігі.

Қорыта келе, кез келген мұғалім электрондық ресурстарды қолдану және дайындау барысында, оның технологиялық сараптамасына мән беріп, психологиялық-педагогикалық, дизайн-эргономикалық сараптама негізін саралай білуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Перечни технических средств для общеобразовательной школы. // Центр средств обучения Института общего среднего образования РАО, Москва – 1998.
2. Полат Е.С. Телекоммуникации в системе образования. // ИНФО, М.: Информатика и образование – 1988, №5. С.110-113.
3. Поликахин А.В., Савин А.Ю. Гипертекст: сущность, состояние, проблемы, перспективы. // М.: Ин-т проблем естествознания, – 1993. 128 с.
4. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования. // М.: Школа-Пресс, – 1994. 205 с.
5. Бидайбеков Е.Ы., Гриншкун В.В., Бостанов Б.Ғ. Электрондық оқыту құралдарын жасау мен пайдалану. Оқу әдістемелік құрал. Алматы, 2009.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ- ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ

Ешімбетова З.Б.-

педагогика ғылымдарының
кандидаты, доцент м.а.Абай атындағы ҚазҰПУ

Резюме

В данной статье рассматривается формирование познавательного интереса студентов к языкам. Познавательный интерес – избирательная направленность личности на предметы и явления окружающие действительность. Эта направленность характеризуется постоянным стремлением к познанию, к новым, более полным и глубоким знаниям. Систематически укрепляясь и развиваясь познавательный интерес становится основой положительного отношения к учению. Познавательный интерес носит (поисковый характер). Под его влиянием у человека постоянно возникают вопросы, ответы на которые он сам постоянно и активно ищет.

Resume

This article deals with the formation of students' cognitive interests to foreign languages. Cognitive interest - selective focus on individual objects and phenomena of the surrounding reality. This orientation is characterized by a constant quest for knowledge, to new, more complete and in-depth knowledge. Systematically strengthening and developing cognitive interest becomes the basis of a positive attitude towards learning. Cognitive interest is (exploratory in nature). Under its influence, the person has always the question, the answers to which he constantly and actively is looking.

Тәуелсіздікке қол жеткен жылдардан бері әлемдегі көптеген елдермен саяси әлеуметтік, экономикалық, мәдени байланыс жасауға кеңінен бет қойдық. Бұл қарым-қатынастың нәтижелі болуы, ел мен елдің, халық пен халықтың өзара ынтымақтасқан бірлігін өркендеуге тіл білудің мәні күн сайын арта түсуде. Қазақстанның қазіргі кезеңдегі қарқынды даму жолындағы елді демократияландыру, әлеуметтік өркендеу саласындағы талпыныстары білім беру жүйесін жаңаша өркендетіп оқыту, тәрбие үрдісін жетілдіруді талап етіп отыр. Егемендік алған еліміздің жаңа даму кезеңінде, оның дүниежүзілік аренаға шығып, басқа елдермен саяси-экономикалық, мәдени қатынастарды қалыптастыруы, Қазақстан Республикасының Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше болуы, әр түрлі дипломатиялық қызмет атқаруы шетел тілінің рөлін көтеруді қажет етеді. Қоғамдағы геополитикалық, коммуникациялық, технологиялық өзгерістер және интернет жүйесі арқылы тілдесу әр түрлі мамандықтағы, әр түрлі жастағы, әр түрлі қалауы, қызығушылығы бар адамдардың санын мейлінше көбейте түсуде. Осыған байланысты шетел тілдерін пайдалану қажеттілігі де артып келеді. Тіл-тек қатынас құралы емес, тілін үйреніп жүрген елдің

рухани байлығын меңгеруде де үлкен рөл атқарады.

Шетел тілін орта мектепте оқыту дәрежесін арттыру, әсіресе қазақ тілінің мәртебе алуына байланысты шетел тілін ана тілімен салыстыра оқыту республикада халыққа білім берудің өзекті мәселелерінің біріне айналып отыр. Оған айғақ 1996 жылғы 4 желтоқсанда шыққан Қазақстан Республикасы Үкіметінің "Республикада шетел тілдерін оқытуды жақсартудың қосымша шаралары" туралы Қаулысы. Тұлғаның гуманистік, гуманитарлық қалыптасуына ықпал етіп, танымдық қызығушылығын қалыптастыруда мектепте оқылатын тіл саласындағы пәндер ерекше мәнге ие болуда. Өйткені, теориялық, практикалық ұғым, түсініктер ғылымның қай саласында болса да тіл арқылы меңгерілетіндігі ешбір талас туғызбайтын ақиқат шындық. Осы орайдан тілдерді оқыту үрдісінде оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың тиімді жолдарын айқындай түсу және оның өмірге үйлесімді міндеттерін шешу қазіргі кезеңдегі педагогика ғылымының басты бағдары болып табылады. Сондықтан тек жеке бір ғана тілді оқыту аясында шектеліп қалмай, білім берудің жалпы дидактикалық негіздерін басшылыққа ала отырып, мектеп оқушыларына тілдерді оқыту арқылы танымдық қызығушылығын қалыптастыру проблемаларын шешу бүгінгі күннің ынтызар тілегі екендігі және оның тиімді әдіс, тәсілдерін аша түсу өмір қажеттігінен туындауда.

Оқушылардың танымдық қызығушылығы бүгінгі өркен жайып қарыштай дамыған ғылымды шеруге деген ізденісімен сәйкесе, ол тек тиісті деңгейде табысқа жетіп, оны біліп қана қоймай, келешекте оны өрістете түсуге ықпал ететіні сөзсіз. Қашанда ертеңгі іс бүгіннен бастау алары ақиқат. Ол үшін шәкіртті оқи білуге, оқығанын көңіліне тоқи білуге қалыптастыру және ондағы заңдылықтарды меңгеру мен дағдыларды бойына сіңіру, үйрету – педагогика ғылымының негіздерін басшылыққа ала білумен шарттас. Ал тілдерді игеру де оны пайдалана білу танымдық қызығушылықпен бірлікте шешіледі. Әдетте, тұлғаның білімді меңгеруі, өмірді түйсініп түсінуі, тану әліппесі сөзді, сөйлемді және оның мән-мағынасын ұғынудан бастап өркендейді. Осы орайдан Мұқағали Мақатаев орынды айтқан:

Бар кітапқа бас болған,

Әліппе – ғылым атасы.

Әліппеден басталған,

Даналықтың данасы.

Оқу әліппесі сияқты ғылымға бастар жолдың әліппесі таным, түсінік, ұғымға қызығушылықтан бастау алады. Демек, мектеп оқушысын іздендіруге, өзін-өзі тануға, қоғамдағы қарым-қатынасқа тиісті бағыт-бағдар ұстай білуге үйрету және оған баулу тіл арқылы жүзеге асады. Сондықтан тілді меңгеруге ынталандыру танымдық қызығушылықпен бірлікте шешілетін күрделі мәселе болғандықтан бұл жеке пән әдістемесі аясында ғана шешілмейтін педагогикалық проблемаға айналып, қазіргі Қазақстанда мемлекеттік тілді, ағылшын, орыс тілдерін меңгеруге ниет қойып отырған кезде, оны игеруге деген қызығушылық қалыптастырудың тиімді де ортақ жолдарын көрсету уақыт талабынан туып отырған келелі мәселе.

Ғылымның қай саласын алсаңыз да теориялық және қолданбалы практикалық мәнде болады деп білсек, тілдерді оқыту арқылы оқушының танымдық қызығушылығын қалыптастыру әрі теориялық, әрі қолданбалы жүйесін бірлікте қарастырумен қатар оның өнер екендігін де ескерген жөн. Өйткені, игерілуге тиісті ұғым, сөздің мәні, айтылмақ ой-түсінік оқушыға әсер етерліктей болса, ол тиісті деңгейде көңіл толқытып, тереңірек ойландырады. Сондай-ақ, әсер санаға ерекше ықпал етеді. Әсердің нәтижесі бір жағынан тұлғаны әрекетке итермелесе, екінші жағынан танымдық түсінікті қалыптастырады. Үшіншіден, танымды жүзеге асырып, оны өмірде қолдана білуге жол ашады. Бұл үрдіске педагогикалық тұрғыдан қарасақ алға қойылған мақсатқа жетудегі мазмұн, оның жүзеге асырудың формалары мен әдістері және тиісті нәтижеге жетудегі оқушы мүмкіндігі бірлікте шешілуге тиіс. Осы орайдан бұл ғылыми-зерттеу жүйесінде ұстанған әдіснамалық, тәсілдік бағдарға уақыт мәресінен, мезгіл деңгейінен қарауды басты меже еттік.

XXI ғасырдағы білімдендірудің жүйелік саласындағы басты ұстаным – сапалы түрде іске кірісіп тиімді әрекеттену, құндылықтарды тұтынып, нәтижелі табысқа жету. Бұл қағиданы тұтына білген тұлға сөзсіз табысқа жетеді. Көздеген мақсаты орындалады. Дәлірек айтқанда, бұл нәтижеге ие болудың кілті. Ал білімдендірудің арнасын кенейткен интернетке қосылу, педагогтардың кәсіби мамандығын жетілдіру, ақпараттық тасқын, дамудағы жылдамдығына көз ілеспейтін бүгінгі шапшаңдық, білім жүйесіндегі жаңалықтар мен өзгерістерді игеру осыған дейінгі қолданылып келген әдіс, тәсіл, амалдарға бой бермей отыр. Ұзақ жылдар бойы қолданыста болып, жұртшылық мойындаған білім беру, оқыту, тәрбиелеу әдістері уақыт талабын өтеуде әлсіздік танытып, кейбір жағдайда оған ескіліктің қалдығы тұрғысынан қараушылық сияқты көзқарастар да байқалып қалады. Қоғамдық ғылымдар жүйесіндегі ғалымдардың

ғылыми-зерттеу деректеріне жүгінсек – соңғы отыз жылдағы ақпараттану көлемі осыған дейінгі бес мың жылдағы ақпараттар көлемімен тең екендігін айқындап беріп отыр. Осы орайдан қарағанда адамзат ғұмырында ғасырлар бойы жинақталған деректерге қоса бүгінгі қарқынды өркендеген білімнің тиісті салаларындағы мазмұнды игеру үшін оны оқу мен оқытудың әдістері мен тәсілдерін жаңаша жетілдіру, өзгерістер енгізуді өмірдің өзі-ақ талап етіп отырғандығы баршаға аян. Соңғы жылдарға дейін бұрыннан қолданылып келген байырғы әдістермен шектелдік, одан қазірде де айыға алмай отырғанымыз рас. Ол әдістер бойынша басты ұстаным - мұғалім "түсіндіреді", ал оқушы "тыңдайды", қайталап айтып береді. Шындығына тереңірек үңілсек ұстаздың айтқанын, көрсеткенін, берген теориялық түсіндірулерін шәкірт естіп, ұғынды, білді деген күннің өзінде де оқушының бәрі бірдей тиісті дәрежеде әрекетке көшіп, тындырымды еңбектеніп, құлашын кеңге жая алмайды. Жаттампаздыққа бейім самарқаулықпен шалағай орындаушы деңгейінде қалып қояды да өзіндік іс-әрекеттен сырттап, жайбарақаттық пен сүлесок тындаушы ретіндегі дәрменсіздік шырмауында қалып қояды. Бейімдеушілік шеңберінен шыға алмайды. Осыдан барып өзіндік білім-таным нашар, түсінігі әлжуаз, шалғай білімділер көбейеді. Ал өте қабілетті, білім алуға бейім, күшті оқиды деген санаулы оқушылар ғана салыстырмалы түрде айтқанда талап деңгейінде үлгереді де, қалған көпшілік оқушы таным деңгейі әлсіз, білім дәрежесі төмен, қызығушылығы нашар үлгермеушілер қатарын көбейте түседі. Мұның көрінісін кез келген мектептен байқауға болады. Бұл олқылықты жоюға ықпал ететін және оған қозғау салатын әсерлі жолдың бірі – тілдерді оқытудың технологиясын жетілдірумен сабақтас. Өйткені, белгілі мазмұнды дұрыс ұғынып, түсіну – сөздің мәнін, терминнің сыр-сипатын нақты тани білуге тәуелді. Шындығына келгенде оқушының білуге деген қызығушылығы ғана олардың белсенділігін, өздігінен ізденуге деген ынтасын демейтін ықпалды күш. Сөздің мәнін түсінбеген адам айтылып отырған мазмұнды ұғына алмайтындығы белгілі. Сондықтан тілдерді оқыту үрдісінде қай тілде болмасын, ол қазақша ма, ағылшынша ма, орысша ма алдымен тілдің лексикалық мән-мағынасын меңгере білуге және оны игеруге зейін қойып, соған бағдарлау шарт. Танымдық қызығушылық тұлғаны қозғаушы күш екенін естен шығармаған абзал. Тілдерді оқытуға байланысты танымдық қызығушылық өз алдына оқшау жатқан мәселе емес, оның әдіснамалық жолы басқа ғылымдармен бірлікте шешіледі.

Философиялық тұрғыдан келгенде әдіснама – теориялық және практикалық іс-әрекетті құру мен ұйымдастырудың тәсілдері, принциптік жүйесі болуымен қатар таным мен ұғымның ғылыми әдістері туралы ілім. Педагогикалық зерттеудің әдіснамасы ғылыми танымдық іс-әрекеттердің тәсілдерін, формасын, оның құрылымдық принциптерін бірлікте қарастырады.

Таным арқылы заттар мен құбылыстардың басты белгілері, айырмашылықтары мен ұқсастықтары жайындағы бейнелі қабылдау нәтижесіне ұғым туады. “Таным ... практикалық қызмет барысында іске асады”.

Педагогикалық ғылыми-зерттеу әдіснамасының принциптері философиялық таным теориясынан бастау алатын және онымен тамырластығы тұлғаға берілетін білім, тәрбие, оқыту және даму мәселесін бір-бірінен бөлмей тұтастықта қарайды. Сондықтан да тұлғаның мәдениеттенуі мен әлеуметтенуі барысындағы танымдық қызығушылығы саласындағы аксиологиялық құндылықтарды және меңгеру технологиясы мен шығармашылық жолдарды жетілдірудегі адами даму мен өзіндік меннің өркендеуіндегі тұтастыққа бүгінде ерекше назар аударылып отырған антропологиялық, этнопедагогикалық танымдармен бірлікте қарау уақыт талабынан туып отырған заңдылық. Әсіресе, шәкірттерге тілдерді оқыту үрдісінде атқарылатын іс-әрекет арқылы олардың өзіндік ізденісін, қызығушылығын қолдау табысқа жетудің кілті. Оқушылардың танымдық белсенділігі туралы А.Дистерверг баланың ақыл-ойын және қабілетін дамыту – оқыту барысындағы қызығушылығы мен белсенділігі деп көрсетті. Танымдық іс-әрекет, өздігінен білім алу біліктіліктері мен дағдыларын қалыптастыруға және оны дәлелдеуге ат салысқан ғалымдар М.Н.Скаткин, Б.Н.Есипов, М.Г.Голант, Д.Б.Эльконин, Е.Н.Кабанова –Меллер, Д.Н.Богоявленский, В.В.Давыдов, Б.И.Коротяев, Н.Ф.Талызина, И.Я.Лернер, П.И.Пидкасистый.

Ж.А.Қараев өз еңбегінде оқушылардың белсенділігінің онтайлы деңгейіне төмендегідей шарттармен қол жеткізуге болатындығын дәлелдеп, көрсеткен:

- әрекет мотивінің қалыптасуын қамтамасыз ету: нақты әрекет барысында танымдық қажеттілігін қалыптастыру, тұрақты танымдық қызығушылығын тәрбиелеу;
- оқу үрдісінде өзін-өзі басқару негізінде білім жүйесінің қалыптасуын қамтамасыз ету: ақпаратты өңдеу, жоспарлай білу, өзін-өзі ұйымдастыру және өзіне-өзі бақылау жүргізу арқылы интеллектуалды біліктілікті қалыптастыру;
- әрбір оқушыны сабақта белсенділікке жұмылдыру: ұжымдық жұмыс жағдайында жеке

оқушымен жұмыс; оқушының оқу-танымдық әрекетіне бақылау жүргізіуі.

Әлемге әйгілі психолог А.Н.Леонтьев іс-әрекет, сана, тұлға туралы жа зған еңбегінде былай дейді: "Для обладания достижениями человеческой культуры – каждое новое поколение должно осуществить деятельность, аналогичную (хотя и не тождественную) той, которая стоит за этими достижениями". Демек, оқушының білім алу саласындағы іс-әрекет танымдық қызығушылығының өркендеуіне тұлғаның көзқарасының қалыптасып, уақыт деңгейіне үйлесімді табыстарға жетуіне жол ашатындығы ақиқат шындық. Ал мұның нәтижесі ертеңгі еңбеккер, қоғамды өркендететін тұлға болуына ықпал етеді. Сонда танымдық қызығушылық тек тілдік фактор ғана емес, тұлғаның іс-әрекеті мен көзқарасындағы саналылықты жетілдіретін қозғаушы күш деп таныған абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Караев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения. Дисс. д.п.н. – Алматы, 1994. – 314 с.
2. Сабыров Т.С. Оқушы жастардың танымдық әрекетін артырудағы оқытудың әдістері мен формаларының дидактикалық жүйесін тиімді қолдануда мұғалімдердің даярлаудың теориялық негіздері: автореф. пед. ғыл. докт., 13.00.01 – Алматы, 1996. – 78 б.
3. Жарықбаев Қ.Б. Психология. – Алматы, 1982. – 179 б.
4. Кудайкулов М.А. Дидактические проблемы формирования основ профессионально-методических умений у будущего учителем. Дисс. д.п.н. – Алма-Ата, 1975. – 453 с.
5. Казмағамбетов А.Г. Научно-педагогические основы формирования системы оценочных притязаний старшеклассников с учебном процессе. Дис. д.п.н. – Алматы, 1999. – 232 с.
6. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. – Алматы: Білім, 1994. – 192 б.
7. Омарова Р.С. Жоғары оқу орындарында студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. Дис. п.ғ.к. – Алматы, 2001. – 167 б.

УДК 378

К ВОПРОСУ О ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ

Ушакова Г.И., -

старший преподаватель Жетысуский государственный университет им. И. Жансугурова

Түйін

Мақалада білімгерлерге жоғары кәсіби білім беруде оқыту жүйесіндегі мамандыққа байланысты дамыту жолдары іздестіріледі.

Бітіруші түлектердің бәсекеге қабілетті болуымен қатар, дүниежүзілік білім аясындағы көкейкесті мәселелері ашылады. Оқу үрдісінің оқу-әдістемелік және ғылыми қамсыздандыру базаларын нығайту мен жетілдіру жақтары назарға алынған.

Summary

This article studies the ways to improve the quality of the higher professional education in the study system with credits. The issues of competitiveness of the graduates and integration into the world education space of the national system of education quality assessment are examined. The article also discusses the ways to improve the study-methodical and scientific support of the educational process, to strengthen the material-technical base of the system of education.

В условиях интеграции отечественной системы образования в мировое образовательное пространство Министерством образования и науки РК определены стратегия и пути гармоничного вхождения Казахстана в Болонский процесс, которые четко отражены в Концепции развития образования в Республике Казахстан до 2015 года. Согласно данной Концепции, национальная образовательная система должна быть направлена на то, чтобы стать прозрачной и признаваемой во всем мире. Важным и значительным шагом интеграции казахстанской системы высшего образования в международное образовательное пространство является переход на кредитную систему обучения. Сегодня мы

переживаем процесс модернизации высшего образования путем апробации кредитной системы обучения как основы международной системы организации академического образования. Данная система обучения, являясь новой для казахстанского образования, проявила себя в мировом образовательном пространстве как наиболее рациональная и удобная и для студентов и для преподавателей. Позволяя студенту выбирать наиболее оптимальные для себя возможности получения знаний и наиболее интересные и профессионально необходимые спецкурсы, она в то же время автоматически отсекает наиболее неинтересные, бесперспективные, невостребованные дисциплины. Таким образом, несомненным плюсом кредитной системы является ее способность мгновенно реагировать на потребности рынка образовательных услуг, регулируя учебный процесс, интенсифицируя его, избавляя от балласта и стимулируя развитие образовательных услуг и совершенствование их качества с целью соответствия их современным требованиям и мировым образовательным стандартам.

Одной из наиболее актуальных проблем в области образования в современных условиях является повышение его качества, а именно: подготовка высококвалифицированных и конкурентоспособных кадров для всех отраслей экономики; интеграция в мировое образовательное пространство; создание национальной системы оценки качества образования; совершенствование учебно-методического и научного обеспечения образовательного процесса; укрепление материально – технической базы системы образования; обеспечение баланса государственного, общественного и личного интересов в системе многоуровневого непрерывного образования.

В настоящее время мировое сообщество находится на качественно новом уровне развития. Постоянно растущий поток информации делает сегодня бесполезным в качестве цели образования простое усвоение накопленных человеческих знаний. Приоритетом становится не механическая передача знаний, умений и навыков, а формирование личности, которая, получив фундаментальные знания, самостоятельно добывает, анализирует и использует информационно – интеллектуальные ресурсы, генерирует идеи, развивается и успешно реализует свою профессиональную компетенцию в условиях быстроизменяющегося мира. Формирующееся в Казахстане открытое гражданское общество с рыночной экономикой требует пересмотра системы отечественного образования на всех его уровнях и выработки нового подхода к оценке его качества.

Казахстанские вузы всегда уделяли внимание качеству образования. Обеспечение качества, изначально присущее системе высшего профессионального образования в республике, в свете современных требований приобретает особую актуальность и значимость. Экономические преобразования отразились и на сфере высшего образования, которое поставляет на рынок труда высококвалифицированных специалистов. Образование является важным показателем качества жизни, фактором усиления конкурентоспособности страны, обеспечивает национальную безопасность. Недостаток опыта работы в условиях новой рыночной экономики, отсутствие знаний в области оценки и управления рыночными процессами, существенные изменения в технологиях, рынках сбыта и потребностях населения требуют перестройки корпоративной стратегии и тактики. В сложившихся условиях для своевременного и адекватного реагирования на происходящие изменения необходима помощь квалифицированных специалистов. При этом основная цель заключается в улучшении качества руководства и управляемости предприятия, повышении эффективности его деятельности и увеличении индивидуальной производительности труда каждого сотрудника.

Важная роль в повышении качества высшего профессионального образования, обеспечении конкурентоспособности выпускников на рынке труда во многом предопределяются характером и уровнем учебно-методической работы. Особую актуальность в последние годы приобрело использование в учебном процессе новых технологий обучения, направленных на активизацию познавательной деятельности студентов. К основным путям реализации этой задачи, являющейся важнейшим звеном совершенствования методической деятельности, относятся:

- применение мультимедийного комплекса при чтении лекций с разработкой их электронных версий, что обеспечивает аудиовизуальное восприятие излагаемого материала, при котором в памяти студентов сохраняется до 50 % информации (против 20% при визуальном) ;
- повышение степени компьютеризации учебного процесса на основе использования авторских и стандартных обучающих программ по специальным дисциплинам, при выполнении курсовых и выпускных квалификационных работ;
- широкое использование учебного телевидения, в частности, демонстрационных видеофильмов, предоставленных как промышленными предприятиями и торговыми организациями, так и снятые студентами по тематике, особо нуждающейся в наглядности;

- использование моделей и деловых игр, построенных на правдоподобных ситуациях, типичных для практической деятельности специалистов;
- решение и составление кроссвордов по изучаемым дисциплинам;
- обеспечение самостоятельной работы студентов путем подготовки и издания учебников, пособий, курсов лекций, методической литературы в необходимом объеме и количестве;
- разработка объективных критериев аттестационных срезов текущего и итогового контроля знаний студентов, в том числе и совершенствование системы тестирования;
- организация научно – исследовательской работы со студентами как неотъемлемой части учебного процесса; сочетание при ее проведении традиционных, апробированных временем, и новаторских форм.

Целенаправленная методическая работа преподавателей способна, на наш взгляд, воспрепятствовать проявлению негативной тенденции снижения интереса студентов старших курсов к учебе и обеспечить укрепление их профессиональных ожиданий; сформировать у выпускников устойчивые взгляды аналитической деятельности и компетентной оценки ситуации в условиях динамично развивающейся экономики; обучить современным методам получения информации, которая в постиндустриальном обществе, где доминирует интеллектуальный труд, приобретает особое значение.

Одним из путей повышения качества образования и личностного саморазвития является процесс освоения преподавателем инновационных форм и методов обучения, к числу которых следует отнести интерактивные методы обучения, современные образовательные технологии, информатизацию образования.

Система управления качеством образования должна основываться на четырех подсистемах: это – организация и технология управления вузом, менеджмент учебно-воспитательного процесса, техническое и программное обеспечение и мониторинг обучения.

Повышение эффективности стратегического планирования в университете должно сочетаться и продолжаться в эффективном управлении и реализации комплексной программы развития университета.

Учебный процесс в университете реализуется через систему взаимосвязанных элементов – дидактических, методических, организационных, управленческих с установкой на конечную цель – выработку у студентов профессиональных и социальных компетенций в соответствии с государственными общеобязательными стандартами образования. Учебный процесс должен переходить от информативного построения к технологии самообучения и саморазвития под руководством наставников-педагогов (2). При проектировании системы управления качеством образования следует учитывать:

- развитие инновационных аспектов образовательного процесса с применением профессионально-ориентированных, проблемно-деятельных технологий обучения;
- подготовку специалистов, обладающих интегративными качествами - профессиональными и организационными, а также с высокой информационной культурой и полиязыковой подготовкой;
- развитие фундаментальных исследований и инновационную деятельность;
- формирование корпоративной культуры университета, постоянную подготовку и переподготовку персонала;
- осуществление подготовки элитных специалистов на интегративной основе.

Необходимо развитие маркетинговых исследований по основным направлениям деятельности университета, активизировать процессы анализа самоанализа, самооценки. Отсюда следует, что ППС, сотрудники ВУЗа должны непрерывно работать над своим профессионализмом и совершенствовать информационно-методическое обеспечение учебного процесса. Само обучение должно быть проблемно-ориентированным с учетом междисциплинарных профилирующих связей. Для оптимизации познавательного процесса студентов следует всемерно применять активные и интерактивные методы обучения, практико-ориентированные курсы. Обучение должно осуществляться в контексте будущей специальности на основе практического опыта. Такая организация позволит дифференцировать различные студенческие группы с учетом их индивидуальных способностей - будущих исследователей, разработчиков, исполнителей, менеджеров. Подготовка элитных специалистов должна учитывать помимо вышеперечисленного, усиление фундаментального компонента и основываться на хорошей базовой подготовке студентов.

Большое значение придается развитию инфраструктуры университета, а именно, вовлечение в деятельность университета выпускников, создание совместных подразделений, филиалов, инновационных центров. Открытие филиалов университета по совместной деятельности на предприятиях, в департаментах, расширение взаимодействия с довузовскими образовательными

учреждениями, создание образовательных комплексов. Создание инновационной среды в университете позволит студентам и сотрудникам освоить новаторский опыт, развиваться и двигаться вперед. Ориентация при университете многопрофильных малых предприятий позволит решить проблемы коммерциализации знаний и интеллектуальной собственности. Все эти усилия в совместной подготовке специалистов позволят существенно поднять уровень обучения, а следовательно, и его качество.

В условиях рыночной экономики значительно возросла потребность в творчески активных и профессионально мобильных специалистах, задача подготовки которых не может быть решена без одной из самых доступных, массовых форм расширения и углубления знаний – самообразования. Решающая роль в самообразовательном процессе принадлежит самостоятельной работе студентов, которая охватывает все аспекты учебного процесса, выступает как средство интенсификации аудиторных занятий, и, как основной вид внеаудиторной деятельности.

Современные информационные технологии сделали практически общедоступным колоссальный в самых разных направлениях человеческой деятельности, предоставили потенциальную объем информации возможность обеспечить индивидуальную траекторию развития каждой личности.

Приобретение навыков самостоятельной работы способствует развитию высокой культуры умственного труда обучаемых; навыков и умений, необходимых для выполнения ими профессиональных функций; воспитывает самостоятельность как черту характера; формирует умение принимать ответственные решения в условиях неопределенности, в критических и стрессовых ситуациях.

Самостоятельная работа развивает у студентов такие качества, как: организованность, дисциплинированность, инициативность, волю, упорство в достижении поставленной цели; а также служит средством превращения полученных знаний в убеждения, является основным путем формирования высокого творческого потенциала выпускника вуза, развития его способности к инновационной деятельности, резко повышает адаптационные способности

Опыт работы свидетельствует о том, что организация и виды самостоятельной работы принципиально едины для студентов всех форм обучения (очной, заочной, сокращенной) и включают три различных уровня: репродуктивный (тренировочный), реконструктивный (новый подход) и творческий (поисковый). Специфика обучения влияет лишь на объем самостоятельной работы и выбор наиболее целесообразных форм ее проведения и контроля, которые, в конечном итоге, определяют степень ее результативности. Несомненно, для того, чтобы образование стало действительно инновационным, помимо внедрения передовых методов и форм обучения, обновления содержания на базе мировых информационных ресурсов следует улучшить процесс оказания образовательных услуг, образовательной и научной продукции и стремиться к определенному эталону качества.

Широкое использование методов обучения, ориентированных на активную самостоятельную познавательную деятельность студентов и применение форм ее организации, обеспечивающих учет индивидуальных особенностей, интересов и способностей обучающихся, позволяет интенсифицировать учебный процесс, повысить качество подготовки и конкурентоспособность на рынке труда ее выпускников. Интеграция казахстанской системы образования и мировой образовательной системы призвана обеспечить необходимый уровень подготовки специалистов, владеющих новыми знаниями, умениями и навыками в своей специализации, способных к эффективной профессиональной деятельности, быстрой адаптации к меняющейся экономической и социальной ситуации, реально использовать свои знания при решении профессиональных задач.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Шишов С.Е., Кальней В.А. Мониторинг качества образования. – М.: Педагогическое общество России, 2000
2. Багишаев З.Я. Приоритеты современного образования и стратегия его развития.- М: Педагогика, 2000
3. Шанкибаев Б.Н. Методологические особенности обучения студентов по кредитной системе //Материалы международной научно-теоретической конференции «Стратегия и приоритеты вхождения Казахстана в 50-ти наиболее конкурентоспособных стран мира». Алматы, 2006
4. Уфимова О.В. Образование в РК на современном этапе//Основы экономики.2006, №3.
5. Куприна А.И. Мониторинг как средство повышения качества управления образовательным процессом. Автореф: к.п.н., Екатеринбург, 1999.

**КАШЫҚТАН ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ БОЙЫНША ОҚЫТУДЫ
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Сұлтанбек Мәлік Жұпанбекұлы-

Абай атындағы Ұлттық педагогикалық университет, магистратура және PhD докторантура институты, педагогика мамандықтар

Тарих магистрі, 6D010200 БОПмӘ мамандығының 2 курс докторанты;

Резюме

В данной статье рассматриваются теоретические основы организации дистанционной технологии обучения. Слушатели при дистанционном обучении используют основы процесса обучения в удобное для себя время. Обоснованы особенности организации обучения по технологии дистанционного обучения. Поэтому, слушателям создаются условия для освоения методики и техники самостоятельной деятельности на достаточно высоком уровне. Вместе с этим, они должны уметь работать с новейшими информационными технологиями, для того чтобы достичь результатов в обучении. Дистанционное обучение – это средство непрерывного образования для реализации прав человека на получение знаний и информации.

Summary

This article discusses the theoretical basis for the organization of distance learning technologies. Listeners at distance learning use basis of process of training in time convenient for them. The features of the organization of training on technology of distance learning are proved. Therefore conditions for students' development of a technique and equipment activity are created on rather high level. Together with it they have to be able to work with the latest information technologies to reach results in training. Distance learning is a means of continuous education for realization of human rights on knowledge acquisition and information.

Кілт сөздері: қашықтықтан оқыту, жаңа технология, оқытушы, студент, нәтиже, техника, деңгей, теория.

Ключевые слова: дистанционное обучение, новая технология, преподаватель, студент, результат, техника, уровень, теория

Keywords: distance learning, new technology, teacher, student, result, technique, level, theory.

Әрбір мемлекеттің даму көрсеткішінде, ол мемлекеттің халыққа сапалы білім беру деңгейі ерекше орын алатыны белгілі. Халықтың құқықтық сауаттылығын арттыру – бұл тек қана әлеуметтік мәселе ғана емес, сонымен бірге бір-бірімен тығыз байланыстағы экономикалық, құқықтық және рухани мазмұндағы мемлекеттік әрі жалпы қоғамдық маңызды іс.

Қазақстан Республикасының білім және ғылым саласында күрделі реформалармалардың бірі ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты негізгі ережелері 2006 жылғы 25 тамызда №461 бұйрығымен бекітілген. Дүние жүзі бойынша қашықтан білім беру жүйесін өркендетудің басты мақсаттарының бірі – оқушылардың кез-келген мектептер, колледждер мен университеттердегі оқу бағдарламалары бойынша оқып, білім алуларына жағдай туғызу болмақ. Осылай еткенде ғана студенттердің бір елден екінші елге орын ауыстыруларына мүмкіндік жасап, кедергілер туғыздан гөрі көзқарастар жүйелерінің бір арнаға тоғыстырылған идеяларымен қаруланып, білім беру ресурстарын өзара алмастыру жағдайында болашағы зор жаңа істерді өркендете түсуге мүмкіндік туады. Коммуникациялық каналдарды ауқымды түрде тарату курсы маңызды міндеттерді ойдағыдай іс жүзінде асыруға септігін тигізбек[1].

Қашықтан оқытудың білім саласындағы мақсаты: Білім берудің біртұтас ақпараттық жүйесін құру арқылы оқушылар мен студенттердің білім деңгейін көтеру.

Қашықтан оқытудың білім саласындағы міндеттері:

- бір-бірімен тығыз байланысты бола отырып, мемлекеттік (республикалық) деңгейіндегі қашықтықтан оқытудың құрамына енуі;
- құру кезінде мемлекеттің стандарт талаптарын сақтау;

Қашықтықтан оқытудың жергілікті жүйесі белгілі бір білім және жекелеген қала (университет) шеңберінде жұмыс атқарады, оның құрамына тек жоғары оқу орындары ғана емес, мектептер, гимназиялар мен колледждер де кіреді. Осындай жүйенің аясында жұмыс жасаудың алғашқы сатысында зиялылық потенциалын, компьютерлік техниканы ұтымды пайдалана отырып, үздіксіз білім беру принциптерін ойдағыдай іске асыру қажет. Осыған орай, мектептер мен жоғары оқу орындары

жергілікті және аймақтық желіні пайдаланып, шығармашылық жұмыстарын таратып, оқыту үрдісінде әдістеме бойынша тәжірибе алмасуы қажет [2].

Оқытудың ауқымды және жергілікті жүйелерін ойдағыдай пайдалана білудің нәтижесінде білімнің базалық және деректердің банкілік мәліметтеріне, клиент – сервер, мультимедиа, компьютерді оқып үйренуші жүйелерге, электрондық оқулықтарға, оқу-әдістемелік материалдарға, қашықтықтан оқыту жүйесінің технологиясымен үйлесімді болып келетін, алдағы уақытта оқыту тәсілдерінің ішінде кең тараған бес аспап әрі өміршең түрлері бола алатындай жайлы оқулықтарға, бағдарламаларға еркін кіруге болады.

Осындай сан қырлы, әрі күрделі мәселелерді жүзеге асыруда оқытушының атқарар рөлі орасан. Оған әрі ауыр, әрі жауапты міндет жүгі жүктеледі: ол курстың бағдарламасының құрылымын дайындап, оқу үрдісінің барысын қадағалап, тапсырмаларды орындау барысында, өз бетімен бақылау-пысықтау жұмыстарын орындау жөнінде ұсыныстар береді. Бұл ретте қашықтықтан оқыту жүйесінің әдістерінде көрсетілгеніндей көңіл-күй, психологиялық қарым-қатынас бой көрсетеді. Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс жүргізу ісін орындау шарт.

Қашықтықтан оқыту тәсілімен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.
- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.
- Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, оқушыларды таныстыра білуі қажет.
- Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет.
- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.
- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.
- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісінде үйлестіруші болуы қажет [3].

Бүгінгі таңда ақпараттық қамтамасыз ету жүйесіне баса мән бермейінше, білім берудің ақпараттық технологияларын, дәлірек айтқанда, электрондық оқулық және бейнефильмдерді, басқа да электрондық басылымдарды қашықтықтан оқытудың спутниктік арнасы арқылы ендірмейінше, кез-келген әлеуметтік-экономикалық саланың алға басуы мүмкін емес.

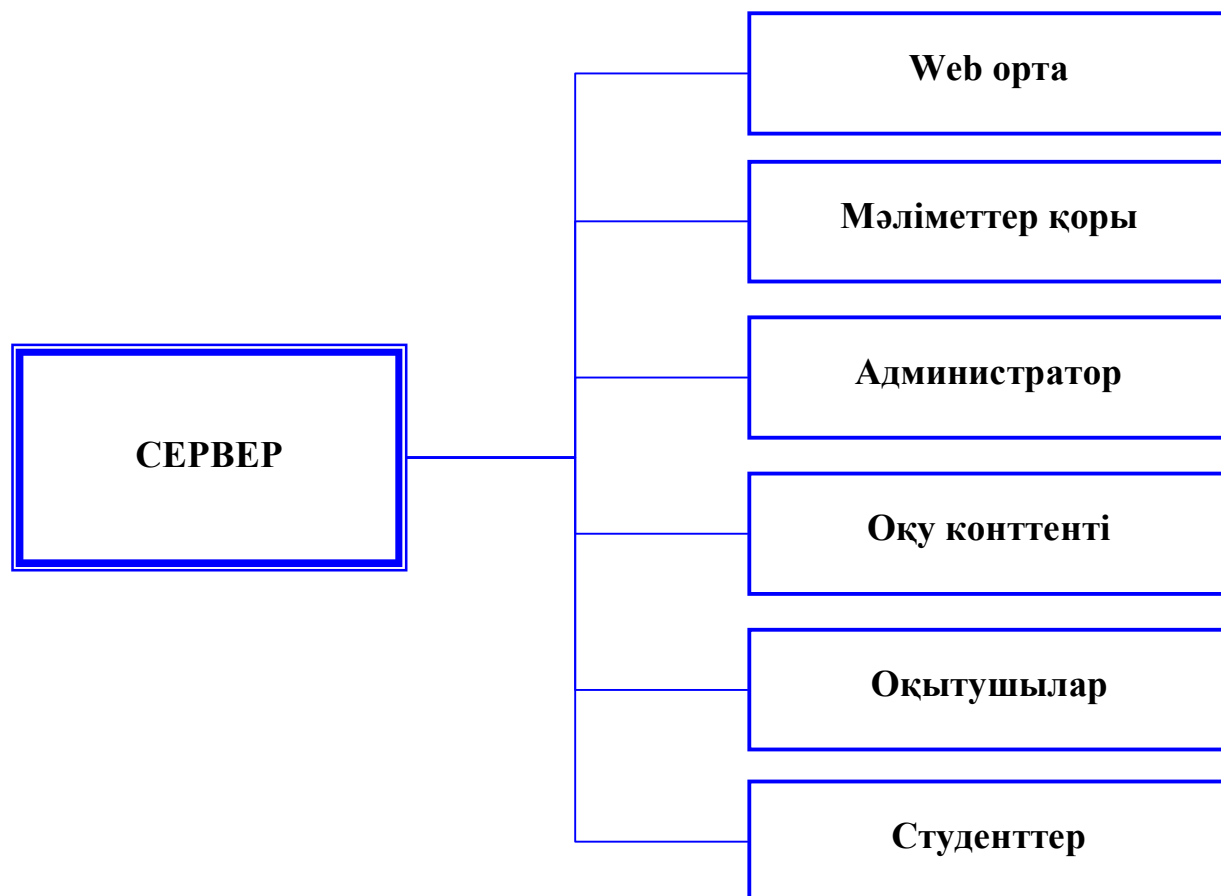
Республикалық білім беруді ақпараттандырудың ғылыми-әдістемелік орталығы ақпараттық қарым-қатынастық технологиялардың білім берудегі педагогикалық мүмкіндіктерін зерттеу жолында ЮНЕСКО институтының тірек нүктесіне жатады және онымен бірге қашықтықтан оқытудың спутниктік каналын ендірудің жобасын жүзеге асыруда.

Қашықтықтан оқыту (ҚО) – білім, біліктілік дағдыларды алу үрдісі, бұл кезде оқыту процедураларының тұтас немесе белгілі бір бөлігі оқытушы мен студенттің территориялық алшақтығына қарамастан жаңа ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялардың көмегімен жүзеге асырылады.

Қашықтықтан оқыту технологиясының кейс және желілік деген түрлерін ерекшелеп көрсетуге болады. Қашықтықтан оқыту технологиясының дамуына интернеттің әсерін бағалау қиын. Ол ара қашықтықты қысқартумен қатар, оқытушы мен студентке анағұрлым көп еркіндік береді. Енді «on-line» режимінде кеңес беруді ұйымдастырса ал «off-line» режимінде білім алушылармен кері байланысты ұйымдастырады яғни білім алушылардың оқудағы жетістіктерін байқау. Оқытушы материал мазмұнын жедел түрде өзгерте алады. «Off-line» режимінде оқу сабағы білім беру қарым-қатынасы процесі кезінде оқытушы мен білім алушы арасындағы тілдесу асинхронды түрде өтеді (электрондық почта, кейіннен аралық немесе қорытынды бақылау тапсыруымен, оқытушының тапсырмасы бойынша білім алушының оқулық бойынша жұмысы).

сурет: Қашықтықтан оқыту технологиясының тиімділік жақтары

сурет: Қашықтықтан оқыту технологиясы моделі

Қашықтықтан оқыту технологиясының дамуы – біздің білім беру жүйесінің болашағы болып табылады. Шетелде күндізгі немесе қашықтықтан білім берудің қайсысының дұрыстығы жөнінде сөзде болмайды. Өйткені оларда басты орында қашан да сапалы білім тұрады. Қашықтықтан оқыту өз бетінше жүргізілетін жұмысты сөзжұмбақтар немесе тапсырмалар арқылы ұйымдастыру, жаңа тақырыптарды меңгеру үшін өте ыңғайлы жағдай жасалады. Қарастырылатын тақырып бойынша берілетін материал баспаға шығарылған түрде қашықтықтан оқыту курсына электрондық түрде немесе электрондық оқулық түрінде беріледі. Сабақтың басты элементі форум немесе чат болып табылады бұл студент пен оқытушы арасында тығыз байланыс жасауға мункідіктер береді қашықтан болсада. Мұндай баяндаулар алдын-ала жоспарланып, алдын-ала даярланған сценарий бойынша жүргізіледі. Оқу үрдісіне тьютор белсенді қатысады [4].

Білім беру жүйесін ақпараттандырудың негізгі бағыты ХХІ ғасырдың талаптарына сәйкес қоғамды дамытудың жоғары тиімділікті технологияларына сүйенген жаңа білім стратегиясына көшу болып табылады.

Білім беру жүйесін ақпараттандыру бағыты жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, қашықтықтан оқыту, дара тұлғаға бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен жоғарылатуды көздейді.

Қашықтықтан оқыту ұғымын кең мағынада алсақ, бұл – тыңдаушылар мен оқытушылардың бір-бірінен кеңістікте алыстатылған оқу формасы. Ал, тармағындағы қашықтықтан оқу ұғымы тыңдаушылар мен оқытушылар арасындағы, сонымен қатар тыңдаушылардың өзара белсенді ақпаратпен алмасуын қарастыратын және жоғарғы дәрежедегі қазіргі жаңа ақпараттық технологияларды (аудио-визуальды құралдар, дербес компьютерлер, телекоммуникация құралдары, т.б.) пайдаланатын білгілі бір тақырыптар, оқу пәндері бойынша ұйымдастырылатын оқу процесі.

Қашықтан оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі технологиялары бар: Кейс-технология – оқытушы-тьюторлардың дәстүрлі және қашықтықтан консультацияларды ұйымдастыру кезінде мәтіндік, аудиовизуальды және мультимедиялық оқу-әдістемелік материалдарды жинау және оларды пайдаланушылардың өз бетінше меңгеруі үшін жіберуге негізделген.

Кейс технологиясы (ағылшынның case-портфель) оқытуда жасалынған әдістемелік материалдармен іске асырылады.

Кейс-технология арналған материалдар мыналар:

1. Әдістемелік нұсқалар. Оқу құралдары мен глоссарий. Оқушыларға оқу жоспарындағы пәндер бойынша электрондық тасымалдауышта (CD-ROM) оқу-әдістемелік материалдардың кешені (кейс) беріледі. Кешенді даярлауда ұжымдық әдістер, жобалау әдістер пайдаланылады. Мұндай әдістер тыңдаушылардың белсенділігін арттыруға, шығармашылық қабілеттерін белсенді етеді.

2. Жұмыс дәптері.

3. Анықтама.

4. Оқу, аудио, бейне материалдары.

5. Бақылау және емтихан материалдары.

Қашықтықтан оқытуға арналған кейстердің сапалық қасиеттері:

- Курстың терминдер мен ұғымдарына арналған гипертекстік құрылымы;

- Пайдаланушыға ыңғайлы құрылым – мұғалім материалды беру реті мен бейнелеудің бірнеше түрін таңдай алады.

- кейстің құрамына белгілі бір нормативті талаптар жоқ. Кең таралған документтер мен дыбыс, анимация, графикалық кірістірулер, слайд-шоу пайдаланылады;

- оқушы оқулықтың кез-келген бетін қағазға шығара алады;

- оқушы оқу материалдарына кез-келген әдіспен қол жеткізе алады (Интернет, CD-ROM).

- оқулыққа кіріктірілген білімді тексеру жүйесі бар;

- оқулық бетінен интернет ресурстарына қол жеткізуге болады.

Желілік технология – білім алушы, оқытушылар, әкімшілік арасындағы интерактивті өзара әсері мен оның оқу-әдістемелік құралдармен жабдықталуын қамтамасыз етуде телекоммуникациялық желіні қолдануға негізделген.

Электронды почта тыңдаушыларға курстың негізгі мәселелері бойынша конфиденциалды хат жазысуға мүмкіндік береді. Электронды почта арқылы ақпаратты жоғары жылдамдықпен жіберу мүмкіндігінің арқасында тыңдаушыға көмек дер кезінде, сұранысты алған соң бірден көрсетіледі. Интернет көмегімен тыңдаушылармен кері байланыс орнатып қана қоймай, олардың оқу қызметін бақылауға, бағалауға болады [4].

Қашықтықтан оқыту технологиясы бойынша оқытушының негізгі міндеті білім алушының келесі түрдегі орындалатын өз бетінше жұмысын басқару болып табылады: туындайтын мәселелерді қарастыру; мақсат пен міндеттерді қою; білім, тәжірибелерді беру; ұйымдастыру қызметі; білім алушылардың арасында өзара байланысты ұйымдастыру; оқу процесін бақылау. Тыңдаушылар өз бетінше жұмыстың техникасы мен әдістемесін, жоғары деңгейде білімді өз бетімен толықтыру негіздерін меңгеруі қажет. Сонымен бірге нәтижелі түрде оқу үшін жаңа ақпараттық технологияның құралдарымен жұмыс істей білуі тиіс.

Сонымен, қашықтықтан оқыту – адамның білім алуға және ақпарат алуға деген құқықтарын іске асыратын үздіксіз білім беру жүйесі нысандарының бірі ретінде мамандардың негізгі қызметін атқара жүріп білімін, біліктілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. 2.002-2008

2. Журнал «Информатика и образование», №7 -2006ж. (41-46 б)

3. Журнал «Информатика и образование», №2 -2006ж. (49-57 б)

4. Журнал «Информатика негіздері», №1 -2005ж. (11-14 б)

5. Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді ақпараттандырудың ІҮ Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы, (18-19 б., 38-39 б., 118-119б., 460-461 б.).

УДК 004

PROBLEMS OF TEACHING ENGLISH AT THE UNIVERSITIES AND THE PROPOSED SOLUTIONS

Khamitova Galya Duisembayevna

Kazakh National University named after Abai

Senior Lecturer
Kazakhstan, Almaty

Резюме

В статье рассматриваются проблемы, связанные с изучением английского языка, т.к. существует ряд причин, влияющих на это. Здесь обсуждается вопрос, почему важно студентам изучать язык в настоящее время для дальнейшей жизни.

Түйін

Мақалада ағылшын тілін меңгеруге байланысты көптеген ықпал етуші факторлар көрсетілген. Қазіргі жаһандану жағдайында тіл үйренудің маңыздылығы қарастырылған.

Abstract

There are several reasons why students at the universities might have problems with learning English. Different factors impact each reason which are demonstrated in detail. Moreover, diverse approaches of coping with these problems are considered. This article discusses the question why students have to study English and why it is necessary for living. Once this question is answered in this article, it becomes clear how teachers enable themselves to teach English with a clear aim and professional conviction. Therefore, students understand that value in studying English or any other language and therefore, become motivated as a result.

Key words: vocabulary deficiency, dictionary dependency, lack of dictionary skills, poor reading skills, geographical location, and textbooks.

The geographic location of any country might be the largest obstacle and problem for people to learn English because there is no necessity to know it in order to live. Since many people do not use the language in everyday life, the skills cannot be retained easily. Other related problems are linguistics and mentality of specific society. Not so many teachers and instructors of English in diverse countries are able to teach English because they are mostly non-science major. Therefore, science and engineering students are grossly deficient in terminology as well as in general English skills. There are several reasons of difficulties of teaching English which are explained in detail that will make it clear why students at the universities cannot use terminology in a fluent and appropriate manner. The reasons are: vocabulary deficiency, dictionary dependency, lack of dictionary skills, poor reading skills, geographical location, linguistic basis for the development of specific language is very different from English, unfamiliarity with English, and the excessive size of classes. To ease the situation, the following three solutions were made which are described further: train tutors for special English in graduate school, write textbooks for the beginners and college students, and limit to a manageable class to a manageable size.

Moreover, to discuss problems of teaching English at the universities, it is better to start from consideration of students skills.

The first problem of teaching specific terminology is vocabulary deficiency [Hitoshi Maruyama 1996]. In case of giving words to students it can be proved that most of them will be not recognized and identified. Even in case of simple words such as ampere, circuit, bus, impedance, semiconductor, transistor, the results can be startling. Most of the students who graduated from schools of general education with only two hours of English per week have no idea even about basic terms: addition, subtraction, multiplication, and division.

However, in case the teacher will explain these terms while giving explanations and metaphors in the context students understand, the terms will be definitely recognized [Sharon J. Gerson 2011]. Although, it is clear that it is more long and sustainable way of comprehension.

The reasons for the gross deficiency are not only terminology but, also, vocabulary is attributed by at least the following three major factors:

- a) There is absolutely no necessity to know these terms for their daily living.
- b) Therefore, there is neither incentive to teach nor to study these words at all.
- c) Most English teachers cannot teach them because they themselves are unfamiliar with scientific terminology. Most of English teachers tend to have a humanities background [Hitoshi Maruyama 1996].

The second major problem of teaching English at the universities is dictionary dependency. It is natural for anybody to use a dictionary when one encounters an unknown word regardless of language. However, because of the manner in which English is taught, students are easily trapped in this dependency (think of Google translator example).

Students can neither guess the meaning of an unknown word from the context nor ignore it and continue further. They just stop there. Because they have no knowledge of the etymology of English words, they cannot make any sense from a sentence which contains one or more unknown words.

Unfortunately, once this dependency is set in them, their flexibility and imagination are often suppressed as a result. If the students had a little of either flexibility or imagination, they could get the word 'transistor'. They knew how to pronounce both 'here' and 'there,' 'ere' in the two words that could lead them to say and acknowledge it. Sadly, the students cannot do it.

The third problem of teaching terminology is lack of dictionary skills. In general, students have unclear idea about how to use the dictionary well, although it seems contradictory to the previous dependency statement. When looking at electronic or paper dictionary, students are conditioned to look only at the first listed meaning of a word in a dictionary. Many words used in English textbooks are usually taken from the first meaning in a dictionary. Therefore, they do not bother to check for other definitions which is not a good idea if they want to know English as a native speaker.

Another reason for the lack of dictionary skills problem is that textbooks often provide meaning of new words in specific languages either in a footnote or in a glossary section at the back. Thus, teachers often neglect to teach how to use a dictionary in detail. As a result, when students need to use a dictionary, they just look only at the first entry. Once a native meaning of a word is imprinted in their memory, students usually do not make an effort to find out other meanings with which a sentence in question was written.

As an illustration, it's better to take word 'Fast' as the example. Every student knows its meaning as 'moving at a great speed.' But very few of them know two other commonly used definitions in English speaking society, i.e., 'firmly fixed' and 'to sustain from food.' Therefore, dictionary skills are really important in learning English in general [Hitoshi Maruyama 1996].

The fourth problem of teaching English which is closely connected to the third problem is poor reading skills, especially, in the context of scientific papers [Lic. Luis Alberto Viades Valenci 2002]. Many students misunderstand and are confused while reading long theoretical papers or simple content on websites. The reason for this problem is the absence of opportunity to read scientific and technological English articles a lot during college life and the lack of websites use. If they use English textbooks for their major, the problem can be alleviated greatly.

The fifth problem is the geographical location. As it was stated at the beginning of this article, different people in different countries never needed to know English as the native speakers in their daily life. Only limited group of people who contacted with foreigners were required to study foreign languages for the purpose of translation the documents into their native language. As the diverse countries became independent along the history, the government has sent many people to Europe and the United States to study western culture, science, and technology. Ordinary people have been able to learn about the west scientific achievements through translated materials. The government has also invited many western scholars and asked them to teach people their advanced systems. Only a limited number of citizens, especially students, have been privileged to study under them.

Therefore, it has been necessary to have only a few people to know English or any other foreign language. This lack of necessity weakens the incentive for most people to acquire good English skills.

Another problem of teaching English to students is that the linguistic basis for the development of different languages is very different from English. There is no reason to assume that the students can even guess what 'ampere' means by just looking at it. When someone tries to learn something completely foreign to any previous experience, it is difficult to do so even a simple thing.

Take an example for calculation skill. For a small child thinking process of calculation with numbers is entirely different from that of speaking with words to which the child has been accustomed from the birth. As a result, many children have trouble with calculation because of the difference.

This can be applied to another way to explain why the people of different nationalities are poor achievers in learning English. There is a huge gap of thinking processes between English and other languages grammatically and phonetically.

The seventh problem is unfamiliarity with English. Teachers of English in many countries are usually non-science majors and are unfamiliar with mathematical and science terminology. Teachers often say that they are not interested in teaching words as scientists and engineers would decline to teach words outside of their field. Moreover, textbooks for middle schools and high schools are generally written by non-science oriented people, so they are not keen to include words in them [George E. Kennedy 2001].

In the past few years, the good English textbooks are available for college students printed by British and American publishers. A problem, however, is that if the content of a textbook is suitable for students' intellectual

level, the level of English is too high for students. The reverse is also true. If English level matches their English skill level, its contents are too easy. In both cases students are too bored to study.

LITERATURE

1. **George E. Kennedy.** Professional and Writing: Problem Solving at Work. (Dec 28, 2001)
2. **Hitoshi Maruyama.** Difficulties in Teaching English in Japan (1996)
3. **Lic. Luis Alberto Viades Valenci.** Teaching English Writing (2002)
4. **Sharon J. Gerson.** Communication: Process and Product (7th Edition). (Jan 8, 2011)
5. **Victor M. Hernández-Gantes.** Teaching English Language Learners in Career and Education Program. (Aug 14, 2008)

АНДРАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ – ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Қ.Т.Қуанжанова

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті Магистратура және PhD докторантура институты «Педагогика және психология» мамандығының 2-курс PhD докторанты

Н.Н.Аширбаева

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті Магистратура және PhD докторантура институты «Педагогика және психология» мамандығының 2-курс PhD докторанты

Резюме

В данной статье рассмотрены особенности обучения взрослых и основные принципы андрагогики. Даны результаты исследования которые проводились с целью выявления значимости непрерывности обучения.

Summary

This article describes the features of adult education and basic principles of andragogy. Given the results of research conducted in order to identify the importance of lifelong learning.

Қазіргі таңда ересектердің білім алуы еліміздің білім беру жүйесі, экономикасы, саясаты, өркениетіміздің дамуының негізі бағыты десек те болады. Өйткені қоғам үнемі даму үстінде, әсіресе қазіргі таңдағы жер бетіндегі болып жатқан өзгерістер, ғылыми ашылымдар, жаңалықтар күннен күнге көлемі және сапасы жағынан дамып көбею үстінде. Осы тұрғыдан ересектер белгілі бір мамандық бойынша білім алуымен шектеліп қоймай, одан әрі білімін жалғастыру, толықтыру, білімдерін жетілдіру арқылы кәсіби әрекетінің тиімділігі, соның негізінде жұмыс орнының сапасы артатындығы, нәтижесінде еліміздің әлемдік жаһандану үрдісіне жақындайтынын түсінеміз.

Жалпы білім, білім беру түсініктерін үнемі естіп жатқанымызбен осы түсініктің астарында не жатқандығына көп мән бере қоймаймыз. ҚР үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасында: Білім – әрбір жеке тұлғаның және әлеуметтік прогрестің дамуына қажетті шарт. Оқудың нәтижесі – білім. Білімнің тәрбиелік мәні жеке бастың қамында емес, мақсатқа жетудің құралы делінсе, ал Б.А.Тұрғынбаеваның «Андрогогика» (2010ж) атты оқу-құралында «Білім беру – адами қасиеттің бейнесінің мазмұндық және процессуалды жағынан жүйелендірілген оқыту мен тәрбиелеу негізінде мақсатты түрде дамуы мен қалыптасуының әлеуметтік-мәдени тетігі» деп білімнің келесідей түрлеріне сипаттамалар береді: *терең білім, қолданбалы білім, озық білім, қабаттас білім, орнын толтыратын білім, түзететін білім, дамытпалы білім, қолдау болатын білім, толықтыратын білім.* Қарап тұрсақ, білімнің сан-алуан түрлілігіне көзіміз жетеді. Бірақ, барлық білім түрлері – субъектінің өмір тіршілігі мен кәсіби әрекетінің тиімділігі мен нәтижелілігі үшін қызмет етеді. Демек, адам өзінің дамуы барысында аталған барлық білім түрлерін игере отырып, дамиды, қалыптасады, өзінің қоғамдағы орнын табады, белгілі жетістіктерге қол жеткізеді т.б. Осылардың ішіндегі адам өмірдің ағы мен қарасын, жақсы мен жаманды ажыратып, бойына адами қасиеттерді сіңіріп, өзін-өзі тани бастайды. Әрине, адам дүниеге индивид болып келгенімен, іс-әрекеттің нәтижесінде ересектену арқылы тұлға, субъект болып қалыптасады. Ал, ересек деген кім, қандай адамды ересек деп айтуға болады деген сұраққа 1976 ж UNESCO мамандарының берген анықтамасы бойынша: «**Ересек — өзі тұрып жатқан қоғамға тән келетін кез-келген адам**». Біздің қоғамда біз ересек адамды физиологиялық, психологиялық және әлеуметтік есейген, өмірлік тәжірибиесі бар, өзіндік санасы қалыптасқан, дәстүрлі қоғаммен қалыптасқан

ролдерді орындайтын, өзі және өзінің өмірі үшін жауапкершілікті сезінетін адамды атасақ, [1]. Б.А.Тұрғынбаева [2, 186] ғалымдардың берген анықтамаларын қорыта келе, «ересек адам - шешім қабылдай білетін; өзіне жауапкершілік ала алатын; өмірлік тәжірибиесі бар; сендіре, иландыра білетін; өз ісі мен әрекетіне жауап бере білетін; нақты жағдайға баға беріп, шешім қабылдауға қабілетті; өз мүмкіндіктерін бағалай алатын; нәтижеге жауап бере білетін; индивид; тұлға; білімі бар адам; отбасын құрған; қойған мақсаттарына жететін; өз өмірінің сапасын жақсартып алатын адам; саналы әрекет ететін кісі; әрекетін жоспарлап, нәтижесін болжай біледі; қақтығыстарды шеше алады; мемлекеттік заңдарға сәйкес өмір сүретін адам, т.б деген қортындыға келеді. Ал, психолог Г.Крайг ересектерді сипаттау барысында «жасаралық сағат» ұғымын еңгізді. Жасаралық сағат – ересектіктің даму критериясын бағалауда қолданылатын ішкі уақытша өмірлік жолды бейнелейді. Ол: «адам өзінің дамуы барысында негізгі әлеуметтік жағдайлардан қаншалықты алға дамығандығын білуге мүмкіндік беретін құрал» дейді.

Жоғарыдан көріп тұрғанымыздай, ересектікке тән көптеген қасиеттерді, сипаттамаларды анықтай отырып, бойына тән ерекшеліктерді дамыту, қалыптастыру үшін үздіксіз білім алудың маңызын айтпаса да түсінікті деп есептейміз.

Ересектердің білім алуы, оларды оқыту мен тәрбиелеу мәселелерімен айналысатын ғылымды андрагогика, ал ересектерге білім беретін адамды андрагог деп атайды. Кең мағынасында «андрагогика» өмір бойы өзін-өзі өзектейтін тұлға туралы ғылым деп түсіндіріледі, көбіне адамдар жас кезеңдерінде өздерін өзектесе, кейбіреулері өмір бойы білім, білік, дағды тәжірибие жинақтай отырып өзін-өзі жетілдіреді. М.Ш.Ноулз бойынша “Андрогогика – ересектерге білім алуға көмектесу өнері мен ғылымы”, ал Швейцар зерттеушісі П.Фюрте “Андрогогика – адамды өмір бойы қалыптастыру туралы ғылым” деп есептейді.

Андрогогика тұлғаның жан-жақты ашылуына, өмірде өзінің орнын табуға және жасырын қабілеттерін дамытуға көмектеседі. Алғаш «андрагогика» терминін 1833 ж неміс тарихшысы А. Капп енгізді [3].

Андрогогиканың жеке ғылым ретінде қалыптасуы 1950-1960ж бастау алғанымен, 1970ж М.Ш.Ноулздың «Современная практика образования взрослых. Андрогогика против педагогики» атты еңбегінен ғылым ретінде дамуы басталды. Аталған еңбекте андрогогиканың негізгі түсініктері, ерекшеліктері, әсіресе, балаларға және ересектерге білім беру бойынша айырмашылықтары көрсетіледі:

Кесте

1

Оқытудың педагогикалық және андрагогикалық моделдерін салыстыру (М. Ш. Ноулз бойынша)

Параметрлері	Педагогикалық модель	Андрогогикалық модель
Білім алушылардың өзіндік санасы	Тәуелділікті сезінуі	Өзін-өзі саналы басқарудың өсуі
Білім алушылардың тәжірибиесі	Құндылығы төмен	Оқытудың жан-жақтылығы
Білім алуға білім алушының дайындығы (мотивация)	Сыртқы факторлармен анықталады	Маңызды өмірлік мәселелерді шешу қажеттілігімен анықталады.
Алған білімдерін қолдануы	Кейінге қалдырады	Тез арада, шұғыл түрде
Білім алудағы бағыты	Оқу пәніне	Мәселені шешуге
Психологиялық климат	Оқытушының беделіне бағытталады	Формалды емес, өзара сыйластыққа және біріккен әрекетке негізделеді
Оқу үрдісіне қатысуы	Пассивті	Активті

1970 ж. М.Ш. Ноулз аталған еңбегінде андрогогиканың негізгі түсініктерін қалыптастырды:

- 1.Өз білім алуындағы жетекші рөл үйренушінің өзіне тиесілі.
- 2.Ересек үйренуші өзін-өзі басқаруға, өзін-өзі көрсетуге ұмтылады және солай сезінуі тиіс.
- 3.Ересек адамда өзінің және өзгелердің үйренуі барысында қажет болуы мүмкін өмірлік тәжірибесі бар.

4. Ересек адам өмірлік маңызы бар мәселелерді шешу мен нақты мақсаттарға жету үшін білім алады.

5. Ересектер үйренуші оқыту барысында алған білім-білік-дағдыларды кейінге қалдырмай пайдалануды көздейді.

6. Ересектердің оқу іс-әрекеті кейде шектейтін, кейде көмектесетін уақыттық, кеңістіктік, тұрмыстық, кәсіптік және әлеуметтік факторлар арқылы өзгеріске түседі.

7. Ересектерді оқыту үрдісі оның барлық (жоспарлау, жүзеге асыру, бағалау және түзету) кезеңінде оқытушы мен үйренушінің бірлескен іс-әрекеті түрінде ұйымдастырылады [3].

Синергетикалық басқаруға тікелей ықпал ететін андрогогикалық оқыту моделі педагогикалық оқыту моделінен көптеген параметрлер бойынша ершеленеді (М.Ш.Ноулз):

1. Үйренуші тәжірибесі білімнің бай көзі болып табылады.

2. Үйренуші алған білімін бірден пайдаланады.

3. Оқыту пәнге емес, мәселе шешуге бағытталған.

4. Оқыту үрдісін жоспарлау, сұраныстарды анықтау және оқыту мақсаттарын қою бірлесе жүзеге асырылады.

5. Оқу іс-әрекеті өз тәжірибесі негізінде жаңа білім іздеу технологиясы арқылы жүзеге асырылады.

Оқытудың андрогогикалық қағидалары (С.И.Змеев):

1. Өздігінен оқып-үйренудің басымдылығы.

2. Бірлескен іс-әрекет.

3. Білім алшылардың тәжірибесіне сүйену.

4. Оқытуды саралау.

5. Оқытудың жүйелілігі.

6. Оқытудың контекстілігі (А.А.Вербийский).

7. Оқыту нәтижелерін өзектендіру.

8. Оқытудың элективтілігі.

9. Білімдік мұқтаждығын дамыту.

10. Оқытудың саналылығы [4].

Ал, біздің елімізде ересектерді оқыту теориясы 20 ғасырдың басынан басталды. Оның дамуына М.Әуезов, С.Мұқанов, М.Жұбанов, Н.Манаев, А.Байтұрсынов, Т.Шонанұлы секілді қазақтың зиялы қауымының еңбектері үлес қосты. 1918ж Алматыдағы алғашқы халық университеттерінің ашылуы, 1925ж парияның XIV съезінде халық университеттерінің әлеуметтік жағынан шындалып, 1928ж 2-қарашада Алматыда жұмысшылар универсиеттерінің ашылуы, шағын ауылдарда «Қызыл киіз үй», «Қызыл керуен» атты ағарту ошақтарының сауатсыздықты жою жөніндегі жұмыстары, 1920-1930ж қазақ зиялылығының ересектерге арналған оқулықтардың жарыққа шығуы, 1924-1925ж «Оқу үйшіктерінің» ролі, 1928ж «Сауатсыздықты жою пункттері», 1943ж халық комиссарларының кеңесі «Өндірісте жасайтын және жұмысты үзбей өз білімін жалғастырғысы келетін жеткіншіктерді оқуты» атты жалпы білім беру мектептерінің ұйымдастырылуы, 1944ж Ұлттық кеңес комитетінің жұмысшы жастар мектептерін құруы, 1946ж жұмысшы мен ауыл жастары үшін жалпы орта білім беретін кешкі және сырттан оқытатын мектептерінің ашылуы [2, 49-54б] қазіргі таңдағы үздіксіз білім берудің бастамасы болғандығына көз жеткіземіз.

Аталған ғылымның қазіргі таңдағы маңызын, өзектілігін қарастыра отырып, Қазақстандағы үздіксіз білім беру жүйесі (бакалавриат-магистратура- PhD докторантура) бойынша Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті Магистратура және PhD докторантура институты «Педагогикалық мамандықтар», «Психология және арнайы білім беру» кафедраларында ересектерге білім беру мәселесімен айналысатын педагог-ғалым, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Б.А.Тұрғынбаеваның жетекшілігімен докторанттарға «Андрогогика» атты курсы оқытылады. Оқу курсының мазмұнында андрогогиканың ғылыми мәртебесі, ересектерге білім беру тарихы, үздіксіз білім беру жүйесіндегі ересектерді оқыту ерекшеліктері, ересектерге білім берудің технологиялары мен әдістері қамтылған.

Аталған пән бізге өз кезегінде кәсіби дамуымызды шындай түсуіне, үздіксіз білім алу, өзін дамыту, өзін жетілдіру, өзін-өзі өзектеудің қыр-сырын үйретіп, өзімізге өзіміздің андрагог – педагог болуымызға үлке септігін тигізуде. Профессор Ботагүл Алтаевна осы пәнді оқу барысында адамның үнемі өзін-өзі дамытып, білімін жетілдіріп отыруы қажеттігін үнемі айтады. Дәрістер мен семинар сабақтары, докторанттардың өз бетінше атқаратын жұмыстары ғылыми пікір алмасу, ізденіс жағдайында өтеді.

«Үздіксіз білім арудың маңызы» бойынша аталған пән шеңберінде біз 25-45 жас аралығындағы білім алып жатқан жоғары білімді ересек адамдардың (магистранттар, докторанттар) пікірін тыңдау

мақсатымен сауалнама жүргіздік.

Сауалнама 6 сұрақты қамтыды. Бірінші сұрақ бойынша, «Білім» ұғымының мәнін қалай түсінесіздер? «Білім-тәжірибие, тәлім-тәрбие, өмір бойы көргеннің, оқығанның бәрі» деген жауаптар алдық.

Екінші сұрақ бойынша, «Біліміңіздің көмегімен қандай жетістіктерге жеттіңіз?» ЖОО-да жұмыс жасаймын, шәкірттерге білім беріп жатырмын, қоғамда өзімнің орнымды таптым, материалдық тұрғыдан өзімді қанағаттандырамын, танысым көбейді, адамдармен тез тіл табысамын.

Үшінші сұрақ бойынша, «Сіздің ойыңызша, адам өз кәсібінің маманы болуы үшін қанша білім керек?» деген сауалға: барлық қатысушылар «Білім-шектеусіз», өмір бойы оқу қажет деген бір пікірден шықты.

«Өзіңізді менің білімім осымен толды, мен өзімді өзім өзектеген адаммын» деп айта аласыз ба деген сауалға: Жоқ, яғни әлі де болса білмейтінім бар, қоғам үнемі даму үстінде, күнделікті оқып отырмасақ, дамудан артта қаламыз деген жауаптар айтылды.

«Адам өзін-өзі дамытуымен айналысуы қажет пе деп ойлайсыз ба?» барлығы «Иә» деген жауап берді. Сауалнама барысында 30-45 жастағы ересек адамдарың қазіргі таңдағы университет қабырғасында білім алып жатқандықтарына бойларында ешқандай өкініш, ұялу сезімдерінің болмауы қуантты. Керісінше, білім алушылардың білім алуға деген қызығушылықтары, белсенділіктері, ынталары жоғары екендігі байқалды.

Сонымен, ересектердің білім алуы үздіксіз білім берудің негізгі бағыты. Осы тұрғыдан, біздер докторанттар, ересектерді оқыту теориясымен айналысатын ғылым-андрагогиканың қазіргі таңдағы маңызының зор екенін түсіндік. Болашақ жоғары оқу орынының мамандары ретінде студенттермен жұмыс жасауда андрагогикалық ұстанымдарды басшылыққа алудың мәнділігін ұқтық.

Өмір бойы білім алу қағидасына сәйкес жалпы алғанда, кез-келген адам ол-андрагог болып табылады. Өйткені, қазіргі қоғамымыздың әлемдік кеңістікке енуі барысында өзінің білімділігін жетілдірмесе, адамның функционалдық сауаттылығы төмендей береді. Ендеше, өзімізді өздігінен білім алуға, өзімізді өзіміз дамытуға тәрбиелейтін осы пәннің докторантура бағдарламасында болуы өте құптарлық жағдай екендігін атап өте отырып, барлық жоғары оқу орындары тәжірибесіне енгізілгені орынды болар еді деген тілек білдіреміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. <http://hrm.ru/osobennosti-obucheniya-vzroslykh> - Особенности обучения взрослых
2. Тұрғынбаева Б.А. Андрагогика / оқу-құралы. – «Алатау» баспасы, Алматы, 2011. – 180б.
3. <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=104277> Андрагогика: принципы практического обучения для взрослых В. А. Дресвянников
4. <http://erkin.ucoz.kz/publ/1-1-0-12>

ОҚЫТУДЫҢ ЖОБАЛЫҚ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ –ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ САПАСЫН АРТТЫРУДЫҢ КЕПІЛІ

Мырзапейсова К.Ж.-

Қазақ Ұлттық Аграрлық университетінің 2- к магистранты

Аннотация.

В данной статье автор отмечают, что инновационные технологии в системе высшего образования должны отвечать современным требованиям, предъявляемым к образовательным программам и технологиям. Будущий педагог профессионального образования должен уметь ставить перед собой достижимые цели и задачи, реализовывать их с помощью самостоятельно найденных средств, умело применять теоретические знания к решению практических задач, оформлять и представлять результаты своей работы.

Annotation.

In the article, the author notes that innovative technologies in higher education should meet the mode requirements of the educational programs and technologies. The future of vocational education teacher should be able to set achievable goals and objectives, implement them using their own funds found, skillfully apply the o radical know ledge to solve problems practices, execute and present their results.

Қоғамымыздың әлеуметтік-экономикалық және рухани өміріндегі түпкілікті өзгерістер ХХІ ғасырдағы, қазіргі Қазақстандық білім беру жүйесінің дамуының жағдайы мен болашағын анықтап береді.

Әрине жоғарғы білім беру мазмұнының деңгейі көп жағдайда білім беру саласындағы мемлекеттік ұлттық саясатқа байланысты.

Жоғары мектептің қазіргі жаңаруы студенттердің өз бетімен білім алу үрдісін жасайтын белсенді өзіндік оқу-танымдық қызметке тарту мәселелерін оқыту барысы шешетін оқу-тәрбиелік үрдісті жасауға, тәуелсіз Қазақстан Республикасының оқу жүйесінің, қоғамдағы мәдени-жасампаздық рухани рөлін жаңғыртуға бағытталған жаңа білім беру саясатымен байланысты.

Студенттердің оқыту барысында белсенді өзіндік ұстанымға жетуі, меңгерілген білімдері тұлғалық мағынаға ие болған жағдайда ғана қалыптасады. Алайда бұл, студенттердің ұстанымдарының дербестігіне кепіл бола алмайды. Сондықтан, студенттің меңгеруі тиіс білім көлемі бірден артып қана қоймайды, сонымен бірге қарқынды жаңарады, бұл жоғары мектептегі оқыту үрдісінің білім алушылардың жалпы білімді, арнайы сипаттағы білімді өз бетімен алуын және меңгеруін қамтамасыз етіп, әдістемелік сипаттағы дағдылар мен машықтарды мегеруге бағытын алдын ала анықтайды [1].

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық беталыстар болашақ мамандардың кәсіби дайындығының сапасын арттыру мәселелерін өзектендіреді. Еңбек нарқындағы бәсекелестікке байланысты жоғарғы оқу орындарының түлектеріне талап күшейеді. Бүгінгі студент мамандығы бойынша іргелі білімге ғана емес, сонымен бірге қретивтілік, икемділік, мақсаттылық, сыншыл ой, кәсіби өсу сияқты көптеген тұлғалық сапаға ие болуы қажет.

Табысты кәсіптік қызмет үшін заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларын, оқу бағдарламалары әзірлемесінің жаңа әдістерін білу қажет. Бүгінгі студентке өздігінен үйрену дағдылары, теорияны тәжірибиемен сабақтастыра білу, сонымен бірге іздестіру икемділігі мен дағдылары қажет. Қорыта келгенде, жоғарғы білім беру жүйесіндегі инновациялық технологиялар білім беру бағдарламалары мен технологияларына қойылатын қазіргі талаптарға сай болуы керек. Кәсіби білім берудің болашақ ұстаздар, алдына қол жетерлік мақсаттар мен міндеттер қоя алатын, оларды дербес табылған құралдардың (ақпараттық, материалдық т.б.) көмегімен іске асыра алатын, теориялық білімдерін практикалық міндеттерді орындауға тиімді қолдана білетін, өз жұмысының нәтижелерін рәсімдеп ұсына алатын болуы тиіс. Өз жиынтығында олар қызметтің жобалық технологиялары болып табылады. Студенттерді оқыту жобалау технологияларын қолдану арқылы іске асырылуы тиіс. Осының арқасында студенттер нақты міндеттерді шеше отырып білім алады және дағдыларын дамытады.

1 сурет. Жобалау әдісіне негізделген оқыту сұлбасы

Жобалық –қызметтің идеяларына тарихи талдау жасау кезінде «жобалау әдісі» білім беру саласында XVI ғасырдың аяғынан бастап қолданылатыны, бай тарихы бары, оны оқытуда қолданудың педагогикада үлкен тәжірибе жинақталғаны белгілі. «Жобалау әдісі» кәсіби оқыту аспектісінде кәсіби талаптардың жүйесіне болашақ мамандарды енгізу қажеттілігіне байланысты туындады [2].

«Жобалау әдісі» терминімен біз жобалау қызметінің технологиясын, аталған қызметтің субъектілерін және олардың ерекшеліктерін, жобалау қызметінің мақсатын, жобалау қызметінің үдерісінде қолданылатын дидактикалық әдістерін, жобалау қызметін бағалаудың деңгейлері мен шарттарын қамтитын оқытудың жобалау технологиясын түсінеміз. Педагогикалық технологияларды жобалау әдістемелерін М.Е. Бершадский, В.П. Беспалько, В.В.Гузеев, Е.Н. Гусарова, З.З. Кирикова, В.М.Монахов, Р.С.Сафин, Г.К. Селевко, Н.Е. Щуркова, В.В. Юдин және басқа да ғалымдар зерттеген.

Жоғарғы мектепте жобалау технологиясын қолдану педагогикалық сипаттағы көптеген мәселелерді шешуге себеп болады. Осындай мәселелердің қатарына мыналарды жатқызуға болады: студенттердің техникалық пәндерді үйренуге деген тұлғалық уәждемесінің төмендігі, соның салдарынан олардың жоғары білімнің және жалпы ғылыми білімнің маңыздылығын түсіне отырып, үлгерімдерінің төмендеуі. Бұдан басқа қазіргі заманғы білімнің көп сипаттамалардың арасында білімнің, сонымен бірге азаматтардың өздерінің және тұтастай қоғамның дамуы аталып өтіледі; кәсіби оқыту мазмұндық жоспарда тез өзгертін технологияларға шығуға үлгермейді.

В.А.Сластенин қазіргі заманғы кәсіби білім туралы айта келіп, « субъектілік-мағыналық оқудың ақпараттық оқумен салыстырғандағы басымдылығы, студенттердің түсінігінде бірімәнді «бағдарламалық» ұғымдарына қарағанда әлемнің көптеген жекелеген (субъектілік) суреттерін қалыптастыру, тұлғалық дамудың диагностикасы, жағдайларды жобалау, мазмұнды іздеу диалогі, өмірлік мәселелер контексіне оқу мәселелерін қосу» деген пікірін білдірді [3]. Демек, қазіргі заманғы педагогикалық жобалау технологияларын енгізу және әзірлеу негізінде болашақ мамандарды даярлау сапасын арттырудың қажеттілігі мен мүмкіндігі туралы қорытынды шығаруға болады.

Қазіргі заманғы әлеуметтік-экономикалық шарттарды талдау барысында, жоғары мектеп тәжірибесіндегі нақты жағдай және мәселенің теориялық әзірлемесінің жайын зерделеу кезінде жобалау қызметінің дағдыларын игерген инженерлік техникалық кәсіптегі мамандарды даярлауға қатысты қазіргі заманғы талаптар мен жоғары оқу орындарында студенттердің осы технологияларды меңгеруіне байланысты оқыту үдерісінің жеткіліксіздігі арасындағы қарама-қайшылық анықталды.

Жобалау технологияларын оқу үрдістерінде қолдану, оқылатын пәндер бойынша студенттердің үлгерімін арттыруға ықпал етеді. Сонымен бірге, жобалау технологиялары оң оқу уәждемесін қалыптастыруға, ойлаудың түрлерін, жеке оқу қызметін ұйымдастыру дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Литвиненко М.В. «Проектирование результатов подготовки специалистов в условиях модульной системы обучения». әдістемелік көмек. М.:2006
2. Скакун В.А. «Организация и методика профессионального обучения» Баспа: Academia, 2008.
3. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шлянов Е.Н. Общая педагогика: Учебное пособие/ Под ред. В.А.Слостенина. В 2ч М, 2002.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М., 1989.
5. Гузеев В.В. Педагогическая техника в контексте образовательной технологии. М.,2001
6. Питюков В.Ю. Основы педагогической технологии М.,1997

МИКРООБУЧЕНИЕ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ РЕФЛЕКСИВНО-ФЕНОМЕНОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ МАГИСТРАТУРЫ

Н.Н.Ниязбаева-

к.пед.н., доцент кафедры психологии и педагогики Костанайского государственного университета им.А.Байтұрсынова

Түйіндемесі:

Мақалада педагогикалық пәтерде оқыту үрдісіндегі шағын тәлім-тәрбие әдісі. Шағынұсынылады тәлім-тәрбие оқыту әдісі ретінде педагогикалық қызметтің практикалық тәжірибесінмен қағидалыдайындығын тіркестіреді. Шағын тәлім-тәрбие оқу жағдайдың меделі ретінде магистранттарда рефлексиялы-феноменологиялық біліктілікті қапыптастырудың тиімді тәсілі болып табылады.

Summary

The paper proposes a description of the method mikroeducation in teaching pedagogical subjects. Mikroeducation as a teaching method combines theoretical training and practical experience in teaching. Mikroeducation simulation as a learning situation is an effective means of forming reflective phenomenological competence of students magistracy.

Магистратура ғылымдары және педагогикалық бағыты ретінде қазіргі кездегі білім-тәрбие әдісі. Шағынұсынылады тәлім-тәрбие оқыту әдісі ретінде педагогикалық қызметтің практикалық тәжірибесінмен қағидалыдайындығын тіркестіреді. Шағын тәлім-тәрбие оқу жағдайдың меделі ретінде магистранттарда рефлексиялы-феноменологиялық біліктілікті қапыптастырудың тиімді тәсілі болып табылады.

Анализ литературы позволил определить содержательную характеристику рефлексивно-феноменологической компетентности: смысловое наполнение профессии и жизни, переживание внутренней свободы и уверенности в будущей профессиональной деятельности, воплощение в практике преподавания глубинных смыслов, фундаментальных экзистенциальных ценностей образования, способность описать свои переживания как интенсивный опыт, чувствительность к проблемам профессиональной реальности (А.Бизязева, А.Карпов, Ю.Кулюткин, И.Семенов, Г.Сухобская).

В профессиональной подготовке магистрантов выделяем два основных аспекта, на которые ориентируемся в практике преподавания – теоретические основы («полученные» знания в готовом виде) и практическая база («экспериментальные» знания). Это два общепринятых типа знаний: *знания о предметах, явлениях, процессах* и *знания о действиях с предметами, явлениями, процессами* [3]. Первый представлен в виде содержательного образовательного компонента, который показан как система понятий, правил, закономерностей и т.д. педагогики. Второй, как правило, представлен в рамках методики преподавания этих знаний, традиционно выражается в виде различного рода рекомендаций и предписаний для преподавателя и студента.

Но, следует отметить, что, второй тип знаний реализуется лишь в процессе педагогической практики. И здесь не всегда много возможностей для совершенствования своих практических умений. Магистрант

во время практики начинает с «ноля», попадая в совершенно новые условия своего обучения; не всегда он находится в поле зрения руководителя практики, опытных коллег и помощников. И, безусловно, у большинства магистрантов существуют психологические барьеры в преподавании, которые связаны не столько с «боязнью студентов», сколько с неуверенностью в своих педагогических компетентностях, способах преподавания, владением аудиторией.

По нашей оценке, микрообучение в процессе преподавания педагогических дисциплин – это метод, позволяющий эффективно сочетать теоретические знания по дисциплине и практические умения, которые тщательно анализируются, как преподавателем и группой, так и самим магистрантом.

В процессе микрообучения перед магистрантом стоит конкретная педагогическая проблема, но в то же время созданы «безопасные» условия для ее решения, что позволяет снизить риск «провала» начинающего специалиста.

Важно знать, что ведущим методом в микрообучении является наблюдение. Объективное наблюдение за обучаемыми магистрантами заключается в записи на видеопленку их деятельности в ситуации преподавания. Эта видеозапись дает возможность обучаемому оценить свои действия, с помощью преподавателя и всей группы точно проанализировать свои педагогические умения и повысить свою компетентность.

Различаются два типа наблюдения: гетероскопия и аутоскопия.

Гетероскопия (наблюдение другими людьми, наблюдение «со стороны») позволяет объективно оценить поведение магистрантов во время работы, выявить их сильные стороны и недостатки, которые затем устранить с помощью соответствующего обучения.

Видеозапись занятия, проведенного каждым магистрантом, предлагается для обсуждения всей группе. Это вызывает необходимость выбора четких и показательных критериев оценки учебного занятия. Используя повседневный опыт, а также привлекая теоретические положения и экспериментальные данные, можно постепенно прийти к единству мнений в отношении критериев, которые следует применять. В случае необходимости они адаптируются группой в зависимости от целей проведения занятия, возможных узких задач наблюдения и оценки, условий обучения.

Групповой анализ занятия, проведенных магистрантом – это весьма действенный способ вовлечения каждого в наблюдение за профессиональным поведением, в обсуждение его достоинств и недостатков. Большое значение при этом приобретает групповая рефлексивность, то есть способность группы анализировать эффективность своей деятельности, извлекая уроки из своего и чужого, индивидуального и коллективного опыта. Такая деятельность сразу ведет к взаимодействию и возникновению связей между членами группы.

Аутоскопия или самонаблюдение позволяет обучаемому получить картину своего поведения на основе строго объективной его фиксации. Увидеть себя во время проведения занятия – подобный опыт открывает человеку многое такое в нем самом, что подчас его просто изумляет. При просмотре видеозаписи магистранты обнаруживают собственные недостатки и действия, которые не замечаются во время реального занятия. Это обратная связь ведет к познанию себя и самокритике, что в большой степени способствует изменению поведения. В частности, это способствует тому, что магистранты, имеющие опыт работы по профессии, начинают спокойнее принимать критику в свой адрес.

Очевидно, что видеозапись полного занятия и последующий ее просмотр, анализ, высказывания оценивающих суждений занимают достаточно много времени, что неэкономично и, зачастую, невозможно в рамках реального образовательного процесса. Поэтому наиболее продуктивно и целесообразно делать видеозаписи коротких фрагментов учебного занятия (5-7 минут) по заданной проблеме. Например, организационное начало лекции, либо итоговый этап учебного занятия с рефлексивными аспектами, либо этап объяснения сути какого-либо явления, процесса и т.д.

На этапе проведения микрозанятия магистрант формирует конкретные умения: давать инструкцию, работать с доской, техническими средствами обучения, обращает внимание на использование жестов, движений в ходе урока, внешний вид. Есть возможность услышать свою педагогическую речь, интонации, грамотность, произношение, громкость, четкость, логичность и последовательность объяснения. Остальные учащиеся не только играют роль студентов, но и практикуют навыки фокусированного наблюдения учебного занятия, а затем умения профессионально обсуждать его, объяснять его с точки зрения теории. Таким образом, микрообучение дает возможность объединять теоретические и практические знания.

По каждому фрагменту занятия также должны быть разработаны критерии, каждый из которых оценивается в буквенном выражении. Для проведения наблюдения за фрагментами учебных занятий

готовятся карты, в которых фиксируются критерии оценивания. Критерии оценивания определяются в соответствии с поставленными образовательными задачами. К каждому критерию должна предлагаться шкала оценивания.

Как правило, выставленные баллы озвучиваются по очереди каждым учащимся, затем проходит обсуждение сильных и слабых позиций в преподавании. Критические замечания воспринимаются адекватно, так как «преподаватель» имеет возможность увидеть объективную картину – себя со стороны.

Таким образом, в процессе микрообучения «работают» три вида рефлексии [2]: *ситуативная рефлексия* – выступает в виде «мотивировок» и «самооценок», обеспечивающих непосредственную включённость субъекта в ситуацию, осмысление её элементов, анализ происходящего. Включает в себя способность субъекта соотносить с предметной ситуацией собственные действия, а также координировать и контролировать элементы деятельности в соответствии с меняющимися условиями; *ретроспективная рефлексия* – служит для анализа уже выполненной деятельности и событий, имевших место в прошлом; *проспективная рефлексия* – включает в себя размышления о предстоящей деятельности, представление о ходе деятельности, планирование, выбор наиболее эффективных способов её осуществления, а также прогнозирование возможных её результатов.

Практика позволяет утверждать, что метод микрообучения является эффективным средством формирования рефлексивно-феноменологической компетентности учащихся магистратуры, повышает их самостоятельность в подготовке к учебным занятиям в вузе, помогает преодолеть недостатки и освободиться от общей неуверенности и напряженности, способствует совершенствованию психолого-педагогической наблюдательности и внимания, развивает функции контроля и самоконтроля за педагогической деятельностью на занятии, что в целом, способствует повышению эффективности и продуктивности образовательного процесса.

Литература:

1. Дмитриев В.И. Учебные видеопрограммы в общепедагогической подготовке будущих учителей // Современные проблемы науки и образования. – 2009. – № 2 – С. 27-28
2. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики // Психологический журнал. – 2003. – Т.24. - №5. – С.45-57
3. Плигин А.А. Образовательная технология и обучение педагогов основам ее проектирования // Школьные технологии. – 2008. – №2. – С. 9-16
4. Журавлев А., Нестик Т. Основные подходы и перспективы исследований групповой рефлексивности в организационной психологии // Психология в экономике и управлении. – 2011. – № 2. – С.6-15

Ферменттер тіршілік құпияларының кілті ретінде оқытудың ғылыми және теориялық әдістері.

Өзбекова Ж.Т., Қайнарбаева А.Д. -

Абай атындағы ҚазҰПУ-нің аға оқытушылары

Резюме

В этой статье рассматриваются биохимические процессы ферментов . В организме человека происходят различного рода биохимические соединения ферментов и их отложения, а также их окислительно-восстановительные процессы. Ферменты это обычно белковые молекулы или молекулы РНК или их комплексы, ускоряющие (катализирующие) химические реакции в живых системах.

Resume

The biochemical processes of enzymes are examined in this article . In the organism of man take place different soviet biochemical connections of enzymes and their deposit, and also their ORP processes. Enzymes it is ordinary albuminous molecules or molecules РНК or their complexes accelerating(catalyzing) chemical reactions in the living systems.

Күнделікті өзіміздің қоршап тұрған дүниенің құпия сырлары өте көп. Ғылым деп аталатын кең шалқар бір құпия жұмабақтардың сырларын ашып жатыр. Соның арқасында біз білмейтін құпия дүниелердің саны азайып келеді. Сіз айалаңызда тұрған өмір жайлы, тіршілік туралы көңіл тоқтатып ойланып көрдіңіз бе? Сонда мынандай бір ақиқат нәрсе бар. Біз жанды нәрселер мен жансыз дүниелердің арасындағы ерекшеліктерді жақсы білеміз. Біздің денеміз негізінен белок, көміртегі, май су сияқты химиялық заттардан тұрады. Бұлардың әрқайсысының өзінше маңызды орны болғанымен ең бастысы-

белоктар. Тірі организмдегі осы белок және басқа заттар ішкен ас арқылы келеді де, кейін денеге қажетсіз заттарға айналып, бөлініп кетеді. Осылайша ас қабылдау, сөйтіп олардың әр алуан ыдырау процесі зат алмасу деп аталады. Міне, бұдан мынандай қортынды шығады. Біздің денеміз өзінің зат алмастыру қабілеті біткенше, біржола тозғанша өмір сүреді екен. Өмір- белоктік денелердің тіршілігі. Өмірде белок қатыспайтын нәрсе, процесстер жоқ. Ферменттер тірі организмде болып жататын мыңдаған химиялық реакцияларға қатынасатын болғандықтан кей- кейде оны “өмір кілті” деп айтамыз.

Ферменттердің қандай қасиеттері бар? Оның ең бірінші қасиеті химиялық реакцияны өте шапшандатып, тездетіп жібереді. Сутегінің тотығын су мен қышқылға айналдыру үшін темірдің зәредей дағы жетіп жатыр. Ал, егер осы реакцияға активтілігі темірге қарағанда он миллион есе күшті ферментті қатыстырсақ, оны әлде қайда шапшандатуға болады. Демек, темірдің ықпалы арқылы сутегінің тотығын су мен қышқылға айналдыруға бір секунд кетсе, ферментті қатырсақ, бір секундтың оннан бір бөлігіндей-ақ уақыт кетеді екен. Мұндай химиялық реакциялардың жылдамдығына көз ілеспей қалғанымен бір секундта бөлінген заттың мөлшерін байқау қиынға түспесе керек. Фермент – катализатордың осынау қасиеті тірі организмдердің өмір сүруінде де үлкен роль атқарады. Өйткені, осыншалықты тездеткіш нәрсе болмаса адамның денесінде болып жататын өте қажетті сан-алуан реакция аз уақытта іске аса қоймас еді.

Ферменттердің тағы бір мынандай қызық қасиеті бар. Химиялық реакциялар кейде керісінше де жүреді. Кез келген зат жойылса, оның құрамындағы заттар бұрынғыдай бөлініп, қосылғанға дейінгі қалпына келеді. Ал, ферменттер осының екеуіне де қатысып, екеуін де тездете алады. Ферменттердің бұл қасиеті клеткалар мен тканьдердің ішінде болатын өзгерістердің механизмін білуге мүмкіндік береді. Клеткалардың ішінде ферменттер қалай болса солай жүрмейді, тұрақты бір орны болады. Сонымен қажетті уақытта әр жерге ауысып отырады. Оның осындай көшіп жүретін қасиеті тірі организмдерде болатын химиялық айналыстарда үлкен роль атқарады. Ферменттердің ең бір үлкен ерекшелігі температураны, әсіресе, 70- 80 градустан асқан температураны өте сезгіш келетендігінде. Біз оның бұл қасиетіне таңырқамай- ақ қояйық. Өйткені, барлық ферменттердің белоктардан тұратынын жақсы білеміз. Ал, белоктар жоғары температура әсер еткенде өте қатты өзгереді. Мысалы, жұмыртқаны қайнап тұрған суға салып жіберсеңіз белогы табан астында қатып қалады.

Ферменттердің жылы температураны сезгіштігінде тағы да мынадай бір қызық сыр бар. Біз оны 40- 50 градусқа дейін қыздыратын болсақ, оның реакцияны жылдамдататын қасиеті бұрынғыдан да арта түседі. Ал, мұнан жоғары қыздырып жіберсек, ферменттердің бұл қасиеті күрт төмендеп кетеді. Бұл орайда қыздырудың ұзақтығы мен қысқалығы да көп роль атқарады. Егер біз қыздыруды тоқсан градустан асырып жіберетін болсақ, өте қынжыларлық нәтижелерге тап боламыз. Өйткені, ферменттер өзінің заттарға әсер ететін барлық қасиеттерінен ажырап қалады. Бұл жерде ескеретін тағы бір жай бар. Мысалы, адамның бұлшық еттерінде болатын ферменттер 100 градусқа дейінгі температураны көтере береді. Кей ферменттер қыздыруды тоқтатқаннан кейін белгілі бір уақыт өткен соң өзінің бұрынғы қасиетіне қайтадан ие болады.

Біз бұл орайда мына мәселені де мықтап еске сақтауымыз керек. Әрбір ферменттің өмір сүруіне қолайлы әрі қажетті температуралар бар. Олар соны қалайды. Мысалы, қаны жылы болатын жануарлардың денесіндегі ферменттер әдетте 37 – 40 градустың арасындағы жылылықты қалайды. Ферменттердің активтілік қасиеті организмнің тіршілік етуіне өте қаты әсер етеді. Оны шөптердің тіршілік ету ерекшеліктерінен оңай байқауға болады. Айталық, қыста шөп солып қалады, демек оның бойындағы ферменттердің активтілігі өте азайып кетті деуіміз керек. Көктемде күннің жылуына байланысты ферменттердің әсер ету күші көбейе береді. Сөйтіп, шөптің организміндегі өмір сүргіштік қасиетін арттыра түседі.

Фермент сонымен қатар қышқылдар мен сілтілердің әсерін де өте тез сезіп отырады. Демек, бір фермент қышқылы аз реакцияға белсенділік көрсетсе, онының біреуі сілтісі аз реакцияны қалайды, ал, үшінші нейтральдық жағдайы жақсы көреді. Ферменттердің бұл қасиеттерін адамның ас қорыту процесінен тез аңғаруға болады. Мысалы, ас ең алдымен ауызға түсіп тіспен шайналады да сілекейге шыланады. Ас сілекейге шыланғанда нейтральдық реакцияға түседі. Демек, бұл кезде сілекейде болатын ферменттер іске кіріседі. Әрбір фермент белгілі бір заттарға ғана ықпал етеді. Мұның қарапайым алғанда былай түсінудіміз керек. Фермент заттың молекуласына кілттің құлыпқа дәл келгеніндей тура келуі керек. Міне, бұл ферменттің ең басты қасиеті болып табылады. Сондықтан да оны ерекше белок- катализатор дейміз. Химиялық реакцияны тездету үшін әртүрлі катализаторларды қолдануға болады. Кез келген химиялық қоспаның кристалын алу үшін жаңағы зат тек қана таза болу керек. Ал, белок- ферменттердің тазасын алуға ерекше бап қажет. Бұған дейін қандай зерттеуші болмасын қанша қара терге түсіп ізденсе

де бір топтағы үш- төрт ферменттің қосындысын алудан аса алмады. Бірақ, соңғы кезде бірнеше қиындықтарды жеңе отырып, заттарды өте майдалап бөлу мен тазалаудың арқасында кейбір белоктік ферменттерді тамаша таза күйінде алуға қол жетті. Сөйтіп, олардың құрылысын зерттеуге мүмкіндік туды.

Мүқият зерттеудің арқасында соңғы кезде мына бір жай анықталып отыр. Белок молекуласының қабырғасын тұрғызатын кірпіштеріміз – құрамында азоты бар аммиак қышқылының органикалық қосылысы екен. Демек, аммиак қышқылы белок молекуласының құрамына түрлі мөлшерде, түрлі жағдайда біріге береді екен. Сонда аммиак қышқылы бірімен- бірі айрықша жағдайда белгілі тізбектің қажетті түйінін жасап отырып қосылады. Бір белоктың молекуласында жалғыз тізбек болса, екіншісінде сондай бірнеше тізбек болады екен. Ал, тірі табиғатта өзара ұқсас бірде- бір белок кездеспейді десек, оған кінәлі аммиак қышқылы көрінеді.

Мысалы, сіз күнде көріп жүрген қан тамшысы мен шаштың, тауық жұмыртқасының арасында қандай ұқсастық бар? Бірақ, олар өзара ұқсамаса да, бәрі белоктан пайда болған. Ал, табиғатта мұндай ұқсамайтын белоктар миллиардтап саналады. Соған орай мына бір жайды алып қарайық. Біз белоктың құрамына тек 20 аммиак қышқылы кірсін дейік. Ферменттердің әр нәрсеге әрқалай әсер ететін қасиеті тағы бір жағдайды анықтауға мүмкіндік беріп отыр. Құрамы жағынан өте қарапайым келетін химиялық қосындыларды қолданып, ферменттердің іскерлегін арттыруға, немесе біржола жойып жіберуге болады екен. Олар белгілі жағдайда ғана іске қосылады. Бұл құбылысты ас қорытатын ферменттердің жұмыс процестеріне сүйене отырып, И. П. Павловпен оның шәкірттері дәлелдеп берді. Пепсин (ас қазан шырынындағы фермент) белоктарды тұз қышқылы әсер еткеннен кейін ғана қорытып, бөлшектей алады. Активтілігі жоқ ферменттер – проферменттер деп аталады. Бұлшық еттің негізгі құрамы (суды қоспағанда) белок екенін біз жақсы білеміз. Ал, біз бұлшық еттерімізді бір тәулікте талай рет қатайтып, талай рет босатып отырамыз. Бұлшық еттегі белоктардың осындай қасиетін ғылымда миозин деп атайды. Миозин бұлшық етті жиырып отыратын белок қана емес, сол бұлшық етте болатын химиялық реакцияны тездетуге жылу беретін әрі шапшаңдататын фермент болып табылады.

Қандай ауру болса да денедегі зат алмасудың бұзылуынан барып пайда болады. Демек, бұл тірі организмнің клеткаларында өте тығыз байланысып тұрған ферменттердің қызметі бұзылады деген сөз. Міне, осыдан келіп, дәрігерлерде ауруларды ферменттер қолдану арқылы жазуға болмас па екен деген ой келеді. Көп ұзамай ас қорытатын шырынның ішінде кездесетін пепсин, трипсин, химотрипсин деген ферменттер қолданыла бастады. Емдеу үшін басқа да ферменттердің препараттар пайдаланылып жүр. Мысалы, дені сау адамның бір литр қанында бір граммдай глюкоза болады. Егер адам қант ауруына душар болса, жаңағы глюкозаның мөлшері 6 грамға дейін көбейеді. Бұл жерде қанның қанттылығын айқындау өте маңызды нәрсе. Ең алдымен дәрігер сырқатты адам сезбей тұрғанда – ақ қайыра алады. Екіншіден, аурудың емделіп жүрген кезіндегі жағдайын мүқият қадағалауға мүмкіндік береді. Үшіншіден, оның алдын алып, тіпті болдырмауға жол ашады. Әдетте, қандағы глюкозаны анықтау жайшылықта мүмкін емес. Өйткені қанның құрамындағы басқа заттар химиялық реакция кезінде глюкозаға өте ұқсас болады. Енді қалай ету керек? Бұл жерде бізге тағы да ферменттер көмекке келеді. Тек қана глюкозаға әсер ететін ферментті қолдану арқылы қандағы глюкозаның құрамын оңай ажыратуға болды. Міне, ферменттер дегеніміз осындай таңғажайып нәрсе. Ферменттер – тірі табиғатта өте көп тараған. Шын мәнінде ол жан – жануар мен өсімдіктердің бәрінің денесінде кездеседі. Осыдан келіп біз организмдегі белоктардың бәрі ферменттер деген қортынды жасай аламыз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. *Ж.Ж Жатқанбаев «Өсімдіктер физиологиясы және биохимия негіздері», Алматы, 2004 ж. 102 б.*
2. *С. Сағатов «Биохимия», Алматы, 1997 ж. 87 б.*
3. *Сейтембетова А.Ж., Лиходий С.С. «Биологиялық химия», Алматы: Білім, 1994 ж.*
4. *Тұртабаев С.Қ., Каборахимова А.К., Еримова А.Ж. «Биохимия негіздері», Алматы: Дәуір, 2012*

ОСОБЕННОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФЕССИИ В ТУРЦИИ

Кенан Алтынқая

Аспирант Бишкекского Гуманитарного Университета

Түйін

Мақалада Түркия Республикасындағы педагог мамандығының ерекшеліктері қарастырылған. Білім беру және тәрбиелеу қызметіне жататын мұғалім мамандығының Мұстафа Кемал Ататүрк басқарған жылдарында қоғамда өте жоғары мәртебеге ие болғандығын, кейіннен өндірістің дамуына орай басқа мамандықтардың көлеңкесінде қалып, тоқырауға ұшырағаны талдауға алынған. Сонымен бірге, аталған мамандық иелерінің жалақы мөлшері, кәсіподақ мүшелігіне алынуы т.б. өзекті мәселелер қарастырылған.

Summary

The article considered features of the pedagogically profession in the Republic of Turkey. Pedagogical profession in Turkey has acquired a special status in the reign of Mustafa Kemal Ataturk, but subsequent years due to the development of the industry, this profession has lost its former glory. And also studied wages and other acute problems of teachers.

Данная работа была исследована с целью дать краткую информацию о преподавательской профессии, прав и ответственности Турции.

Основатель Турецкой Республики Мустафа Кемаль Ататюрк придавал важное значение преподавательской профессии и преподавателям, о качестве преподавателя и успеваемости учеников, он приспособовал чтобы самые талантливые ученики поступали в педагогические школы и получали необходимые профессиональные знания. В истории Турции были случаи увольнения губернаторов, из-за того, что преподавателям не оказывалось должное внимание и не представлялись условия для их работы. Поэтому в первые годы создания Республики преподавательская профессия была одна из самых привлекательных профессий.

С принятием закона № 439 [1] в 1924 году преподавательство получил статус профессии. По этому закону подготовка преподавательской профессии проводится после окончания бакалавра по общей культуре, предметному образованию и педагогической формации (педагогическому воспитанию).

По закону государственных служащих в Турции имеется десять разных классов служащих:

- 1- общие административные услуги
- 2- технические услуги
- 3- медицинские услуги
- 4- образовательные и воспитательные услуги
- 5- адвокатские услуги
- 6- религиозные услуги
- 7- услуги служб безопасности
- 8- дополнительные услуги
- 9- услуги управления собственностями
- 10- услуги национальной разведывательной службы

Профессия преподавания входит в класс образовательных и воспитательных услуг. У преподавателей государственных организации имеются некоторые права и обязанности по вышеуказанному закону. Например, помощь при лечении болезней, помощь при создании семьи, помощь семье и детям, помощь при похоронных затратах, пользоваться услугами социальных учреждений и права на получении пенсии. По пункту №64 инструкции начальных образовательных учреждений принятым министерством образования [4] преподаватель обязан планировать, преподавать по воспитательно-образовательной программе. А также экспериментировать, принимать активное участия в воспитательно-образовательной жизни школы и выполнять обязанности которые указаны в законах, уставах, инструкциях и распоряжениях.

В основных законах министерства образования №1739, пункт 43 [3] определяет преподаательства так: «профессия преподавания это – взять на себя обязанности обучения, воспитания и все руководства связанные с этими обязанностями государства». В связи с этим ожидания государства от преподавателей таковы: «Преподаватели обязаны выполнять свои обязанности согласно с основными образовательными принципами Турецкой Республики». Особенно в пункте №45 указывается, что подготовка преподавателей, общая культура, педагогическое образование будет укрепляется педагогической формацией. Для того, чтобы преподаватели могли развить себя и знать о современных методов и принципов образования и могли использовать эти навыки в процессе образования, организовываются летние и вечерние школы, а также семинары и курсы для повышения квалификации. Летние и вечерние школы организовываются учреждениями, которые обучают преподавателей. По окончанию летних и вечерних школ преподавателям выдаются сертификаты или же дипломы. По окончанию курсов и

семинаров, которых организывает министерство образования выдаются сертификаты. Эти сертификаты должны присутствовать при назначении на работу, при продвижении по службе и при переводе на другую работу (закон №1739, пункт 48) [3].

В 1960 года началось придавать большее внимание на подготовку преподавателей и при министерстве образовании Турецкой Республики открылась генеральная дирекция педагогических образовательных учреждений и организации по повышению квалификации. Почетность этой профессии сохранялась до 70-х годов. Однако, позже, в Турции началось быстрое изменение общества и индустрии, которое привело к снижению почетности преподавательской профессии. В 1980-х годах, в период правления президента Тургут Озала усилилась либеральная экономика, появились новые профессии, снизился доход служащих, в связи с этим статус преподавателей начал терять свою значимость [9]. В этот период в Турции могли стать преподавателями все, у кого был диплом бакалавра. Эта профессия становилась все больше легкодоступной. Причинами снижения почетности этой профессии стали также: неправильное составления планов в системе образования, небрежные вмешательства и приход в эту профессию тех людей, которые не владеют качествами педагогов.

С 1982 года обучение и подготовка будущих преподавателей проводилось в университетах. А университеты не оказывали должного внимание под предлогом научных работ. В последнее время у преподавателей, которые обучались в этот период имеются серьезные проблемы при устройстве на работу.

Примерно одну четверть (25%) всех государственных служащих составляют преподаватели. Все преподаватели государственных образовательных учреждений, кроме частных, являются государственными чиновниками. В 2012 году население Турции насчитывается 75 627 384 человек. Из них 16,6% (12 591 641 человек) составляет молодежь [10]. И это является главной причиной того, что в Турции профессия преподавателя очень широко распространена.

В законе №657 государственных служащих, 48-м пункте [2] указывается основные условия требуемые при устройстве преподавателей на работу в Турецкой Республике. Эти условия таковы: являться гражданином Турецкой Республики; соблюдать конституционный порядок; не уклоняться от наказания при нарушении порядка, взяточничестве, при краже (при обкрадывании), при мошенничестве, при подделке, при использовании доверию в корыстных целях, при злостной банкротстве, при строении козни при торгах; что касается военного положения: не быть в призывном возрасте, если в призывном возрасте, то иметь оконченную или отложенную военную службу, или же быть в списке резервных военных. В 6-м пункте инструкции при назначения на работу и перевода места работы преподавателей при министерства образования имеются дополнительные условия [5]. По этим условиям, кандидат должен:

а) соответствовать утверждениям по назначению на работу образовательно-воспитательного совета высшего учебного заведения, которую окончил выпускник,

б) окончить с успехом и иметь магистерскую степень по предметной педагогике в средней школе, педагогическую формацию, сертификат классного руководителя в начальных школах и сертификат педагога по английскому языку преподавателям по иностранному языку.

в) окончившим высшие учебные заведения за границей: иметь эквивалентность диплома и документа о педагогической формации с высшими учебными заведениями внутри страны,

г) иметь документ о состоянии здоровья, в котором указывается, что у кандидата нет никаких препятствий выполнений обязанностей и может работать при любой погоде в любой области Турецкой Республики. Физически неполноценным кандидатам надо иметь документ, о котором указывается, что его инвалидность не является препятствием при выполнении служебных обязанностей. Этот документ выдается по решению оценочной комиссии степени физической неполноценности,

д) кандидаты, которые в первый раз устраиваются на работу не должны быть ни одного дня старше 40 лет,

е) кандидаты, которые в первый раз устраиваются преподавателями персоналам министерства должны иметь минимум трех кредитный урок по информатики во время обучения или же иметь сертификат компьютерного пользователя, одобренным министерством,

ж) получить самый высокий балл, который определяется министерством и дополнительные баллы по предмету на экзамене по выбору государственных служащих,

з) преподаватели устранившиеся от работы не из-за состояния здоровья, могут подавать документы на работу спустя три года с последней попытки подачи документы на работу,

и) не иметь никаких наказаний и нарушений, которые могли бы стать причиной устраниения кандидата

от этой профессии. Кандидатов, которые были устранены от работы из-за юридических нарушений, должны представлять комиссия изучений юридических нарушений.

В 19 пункте [5] той же инструкции говорится, что преподаватели могут требовать смены места работы как внутри района где они работают, также в другие районы. Условия смены места работы таковы:

- а) смена место работы по желанию;
 - б) смена место работы по инвалидности;
 - в) смена место работы по вынужденным рабочим обязательствам;
 - г) смена место работы по служебной необходимости;
 - д) смена место работы по чрезвычайным положениям;
 - е) смена место работы тренеров национальных команд и спортсменов;
 - ж) смена место работы по предметным изменениям;
- з) смена место работы из-за потребностей преподавателя.

По данным статистики министерства образования на 2012-2013 учебной год в 61 592 школах обучаются 17 234 452 учеников. Из них 8 883 857 мальчики и девочки составляют 8 350 595. В этих учреждениях работают 832 726 учителей. Из них 392 258 мужчины преподаватели и 440 468 женщины преподаватели. В этих учебных заведениях имеются 538 442 класса. По этим данным преподаватели женщины составляют 52.89%, а мужчины преподаватели 47.11% от их общего количества. [7]

С 1 января 2013 года заработная плата у молодых, начинающих преподавателей составляет 1825 TL(1027\$), а у преподавателей, у которых приближается пенсионный возраст достигает 2157 TL (1214 \$). А также классным руководителям дополнительно оплачиваются 522 TL (294\$), преподавателям по общим знаниям и спец предметам 627 TL(353\$), преподавателям лабораторным и мастерским предметам 940 TL(529\$) и преподавателям, которые работают по контракту 449 TL(253\$). А также преподавателям предоставляются социальные и материальные помощи такие как: детская помощь; за ребёнка младше 6 лет 37 TL(21\$), за ребёнка старше 6 лет 18 TL(10\$); а также семейная помощь в размере 158 TL(89\$), однократная помощь за рождение ребенка 185 TL(104\$) и на похороны в размере 701 TL (394\$). За знание языков, таких как: немецкий, арабский, болгарский, китайский, датский, армянский, персидский, французский, грузинский, голландский, английский, испанский, итальянский, японский, корейский, польский, венгерский, португальский, румынский, русский, сербский, украинский или же греческий тоже полагается дополнительная оплата. За знание одного из этих языков за месяц оплачивается так: за уровень А 55 TL(31\$), за уровень В 37TL(21\$), и за уровень С 18 TL(10\$). Эти уровни определяется по баллом, которые кандидаты получают на экзамене «определения уровня знаний иностранных языков». Уровень А присваивается кандидатам, которые получают 90-100 баллов, уровень В тем, кто получают 80-89 баллов, а кандидатам, которые получают 70-79 баллов присваивается уровень С.

В Турции в преподавательской профессии имеются три ступени, такие как:

1. Преподаватель
2. Преподаватель-специалист
3. Главный преподаватель

В воспитательно-образовательной системе количество преподавателей-специалистов составляет 20% от количества персонала, а главные преподаватели составляют 10%. Чтобы стать преподавателем-специалистом или главным преподавателем необходимо проходить курсы по повышению квалификации. Выпускникам бакалавриата необходимо проработать преподавателем 7 лет для того, чтобы стать преподавателем-специалистом. А для того, чтобы стать главным преподавателем необходимо проработать в течении 6 лет преподавателем-специалистом. Магистры по предметному или педагогическому образованию не обязаны проходить курсы по повышению квалификации для получения названия преподавателя-специалиста, а педагоги закончившие докторантуру могут не проходить курсы по повышению квалификации, для получения названия главного преподавателя. Но, для получения этих названий необходимо проработать преподавателем в течении 7 лет и это является единственным условием [7]. Преподавателям-специалистам дополнительно оплачивается до 140 TL(79\$), а главным преподавателям до 280 TL(158 \$). (14.06.2013. паритет \$ ₺:1\$=1.78 TL)

По данным статистического общества Турции, в 2012 году годовой национальный доход на одного человека составляет 18 927 TL, или же 10 504 американских долларов [11].

По вышеуказанным данным, заработная плата начинающих преподавателей без всяких дополнительных оплат составляет примерно среднюю сумму годового национального дохода.

В официальной газете от 10 августа 2012 года [8] указывается, что в Турции количество профсоюзов, куда могут стать членами работники воспитательно-образовательных и научных учреждений достигает

28. По этим же данным, из 951 360 работников образовательных учреждений 605 691 являются членами профсоюзов. Значит 63% всех служащих с сфере образования объединены в профсоюзы.

Таблица №1: Профсоюзы, членами которых могут стать государственные служащие в воспитательно-образовательной и научной сферы

№	Название профсоюза государственных служащих	Общее количество членов
1	TÜRK EĞİTİM-SEN (профсоюз государственных работников воспитательного и образовательного сектора)	205.724
2	EĞİTİM-SEN (профсоюз пенсионеров образования и науки)	125.316
3	EĞİTİM-BİR-SEN (профсоюз единства педагогов-воспитателей)	231.472
4	ÇES (профсоюз современных педагогов-воспитателей)	22
5	TEM -SEN (профсоюз всех педагогов-воспитателей и инспекторов образования)	1.759
6	ÖZGÜR EĞİTİM-SEN (профсоюз работников независимого образования и науки)	696
7	ANADOLU EĞİTİM-SEN (профсоюз работников воспитательно-образовательной и научной службы Анатолии)	428
8	ATA EĞİTİM-SEN (профсоюз работников образования, науки и культуры – Ата)	53
9	EĞİTİM-İŞ (профсоюз занимающихся образованием и наукой)	29.872
01	TEÇ -SEN (профсоюз всех работников образования)	6.362
11	KUVAYI EĞİTİM-SEN (профсоюз обучения национальной армии)	27
12	EĞİTİM HAK-SEN (правовой профсоюз работников образования, воспитания и науки)	849
13	AND-SEN (профсоюз единства работников образования Анатолии)	490
14	EÇSEN (профсоюз всех работников образования)	2
15	TÜM EĞİTİM BİR-SEN (профсоюз единства всех педагогов-воспитателей)	78
16	BAĞIMSIZ EĞİTİMÇALIŞANLARİSENDİKASI (профсоюз государственных уполномоченных независимых образовательных, воспитательных и научных служб)	123
17	DES (профсоюз демократических педагогов-воспитателей)	428
18	BİRLİK EĞİTİM-SEN (профсоюз работников образовательных, воспитательных и научных служб)	513
19	EY-SEN (профсоюз управляющих образованиями)	127
20	BILGEÇ-SEN (профсоюз работников осмысленного и развивающего образования)	111
21	EĞİTİM SÖZ-SEN (профсоюз обещаний работников образования и науки)	93
22	MEÇ-SEN (профсоюз работников службы национального образования и науки)	36
23	TEG-SEN (профсоюз всех волонтеров-педагогов)	234
24	DEMOKRATİK EĞİTİM SEN (профсоюз работников демократического	19

4	образования)	
2 5	METESEN (профсоюз работников профессионального и технического образования, воспитания и науки)	271
2 6	AKTİF EĞİTİM-SEN (профсоюз активных педагогов-воспитателей)	402
2 7	BAĞIMSIZ EĞİTİM-SEN (профсоюз государственных служащих независимого образования, воспитания и науки)	109
2 8	EĞİT BİL-SEN (профсоюз работников образования и науки)	75

По вышеуказанным данным, можно увидеть неорганизованность преподавателей Турецкой Республики. Между тем как, широко масштабная и сильная организация оказала бы видимую помощь преподавателям в вопросах повышения, назначения, жилья, пристанища и социальных проблем.

Так же, как и во всем мире у преподавателей Турецкой Республики имеются немало проблем. Министерстве образовании следует решить главные проблемы работников образования. Проблемы, которых необходимо решить в кратчайшее время, таковы: проблемы в системе профессиональной карьеры, экономические проблемы, проблемы связанные с развитием профессии, проблемы профессиональной организованности, проблемы связанные с вопросами почетности профессии преподавателя.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон о преподавателей высших и средних школ, а также о расписаний и об оплате за дополнительных занятий преподавателей начальных школ при министерстве образования. Закон №439.
2. Закон государственных служащих. Закон №657
3. Основные законы образования. Закон №1739
4. Инструкция начальных образовательных учреждений при министерстве образования.
5. Инструкция по назначению и смены места работы преподавателей при министерстве образования.
6. Инструкция по карьерной повышении преподавателей при министерстве образования.
7. Статистика национального образования, общее образование на 2012- 2013 учебный год. Стратегическое развитие при министерства образования Турецкой Республики. Издание официальной статистической программы. Анкара, 2013.
8. Официальная газета от 10 августа 2012 года
9. Erden, M. (1999). Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Ankara: Alkim Yayınları, стр.35
10. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13509>) загружен: 14.06.2013)
11. (<http://www.tuik.gov.tr>) загружен: 18.06.2013).

О РЕАЛИЗАЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В СРЕДНЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ С. А. Морозова-

Резюме

В статье предпринята попытка систематизировать подходы к определению понятий «компетенция» и «компетентность» и на этой основе рассмотреть проблему реализации компетентностного подхода в педагогике музыкального образования. Показана специфика и некоторые особенности формирования профессиональной компетентности специалиста-музыканта в колледже культуры.

Summary

In clause attempt to systematize approaches to definition of concepts "competence" and "competence" is undertaken and on this basis to consider a problem of realization компетентностного the approach in pedagogics of music education. Specificity and some features of formation of professional competence of the expert-musician in college of culture is shown.

В настоящее время профессиональное образование переходит на новые образовательные стандарты, ориентированные на компетентностный подход. Главными целевыми установками в реализации ФГОС СПО третьего поколения являются компетенции, формируемые у студентов в процессе обучения. При этом понятиями «компетенция» и «компетентность» обозначаются самые разные явления: умственные действия, личностные качества человека, мотивационные тенденции, ценностные ориентации, особенности межличностного взаимодействия, а также практические умения и навыки и т.д. [4].

А. В. Хуторской, применительно к общему образованию, трактует эти понятия так: «Компетенция – социальное требование (норма) к образовательной подготовке ученика, необходимой для его качественной продуктивной деятельности в определенной сфере. Компетентность – владение соответствующей компетенцией, совокупность личностных качеств ученика, обусловленных опытом его деятельности в определенной социально и личностно значимой сфере» [9, с.115].

По мнению Н. М. Борытко, компетенция – это наперед заданное требование к образовательной подготовке обучаемого, характеристика его профессиональной роли, а компетентность – это степень соответствия этому требованию, уровень освоения компетенции, характеристика личности человека. Следовательно, подвергается диагностике компетентность, а нормативной моделью для диагностирования является система компетенций [1, с. 65].

Английский психолог Джон Равен, размышляя о компетентности и ее структурном устройстве, приводит более 30 компонентов, составляющих ее модель. К ним относятся:

- готовность и способность обучаться самостоятельно;
- тенденция контролировать свою деятельность;
- поиск и использование обратной связи;
- самоконтроль;
- самостоятельность мышления, оригинальность;
- готовность решать сложные вопросы;
- готовность использовать новые идеи и инновации для достижения цели;
- персональная ответственность;
- способность к совместной работе ради достижения цели и т.д. [6, с.144-154].

И. А. Зимняя, основываясь на положениях, сформулированных отечественными психологами, разграничивает «три основные группы компетентностей, относящиеся:

- к самому себе как личности, как субъекту жизнедеятельности;
- к взаимодействию человека с другими людьми;
- к деятельности человека, проявляющейся во всех ее типах и формах» [3].

Рассмотрев социальную и профессиональную компетентность, автор представляет идеализированную модель целостной социально-профессиональной компетентности, которая содержательно представлена четырьмя блоками:

Базовый – интеллектуально-обеспечивающий (основные мыслительные операции: анализ, синтез, сопоставление, сравнение, систематизация, принятие решения, прогнозирование, соотнесение результата действия с выдвигаемой целью).

Личностный, в рамках которого человеку должны быть присущи такие личностные свойства, как ответственность, организованность, целеустремленность.

Социальный – социально-обеспечивающий жизнедеятельность человека и адекватность его взаимодействия с другими людьми, группой, коллективом.

Профессиональный – обеспечивающий адекватность выполнения профессиональной деятельности. В соответствии с этим блоком выпускник должен уметь решать профессиональные задачи по специальности [4].

В педагогике музыкального образования проблема компетентностного подхода остается не до конца изученной. Это обусловлено тем, что структура компетентности музыканта определяется спецификой профессиональной деятельности, которая во всех ее проявлениях – исполнительской или музыкально-педагогической – является творческой деятельностью и характеризуется многоаспектностью, неповторимостью, оригинальностью и индивидуальной уникальностью.

Исходя из этой специфики, основу профессиональной компетентности, по мнению Е. Р. Сизовой, составляют музыкально-слуховая, музыкально-грамматическая, музыкально-исполнительская, музыкально-педагогическая компетентности [8]. Каждая из них, в свою очередь, состоит из компонентов: личностный, когнитивный, музыкально-деятельностный, социально-коммуникативный. Формирование профессиональной компетентности музыканта имеет ряд трудностей. Во-первых, подготовка музыканта –

это многоступенчатый процесс постепенного продвижения к необходимому уровню мастерства. «Каждый следующий уровень исполнительского мастерства подразумевает не только постоянное совершенствование, но и повышение интенсивности подготовки, движение от простого – к все более сложному репертуару. Если этого совершенствования нет, то начинается регресс, остановить который гораздо труднее, чем предотвратить», – пишет О. В. Грибкова [2]. Все, чего может достигнуть музыкант в области профессиональной деятельности, базируется на строго логичном следовании по пути усложнения задач (слуховых, эмоциональных, композиционных, логико-аналитических и др.).

Во-вторых, это личностный характер передачи мастерства – «из рук в руки», при котором имеют значение индивидуальные специальные способности обучаемого и педагогические качества преподавателя. Индивидуальные специальные способности – или талант – явление сложное и многокомпонентное, подразумевающее особые свойства мышления, особый стиль деятельности и целый комплекс личностных качеств неинтеллектуального происхождения: мотивы и потребности, особенности и склонности души, а также интересы и ценности. Д. К. Кирнарская выделяет в музыкальных способностях три группы компонентов: интеллектуальную (способности и IQ), творческую (близкая креативности), эмоциональную (мотивация, особенности души) группы [5, с.22]. Наличие и скорость развития этих способностей определяют обучаемость ученика, темп его продвижения в освоении знаний и формировании умений, легкость освоения (отсутствие напряжения и утомления, переживание удовлетворения от освоения знаний), гибкость в переключении на новые способы работы, прочность сохранения освоенного материала.

Данные положения являются константами, сохраняющими свое значение на протяжении всего периода существования профессии музыканта, они определяют форму индивидуального обучения, как наиболее продуктивную в подготовке музыкантов. Таким образом, для реализации компетентностного подхода в подготовке специалиста-музыканта методологической основой является личностно-ориентированный подход не только для индивидуальных уроков, но и в условиях групповых занятий музыкально-теоретического цикла, который способствует активному формированию музыкально-слуховой и музыкально-грамматической компетентностей.

Красноярский краевой колледж культуры и искусства г. Минусинска готовит различных специалистов – музыкантов-исполнителей, музыкантов-преподавателей, руководителей и участников творческих коллективов. Автор статьи ведет занятия по музыкально-теоретическим дисциплинам. Проблема, с которой мы столкнулись, – различный уровень начальной музыкальной подготовки поступающих в колледж – от 2-3 классов музыкальной школы до полного курса детской школы искусств. И если на интенсивных индивидуальных занятиях со студентом все же возможно его продвижение к необходимому уровню мастерства, то в условиях групповых занятий восполнение у него пробелов в обучении и активное развитие музыкального слуха, как важнейшей составляющей специальных профессиональных способностей музыканта, существенно затрудняется.

Решением данной проблемы явилось моделирование и внедрение в преподавание теоретических дисциплин индивидуальной образовательной траектории студентов. Мы рассматриваем данное понятие как проявление индивидуальной формы и содержания учебной деятельности каждого обучающегося, зависящих от его возможностей (способностей и первоначального уровня подготовки), мотивации и способности к обучению. Моделирование и реализация индивидуальной образовательной траектории осуществляется в сотрудничестве педагога и студентов на основании результатов диагностирования их личностных учебных возможностей, после чего внутри группы формируются подгруппы, и моделируется образовательная траектория сначала для каждой подгруппы (индивидуализированные задания, адекватные потенциальным возможностям обучаемых), затем – для каждого студента.

Например, на занятиях «Сольфеджио» при написании мелодического диктанта, подгруппы могут быть ориентированы на фиксацию интонационной или метро-ритмической основы звучащего музыкального фрагмента. В процессе обучения каждый студент на основании промежуточных результатов, демонстрирующих темп продвижения в освоении знаний и формировании умений, может переходить в подгруппу с более высоким или более низким уровнем обученности, или в подгруппу, формирующую другие навыки. С. Р. Сакаева, с которой мы солидарны, подчеркивает, что осуществление индивидуального подхода в групповых занятиях позволит:

а) определить стартовые возможности каждого студента с целью дальнейшего планирования объема содержания, посильного для каждого обучающегося, при этом, не замедляя темпа развития сильных студентов;

б) у каждого обучающегося выявить формы работы, вызывающие затруднения, и, соответственно,

создать комплекс заданий, формирующих необходимую профессиональную компетенцию;

в) со временем нивелировать разницу между образовательными уровнями студентов [7].

Таким образом, внедрение индивидуальной образовательной траектории позволит реализовать принцип личностной ориентации через создание условий, способствующих достижению студентами с разными образовательными возможностями профессиональной компетентности.

Библиографический список

1. Борытко, Н.М. Диагностическая деятельность педагога: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений [текст] / Н.М. Борытко / под ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой. М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 288 с.
2. Грибкова, О.В. Роль компетентного подхода в становлении профессиональной культуры педагога-музыканта [текст] / О.В. Грибкова // Среднее профессиональное образование – 2010. – № 8. – с. 14-15.
3. Зимняя, И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – № 5. – 2003.
4. Зимняя, И.А. *Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека* // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006 (4 мая)
5. <http://www.eidos.ru/journal/2006/0504.htm>
6. Кирнарская, Д.К. Психология специальных способностей. Музыкальные способности [текст] / Д.К. Кирнарская. – М.: Таланты-XXI век, 2004. – 496 с.
7. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация. – М., 2002. – 218 с.
8. Сакаева, С.Р. Индивидуальный подход к учащемуся в условиях групповых занятий. На материале курса сольфеджио [текст] / С.Р. Сакаева: автореф. дисс. канд. пед. наук. – Москва, 2005. – 25 с.
9. Сизова, Е.Р. Профессиональная компетентность специалиста-музыканта: структура, содержание, методы развития [текст] / Е.Р. Сизова // Высш. образование сегодня – 2007. – № 11. – с. 36 – 39.
10. Хуторской, А.В. Деятельность как содержание образования [текст] / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 8. – с. 107-114.

ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ: ОТ ТРАДИЦИИ К ИННОВАЦИИ

Смирнова К. А.-

Аспирант ФГБОУ ВПО «Хакасский государственный университет им. Н.Ф. Катанова» г. Абакан, Республика Хакасия

Резюме

Даная статья посвящена проблеме духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения. Предпринята попытка выявить методологические различия понятий «нравственное воспитание» и «духовно-нравственное воспитание». Рассмотрены взгляды отечественных философов относительно проблемы формирования «духовности», в которых заложены ключевые идеи о путях реализации духовно-нравственного воспитания.

Summary

The article is devoted to a problem of spiritual and moral education of modern generation. An attempt to reveal methodological distinctions of the concepts "moral education" and "spiritual and moral education" is made. In the article views of Russian philosophers of a spirituality problem are considered.

Одной из ведущих тенденций развития современной системы образования на фоне модернизационных процессов в социальной и экономической сферах общества становится поиск духовно-нравственных ориентиров. На протяжении десятилетий в отечественной педагогической теории и практике одним из ведущих направлений было нравственное воспитание. На современном этапе актуальным становится переориентация на осуществление духовно-нравственного воспитания подрастающего поколения, что обусловлено негативными явлениями в обществе.

Рассмотрим принципиальную разницу содержания этих понятий с точки зрения методологии науки. В основе понятия «нравственное воспитание» лежит философия диалектического материализма, основной тезис которой – «бытие определяет сознание». В рамках этого философского направления в качестве объекта педагогического воздействия рассматривается не целостный человек, а лишь его свойства как

социального существа (личность). Принято считать, что проявления духовной жизни человека ограничивается его нравственностью, поэтому «собственно человеческое в человеке», то, что составляет основу его бытия, не изучается. Образование как феномен обусловлено конкретно-историческими и социальными условиями. Цели образования определяются обществом и государством, в связи с этим воспитание выступает как целенаправленное формирование заданных качеств.

В основе понятия «духовно-нравственное воспитание» лежат идеи религиозной философии и философии существования (экзистенциализма). Основное понятие экзистенциализма – «экзистенция», понимаемая как индивидуальное бытие человека. В человеке изначально заложены основные способности – к познанию, творчеству, нравственному поведению. Реализация этих способностей зависит исключительно от человека. В связи с этим характер жизни человека определяет внутренняя духовная жизнь и интенсивная душевная работа. В процессе воспитания внимание акцентируется на внутреннем мире человека, ценностно-смысловой сфере его сознания. Ведущими формами выступают самообразование, самовоспитание, саморазвитие, саморегуляция. Воспитателю предстоит помочь в духовном становлении воспитанника. Основной тезис воспитания в религиозной философии – «воспитание – подготовка к вечной жизни». В человеке наряду с психофизическими и социальными качествами признается существование духовного начала, в котором проявляется связь человека с Богом, с Высшим началом, Абсолютом. Духовная жизнь человека тесно связана с поиском смысла жизни, своего предназначения, и с творчеством как способом взаимодействия с миром.

И.В. Метлик, И.А. Галицкая отмечают институционализацию духовно-нравственного воспитания в современной теории воспитания и в педагогической практике в качестве отдельного, самостоятельного направления воспитания. Они выделяют следующие признаки духовно-нравственного воспитания: «Относится к ценностно-смысловой сфере личности; основывается на мировоззрении определенного типа; образует духовную сферу личности; задает решения основных смысложизненных проблем; реализуется через нравственно-поведенческий аспект; соотносится с исторически сложившейся духовно-нравственной традицией» [6, с. 107, 108].

Безусловно, семья должна быть первоосновой в формировании духовных и нравственных качеств личности. Своевременно привести слова М.М. Бахтина: «Два предела мысли и практики (поступка) или два типа отношений (вещь и личность)... Наша мысль, наша практика, не техническая, а моральная (т.е. наши ответственные поступки), совершаются между двумя пределами: отношения к вещи и по отношению к личности. Овеществление и персонификация» [1, с. 45]. Современное поколение детей растет в обществе, в котором сфера потребления занимает значительное место. Ребенок, как активный человек-потребитель современного общества, на наш взгляд, нуждается в создании условий для осознания важности таких процессов, как созидание, создание, творчество, актуализация духовных интересов личности. Учитывая напряженный ритм жизни современных родителей, объем и качество совместно проводимого с детьми времени, вовлеченность детей в информационное пространство от превосходного владения гаджетами до доминирования в их жизни виртуального, сетевого взаимодействия друг с другом, образование становится институтом социокультурного становления духовно-нравственных качеств личности.

Как отмечает академик В.А. Мясников, глобализационные процессы в сфере образования имеют свою специфику: «Глобализация образования – процесс все большего приспособления системы обучения и воспитания к запросам расширяющейся глобальной рыночной экономики, стремящейся преодолеть границы национальных государств. Нарастающая зависимость экономики от знаний порождает идею создания Единой мировой образовательной системы (ЕМОС), основанную на единых образовательных стандартах» [7, с. 6, 7]. Глобализация приводит к доминированию глобально-однородного образа жизни (одинаковая пища, одежда, формы организации досуга и т.д.). Естественным в этой ситуации становится проблема сохранения идентичности, индивидуальности, самости, неповторимости каждого человека.

Духовно-нравственное воспитание, по определению В.И. Слободчикова, не может происходить на абстрактных духовно-нравственных основах. В рамках антропологического подхода следует ориентироваться на человеческую реальность во всей полноте духовно-душевно-телесных измерений. Важно культивировать встречи поколений; «...формировать духовно-осмысленные и нравственно оправданные уклады жизни и деятельности людей в определенном культурно-историческом пространстве» [9, с. 37].

С.А. Мадюкова, изучая феномен социокультурного неотрадиционализма, придерживается позиции Х. - Г. Гадамера о том, что традиция – это культура, в которой реализует себя индивид, и в ней прошлое потенциально несет в себе настоящее [5, с. 11,12]. При этом она выделяет следующие сущностные

особенности: традиция и новация рассматриваются «как взаимопроникающие стороны культуры» [5, с. 58]; неотрадиционализму внутренне присуща устойчивость и изменчивость [5, с. 60].

По мнению В.М. Каирова, традиция самым непосредственным образом участвует в становлении инновационных явлений, питает их, вызывает к жизни. Но и инновация не отделена от культурной традиции, ведь она со временем неизбежно переходит в нечто привычное, приобретает традиционные черты [5, с. 58, 59]. В связи с этим возрастает значимость переосмысления культурно-исторического наследия в ракурсе инновационного потенциала традиции.

Именно в трудах философов – В.С. Соловьева, В.В. Зеньковского, П.А. Флоренского, в системе их взглядов духовность выступает основополагающим понятием.

Так, В.С. Соловьев, размышляя над проблемой личной нравственности и общего дела, отмечает, что самый совершенный этический идеал, принимаемый только отвлеченно, теоретически, не производит никакого изменения не только в жизни, но и в нравственном сознании людей, нисколько не возвышает их мерил для оценки своих и чужих поступков [8, с. 463]. При этом он подчеркивает, что нравственная природа человека в своих внутренних субъективных основах неизменна. Это наблюдение философа свидетельствует о том, что нравственные, этические беседы, столь широко распространенные в педагогической практике, не достигают воспитывающего эффекта без включения школьников в практическую деятельность, в которой им предстоит совершать нравственные поступки в ситуации морального выбора.

В.В. Зеньковский создал оригинальную философско-педагогическую систему, основанную на христианском мировоззрении. В труде «Анализ проблем педагогики в свете христианской антропологии» он выделяет детство как особый период развития начала личности, развития ее духовных сил. Он понимает моральную жизнь как религиозную, в которой должно быть воплощено Добро. Труд, по признанию философа, выступает как средство духовно-нравственного воспитания. По определению философа, духовность – «живая сердцевина» – творческая сила, пронизывающая всю жизнь человека и составляющая основу его индивидуальности. Выделяя духовность «светлую» и темную», он отмечает, что моральное сознание – совесть остается вне изначального раздвоения духовной стороны, предопределяя становление духовно-нравственного характера [2, с. 50-55].

И.А. Ильин пишет о необходимости духовного обновления «...нет такого государственного устройства, нет такого церковного строя, нет такого школьного порядка, которые бы обещали человечеству, в особенности России, обновление и возрождение, независимо от того, что будет созерцать его воображение и каков будет внутренний уклад его мысли и настроений и какими будут дела его жизни...» [3, с. 196]. Он определяет личную духовность как «самостоятельно держащиеся в человеке веру, совесть, честь, верность, любовь, патриотизм и национальное чувство» [3, с. 209]. При этом чувство собственного духовного достоинства является жизнесподдерживающей и жизненаправляющей силой [3, с. 217].

Философ справедливо отмечает, что «все великое и священное идут изнутри – от сердечного созерцания; из глубины – от постигающей и приемлющей любви; из таинственной духовности инстинкта; от воспламенившийся воли; от узревшего разума; от очистившегося воображения...» [3, с. 197]. Великие основы человеческой жизни и культуры по И.А. Ильину – свобода, любовь и предметность. Предметную жизнь он трактует как связь с ценностью, способной придать Жизни высший смысл. Он поясняет: «Жить предметно – значит, службу превратить в служение, работу в творчество, интерес во вдохновение, «дела» освятить духом Дела, заботы возвысить до замысла, жизнь освятить Идеей» [3, с. 222]. Такая предметность души является выходом из безразличия и своекорыстия. И как завет новому поколению звучат его слова: «Мы должны научиться веровать по новому, созерцать сердцем – цельно, искренне, творчески...» [4, с. 217]. Проникновенные мысли философа, на наш взгляд, могут служить источником вдохновения учителя в деле духовно-нравственного воспитания детей.

Подводя итог вышесказанному, можно выделить основополагающую парадигматику духовно-нравственных ценностей в трудах отечественных философов, выделяя следующие положения: детство – особый период развития духовных сил ребенка; открытие духовной жизни в себе требует осмысления и уединения; внутренняя логика духовно-нравственного самовоспитания: от самосознания при единении с совестью в предметности (труде, деятельности) происходит становление духовно-нравственного характера; центральные категории духовно-нравственного воспитания: Любовь, Свобода, Добро, Красота, Вера, Национальное чувство.

Именно обращение к исторически сложившемуся духовно-нравственному наследию, осмысление национальной и духовной традиции позволит сохранить неповторимость российского образования в

лучших традициях отечественной культуры.

Библиографический список

1. Арсеньев А.С. Философские основания понимания личности: Цикл популярных лекций-очерков/ А.С. Арсеньев. – М.: «Академия», 2001. – 592с.
2. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / Отв. Ред. и сост. П.В.Алексеев. – М.: Школа-Пресс, 1996. – 272 с.
3. Ильин И.А. О грядущей России / Под ред. Н.П. Полторацкого. – М.: Воениздат, 1993. –368 с.
4. Ильин И.А. Поющее сердце. Книга тихих созерцаний / И.А. Ильин. – М.: «Мартин», 2006. – 256 с. – (Скрижали мысли).
5. Мадюкова С.А., Попков Ю.В. Феномен социокультурного неотрадиционализма/ Под ред. Е.А. Тюгашева. – СПб.: Алетейа, 2011. - 132 с.
6. Метлик И.В., Галицкая И.А. К проблеме институционализации духовно-нравственного воспитания в современной российской школе // Социальный институт воспитания в современной России: модернизация, динамика и стратегия развития: Сборник материалов Международной научно-практической конференции 7-9 декабря 2011 г. – М.: Институт семьи и воспитания РАО, 2012. – 240 с. – Т.1
7. Мясников В.А. Глобализация и образование в современном мире: материалы международной конференции/ Под редакцией В.А. Мясникова, Б.Л. Вульфсона, А.К. Савиной. – М.: ИТИП, 2008. – 191 с.
8. Соловьев В.С. Избранное / В.С. Соловьев. Сост. А.В. Гулыги, С.Л. Кравца; Вступ.ст. А.В. Гулыги; Примеч. С.Л. Кравца. – М.: «Советская Россия», 1990 - 496 с.
9. Слободчиков В.И. Духовные проблемы человека в современном мире / В.И. Слободчиков // Педагогика. – 2008. – № 9. С.33-39.

УДК 37 (094)

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Н.М. Жунушалиева-

Колледж Инновационных Технологий и Экономики

Международного Университета Инновационных Технологий, Бишкек, Кыргызстан

Resume.

In this article the concept of competence-based approach to teaching. As the development of the concept is expanding its scope and content. First of all, it is a reaction to the changing professional education socio-economic conditions and processes. The purpose of the implementation of competence-based approach to professional education advocates the formation of a competent professional.

Резюме.

В данной статье раскрыто понятие компетентностного подхода в педагогике. По мере освоения понятия происходило расширение его объема и содержания. Прежде всего это реакция профессионального образования на изменившиеся социально-экономические условия и процессы. Целью при реализации компетентностного подхода в профессиональном образовании выступает формирование компетентного специалиста.

В последнее десятилетие происходит резкая переориентация оценки результата образования с понятиями «подготовленность», «образованность», «общая культура», «воспитанность», на понятия «компетенция», «компетентность» обучающихся. Иными словами, делается существенная ставка на компетентностный подход в образовании.

Идея компетентностного подхода в педагогике зародилась в начале 80-х годов прошлого века. Первоначально речь шла не о подходе, а о компетентности, профессиональной компетентности, профессиональных компетенциях личности как цели и результате образования. При этом компетентность в самом широком смысле понималась как «углубленное знание предмета или освоенное умение». По мере освоения понятия происходило расширение его объема и содержания. В самое последнее время (с конца прошлого века) стали уже говорить о компетентностном подходе в образовании (В. А. Болотов, Е. Я. Коган, В. А. Кальней, А. М. Новиков, В. В. Сериков, С. Е. Шишов, Б. Д. Эльконин и др.).

Компетентностно-ориентированное профессиональное образование – объективное явление в образовании, вызванное к жизни социально-экономическими, политико-образовательными и педагогическими предпосылками. Прежде всего это реакция профессионального образования на изменившиеся социально-экономические условия, на процессы, появившиеся вместе с рыночной экономикой. Рынок предъявляет к современному специалисту целый пласт новых требований, которые недостаточно учтены или совсем не учтены в программах подготовки специалистов. Эти новые требования не связаны жестко с той или иной дисциплиной, они носят надпредметный характер, отличаются универсальностью.

В педагогической теории также имелись предпосылки для появления компетентностного подхода. В отечественной педагогике давно известны концепции содержания образования (И. Я. Лернер, В. В. Краевский, В. С. Леднев), в которых акцентируется внимание на освоение социального опыта, включающего наряду со знаниями, умениями и навыками и опыт эмоционально-ценностного отношения творческой деятельности. Известна концепция проблемного обучения (М. И. Махмутов, И. Я. Лернер, Д. В. Вилькеев и др.), ориентированная на развитие мыслительных способностей, творческого мышления, умений решать проблемы, т. е. находить выход из ситуаций затруднения. Известны концепции воспитывающего обучения (Х. Й. Лиймегс, В. С. Ильин, В. М. Коротов и др.), предполагающие формирование личности в процессе усвоения предметных знаний. Можно привести еще примеры концепций и теорий в педагогике, в которых обоснована необходимость формирования у учащихся наряду со знаниями и умениями таких свойств, как самостоятельность, коммуникативность, стремление и готовность к саморазвитию, добросовестность, ответственность, творческие способности и др. Однако заложенные в этих концепциях идеи и способы их реализации не вошли в массовую практику потому, вероятно, что они не были реально востребованы государством, обществом, производством.

В качестве цели при реализации компетентностного подхода в профессиональном образовании выступает формирование компетентного специалиста.

Профессиональная компетентность рассматривается с различных точек зрения. Например, профессиональная компетентность как система из трех компонентов: социальная компетентность (способность к групповой деятельности и сотрудничеству с другими работниками, готовность к принятию ответственности за результат своего труда, владение приемами профессионального обучения); специальная компетентность (подготовленность к самостоятельному выполнению конкретных видов деятельности, умение решать типовые профессиональные задачи, умение оценивать результаты своего труда, способность самостоятельно приобретать новые знания и умения по специальности); индивидуальная компетентность (готовность к постоянному повышению квалификации и реализации себя в профессиональном труде, способность к профессиональной рефлексии, преодоление профессиональных кризисов и профессиональных деформаций).

Компетентностный подход означает постепенную переориентацию доминирующей образовательной парадигмы с преимущественной трансляцией знаний, формированием навыков на создание условий для овладения комплексом компетентностей, означающих потенциал, способности выпускника к выживанию и устойчивой жизнедеятельности в условиях современного многофакторного социально-политического, рыночно-экономического, информационно и коммуникационно насыщенного пространства. При перестройке системы образования на компетентностную основу приоритетным становится ориентация на такие векторы образования, как обучаемость, самоопределение, самоактуализация, социализация и развитие индивидуальности, при этом в качестве инструментальных средств достижения этих целей выступают принципиально новые образовательные конструкты: компетенции и компетентности. Под компетенцией понимается нормативное требование к подготовке студента, а под компетентностью — уже состоявшееся его личностно-профессиональное качество (совокупность качеств) и минимальный опыт по отношению к деятельности в заданной сфере. Таким образом, компетентность выступает личностной характеристикой человека, отражающей уровень профессионализма, а компетенция – совокупностью требований к человеку со стороны профессии, очерченной кругом полномочий.

Важный вопрос – о месте компетентностного подхода. Компетентностный подход не отрицает академического, а углубляет, расширяет и дополняет его. Компетентностный подход более соответствует условиям рыночного хозяйствования, ибо он предполагает ориентацию на формирование наряду с профессиональными ЗУНами (что для академического подхода – главное и практически единственное), трактуемыми как владение профессиональными технологиями, еще и развитие у обучающихся таких универсальных способностей и готовностей (ключевых компетенций), которые востребованы современным рынком труда.

Компетентностный подход, будучи ориентированным прежде всего на новое видение целей и оценку результатов профессионального образования, предъявляет свои требования и к другим компонентам образовательного процесса: содержанию, педагогическим технологиям, средствам контроля и оценки. Главное здесь – это проектирование и реализация таких технологий обучения, которые создавали бы ситуации включения студентов в разные виды деятельности (общение, решение проблем, дискуссии, диспуты, выполнение проектов).

Обучить компетентности студента нельзя. Таковым он может стать лишь сам, найдя и апробировав различные модели поведения в данной предметной области, выбрав из них те, которые в наибольшей степени соответствуют его стилю, притязаниям, эстетическому вкусу и нравственным ориентациям. При этом необходимо использовать активные методы обучения, например, проектный; творческо-проблемный; метод обратной связи через интенсивное социальное взаимодействие (взаимодействие с внешним миром); исследования ролевых моделей; презентации идей и т. п. Кроме этого, формировать профессиональную компетентность можно при помощи комплекса таких стимулов, как эффект результативности, достигаемый при органичном включении студентов в поисковую деятельность, приобретающую субъективный инновационный характер. В данном случае возможна ориентация студентов не только на усвоение научно- педагогической информации в соответствии с ГОС, но и на творческое применение полученных знаний на практике. При этом студентам можно предложить выполнение специальных творческо-поисковых заданий разного типа, побуждающих их к исследовательской деятельности по проверке результативности внедрения новой педагогической информации в образовательный процесс;

применение нестандартных методов и приемов обучения и воспитания учащихся; анализ учебных планов, программ и учебников с позиции требований педагогической инновации; использование новых информационных технологий; реализацию новых подходов к обучению и воспитанию подрастающего поколения; поиск «педагогического идеала».

Эту деятельность можно организовать на семинарских и практических занятиях, целью которых будет восприятие, осмысление новой информации с позиции тактических и стратегических задач обучения; упрочение полученных знаний и формирование определенных компетентностей; формирование авторской позиции, выработка личного отношения к изучаемой проблеме. Достижению этой цели будет способствовать чтение и обсуждение широкого круга научной литературы, периодической печати, сбор материала об инновационных образовательных учреждениях, реализовать которые способны творчески мыслящие, высококомпетентные специалисты.

В докладе ЮНЕСКО говорится: «Все чаще предпринимателям нужна компетентность, которая рассматривается как своего рода коктейль навыков, свойственных каждому индивиду, в котором сочетаются квалификация в строгом смысле этого слова, социальное поведение, способность работать в группе, инициативность и любовь к риску».

Литература:

1. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа // Педагогика. 2005. № 4.
2. Доклад Международной комиссии по образованию, представленный ЮНЕСКО «Образование: сокрытое сокровище». М.: ЮНЕСКО, 2005.
3. Селевко Г. Педагогические компетенции и компетентность: Их классификация // Сельская школа. 2004. № 3.

References:

1. Andreev A.L. Competence paradigm in education: the experience of philosophical and methodological analysis // Pedagogy. 2005. Number 4.
2. Report of the International Commission on Education, presented UNESCO's "Education: the treasure." Moscow: UNESCO, 2005.
3. Selevko G. Pedagogical competence and competence: Their classification // Rural School. 2004. Number three.

КРИТЕРИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ

Биханова.А. -

Актюбинская область.Айтекебийский район. Директор школы.

Азирбаева Т.-

Учитель казахского языка и литературы

Резюме

Данная статья посвящена критериям профессиональной компетентности учителя. О постановке и решении педагогических задач: которая ориентирована на ученика как активного участника учебно-воспитательного процесса. Компетентности учителя в сфере педагогического общения. Этапы общения, ориентировка в ситуации общения, проявление инициативы (коммуникативная атака), осуществление общения, анализ его результатов.

Summary

This article is dedicated to criteria of professional competency of a teacher, definition and decision of pedagogical problems, which is oriented to a student as an active participant of educational process. Competencies of a teacher in pedagogical communication. Stages of communication, orientation in the situation of communication, showing initiatives (communicative attack), the implementation of communication, analysis of its results.

К профессиональной компетентности специалиста как педагогической проблеме исследователи в основном стали обращаться в 80-90-х годах XX столетия. Понятие «компетентность» (лат. *competentia*, от *comperio* совместно добиваюсь, достигаю, соответствую, подхожу) в словарях трактуется как «обладание знаниями, позволяющими судить о чем-либо», «осведомленность, правомочность», «авторитетность, полнотрапность». [1] «Компетентный» в своем деле человек (от лат. *competents* — соответствующий, способный) означает «осведомленный, являющийся признанным знатоком в каком-нибудь вопросе, авторитетный, полнотрапный, обладающий кругом полномочий, способный». Чаще всего термин «компетентный специалист» относят к руководителям хозяйственного профиля (И.С. Глуханюк, Е.А. Гнатышина, А.Я. Найн и др.). [2]. Вопросы профессиональной компетентности специалиста привлекают внимание современных зарубежных ученых (G. Moskowitz, R.L. Oxford, R.C. Scarcella, E. Tarone, G. Yule), которые смещают акцент на социальные ценности личностных качеств современного работника.

Выделяются так же процессуальные показатели: педагогическая деятельность, педагогическое общение, личность учителя и педагогическая результативность - «обученность и обучаемость школьников, воспитанность и воспитуемость» (А.К. Маркова)[3]

Критерии профессиональной компетентности учителя.

1. Компетентность учителя в педагогической деятельности:

Педагогическая деятельность требует оперирования профессиональными знаниями, на основе которых учитель вырабатывает собственное практическое решение; в связи с этим педагогу необходимо владеть следующими группами умений:[4]

1) ^ Постановка и решение педагогических задач:

ориентироваться на ученика, как на активного участника учебно-воспитательного процесса, изучать педагогическую ситуацию и принимать решения, объединять обучающие, воспитательные и развивающие задачи, осуществлять краткосрочное и долгосрочное прогнозирование,

владеть педагогической технологией, т.е. подчинять выбор средств целям развития учащихся, строить содержание урока как систему познавательных задач.
2) Организация учебной деятельности учащихся:

Чему учить:

выделять ключевые идеи учебного предмета, формировать общеучебные и специальные умения и навыки, осуществлять межпредметные связи.

Кого учить:

знать возрастные, психологические и индивидуальные особенности учащихся, выявлять зону ближайшего развития школьников, условия перехода с одного уровня на другой, предвидеть возможные и учитывать типичные затруднения,

учитывать мотивацию детей при планировании и организации УВП,

строить программу своего педагогического труда с учётом возможных изменений в психическом развитии учащихся.[5]

Как учить:

-применять наиболее оптимальные в данной педагогической ситуации сочетания приёмов и форм обучения и воспитания,

-сравнивать и обобщать педагогические ситуации, комбинировать приёмы,

-применять дифференцированный и индивидуальный подход к школьникам, -организовывать их самостоятельную учебную деятельность, находить -разные способы решения задач.

3) Осуществление педагогической рефлексии: Педагогическая рефлексия учителя - педагогический самоанализ, предвидение себя в педагогической ситуации и обоснование решения с учётом этого, а также многоступенчатая рефлексия с учётом представлений учеников об учителе на основе того, как осознают они представления учителя о себе.

2. Компетентность учителя в сфере педагогического общения.

Этапы общения, ориентировка в ситуации общения, проявление инициативы (коммуникативная атака), осуществление общения, анализ его результатов.

Группы необходимых умений:

1) *Постановка задач общения*: взаимообмен информацией учителя и учащихся, взаимопознание друг друга и взаимокоррекция поведения, мобилизация резервов участников общения, разумное, педагогически целесообразное самовыражение личности педагога.

2) *Владение приёмами организации взаимодействия, общения с учениками*:

преимущественное использование организующих (по сравнению с оценивающими и дисциплинирующими) воздействий,

преобладание демократического стиля общения (в отличие от авторитарного и либерального),

способность занимать разные позиции в общении и гибко его перестраивать по мере изменения ситуации,

- умение слушать ученика, воздействовать на него не прямо, а косвенно, создавая условия для появления желаемого качества.

(Компетентность в общении не сводится к набору средств общения, а предполагает также рефлексию на опыт своего общения.)

3. *Профессиональная зрелость личности учителя. (Необходимые умения для проявления, выражения и саморазвития личности учителя)*:

-занимать четкую и действенную гражданскую позицию,

-проявлять педагогические способности (перцептивные: понимать и изучать другого человека, сопереживать ему, вставать на его точку зрения; управленческие: воздействовать не только на поведение и поступки ученика, но и на его мотивы, цели.);

-управлять своим эмоциональным состоянием, придавая ему конструктивный, а не деструктивный, разрушающий характер,

-определять особенности своего стиля и использовать природные данные,

-воспринимать позитивные возможности учащихся,

-осуществлять творческий поиск, переходить от уровня мастерства к собственно новаторскому уровню.[6]

Успешность как интегративный показатель профессионального развития учителя
О профессиональной компетентности учителя можно судить, если проанализировать организуемый им учебный процесс.

Прежде всего-определение реального места данного урока в системе жизненных приоритетов, ценностей и планов детей.

Учитель должен представить в содержании урока значимые для учащихся данного возраста проблемы, межпредметные связи изучаемого материала, увлечения учащихся в сфере внеучебной деятельности, их жизненные планы, намерения.

Следующее проявление мастерства учителя –усвоение ими основных элементов содержания образования.

– качества знаний (системность, осознанность, готовность к переносу, сформированность понятий и др.);

– эффективность способов деятельности (рациональность, рефлексированность, автоматизированность проч.);

– уровень творчества (самостоятельность, новизна, эвристичность и др.);

– проявления личности, востребованные данной ситуацией (личностные функции – избирательность, поиск смысла идей и ценностей, раскрываемых на уроке, самостоятельное оценивание достигнутых на уроке результатов с позиций своих личных критериев и притязаний, креативность, ответственность и др.).

Формирование у учащихся опыта самоорганизации, культуры труда, что предполагает показ учащимся на уроке образцов организации учебной деятельности, ее способов, техники, приемов самоконтроля, сотрудничества с партнерами.

К критериям мастерства учителя следует отнести также целесообразное сочетание репродуктивной и продуктивной деятельности учащихся, продуманную последовательность этапов учебной работы, благодаря чему оптимально распределяется содержание, поддерживается уровень активности учащихся на протяжении всего занятия, обеспечивается сочетание воспроизводящей и творческой, коллективной и индивидуальной работы.[7]

Наконец, современный урок предполагает непрерывное мотивационное обеспечение деятельности учащихся. Это достигается учителем благодаря:

– специальной подборке материала (новизна, историзм, практическая направленность, показ новейших научных проблем);

– композиции методов обучения (проблемность, самостоятельность, творчество, исследовательский подход, диалог, игра);

– эмоционально-смысловому контакту участников учебного процесса (эмоциональный тонус, взаимоприятие, оптимизм, поддержка, достижения, проявления индивидуальности).

После того как выявлена общая функциональная эффективность (или неэффективность) урока, можно проанализировать, насколько целесообразно был построен сам процесс проектировочной деятельности учителя, его подготовка к уроку, что включает диагностику возможностей класса, целеполагание, отбор содержания, логику урока, набор деятельностей и методическую оснащенность урока, технологичность, удельный вес интерактивных методов, реализацию учителем своего индивидуально-авторского потенциала. [8]

Радикальное обновление системы образования предусматривает повышение профессиональной самостоятельности педагогов, предоставление им права на конструирование содержания образования, выбор форм и методов обучения и контроля. Всё это увеличивает степень ответственности педагогов перед обществом, учащимися, родителями за конечные результаты учебно- воспитательного процесса. В данных обстоятельствах возрастает роль методического сопровождения в

совершенствовании профессиональной компетентности педагогов, подготовке их к работе в новой образовательной ситуации, в создании условий для их развития и самореализации. Традиционно методическое сопровождение (методическую работу) учителей рассматривали как целостное, основанное на достижениях психолого-педагогической науки и конкретном анализе индивидуальной деятельности систему взаимосвязанных мер, действий и мероприятий, направленных на всестороннее повышение профессионального мастерства каждого педагога, на обогащение и развитие творческого потенциала педагогического коллектива школы в целом.

Литература:

1. Дмитриева В.Г. Методическая служба в школе. учебно-методическое пособие.- М.: Педагогическое общество России, 2007.
2. Макарова Т.Н. Планирование и организация методической работы в школе.- М.: Центр «Педагогический поиск», 2002.
3. Мякинченко Л.П. Настольная книга завуча школы.- Ростов н/Д: Феникс, 2006.
4. Никишина И.В. Инновационная деятельность современного педагога в системе общешкольной методической работы. - Волгоград: Учитель. 2008.
5. Конаржевский Ю.А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой .- М.: Педагогика, 1996.
6. Крахмалёв А.П. Обновление деятельности школьных методических служб.- Омск: Издательство ОмГПУ, 2001.
7. Третьяков П.И. Управление школой по результатам: Практика педагогического менеджмента. -М.: Новая школа, 1997.-228с.
8. Журналы Завуч №8 2006г, № 8 2007 г.
9. Интернет журнал «Наука, образование, общество».

ҚОСТІЛДІЛІК ТЕОРИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТҮРЛЕРІ.

Л.У.Нукеева –

Кәсіби шетел тілі коммуникациясы және аударма ісі кафедрасының аға оқытушысы

Резюме

В статье рассматриваются несколько понятий двуязычия с точки зрения разных исследователей и их роль в обществе. Также даются определения разным видам двуязычия: их функции, употребление и т.д. Двуязычие в основном зарождается вследствие необходимости общения разных этнических групп. Эпоха глобализации требует от современного общества знания нескольких языков чтобы быть востребованным на рынке труда, а также быть высокоинтеллектуальной личностью. Проблема двуязычия в Казахстане требует еще дальнейшего изучения.

Abstract

In this article a few concepts of bilingualism from different points of researchers and its role in the society are considered. Also different types of bilingualism are given: its functions, use and etc. Bilingualism mainly arises due to the need of communication of different ethnic group. Epoch of globalization demands from modern society knowledge of multiple languages in order to be competitive in the labor market, as well as being highly intelligent personality. Problem of bilingualism requires further study in Kazakhstan.

Қостілділік түсінігіне зерттеушілер өз тарапынан әр түрлі анықтама береді. Кей ғалымдар екі немесе бірнеше тілдерді әр түрлі деңгейде білу десе, ғалымдардың бір тобы екі немесе бірнеше тілді

ана тілін білу деңгейінде меңгеруі деп қарастырып жүр. Белгілі ғалым Бақытжан Хасанұлы «Қостілділік белгілі бір территория көлемінде ұлтаралық қарым-қатынасқа түсетін белгілі бір этникалық қауымдастық өкілдерінің, бүкіл қоғамның (социумның) әр түрлі жағдайда екі тілді (әдетте ана тілі мен екінші бір тілді қатар қолдануы)» деген анықтама береді.

Билингвизм түсінігі және екі тілді меңгеру деңгейі туралы толық анықтаманы Е.Ю.Протасова былай деп тұжырымдайды: «Қостілділік жеке жағдайда, көптілділік жай мағынада-екі тілде қатар сөйлеу мүмкіндігі, яғни, екі тілді меңгеру деңгейінің ана тілді меңгеру деңгейіне жақын болуы, ал ғылыми тұрғыда – күнделікті өмірде екі тілді жүйелі пайдалану. Тілдердің қоғамда толық жетіліп дамуы немесе тең дәрежеде қалыптасуы, сондай-ақ бір бірімен араласып кетуі, не болмаса бір—бірінен тәуелсіз жағдайда болуы мүмкін. Тұрақты тілдік жағдайда, қоғамда мәртебесі жоғары беделді тіл және мәртебесі төмен беделсіз тіл қатар өмір сүреді. Оның біріншісі-грамматикасының күрделі болуымен ерекшеленіп, көбінесе ресми жағдайларда және жазбаша жазуларда қолданылады. Ал екіншісі – күнделікті өмірде, көбінесе ауызекі сөйлеу тілінде қолданылады».

Қостілділіктің бірнеше түрлерін ғалымдар зерттеп, ерекшеліктерін сипаттаған. Солардың ішінде қостілділіктің негізгі түрлері ретінде аралас және таза қостілділік ең алдымен назар аударады. Осы екі қостілділік туралы алғаш жазған Л.В.Щербаның пікірінше, аралас қостілділік мынадай жағдайда болады, билингв екінші тілді үйрену барысында үнемі бірінші тілге қарайлап, екінші тілдегі сөйлеуіне алғашқы тілдің ықпалы анағұрлым күшті болады. Яғни екінші тіл бірінші тілдің жүйесі арқылы меңгеріледі. Өйткені бірінші тілдің жүйесі қалыптасып болған үйреншікті әрі табиғи, бұл тілде сөйлеу автоматтандырылған. Л.В.Щерба аралас қостілділікпен қатар таза қостілділікті зерттейді. Оның ойынша, таза қостілділікке мына жағдай жатады: билингв екінші тілді оқығанда, бірінші тілге қарайламайды, бірінші тілдің элементтерін екінші тілде қолданбайды.

Ғалымның айтуы бойынша, таза қостілділік Ресейде қазан көтерілісіне дейін кең тараған, себебі дворяндар отбасындағы жоғары тапқа жатқан зиялы қауымның отбасындағы балалар екінші тілді француз гувернерлерінен үйренген. Олар француз тілін жақсы біле отырып, екінші тілді білмеген оқытушылардан үйренген, осындай балалар қос тілде бірдей еркін сөйлеген. Ал, қазіргі кезде аралас қостілділікке ие сөйлеушілердің саны көбейіп келе жатыр. Олар туған тілін жетік білсе де, екінші тілін жоғары деңгейде үйрене алмайды, сөйлеу барысында қате жібереді. Осындай қателер фонетикалық (фонетикалық интерференция), морфологиялық (морфологиялық интерференция), лексикалық (лексикалық интерференция) деңгейлерінде жіберіліп, интерференцияның бірнеше түрлеріне соқтырады. Интерференция-бірінші тілдің әсерінің салдарынан, екінші тілдегі сөзде қателіктер жіберу ал оған кері процесс – интеркаляция, яғни екінші тілдің әсерінің салдарынан, туған тілде қателіктерді жіберу.

Қостілділік ситуацияда билингвизмнің тағы бір түрі жүзеге асады, ол ауыспалы билингвизм. Ауыспалы билингвизм деп тілдердің ауысып, алма кезек қолданғанын айтамыз. Осындай билингвизм іске асырылған кезде «ауыстыру» деген процесс жүзеге асады. «Ауыстыру» процессі келесі жағдайларда болады: 1) адресатты ауыстыру; 2) тақырыпты ауыстыру; 3) функционалдық ауысу; 4) жақсы білетін тілге ауысу, немесе жылжу. Сонымен қатар билингвизмнің мынадай түрлерін айтуға болады: қатынастық және қатынастық емес. Қатынастық қостілділік түрлі этникалық және тілдік топтар қызметі және бірлесіп өмір сүру барысында пайда болады. Оған мысал бұрынғы КСРО аумағындағы ұлттық орыс билингвизмі болып табылады. Билингвизмнің тіршілік әрекеті барысында екінші тілді қолданушылармен тікелей қатынаста болмауы қостілділіктің қатынастық емес түрі болып табылады. Қатынастағы тілдердің қолдану бағытына қарай қостілділік біржақты және екіжақты болып бөлінеді. Біржақты қостілділік: қатынастық тілдерді қолданушылардың кейбірі екінші тілді меңгереді, ал қалғандары екінші тілді меңгере алмайды. Қостілділіктің екіжақтылығы жағдайында қос қатынас тілдерді қолданушылар билингвтер болып табылады. Билингвизмнің бұл түрлері тіларалық байланыстар нәтижесінде пайда болады. Қолданушылар аясының кеңдігіне қарай жеке (белгілі бір ұлттың жеке мүшелерінің екі тілді білуі және пайдалануы), топтық (белгілі бір этникалық және әлеуметтік топ), көпшілік (екі тілді тұрғындардың көпшілігінің білуі және қолдануы) және жалпыға бірдей (барлық тұрғындар) болып бөлінеді. Р.Хашимов қостілділіктің отбасылық түрін көрсетеді. Өйткені аралас некелерде билингвизм және мультилингвизмнің түрлі формалары кеңінен қолданылады.

Э.Сулейменова және Н.Шаймерденова жоғарыда көрсетілгеннен басқа қостілділіктің түрлерін көрсете отырып толық сипаттама береді. Аймақтық қостілділік- елдің белгілі бір аудан тұрғындарының екі тілді білуі және пайдалануы, ұлттық қостілділік-елдің осы аталған этностарының

екі тілді меңгеруі және пайдалануы. Республика тұрғындарының арасында орыс тілін меңгеру кеңінен тарағандықтан қазақ орыс билингвизмі ретінде сипатталады. Ғалымдар сондай-ақ қосымша қостілділік деп билингв екінші тілді бірінші ана тілінің құзіретін жоймай пайдалануын атайды, ал егер билингв екінші тілді меңгеру жағдайында бірінші тілдің құзіретін жоғалтатын болса, ол орын басатын қостілділік деп аталады. Екі тілді жетік меңгеру амбилингвизм деп аталады. Семиллингвизм дегеніміз-индивидтің ана тілін де, екінші тілді де толық меңгермей, екі тілдегі күрделі конструкциялардың мағынасын беруде қиындықтарға кездесуі. Сонымен бірге табиғи қостілділік- осы тілді қолданушылардың тікелей өзара іс-әрекетінен пайда болған және жасанды – екінші тілді үйретуге арнайы жағдай туғызу нәтижесінде пайда болған қостілділік болып бөлінеді. Осы табиғи және жасанды қостілділікті М.К.Исаев аудиторлық (жасанды) және аудиторлық емес (табиғи) қостілділік деп бөледі. Табиғи билингвизм жағдайында екі жақты ықпалды көруге болады. Бірінші тіл екінші тілге ықпал жасайды, керісінше екінші тіл бірінші тілге ықпал көрсетеді, ал аудиторлық билингвизмде ықпал бір жақты болады, туған тіл жағынан ғана білінеді.

Қостілділіктің әлеуметтік жағы екінші тілдің көмегімен түсінудің мүмкіндігі болса, көптеген ғалымдар екі тілде сөйлеушілердің өзара түсінісуі екі тілді білу, сол тілде ойын жеткізу, сол тілді ауызша және жазбаша түрде қолдану - қостілділіктің жетістігі. Тілдің тағы бір тамаша қызметі тек өзара ғана емес, басқа да ұлт өкілдерімен көрші халықтармен қарым-қатынас жасауға байланысты. Бұл оның қоғамдық қызметінің, қолданыс шеңберінің кеңеюіне байланысты болатын әлеуметтік құбылыстың бірі- қостілділік пен көптілділік. Қостілділік - ұлттаралық қарым-қатынастарда қолданылатын күшті құрал: әртүрлі ұлт өкілдерінің ортақ істе, бір аумақта бірге тұруының көпқырлы өзара байланысын жүзеге асырады. Қостілділік - көпэтникалы тұрғындардың қарым-қатынасындағы өндірістік әрі тұрмыстық қажеттіліктен туындайды. Ол әртүрлі ұлт адамдарының өзара қарым-қатынасының күшеюі барысында ерекше мәнге ие болып, қазіргі этнотілдік процестердің құрамдас бөлігі ретінде, яғни этникалық процестердің дамуының маңызды шарты әрі факторы және этностардың өзара тарихи қарым-қатынастарының нәтижесінде қалыптасады. Екінші тілді білу біріншіден, еңбек ету аясында өте қажет, өйткені бүгінгі таңда өндірістік байланыстар ұлттық шеңберден шығып, республикада көпұлтты еңбек ұжымдары басым. Тілдердің дамуы мен қызметінде қостілділік үлкен рөл атқарады. Қазақстанда 130-дан астам ұлттар мен этникалық топтар тұрады. Олардың жалпы саны 16 млн.- ға жуық адамды құрайды. Сол себепті, біздің қоғам қостілділіктің, тіпті, көп тілділіктің мәселелеріне бейжай қарай алмайтындығы кездейсоқтық емес. Қазақстан қоғамындағы қостілділіктің қалыптасуы қоғамдық өмірдің ең күрделі проблемаларының бірі болып табыла отырып, отандық саяси ғылымда әлі де зерттеуді талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер :

1. Мартине А. Распространение языка и структурная лингвистика // Новое в лингвистике. – М., 1972.
2. Карлинский А.Е. Основы теории взаимодействия языков. Алматы: Наука, 1990.
3. Хасанов Б. Қазақ-орыс қостілдікті өрістетудің өзекті мәселелері // Вестник АН КазССР, 1988
4. Қайдаров Ә. Қостілділік-қос қанат. Алматы «Жұлдыз» №10 1988.
5. Баскаков Н.А. Двужычие и проблемы взаимопроникновения различных уровней при взаимодействии языков // Проблемы двуязычия и многоязычия. М., 1972.
- 5 Касымова Б.К. Восприятие фонематических и фонетических гласных неродного языка: Автореферат дис. канд. филол. наук. Л., 1983.
6. Исаев М.К. Фонетическая интерференция при казахско-английском искусственном двуязычии. Алматы: КарГУ, 1986.

СОСТОЯНИЕ РАБОТЫ ПО ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕРЕПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

Курбанова Лала Курбан кызы

Заместитель директора по дополнительному образованию Закавказского филиала Азербайджанского Института Учителей

Summary

The article reveals questions of modernization of professional training including renewal of content, which describes requirements of government, society and each personality. It points out principles and requirements given to a new model of professional training of teachers. It analyses influence of globalization on teachers training. It shows different aspects of a new model of teachers professional retraining.

Түйін

Мақалада кәсіби дайындықты жетілдіру мәселелері сөз болады. Мұнда мемлекеттің, қоғамның, әрбір жеке тұлғаның қажеттерін толық қамтитын жағдаяттар да қамтылған. Мұғалімдерді жаңа модель бойынша қайта даярлаудың ұстанымдары мен талаптары көрсетілген. Мұғалімдерді қайта даярлауда жаһандандудың әсері талданады. Мұғалімдерді кәсіби жағынан қайта даярлаудың жаңа моделінің ерекше жақтарына назар аударылады.

В настоящее время перед системой дополнительного образования стоит ряд важнейших задач, среди них одной из основных является модернизация профессиональной переподготовки, включающая в себя обновление содержания, наиболее полно отражающего потребности государства, общества и каждой конкретной личности.

Профессиональная переподготовка учителей в Азербайджане осуществляется, прежде всего, в связи с процессами, происходящими в обществе, а также с учётом интересов государства. В последние годы усилился интерес к теории и практики оптимизации образовательных процессов в связи с широким применением педагогических технологий в обучении, а также значительными финансовыми затратами, необходимыми для получения высококачественного образования. В этом процессе глобализация, имеющая положительную и отрицательную стороны, играет большую роль в модернизации образования. Глобализация - это процесс, охватывающий весь мир. Поэтому пройти мимо этого течения невозможно. Для того чтобы сохранить положительное влияние глобализации, одним из основных условий является то, как учитывается и в какой степени контролируется их влияние. Считаем, что самым эффективным способом является сохранение национально-духовных ценностей и классических методов, связывая их с инновациями, которых требует современное образование.

Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев на XIII съезде учителей особое внимание уделил этой проблеме и выразил свое отношение следующим: «История образования в Азербайджане богата достижениями, которыми гордится каждый из нас. Учителя Азербайджана всю историю отражали в своей деятельности единство преемственности с новаторством традиций с реформой в образовании. Сегодня информационное общество, в которое мы приступили, экономика нового типа, опирающаяся на знания, и зовы глобализации поставили новые задачи перед системой образования всего мира» (*Обращение участникам XIII съезда учителей Азербайджана Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева. // Азербайджан мектеби. 2008, №6*).

Самым эффективным - способом направления влияния глобализации в положительную сторону являются национально-духовные ценности. Эффективное использование национальных ценностей в профессиональной переподготовке учителей даёт возможность правильно воспринимать текущие процессы в мире и использовать их в пользу каждого индивида и для всего общества. Национально-духовные ценности играют особую роль в формировании уважительного отношения к человечеству. Совершенство членов общества, духовная зрелость не проходят мимо развития и экономики. Усовершенствованный человек умеет продемонстрировать эффективную деятельность не только в поступках, но и в области экономики. Из предложенных ему вариантов он может выбрать самую подходящую, надёжную, которые обходятся ему ниже себестоимости. В результате перечисленные качества в целом превращаются в основу развития экономики. Знание учителями национальных ценностей играет исключительную роль в работе, проведённой с учащимися. Именно поэтому в профессиональной переподготовке целесообразно системно использовать национальные ценности. Это осуществляется на курсах по профессиональной переподготовке учителей. Привитие национальных ценностей, в основном, показывают себя в содержании проведенных курсов. Наблюдения показывают, что включением в содержание различных предметов национально-духовных ценностей приводит к тому, что они способствуют глубже осознать и национальные, и общечеловеческие ценности и педагогам' не трудно внедрять их на уроках. Эта работа успешно проводится на курсах по истории Азербайджана,

азербайджанского языка и литературы, педагогики и психологии. Использование сведений о жизни и творчестве классиков и современных всемирно известных ученых по этим наукам, а также о научных достижениях создаёт определённые представления у сотрудников сферы образования, которых они в дальнейшем передают учащимся. На курсах по точным наукам также вводятся факты, связанные национальными ценностями, которые способствуют повышению интереса к предмету.

Педагогика является одной из дисциплин, которая даёт возможность широко использовать национально-духовные ценности. Имеются достаточно ценные идеи, связанные с воспитанием детей, традициями и обычаями народа, о взаимоотношениях родителей с детьми в различных жанрах устного народного творчества, в письменной литературе, в трудах представителей азербайджанской педагогической мысли для того, чтобы включить в содержание курса по профессиональной подготовке учителей. Наблюдения показывают, что на таких курсах учителя глубоко вникают в суть образовательного процесса, предвкушают чувства гордости и готовы передать эти знания подрастающему поколению. В результате воспитательного влияния учебного процесса обучаемые усваивают не только национальные, но и общечеловеческие ценности, формируются как активные и свободные личности общества. Поэтому считаем, что использование классических методов с применением инноваций на сегодняшний день является целесообразным.

В настоящее время совершенствование профессиональной переподготовки учителей требует обновления программ и учебных планов на новых научных основах. Важнейшими концептуальными принципами обновления новых программ и учебных планов служат нижеследующие принципы:

- компетентно-деятельный принцип;
- принцип связи науки и практики;
- принцип индивидуализации педагогического процесса, в которых отражается заказ обучающихся;
- принцип ориентации на конечный результат.

При модернизации системы профессиональной переподготовки учителей учитываются желания, интересы, запросы и свобода выбо

Применены новые концептуальные подходы, позитивный опыт, приобретённый в этой области, а также принципы и требования «Концепции и стратегии непрерывного педагогического образования и подготовки учителей», который принят Кабинетом Министров Азербайджанской Республики №102 от 25 июня 2007 года. Содержание переподготовки учителей определяется нижеследующим и принципами:

лично-ориентированный принцип: целью профессиональной переподготовки учителей является расширение профессиональной деятельности и овладение новыми смежными специальностями, наиболее востребованными в настоящий момент. Поэтому педагогам необходимо овладеть способами и средствами развития самообразования и профессионализма;

принцип универсальности: этот принцип обеспечивает базовую подготовку, отражая в себе профессионализм и элементы уровня общей культуры;

принцип фундаментальности: этот принцип учитывает подготовку учителя по предмету, а также его педагогическую, психологическую, социально - гуманитарную и культурную;

принцип интегрированности: этот принцип формирует целостный образ мира;

принцип современности: в системе профессиональной переподготовки учителя образовательный процесс должен отвечать всем современным требованиям. Внедряемые планы и программы обновляются - в соответствии с требованиями;

принцип преемственности: этот принцип учитывает общие концептуальные подходы для реализации содержания образования;

принцип альтернативности и конкуренции: по этому принципу профессиональная переподготовка учителей осуществляется посредством моделей и программ.

Превосходство новой модели профессиональной переподготовки учителей заключается в следующем:

в отличие от традиционной модели переподготовки учителей, в новой модели наряду с государственными учреждениями, в этот процесс привлечены негосударственные, а также частные учреждения. Таким образом, формируется конкурентный климат в области образования;

подготавливаются профессиональные и компетентные педагоги- тренеры, и формируется команда;

предлагаемые программы по профессиональной переподготовке внедряются в практику после их оценки и проверки;

создаётся возможность выбрать программу для профессиональной и переподготовки учителей;

проводятся мониторинги по претворению в жизнь программ по профессиональной переподготовке и их результативности с целью обеспечения качества образования;

стимулирование результатов профессиональной переподготовки учителей;

- профессиональная переподготовка проводится во всех указанных учреждениях;

запросы и требования учителей изучаются более эффективным способом со стороны образовательных учреждений, управлениями органов образования и дополнительного образования.

Сегодня образование в Азербайджане на всех ступенях ориентировано

на достижение нового качества, адекватного современным запросам личности, общества и государства.

Список литературы

«Концепция и стратегия непрерывного педагогического образования и подготовки учителей», принятая Кабинетом Министров Азербайджанской Республики №102 от 25 июня 2007 года.

Мехрабов А.О. Концептуальные проблемы современного образования. Баку, 2010, 5 16 с. (на азербайджанском языке).

Мамедзаде Р.Н. Квалификационное образование (новые проблемы- новые отношения). Баку, 2001,140 с.

Яковлева Н.И. Модернизация управления системой переподготовки педагогических кадров.//Педагогика, 2010, №10, с. 50.

КӨРКЕМ МӘТІННІҢ ӨЗІНЕ ТӘН ЕРЕКШЕЛІГІ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА МӘТІНДІ ТАЛДАУ

Ы.Н.Бердешова –

аға оқытушы, ҚазМемҚызПУ, Алматы қаласы

Ғалымдар көркем мәтінді тілдік талдаудың жолы мен жүйесін айқындап, көркем мәтінді тілдік талдаудың грамматикалық талдаудан өзгеше екеніне басты мән береді. Шығармадағы экспрессивті-эмоционалдық жүк көтеріп тұрған сөздер, сөз оралымдардың, интонациясы, автордың сөз қолдану ерекшелігі ерекше ескерілуі қажет екенін айтады.

Көркем мәтіннің өзіне тән ерекшелігі – жалпы адамға қатыстылығы, яғни дүниетаным мен оның көрінісі ең алдымен, адамның танымына бағытталады, ал берілген көркемдік шешім оқиғалар оның жан-жақты көрінісінің тәсілдері болып есептеледі. Мысалы, ертегі жанрларының өзінде барлығы адамзат дүниесінің заңдары бойынша үлгіге түседі, адамдық “мен” арқылы беріледі. Көркем мәтінде жазушы өз идеясын, көзқарасын жеткізуде оқырман қажетіне жарайтындай, түсініп оқитындай тілдік бірліктерді қолданады. Сол арқылы прагматикалық аспектілер – дискурс, жасырын мән, астарлама мән мәселелері анықталады.

Жазушы адам туралы бағалаушылық көзқарасын көркемдік-танымдық әрекеттің орталық субъектісі ретінде, ең алдымен, кейіпкерлер жасайтын бейнелер арқылы білдіреді. Сонымен, автор-кейіпкер-оқырман категориялары көркем шығарманың антропометриялық құрылымының мағыналық орталығы болып табылады. Ф.Ш.Оразбаева тілдік қатынасты жүзеге асыратын тұлғаларды зерттей келіп, мәтінді «ойлау, хабарлау,

баяндау, қабылдау, пайымдау құбылыстарымен байланысты, адамдар арасындағы тілдік қатынастың іске асуына негіз болатын қатысымдық жүйелі тұлға», - деп сипаттайды, мәтінді тілдік қатынастың мазмұндық тұтастығымен ерекшеленетін жүйе деп таниды.

Әр оқырманның көркем мәтіннен қабылдайтын мағыналық және эстетикалық ақпаратының көлемі де әр түрлі болады. Көркем мәтін ақпаратын қабылдап шығарма мазмұнын талдау оқырманның білім деңгейіне, жеке талғамына және қызығушылығына байланысты. Көркем әдебиетті оқу – шығармашылық процесс, кейіпкерлердің, нақты, бірегей және ерекше батыл әрекетінен оларды дерексіз, жалпы танымға апарды, бұл қасиет тек адамға ғана тән, оның мінез-құлқының қалыптасуына әсер етеді. Белгілі бір шығарманы әр кезеңдегі оқырман әр түрлі қабылдайды және талдайды. Автор оқырманға баға беруге, қорытынды шығаруға мүмкіндік береді. Кез келген көркем мәтіннің инварианттық діңі болады, ол мәтінді басқаша түсінуге жол бермейді. Көркем мәтіннің бірнеше қызметі болуы мүмкін: атап айтқанда, эстетикалық және философиялық, эстетикалық және тарихи. Прагматикалық тұрғыдан келгенде, көркем мәтінді зерттеуде адам факторын ескермеуге болмайды, себебі көркем мәтін прагматикасы тілдік қарым-қатынас субъектісіне қатысты, соған сүйенеді. Автор коммуникативтік мақсатқа жету үшін тілдік көрсеткіштер кешенін таңдайды, олар автордың лингвистикалық нұсқаушылары болып табылады. Көркем туындының құрылысы әр тарапты көптеген компоненттердің бірлігінен тұрады.

З.Ш.Ерназарованың пайымдауынша, прагматикадағы «жеке адам» ұғымы сөйлеу актілерін дүниеге келтіруге, қалыптастыруға және қабылдауға негіз болатын барлық қабілеттер мен белгілердің жиынтығын құрайды. Бұл жиынтық екіжақты байланыстан тұрады. «Тілдің прагматикалық аспектісі оның сыртқы дүние – сөйлеуші, тыңдаушы, сөйлеу жағдаяты, пресупозицияға қарай икемделе отырып, тиімді түрде қолданылуы».

Яғни прагматикалық аспект – көзге көрінбей, тек контекст арқылы ұғынылатын нәрсе емес, тілдің негізгі сипаттарының бірі, сондықтан тілде бұл қызметті атқаруға арналған құрал болу керек те, ол тілдің коммуникативтік қызметін жүзеге асырушы құрамдас бөлік – прагматика деп есептейді. Бұдан әрі ғалым тіл бірлігінің коммуникативті -прагматикалық аспектісін зерттеуде жеке адам бағдарын ұстану: жеке адамның сыртқы дүниені қабылдауының көрінісі ретінде қарау; жеке адамның уәждемесі мен мақсаты жүзеге асыру құралы ретінде қарастыру бағытында жүргізілуі тиіс деп түйіндейді. Осыған орай З.Ш.Ерназарова: «Адам тілдік таңбаларды өзара түсінісу үшін ғана емес, қарсы жақ тыңдаушының қызығушылығын оятып, оның реакциясын туғызу үшін де қолданады. Яғни хабарды жай жеткізу ғана емес белгілі бір түрде тыңдаушыны қабылдауға итеретін құралдарды пайдалана отырып жеткізу көзделеді. Сондықтан тілдің прагматикалық аспектісін зерттеу ықпал етуші тіл бірліктерін тілдің әр деңгейінде анықталуын қажет етеді», -деп жазады. Олай болса, жазушы көркем шығармаларда жергілікті ерекшеліктерді пайдалану арқылы **автор-кейіпкер-оқырман** арасында прагматикалық кеңістік орнатады. Жергілікті ерекшеліктер ойды құраушы тіл бірліктері ретінде **автор-кейіпкердің** шындыққа қатынасын бейнелейді. Ал **оқырман-адресат** оны қабылдап, саралайды, зерделейді, өзінше пайымдайды. Кез келген мәтін дүниетанымдық, және прагматикалық аспектіден құралып, тілдің көпқырлы бірлігін құрайды. Мәтіннің дүниетанымдық аспектісі оның семантикалық, композициялық жағын құраса, прагматикалық аспектісі семиотикалық және композициялық жағын құрайды. Сонымен, мәтіннің композициялық жағы дүниетаным мен прагматикалық қырын байланыстырушы дәнекер ретінде

қолданылып, мәтінді адам ойы мен көңіл-күйінің көрінісі ретінде сипаттайды. Көркем әдебиетте баяндаудың сәтті шығуына автордың дүниетанымы, шығармашылық ұстанымы, композиция мен сюжет, кеңістік пен уақыт ұғымдары арасындағы байланысты көрсете білуі ерекше маңызға ие болады. Көркем мәтін жалпы мәтінге тән құрылым заңдылықтарына ие болумен қатар өзіндік ерекшеліктері де болады. Осы даралықты көптеген факторлар, атап айтқанда, қолданыс аясы тарихи, саяси, мәдени-әлеуметтік ортасы, әдеби бағыты, мәтіннің стилі және жанры, автордың дүниетанымы, көркем-тілдік шеберлігі, даралығы, жалпы коммуникативтік жобасы, мәтін модальділігі қалыптастырады. Осының барлығы көркем мәтіндегі тілдік бірліктердің құрылымдық жүйесін ұйымдастырып, құрылымдық коммуникативті ұйымдасқан тұтастықты қатаң түрде сақтайды. Көркем мәтін имплициттілігі-көркем мәтінді басқа мәтін түрлеріне батыл қарсы қоятын фактор болып табылады. Көркем мәтін авторына тән қасиет-тілдік қолданыста оған жоғары дәрежеде еркіндік берілуі, яғни «қайталанбаушылық», ал көркем мәтіннен басқаларға «шаблондық» тән. Д.Н.Шмелев автордың мәтінін қабылдау мәселесі оқырман үшін екінші кезектегі процесс деп есептейді. Көркем мәтін тілінің ерекшелігі ондағы поэтикалық лексиканың бар бояуымен емес, функционалды-коммуникативті бағытпен анықталған әртүрлі тілдік тәсілдердің ерекше ұйымдасуында екенін ғалымдар баса айтады. Ә.Кекілбаев шығармаларының тіліне байланысты ең алғаш қалам тартқан Р.Сыздық болды. Зерттеуші ғалым Ә. Кекілбаевтың «Үркер» және «Елең-алаң» романдары бойынша елеулі еңбек жазып, лингвистикалық стилистика саласы бойынша көркем мәтінге талдау жасау үлгісін көрсетті. Аталған еңбекте сөздердің варианттылығы; әдеби тілдің бүгінгі лексикалық нормасына сәйкес келмейтін кейбір сөздер мен сөз тіркестердің қолданылғандығы; көпшілікке байланысты кейбір сөздер тобы, диалектизмдер мен сирек қолданылатын сөздердің стильдік статусы; уәжсіз қолданылған кейбір жергілікті сөздердің жазушылардың қай-қайсысында да бар екенін есте ұстау; сирек кездесетін немесе көнеріп, мағынасы күнгірт тартқан сөздердің, диалектизмдердің өзге функционалдық стильдерге қарағанда, көркем әдебиет стилінде қолданылу ерекшелігі мәселелері де сөз болады, автордың өзі іздеп тапқан не өзі жасаған (көбінесе тіркестер) тұлғалар да жоқ емес екендігі туралы да айтылады. «Көркем мәтін- коммуникация формасы, оған байланыс, белгі (код), меңгеру, тезаурус, дүниетаным, коммуниканттардың әлеуметтік, тарихи, ұлттық ерекшеліктері, интенцияның (мақсат, дәлел, себеп) коммуникативті-прагматикалық қарым-қатынас талаптарына сәйкес келуі жатады.

Көркем мәтіннің ақпараттық-мазмұндық және прагматикалық деңгейдегі экстралингвистикалық (когнитивті) аспектісі коммуниканттардың тілдік және әлеуметтік тәжірибесіне негізделеді, ақпараттық дүниетанымына және қатынасушылардың мақсатына сәйкес болады. Сөздің эстетикалық мәні оның сапасы ретінде сипатталады, ол мәтін жүйесінде лексикалық бірліктердің коммуникативті әлеует негізінде, тұтас бүтіннің бейнелі перспективасында, оның басқа элементтермен жан-жақты байланысында қалыптасады», – деген тұжырымы нақтылай түседі.

Шетел тілі сабағында көркем шығармалардан үзінділер, өлеңдер, мәтіндер қолдану, оларды жатқа айтқызу, аудару, шағын шығарма жазғызу, тіл дамыту жұмыстарын жүргізу көркем туындыны жақсы меңгеруге, пәнге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Ағылшын тілі сабағында көркем шығармаларды оқып үйренудің алға қойған міндеті жалпы шетел тілін оқып үйрену міндетімен ұштасады. Оларды оқыту студентті түсініп оқуға, мәнерлеп оқуға, шығарманың идеялық мазмұны мен көркемдік ерекшеліктерін сезіне білуге үйретеді. Әр түрлі шығармашылық жаттығулар, танымдық тапсырмаларды орындау кезінде студенттердің оқырмандық білік дағдылары, сондай-ақ шығарманың логикалық-мағыналық жағын түсіну, шығармаға, ондағы суреттелген жайларға өзіндік, дербес көзқарастары қалыптасады.

Сабақ үрдісінде көркем шығарманы оқу студенттің дүние танымын, саяси-идеялық көзқарасын, сенім-нанымын қалыптастырып, адамгершілікке баулиды. Бұл міндетті дұрыс шешу үшін сабақ идеялық мазмұнға толы болуы, оның ұйымдастырылуы, қолданылатын әдіс-тәсілі, оқу, талдау жұмысының сипаты – бәрі де жеке студенттің білім қорларының молайып, эстетикалық талғамының күшеюіне, қабылдау, сезіну т.б. жақсы қасиеттердің дамуына жағдай туғызатындай болып құрылуы қарастырылады.

Көркем мәтінді дұрыс түсіну – студенттердің өздерін қоршаған ортаны тануына, оны көре білуіне, адамның ішкі дүниесін түсінуіне, өз сезімдері мен ақыл-ойларын байытуға, шығармашылық құмарлықтарын арттыруға жағдай жасайды.

Оқытушының басты міндеті – осы процесті дамыта отырып, студентке педагогикалық әсер ету, оған жағдай жасау, оның шығармашылық күшінің оянуына ықпал тигізу, қызығуын дамыту, эстетикалық бейімділігі мен қабілеттілігін, соған сай жұмысқа деген дағдысы мен іскерлігін арттыру. Біздің осы міндеттерді іске асыруда жүргізген зерттеу жұмысымыздың бірі – мәтінді талдау. Біз студентті мәтін табиғатына үңілу, ойландыру, шығармашылық ізденіске баулу арқылы мәтіннің білімдік, танымдық,

ақпараттық мазмұнын айқындап түсіндіре білуге жетеледік. Тіл дамыту жұмыстары шығарманы талдау негізінде қалыптасатындықтан біз талдауға кіріспес бұрын алдымен сол сабақтың мақсаты мен мазмұнын ашып алуды көздедік. Ол үшін көркем шығарма мәтінін сағатқа бөліп, сабаққа сараланды, студенттер үшін сұрау-тапсырмалар дайындалынды, олардың танымдық қабілеттеріне сәйкес дербес іздендіру, яғни шығармашалық жұмыстар белгіленді.

Мәтінді талдаудың мазмұны мен мақсат-міндеттеріне мыналар жатады:

1. мәтіннің идеялық мазмұны мен көркемдік ерекшеліктері;
2. олардың арасындағы тығыз байланыс пен бірлестік, шығарма кейіпкерлеріне мінездеме беру;
3. мәтіндегі табиғат болмысы, тұрмыс-салт, дәстүрлік ерекшеліктер, шығарманың композициясы мен жанры.

Студенттердің шығармамен таныстығы оны оқудан басталады. Мәтінді түсініп, әсерленіп оқыған дұрыс, себебі талдаудың дұрыс арнаға түсуі осыған байланысты. Сабақтың бұл кезеңі студент белсенділігін арттыруды, оқытушының ұйымдастыру шеберлігін керек етеді. Көркем мәтінді талдау арқылы студенттер өмір шындығымен, онда кездесетін қилы-қилы тағдыр тауқыметімен, жазушының позициясымен танысады. Әрине, ондай таныстық студентке жазушы сомдаған кейіпкердің іс-әрекетін, мінез-құлқын ұғынуға әрекеттену, шығарма оқиғасына қызықтыру тұрғысында болады. Бұл оқу әрекеттерін ары қарай дамыту, оларды білімдік арнаға салу, студенттерді жазушының ойын аңғаруға, кейіпкер ісіне баға бере отырып ортақтастыру сабақтың негізгі мақсаты болады. Бұл мақсатқа жету талдау сайын тереңдей түсетін білім, білік дағдыларының қалыптасуына әкеледі. Сол себепті талдау қиын да емес, жеңіл де емес, студенттердің мүмкіндігіне ыңғайлап ұйымдастырылуы қажет. Мәтінді талдау үшін оның мазмұнын білу жеткіліксіз.

Білімгер пәннің дүниетанымдық мәнін, көркем шығарманың әсемдік пен әдемілікті өмір мен өнер тұрғысынан танытудағы ролін, сөз өнерінің тәрбие берудегі маңызын, талдау материалының өздерінің біліміне үйлесімділігі мен мөлшерін біле бастайды.

Шығарманы осы деңгейде талдауға студенттер біртіндеп дағдыланады. Сабақтың қайсысы болмасын оқытушының тікелей басқаруымен өтеді, үлгісін көрсетеді.

Көркем шығармалардан үзінділер оқытқанда студент назарын алдымен тақырыптың мазмұнын ашуға үйреткен жөн. Бұл тың жанр болғандықтан бірден талдау мүмкін емес. Алдымен студенттермен әңгімелесе отырып сөздік жұмысын жүргізу керек. Қажетті сөздерді астын сызып түсіндірмелі түрде берген дұрыс. Осы тақырыптас көрген кино немесе оқыған кітаптары болса, пікірлесе отырып талдау керек. Ағылшын тілі сабағында білімгердің тілін дамыту үшін шығарма талдаудың мынандай екі түрін қолдануға болады: іріктеп талдау; зерделеп, яғни тұтастай талдау. Іріктеп талдауда толық емес, шығарманың ең қажетті, өзекті деген мәселелері ғана талданады. Мысалы, әрбір көркем шығарма күрделі оқиға әр қилы адам әрекетінен тұратын болса, жазушының ойы, көтерген мәселесі сол суреттермен ұштасып жатады. Іріктеп талдауда солардың ішінен ең негізгісін таныту арқылы студенттерге көркем шығарманың мәні түсіндіріледі. Сол себепті студент мәтінді оқып, одан алған әсерін жинақтап қорытады.

Көркем шығарма талдаудың екінші түрі – тұтас, яғни зерделеп талдауда мәтіннің сюжетін сақтай отырып, оның әр абзацы жеке-жеке біртіндеп талданады. Көркем шығарма мазмұны, оның кейіпкерлерінің іс-әрекеттері жүйелеп талданады. Бұл жағдайда студент көркем туынды жөнінде толық мәлімет алады, бұл орайда білім тұтастығы сақталады. Студенттер көркем шығарманы осылай талдау арқылы жазушының сюжет құрау, суреткерлік шеберлігін танытып болады.

Жалпы ағылшын тілі сабағында көркем мәтінмен жұмыс істеудің мақсаты – студенттердің рухани дүниесін байытып, оларға көркемдік, сезімдік, адамгершілік, азаматтық тәрбие беру нәтижесінде оқырмандық тұрақты ынта-ықыласты, биік талғамды қалыптастыру негізінде, көркем шығармада бейнеленген құбылысты терең сезіммен қабылдауына қажетті білім, біліктілікті қамтамасыз етіп, олардың қисындық ой-өрісі мен тіл мәдениетін қалыптастыру болып табылады. Көркем шығарманы сабақта қолдану оқытушыға көп ізденіп, ұтымды, тиімді деген әдіс-тәсілдерді шығармашылықпен қолдана отырып, замана талабына сай оқытуды міндеттейді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сыздықова Р., Шалабаев Б. Көркем текстті лингвистикалық талдау – Алматы: Мектеп, 1989. – 128 б.
2. Ерназарова З.Ш. Сөйлеу тілі синтаксисінің прагмалингвистикалық аспектісі. – Алматы, 2001. – 215 б.
3. Шмелев А. Д. Русская языковая модель мира: материалы к слов// ВКН.: – М.: 2002. – 224 с.
4. Сыздық Р. Сөз құдіреті. – Алматы: Атамұра, 2005. – 272 б.

5. Бабенко, Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: учебник; практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. - М., 2004. - 496 с.

6. <http://www.bell-labs.com/project/tts/index.html>

Резюме

В статье рассматриваются лингвостилистические особенности художественного текста и навыки анализа художественного текста. По разнообразию, богатству и выразительным возможностям языковых средств язык художественной литературы стоит значительно выше всех других стилевых разновидностей литературного языка, являясь наиболее полным и совершенным его выражением, хотя и включает в свой состав некоторую долю нелитературных языковых элементов.

Summary

The article deals with the linguistic stylistic peculiarities of the artistic text and skills of the analysis of artistic text. Diversity, richness and expressive possibilities of language tools language of fiction is much higher than all other styles and varieties of literary language, being the most complete and perfect its expression, though, and comprises some share of non-literary language elements.

МЕЖКУЛЬТУРНОЕ ОБЩЕНИЕ – СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ.

Г.Б.Шарипова -

старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации и переводческого дела

Түйін

Бұл мақалада шет тілін оқытудың қажеттілігі мен мәдени аралық қарым-қатынастардың рөлін қарастырады. Сонымен қатар ана тілінің әлеуметтік мәдени ортадағы рөлі мен оқып үйренетін тілдегі елдің мәдениет көрсеткішін қалыптастырудағы маңызына тоқталған. Қазіргі кезде күнделікті қатынас аясында тіл үйренушілердің күзиреттілігін арттыру үшін қатынас моделін, мәдени стереотиптерді, құндылықтар бағдарын, жаңа ақпарат технологияларын қолдана білудің өзектілігі артып келеді.

Abstract

This article reveals the role of intercultural communication and the need to learn a foreign language. Along with that it shows the role of the mother tongue in the socio cultural environment as well as the culture of the target language. At present time intercultural communication in everyday communication – is actual in the knowledge of models of communication, cultural stereotypes, values, images and symbols of culture, the use of new information technologies in shaping the basis of the above competencies in students.

Одной из важных задач любого учебного заведения является воспитание подрастающего поколения в духе демократии, свободы, личного достоинства, приобщение их к универсальным, глобальным ценностям, формирование умений общаться и взаимодействовать с представителями соседних культур и в мировом пространстве.

Для этого требуется «усиление гуманитарной и практической направленности учебных дисциплин, включение в их содержание материалов, помогающих обучающимся освоить ценности общества и культуру, в которой они живут, способы самоопределения в них» /1/. Одним из ведущих принципов воспитания становится принцип культуросообразности, предполагающее воспитание на общечеловеческих ценностях, которое строится в соответствии с ценностями и нормами национальной культуры и региональными традициями, не противоречащими общечеловеческим ценностям.

Таким образом, изучение культуры в процессе обучения отдельным учебным дисциплинам вносит существенный вклад в воспитание подрастающего поколения. Предмет «иностранный язык» занимает в этом ряду особое место. Он не только знакомит с культурой стран изучаемого языка, но путем сравнения оттеняет особенности своей национальной культуры, знакомит с общечеловеческими ценностями.

Главной целью обучения иностранным языкам является формирование способности к участию в межкультурной коммуникации, что особенно важно сейчас, когда смешение народов, культур, языков достигло невиданного размаха. Остро встала проблема воспитания терпимости к чужим культурам, пробуждение интереса и уважения к ним, преодоление в себе чувства раздражения от избыточности,

недостаточности или просто непохожести других культур. Развитие способностей к межкультурной коммуникации представляет собой адекватное взаимопонимание двух и более участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам. Это ведет к формированию таких качеств личности, как открытость, терпимость и готовность к общению. Открытость позволяет увидеть в культуре страны изучаемого языка непривычное, чужое. С открытостью связана способность человека терпимо относиться к проявлениям чуждого, непривычного в других культурах, готовность к межкультурному общению, которые являются существенной составляющей коммуникативной компетенции и обеспечивают активное общение с представителями иных социокультурных общностей. В ходе межкультурного общения речевые партнеры могут отличаться друг от друга в отношении ценностно-ориентационного мировидения, образа и стиля жизни, моделей речевого и неречевого общения.

В настоящее время актуальность приобретает межкультурная коммуникация в сфере повседневного общения - знание моделей общения, культурных стереотипов, ценностных ориентиров, образов и символов культуры, использование новых информационных технологий в формировании основ вышеуказанной компетенции у обучающихся. Новые информационные технологии позволяют создавать аутентичную языковую среду и открывают новые возможности для межкультурного общения, что позволяет учащимся увидеть практическую пользу изучения иностранного языка.

Использование метода телекоммуникационных проектов в учебном процессе является тем средством, которое обеспечивает наиболее эффективное иноязычное общение на межкультурном уровне в пределах школьной программы.

Метод телекоммуникационных проектов рассматривается как эффективный способ создания аутентичной языковой среды, в которой происходит приобщение обучающихся к иноязычной культуре с учетом особенностей родной культуры, через осознание обучающимися культуры родного и изучаемого языков.

Формирование основ межкультурной коммуникативной компетенции у обучающихся будет более эффективным при условии, если:

- процесс обучения иностранному языку на межкультурной основе будет организован с использованием метода телекоммуникационных проектов как средства создания аутентичной языковой среды;

- модель обучения по формированию межкультурной коммуникативной компетенции будет создана с учетом возрастных и психологических особенностей обучающихся, основных положений коммуникативно-деятельностного подхода и опираться на принципы: коммуникативности; проблемности; культуросообразности; учета родного языка и культуры; познания и учета культурных ценностей; этнографичности;

- содержание обучения будет отобрано с учетом целенаправленной и управляемой иноязычной речевой деятельности в соответствии с правилами общения и национально-культурными особенностями двух стран.

Для осознания обучающимися себя как культурно-исторических субъектов, являющихся носителями и выразителями не одной, а целого ряда взаимосвязанных культур, для подготовки их к выполнению в обществе роли культурного посредника в ситуациях межкультурного общения, для развития у них общепланетарного мышления и этики поведения, а также таких качеств, как социокультурная наблюдательность, культурная непредвзятость, готовность к общению в инокультурной среде, речевой и социокультурный такт, т.е. для поликультурного и билингвистического развития языковой личности обучаемых необходимо создание реальных условий.

При формировании межкультурного пространства необходимо использовать материал о родной стране, который позволяет развивать у обучаемых культуру представления родной культуры на иностранном языке (в условиях межкультурного общения), а не только на ее опору при формировании представлений об иноязычном культурном сообществе, так как в процессе межкультурного общения приходится интерпретировать не только чужую культуру, но и представлять свою собственную культуру. По этому родной мир обучаемого не только не должен игнорироваться при изучении иностранного языка, но и учитываться при отборе культуроведческого наполнения современных учебников и пособий по иностранному языку.

Однако привлечение культуроведческих компонентов при обучении иностранным языкам абсолютно необходимо для достижения основной практической цели – формирование способности к общению на изучаемом языке. По этому поводу совершенно справедливо писал Г.В.Колшанский:

«включение в программу обучения иностранным языкам страноведческих элементов культурологических сведений, реалий и т.д. связано не со стремлением придать учебному процессу занимательность, а с внутренней необходимостью самого процесса обучения»/2/. Возникает закономерный вопрос, в чем же состоит эта внутренняя необходимость. Дело в том, что особое познание мира той или иной человеческой общностью, обычаи, нашедшие отражение в культуре, передаются в языке и могут стать препятствием при общении представителями разных народов. Этот факт хорошо известен педагогам и методистам XIX и начала XX веков. Еще К.Д.Ушинский писал: «Вот почему лучшее и даже единственное средство проникнуть в характер народа – усвоить его язык, и чем глубже мы вошли в язык народа, тем глубже мы вошли в его характер» /3/.

В ряде случаев стремление усилить культуроведческую направленность в обучении языкам носило несколько наивный характер.

М.Вальтер, преподававший немецкий язык в Шотландии, оборудовал аудиторию для занятий в виде немецкой пивной, что, по его мнению, должно было содействовать изучению данного конкретного языка. Для 20-х годов XX века характерно шовинистическое высказывание немецкого методиста

Ф. Аронштейна, который, перефразируя известные слова Бисмарка, упрекал немецких учителей французского языка в том, что они виновники проигрыша Германии в I мировой войне, поскольку не использовали или слабо привлекали материалы по культуре и страноведению Франции и тем самым не готовили своих учеников к пониманию особенностей наиболее вероятного потенциального противника.

Утверждение социологических идей в лингвистике и формирование интердисциплин, в частности, американкой «этнолингвистики», привело к утверждению о том, что язык определяет сознание людей, говорящих на этом языке. В этом отношении известна гипотеза «Сепира – Уорфа» о том, что разные народы, говорящие на своем языке, имеют свою систему понятий, как бы свое мышление. Данная гипотеза была использована некоторыми методистами и психологами для построения теории обучения языкам. Так, создатели аудиолингвального метода Ч.Фриз и Р.Ладо утверждали, что надо не только обучать языку, но и формировать новое иноязычное мышление. В связи с этим лозунгом они предлагали разделить весь курс обучения иностранному языку на две ступени. На первой формируются отдельные компоненты нового мышления наряду с обучением языку, а на второй – завершается становление в целом иноязычной системы понятий. В нашей стране аналогичные идеи разделял профессор Б.В.Беляев. Характеризуя выдвинутый им «сознательно-практический метод», он утверждал о необходимости формировать иноязычное мышление, наряду с обучением языку. В соответствии с этим лозунгом при семантизации иноязычной лексики нельзя опираться не только на перевод, но и на различные виды наглядности, так как последние вызывают привычные понятия, а надо пользоваться при раскрытии значения новых иностранных слов расширенным толкованием. Идею о формировании нового иноязычного мышления мы находим и в работах А.П.Старкова и его сторонников. Однако с течением времени данная концепция начинает исчезать со страниц методической литературы.

Наукой так и не было доказано, что человеческие сообщества, говорящие на разных языках, обладают совершенно разными системами понятий, т.е. разным мышлением, а также при наличии разных систем понятий вряд ли было бы возможно быстрое распространение идей, осуществление синхронного перевода. Подлинное решение вопроса о важности культурологической направленности в практическом овладении общением на неродном языке возможно лишь с учетом последних достижений социоллингвистики, психологии общения и т.п. С позиций социологической теории коммуникации процесс общения людей есть обмен информацией, при котором один из участвующих в общении владеет некоторой информацией, которая не известна другому, иначе содержательной коммуникации не происходит. «Информационное» неравенство возникает за счет того, что часть знаний одного из собеседников является индивидуальной, т.е. полученной в результате личного опыта. С другой стороны, в процессе коммуникации должна быть общая информация, образующая исходный пункт для общения.

Таким образом, для успешного общения необходимо не только владеть одинаковыми языковыми средствами собеседника (фонетическими, лексическими, грамматическими навыками), но и общими содержательными знаниями о мире. Такие когнитивные знания принято называть фоновыми знаниями. К фоновым знаниям относятся как вербальные, так и невербальные средства обучения языку, которые отличаются у разных народов. Так, для англо-говорящего индивидуума абсолютно понятны такие реалии, как «backwoods» - член палаты лордов, редко бывающий на заседаниях – или «Band of Hope» - старая дева, ищущая жениха. Для других национальных сообществ они непонятны.

Различаются и невербальные средства. Так, русский, останавливая проходящую машину, поднимает руку, а француз поднимает большой палец в направлении нужного ему пути. Существуют

различия и в речевом этикете. Русские при встрече и прощании пожимают руки, что совершенно невозможно для японца, который при встрече здоровается поклонами или для европейцев совершенно исключено заговаривать с незнакомыми попутчиками во время поездки. Попытки заговорить воспринимаются ими как бескультурье.

Итак, обучение общению на иностранном языке овладение социокультурными знаниями и умениями. Без них нет практического овладения языком.

Из этого следует, что культуроведческая направленность обучения иностранным языкам обеспечивает реализацию не только общеобразовательных и воспитательных целей, но и обязательно практических целей.

В заключение следует добавить, что обучаемому необходимо осознать свое мышление и особенности восприятия мира представителями родного и изучаемого языков, т.е. как языковую, так и когнитивную стороны языкового сознания.

Используемая литература:

1. Маркова А.К., Орлов А.Б., Фридман Л.М. Мотивация учения и ее воспитание у школьников. – М., 1996.
2. Колшанский Г.В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения. – ИЯШ, 1999.
3. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. и др. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2003.
4. Ушинский К.Д. Родное слово. // Собр. соч. – М.-Л., 1948. – Т.6.

УДК:796.819.015.1.034.6

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ФИЗИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ У ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ БОРЦОВ ГРЕКО-РИМСКОГО СТИЛЯ ВЫСОКОЙ КВАЛИФИКАЦИИ

Дошыбеков А.Б.,-

Магистр «Физическая культура и спорт»-

Ниязакынов Е.Б. -

магистрант-Казахская академия спорта и туризма

Резюме

Особенности развития физических качеств у борцов греко-римского стиля высокой квалификации

Дошыбеков А.Б., Ниязакынов Е.Б

В результате исследования был выявлен уровень развития силовых и скоростно-силовых качеств спортсменов высокой квалификации, специализирующихся в греко-римской борьбе. Анализ экспериментальных данных свидетельствует о том, что ведущими в греко-римской борьбе являются силовые качества, которые обуславливают повышение роста спортивного мастерства от КМС до МС. Полученные данные могут использоваться при построении и контроле тренировочного процесса спортсменов с высокой квалификацией, которые специализируются по греко-римской борьбе и другим видом единоборств.

Түйін

Жоғары дәрежелі грек-рим күресшілерінің дене қасиеттері дамуының ерекшеліктері

А.Б. Дошыбеков., Ниязакынов Е.Б

Зерттеу нәтижесінде грек-рим күресімен маманданушы жоғары дәрежелі спортшылардың күш және күшті-шапшаңдықты қасиеттері деңгейі айқындалды. Эксперименталді мәліметтер сараптамасы көрсеткендей, басты дене қасиеті күш– СШҮ-нен СШ дейінгі грек-рим күресі бойынша спорттық шеберлікті арттыруды қамтамасыз ететін қасиет болып табылады. Алынған мәліметтер грек-рим күресі мен басқа жекпе-жек спорт түрлерімен маманданушы жоғары дәрежелі спортшылардың жаттығуы барысында қолданылады.

Peculiarities of development of physical qualities of highly-qualified Graeco-Roman wrestlers
Doshybekov A.B.

The investigation was devoted to the detection of the level of power and speed-power qualities of highly-qualified sportsmen specialized in Graeco-Roman wrestling. The experimental analysis confirms that the leading are power qualities which influence to the growth of sports mastership in Graeco-Roman wrestling from Candidate to Master of sports to Master of sports. Received data may be used while organizing and controlling training process of highly-qualified sportsmen specialized in Graeco-Roman wrestling and other types of martial arts.

Аннотация. Ведущими в греко-римской борьбе являются силовые качества, которые обуславливают повышение роста спортивного мастерства от КМС до МС.

Ключевые слова: скоростно-силовые качества, мастера спорта, кандидаты в мастера спорта.

Актуальность исследования. В современном спорте вопрос о повышении результатов в соревновании находится в тесной взаимосвязи с оптимизацией средств и методов тренировочного процесса. Особое значение в подготовке борцов занимает выявление соотношения и состава средств физической подготовки, направленных на развитие силы и скоростно-силовых качеств. Его успешное решение, по мнению тренеров, позволит задействовать значительные резервы учебно-тренировочного процесса и поднять на качественно новый уровень теорию и практику этого вида спорта. Анализ исследований и публикаций свидетельствует, что на современном этапе развития спорта в греко-римской борьбе практически отсутствуют данные по указанной проблеме [1, 2, 3, 4].

Целью нашего исследования было выявление уровня развития силовых и скоростно-силовых качеств спортсменов высокой квалификации, специализирующихся в греко-римской борьбе.

Методы и организация исследования. В ходе исследования использовались теоретический анализ научно-исследовательской литературы, педагогическое тестирование и методы математической статистики.

Исследование проводилось в спортивном зале греко-римской борьбы на спортивной базе Достык г. Алматы. В тестировании приняли участие следующие 16 борцов греко-римского стиля на этапе максимальной реализации индивидуальных возможностей в период соревновательного мезоцикла, когда подготовленность спортсменов находилась на высоком уровне: 8 мастеров спорта (МС) в возрасте от 19-21 года со спортивным стажем занятий 12-13 лет; 8 кандидатов в мастера спорта (КМС) в возрасте от 17-18 лет со спортивным стажем занятий 10-11 лет. Все испытуемые являлись членами национальной и молодежной сборной Казахстана.

В период соревновательного мезоцикла спортсменам было предложено выполнить педагогические тесты, определяющие у них уровень развития силовых и скоростно-силовых качеств. Все использованные тесты отвечают требованиям информативности, надежности и эквивалентности. Силовые качества спортсменов исследовались по следующим показателям: максимальная сила ведущей руки, вис на согнутых руках, сгибание и разгибание рук в упоре лежа, поднимание туловища из положения лежа в положение сидя в течение 30 секунд. Скоростно-силовые качества спортсменов тестировались по данным таких контрольных упражнений, как: количество прыжков вверх, в длину с места и через скакалку за 1 минуту. Обработка результатов тестирования проводилась с помощью определения достоверности различий по t-критерию Стьюдента в компьютерной программе Excel.

Результаты исследования. В таблице 1 приведены результаты исследования уровня развития силовых и скоростно-силовых качеств спортсменов высокой квалификации, специализирующихся по греко-римской борьбе.

Таблица 1 - Различия в показателях развития силы и скоростно-силовых качеств борцов греко-римского стиля высокой квалификации ($n_1 + n_2 - 2 = 14$)

Показатели силовых и скоростно-силовых качеств борцов	КМС ($n = 8$)		МС ($n = 8$)		t	P
	\bar{X}	S	\bar{X}	S		

максимальная сила ведущей руки, кг	51,1	9 ^{2,9}	55,9	23 ^{2,6}	1,45	<0,05
Сгибание-разгибание рук в упоре лежа, количество раз	81,9	7 ^{3,8}	96,4	0 ^{3,7}	2,710	<0,05
вис на согнутых руках, с	56,1	7 ^{3,8}	64,9	8 ^{2,9}	1,803	>0,05
поднимание туловища из положения лежа в положение сидя в течение 30 с, количество раз	38,1	3 ^{1,1}	43,7	8 ^{1,7}	2,667	<0,05
прыжок в длину с места, см	250,9	3 ^{4,0}	257,9	8 ^{2,9}	1,397	>0,05
прыжок в высоту с места, см	53,3	8 ^{1,7}	55,6	4 ^{1,6}	0,950	>0,05
прыжок через скакалку, количество раз в минуту	181,0	2 ^{3,2}	183,7	0 ^{0,5}	0,831	>0,05

В процессе исследования было установлено, что у мастеров спорта по ряду тестов эти показатели существенно выше. Так, результат силы сгибателей ведущей руки имеет статически значимое различие ($t = 2,623$; $P < 0,05$): у КМС - 51,1 кг, у мастеров спорта - 55,9 кг. В процентном отношении превосходство мастеров над кандидатами составляет 9%.

Количество повторений в тесте сгибание-разгибание рук в упоре лежа увеличивается от 81,9, у КМС до 96,4 раза у МС. Преимущество в количестве сгибаний-разгибаний рук у МС над КМС составляет 17%; достоверность различия находится на уровне $P < 0,05$ ($t = 2,710$).

Следующий показатель - вис на перекладине на согнутых руках. Здесь результаты мастеров спорта превосходят результаты кандидатов на 8,8 секунды, что в процентном отношении составляет 15%. Тем не менее в силу большой вариативности показателей кандидатов в мастера спорта достоверность различий не достигает необходимого уровня значимости ($t = 1,803$; $P > 0,05$).

Сравнивая показатели борцов в поднимании туловища из положения лежа в положение сидя в течение 30 с, видим, что мастера спорта демонстрируют более высокие результаты (43,7 раза), чем кандидаты в мастера (38,1 раза). Различия между результатами достоверны ($t = 2,667$; $P < 0,05$).

Таким образом, в результате сравнительного анализа показателей силовых качеств борцов греко-римского стиля было установлено, что по большинству тестов (3 из 4) спортсмены с более высокой квалификацией превосходят менее квалифицированных спортсменов.

Сравнение борцов по скоростно-силовым качествам показывает, что ни по одному из показателей (прыжок в длину с места, прыжок в высоту с места, прыжок через скакалку) мастера спорта не имеют достоверного преимущества над кандидатами в мастера спорта. Во всех случаях t-критерий Стьюдента не достигает необходимого уровня значимости. Это хорошо заметно на рисунке 1.

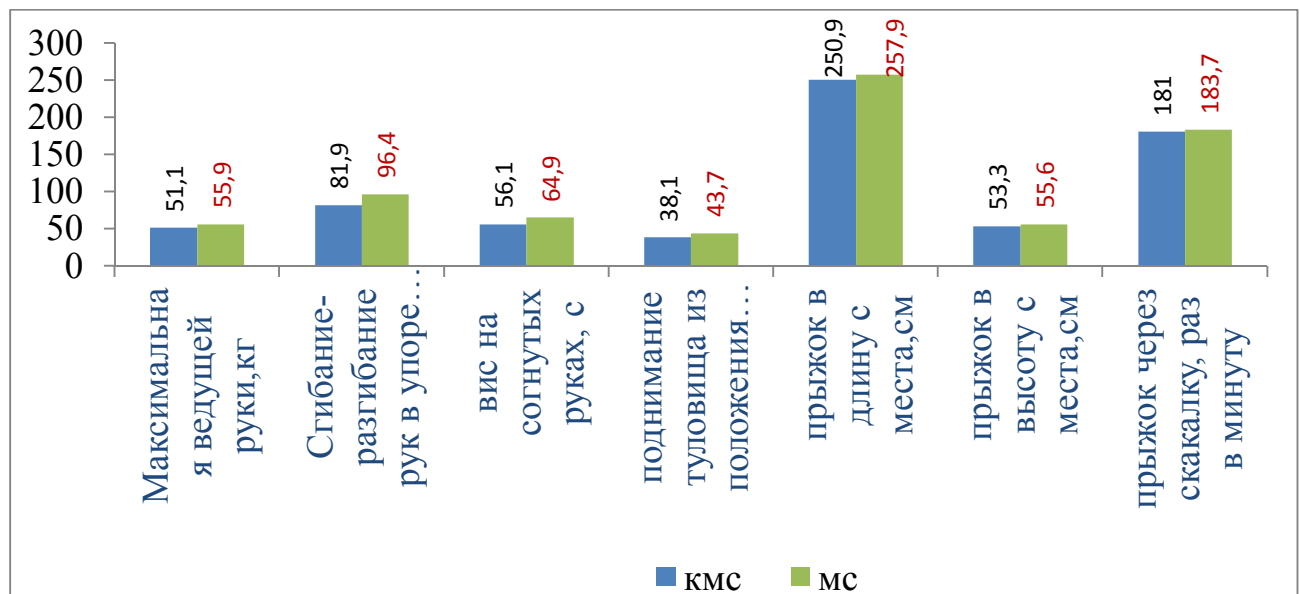

Рисунок 1 - Показатели развития силы и скоростно-силовых качеств у высококвалифицированных борцов греко-римского стиля

Интерпретируя и обобщая результаты сравнительного анализа можно говорить о том, что в структуре физических качеств борцов греко-римского стиля по мере роста спортивного мастерства начинают преобладать силовые компоненты, подчеркивая тем самым специфику и характер двигательных действий в данном виде борьбы.

Заключение. Анализ экспериментальных данных свидетельствует о том, что ведущими в греко-римской борьбе являются силовые качества, которые обуславливают повышение роста спортивного мастерства от КМС до МС. Полученные данные могут использоваться при построении и контроле тренировочного процесса спортсменов с высокой квалификацией, которые специализируются по греко-римской борьбе и другим видам единоборств.

Литература

1. Бойко В.Ф., Данько Г.В. Физическая подготовка борцов. – Киев: Олимпийская литература, 2004. – 224 с.
2. Данько Г.В. Индивидуализация тренировочного процесса борцов высокой квалификации. – Автореферат. ... канд. пед. наук. – К., 1999. - 16 с.
3. Игуменов В.М. Подливаев Б.А. Спортивная борьба: учебник для фак. отделений физвоспитания. – М.: Просвещение, 1993. – 240 с.
4. Конженевский А.Н., Дахновский В.С., Подливаев Б.А. Диагностика тренированности борцов //Теория и практика физической культуры. – 2004. - №2. – С. 28-32

ЭЛЕКТР ЖӘНЕ МАГНИТ ӨРІСТЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ПРИНЦИПТЕРІ

Ж.Х. Тубитбаева - 6M011000 Физика 2 курс магистранты

Ғылыми жетекшісі: п.ғ.д., доцент **А.Файзуллаев**

(Алматы қ., Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

Аннотация: Мақалада электр және магнит өрістерін оқытудың дидактикалық принциптерін жүзеге асыру мүмкіндіктері қарастырылған.

Түйін сөздер: электр және магнетизм, Максвелл теориясы, дидактикалық принциптер, электромагниттік құбылыстар, оқыту.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается применение дидактических принципов при обучении электрических и магнитных полей, а также применимость дидактических основ изучения к теории Максвелла в процессах

взаимного превращения Электрических и Магнитных полей. При этом подчеркивается, что особое место среди дидактических принципов занимает принцип наглядности в изучении физики. Это объясняется значимостью процессов восприятия, анализа и обобщения материалов обучающимися.

SUMMARY

The article discusses the use of didactic principles in teaching electric and magnetic fields, as well as the applicability to the study of teaching the basics of Maxwell's theory in the process of mutual transformation of electric and magnetic

Елбасы Н.Ә.Назарбаев еліміздің даму жолын айқындайтын «Қазақстан-2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты халыққа Жолдауында: «Жаңа технологиялық толқын жалына жармасып, теңдессіз инновациялар жасау барлық елдің қолынан келе бермейді. Біз осыны жете түсінуге тиіспіз. Сондықтан біз өте шынайы, барынша прагматикалық стратегия құрғанымыз жөн» - деп жоғары білімді ұлт қалыптастыру арқылы бәсекеге қабілетті мемлекет құру міндетін алға қойды.

Сәйкесінше, білім берудің де болашақтағы стратегиялық бағыттары мен даму мақсат-міндеттері негізінде білім беру жүйесінің қазіргі даму кезеңінің алдына оқыту үдерісінің негізгі мәселесін қойып отыр. Сондықтан еліміздегі физикадан білім беру қазіргі индустриялық және ақпараттық қоғамның талаптарын қанағаттандыруға бағытталуы тиіс. Бұл бағытта тұрақты ізденістер арқылы ақпараттық және коммуникациялық технологияларды белсенді түрде пайдалана алатындай білім берудің әдістемелік жүйесіне жаңа өзгерістер енгізуді қажет етеді.

Қазіргі таңда физика саласында білім беру үдерісін ақпараттандыруда басты элемент ақпараттық технологиялардың құралдарымен жабдықталған ақпараттық ресурстарды меңгертуге негізделген жоғары білім беру жүйесін құру болып табылады.

Қазіргі кезде инновациялық технологиялардың дамуы жаңа әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайға қарай бейімделіп келеді. Мұнда, қоғамдағы жаңа ақпараттық құбылыстар мен жайттар, сонымен бірге ақпараттық қажеттілікпен айқындалады. Сонымен бірге бұл бағыттағы зерттеулердің деңгейі, білім, ғылым, өндіріс болашағының қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды. Еліміздің экономикасы мен дамуының негізі болған техникалық білім беру саласының негізі болған физика ғылымы бойынша білім беру зерттеулерін ұйымдастыру болып отыр.

Білім беру саласын ақпараттандыру оқыту үдерісін ақпараттандыру үдерістерімен бірге жүретіні белгілі. Сондықтан инновациялық технологиялардың, мультимедия құралдарының кең таралуы заман талабына сай білім беру үдерісін жасап, жүзеге асыра отырып, білім алушылардың тұлғалық, адамгершілік, ұлтжандылық ұстанымдарына басымдық береді. Оқу үдерісін жаңа деңгейге көтере алады. Сол секілді физика пәнінде электромагниттік құбылыстарды оқыту негізгі мәселе болып отыр.

Фарадейдің қосқан негізгі жаңалығы ретінде электромагниттік құбылыстар физикасына Ньютонның алыстан әсер ету теориясынан бас тарту мүмкіндігі болатын, сондай-ақ кеңістікті күш сызықтарымен толтырып тұратын өріс ұғымын енгізуі шын мәнінде электромагниттік құбылыстарды зерттеуге қомақты үлесін қосты. Тарихтан белгілі болғандай Г.Галилейдің негізгі идеялары да И.Ньютонның математикалық шеберлігі мен ерекше физикалық интуициясы арқылы дамытқаны белгілі болды.

1860-1865 жылдары Максвелл электр, магнит өрістері туралы Фарадейдің идеялары негізінде және көптеген тәжірибелер нәтижелерін қорыта келе, зарядтар мен токтар жүйесі туғызатын электромагниттік өріс теориясын жасады.

Электромагниттік өріс теориясын сипаттайтын теңдеулер жүйесін талдай отырып, Максвелл электромагниттік өріс кеңістікте электромагниттік толқын түрінде тарай алады деген теориялық болжам жасады. Максвелл теориясының негізінде жұлдыздар мен планеталарда, сондай-ақ микро дүниедегі, атомдар ішінде өтетін сан алуан құбылыстарды сипаттау мүмкін болды.

Максвелл теориясы ортаның ішінде өтіп жатқан, әрі электр және магнит өрістерін туғызушы ішкі механизм құбылыстарын қарастырмайды. Электромагниттік өріс теориясының негізін Максвелл теңдеулері деп аталатын теңдеулер жүйесі құрайды.

Электр зарядын қоршаған ортада белгілі бір физикалық қасиеттері бар электростатикалық өріс болатыны сияқты, токтарды қоршаған ортада да магнит өрісі деп аталатын өрістің ерекше түрі пайда болады. Электростатикалық өрістің бар-жоғы оған әкелінген зарядталған денелерге әсер етуші күш арқылы білінеді. Магнит өрісі, осы өріске әкелінген тогы бар өткізгішке әсер ететін күш арқылы байқалады. Мысалы, бірдей бағытта ток жүріп жатқан параллель екі өткізгіш өзара тартылады. Мұны біз былай деп түсіндіреміз: токтардың әрқайсысы өзін қоршаған ортада магнит өрісін тудырады да, ол өріс

екінші токқа әсер етеді.

Физиканы оқытудың ғылымилық принципі жайлы айтар болсақ ток жүріп тұрған өткізгіштің формасына, оның орналасуына және ондағы токтың бағытына байланысты магнит өрісінің токқа әсері әрқилы болады. Сондықтан магнит өрісін сипаттау үшін оның тек белгілі бір токқа әсерін қарастырамыз. Өткізгіштер бос кеңістікте орналасқан деп есептейік.

Электростатикада біз электростатикалық өрістің қасиеттерін зерттеу үшін нүктелік зарядты, яғни өрісті тудырып зарядтардың қашықтығымен салыстырғанда, өлшемдері өте кіші денеде түйіршіктелген зарядты пайдаланамыз.

Физиканы оқытудағы дидактикалық принциптердің ішіндегі физиканы оқытудағы көрнекілік принципі, ол оқушылардың материалын қабылдау, талдау және жалпылау үрдісінің мәнінен туындайды. Оқу барысының әр түрлі кезеңдерінде көрнекілік түрліше функцияларды орындайды. Физиканы оқыту практикасы бұл принципті жүзеге асыруға бағытталған арнайы құрал-жабдықтар жасауды қажет етеді (геометриялық фигуралардың модельдері, кестелер, оқу диафильмдері, кинофильмдер, теледидар, микрокалькуляторлар және т.б.).

Ескеретін бір нәрсе, көрнекілікті қалай болса солай қолдана бермей, тек қажеттілігіне, тиімділігіне қарай пайдалана білудің маңызы зор. Мысалы, геометриялық оптика тарауының алғашқы сабақтарында фигуралардың әр түрлі моделін көрсету оқушылар үшін пайдалы болады да, кейінірек олардың кеңістік қиялын дамытуға кері әсер етуі мүмкін, яғни оптиканы үйретуде нақты көрнекілік біртіндеп «абстрактылық көрнекілікке» (жазық сызбаларды қарастыру) орын беруі тиіс.

Физиканы оқытудағы саналылық және белсенділік принципі, жүйелілік және реттілік принципі, түсініктілік принципін қолданудағы техникалық құралдардың ең маңызды дидактикалық ерекшелігі оның ақпаратпен жоғары дәрежеде қамтамасыз етілгендігінде. Бұл өз кезегінде оқу үдерісінде уақытты тиімді пайдалануға, оқыту сапасын арттыруға септігін тигізеді. Дегенмен, сабақта оқушылардың ақпаратты қабылдау мүмкіндігінен ақпарат көлемін асырмау қажет. Оқытудың техникалық құралдары арқылы оқылатын құбылыстар мен үдерістерге тереңірек бойлай аламыз. Ақпараттық технология мен оқытудың техникалық құралдары көмегімен оқушыларға мектеп жағдайында көрсетілуі қиын немесе мүмкін емес құбылыстарды көрсете аламыз.

Оқытудың техникалық құралдары көмегімен, оның ішінде экрандық-дыбыстық құралдар көмегімен оқу материалын ғылыми ақпараттық тұрғыдан бере аламыз. Сонымен компьютермен оқыту оқушыларға оқылатын құбылыстар мен объектілер туралы толық және дәл ақпаратты бере отырып, оқу сапасын арттырады, оқытудың көркемділігін арттырады, яғни оқушыларға қиын да күрделі материалдарды көрнекі түрде түсіндіруге қол жеткізеді, оқытудың тиімділігін жоғарылатады және оқыту материалын түсіндіру мүмкіндігін арттырады, оқушылардың ғылыми дүниетанымдық көзқарастарын қалыптастыра отырып, олардың білімге құштарлығын, табиғи сұранысын қанағаттандырады, мұғалімдерді техникалық жұмыстан босата отырып, үнемденген уақытта олардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай жасайды, мұғалім мен оқушының жұмысын жеңілдетеді.

Оқытудың техникалық құралдарының ішінде қабылдауға арналғандары оқытудың экрандық құралдары, дыбыстық құралдары, экрандық-дыбыстық құралдары жиі қолданылады. Сондай-ақ компьютерлік техника (ақпараттық және коммуникациялық технология құралдары) оқытудың өзіндік ерекшеліктері мен артықшылықтары, қолдану мүмкіндігі де кеңірек болып отыр.

Электр өрісі – электромагниттік өрістің дербес бір түрі. Ол электр зарядының айналасында немесе бір уақыт ішіндегі магнит өрісінің өзгерісі нәтижесінде пайда болады. Электр өрісінің магнит өрісінен өзгешелігі – ол қозғалатын да, қозғалмайтын да электр зарядтарына әсер етеді. Электр өрісінің бар екендігін оның қозғалмайтын зарядқа әсер ететін күші бойынша байқауға болады. Электр өрісінің кернеулігі – электр өрісінің сандық сипаттамасы болып табылады.

Магнит өрісі – қозғалыстағы электр зарядтары мен магниттік моменті бар денелерге (олардың қозғалыстағы күйіне тәуелсіз) әсер ететін күштік өріс. Магнит өрісі магниттік индукция векторымен (B) сипатталады. Магниттік индукция векторының мәні магнит моменті бар қозғалыстағы электр зарядына және денелерге өрістің берілген нүктесінде әсер етуші күшті анықтайды. «Магнит өрісі» терминін 1845 ж. ағылшын физигі М.Фарадей енгізген. Ол электрлік өзара әсер сияқты магниттік өзара әсер де бірыңғай материялық өріс арқылы беріледі деп санаған. Электр-магниттік өрістің классикалық теориясын Дж.Максвелл жасаған (1873), ал кванттық теориясы ХХ ғасырдың 20-жылдары жасалды. Магнит өрісінің көздері – магниттелген денелер, тогы бар өткізгіштер және қозғалыстағы зарядталған денелер. Бұл көздердің табиғаты бір: магнит өрісі зарядталған микробөлшектердің (электрон, протон, ион), сондай-ақ, микробөлшектердің меншікті (спиндік) магнит моменті болуының нәтижесінде пайда

болады. Айнымалы магнит өрісі электр өрісінің, ал электр өрісі магнит өрісінің уақыт бойынша өзгерісі нәтижесінде пайда болады. Электр және магнит өрістері, олардың бір-бірімен өзара әсерлері Максвелл теңдеуімен толық сипатталады. Өрістің күштік сипаттамасы – магнит өрісінің кернеулік (H) пен магнит индукциясы (B). Кернеулік векторы өріс пайда болған орта қасиетіне тәуелсіз шама болса, индукция векторы қарастырылатын денедегі қорытқы өрісті сипаттайды. Сондай-ақ, индукция векторы магнит өрісінде қозғалған зарядқа әсер ететін күшті, магнит моменті бар денеге магнит өрісінің тигізетін әсерін, өріс тарапынан байқалатын басқа да әсерлерді анықтайды.

Электромагниттік өріс - электрлік және магниттік құбылыстардың материялық негізі болып табылады. Бұл құбылыстарды түсіну үшін заряд, күш, өріс ұғымдарының арасындағы өзара байланысты зерттеу керек. Электромагниттік өріс өзара байланысты екі құраушы, электр және магнит компоненттерінен тұрады. Осы компоненттерді яғни, құраушыларды сан жағынан сипаттайтын шамалар электр өрісі кернеулігі E мен магнит өрісінің индукциясы B. Бұл шамалар электромагниттік өрістегі зарядқа (тыныштықтағы және қозғалыстағы) әсер ететін күштерді анықтайды. Ортаның электромагниттік өріске әсерін ескеру үшін электр өрісінің ығысу векторы O және магнит өрісінің кернеулігі H енгізіледі. Электр өрісінің ығысу векторы O мен магнит өрісі индукциясы B электр және магнит өрістерінің кернеуліктері E және H пен материялық қатынастар арқылы байланысқан. Жалпы алғанда электромагниттік өрісті электр және магнит өрістерінен тұрады деп тек шартты түрде қарастыруға болады. Шынында, бір-біріне параллель жылдамдықпен қозғалатын екі зарядты параллель токтар ретінде қарастырсақ, онда олардың маңында магнит өрісі пайда болуы тиісті. Ал, осы зарядтың жылдамдығына тең жылдамдықпен қозғалатын координаталар жүйесін қарастырсақ, онда қарастырылып отырған заряд тыныштықта болады. Олай болса, бұл жүйеде ешқандай магнит өрісі болмайды. Сонымен бір координаталар жүйесінде электр немесе магнит өрісі болса, екінші координаталар жүйесінде болмауы мүмкін. Бұдан электр өрісі және магнит өрісі деген ұғымдар салыстырмалы, тек қана электромагниттік өріс деген ұғым пайда болады.

Сонымен қатар электромагниттік өріс заряд пен ток жоқ кезде де толқын түрінде де өздігінен өмір сүре алатындығына көз жеткізуге болады. Электромагниттік өрісті күнделікті өмірде кездесетін материяның түрлері сияқты массасы, импульсі және энергиясымен сипаттауға болады, олай болса, оны материяның өмір сүруінің белгілі бір түрі деп есептеу керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Калашников С.Г. Электричество: Учебное пособие. - М.: Наука, 1985,-592 с.
2. Матвеев А.Н. Электричество и магнетизм: Учебное пособие. - М.: Высшая школа, 1983. - 463 с.
3. Савельев И.В. Курс общей физики: Учебное пособие. В 3-х.Т.2.
4. Электричество и магнетизм. Волны. Оптика. - М.: Наука, 1988.-496 с.
5. Трофимова Т.И. Физика курсы. – М., Высшая школа, 2001.
6. Кронгарт Б.А., Кем В.И., Қойшыбаев Н. ФИЗИКА /Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математика бағытына арналған оқулық/ -Алматы:Мектеп, 2012.
7. Мязишев Г.Я., Буховцев Б.Б. ФИЗИКА / Орта мектептің 10-11 сыныптарына арналған оқулық/ - Алматы: Мектеп: 2001.

ӘОЖ 378(574)(091):004

«ШЕТ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ»

Ысқақова Нұрғаным -

Абай атындағы ҚазҰПУ 2 курс магистранты

Аннотация

В статье рассматриваются особенности применения информационно-коммуникационных технологий в обучении иностранному языку, повышение мотивации обучения, создание условий для самообразования и самореализации студентов. Также приведен ряд интернет ресурсов, как основа для организации урока с применением ИКТ.

Summary

The article discusses the need for the use of ICT in language teaching. Also presents data on the benefits of ICT in the classroom - improving learning motivation and to create conditions for self-education and self-realization of students. The work also brings several references to the internet where English classroom may be organized with activities suggested there.

Key words: ICT, new technologies, internet, e-book, computer software, chat, youtube etc.

XXI ғасыр – техниканың озық дамыған ғасыры. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың сындарлы саясатының арқасында бүкіл мектеп компьютермен қамтамасыз етілді. [1]

2005-2010 жылдарда білім беруді дамыту мемлекеттік бағдарламаның басым бағытының бірі – орта білім беру жүйесін ақпараттандыру делінген. Соңғы жылдары заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта қолдану жақсы нәтиже беруде. Білім беру жүйесі электрондық байланыс, ақпарат алмасу, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда.

Білім беру жүйесін ақпараттандыру дегеніміз – берілетін білім сапасын көтеруді жүзеге асыруға бағытталған процесс, яғни еліміздің ұлттық білім жүйесінің барлық түрлерінде дәстүрлі технологияларды тиімді және комплекстік ақпараттандыру технологияларына алмастыру, оларды сүйемелдеу және дамыту болып табылады.

Жоғарыда атап көрсеткеніміздей, XXI ғасыр – ақпараттық технологиялар ғасыры, бүгінде ғылымның әр саласын дамыту ақпараттық жаңа технологияларды игерумен тығыз байланысты.

Сол себепті қазіргі қоғам талабының бірі – ақпаратты меңгере алатын, жан - жақты білімді, жаңа білімді игеруге қабілетті ұрпақ қалыптастыру болып табылады.

Әрине, ақпараттық коммуникациялық технологиялар шет тілін үйретуде барлық мәселенің шешуші жолы деуге болмас, алайда бірізділікті жоюдың оңтайлы жолы деп білеміз. Ақпараттық коммуникациялық нақты білім беру жүйесі бойынша, біріншіден, білім берудің мазмұнын, екіншіден, ЖОО қызметін ұйымдастырудан, үшіншіден, оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынастан, оқыту әдістерінен көрініс табады.

Оларды шет тілін меңгертуде қолдану төмендегідей іс-әрекеттер жүзеге асады:

- студенттердің тілді оқып-үйренуге деген қызығушылығын көтеру;
- оқытушы мен студенттің белсенді іс- әрекетін қалыптастыру;
- білімдерді жүйелеу;
- ақпаратпен жұмыс істей білу дағдысын қалыптастыру;
- дұрыс шешім қабылдауға үйрету;
- ойлау жүйесін дамыту;
- қарым қатынас жасауға үйрету.[2]

Ақпараттық технологияның басты ерекшелігі - бұл білім алушыға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз өзіне сын көзбен қарауына жағдай туғызады. Ал шет тілін үйретуде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану- оқу үрдісін белсендіруге, оқытуды жекешелендіруге, оқушының өзін-өзі бақылауына мүмкіндік туғызады. Ақпараттық коммуникациялық технологияны дамыту шет тілін үйретуде үлкен маңызға ие. АКТ қазіргі таңда мұғалімнің рөлін түбегейлі өзгертуге мүмкіндік туғызып отыр. Мұғалім тек қана білімді алып жеткізу ғана емес, сонымен қатар оқушының өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі және бағыт бағдар беруші болып отыр.

Ақпараттық коммуникациялық технология электрондық есептеуіш технологиясымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті құралдарды қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқу бағдарламасына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникациялық байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Мәселен, интерактивті тақтаның мүмкіндіктері мұғалімдерге баланы оқытуда бейне және ойын бағдарламаларын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді.

Интерактивті құралдарға интерактивті тақта, қалам, панел құрылғысы, планшет және тағы басқалар жатады.

Интерактивті тақта – ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіретін компьютердің қосымша құрылғыларының бірі. Ол сабаққа қатысушылардың барлығының ойын бір ортаға жинақтап,

қажет ақпаратты өңдеу арқылы жалпыланған ақпараттық біліктілікті қалыптастыратын тиімді құрал болып табылады. Алдын-ала дайындалған оқу материалдарды – презентациялар, мәтіндік, графикалық ақпараттық объектілер – сабақтың жақсы өтуін және барлық ақпарат түрлерін қолдануды қамтамасыз етеді.

Интерактивті қалам – бұл меңзерді басқару құрылғысы және компьютер мен тақта арасындағы байланысты іске асырушы құрал болып есептелінеді.

Қазіргі ақпараттандыру дәуірінде студенттердің жеке тұлғасын қалыптастырып, ақпараттық қоғамда өмір сүруіне, оның ақпарат ағымында дұрыс бағдар жасап, тиімді шешім қабылдауына қажет ақпараттық технологияларды таңдап алу және оларды қолдану қабілеттілігін қалыптастыруда Интернет көздерін қолданудың маңызы зор.

Коммуникативтік және мәдениетаралық біліктілікке қарым – қатынас жасау тәжірибесінсіз қол жеткізу мүмкін емес. Интернетті қолдану арқылы ғана әлемнің кез келген елімен, түрлі ұлт өкілдерімен, түрлі мамандық иелерімен аутенттік қарым – қатынас жасай алуға қол жетеді.

Интернет арқылы оны қолданушылар электронды почта, телеконференция, видеоконференциялардан мәліметтер алып, өзінің мақалаларын, еңбектерін жариялап, өзіне керегін Web- серверге жинап, анықтама каталог жасап, іздеу (Alta Vista, Hot Bob, Open Text т.б.) және желідегі сөйлеу (Chat) жүйесіне ене алады. Е.А. Букетов атындағы Қарағанды Мемлекеттік университетінің оқытушысы Е. В. Сычаева өз тәжірибесімен бөлісе келе Интернет желісін қолдана отырып, оқу үрдісін интеграциялап, шетел тілін оқытуда бірнеше дидактикалық міндеттерді шешуге болатынын айтады:

а) оқушылар бойында Интернеттегі түрлі мәліметтерді қолдану арқылы оқуға қажетті білік, дағдылар қалыптасады;

ә) жүйеден алынған материалдар арқылы монолог және диалог түріндегі сөз біліктілігін жетілдіруге болады;

б) әріптестерімен қарым-қатынас жасай отырып шәкірттер рефераттар дайындауға, шығармалар жазуға төселеді, яғни жазу шеберлігін ұштайды.

Әлемнің барлық үлкен газеттерінің Интернетте арнайы Web- беттері бар, сондай –ақ BBC ақпарат агенттегі тарататын әлемдегі адам баласының өміріне байланысты жаңалықтарды оқып қана қоймай, тыңдауға да мүмкіндік бар.

Электрондық почтаны қолдану барысында балалар өзара достық қарым – қатынас орнатып, шетел тілін түрлі салада, түрлі деңгейде қолдануға жаттығады. Электронды почта кәдімгі почтаға қарағанда тез, ыңғайлы және арзан. Электронды почтаны қолданудың шетел тілін үйренуде мынадай тиімді жақтары бар:

- 1) электрондық коммуникация тіл үйренудің өте тиімді практикасы;
- 2) хат жазу арқылы оқушылар өз қателерін түзетуге дағдыланады;
- 3) e-mail қолдану шетел тілін үйренуге деген қызығушылықты арттырады.

Ал Интернет арқылы жер шарындағы басқа ел өкілдерімен біріккен жоба жұмыстарын орындау кезінде шәкірттер сөз қорын байытып, өзге ел мәдениетін үйреніп, әлеуметтік және қоғамдық ерекшеліктерді танып біледі, тілдік әдеби этикетке, түрлі халықтардың салт – дәстүрінің ерекшеліктерін біліп, өздерін қызықтыратын мағлұматтарды ала алады.

Көптеген әдіскерлер Интернетті оқыту процесіне дәстүрлі оқыту құралдарын сақтай отырып ендіруді ұсынады. Л.А. Подоприторговананың айтуынша, шетел тілін оқытуда Интернетті қолдану өз алдына мақсат болмауы керек, оның тілді үйретудегі орны мен рөлін дұрыс анықтауда мына сұрақтарға нақты жауап болуы керек: кім үшін, не үшін, қашан және қандай көлемде?[3] О. Винярская бұл тізімді Интернет арқылы қашықтықта оқу, әртүрлі байқауларға қатысу, тәжірибеден өту, мәтіндік және дауысты чаттарға қатысу сияқты мүмкіндіктермен толықтырады. Кейбір ғалымдар Интернет мүмкіндіктерімен қоса, Интернет ресурстарымен жұмыс істеу формалары да маңызды деп атап көрсетеді.[4] Мысалы, Н.М. Коптюг Интернет – ресурстарымен жұмыс істеудің келесі формаларын белгілейді:

1. Интернет – ресурстарын жаңа тақырып өту барысында қолдану (қосымша материал таңдау);
2. Студенттердің (оқушылардың) Интернет – ресурстарымен баяндамалар, мағлұматтар дайындау мақсатында өз бетімен жұмыс істеуі (іздістеу жүйелерін белсенді түрде пайдалану);
3. Халықаралық жобаларға қатысу (мақсатқа сәйкес жоба тақырыбын таңдау, т.б.);
4. Электрондық почта арқылы хат алмасу (бұл әрекетке дайындық белгілі техникалық даярлықты талап етеді, яғни әр қолданушының «электрондық почтасы» болуы керек, т.б.);
5. Сайттар құру (бұл форма шетелде сәтті қолданылуда);
6. Оқытушы мен әріптесінің қатынасуы, тәжірибе алмасуы.[5]

Интернет желісі – шетел тілі мен мәдениеті жайлы үйретіліп отырған тілдегі ресурстың кең көзі. Алайда, көптеген Интернет сайттардағы фактілік ақпараттар әрқашан тексерілген, сапалы, сенімді бола бермейді. Интернет желісінде грамматикалық, орфографиялық және лексикалық қателері бар көптеген шетел тіліндегі материалдарды кездестіруге болады. Сол себепті де алынатын ақпараттар мен көздерді дұрыс бағалау өте маңызды.

Дидактикалық тұрғыдан Интернет желісі екі компоненттен тұрады: телекоммуникация формалары және ақпараттық ресурстар. Ең кең таралған телекоммуникация формаларына (яғни Интернет – технологиялары арқылы қатысымға) электронды почта, чат, форум, ICQ, видео, веб-конференциялар және де соңғы кезде қолданысқа еніп жатқан Веб 2.0 әлеуметтік сервистері (блогтар, вики беттері, подкаст және белгілер (закладки) серверлері, фотосуреттер сервері Flickr, видеороликтер сервері YouTube және т.б.) жатады. Ал Интернет желісінің ақпараттық ресурстары әртүрлі тілде алуан тақырыптар бойынша мәтіндік, аудио – және визуалды материалдарды қамтиды. Алайда, студенттердің әртүрлі мазмұн мен сапаға ие ақпараттың көптігінен адаспай, оларды білімдік және кәсіби қызығушылықтары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруда нәтижелі қолданулары үшін Интернет желісінің ресурстарымен жұмыс істеуді үйретуге бағытталған арнайы оқу мақсатындағы Интернет – ресурстарын құру қажеттілігі туды. Мұндай Интернет – ресурстарына хотлист, мультимедиа, скрепбук, трежа хант, сабджект семпла, вебквест жатады. Бұл ресурстардың телекоммуникациялық Интернет – ресурстардан айырмашылығы, олар тек қана оқу мақсатында қолданылуы үшін құрылады.

Ағылшын әдебиеттеріне сүйене отырып, оқу мақсатындағы Интернет – ресурстарының бес түрін ажыратуға болады: хотлист (hotlist), мультимедиа скрепбук (multimedia scrapbook), трежа хант (treasure hunt), сабджект сэмпла (subject sampler) және вебквест (webquest). Бұл Интернет – ресурстарының әрқайсысы белгілі бір құрылымға ие. **(1- кесте).**[6]

1-кесте – Оқу мақсатындағы Интернет – ресурстарының құрылымы

Оқу мақсатындағы Интернет ресурстың аты	Құрылымы
Хотлист	-мәтіндік Интернет – ресурстарына сілтемелер тізімі
Мультимедиа скрепбук	-мәтіндік, графикалық, аудио- және видео- Интернет ресурстарына сілтемелер тізімі
Трежа хант	-тақырып бойынша әртүрлі сайттар сілтемелері; -әр бөлім бойынша сұрақ; -тақырыпты толық түсінуге арналған жалпы сұрақ.
Сабджект сэмпла	-Интернет желісінің мәтіндік және мультимедиалық материалдарына сілтемелер; -әр бөлім бойынша сұрақ; -талқыланып отырған мәселе бойынша өз көзқарасын дәлелдеу.
Вебквест	-Интернет желісінің мәтіндік және мультимедиалық материалдарына сілтемелер; -әр бөлім бойынша сұрақ; -талқыланып отырған мәселе бойынша өз көзқарасын дәлелдеу; -дискуссиялық сипаты бар жалпы сұрақ.

Қазіргі кездегі барлық білім беру технологияларының, оның ішінде ақпараттық коммуникациялық технологиялардың алдына қоятын мақсаты – студенттің жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, олардың өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылығын қалыптастыру болып табылады.

Қорыта айтқанда, заман ағымына сай ақпараттық коммуникациялық технологиялар да өз кезегінде бір орнында тұрып қалмайтын, жаңарып, дамып отыратын дүние, сондықтан да оларды шет тілін үйретуде менгерушілерге оңтайлы жол ретінде қарастырудың маңызы зор.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Білім туралы. Қазақстан Республикасының Заңы. 2007 жыл 27 шілде, «Егемен Қазақстан»
2. «Көптілді білім беру негізінде бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру» атты ОҚМПИ-ның 75 жылдығына арналған Республикалық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектері. – I том. - Шымкент, 2012
3. Подопригорова Л.А. Использование интернета в обучении иностранного языка. // ИЯШ, 2003, N5.- с.25
4. pedsovet.org/component/option,com_mtree/.../Itemid,118/ - Россия
5. Коптюг Н.М. Интернет – уроки как вспомогательный материал для учителя английского языка // Иностран. яз. в школе. – 2000, №4
6. Мұғалімге арналған нұсқаулық Center of Excellence NIS

СПОРТТЫҚ ЖАРЫСТАР ЖҮЙЕСІН БАСҚАРУДЫ ЖОСПАРЛАУ

А.Т. Құлбаев, -докторант

Қазақтың спорт және туризм академиясы

Резюме

В этой статье излагается краткая информация о содержании, видах и технологиях планирования системы спортивных мероприятий, о различных периодах и принципах, видах и эффективности краткосрочных и долгосрочных планирований проведения соревнований.

Summary

This article includes the information about the content, forms and techniques of planning sports events, different periods and principles, types and efficiency of short-term and long-term planning of the competitions.

Тақырыптың өзектілігі. Спорттық іс-шара дегеніміз қандай да бір амалды қарастыру, нақты, жоспарланған істі орындауға арналған жұмысты жүзеге асыру, сондай-ақ, кешенді, алдын-ала жоспарланған және ұйымдастырылған жарыс [1]. Олардың арасындағы айырмашылық негізінен жарыстың мазмұнында және арнайы сипаттамасында болады. Жалпылама алғанда, іс-шараның үлгісі іскерлік әрекеттің түрлі жайттарын бағдарлайды (В.И. Жолдақ, Л.П. Матвеев және т.б.). Болжам жасау дегеніміз жарыстардың болашақ жайттарын, шарттары мен тиімділіктерін ғылыми тұрғыдан шамалай білу. Болжаудың басты мәні – спорттық жарыстар жүйесін басқарудың субъектілері мен объектілерінің дамуы мен мүмкіндік күйлерін алдын-ала көріп-білу. Заттар мен үдерістерге уақыт бойынша әсер ететін көптеген факторлар әсер етуі мүмкін, атап айтқанда: тұрақты түрде әсер ететін (жерге тартылыс күші, Жердің магнитті алаңы сияқты), ауыспалы, кезеңімен әсер етуші (тәуліктік және мезгілді өзгерістермен байланысты), ауыспалы, кезеңсіз әсер етуші (мысалы ағадан зиянды заттардың шығарылуы) және тосыннан әсер етуші факторлар. Алдын-ала көре білу, болжам жасау, антиципация (алдын-ала шаттану, алдын-ала тани білу) мидың айқындай білу қабілеті ретінде адамның іс-әрекетін мақсаттаумен, жоспарлаумен және басқарумен байланысты [2]. Спорттық іс-шара дегеніміз қандай да бір амалды қарастыру, нақты, жоспарланған істі орындауға арналған жұмысты жүзеге асыру, сондай-ақ, кешенді, алдын-ала жоспарланған және ұйымдастырылған жарыс [3]. Олардың арасындағы айырмашылық негізінен жарыстың мазмұнында және арнайы сипаттамасында болады. Жалпылама алғанда, іс-шараның үлгісі іскерлік әрекеттің түрлі жайттарына бағдарлайды (В.И. Жолдақ, Л.П. Матвеев және т.б.).

Зерттеу мақсаты. Спорттық жарыстарды жоспарлаудың (СЖЖ) стратегиясы мен спорттық іс-шаралардың жүзеге асырылуына арналған спорттық жарыстар жүйесін басқару бойынша жүргізілетін жұмыстың маңыздылығын көрсету.

Зерттеу міндеті. Жарыстардың болашақ жайттарын, шарттары мен тиімділіктерін ғылыми тұрғыдан шамалау.

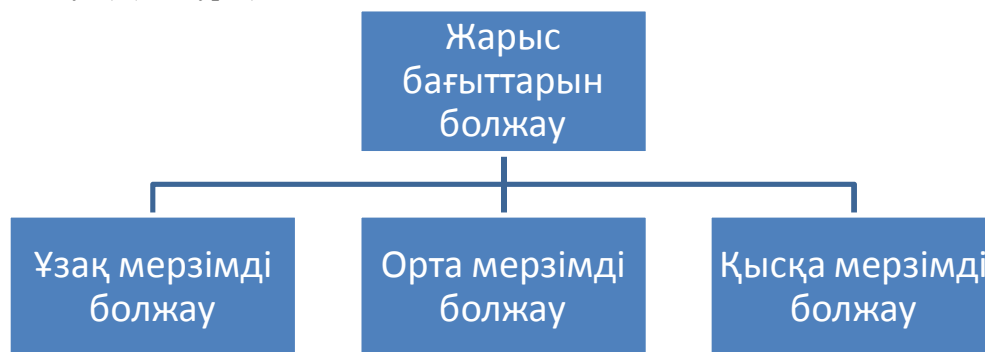
Зерттеу әдістері.

спорттық менеджменттің ұйымдастырушылық әкімшілік әдістері;

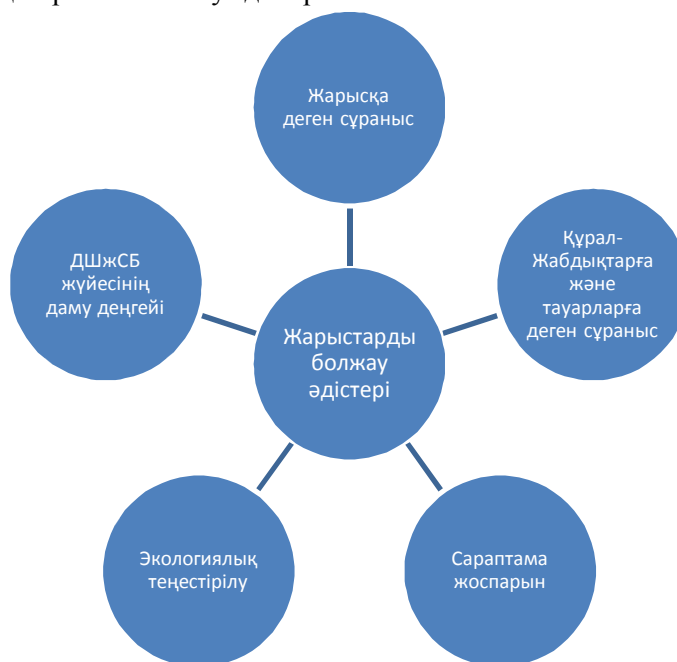
ғылыми-зерттеу, педагогикалық әдебиеттерге шолу;

Зерттеу қортындыларының нақтылығы мен негізділігі. Дене шынықтыру мен спорттың қол жеткен даму деңгейін анықтауда және зерттеудің міндеті мен мақсаттарын айқындауда бірқатар әдістер

қолданылады: сарапатам жүргізу, дене шынықтыру-спорттық ұйымдардың жұмысын тандаулы түрде зерттеу; мәліметтерді топтастыру (таксонометрия), құжаттарды зерттеу (контент-сараптама); математикалық-статистика әдістерін қолдану жолымен айырмашылықтар мен индекстерді есептеу; зерттеу нысандарына монографиялық зерттеу жүргізу. Дене шынықтыру-спортты қозғалыстарға болжам жасағанда, нақтырақ айтқанда спорттық іс-шараларды өткізгенде, оларды жасаудың түрлі кезеңдерінде, оларды болашақты жоспарлағанда түрлі әдістер қолданылады (И.И. Переверзин, Л.В. Иванов, В.И. Жолдақ, В.Н. Зув) (1, 2 сурет).

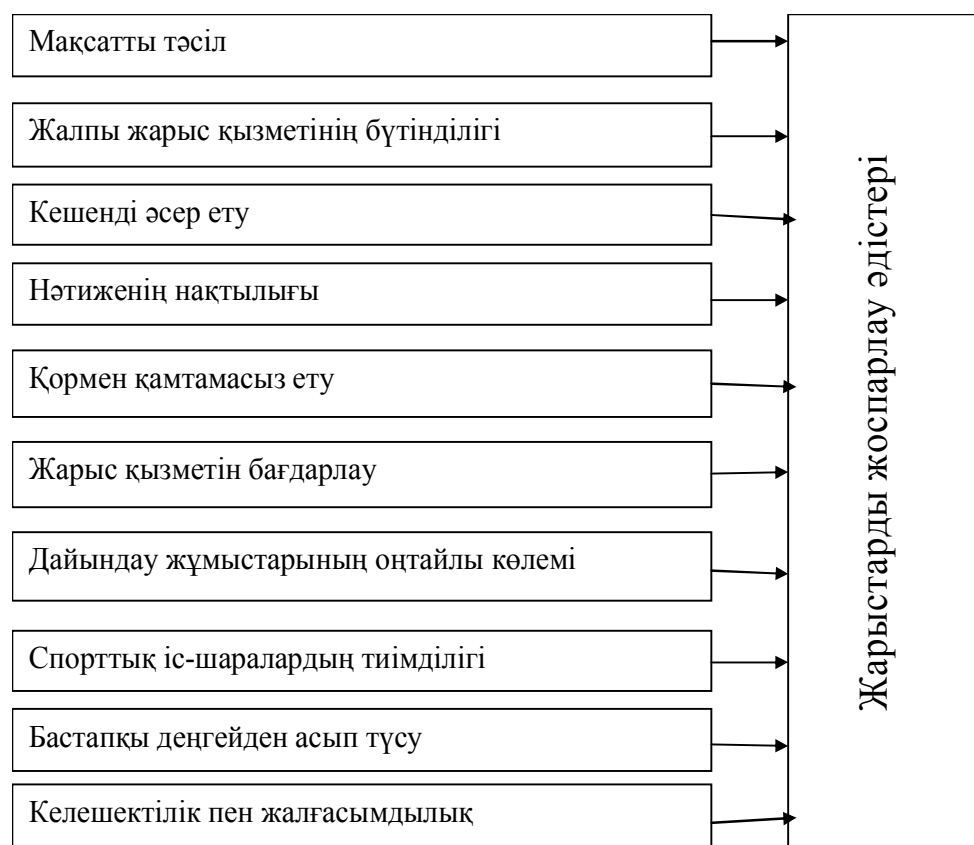

Сурет 1 – Спорттық жарысты болжау әдістері

Сурет 2- спорттық жарыстарды болжау әдістері

Жоспарлау - СЖЖ стратегиясы мен жедел іс-шараларының жүзеге асырылуына арналған спорттық жарыстар жүйесін басқару бойынша жүргізілетін жұмыстың маңызды бөлімі болып табылады. Кез келген спорттық іс-шара қаржылық және материалдық шығынды, адам еңбегі мен уақытын, орындалатын істі алдын-ала ойластыруды және анықтауды, оның жоспарлануын, сондай-ақ, жобалау мен бағдарламалауды талап етеді (Л.П. Матвеев, Н.Н. Визитей, В.Н. Зув). Жоспарлаудың объективті алғаышарттарының мәні еңбек бөлісі мен түрлі қызметтерді атқаратын, түрлі деңгейлерде жұмыс істейтін түрлі орындаушылардың өндірістік іс-әрекеттерін басқару мен үйлестіруде. Жарыстарды жоспарлау үдерісі іс-шаралардың күйі мен динамикасы, ұйымның өзі қызмет етуінің шарттары туралы ақпараттарды айқындауды, алуды, жинақтауды және сараптауды талап етеді. Өткізілген әлеуметтік, мәдени және спорттық іс-шаралар туралы анықталған заңдылықтар, бағыттар, үдемелі тәжірибе және қоғамдық пікір негізінде тиімді жоспарлау жүзеге асырылады. Жарысты қызметтегі бос буындардың («жоғары қауіпті аймақ») ауытқу себептерін айқындау үшін алдыңғы жоспарлардың орындалу сараптамасының тиімділігін атай кеткен жөн (сурет 7).

Сурет 7 – Жарыс қызметін жоспарлау қағидалары

Жоспар – жетістіктер іс-әрекеттері мен құралдарының және солардың көмегімен жарыс мақсатына қол жеткізу тәртібінің тіркелген жиынтығы, ал жоспарлау алда тұрған мақсаттыбағытты жарыс қызметін, сондай-ақ, жүйенің немесе оның кейбір элементтерінің тиімділігі дамуын, қызмет етуін алдын-ала көре білу, анықтау және оған сипаттама беру ретінде қарастырылады. Жоспарлаудың басқару үдерісі ретіндегі мәні спорттық іс-шара мақсаттарына қол жеткізуге қажетті және қолдағы бар қаражаттары бойынша теңестірілген жобасын жасауда. Бұл жерде нақты орындаушылардың белгіленген мерзімде өткізілу барысында болуы мүмкін өзгерістерді ескере отырып мақсатқа қол жеткізудегі амалдары мен құралдарының шынайы тәсілдері көрсетіледі.

Шынайы жоспар дегеніміз жоспардың мақсаты мен міндеттерін мақсатты қаржылық, материалды-техникалық және басқалай қамтамасыз ету кезіндегі нені, қанша, қандай сапамен, кім және қашан орындау қажеттігі анықталған мәселе. Жоспарлау менеджмент қызметі ретінде *сметаның* түзілуімен тығыз байланысты, өйткені баламаның мақсаты мен таңдалуынан кейін жоспарланған іс-шаралардың жүзеге асырылуына, осы бағытта қызмет көрсетуге арналған қажетті қаражат бөлу қажет. *Сметаның* құрастырылуы негізінен жоспарлау барысында және алға қойылған міндеттерді шешу нұсқаларының сараптамасы кезінде жүзеге асырылады. Жоспарлау үздіксіз жүзеге асырылуы қажет, өйткені қарастырылып отырған жарыстардың келешегі мен динамикасы тұрақты түрде анықталмаған. Жоспарлау директивті және мақсатты жоспарлау болып екі түрге бөлінеді.

Директивті жоспарлаудың мәні:

СЖЖ енді ғана қалыптасқан;

жоспарланып отырған іс-шара туралы қоғамның пікірі әрқалай болуы мүмкін;

ұйым қызметкерлері мақсатты бірегей анықтай алмайды, өйткені олардың инновациялық тәжірибесі жеткіліксіз.

Мақсатты жоспарлау төмендегідей жағдайларда тиімді:

ұйым қызметкерлерін нақты, бірегей мақсатқа қол жеткізуге жұмылдыру;

қоғамдық пікір салыстырмалы түрде тұрақты және оны болжауға болады;
уақыт және қаражат бойынша қатаң шектеулер қойылған;
қызметкерлер өз іс-әрекеттерінің нақты бір шарттары болғанын қалайды.

Қажетті және жеткілікті ақпарат болмаған жағдайда директивті жоспарлау қолданылады. Жоспарлау кезінде ұйымдардың, өндірістердің мақсаты ресми және жедел болып бөлінеді. Ресми мақсат дегеніміз жарысты өткізуші ұйымның оның уставында, бекіту актісінде көрсетілген, сондай-ақ, ресми басылымдарда жарияланған негізгі мақсаттары. Олар, тәртіп бойынша жалпы түрде берілген, ұйымдағы жарысты өткізу қызметі дамуының ұстанымдарын айқындайды. Жедел, күнделікті мақсаттар ресми, жалпы мәнді келеді және көбіне қоршаған ортаға, ұсынылып отырған шарттарға және жағдайларға байланысты болады.

Жарысты жоспарлаудың негізгі сатылары:

болжамды алғышарттарды алдыңғы жарыс қызметінің нәтижелеріне, оның бағыттарына, жүйенің күйі мен элементтеріне, ортасы мен нақты жайттарына сараптама жүргізу мен бағалау негізінде айқындау;

айқындалған фактілер негізінде мәселені анықтау;

жарыс қызметінің түпкілікті мақсатын, басқару әсерлерінің қажетті нәтижесі мен сатылы мақсаттарын анықтау;

жарыс қызметінің нақты мақсатына қол жеткізудегі, оның басты кезеңдерін болжаудағы, сипаттама берудегі жүйесінің ары қарай дамуы мен қызмет етуінің негіздемелі болжамы және келешегінің бағасы;

жоспар нұсқаларын жасау және жоспардың дәйекті бағаламалы сараптамасы;

экономикалық және әлеуметтік сипатты жарыстардың мүмкін нәтижелерінің *альтернативті* таңдалуы мен салыстырмалы тиянақты сараптамасы негізінде жоспар нұсқаларын бекіту;

жоспардың жүзеге асырылуы туралы шешім қабылдануы;

жарыстың мақсатты қызметінің бағдарламасын жасау, жобасын құру, технологиясына сипаттама беріп, құжаттарын дайындау;

жоспардың орындалу кезеңдерін және жекелей жоспарлы іс-шаралардың орындалу мерзімдерінің жүзеге асырылуын. оларды орындаушылардың тағайындалуын анықтау;

қажетті қаражатты анықтау, қаржылық және материалды-техникалық, сондай-ақ, мамандармен камтамасыз етуді есептеу.

Жоспарды құру кезінде кері байланыстың – үдеріс, жоспарланған әрекеттердің ретті орындалуы мен сатылы нәтижелерге қол жеткізу және т.б. туралы басты талаптарын анықтау қарастырылады. Жоспарлаудың бірнеше түрлері бар, атап айтқанда: қарапайым және кешенді; жалпы, жекеменшікті және нақты; келешекті, күнделікті (күнтізбелік), жедел; саяси, экономикалық, әлеуметтік, шаруашылық.

Қорытынды. Қорыта келгенде өткізілген әлеуметтік, мәдени және спорттық іс-шаралар туралы анықталған заңдылықтар, бағыттар, үдемелі тәжірибе және қоғамдық пікір негізінде тиімді жоспарлау негізінде жүзеге асырылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Переверзин И.И. Менеджмент спортивной организации: учебное пособие.-3-е изд. пераб. и доп.- М.: «ФиС», 2006. – 464 с.

2. Мексон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: учебное пособие.-3-е изд.-М.: «Вильямс», 2012. – 655 с.

3. Зуев В.Н., Сулейманов И.И. Менеджмент для спортивного организатора. - Омск: СибГАФК, 1997. -100 с.

ПОЛИКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ОСНОВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

А.А. Ергазина,
Актюбинский университет им С. Баишева,
г. Актөбе, Республика Казахстан

Аннотация

Мақалада жоғарғы білім беру жүйесінің даму бағыты сарапталады. Мәселен оның қызметкерлері мен оқытушы ұжымының қажетті уақытта кез келген педагогикалық мәселелерді шеше алу икемділігі мен полимідени біліктілігін көтеру мәселесі айтылады. Педагогтың полимәдени икемділігі жеке тұлғаның

негізгі қасиеті және профессионалдық мінез – құлқының жоғарғы деңгейі ретінде қарастырылған.

Аннотация

Анализируются тенденции развития системы высшего образования, проблемы ее кадрового потенциала, а также возможности, существующих способов повышения поликультурной компетентности преподавателей вуза. Поликультурная компетенция позволяет им в любых условиях выбирать эффективные средства решения педагогических задач, в особенности в поликультурной образовательной среде. Поликультурная компетентность педагога рассматривается как черта личности и приобретает статус его профессиональной характеристики.

Abstract

The tendencies to the development of the system of Higher Education, the problems of its personnel potential, and the possibilities of existing ways of developing multicultural competence of the teachers of the Institutions of Higher Education are analyzed. Multicultural competence allows them to choose effective means of solving the pedagogical problems in any conditions, especially, in multicultural educational environment. Pedagogue's multicultural competence is considered as the trait and acquired the status of his professional characteristic.

Түйін сөздер: педагог, профессионалдық қызмет, полимәдени біліктілік, полимәдени білім, полимәдени орта.

Ключевые слова: педагог, профессиональная деятельность, поликультурная компетентность, поликультурное образование, поликультурная среда

Keywords: pedagogue, professional activity, multicultural competence, multicultural education, multicultural environment

Происходящие социально-экономические изменения выдвигают высокие требования к системе высшего образования, к качеству подготовки специалистов, так как высшее образование сегодня – это главный стратегический фактор социально-экономического, интеллектуального, культурного и духовного развития современного общества. Однако в настоящее время происходит увеличение разрыва между требованиями к специалисту и тем уровнем его подготовки, которую он получает в вузе.

Выявлены наиболее значимые факторы, вызывающие снижение качества результатов высшей школы, среди которых: отсутствие взаимосвязи науки и системы образования, невосприимчивость высшей школы к нововведениям и обновлению на базе научных достижений, отрыв вузовских научных исследований от потребностей учебного процесса – показывает, что уровень знаний, поликультурная компетентность и педагогический опыт преподавателей, является решающим условием качества образования. При этом качество труда преподавателей, уровень его научно-педагогического мастерства, формы и методы повышения профессионализма преподавателей вузов, как в предметной, так и в научно-методологической области сегодня выступают ключевой проблемой высшей школы.

В современном обществе складывается новая образовательная ситуация, для которой характерны усиление этнизации содержания образования, возрастание роли родного языка в обучении. Все большую значимость в обучении и воспитании подрастающего поколения приобретают идеи народной педагогики, растет влияние религии на формирование самосознание личности.

«Как показывает мировой опыт, в поликультурном обществе наиболее успешной является интеграция, т.е. сохранение собственной культурной принадлежности наряду с овладением культурой титульного этноса» [Мартыненко С.А. Педагогические средства повышения квалификации преподавателей к реализации поликультурного образования: на примере повышения квалификации преподавателей иностранных языков: Дис. ... канд. пед. наук. – Ростов-на-Дону, 2004.- 204 с.].

Особенностью современного общества являются сближение стран и народов, усиление их взаимодействия, поликультурализм, глобализация мира в целом, что обуславливает изменения в образовании, которому предстоит решить сложную задачу подготовки молодежи к жизни в условиях многонациональной и поликультурной среды. В этом случае единственная идеология и политика доминирующего общества – поликультурализм, суть которого состоит в позитивном отношении к наличию различных культурных групп и добровольной адаптации социальных институтов к их

потребностям. Процесс воспитания и обучения студентов в поликультурном пространстве, оказания им помощи в культурной идентификации в иноязычной среде, в их адаптации к поликультурному образованию и социуму требуют педагогов, обладающих поликультурной компетентностью.

Поликультурная компетентность педагога как черта личности приобретает статус профессиональной характеристики. Его поведение в поликультурной среде может служить своеобразным стимулом для студентов, их родителей, коллег-педагогов в изучении культуры как собственного, так и других народов.

Мы согласны с Г.Ж. Даутовой, что поликультурного учителя должны отличать качества, характеризующие его как интегратора культур, организатора межкультурного взаимодействия, передатчика своей (своих) культуры носителю другой, как гармонизатору межэтнических взаимоотношений [1].

Действительно, такому педагогу должны быть свойственны определенная система отношений к происходящим процессам в обществе, система ценностей и убеждений, психологическая готовность к исполнению важной роли интегратора. Все это можно объединить в одно понятие «поликультурная направленность», которая наряду с гуманистической, профессиональной и познавательной будет характеризовать личность поликультурного учителя. Прежде всего, ему должно быть присуще позитивное восприятие обучающегося как представителя другой культуры, национальности, другого вероисповедания. Позитивное отношение к культурным ценностям как общечеловеческому достоянию независимо от их национальной принадлежности, мудрое сочетание культурных ценностей этноса, государства и всего человечества (мировых ценностей) должно стать неотъемлемой чертой обучения и воспитания современной молодежи.

Практика свидетельствует, что большинство преподавателей не подготовлены к работе в поликультурной среде вуза, испытывают частые и серьезные затруднения, прежде всего на начальном этапе своей деятельности. Объясняется это целым рядом причин. Главная среди них – отсутствие специальной подготовки к работе с людьми именно в поликультурном обществе. Большинство молодых преподавателей оказываются практически беспомощными, сталкиваясь на первых порах с социально-психологическими явлениями, возникающими в поликультурной среде. Социологические опросы показывают, что только через 4-5 лет после начала практической деятельности у преподавателей появляются достаточные знания национально- и социально-психологических особенностей тех людей, среди которых им приходится работать, и только потом формируются устойчивые умения и навыки регулирования межнационального взаимодействия и отношений.

В поликультурной среде наблюдается большое разнообразие форм межкультурных отношений, основанных на национальной принадлежности, культурной специфике, своеобразии языка, обычаев, традиций. Их трудно охватить вниманием и заботой в полном объеме, но они должны фиксироваться в интересах воспитательных усилий, направленных на весь имеющийся объем связей межкультурных контактов. Знание специфики проявления в этом процессе национально-психологических особенностей представителей конкретных этнических общностей, проживающих рядом, облегчает деятельность преподавателя. От преподавателя требуется большая напряженность усилий, объемных знаний, профессиональной подготовленности, высокого педагогического мастерства. Необходимы также и практические навыки использования этих процессов в интересах сплочения коллектива, что облегчает воспитательную работу в целом.

Большие надежды при внедрении идей интеркультурной деятельности в процесс обучения и воспитания возлагаются на педагогов. Однако любой педагог – это, прежде всего член педагогического коллектива, сообщества, где подвергается различного рода влияниям, как со стороны самого общества, так и собственным стереотипам мышления и реагирования. Часто подобные влияния и автоматически запрограммированное мышление, сознание и их реальное воплощение в поведении не осознаются. Нетерпимый педагог не способен к воспитанию интеркультурной личности.

По-мнению Е.Ю. Клепцовой, педагог обязан осознавать, что его воспринимают как образец для подражания; осваивать и использовать соответствующие навыки для развития диалога и мирного разрешения конфликтов; поощрять творческие подходы к решению проблем; обеспечивать условия для совместной конструктивной активности участников образовательного процесса, условий для личностных достижений; не поощрять агрессивное поведение или обостренное соперничество; учить мыслить и уметь ценить позиции других, при этом четко формулировать собственную позицию в отношении спорных вопросов; ценить культурное разнообразие и создавать условия для признания культурных различий и их проявления в жизни [2].

Поддержка развития поликультурной компетентности педагогов включает в себя работу по

формированию у них мотивации на профессиональное развитие за счет таких форм поддержки как оценка, аттестация, а также различных форм поощрения и вознаграждения педагогов за их деятельность по повышению поликультурной компетентности, проведение профессиональных конкурсов, тренингов и курсов повышения квалификации.

С этой целью, например, был проведен курс повышения квалификации преподавателей, где ими были заслушаны лекции по таким темам, как «Психология и педагогика толерантности» (д.псих.н., профессор М.А. Перленбетов), «Этнопсихология и межнациональные отношения» (к.пед.н., доцент З.У. Имжарова), «Поликультурный педагог» (к.пед.н., А.А. Ергазина), «Проектирование образовательного маршрута личностных достижений студентов в вузе» (к.п.н., доцент М.Б. Утепов), «Поликультурное образование» (к.п.н., В.А. Корвяков) и т.д. В конце курса был проведен семинар, тренинг кросскультурных умений, дискуссии, диспуты. Преподавателям были предложены рекомендации по анализу занятий с точки зрения эффективности процесса формирования опытаинтеркультурной деятельности студентов.

Мы выяснили, что для работы преподавателя в поликультурной образовательной среде большую роль играет рефлексия. Противоречия, возникающие в деятельности, требовали осознания, выявления характера трудностей и поиска способов их снятия. Это активизировало преподавателей, актуализировало интегративные процессы, новизну знания, побуждало к новому творческому поиску, обеспечивая процесс формирования опыта интеркультурной деятельности студентов [3].

Чтобы рефлексия стала действенным способом развития профессионализма педагогов, мы предлагали преподавателям использовать алгоритм проведения рефлексии. Он представляет собой вопросы каждого участника семинара, обращенные к самому себе. Например: Исследовательская часть. (Что я сделал (результат)? Как я это сделал (средства, способы, технология)? Зачем я это сделал, ради чего?) Критическая часть. (То ли я сделал, что хотел? Так ли это я сделал, как хотел? Как я отношусь к тому, ради чего я это сделал?). Нормативная часть. (Что я буду делать впредь в подобных ситуациях? Как я это буду делать впредь? Ради чего я буду делать то, что буду?).

Далее вопросы усложнялись: В чем состояла моя работа в рефлексии? Как я это сделал? Произошла ли смена представлений о сделанном? Почему? Произошла ли смена представления о способах и средствах деятельности? Почему? Произошла ли смена представлений об основаниях деятельности (ради чего я это сделал)? Почему? Эти вопросы вскрывали уже другие грани понимаемого, возникающие из действия (не процедуры), выводили педагога к хотя бы относительной всесторонности процесса понимания. Происходило усмотрение смыслов в информации, которые оказывались «своими собственными» для каждого действующего (преподавателя).

Наиболее значимыми для выводов по нашему исследованию были ответы на вопросы следующего рефлексивного слоя. Достаточны ли те рефлексивные средства, которые использовались для адекватной оценки сделанного? Того, как это делалось? Того, ради чего это делалось? Если рефлексивные средства и действия недостаточны, то в чем? Если рефлексивные средства и действия достаточны, то почему я так считаю?

Мы фиксировали ответы преподавателей в протоколах наблюдения, анализировали их. Это позволяло нам прийти к выводу о том, что деятельность преподавателей стала носить культуросообразный характер. Подтверждением этого была логика рассуждений, ориентированность на культурные исторические нормы, с гуманистической направленностью, гуманистическим взглядом на мир, на окружающих людей, на самого себя, обладающий качествами, присущими гуманисту, интегратору и специалисту широкого профиля, обладающего профессиональной рефлексией и, как следствие, поликультурной компетентностью.

Литература

1. Даутова Г.Ж. Развитие поликультурного образования в Поволжье: дис. ... д-ра пед. наук. – Казань, 2004. – 435 с.
2. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности: учебное пособие для слушателей системы дополнительного профессионального педагогического образования. – М.: Академический проект, 2004. – 176 с.
3. Ергазина А.А. Опыт интеркультурной деятельности студента в поликультурной образовательной среде вуза: учебное пособие. – Актобе: АУ им. С. Баишева, 2012. – 250 с.

fields. It is emphasized that the special place of didactic principles takes the principle of clarity in the study of

physics. This explains the importance of the processes of perception, analysis and synthesis of materials by students.

ЖАСТАРДЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚКА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ.

А.Кенжан п.ғ.к. Алматы қ.

Резюме

В этой статье рассматриваются пути основы национальной воспитание в педагогической практике в учебно-воспитательной процессе. А также анализированы научные выводы казахских ученых, о путях формирования личностных качеств учеников. Национального воспитание подрастающего поколения, а также о работах удовлетворяющие жизненные вопросы.

Summary

In this article, considered ways of national education in pedagogical practice in the teaching and educational process and also analyzed the scientific conclusions of the Kazakh scientists, on ways of forming personal qualities students. the national education of the younger generation, as well as on the works meet life's demands.

Қазіргі кезде Республикамыздың егемендігі мен бейбітшілігін сақтауда Қазақстандық патриотизм арқылы жастардың бойында патриоттық құндылықтарды қалыптастыруға үлкен мән беріліп отырғандығы Қазақстан Республикасы Конституциясында, Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Білім бағдарламасында «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында», Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерін құру Заңдарында, Қазақстан Республикасының Білім беру мекемелеріндегі тәрбие берудің кешенді бағдарламасында және үкіметтің қарулы-қарарларында, педагогикалық ғылыми-зерттеу жұмыстарында және күнделікті басылым беттеріндегі материалдардан айқын аңғарылады.

Әсіресе, қоғамымыздың бірден-бір қозғаушы күші ретінде танылған оқушы жастардың бойында патриоттық құндылықтарды қалыптастыру қазіргі таңда аса өзекті мәселеге айналып отыр.\1\

Әлемдік жаһандану процесі Қазақ еліндегі ұлтжандылық мәселесін қайта қарастырылуда, этнопедагогикалық сананы қалыптастырудың жаңа модульдерін ұсынуды т.б. мәселелерді қажет еткендіктен, біз пәнаралық байланыстар тұрғысынан осы мәселелерді шешу жолдарын ұсынуға тиіспіз.

Философиядағы басты арналардың бірі – антропология мен онтологиялық, яғни, адам мен болмыс туралы ілім. Ендеше – жаһандану процесін де онтологиялық – антропологиялық проблема ретінде қарастырғанымыз орынды. Қазақстандағы ұрпақ тәрбиесі де осыған сай құрылады. Яғни, бұл жерде педагогика ғылымының негізгі нысанасы – жаһандану жағдайындағы адамның әлемге қатынасын терең зерделеп, еліміздің жас буынын соған сай тәрбиелеу және орнықты қалыптастыру.

Сонымен қатар, жаһандану процесін антропологиялық мәселе ретінде қарастырудағы философияның рөлі мен негізгі тұжырымдамаларын пайдалана отырып, еліміздегі этнос, ондағы адам мәселесін жарыспалы жазықтықта зерделеуіміз қажет. Мәселен, жаһандану процесі – өлі табиғат пен басқа тірі табиғат үшін емес алдымен адам үшін құрылған қажеттілік. Сондықтан «жаһандану жағдайындағы еліміздің әрбір азаматы қандай болуы тиіс» деген мәселе – философиялық персонализм бағытынан педагогикадағы әлеуметтендіру жағдайына ойысады, яғни, «жаһандану жағдайында жаңа адамды қалай тәрбиелеп шығаруымыз қажет» деген сауал тастайды. Сондықтан жаһандану процесінде басты нысана этнос және оның субъектісі адам болып табылады.\2\.

Яғни, «әлемдегі адам» жаһандану жағдайында – «жаһандану процесіндегі адам ресурсы» болып құрылады. Еліміздегі ұсынылып отырған концепциялар мен ой-пікірлер жаһандану жағдайындағы этноболмысты сақтап қалу мәселесіне тоғысады: «Сонымен халықаралық конференцияға жиналған біраз елдің ғалымдары бір ғана ортақ мәселе – ұлттық мәдениеттік құндылықтар арасындағы шиеленіскен түйіндерді жасампаздыққа қараай икемдеуді талқылады», - деп жаһандану жағдайындағы ғалымдардың пікірін сараптаған автор: «Жаһандану жағдайында ұлттық ерекшеліктерден асығыс бас тартуға болмайды. Егер елдер мәдени құндылықтардан айрылып, өз келбетін жоғалтса, әлемнің оларға деген қызығушылығы кемиді. Жаһандану үрдісі кезінде ұлттық тәрбие көмескіленбеуге тиісті. Керісінше ол үлкен мәнге ие болуы тиіс», - деген ой түйіндейді. Сондықтан, педагогика ғылымы этноболмысты тұрақтандыру мен өрбітудің, оны сақтап қалудың тәлімдік механизмдерін ұйымдастырады. Яғни, осыдан жаһандану жағдайында – балабақшалардан бастап мектеп пен жоғары оқу орындарындағы ұлттық идея, ұлтжандылықты қалыптастыру мәселелерінің теориялық және практикалық жақтарын өздігінше ұсынады.\3\.

Сонымен қатар жаһанданудың горизонтальді және вертикальді бағыттарының динамикасын қадағалау

да – ғылым мен өнердің, қоғамдық пікір мен теориялық сананың басты міндеттерінің бірі. Процесс әлемдік деңгейде болғандықтан, оның горизонтальді өрлеуі географиялық-аймақтық жазықтықта таралуына байланысты туындаса, вертикальді бағыты прогресс идеясына тоғысады. Мәселен, оның горизонтальды таралымы бүкіл дүниежүзін түгел қамтуды мақсат етеді, осыдан бұл процесстің параметрлеріне сәйкес келмейтін, ұлттар мен халықтар немесе сәйкестенуді қаламайтын тенденциялар туады, дегенмен, процесс объективті түрде жүріп отырады. Оның даму динамикасы мен таралу жазықтығының картинасын зерделеу – тек философияның ғана емес, қоғамдық ғылымдардың да басты талабы. Осыған сәйкес егер оның горизонтальді жылжуы Қазақстан мемлекетіне енген жағдайда, жағымсыз тенденцияларына жауап реакция ретінде алдын алу шаралары жүргізіледі. Жаһандану болашақтың моделіне қаншалықты байланысты болса, еліміздегі келер ұрпақтардың оған деген қатынасы, қабылдауы мен адаптациясы педагогика мен психология ғылымының соншалықты міндеттері болып табылады. Ал вертикальді өрлеу еліміздегі даму мен прогресс жағдайын қадағалауды тударады, демек, ұрпақтарымыздың оған сай болуын, жаһанданудың прогресс тудыру талабына сәйкестенуін қажет етеді.

Жаһандану мен этносоциодарвинизм проблемасы – бүкіл әлемді алаңдатып отырған құбылыс. Яғни, бастапқы Ч.Дарвиннің ілімінің қоғамға аналогиялық түрде қолданылған кейде социодарвинистік теориясына сүйенсек, этностың сұрыпталу мен эволюциядағы күрес проблемасы туындайды. Жаһандану құбылысын социодарвинизм енгізген формасы немесе жаһандану жағдайында оның шынайы аренаға шығарылатын мүмкіндігі деп түсіндіретін көзқарастар да бар. Табиғи сұрыпталу ұлттар арасындағы бәсекелестік алаңын қалыптастырып, өміршеңдік пен ұлттық рухтың қайта өрлеуінің туындауы жаһандану жағдайындағы объективті реалды қажеттілік деп түсінетін теориялық сананы өз ұлтжанды қоғамдық пікірдің социодарвинистік бағытқа қарсы туындаған реакциясының көрінісі болып табылады. «Қазіргі қоғамымызда қанат жайып отырған қоғамдық татулық және саяси тұрақтылықты, әртүрлі халықаралық ұйымдардың экономикалық, саяси және өзге де ықпалының күшеюі және жаһандану процесі кезінде мемлекетімізді сақтап қалу бар күш-жігерді жұмсауды талап етеді», - деген пікірлер де осы ойымызды қуаттай түседі.

Егер шындығында да, жаһандану ұлттар мен этностардың табиғи сұрыпталуына сөзсіз алып келетін болса, рухы биік ұлт қана өзіндік болмысын сақтап қала алады. Демек, жаһандану ұлттық рухты сынақ аймағына жіберіп, бізге ұлы тәжірибелерді ұсынады. Сондықтан еліміздегі жастар арасында ұлтжандылық сананы нығайту мен олардың бойында ұлттық рухты сіңіру мәселелері туындайды. Осыған байланысты педагог Л.Керімов «ұлттың жұтылып кетуі» қаупін баса айта отырып, «әлемдік өркениетке қазақ құбылысы болып қалай енеміз» деген сауалға: «Ұлттық салт-дәстүр біз үшін орыстар айтқандай «визиттік карточкамыз» деп ұғайық. Әрбір отбасында, білім беру мекемелерінде жас ұрпақты қазақ этнопедагогикасы негізінде тәрбиелеуге көше бастағанымыз маңызды. Ал педагогика ғылымы осы бағытта орасан зор жұмыстар атқаруы қажет. Әлемдік өркениетке қазақ құбылысы болып ену жолындағы талпынысты осыдан бастауымыз керек», - деп нақты ұсыныстарын айтса, осы сауалға белгілі педагог Е.Омаров: «...қазақ халқының бәсекеге қабілеттілігін арттыруымыз керек. Біз өзге ұлттарға емес, басқалар бізге қызығып, бізге еліктейтіндей болсақ қана ұтамыз», - деген проекциялау туралы тұжырымын бағамдайды. Сондай-ақ Қазақстандық философ ғалымдарымыз да жаһанданудағы «жұтылып кетпеу» мәселесіне қатысты қарсы реакция ретінде ұлтжандылық сезімі өрістетеуді бастапқы міндеттердің бірі ретінде санайды: «Жаһандануға байланысты туындайтын тағы бір мәселе – ол патриотизм. Бізге патриотизм ауадай қажет дейміз. Жаһандануға төтеп берудің бірденбір негізі – Отаныңды сүю. Патриотизм дегеніміз сол». Ал елбасы осы ой-пікірлерді парасатты түрде байыптап: «жаһандану жағдайында байырғы дәстүрлерді сақтаудың, жаңғыртудың мәні арта түсетіндігі түсінікті жайт», - деп оның мәнінің арту динамикасын жіті бағамдайды.^{4\}

Еліміздің алдыңғы қатарлы елу мемлекеттердің қатарынан көрінуі, экономикалық еркін аймаққа мүше болуға ұмтылысы, білім беру жүйесінің әлемдік білім кеңістігіне кіруі бүгінгі жаһандану үрдісінде патриотизм ұғымын тек мемлекеттік тұрғыда ғана емес, әлемдік деңгейде бейбітшілік пен тыныштықты сақтау мәселесі тұрғысынан қарастыруды талап етеді. Осы орайда Қазақстандық патриотизмді әлемдік тыныштық пен бейбітшілікті сақтаудың негізгі бір тұғыры деп айтуға болады.

Еліміздің егемендік алуымен байланысты «патриотизм», «ұлттық патриотизм», «қазақ патриотизмі» және «қазақстандық патриотизм» ұғымдары жаңа санатқа ие болып, қайта қолданысқа енді.

Патриотизм – жеке тұлғаның «табиғат – адам – қоғам» жүйесінде әлеуметтену үрдісін қамтамасыз ететін тұлғаның құнды сапалық қасиеті.

Бүгінгі жаһандану үрдісінде патриотизм ұғымы халықтар мен ұлттардың өз Отанына, мемлекетіне

деген сүйіспеншілігімен қатар, әлемдік дамудың тыныштығы мен бейбітшілігін сақтау үшін барлық күш-жігерін жұмсау, яғни жалпыадамзаттық патриотизм тұрғысынан қарастырылады. Патриотизмнің мазмұнын анықтау үшін ұлттық құндылықтарды бүкіладамзаттық құндылықтармен ұштастыру негізгі көкейкесті мәселе болып табылады. \5\.

Республикамызда патриотизмнің ұлттық мәнін М.Қозыбаев, Т.Тұрлығұл т.б. тарихшы ғалымдар; әдебиет саласы бойынша М.Әуезов, С.Сейфуллин, М.Ғабдуллин, Е.Ысмайылов, С.Мұқанов, Ә.Қоңыратбаев, А.Сейдімбек және т.б. зерттеушілер өз еңбектерінде терең зерттеді.

Жоғарыда аталған ғалымдардың ғылыми еңбектеріндегі «патриотизм», «қазақстандық патриотизм» ұғымдарына теориялық талдау жасау «қазақстандық патриотизм – Қазақстанды мекекдейтін барлық ұлт пен ұлыстардың, халықтардың Қазақстан мемлекеті әлемдік биіктен көріну жолында білім, мәдениет, экономика, әлеуметтік тұрғыда дамуына жағдай жасай отырып, еліміздегі бейбітшілікті, бірлік пен тәуелсіздікті сақтау үшін барлық күш – жігерін жұмсау», - деп тұжырымдауға мүмкіндік береді. Ал қазақстандық патриотизмді іске асыру көп ұлтты Қазақстанда бірлік пен елдікті сақтай отырып, демократияландырылған, әлемдік өркениеттен орын алу идеологиясына негізделген стратегиялық бағыт-бағдар болып табылады.

«Ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм» ұғымдары арқылы Отан, туған өлке, туған халқ туралы нақты түсініктер берудің тиімділігі арта түспек. Ал түсінік дегеніміз – бір нәрсенің мағынасы мен мәнін ұғыну. Сөйтіп «ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм ұғымдарына анықтама беру, олардың мазмұнын құрайтын отансүйгіштік сезімін дамыту, ұлттық салт-дәстүрді ұстану мен мемлекет рәміздеріне құрмет қалыптастыру, т.б. тәлім-тәрбиелік мүмкіндіктерін кеңейте түседі.

Зерттеу барысында оқушы - жастардың патриоттық тәрбиесінің әдіснамалық негіздері айқындалды. Педагогиканың әдіснамалық қағидалары мәселені шешудің стратегиясын, оның мазмұнын, болжамын жүзеге асыруды анықтайды.

Сонымен қатар бүгінгі Қазақстандық оқушы – жастарға патриоттық тәрбие берудің әдіснамалық негізі тұлғалық іс-әрекеттік, әлеуметтік, аксиологиялық, мәдениеттану, өркениеттік, жүйелілік тұғырларына, патриотизмнің қалыптасуының тарихи алғышарттарына ғылыми талдау жасау барысында негізделді. Төменде қазақстандық оқушы-жастарға патриоттық тәрбие беру мәселесін зерттеуге қажетті әдіснамалық тұрғылармен олардың жүйесі сипатталады:

Аксиологиялық тұрғы (В.И.Загвязинский, Г.Қ.Нұрғалиева т.б.) оның мәні – «Адам – Қоғам – Табиғат» жүйесіндегі жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды, жаңа әлеуметтік қауымдастықты түсіну және қабылдау; тұлғаны қоғамда және қоғамдық дамудағы негізгі құндылық бағалау;

Мәдениеттану тұрғысынан (М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, В.В.Краевский, А.Сейдімбек, Ж.Наурызбай т.б.) тұлғаны жалпыадамзаттық мәдениетті меңгеруге бейімдеу; ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан ұлттық мәдениеттің жиынтығының тұлға бойында көрініс беруі; мәдениет аясында жеке тұлғаның өзін-өзі іске асыруы;

Өркениеттік тұрғының мәні (Г.В.Корнетов, т.б.) жалпыадамзаттық мәдениет пен құндылықтарды тұлға бойына меңгертуге ықпал ету; ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды кіріктіру арқылы жалпыадамзаттық патриоттық құндылықтар жүйесін қалыптастыруға бейімдеу;

Жүйелілік тұрғы (С.А.Смирнов, Г.А.Уманов, Т.С.Сабыров, т.б.) ақиқатты жүйелілік тұрғыдан қабылдау; ұлттық, қазақ, қазақстандық, жалпыадамзаттық патриоттық құндылықтар жүйесі тұрғысынан іске асыруға бағыттау;

Тұлғалық тұрғы (Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, А.А.Бейсенбаева, Ж.И.Намазбаева, т.б.) тұлғаны құндылық ретінде қабылдау; тұлғаның субъектілік тәжірибесінің ерекшелігін (даралығын) және тұлғаның әлеуеті мен мәндік күшін ашуға бағыттау; тұлғаның қатынастар жүйесі мен бағдарының өзара әрекеттесуі;

Іс-әрекеттік (С.А.Смирнов, Ж.А.Қараев, т.б.) Оның мәні – объектінің біртұтастығын және оның тетіктерін ашуға бағыттау; алдына мақсат қоя білу, іс-әрекетін жоспарлау, бақылау, баға беру;

Әлеуметтік (А.М.Новиков, А.В.Мудрик, В.А.Сластенин, З.У.Кенесарина, т.б.) Тұлға тәрбиесі – әлеуметтендіру үрдісі. Тұлғаның дамуына ықпал ететін әлеуметтік орта мен тәрбиелік кеңістікті орнықтыру. Әлеуметтік қарым-қатынас негізінде тұлғаның патриоттық құндылығын қалыптастыруға бағыттау.

Жоғарыда көрсетілген әдіснамалық тұрғылардың өзара ықпалдасуы тұлғаның әлеуметтенуіне әсер ететін микрофакторларды (отбасы, ағайын-тума, жолдас, әртүрлі қоғамдық ұйымдар, т.б.); мезофакторларды (ауыл, қала, аймақ, облыс, т.б.); макрофакторларды (мемлекет, әлеуметтік орта, қоғам, ел, т.б.), мегафакторларды (әлемдік кеңістік) өзара кіріктіру арқылы жағдай тудыра отырып, патриот

оқушы-жастар тұлғасын қалыптастырады.

Қолданылған әдебиеттер:

- 1.Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы. А; “Білім” 2004 ж.
- 2.Жарықбаев К.Б., Қалиев С. Қазақ тәлімінің тарихы, А; “Санат 1995
- 3.Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. А; “Санат” 2001 ж.
- 4.Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б. “Этнопедагогика” Астана. 2005 ж.
- 5.Қалиев С., Оразаев М., Смаилова М. Қазақ халқының салт-дәстүрлері. А; “Рауан”

ИНТЕГРАТИВНО-МОДУЛЬНЫЙ ПОДХОД К ПРОЦЕССУ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ

М.С.Сапиева

*к.п.н., заведующая кафедрой музыкальных инструментов,
Костанайский государственный педагогический институт*

Түйін

Осы мақала болашақ музыка ұстаздарын даярлауға интегральді-модульдік көзқарасының мәселесіне арналады. Болашақ музыка мұғалімінің фортепианадағы дайындау жүйесінің арнайы сынарын интегративті-модульдік қолданылудағы негіздеуді ұйымдастыру. Интегративті – модульдік әдістемесі бұл – студенттің танымдық және практикалық қызметкерлігін, технологиялық жүйенің біруақытты жеке сенімдікті жеткізуі

Summary

This article is devoted to the problem of training teachers of music within piano education in the system of higher education. Use of integrative and modular approach to formation of special competence of future music teachers in the course of piano preparation is proved. It is defined that integrative-modular approach is a special form of informative and practical activities of the student which provides identity and at the same time technological effectiveness of process of formation of the expert.

Понятие «компетентность» в научной литературе получило широкое распространение благодаря зарождению с начала 70-х годов нового направления – *компетентностного подхода к образованию*. Необходимо отметить, что на настоящий момент в мировом образовательном пространстве данный подход является ведущим, окончательно сменившим доминирующий ранее профессиографический подход.

Проблема подготовки компетентных специалистов в системе высшего профессионального образования получила широкое освещение и исследованиях В.И. Байденко, Б.Т.Кенжебекова, Ю.Г.Татура. Различные аспекты формирования профессиональной компетентности будущего учителя изучались как зарубежными (Ю.В.Варданян, В.А.Адольф и др.), так и отечественными исследователями (Ш.К.Жантлеуова, М.В.Семенова, Н.Р.Шаметов, С.И.Ферхо и др.). Проблемами формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки занимались Н.В.Васильева, Г.А.Колесникова, И.Р.Левина, М.И.Сидорова.

При рассмотрении специальной компетентности будущего учителя музыки как структурного компонента профессиональной компетентности мы опирались на работы Н.В.Кузьминой и А.К.Марковой. Так, Н.В.Кузьмина в составе профессионально-педагогической компетентности учителя выделяет: специальную и профессиональную компетентность в области преподаваемой дисциплины, а также другие виды компетентности. По мнению А.К.Марковой, существуют специальный, социальный, личностный и индивидуальный виды профессиональной компетентности учителя

В рамках нашего исследования изучаются возможности инструментальной подготовки учителя музыки в формировании специальной компетентности. В исследовании инструментальная подготовка будущих учителей музыки представлена специализацией фортепиано. Данный выбор обусловлен универсальностью, широкими возможностями инструмента, с которым, по справедливому замечанию Г.М.Цыпина, по своему значению и репертуарным возможностям не в силах конкурировать ни один из инструментов.

Мы полагаем, что в условиях вузовского профессионального образования формирование

компетентного специалиста в процессе инструментальной подготовки следует рассматривать комплексно, охватывая все инструментально-исполнительские дисциплины и учитывая междисциплинарную связь.

Для эффективного формирования специальной компетентности будущих учителей музыки нами выбран интегративно-модульный подход. Данный выбор обусловлен следующими факторами: 1) объектом нашего исследования является процесс инструментальной подготовки, интегрирующий дисциплины «Основной музыкальный инструмент», «Дополнительный музыкальный инструмент», «Концертмейстерский класс»; 2) применение данного подхода позволяет при структурировании инструментальной подготовки основываться на логически завершенных модулях, объединяющих содержание и технологию, сопровождаемых контролем знаний и умений студентов.

В педагогике теория интегративно-модульного подхода к обучению разрабатывалась С.Я.Батышевым, А.П.Беляевой, К.Я.Вазиной и др., изучившими различные аспекты профессиональной подготовки специалистов. С целью определения основных положений данного подхода считаем необходимым рассмотреть понятия «интеграция» и «модуль» в русле подготовки специалистов педагогического профиля.

Понятие «интеграция» обозначает объединение, взаимопроникновение, педагогическая интерпретация которого широко используется в исследованиях профессиональной подготовки будущего педагога, прежде всего, в аспекте междисциплинарности. Вслед за А.И.Еремкиным, отмечавшим, что наличие междисциплинарных отношений в содержании образования не отражает всю глубину межпредметных связей, мы склонны полагать, что результатом междисциплинарности является «совершенно новое знание, вобравшее в себя элементы знаний нескольких дисциплин» [1.12]. Придерживаясь точки зрения ученого, «новое знание» понимается нами как межпредметная структура учебного знания или как межсистемное знание, представленное в качестве общенаучных понятий, мировоззренческих категорий, научных теорий, отраженных в содержании учебных дисциплин.

Изучив особенности интеграционных процессов при подготовке учителя музыки в системе высшего образования, Л.К.Какимова и И.О.Парий при разработке интегрированного курса особо выделяют учебно-междисциплинарные связи, поскольку они характерны для дисциплин, входящих в один блок. Использование учебно-междисциплинарных связей выступает важным элементом совершенствования профессиональной подготовки будущего специалиста

Рассматривая реализацию принципа интеграции при разработке спецкурса, необходимо выделить не только интеграцию внутри дисциплин инструментального цикла, но и междисциплинарную интеграцию. В ходе исследования нами определена интеграция по вертикали, выражающаяся в преемственности общеобразовательных, базовых, профилирующих дисциплин. Согласно Типовому учебному плану специальности 050106 «Музыкальное образование», разрабатываемый нами спецкурс вводится в учебный процесс на 3 году обучения в качестве компонента по выбору. Содержание разрабатываемого элективного курса основано на результатах изучения следующих предшествующих данному курсу дисциплин: цикл базовых дисциплин - основы теории музыки, гармония, история казахской музыки, хоровой класс, дисциплины инструментальной подготовки; блок профилирующих дисциплин - музыкальная этнография, введение в музыкальное искусство, вокальный класс. Интеграция по горизонтали, по нашему мнению отражает межпредметную связь общеобразовательных, базовых, профилирующих дисциплин. В ходе реализации данного вида интеграции достигается системность знаний будущих специалистов.

При рассмотрении понятия «модуль» мы придерживаемся точки зрения П.А.Юцявичене и понимаем его как «целевой функциональный узел, в котором учебное содержание и технология овладения ... объединены в систему высокого уровня целостности» [2.50]. В педагогических исследованиях В.Гольдшмидта, Дж.Рассела, М.А.Чошанова, П.А.Юцявичене и др. модульный подход к обучению рассматривается как организация образовательного процесса, при котором учебная информация разделяется на модули, где четко определены цель, содержание и технология овладения содержанием, сопровождаемые контролем знаний и умений студентов.

Теория модульного подхода к обучению основывается на следующих основных дидактических принципах: принцип проблемности, принцип вариативности, принцип реализации обратной связи. Принцип проблемности отражает психолого-педагогическую закономерность, согласно которой эффективность усвоения учебного материала обусловлена введением проблемной ситуации, визуализации информации, профессиональной направленностью. Принцип вариативности направлен на обеспечение уровневой дифференциации, создание условий для индивидуального темпа продвижения, а

также целесообразный выбор и оптимальное сочетание форм, методов и средств обучения. Принцип реализации обратной связи обеспечивает управление учебным процессом посредством системы контроля и самоконтроля усвоения учебного материала модуля. В модуле каналы обратной связи могут быть построены в системах «студент – знания» и «преподаватель – студент». В системе обратной связи «студент-знания» функции преподавателя переводятся в собственно-координационные функции студента. В системе обратной связи «преподаватель-студент» реализуются субъект-субъектные отношения, отношения партнерского учебного сотрудничества.

Модульный подход к обучению предполагает пересмотр целей, содержания обучения и способов управления познавательной деятельностью студентов. Следует отметить, что при разработке «древа целей» (Ю.А.Конаржевский) процесса формирования специальной компетентности учителя музыки мы исходили из принятого в педагогической науке многоуровневого характера целей обучения: а) 1-й уровень – учебные цели отдельных видов занятий, представленные в виде знаний, умений, мыслительных операций, социально-коммуникативных навыков, согласно которым организуется учебная деятельность; б) 2-й уровень – учебные цели предмета, определяющие содержание и специфику учебной дисциплины; в) 3-й уровень - общепедагогические цели обучения, отражающие квалификационную характеристику специалиста.

Эффективность усвоения модуля зависит от разработки и составления комплекса задач, с помощью которых осуществляется управление познавательной деятельностью студентов. Учебная задача содержит как содержательный компонент, так и операционный компонент. Согласно классификации М.И.Махмутова, познавательные учебные задачи по способам постановки и по содержанию дифференцируются на проблемные и не проблемные. Эффективность использования проблемных задач, создающих условия для развития творческого мышления, доказана в исследованиях А.М.Матюшкина, М.И.Махмутова и других. В свою очередь, непроблемные задачи необходимы при усвоении знаний, не требующих проблемного усвоения, а также при отсутствии условий применения проблемных задач.

При обосновании интегративно-модульного подхода применительно к формированию специальной компетентности будущих учителей музыки в системе высшего профессионального образования мы опирались на исследование Н.М.Яковлевой, в котором было доказано, что интегративно-модульный подход к процессу подготовки будущего учителя раскрывает, прежде всего, ее технологическую сторону [3]. Поскольку педагогическая интеграция должна включать интеграцию целей педагогического образования, интеграцию его содержания, а также интеграцию форм и методов, а модульность – принцип, в соответствии с которым содержание обучения представлено в виде самостоятельных учебных блоков, ориентированных на достижение поставленной дидактической цели, вслед за Н.М.Яковлевой, под интегративно-модульным подходом мы понимаем особую форму познавательной и практической деятельности студента, которая обеспечивает индивидуальность и одновременно технологичность процесса формирования специалиста.

Использование интегративно-модульного подхода к формированию специальной компетентности будущих учителей музыки в процессе фортепианной органично вытекает из специфики подготовки музыканта-исполнителя. Необходимость и возможность построения и изучения инструментальных дисциплин на основе интегративности обосновывается следующим: во-первых, инструментальные дисциплины направлены на формирование целостной характеристики личности; во-вторых, объединяют основанный на решении культурологических, методических и исполнительских задач опыт работы с музыкальным материалом. В свою очередь, принцип модульности способствует: 1) интеграции в одном модуле различных видов и форм обучения, подчиняя их общей теме учебного курса; 2) развитию у студентов потребности к самообразованию, поскольку овладение знаниями осуществляется посредством учебных пакетов; 3) актуальной в фортепианной педагогике индивидуализации обучения.

Литература

1. Еремкин А.И. Педагогические основы междисциплинарного подхода в профессиональной подготовке учителя: Автореферат дис... д-ра пед. наук. – Москва, 1991. – 32 с.
2. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения - Каунас: Швиеса, 1989 -271с.
3. Яковлева Н.М. Подготовка студентов к творческой воспитательной деятельности. – Челябинск, 1991. – 118 с.

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ

Джандильдинов М.К. –

докторант 3 курса Института магистратуры и PhD докторантуры КазНПУ им.Абая

Аннотация

В данной статье говорится о системе подготовки современных студентов, о том, что будущие специалисты должны быть ориентированы, прежде всего, на развитие личностно-профессиональной компетенции. Кроме того, дается анализ концепций личностно-профессионального развития, а также представлен анализ психолого-педагогической литературы по данной проблеме.

Аннотация

Бұл мақалада қазіргі студенттерді даярлау жүйесі туралы, болашақ мамандар, ең алдымен, кәсіби-тұлғалық құзыреттілікті дамытуға бағдарлануы қажет екендігі жайында айтылады. Сонымен қатар, кәсіби-тұлғалық даму тұжырымдамалырына, аталған мәселе бойынша психология-педагогикалық әдебиеттерге жасалған талдаулар ұсынылады.

Annotation

In this article the system of modern students preparation is considered. Future experts have to be focused, first of all, on the personal and professional competences development. Besides, the analysis of concepts on the personal and professional development is given. The analysis of psychological-pedagogical literature on this problem is provided as well.

Сегодня казахстанское образование на этапе поиска новых моделей организации учебно-воспитательного процесса, призванных обеспечить подготовку **компетентной личности**, способной жить в условиях демократического государства с динамично развивающейся экономикой и информационными технологиями. В связи с этим одной из главных задач современной казахстанской высшей школы является подготовка компетентного, гибкого, конкурентоспособного специалиста, способного самостоятельно и творчески решать профессиональные задачи.

Современное профессиональное образование в результате интенсивного развития науки, внедрения информационных технологий все больше ориентировано на выполнение социального заказа, то есть на подготовку специалистов, хорошо знающих свои должностные обязанности и права, уверенно ориентирующихся в технологиях профессиональной деятельности. Однако при таком подходе не всегда учитывается компонент профессионального образования, который отвечает за формирование личности специалиста, обладающего упорядоченной системой ценностей, служащих основой для становления профессиональных ориентаций.

Системы образования всех стран сегодня решают важный вопрос: «Как описать профессиональную деятельность с позиции компетенций и как подготовить специалистов к работе с ориентацией на требуемые компетенции?». В современной практике для этого часто используется метод моделирования - моделирования компетенций [1]. Существует два доминирующих подхода к моделированию компетенций: модели компетенций сфокусированы либо на способностях выполнять работу (ability-centered models), либо на ее результате (outcome-centered models). Таким образом, выделяются модели компетенций двух видов:

1) личностная - показывает, какими личными качествами должны обладать сотрудники для успешного достижения целей профессиональной деятельности;

2) профессиональная - перечисляет те функции, которые необходимо выполнять сотрудникам для того, чтобы успешно достигать целей профессиональной деятельности.

В соответствии с Государственной программой развития образования в Республике Казахстан до 2020 года целью профессионального образования является подготовка квалифицированного работника соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, ответственного, свободно владеющего своей профессией и ориентированного в смежных областях деятельности, способного к эффективной работе на уровне мировых стандартов [2]. Следовательно, система подготовки специалиста должна быть ориентирована, прежде всего, на формирование **личностно-профессиональной компетентности**, личности обладающей высокой компетентностью, мобильностью и профессионализмом, что позволит ей реализовать себя как субъекта собственной жизни и профессиональной деятельности. При этом под компетентностью обычно понимается некая интегральная способность решать возникающие в различных сферах жизни конкретные проблемы.

Развитие личностно-профессиональной компетенции трактуют как количественное, качественное изменение психологических характеристик личности, связанных с выполнением ею различных действий в процессе профессиональной деятельности. Проблема личностно-профессионального развития активно разрабатывается в рамках акмеологического подхода, в основе которого лежат идеи целостности, единства личностного и профессионального развития человека, а его суть заключается в выявлении условий мобилизации у человека установки на свои наивысшие достижения, на наиболее полную самореализацию личности [3], что, на наш взгляд, совпадает с требованиями к педагогу в условиях модернизации современного образования.

Анализ концепций личностно-профессионального развития Н.В. Кузьминой, Л.М. Митиной, А.К. Марковой, Е. И. Рогова показывает, что личностно-профессиональное развитие педагога в существенной мере обеспечивается инициативой как новым авторским действием субъекта профессиональной деятельности, как способом осуществления саморазвития [1,4,5]. С одной стороны, подлинное **развитие профессионализма немислимо вне личностного развития**; с другой стороны, отмечается устойчивая связь между личностным и профессиональным развитием: как особенности личности оказывают влияние на процесс и результаты профессиональной деятельности, так и саморазвитие личности совершается под влиянием специфики профессиональной деятельности педагога.

В ходе личностно-профессионального развития происходит становление профессионализма, который в рамках акмеологического подхода рассматривается как единство профессионализма деятельности и профессионализма личности [3].

Проведенный анализ психолого-педагогической литературы показал большой разброс мнений по вопросу о признаках компетентности специалиста сферы образования. С учётом особой роли личности педагога в осуществляемой профессиональной деятельности (Е.А.Крюкова, Л.М.Митина, А.А.Орлов, Н.К.Сергеев и др.) [6,7] критерием качества его подготовки необходимо рассматривать личностно-профессиональную компетентность как сложное взаимодействие профессиональных и личностных характеристик.

В связи с этим необходимо создание благоприятных условий для формирования личностно-профессиональной компетенции будущего учителя. В качестве инвариантных признаков личностно-профессиональной компетенции будущего учителя можно определить:

способность к системному видению педагогической реальности и системному действию в профессионально-педагогической ситуации;

умение находить нестандартные решения профессионально-педагогических задач;

мотивированное стремление к непрерывному личностно-профессиональному самообразованию и самосовершенствованию;

владение системой профессионально-нравственных ценностей;

способность к личностно-профессиональной рефлексии;

формирование потребности в самообразовании и самосовершенствовании.

Комплексное решение данных задач позволяет добиться положительного результата в подготовке конкурентоспособного специалиста, квалифицированно решающего профессиональные задачи в сфере образования.

Будущие специалисты в своей работе должны руководствоваться следующими принципами:

гуманизации и демократизации педагогических отношений;

педагогики сотрудничества;

органической связи индивидуальной и коллективной деятельности;

личностно-деятельностного и рефлексивного подходов;

субъектности;

проблемности;

целостности, единства личностного и профессионального развития человека.

Развитие и формирование личности в соответствии с концепциями И.С. Якиманской, Л.С. Выготского, Л.В. Занкова, Д.Б. Эльконина [1,4,8]. возможно только через использование личностно-ориентированных технологий, которые позволяют учить, воспитывать будущих специалистов с учётом индивидуальных особенностей студентов и развивать в них профессионализм.

Основы профессионализма закладывает в молодого человека общество, которое постоянно обучает его в течение всей жизни в разных формах профессионального образования. Но окончательно формирует и шлифует себя как профессионал сам человек, вырабатывая определенные для себя индивидуальные эталоны и стратегии профессионального поведения и развития. Профессионализм – это не только

высший уровень знаний, умений и результатов труда специалиста в данной области, а определенная системная организация психики человека с определенной социальной направленностью, отношением к внешнему миру, к людям, к себе, к представлению о своем месте в профессиональной общности. Широко используемое сегодня понятие «компетентность» [1] означает «соответствовать и быть способным к достижению чего-либо». В то время как термин «компетенция» подразумевает: а) круг проблем или сфер деятельности, в которой данный человек обладает знанием и опытом; б) совокупность полномочий, прав должностного лица.

Почему компетенции различают профессиональные и личностные? Разве компетенции не находятся в единстве? Не всегда. И особенно это актуально для молодых специалистов. Дело в том, что в теории считается, что для успешной работы нужны профессиональные компетенции, которые первоначально формируются в ВУЗе. Но как показывает практика, что личностные компетенции не менее важны, а иногда и основные в достижении карьеры.

Профессиональная компетенция – способность успешно действовать на основе практического опыта, умения и знаний при решении задач профессионального рода деятельности.

Личностная компетенция (эффективность) – набор психологических качеств, обеспечивающих эффективное поведение человека в определенной деловой ситуации (например, «лидерство», «стрессоустойчивость» и т.п.).

В общем виде личностная компетенция включает: принятие решений, установление контактов, коммуникативность, ориентация на результат, установка на обучение, уверенность в себе.

Чего не хватает сегодняшнему молодому специалисту (выпускнику вуза) для успешной работы?

Прежде всего, общеделовой компетенции. Имеется в виду желание трудиться, внимательно и добросовестно относиться к делу, стремиться достичь реального результата, при этом адекватно оценивая собственные способности и их стоимость на рынке труда. К сожалению, работодатели чаще сталкиваются с обратным: большие амбиции и требования высокой оплаты на фоне безответственности и отсутствия опыта.

Реже наблюдается нехватка и совсем общих компетенций - воспитанности, умения себя вести, доброжелательности в общении, умения подобрать адекватный внешний вид для различной обстановки.

В большом дефиците у молодых специалистов находятся навыки целесообразной самоорганизации: пунктуальность, способность правильно распоряжаться своим временем (тайм-менеджмент), умение решать проблемы, умение ставить цели и достигать их. Здесь важно отметить, что ВУЗ играет огромную роль в формировании этого элемента личностной компетенции: умение вовремя мобилизоваться, учиться и переобучаться, адекватно воспринимать и анализировать информацию, выбрасывая из нее все ненужное и четко выделяя все необходимое.

Таким образом, **лично-профессиональные компетенции** являются предельно важным аспектом подготовки будущих специалистов. Данную ситуацию можно улучшить, если целенаправленно работать над развитием личных и профессиональных компетенций в учебном процессе. В настоящее время существуют и широко применяются специальные методики – например, тренинги. Чтобы формировать конкурентоспособных специалистов, в вузовские программы необходимо включить курсы по развитию личных компетенций, аналогичные курсам по самосовершенствованию в различных психологических центрах (управление эмоциями, тайм-менеджмент, коммуникативные навыки и др.).

Итак, одна из главных целей процесса профессиональной подготовки современного специалиста состоит в развитии у студента заинтересованности и потребности в постоянном самоизменении, которое обуславливает дальнейшее становление его как личности и профессионала, способного к проектированию и реализации, коррекции и развитию собственной деятельности.

Список литературы:

1. Рогов Е.И. Учитель как объект психологического исследования. М.: Владос, 1998. 496 с.
2. **Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020гг.**
3. Козлова Н.В. Личностно-профессиональное становление в условиях вузовского образования: акмеориентированный подход: Дис. д-ра психол. наук. Томск, 2008.
4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. М.: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 1998. 200 с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
6. Орлов А. А., Исаев, Е. И., Федотенко, И. Л., Туревский, И. М. Динамика личностного и

профессионального роста студентов педвуза / А. А. Орлов, Е. И. Исаев и др. // Педагогика. 2004. - № 3. - С. 53-60.

7. Buhler, Ch. Basic Theoretical Concepts of Humanistic Psychology / Ch. Buhler // American Psychologist. 1971. - V. 26. - n. 4. - P. 378-386.

8. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. -М.: Смысл : Эксмо, 2003. 1135 с. - (Библиотека всемирной психологии).

УДК. 378.016:811.111

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖОО-ДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ДЕҢГЕЙІН КӨТЕРУ.

Койлыбаева Р.К., -

педагогика ғылымының магистрі, оқытушы Алматы Технологиялық Университеті «Мемлекеттік және шетел тілдері», кафедрасы

Резюме

В связи с тем, что перед высшими техническими учебными заведениями поставлена задача на формирование межкультурной коммуникативной компетенций становится необходимостью обучения межкультурному профессиональному общению по неязыковым специальностям и формирования эффективных технологий обучения. В данной статье рассматриваются преимущества применения эффективных технологий обучения, являющиеся основным фактором повышения качества образования и обучения иностранным языкам.

Due to the fact that higher technical educational institutions set a target installation on formation of intercultural communicative competence is a clear need for intercultural professional communication on non-linguistic specialities and formation of effective use of learning technologies. In this article the advantages of application of effective technologies of the training, the improvement of quality which was a major factor of education and training in foreign languages are considered.

Қазіргі таңда елімізде жүріп жатқан ғаламдану, әлеуметтік, экономикалық және саяси өзгерістерге байланысты шетел тілін білуге, студенттердің шет тілін өз бетінше үйренуге деген құлшынысы күннен күнге артып келеді.

Техникалық жоғары оқу орындарында шет тілін үйретудің сапасы жылдан-жылға жақсара түсуде. Жоғары оқу орындарының материалдық-техникалық базасы көбейіп ауқымдана түсіп, оқыту процесіне дәстүрлі емес технологиялар, мультимедиялық оқыту тәсілдері белсенді түрде енгізілуде. Сонымен қатар оқытушыларға түрлі аутентикалық деректерді, оқыту құралдарын пайдалануға көбірек жағдайлар жасалуда. [1].

Еліміздің басқа да елдермен тікелей қарым-қатынас орнатуына сәйкес, яғни еліміздің экономикасының дамуына байланысты туристік және іскерлік саяхаттардың саны күннен-күнге арта түсуде, әрі шет елдік көптеген өнеркәсіптер өздерінің бөлімдерін елімізде ашуына сәйкес шет тілін үйренудің маңызы күннен-күнге артуда.

Жоғары оқу орындарында оқитын студенттер, яғни болашақ мамандар шет тілін білудің жұмысқа орналасуда, қызмет бабында жоғарылауға қаншалықты маңызы екенін, әрі көптеген мүмкіндіктер беретінін жақсы түсінеді. Алайда техникалық жоғары оқу орындарында оқитын студенттерің шет тілін оқуға қызығушылықтары төмендеу болады. Сондықтан да, бұл мәселені шешу үшін оқытушылар студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыра алатындай, әрі белсенділіктерін арттыра түсетіндей әдістерді қарастыру қажет. Студенттермен жұмыс істеу барысында көретініміздей студенттер үшін оқыту үрдісіндегі ең басты ынталандырушы тәсілдер танымдық түрткі (мотив) және жетістік түрткісі болып табылады. Танымдық түрткі – бұл студенттің болашағы үшін табысқа жету дағдыларын қалыптастыру мәселесі болып табылады. Тіл арқылы қалыптасқан танымдық сапаны арттыруда қолданылатын әдістемеді көрнекілік, үлгі көрсету, проблемалық ізденістер туғызу, нақты өмір деректеріне жүгіну. Студенттердің танымдық қызығушылығын тілдерді оқыту үрдісінде қалыптастыру, студенттердің шет тілі сабағында іс- әрекетке ұмтылдыратын танымдық қызығушылығы, жаңа білім алуға даярлығы, меңгерген біліміне сүйене отырып, танымдық тапсырмаларды өздігінен шешуі, шығармашылық қабілетінің қалыптасуы, өз жұмысын өздігінен шешуі, өз жұмысының сапасын бағалауы болып табылады. [1].

Студенттердің танымдық қызығушылықтарын дамытуға арналған зерттеулердің нәтижелері бойынша

студенттердің төмендегідей танымдық қызығушылық көрсеткіштері берілген:

- оқыту үрдісіндегі белсенділігі, білімге қызығушылығы;
- өздігінен ізденушілік танытуы;
- орындалатын жұмыстың мақсаты мен міндеттерін анықтай білуі;
- оқу- танымдық қызметтегі негізгі түйінді анықтай білуі;
- игерілген білімді тиімді пайдалана білуі;

Студенттердің танымдық қызығушылығының ең жоғарғы деңгейі танымдық міндеттерді өздігінен шешуге ұтымды жолдарды қолдана білуімен, жаңаны білуге деген қызығушылығының жоғары болуымен және өз іс- әрекеттерін бақылап, бағалай білуімен сипатталады. Орта деңгейде студент танымдық іс-әрекет деңгейін өздігінен орындауды оқытушының көмегін қажет етуімен сипатталады, төменгі деңгейде студент танымдық тапсырманы қайталаумен шектеліп, оқытушының көмегіне жүгінеді.

Оқытылып жатқан пәннің қаншалықты сұранысқа ие және қаншалықты керекті екеніне қарамастан, студент пәнді жетік меңгергенін және сабақта өз жетістігін байқамаса студенттің сол пәнді оқуға деген қызығушылығы бірден төмендейді. Демек, оқытуды тиімді әрі нәтижелі ұйымдастыру үшін және оқытудың сапасын арттыру мақсатында, оқытудың алғашқы кезеңінде студенттерді алуға тиісті материалдың көлеміне емес, олардың әрекеттеріне және оларды оқу үрдісіндегі ынта-жігеріне, танымдық қабілеттері мен өз жетістіктерін қанағаттандыра отырып шет тілін үйренуге деген жағымды көзқарас қалыптастыруға баса назар аудару тиімді болып келеді. Егер техникалық жоғары оқу оындарына оқуға түскен студенттердің басым бөлігі шет тілінен өте төмен білім деңгейімен келсе, әрі олар үшін қандай тапсырма берілсе де қиын және орындалмайтын нәрсе болып көрінсе, мұндай жағдайда оқытушылар студенттердің қызығушылықтарын қалай сақтап қала алады? Студенттердің коммуникативті құзіреттілікті нәтижелі меңгеруіне керекті дағдылардың ішінде ең біріншіден ауызша және жазбаша мәтіндерді түсіну дағдыларын дамыту маңызды болып табылады. Мәтіндерді түсінудің маңыздылығы тек студенттің білімін толықтырып және коммуникативті құзіреттілікті қалыптастырумен ғана шектелмейді. Берілген мәтінді түсіну сонымен қатар оқыту үрдісінің нәтижелілігін және студенттің шығармашылық мотивациясының артуына тәуелділіктен тұрады. Оқу барысында күн сайын қиындатылған ауызша және жазбаша мәтіндерді түсіне келе, студенттер шет тілін үйренудегі өз жетістіктерін байқайды, өз ісіне деген қанағаттану сезімін бастан кешеді, өз күштеріне деген сенімділік және жаңа белестерден өту, қиындықтарды жеңу сияқты ынта-жігер пайда болады.

Осылайша, студенттердің шығармашылығы мақсатқа бағытталған әрі мағыналы болады. Ал керісінше, егер уақыт өте келе студенттерге мәтіннің мағынасы және қандай да бір пікірдің мағынасы түсініксіз болса, сөздерді және грамматикалық құбылыстарды түсінбеген жағдайда студенттер оқыту үрдісінен жалығады, оқытудың мақсаты қолжетімсіз болып, жұмыс мағынасыз болып көрінеді. Мұндай жағдайда студенттің шет тілін оқуға деген мотивациясы жойылады.

Әдетте студенттер тарапынан үлкен қызығушылықты талап ететін тіл үйретудегі коммуникативті негізді жүзеге асыруға қол жеткізу үшін, студенттердің өз күшіне сену және өз жетістіктерін байқай білу сияқты дұрыс көзқарастарын қолдап отыру керек. Бұл оқытушыдан оқыту үрдісіне сәйкес әр студенттің жеке даму ерекшеліктері деңгейіне, индивидуалды түсіну дағдыларына, олардың әрқайсысының қызығушылықтарына, мүмкіндіктеріне, тілдік дайындық деңгейлеріне сәйкес әр студентке жеке және топпен жұмысқа дифференциалды тәсілді қолдануды қажет ететіні анық.

Қазіргі таңда шет тілін оқытуда оқытудың түрлі әіс-тәсілдерін қолдануға болады. Оларды тиімді етіп шет тілі сабағында қолдану мұғалім шеберлігіне байланысты. Қоғам талабына сай шетел тілдерін оқытуда қойылып отырған ортақ міндет – студенттердің тілдік коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру. Ондағы мақсат студенттердің өз ойларын жеткізумен шектеліп қана қоймай, өзара тіл табысып, пікір алмасуға үйрету, өз жұмысына, топтағы немесе жұптасқан студенттің жұмысына, жауабына сыни тұрғыдан ойлап талдау жасай алу, өз ойын қорытындылай білу, интерактивті жұмыс жүргізу.

Студенттердің белсенділігін сақтаудың және жоғары мотивацияны қалыптастырудың тағы бір маңызды факторы ол студенттің оқыту барысындағы кейбір принциптерді ұғынуы болып отыр. Мәтінмен жұмыс кезінде студенттерге берілген тілді қаншалықты жетік меңгеруіне байланысты, соншалықты мәтінде берілген ақпараттарды түсінуі біртіндеп арта түсетінін түсіндіру қажет. Яғни, шет тілі сабағының ағымдағы кезеңінде студенттерден мәтінді сөзбе-сөз түсінудің қажет емес екендігін, бастапқыда олардан тек мазмұнын түсіну жеткілікті екендігін ұғындыруға тиістіміз. Бұл үшін студенттердің бойында тіл үйренудегі кемшіліктерді жауып отыратын, вербалды және вербалды емес тұжырымдарды қолдану дағдыларын дамыту керек. Оқытушы дәл осы тұрғыда студенттерге қол ұшын беруі керек. Студенттердің

түсіну дағдыларын қалыптастыруда, түсіну процесіне қатысты факторларды есепке алуды ұмытпаған жөн. Түсіну процесі -деп студенттің оқыған және тыңдаған мәліметтерімен оның қалыптасқан фондық білімімен және тәжірибесінің өзара байланысын айтамыз.

Демек, шет тілін оқыту барысында студенттердің тек сол тілдің грамматикасын меңгеруі және сөздік қорының болуы ғана маңызды емес, сонымен қатар студенттің әлем туралы білімі, нақты берілген тақырып туралы білімі маңызды фактор болып табылады. Егер студент беріліп отырған тақырыпты қаншалықты жақсы білетін болса, онда ол оның тақырыптың алдын-ала не туралы екендігін болжауына, сосын мәтіннің мазмұны не туралы екендігін анықтауына септігін тигізеді.

Оқытушы оқу процесін жоспарлауда әсіресе мәтіндермен жұмыс кезінде және сол мәтінге сәйкес тапсырмалар құрастыруда осы факторларды ескергені жөн.

Техникалық ЖОО-да шет тілін оқыту барысында мәтіндерді таңдауда төмендегідей белгілерді ескерген жөн:

- мәтінде студенттердің күнделікті өз тәжірибесінде кездестіретін ақпараттардың болуы;
- мәтіннің студенттің қызығушылын арттыратындай қосымша ақпараттан тұруы;
- мәтіннің жеке студентке немесе беріліп отырған топқа ұнауы;
- мәтіндегі мәліметтің өзектілігі (студенттердің өзара талқылауына мәлімет ала алуы);
- мәтіннің оқыту барысындағы көзделген стратегияға сәйкес келуі (танымдық, оқуға зер салу, мәтіннің мазмұнына сәйкес студенттердің өзара диалогқа қатыса алуы, коммуникативті мақсатты жүзеге асыра алу. [2].

Түсіну дағдыларын қалыптастыру үшін мәтінмен жұмыс кезінде төмендегідей тапсырмалар жүйесін орындау тиімді болып табылады

- Мәтінді оқымастан бұрын орындалатын тапсырма;
- Мәтінді оқу барысында орындалатын тапсырма;
- Мәтінді оқығаннан кейін орындалатын тапсырма.

Мәтінді оқымастан бұрын орындалатын тапсырмаға біз алдын-ала сол мәтінмен байланысты сұрақтарды беруге болады және бұл арқылы студенттердің мәтінге деген қызығушылын арттыра аламыз және олардың фондық білімдерін жандандыра аламыз.

Мұндай тапсырмаларды орындау барысында оқытушы студенттердің алдын-ала ойларын жинақтайды, бір-бірімен қарым-қатынасқа түсуге итермелейді, яғни өз ойларын, тәжірибелерін бір-бірімен бөлісу арқылы студенттерді мәтінді түсінуге дайындайды. Студенттер бұл кезеңде жұптасып немесе топпен өзара жұмыс істейді. [3].

Мәтінді оқу барысында орындалатын тапсырмалар бір жағынан мәтінді түсінуді бақылайтын болса, ал екінші жағынан студенттердің көңіл аударуын белсенді етеді.

Мұндай тапсырмаларды оқытушы алдын-ала дайындағаны жөн. Яғни бұл мәтіннің әр бөлімінен кейін қойылатын сұрақтардан тұруы мүмкін.

Мәтінді оқып болғаннан кейінгі тапсырмалар әр студенттің білім деңгейіне және мүмкіндігіне сәйкес сараланып берілуі керек. Бұл барлық студенттің сабақта белсенді қатысуына септігін тигізеді. [3].

Сонымен қатар, техникалық вуздарда оқытын студенттердің шет тілін оқу барысында тағы бір кемшілігі ол – берілген мәтінді мәнерлеп айта алмауы болып отыр. Әрине олардың бұл қиындықты жеңуі үшін ең біріншіден сабақ барысында олардың өздеріне деген сенімділігін қалыптастыру керек. Бұл үшін оқытушы тарапынан студенттердің мотивацияларын арттыратындай, өз біліміне деген сенімділікті қалыптастыратындай тәсілдерді қолдану маңызды болып табылады. Студенттердің мәтінді мәнерлеп айту қабілеттерін қалыптастыру үшін алғашында олардан тек мәтіннің жалпы мазмұны туралы мәлімет беруін талап етуі керек, содан кейін біртіндеп олардан мәтіннің мазмұнын толық ашуға талап қою керек. Сабақтың ең алғашқы күнінен бастап студенттердің мәтінді жаттап алмауын қадағалап, өз сөзімен айтып жеткізуін дағдыландыру керек, сонда ғана студентте коммуникативті күзіреттілікті қалыптастыра аламыз. Студенттер дұрыс әдіс-тәсілдерді ұстанатын шынайы жол сілтеуші оқытушымен ғана өз білімдеріне сенімді бола алады.

Қазіргі кезде тілдің коммуникативтік оқыту мәселесіне ерекше назар аударылуда. Ағылшын тілін оқытудың жаңа технологиясы тілдің коммуникативтік қызметін ескере отырып, оны коммуникативтік танымдық жағынан меңгеруді көздейді. Студенттердің шет тіліне қызығушылығын оятқан кезде ғана кез келген жетістіктерге жетуге болады, яғни оқытудың негізгі мақсаты студенттердің тілге деген құштарлығын ояту, танымдық белсенділігін арттыру. Бұл дегеніміз қоғам талабына сай алынған терең білім, білік, дағдылар мен құзыреттіліктің негізінде еркін бағдарлай білетін, қойылған мақсатқа танымдық қызмет жасау арқылы жете алатын, өз бегінше дұрыс, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті жеке

тұлғаны қалыптастыру.

Қорытындылай келе, білім сапасын арттыру, бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі екендігін ескеруіміз керек және осы мәселені шешуде- білім беру мазмұнын жаңашаландырумен, оқу үрдісін ұйымдастыру технологиясы мен әдістерін жетілдіруге, сондай-ақ, білім беру мақсаты мен нәтижесіне ерекше мән беруіміз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Барановская Т.А. Повышение качества образования при обучении иностранному языку // Современные проблемы науки и образования. – 2006. – № 6 – С. 49-50
2. Пассов Е. И. Коммуникативный метод иноязычном у говорению.- М.: Просвещение, 1991.
3. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. - М.: Сентябрь, 1996. С.115.

**ЖОҒАРЫ МЕКТЕП
ВЫСШАЯ ШКОЛА**

ӘӨЖ: 378.121

**МАМАНДАРДЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІККЕ ҚАБІЛЕТТІЛІК ПАРАМЕТРЛЕРІ МЕН ТҰТЫНУ
ҚАСИЕТТЕРІН САЛЫСТЫРУ**

**СРАВНЕНИЕ ПАРАМЕТРОВ И ПОТРЕБЛЕНИЯ СВОЙСТВ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОФЕССИЙ**

**COMPARISON OF PARAMETERS AND CONSUMPTION FEATURES OF PROFESSIONS
COMPETITIVENESS**

Оңалбек Жарылқасын Керімбекұлы
Академиялық инновациялық институт
П.ғ.д., профессор
Мұхамеджанов Бақытжан Қалжанұлы
Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ
П.ғ.д., профессор
Данияров Талғат Әбубәкірұлы
Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ доценті, п.ғ.к.

Бұл мақалада мамандардың бәсекелестікке қабілеттілік параметрлері мен тұтыну қасиеттері нақтылы маманның бәсекелестікке қабілеттілігі басқалармен салыстыру бойынша, барынша жетілген білім, біліктілік, дағдылары жүйесімен және кәсіби маңызды жеке тұлғаның сапаларымен, шын мәніндегі әрекетке тез бейімделу қабілетімен және кәсіби қызметін барынша тиімді орындауымен анықталатыны айтылған. Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы әлемдік әлеуметтік-экономикалық және білім беру кеңістігінде интеграция (мемлекет аралық одақтарды) жасауға, яғни білім беру, еңбек рыногы, дене мәдениеті мен спорттық қызмет көрсету саласында халықаралық ынтымақтастық қарым-қатынас жасауға ұмтылуда.

КІЛТ СӨЗДЕР: бәсекелестік, тұтыну қасиеттері, дағды, білім, біліктілік, қызмет көрсету, білім беру, студент, ұстаз.

В статье говорится о параметрах конкурентоспособности и потребительских качествах

специалистов, определяемых системой максимально развитых знаний, умений и навыков, профессионально значимыми качествами личности, умением быстро адаптироваться к реальным действиям и эффективно выполнять свои профессиональные обязанности в конкретном сравнении с другими специалистами. В настоящий момент в мировом социально-экономическом и образовательном пространстве Республика Казахстан стремится к интеграции (посредством создания межгосударственных союзов), расширяя международное сотрудничество в области образования, рыночной экономики, физической культуры и в сфере спортивных услуг.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкурентоспособность, свойства применения, привычка, знание, квалификация, выполнять обязанности, преподавать, студент, преподаватель.

This article deals with parameters of competitiveness and consumer qualities of specialists determined by the system of developed knowledge, abilities and skills, professionally significant qualities of the personality, the ability quickly to adapt to real actions and effectively carry out professional duties in comparison with other specialists. Nowadays in the world social-and-economic and educational space the Republic of Kazakhstan seeks for integration (by means of creation of the interstate unions), expanding the international cooperation in the field of education, market economy, physical culture and in the sphere of sports services.

KEY WORDS: competitiveness, consumption features, habit, knowledge, qualification, to carry out duties, to teach, student, teacher.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім үшін қажетті жағдайлар жасау; жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту», - деп атап көрсетілген [1]. Аталған міндеттерді жүзеге асыру оқытудың жаңа технологияларын енгізу және тиімді пайдалану секілді мәселелерді анықтап алып, білім беру жүйесіндегі басты ұстаным ретінде әркімнің өзінің білім алуға деген жеке әлеуетін қоғамда барынша пайдалануға көмектесетін оқыту жүйесін дамытуды қамтамасыз етуді көздейді.

Қоғамдық дамудың қазіргі үрдісі өзінің іс-әрекетін тиімді жоспарлай алатын, танымдық қызметінде алынған білімді орынды пайдалана білетін, түпкі нәтижеге жету үшін әр түрлі топтардағы адамдармен тиімді қарым-қатынас диалогіне түсе алатын білімді тұлғаны тәрбелеу мәселесін қойып отыр.

Сапалы білім алған, танымдылығы жоғары, құзыретті, бәсекелестіктің қайсыбір мықты тегеурініне төтеп бере алатын студенттер ғана болашақтың кілтін аша алады. Еліміздің жаһандық дүниеде даралануы білімді, жігерлі, ұлттық санасы рухани бай жас ұрпақ арқылы іске асады.

Көкейтесті болып отырған білімнің құзырлылық ұстанымын жүзеге асыру құралы ретінде педагогикалық технологиялар мен белсенді оқыту әдістерінің алар орны ерекше. Әрекетке негізделген технологиялық оқыту танымдық белсенділігі жоғары, өмірдің әртүрлі мәселелерінен хабардар, кез-келген тапсырманы орындауға қабілетті, қолынан іс келетін құзырлы азаматтарды қалыптастырады.

Әдіснамалық деңгейге соңғы кездері қолданысқа «құзырлылық» ұғымы еніп отыр. Ғылыми әдебиеттерде құзырлылық қайсыбір тапсырманы орындай алуға қабілеттілік, студенттің қалыптасып үлгерген жеке сапасы мен тәжірибесінің жиынтығы ретінде қарастырылады. Құзырлылық дегеніміз - студенттің алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық проблемаларды шешу үшін қолдана алу қабілеттілігі [2].

Бәсекелестікке қабілеттік экономикалық ұғым тұрғысына да ЖОО бітірушілеріне қатынасында еңбек базасында нақтылы маманның бәсекелестікке қабілеттілігі басқалармен салыстыру бойынша, барынша жетілген білім, біліктілік, дағдылары жүйесімен және кәсіби маңызды жеке тұлғаның сапаларымен, барынша жоғары біліктілігімен, өмірдегі шын мәніндегі әрекетке тез бейімделу қабілетімен және кәсіби қызметін барынша тиімді орындауымен анықталады. Алайда, маманның өзі тауар болып табылмайды; тауардың маман ұсынған кешенді көрінуі, оның кәсіби іс-әрекеті, яғни қызмет көрсетуі әртүрлілігі болып табылады. Осындай бейнеде, маманның бәсекелестікке қабілеттілігі оның жеке тұлғалық және оның кәсіби қызметінің сапасымен, немесе, акмеологиялық тілмен түсіндіргенде жеке тұлға кәсібилігімен және қызметтегі кәсібилігімен айқындалады. Сондықтан, еңбек базарындағы маманның бәсекелестікке қабілеттілік параметрлері мен қозғаушы күштерін анықтау үшін экономикалық және акмеологиялық тәсілдерді кешенді пайдаланған жөн. Осыған байланысты мамандардың кәсіби қызмет көрсетуіне

қолданысты тауардың бәсекелестікке қабілеттілік параметрлерін нақтылаймыз (1 кесте).

Мамандардың бәсекелестікке қабілеттілік параметрлері мен тұтыну қасиеттерін салыстыру.

1-кесте

№	Топтық тұтыну қасиеттері	Мамандардың бәсекелестікке қабілеттілік параметрлері
1	Әлеуметтік	Нақтылы мамандықтың маңыздылығы (актуалдылығы), оны қоғамның талап етуі, нақтылы қызмет көрсетудің пайдалылығы, оның мұқтаждық қажеттілігі.
2	Функционалдық	Кәсіптік функциялары және нақтылы мамандардың міндеттері.
3	Эргономикалық	Оқу, еңбек қызметінде орындау процесінде немесе демалыста адам қажеттілігіне байланысты көрсетілген қызмет көрсетулерін сәйкестігі.
4	Эстетикалық	Маманның сыртқы түрі және қарым-қатынас жасаудағы мәдениеті, оның тәрбиеленгендігі.
5	Сенімділігі және қауіпсіздігі	Маманның сапалы қызмет көрсету және тұтынушылар қауіпсіздігін қамтамасыз ете білу қабілеттілігі (ЖОО мойындалған абыройы және маманның жұмыс тәжірибесі де анықталады).
6	Ұзақ уақыттық өміршеңдігі	Маманның кәсібилігінің ұзақ уақыттық өміршеңдігі (маманның жеке тұлғалық акмеологиялық бағыттылығының дамуымен, оның кәсіби дамуға және өзін-өзі жетілдіруге ұмтылуымен анықталады).
7	Экономикалық қасиеті	Тұтынушылар үшін нақтылы маманның кәсіби қызмет көрсетуінің бағасы.

Осыған сәйкес маманның бәсекеге қабілеттілігін келесі талқыланып, талданған экономикалық параметрлер арқылы анықтауға болады:

1) *Техникалық-технологиялық*: оқу орнын бітірушінің мамандығы мен біліктілігі, жалпы және кәсіби білімі, біліктілігінің және дағдыларының көлемі мен сапасы. Бұл топқа функционалдық және эргономикалық тұтынушылық қасиеттеріне жауап бере алатын параметрлерін біріктіруге болады.

2) *Конструктивтік*: маманның тиімді кәсіби қызметін қамтамасыз ететін жеке тұлғалық сапасы.

3) *Эстетикалық*: адамның сыртқы түрі оның қарым-қатынас мәдениеті, тәрбиеленгендігі, яғни бұл кілтте маманның өзі тауар болмағанымен адамдардың өзара қарым-қатынасу тиімділігін қамтамасыздандыру үшін адамның адаммен жоғарыдағы сипаттағыларының сезінуіне үлкен әсер ететінін ескеру қажет.

4) *Нормативтік*: маманның мемлекеттік стандартына (ГОСТ) және кәсіби қызмет көрсетуді кешенді тұтынушы ретінде қоғам талаптарына сәйкестігі.

5) *Экономикалық*: маманды даярлауға кеткен шығыны, оның ішінде оқуға жұмсалған өзінің жеке шығыны (кәсіби даярлық сапасына жұмсалған шығынның санының сәйкестігі).

6) *Экологиялық*: мамандарға қызмет көрсетуді тұтынушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге мүмкіндік тұғызатын қажетті білімді, біліктілік және дағдыларды меңгеру тұрғысында қарастыруға болады.

7) *Әлеуметтік-ұйымдастыру*: тұтынушылардың әлеуметтік құрылымы - бұл мамандардың қызмет көрсетуін потенциалды тұтынушылардың ауқымы неғұрлым кеңейген сайын еңбекке орналасу үшін олардың мүмкіндіктері де мол болады және олардың өзіне деген қойылатын талаптардың диапазоны да кеңейеді.

Біздер бөліп қарастырған параметрлер барлық мамандар үшін жалпы сипатта болады. Олар мыналар: 1) техникалық-технологиялық, конструктивтік, эстетикалық және экологиялық параметрлер бәрінен бұрын маманның өзінің жеке тұлғасын сипаттайды. 2) әлеуметтік-ұйымдастыру мен экономикалық параметрлері бәсекеге қабілеттілікті қалыптастырудың сыртқы қозғаушы күштерін басымырақ ұсынады. 3) нормативтік параметрлер мамандарды даярлаудың сапасы жайлы тұжырым жасауға мүмкіндік тұғызатын үлгі, яғни матрицасы болып табылады (тапсырылған нормативтік талаптармен нақтылы маманның сипаттамасын салыстыру жолымен анықталады, яғни, маманның бәсекеге қабілеттілік деңгейін, сонымен бірге оны арттыру қозғаушы күштерін анықтау үшін бірінші топта сипатталған (нақтылы маманның мінездемесі) параметрлерімен үшінші топта белгіленген (маманның немесе қызметтің үлгісі) параметрлерімен салыстыру қажет.

Сапа ретіндегі тауардың бәсекелестікке қабілеттілігін мұндай сипаттамасы мамандарға екі тұрғыдан қолдануға болады. Бірінші жағынан, бұл оны даярлау деңгейін және жеке тұлғалық сипаттамасын (кәсіби даярлық деңгейінің көрсеткіштері ретінде) бағалаудың өлшем белгісі (критерий), басқа жағынан– еңбек наырғында (рыногында) маманның бәсекелестікке қабілеттілігін анықтайтын негізгі қозғаушы күні. Аталмыш контекстегі біздің көзқарасымыз бойынша “сапа” ұғымын мамандардың кәсіби құзырлылығы тұрғысынан қарастырған жөн [3].

Кәсіби құзырлылықты жалпы тұрғыдан қарастырғанда жеке тұлғаның тиімді кәсіби қызметін қамтамасыз ететін сапалар жиынтығы ретінде анықтауға болады. Бұл сапалардың құрамына кәсіби маңызы бар білім, іскерлік және дағдылар, қабілеттер, кәсіби қызметтегі мативация мен тәжірибе, яғни олардың интеграциясы. Нақтылы еңбек түріне теориялық және практикалық даярлығының бірлігі болып табылады және кәсіби қызметінде табысты шығармашылықпен жұмыс жүргізуі үшін өзінің күш мүмкіндіктерін іс жүзінде жүзеге асыру қабілеттілігін көрсетуге мүмкіндік береді.

“Құзырлылық” деген сөз ұғымы “құзырлық” ұғымымен ілесіп жүреді, яғни, мұнда маман өзінің кәсіби құзырлылығын жүзеге асыратын өз саласындағы қызмет аясын жетік, терең білетін болуы тиіс.

Маманның кәсіби құзырлылық деңгейін бәсекеге қабілеттілік көрсеткіштерін өлшем белгісі (критерий) ретінде пайдаланумен анықтау үшін алдын ала сәйкес келетін жетік білу үлгісін жасау қажет. Маманның жете білу үлгісі білікті (құзырлылық) маманмен салыстырғанда онша қатаң емес, яғни нақтылы нысанға немесе еңбек құралына бекітілген және ЖОО бітіруші қандай біліктілік жиынтығын меңгеруі тиіс, ол қандай кәсіби қызметті орындауға дайын және оның даярлық деңгейі қандай дәрежеде болуы тиіс. Білікті маманның қандай болуы тиіс екені туралы “Сұрақтар ауқымы” кең және бір тектес емес, яғни кәсіби біліктілік құрылымында әртүрлі компоненттерді және соған сәйкес біліктілік топтарын бөліп қарау белгіленіп қарастырылған. Сонымен, А.К.Маркова мына келесі топтарды атайды (2 кесте).

А.К.Маркова бойынша маманның құзырлылық нобайы (№1).

№2 кесте.

№	Біліктілік топтары	Мазмұны
1	Арнайы құзырлылық	Кәсіби қызметін жоғары деңгейде меңгеру, өзінің кәсіби дамуын жобалай білу қабілеті.
2	Әлеуметтік құзырлылық	Ұжымдық кәсіби қызметін және өз қызметінің нәтижесіне әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастырумен кәсіби қарым-қатынас жолдарын меңгеру.
3	Жеке тұлғалық құзырлылық	Жеке тұлғалық өзін-өзі тәртіпке келтіріп реттей білу, өзіп көрсете білу, әдістерін өзін дамыту тәжірибелерін, жеке тұлғаның кәсіби деформацияға (сыртқы күш әсерінен өзгеру) қарсы тура білу қабілетін меңгеру.
4	Жеке дербес құзырлылық	Өздігінен орындай білу және дербестікті дамыту, шығармашылық потенциалы, әдістерін меңгеру, кәсіби өсуге дайын болу.

Санкт-Петербургтық және Мәскеулік педагогтар тобының таңдауымен мамандардың құзырлылық нобайының біршама басқашалау жолы құрастырылған. Олардың өңдеп, дайындаған мамандарды дайындаудың екі сатылы үлгісі біліктілік топтарында сол оқу пәндерімен оқыту жатқызылған (және сол оқу қызметі түрлерімен), яғни оның шегінде қалыптасуы мүмкін (3 кестеде). Бұл дене мәдениеті және спорт бойынша мамандарға қолданыстағы үлгілі осы мамандық бойынша оның оқу жоспарын салыстыру жолымен нақтылауға мүмкіндік береді.

Дене мәдениеті және спорт бойынша мамандардың құзырлылық нобайын нақтылау.

№3 кесте.

№	Құзырлылық топтары	Кәсіби қызметке қатынасы және сипаттама	Қалыптасу аясы (сферасы)
1	Әлеуметтік жеке тұлғалық құзырлылық	Ересек адамның жалпы азаматтық сапасын, оның мәдениеттілік деңгейін және әрекет істеуге жарамдылығын сипаттайды.	Құралында шетел тілі, тарих, құқықтану, дене мәдениеті, психология және т.б. кіретін гуманитарлық және әлеуметтік пәндер циклында қалыптасады.
2	Экономикалық және ұйымдастыру-басқару құзырлылық	Қызмет аясы түрлерінде өзгермейді, ұжым жұмысын ұйымдастыруға, қызметкерлер мен ресурстардың жұмысын жоспарлауға, өнімдердің сапа менеджменті жүйесіне және т.б. жатады.	Экономикалық және басқару пәндері циклы базасында қалыптасады (экономикалық теория, менеджмент, экономика және дене мәдениеті мен спорт менеджменті, өнім сапасын басқару, дене мәдениеті мен спорттың құқық негіздері және т.б.), сол сияқты психологияның арнайы бөлімдерінен тұрады.
3	Жалпы ғылыми (танымдық қызмет құзырлылық)	Даярлық бағытында өзгермейді, жалпы кәсіби даярлықты қамтамасыз етеді (нақтылы қызмет аясында оның ішінде дене мәдениеті мен спортта жоғары білімді маман шеше алуға тиіс міндеттер жиынтығы).	Жалпы кәсіби пәндер циклында қалыптасады: анатомия, физиология, биохимия, биомеханика, гигиена, спорттық медицина, емдеу дене мәдениеті және массаж дене мәдениеті мен спорт тарихи, дене мәдениеті мен спорт психологиясы, дене мәдениеті мен спорт педагогикасы, дене мәдениетінің ілімі мен әдістемесі, дене тәрбиесінің мектептік курсының оқыту әдістемесі, дене мәдениеті мен спорт акмеологиясы.
4	Кәсіби функционалдық құзырлылық	Қажетті бағыттағы еңбек нысандары мен еңбек құралдары үшін мамандар даярлауды қамтамасыз етеді (дене мәдениеті мұғалімі немесе спорт түрлерінің жаттықтырушысы немесе спорттық менеджер және т.б.). Нақтылы салада ғылыми зерттеу жобалау, үлгілеу жұмыстары бойынша алгоритмді меңгеруді қарастырады.	Арнайы пәндер циклында қалыптасады: дене мәдениеті-спорттық қызмет технологиясы, пәндер, мамандандырулар, бірқатар элективтік курстар (мектепке дейінгі мекемелердегі дене тәрбиесі, құру, орнату теориясы, спорттық-көріністік шараларды ұйымдастыру және т.б.).

1-4 топтар құзырлылығы ЖОО бітірушілерге еңбек және тұрмыс рыногында икемділікпен бағдар алуға мүмкіндік беретін негіз (іргетас) қалайды және білім алуды одан әрі жалғастыруға, жаңа мамандыққа ауысуға және білімін өздігінен көтеруге және өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді. Бесінші топтың құзырлылығы мамандардың арнайы құзырлылық деңгейін анықтай отырып, нысандық және пәндік даярлық міндеттерін шешеді.

Бұл нобайды біріншімен салыстыра отырып мұның білім беру процесіне барынша жақын екенін және дене мәдениеті мен спорт бойынша мамандардың оқу бағдарламасымен сәйкес А.К.Маркованың ұсынған нобаймен нақтылау үшін пайдаланудың мүмкіндігі бар [4].

Біздің көзқарасымыз бойынша құзырлылық топтарының мазмұны екі негізгі интегративті қозғаушы күштермен анықталады:

1) Сыртқы: қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағдайымен және әлемдік даму тенденцияларымен (1-3 құзырлылық топтарының мазмұнына басымдық әсер етеді); 2) Ішкі: кәсіби қызмет ерекшеліктерімен (бірінші кезекте 3-5 құзырлылық топтары мазмұнын анықтайды).

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы әлемдік әлеуметтік-экономикалық және білім беру кеңістігінде интеграция (мемлекет аралық одақтарды) жасауға, яғни білім беру, еңбек рыногы, дене мәдениеті мен спорттық қызмет көрсету саласында халықаралық ынтымақтастық қарым-қатынас жасауға ұмтылуда. Алайда, ұлттың білім беру жүйесі әлі бірінші кезекте мемлекеттік ішкі қажеттіліктер үшін, уақыт дайындайды, ал Қазақстандағы жүріп жатқан қоғамдық процестер, оның ішінде мамандардың жеке тұлғасына және білім беру жүйесіне үлкен дәрежеде қойылатын талаптарды айқындайды.

ӘДЕБИЕТ:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Алматы, 2008.
2. Құдайбергенова К.С. Құзырлылық табиғаты-тұлғаның өздік дамуында. Алматы, 2006.
3. Бондарева Е.В. // Компетентность в структуре модели качества подготовки специалистов. Высшее образование сегодня. Москва, 2004 С. 206
4. А.К.Маркова. // Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. М: С, 1993.

ОРГАНИЗАЦИЯ РОЛЕВОЙ ИГРЫ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

А.С. Мукашева-
Профессор, к.ф.н.,
С.М. Копбаева-
Ст. преподаватель КазНПУ им. Абая

Summary

In the article the main ways of organizing role games at the foreign language lessons are considered. It is underlined that role games develop independence and creative activity of students.

Түйін

Мақалада шетел тілі сабағында ролдік ойын ұйымдастырудың басты жолдары көрсетілген. Рөлдік ойындардың студенттердің өз бетінше және креативті білімін дамытуына әсері көрсетілген.

Процесс глобализации охватил все страны мира. Республика Казахстан быстрыми темпами входит в мировое пространство и, как определил президент страны Н.А. Назарбаев в «Послании народу Казахстана» политика ориентации населения на развитие полиязычия способствует совершенствованию методов обучения иностранным языкам.

Говорение – один из четырех видов речевой деятельности обучения иностранному языку. В совершенствовании говорения ролевая игра является

одним из действенных путей повышения качества и эффективности обучения.

В данной статье, мы рассматриваем некоторые особенности организации ролевой игры по теме «Почему люди изучают иностранные языки». Ролевая игра позволяет обсудить эту тему с разных точек зрения и вызывает большую активность у обучающихся. В ней смоделированы ситуации общения, которые приближают речевую деятельность на уроке к реальной коммуникации. Эту игру можно успешно использовать при повторении темы и в работе по развитию навыков говорения со студентами.

В начале игры преподаватель иностранного языка сообщает студентам о задачах и этапах игры:

Dear students! People learn foreign languages for different purposes. And today we are going to talk about it. You will act out different roles and speak about the importance of learning foreign languages.

Ролевая игра состоит из 3-х основных этапов: подготовительного, собственно игры и заключительного этапа.

На подготовительном этапе статьи знакомятся с ролевой ситуацией, настраиваются на принятие роли и активное участие в игре.

При распределении ролей преподавателю необходимо учитывать языковую подготовку и индивидуальные особенности студентов. Так как ролевая игра, как правило, проводится на завершающем этапе работы над темой, то лексический материал, используемый в описании ролей и необходимый для их исполнения, уже отработан. На уроке достаточным может быть повторение ключевых слов и выражений. Также важной является подготовленность студентов к выполнению речевых упражнений, предваряющих ролевую игру.

Второй этап – собственно игра.

Учащиеся, исполняя различные роли, осваивают учебный материал в условиях, приближенных к реальному речевому общению. Деятельность преподавателя сводится к наблюдению и контролю за ходом игры. В случае необходимости преподаватель может вмешаться в игру, направляя деятельность студентов.

На заключительном этапе проводится обсуждение результатов игры. Преподаватель обращает внимание на активность студентов, на использование активной лексики, логичность высказываний, допущенные ошибки. Он может поинтересоваться их мнением о предложенных ролях.

В ходе игры данная тема рассматривается с разных точек зрения. Участниками игры являются:

Человек, который любит путешествовать;

Родитель;

Бизнесмен;

Жена бизнесмена;

Специалист (инженер, ученый);

Учитель иностранного языка;

Ученик школы;

Президент детского фонда города.

Количество ролевых ситуаций может варьироваться, преподаватель может предложить и другие роли. Следует помнить, что роли должны быть посильными и давать возможность участникам высказать свое мнение. Описание роли дается в ролевой карточке.

Ролевая карточка - это своего рода опора, стимулирующая самостоятельное высказывание студентов. Информация в карточке не должна излагаться слишком подробно, чтобы участник игры не лишился возможности проявить творчество.

Role 1

You are a person who is fond of travelling.

You are sure that the best way to study geography is to travel and the best way to get to know people is to meet them in their own homes. Every country has its customs. You'd like to learn the customs

Role 2

You are the parent of children who are learning English at school.

As parents you naturally want the best for your children. You hope that if they learn English or German well it will be useful for them in their future life. You'd like your children to be educated people.

You are also sure that learning foreign languages improves a child's memory, develops their abilities and broadens their outlook. You tell your children to work hard at their English and you

tell them how important foreign languages are.

Role 3

You are a young promising businessman.

You are going to organize a joint enterprise with an American company. It goes without saying you must know English in order to make progress in your business. You understand that English is the most important international language. Many international firms, even in non-English countries, operates throughout the world in English.

You often have to travel to other countries although you have an interpreter with you, it is also good for you to be able to speak English yourself.

Role 4

You are a wife.

Your husband is a young promising businessman. He is going to organize a joint enterprise with an American firm. He often travels to other countries. Sometimes you travel with him too. You also invite your foreign guests to the house for dinner. Then you realize how awkward you feel when you cannot hold a conversation. You would like to learn English because it is spoken in different countries.

Role 5

You are an engineer

Several years ago you graduated from the University. You are talented engineer. You have now decided to improve your English.

To be a good specialist you must know about new achievements in science and engineering. You'd like to learn English in order to read new publications in the field of engineering.

Role 6

You are an English teacher.

You tell your pupils about the importance of learning foreign languages. You say that English is one of the most important international languages. About 350 million people speak English as their first language. About the same number use it as a second language. 75 per cent of the world's mail is in English. In many countries it is the language of business; commerce and technology.

Role 7

You are a ninth-year pupil.

You love learning English. You begin to realize how important foreign languages are in modern life. You have got a pen-friend in Liverpool. You hope to meet him one day and talk with him in English. You want to read foreign books and magazines in the original. You have more exchange pupils and teachers in your school and can communicate with them.

Role 8

You are the President of the City's Children's Fund.

You are sure that today English and other foreign languages are becoming increasingly important. Different delegations arrive in your city and among them there are those that deal with children's problems. You have to meet them and cooperate with them

You also make contacts with foreign companies to organize children's art exhibitions or to send sick children for treatment abroad. Most foreign papers you receive at the office are in English.

Итак, описание ролевой ситуации позволяет учащимся легче адаптироваться к роли, не ограничивая самостоятельности высказывания. Каждый участник ролевой игры совершает речевые действия, обусловленные ситуацией общения и тем самым осознает, как приобретенные знания могут быть применены на практике.

Успешное проведение ролевой игры во многом зависит от соблюдения определенных условий:

1. Ролевая игра должна тщательно готовиться с учетом знаний студентов,
2. Ролевая игра должна включаться в коммуникативную деятельность и проводиться в доброжелательной атмосфере.
3. Ролевая игра должна проводиться в ситуации адекватных моделям общения.
4. Ролевая игра должна способствовать эффективному использованию языкового материала в речевом общении.
5. Ролевая игра должна проводиться регулярно.

Мы пришли к следующему выводу, что ролевая игра студентов превратившись в активную речевую деятельность вызывает эмоциональный подъем, развивает самостоятельность и творчество студентов.

Список литературы:

1. Закирова Ф.К., ЧГПУ, издательство педагогического университета Челябинск, 2012
2. Миролюбов А.А. Методика преподавания иностранных языков, М., «Высшая школа», 1990
3. Рогова Г.В. Методика преподавания английского языка, М., «Просвещение», 1977
4. Пассов Е.И. Концепция коммуникативного иноязычного образования, Методическое пособие, СПб., «Златоуст», 2007
5. Закирова Ф.К., e-mail: fzakirova@mail.ru

Куратор в вузе в системе профессиональной подготовки будущих учителей

Казахстан, Алматы, Казахский национальный университет им.Абая
к.п.н., профессор Тажбаева С.Г.

Резюме

Содержание данной статьи отражает вопросы организационно-педагогической деятельности куратора в педагогических вузах в подготовке будущих учителей. Также сделана попытка на основе эмпирико-педагогического опыта и результатов исследования рассмотреть в определенной системе задачи, важнейшие направления, формы и методы воспитательной работы куратора академической группы с учетом особенностей воспитания студентов педагогическом процессе вуза.

Resume

The content of this article addresses problem of tutor's organizational and pedagogical activities at educational institutions that specialize in teaching educators. Based on empirical pedagogical experience and research results an attempt was made to consider the problem in a systematic way, looking at the most important streams, forms and methods of educational work of academic groups' tutor taking into account features of students education within pedagogical process at universities.

Работа куратора сложна и многогранна, она охватывает все стороны формирования личности будущего специалиста. Несмотря на это, вопросы организационно-педагогической деятельности куратора академической группы, особенно с учетом профиля вуза, в педагогике высшей школы разработаны недостаточно.

В работе сделана попытка на основе эмпирико-педагогического опыта и результатов исследования, рассмотреть в определенной системе задачи, важнейшие направления, формы и методы воспитательной

работы куратора академической группы с учетом особенностей воспитания студентов педагогических институтов. Если куратор, в нашей работе, найдет материалы, сведения, которые помогут ему эффективно вести свою работу, усовершенствовать ее стиль и методы с целью воспитания будущих учителей, автор сочтет свой труд небесполезным.

Анализ имеющейся литературы показал, что вопросы организационно-педагогической деятельности куратора (особенно в педагогических вузах) разработаны недостаточно.

Институт кураторов формировался в процессе поиска более эффективных путей подготовки и воспитания будущих специалистов. Но отсутствие нормативного документа, определяющего статус куратора в высшем учебном заведении, не позволяет ему окончательно утвердиться в своих правах и обязанностях. В связи с этим до настоящего времени среди профессорско-преподавательского состава существует мнение, что куратор в вузе не нужен, так как студенческая молодежь достаточно взрослая, самостоятельная и в опеке не нуждается. Для того чтобы решить этот вопрос объективно, мы провели анкетный опрос студентов различных курсов Актюбинского университета имени К. Жубанова и Казахского Национального Педагогического университета имени Абая. В анкете был вопрос: «Как вы считаете, нужен ли куратор академической группы?». Из 568 опрошенных (рисунок 1). 468 студентов различных курсов высказались за куратора и 100 заявили, что он не нужен (ответы были аргументированными). В своих пояснениях студенты пытались определить задачи куратора.

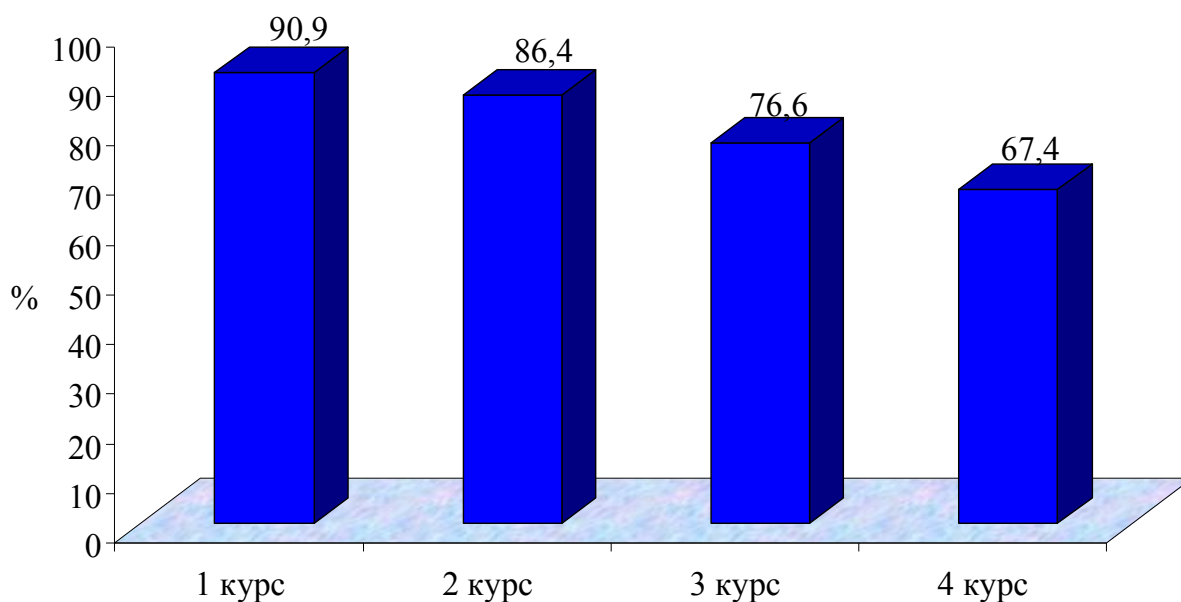

Рисунок 1– Зависимость доли студентов, высказавшихся за куратора курса

Типичными высказываниями в пользу куратора были следующие: «Нужен для сплочения группы, оказания помощи студентам и руководства их деятельностью в организации учебы, проведения досуга», «Обязательно нужен, он может более, чем кто-либо другой, помочь, дать совет в трудную минуту», «Он помогает во всех вопросах студенческой жизни, хороший старший друг», «Да, нужен, если он работает с желанием, болеет за группу, если студенты ждут встречи с ним, если с ним, интересно». «Нужен, так как группа не всегда может объективно подойти к решению некоторых вопросов», «Да, нужен, особенно на младших курсах, так как помогает организовать коллектив, проводить запланированные мероприятия». «Да нужен для осуществления связи группы с администрацией института, деканатом, общественными организациями». «Нужен. Это старший товарищ, к нему можно обратиться по всем личным, общественным вопросам и получить обстоятельный совет. Он всегда поможет выйти из любой ситуации», «Я за куратора. Важно, если можно опереться на знания, опыт и педагогическое мастерство старшего товарища, который во всем тебе и всем готов помочь».

Ответы студентов не только доказывают, что куратор нужен академической группе, но и содержат в себе попытку сформулировать его задачи, обязанности.

Обосновывая свое мнение о том, что «куратор не нужен», студенты писали.: «Если такой, как наш, то не нужен», «Не нужен на последних курсах, так как студенты взрослые, имеют уже опыт и со всеми вопросами могут справиться сами», «Достаточно иметь хороших старосту и актив», «В высшем учебном заведении самостоятельные люди», «Куратор может быть только на первых курсах», «Не нужен, так как он ничего не делает», «На первом курсе нужен, а дальше нет: нужно приучаться к самостоятельности» и т.д.

«Уважением по праву пользуется тот воспитатель, который не ограничивает свое влияние вузовской аудиторией, а всегда рядом с молодыми, делит с ними и успехи, и трудности». В нашем исследовании определено и место педагогов-кураторов в системе вуза во внеучебной воспитательной работе молодежи: «С первых дней учебы они помогают каждому студенту не только найти свой путь к будущей профессии, но и стать настоящим интеллигентом, гражданином». [1]

В Актюбинском университете имени К. Жубанова начиная с 1997 года экспериментально проверялась организация жизнедеятельности академической группы, начиная со 2 курса без прикрепленного педагога-куратора. Опыт показал, что даже в самых организованных группах при наличии сильного, хорошо подготовленного студенческого актива на 4 курсах уровень общественной активности, постановки воспитательной работы, общей организованности и исполнительности снижался, особенно в последнем семестре. Причиной этого были загруженность студентов педагогической практикой, подготовкой к последним курсовым, а затем и государственным экзаменам. Отрицательно влияли на жизнь группы в целом волнения, связанные с распределением студентов на предстоящую работу.

Выявилось, что в этот период – в последний год обучения – очень нужен куратор, который путем контактов с администрацией помог бы студентам разрешить все сложные вопросы, требующие правильного совета или непосредственного вмешательства.

Осуществляя комплексный подход к воспитанию и профессиональной подготовке специалистов с высшим образованием, надо правильно и по достоинству оценивать место и роль куратора, так как академическая группа, в которой куратор и студенческий актив организуют и проводят воспитательную работу, является важной подсистемой общей системы учебно-воспитательного процесса в вузе.

С целью выяснения мнения самих кураторов по данному вопросу на одном из общеинститутских семинаров кураторам различных курсов и с различным кураторским стажем был предложен вопрос: «Как вы представляете себе место и роль куратора академической группы в учебно-воспитательном процессе по подготовке будущего учителя?»

Из 45 опрашиваемых на вопрос ответили 27. Типичные ответы: «Наиболее значительна роль куратора на 1 курсе. Куратор – это старший товарищ студентов, помощник актива группы в деле мобилизации студентов на выполнение всех их обязанностей во время пребывания в пединституте»; «Куратор-это одно небольшое звено в системе подготовки учителя»; «Роль куратора, если он настоящий, огромна. Он готовит будущих учителей»; «Куратор должен проявлять постоянный интерес ко всем делам группы, осуществлять контроль за деятельностью студентов в институте и вне его, тактично вмешиваться в дела каждого подопечного и группы в целом». «На 3 и 4 курсах куратор не нужен. Вся работа должна строиться на самоуправлении студентов». Были и такие ответы:

«Куратор поставлен в такие условия, которые не дают ему возможности влиять активно на профессиональную подготовку будущего учителя»; «Если выполняешь около 1000 годовых часов, то о какой работе куратора по подготовке студентов к деятельности учителя можно говорить...».

Приведенные выше ответы свидетельствуют о том, что кураторы не имеют достаточно четкого представления о своих функциях, роли и месте в общей системе учебно-воспитательного процесса в вузе. Такое явление можно объяснить отсутствием положения о кураторе, а также слабой постановкой методической работы с кураторами.[2]

Исключительное значение имеет система воспитания студентов в курируемой группе, которая обеспечит на практике неуклонный рост идейного, нравственного и профессионального уровней подопечной организационно-педагогической деятельности куратора в педагогическом институте, которая должна быть направлена на воспитание у студентов общественно-политических, морально-волевых и профессиональных качеств будущего педагога. Главной целью вузовского наставника является построение такой системы. Реализация данной цели требует от педагога-куратора постоянного контакта в его деятельности с деканатом, молодежными организациями с учебно-воспитательной и методической комиссиями, с руководителем педпрактики факультета, кафедрой, которая курирует данный курс, со своей кафедрой, а также с преподавателями, ведущими в данной группе академические занятия, со студенческим активом группы, с отдельными студентами, с факультетом общественных профессий и

даже с родителями своих воспитанников. Следовательно, диапазон деловых связей у куратора весьма большой. И на каждом из этих уровней приходится решать большой круг вопросов, касающихся не только группы в целом, но и отдельных студентов. Опыт лучших кураторов показывает, что чем теснее их связь со всеми звеньями системы учебно-воспитательной работы, тем более действенным и целенаправленным становится процесс воспитания академической группы.

Роль деятельности куратора в формировании будущих специалистов значительно возрастает, если он не ограничивается аудиторными встречами со своими подопечными, а всегда и везде бывает с ними, ищет и находит «ключ» к каждому студенту и дифференцирование оказывает на него воспитательное воздействие. В этой связи уместно вспомнить слова А.С. Макаренко о том, что «человек не воспитывается по частям, он создается синтетически, всей суммой влияний, которым он подвергается. Поэтому отдельное средство всегда может быть и положительным и отрицательным, решающим моментом является не его прямая логика, а логика и действие всей системы средств, гармонически организованных».

Задача куратора заключается в том, чтобы объединить все усилия и средства в воспитании студентов и направить их на успешное решение комплексной задачи – подготовки будущего учителя и формирования его личности.

Во многих педагогических институтах, в том числе и в Актыбинском Государственном университете имени К. Жубанова, в КазГосЖенПИ на факультетах назначаются кураторы приказом ректора. Кафедры отвечают за постановку учебно-воспитательной работы в академических группах своего курса и поэтому стремятся назначать кураторами подготовленных, в педагогическом отношении наиболее опытных преподавателей, имеющих возможность вести воспитательную работу со студентами в течение всех лет обучения.

Такая практика повышает ответственность кафедры за постановку профессиональной подготовки студентов, позволяет обеспечить преемственность и перспективность в содержании, формах и методах воспитания.

Значительно повышается эффективность воспитательной работы в группе, если куратор прикрепляется к ней на все годы обучения студентов и ведет в группе преподавательскую работу. Частая смена кураторов в группе снижает уровень учебной и воспитательной работы.

Основным критерием при подборе кураторов должен быть педагогический и жизненный опыт. Поэтому кураторами целесообразно назначать профессоров, доцентов, старших преподавателей и достаточно опытных ассистентов и нецелесообразно – заведующих кафедрами, преподавателей, избранных в состав партийных и профсоюзных органов, преподавателей общественных наук, ведущих пропагандистскую работу, так как они в силу своей занятости не могут уделить должного внимания воспитанию студентов в курируемой группе.

Деятельность куратора подчинена общим целям обучения и воспитания будущих специалистов в вузе, организации успешного выполнения конкретных учебных и воспитательных задач, стоящих перед студенческой группой, как центром учебно-воспитательного процесса. Проводимая куратором воспитательная работа органически связана также с учебной и научной работой на факультете и оказывает влияние на уровень и результаты обучения.

Необходимость интенсификации деятельности куратора в педагогическом вузе диктуется повышением общественной роли учителя в период развитого социализма. Теперь, когда в функции учителя входит, не только обучена воспитание подрастающего поколения, но и актив-участие в различных видах общественной деятельности города, района, села, стало невозможно подготовить студентов к этой миссии одним только вооружением их определенной суммой знаний по избранной специальности. Надо включить студентов в многообразные формы и виды общественно-политической, практики, сделать активными участниками воспитательного процесса в академической группе. И педагогический вуз располагает возможностями для формирования высококвалифицированных педагогов.

Однако воспитательные функции педвуза не могут быть реализованы спонтанно, без активного и сознательного участия профессорско-преподавательского состава в воспитании студентов при определенной роли куратора академической группы.

Многие студенты подчеркнуто демонстрируют свою самостоятельность, свою взрослость, но все же они нуждаются во всевозможной, помощи, опеке, моральной поддержке вузовских наставников. В большей степени это касается студентов иногородних и из сельской местности, т.е. тех, которым приходится жить в общежитии или на – частных квартирах. Для них чаще всего характерны некоторая

растерянность, беспомощность и в то же время стремление воспользоваться своей самостоятельностью, хотя пути для этого выбираются не всегда правильно. Каждый научный работник пединститута должен находить различные формы общения со студенческой молодежью, чтобы оказывать на нее воспитательное влияние, готовить ее к сознательному выполнению своего профессионального долга, но делать, это без назойливых назиданий.

Много важных воспитательных задач в вузе могут реализовать кураторы, если они добросовестно и сознательно относятся к выполнению своих обязанностей. Их работа включает в себе большие потенциальные возможности положительного воздействия на личность студента. Таких воспитателей студенты ждут, они рады их приходу в группу.

Иногда низкое качество воспитательной работы куратора в группе является следствием не безответственного отношения к выполнению своих функций, а следствием недостатка знаний содержания, форм и методов работы, что в свою очередь свидетельствует об отсутствии необходимой методической литературы для куратора и целенаправленной учебы их в вузах.[3]

Куратор академической группы – это самый близкий наставник студентов, с которым они делят свои радости и неудачи. Но далеко не каждому куратору студенты доверяют свои сокровенные тайны. Таким доверием студенческая молодежь награждает только авторитетных и любимых педагогов. Поэтому кураторами должны назначаться наиболее квалифицированные преподаватели, имеющие опыт вузовской работы, особенно организации воспитательной работы со студентами. Следовательно, куратор – это не только представитель администрации, прикрепленный к группе, но и вдумчивый наставник молодежи, передающий ей опыт старшего поколения, пользующийся у студентов глубоким уважением и любовью.

Для практики подбора состава кураторов определенный интерес представляют субъективные мнения студентов о качествах, которыми должен быть наделен их наставник. Такие данные были получены в результате анкетирования 300 студентов различных факультетов и курсов КазГосЖенПУ, Казахского Национального Педагогического университета имени Абая и Актюбинского университета имени К. Жубанова.

Опрашиваемым были заданы такие вопросы: «Каким, по вашему мнению, должен быть куратор группы? а) По возрасту? б) По знаниям? в) По нравственным качествам личности? г) По педагогическому мастерству?». Часть студентов не дала ответов на эти вопросы. Мнения ответивших относительно желаемого возраста куратора представлены в таблице 19.

Таблица 1 – Положительные воздействия кураторов на личность студентов

Кол-во опрошенных студентов		Высказались за желаемый									
		до 30 лет		от 30 до 40 лет		от 40 до 50 лет		любого возраста		не ответили	
абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
300	100	61	20,3	81	27,0	22	7,3	122	40,7	14	4,7

Свой ответ за куратора «любого возраста» (40,7%) студенты аргументировали следующим образом: «Считаю, что возраст не играет роли, важно, чтобы куратор был душой коллектива»; «Неважно, какого возраста будет куратор, важно, чтобы был молодым душой»; «Возраст может быть любой, студентам нужны мастерство и жизненный опыт куратора». Подобным образом объясняли свою точку зрения на возраст куратора и те студенты, которые высказались за возраст от 30 до 40 лет (27,0%) и от 40 до 50 лет (7,3%). Объяснения сводились в основном к одной мысли: «Чтобы понимал студентов и жил их интересами».

Серьезные требования студенты предъявляют к знаниям своего куратора. Результаты их ответов на вопрос «Каким должен быть куратор по знаниям?» представлены в таблице 20. [4]

Таблица 2 – Характеристика кураторов по знаниям

Типы ответов, характеризующих куратора по знаниям	Количество опрошенных студентов	
	абс.	%

Большой объем всесторонних знаний и богатый жизненный опыт	133	44,4
Высокообразованный	97	32,3
Глубокие знания по профессии и психологии студентов	31	10,3
Должен иметь энциклопедические знания и уметь вызывать у студентов потребность в таких знаниях	7	2,3
Не ответили	32	10,7

Интересные результаты были получены после обработки ответов на вопрос: «Какими нравственными качествами должен обладать куратор?» Из 300-студентов 30 вообще не ответили на данный вопрос. В 270 ответах называлось лишь от 1-го до 4-х качеств личности куратора, причем такое незначительное число качеств личности высказывалось как студентами младших, так и старших курсов. И все же пирамида качеств личности, названных 270 студентами, получилась большой. Материалы этого опроса представлены в таблице 21

Таблица 3 – Качества личности куратора

Название качества личности куратора	Количество студентов, назвавших качество личности	Количество названных качеств в порядке очередности				Ранговое место по количеству назвавших
		1-е	2-е	3-е	4-е	
Добрый	53	28	19	4	2	2
Отзывчивый	57	18	24	12	3	1
Справедливый	42	23	11	6	2	3
Честный	40	19	17	4	-	4
Требовательный	25	7	9	8	1	5
Тактичный	14	5	3	5	1	8
Простой	14	9	4	1	-	8
Доброжелательный	13	5	3	4	1	9
Принципиальный	12	6	4	1	1	10
Понимающий студентов	15	10	2	2	1	7
Внимательный	9	2	5	2	-	11
Высоконравственный	18	18	-	-	-	6
Общительный	5	2	1	1	1	13
Объективный	5	1	2	2	-	13
С чувством юмора	5	2	1	-	-	13
Правдивый	5	5	-	-	-	13
Умеющий увлечь за собой	4	2	2	-	-	14
Гуманный	4	3	1	-	-	14
Веселый, жизнерадостный	6	1	5	-	-	12
Высокосознательный	4	4	-	-	-	14

Человечный	3	2	1	-	-	15
Откровенный	3	2	1	-	-	15
Оптимистичный	3	2	1	-	-	15

Продолжение таблицы 3

Название качества личности куратора	Количество студентов, назвавших качество личности	Количество названных качеств в порядке очередности				Ранговое место по количеству назвавших
		1-е	2-е	3-е	4-е	
Прямой	3	-	3	-	-	15
Во всем примерный	3	3	-	-	-	15
Решительный	2	1	-	-	1	16
Энергичный	2	-	1	1	-	16
Добросовестный	2	1	-	1	-	16
Готовый помочь	2	-	1	1		16
В меру строгий	2	-	2	-		16
Искренний	2	-	1	1		16
Наблюдательный	2	1	1	-		16
Строгий	2	-	1	1		16
Скромный	2	-	1	1		16
Заботливый	2	2	-	-		16
Деятельный	2	2	-	-		16
Стойкий	3	1	2	-		15
Не принципиальный очень	1	-	-	1		17
Умеющий доверять	1	-	1	-		17
Интересный собой	1	1	-	-		17
Самокритичный	1	1	-	-		17
Современный	1	1	-	-		17
Идейно убежденный	1	1	-	-		17

Терпеливый	1	-	-	1		17
Культурный	4	3	-	1		14
Уверенный в себе	1	1	-	-		17
Остроумный	1	-	1	-		17
Смелый	1	1	-	-		17

Из приведенной таблицы 3, видно, что больше всего студенты ценят такие качества, как «отзывчивый», «добрый», «справедливый», «честный», проявление, которых они ощущают (или не ощущают) в процессе общения с куратором. Но возникает недоумение, почему такие важные качества личности, необходимые педагогу любого ранга, как «идейно убежденный», «самокритичный», «принципиальный», «умеющий доверять», «гуманный» и другие, были названы только незначительным числом студентов. Объяснить такое явление можно, пожалуй, тем, что студенты еще плохо знают те качества личности, которые требует от каждого профессия педагога. Без этих знаний студент не может произвести самоанализа своих качеств личности и заняться самовоспитанием в плане формирования у себя недостающих качеств. Не может он заметить и оценить эти качества и у своего куратора.

Важно заметить, что никто из студентов не назвал более четырех качеств, но важно и то, что такие из них, как добрый, отзывчивый, справедливый, честный, высоконравственный, назывались при перечислении в основном первыми или вторыми.

В оценке педагогического мастерства своих наставников студенты проявили недостаточное понимание его сущности. Об этом свидетельствуют данные таблицы 4

Таблица 4 – Характеристика куратора по педагогическому мастерству

Типы ответов, характеризующие куратора по педагогическому мастерству	Количество опрошенных студентов	
	абс.	%
Мастер своего дела, хорошо владеющий речью, знающий предмет, влюбленный в свою профессию	120	40
Владеющий приемами индивидуального подхода к студентам	36	12
Тактичный и объективный во всех отношениях со своими подопечными	21	21
Хорошо владеющий педагогическими методами и постоянно работающий над их совершенствованием	15	15
Опытный психолог	12	12
Владеющий умениями педагогической деятельности и прежде всего коммуникативными и гностическими	6	6
Не ответили	90	90
Всего:	300	100

Проведенный анкетный опрос студентов по различным требованиям к личности куратора академической группы позволил выявить и некоторые теневые стороны в учебно-воспитательной работе по подготовке будущего учителя, которые следует учитывать в преподавании курсов «Введение в учительскую специальность» и педагогики, раскрывающих со всех точек зрения сущность педагогической профессии.[5]

Большую роль играет чувство меры в формировании правильных, деловых отношений куратора со своими воспитанниками. В заполняемых анкетах они сформулировали ряд конкретных требований к

своему наставнику, которые, по мнению студентов, должны соблюдаться куратором в процессе общения с группой. Самыми типичными являются следующее: «Соблюдать при общении со студентами определенное расстояние», «Строить отношения на принципе уважения, личности студента и взаимопонимания», «Быть в общении со студентами демократичным, но принципиальным и деловым; быть всегда доброжелательным, ровным и постоянным, честным по отношению к студентам и откровенным во всех делах, касающихся жизни группы; уметь доверять студентам».

Эти высказывания заслуживают внимания кураторов и могут быть положены в основу формирования отношений с составом академической группы.

Любопытно отметить, что требования к куратору, сформулированные студентами, во многом совпадают с теми, которые были названы самими кураторами: «Быть человечным, любить студентов», «Обладать требовательностью к себе», студентам, быть инициативным, объективным, высококультурным», «Соединять в себе принципиальность и доброту», «Быть коммуникабельным, приемлемым группой», «Быть по возможности всесторонне развитым, честно и добросовестно выполняющим свои обязанности. Доброжелательно относиться к студентам, видеть в них будущих педагогов», «Быть принципиальным и добрым, уметь и желать понять студента, (это вызывает необходимость хорошо знать каждого, из них)», «Быть требовательным, но не назойливым, чутким, но не беспринципным!», «Куратор – это педагог. Все качества педагога будут сопутствовать успеху в этой работе», «Быть авторитетным преподавателем прежде всего».

Приведенные высказывания кураторов не раскрывают всего многообразия профессиональных качеств вузовского педагога-наставника, от которых зависит успех в подготовке будущих учителей. Это еще раз доказывает важность наличия в вузе положения о кураторе, а также хорошо разработанной должностной характеристики, на основе которых формулируются требования к личности куратора академической группы.

Литература:

1. Использование диагностики в процессе преподавания психолого-педагогических дисциплин в вузе // Междунар. конф. «Психология на рубеже веков: наука, практика преподавания». – Тула: Тул. гос. ун-т, 2000. С. 46–48 (в соавт. Калюжный А.А.).
2. Роль куратора вуза в профессиональной подготовке будущих учителей // Конф. «Качество педагогического образования: проблемы и перспективы развития». – Алматы, 2004. – С. 474–481.
3. Деятельность куратора в вузе в системе профессиональной подготовки будущих учителей // Вестн. КазНПУ им. Абая. – 2004. – № 3 (8). – С. 75–80.
4. Концепция организации воспитательной работы в высшем учебном заведении. – Алматы: КазНПУ им. Абая, 2005. – 62 с. (в соавт. Калиева Г.И.).
5. Жастардың ұлттық келбетін қалыптастыруда жоғары оқу орнының тәрбие үрдісі // Қазақстан жоғары мектебі. – 2009. – № 1. – 10–17 бб.

УДК 37.017.92:378.047:8020

РЕАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПЦИИ ГУМАНИЗАЦИИ И ГУМАНИТАРИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ НА НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЯХ ВУЗА

Куратова Ольга Анатольевна –

доцент кафедры иностранных языков Университета иностранных языков и деловой карьеры

Сейткулова Жанира –

магистрант 2 курса Университета иностранных языков и деловой карьеры

Resume:

The upbringing in universities presents the most important way of making young people more social, helps them to dart in society, which constantly changes and develops. Upbringing is an activity, which is naturally connected with education.

Түйін:

Жоғарғы оқу орындарындағы тәрбие жасөспірімдердің осы ауыспалықоғамда қалыптасуы негізгі әдісі болып табылады. Оқу процесімен байланыстағы органикалық тәрбие бағыттық және жүйелік іс -

әрекетпен байланысты, бұл тәрбиелер тұлға болып қалыптасуына бағыт береді. Кәсіптік білім беру және қоғамдық тәрбие адамның тұлға ретінде қалыптасуына бағытталған бірегей процесі құрауы қажет.

Проблемы воспитания молодежи во все времена волновали любое общество. Отечественная культурно-педагогическая традиция придавала проблемам воспитания значение важнейших вопросов, и особенно остро они вставали в условиях радикальных социальных перемен.

В свою очередь, современная педагогическая наука указывает, что целью воспитания является формирование не законченной личности, а личности, развивающейся на протяжении всей жизни, следовательно, данную проблему необходимо разрешать постоянно, а не только в детстве и подростковом возрасте, как теперь иногда пытаются утверждать.

Ряд современных исследований показывает, что в настоящее время многие преподаватели вузов страны психологически и профессионально не готовы проводить качественную и эффективную воспитательную работу со студентами, проявляют пассивность и неумение влиять на сознание и чувства студенчества, не знают современных методик воспитания.

Часто основными причинами возникновения такой позиции профессорско-преподавательского состава вузов называют:

Формальную организацию учебно-воспитательной работы.

Несоответствие учебных программ и методов обучения требованиям времени.

Низкую оплату педагогического труда.

Отсутствие должных моральных и материальных стимулов.

Неудовлетворительную материально-техническую базу образовательного процесса.

Доминирование авторитарного стиля руководства и общения, не учитывающего интересы студентов, их права выбора организационных форм учебной деятельности, участия в управлении вузом.

Улучшение социально-экономического положения в стране в последние годы повлекло за собой осознание необходимости корректировки и определения направлений воспитательного процесса в образовательных учреждениях. Воспитание молодежи становится приоритетным в государственной политике Казахстана.

Доказательством этому являются программы, принятые на государственном уровне: «Казахстан – 2030», «Программа развития воспитания в системе образования РК», «Комплексные меры противодействия злоупотреблению наркотиками и их незаконному обороту» и т.д.[1 с.73].

В свою очередь, государственная программа развития образования определяет в числе основных задач усиление воспитательной функции образования. В этой связи воспитательная деятельность в вузе на сегодняшний день многими рассматривается как логическое продолжение реализации концепции гуманизации и гуманитаризации образования.

Несмотря на то, что к настоящему времени в государстве сложилось правовое поле, дающее возможность решать проблемы воспитательной деятельности в вузах, многие авторы считают, что в действительности существует определенное противоречие между необходимостью в кардинальном повышении качества воспитания студентов, с одной стороны, и отсутствием системно-целостного педагогического обеспечения его реализации - с другой. Данное противоречие позволяет выделить ряд стратегически важных вопросов, которые требуют своего разрешения:

1. Основные концептуальные идеи современного воспитания студентов.
2. Цели и задачи воспитания студентов в вузе в настоящее время.
3. Определение модели воспитательной системы вуза.

Решить данные проблемы возможно только на основе серьезных комплексных научных исследований и обобщения накопленного практического опыта работы в этой области, что, безусловно, в дальнейшем необходимо проводить в Университете иностранных языков и деловой карьеры.

Как показывает практика, феномен воспитания многофункционален и потому в современной педагогической литературе можно встретить множество его определений в зависимости от функции, принятой автором.

Рассматривая различные подходы к определению понятия «воспитание», следует указать общие признаки, выделяемые большинством авторов:

- целенаправленность воспитательных воздействий на субъект воспитания;
- социальная направленность этих воздействий;
- создание условий для усвоения субъектом воспитания определенных норм отношений;
- освоение человеком комплекса социальных ролей.

Анализ научных источников по проблеме показывает, что воспитание в вузе представляет собой важнейший способ социализации и адаптации молодого человека в постоянно меняющемся обществе. Иными словами, «воспитание в вузе есть управление процессом социализации будущих специалистов с высшим профессиональным образованием, который заключается в целенаправленном влиянии на интеллектуальное, духовное, физическое и культурное развитие [2.с.38].

В основе Стратегического плана воспитательной деятельности Университета иностранных языков и деловой карьеры лежит нормативная парадигма, в которой функция воспитания направлена на формирование определенных качеств личности, требуемых обществом и государством в соответствии с нормативными документами.

В этой связи, под воспитанием понимается органически связанная с обучением целенаправленная и систематическая деятельность, ориентированная как на формирование социально-значимых качеств, установок и ценностных ориентаций личности, так и на создание благоприятных условий для разностороннего (духовного, интеллектуального, физического, культурного и т.д.) развития, самосовершенствования и творческой самореализации личности будущего специалиста с высшим профессиональным образованием.

В условиях возрастания роли патриотического воспитания в Казахстане национальным традициям и ценностям, достижениям национальной культуры в воспитательной системе Университета иностранных языков и деловой карьеры отводится приоритетное место. Сегодня как никогда ясно, что без воспитания патриотизма у казахстанского студенчества мы не сможем двигаться вперед ни в экономике, ни в культуре. Патриотизм - это синтез духовно-нравственных, гражданских и мировоззренческих качеств личности, которые проявляются в любви к Родине, в стремлении и умении беречь и приумножать лучшие традиции, ценности своего народа, своей национальной культуры, своей земли. Понятие патриотизма достаточно емкое, оно не сводится только к чувству любви к Отечеству. Патриотизм - одна из составляющих нравственного и культурного воспитания, входящая в процесс формирования чувств, взглядов, убеждений и, в конечном итоге, мировоззрения. Вряд ли можно считать нравственным человека, не чувствует привязанности к родной земле, не гордится своим народом. Нельзя считать культурным человека, не знающего историю своего народа, своей Родины. Одним из условий воспитания патриота и гуманиста в новой исторической реальности является формирование у студентов толерантного сознания. Терпимость, интерес к иному образу мышления, уважение к другим культурам всегда были и должны оставаться частью национальной культуры Казахстана.

Анализ реальной практики патриотического воспитания в университете убеждает в необходимости организации специальной системы форм и методов по решению проблемы патриотического и гуманистического воспитания студентов, в которую могут войти:

- изучение истории, традиций, культуры своего народа, своего края, своей Родины, своего университета;
- участие студентов в различных конкурсах, соревнованиях за честь университета, города, области, республики;
- дискуссии, конференции по вопросам экологии, сохранения природных и материальных ресурсов;
- участие в молодежных движениях;
- туристические поездки по стране, встречи с интересными людьми;
- посещение всевозможных выставок, отражающих достижения казахстанских мастеров, художников, архитекторов и т.д.

Воспитание гражданственности предполагает формирование активной гражданской позиции личности, гражданского самоопределения, осознания внутренней свободы и ответственности за собственный политический и моральный выбор. В качестве критериев эффективности воспитательной работы в этом направлении являются проявление гражданского мужества, порядочности, убежденности, терпимости к другому мнению, соблюдение законов и норм поведения. Патриотическое воспитание связано, прежде всего, с формированием у молодежи национального самосознания, включая патриотические чувства и настроения. Показателями уровня патриотического воспитания студентов является их желание участвовать в патриотических мероприятиях, знание и выполнение социокультурных традиций, уважение к прошлому своей страны, желание защищать свою страну от внешних и внутренних деструктивных воздействий, желание работать во имя процветания своего Отечества. Патриотическое воспитание неразрывно связано с интернациональным, поскольку Казахстан – многонациональное государство; следовательно, и патриотизм должен иметь интернациональный характер, основанный на необходимости совместного проживания людей различной национальности в

едином государстве. В этом случае ведущая воспитательная роль отводится кафедрам, преподающим такие дисциплины, как "История Казахстана", "Правоведение", "Культура народов Казахстана" и др.

Профессиональное обучение и гуманистическое воспитание должны представлять собой единый процесс целенаправленного формирования личности специалиста. Образование не может сводиться исключительно к передаче знаний, оно должно выполнять и такие функции, как формирование ряда новых личностных качеств, новых ценностных ориентаций, гибкого мышления, установок на диалог и сотрудничество. Отсюда вытекает и необходимость качественной постановки воспитательного процесса в вузе. Гуманистическое воспитание студентов должно ориентироваться на конечные результаты всего процесса вузовской подготовки. От того, в какой мере воспитательный процесс в вузе будет соответствовать этим требованиям, зависит эффективность всей работы вуза. Поскольку объектом воспитания являются студенты, то особое значение для воспитательной работы имеет учет их социально-психологических особенностей, которые требуют систематического изучения. Наиболее общими чертами возрастной группы от 17 до 23 лет являются: активное отношение к действительности, стремление к самопознанию, самоопределению и самоутверждению в качестве субъекта социальной жизни.

Вместе с тем в юношеском возрасте проявляются импульсивность и разбросанность, иллюзорный романтизм, разочарование и пессимизм, нигилизм и негативный максимализм. Причиной этого оказывается неразвитость общественного содержания мотивов активности. Поэтому воспитание можно представить как процесс формирования мотивационно-потребностной сферы личности. Как гласит один из народных принципов воспитания "ребенок может делать все, что захочет, но хотеть он должен того, чего хочет мать" [3.с.19]. Этот принцип вполне применим к воспитанию студентов, так как мы прекрасно знаем, что заставить их что-то сделать - невозможно, можно лишь заинтересовать их, сформировав соответствующую потребность. Сформировать какое-то определенное качество личности можно лишь в соответствующей деятельности. Поэтому воспитательная работа должна представлять собой систему, включающую в себя учебную, трудовую, научно-исследовательскую, спортивную, художественную и другие виды деятельности, в которые включается студент в течение всего периода обучения в вузе. В самом общем виде цель воспитания в вузе – это формирование гуманистически ориентированной личности специалиста высшей квалификации. Целью воспитательной работы на старших курсах становится формирование профессионально важных качеств личности и формирование психологической готовности к работе по избранной специальности. Вместе с тем успех воспитательного процесса в вузе зависит также от того, как воспринимает сам студент воспитательное воздействие или влияние, какова его собственная активность в деле формирования качеств будущего специалиста. В связи с этим выделяются еще два важнейших направления воспитательной работы: это привитие студентам потребности и навыков самовоспитания, а также создание действенной системы студенческого самоуправления. Каждый студент должен пройти школу студенческого самоуправления, тогда он не только поймет, но и почувствует практически, в чем состоит сущность демократизации общественных отношений в вузе и обществе, в том числе и в профессиональной сфере [4.с.61].

В рамках рассматриваемой проблемы ценность представляют исследования современных исследователей. В исследовании А.А. Бейсенбаевой [5] разработаны теоретико-методологические основы гуманизации образования студентов на основе межпредметных связей. Выявлены потенциальные возможности дисциплин в гуманизации образования средствами межпредметных связей. Ведущая идея исследования заключается в том, что гуманизация образования должна вестись с позиций целостного, личностно-деятельностного подхода на основе теории межпредметных связей и гуманистических идей, несущих широкие возможности для развития всех способностей личности. В основу данной идеи было взято положение о преобразующей функции такого педагогического феномена как «межпредметная интеграция знаний» в формировании гуманной личности.

Интеграция гуманитарных дисциплин представлена рисунком 1.

В связи с проблемой формирования личности принцип гуманистической направленности, совокупность взглядов, выражающих уважение достоинства и прав человека, его ценность как личности, заботу о благе людей, их всестороннем развитии, о создании благоприятных для человека условий общественной жизни. Формирование таких личностных позиций достаточно сложно, но необходимо. По нашему убеждению, у студентов должны быть, прежде всего, сформированы такие качества как уважение к каждой личности независимо от его социальной, религиозной, этнической принадлежности, восприятие его как субъекта, уважение его личностного мнения, видение в нем неповторимой индивидуальности и др.

Литература:

1. Идеи формирования гармонично развитой личности в трудах Н.Назарбаева. - Алматы, 1998.-202 с.
2. Битинас Б.П. Введение в философию воспитания. -М., 2006.- 187 с.
3. Чекунин В.А. Педагогическая психология. СПб, 2008.-С.57.
4. Бернс Р.В. Я – концепция и воспитание. -М.,1999.- 311 с.
5. Бейсенбаева А.А. Гуманизация образования старшеклассников на основе межпредметных связей: автореф....диссерт. докт. пед. наук. - Алматы, 1996.- 345 с.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Н.Ю.Кифик-

к.п.н., ст.преподаватель кафедры Всемирной истории и ОПЭ факультета истории и искусств, Костанайский государственный педагогический институт

Summary

In article there is a speech about preparations of students for passing to student teaching. Questions of stages of preparation of students to high-quality passing of practice reveal. In article questions are considered as it is

possible to organize most effectively student teaching to train the qualified experts. And also the principles of realization of student teaching are considered.

Түйін

Мақалада студенттердің педагогикалық тәжірибесін жетілдіру мәселелері, тәжірибеге дайындық кезеңдерінің ерекшеліктері және тәжірибе өту барысындағы іс-әрекеттері қарастырылған. Мақалада білікті мамандарды дайындау үшін педагогикалық практиканы өткізудің тиімді жолдары және педагогикалық практиканың жүзеге асырылуының принциптері қарастырылған.

Современное педагогическое образование направлено на повышение уровня профессиональной культуры будущих учителей. Оно предполагает формирование активной, самостоятельной личности, способной ориентироваться в постоянно меняющемся мире. Модернизация высшего педагогического образования создает условия для пересмотра содержания и форм организации, педагогической практики студентов. Учитель в современных условиях должен являться носителем как можно более широкого спектра накопленных в культуре общечеловеческих ценностей, обладать развитым интеллектом, проявлять творческую самостоятельность. Настоящий учитель имеет свой почерк педагогической деятельности, умеет самостоятельно ставить и решать воспитательные и образовательные задачи, устанавливать диалогические отношения с учащимися, организовывать совместный поиск ценностей и норм поведения [1].

Процесс становления будущего педагога начинается уже в стенах вуза. Именно поэтому необходимо создать в нем образовательное пространство, способствующее становлению индивидуальности студентов как условия их личностной самореализации и профессиональной успешности. На сегодняшнем этапе большое внимание отводится вопросам самообразования личности, и именно этому компоненту выделяется большое внимание в кредитной системе обучения. Переход на которую в Костанайском государственном педагогическом институте был осуществлен в 2005 учебном году. При кредитной технологии обучения по направлению подготовки «Образование» на организацию всех видов практики отводится до 20 кредитов, что дает возможность решить все вопросы, связанные с формированием профессиональной компетентности будущих учителей [2].

Одним из ключевых аспектов в процессе подготовки будущих педагогов является, несомненно, педагогическая практика. Обновление представлений о целях, задачах и принципах организации педагогической практики происходит в контексте стратегии инновационного обучения в целом. Новая стратегия предполагает изменение функции знаний и способов организации их усвоения. На смену рутинному заучиванию и механическому воспроизведению приходят многообразные формы поисковой деятельности. В связи с общей тенденцией ключевой задачей педагогической практики на нынешнем этапе является развитие индивидуальных творческих способностей студентов за счет усиления их самостоятельности и активности. Совершенно очевидно, что недостатки практической подготовки необходимо преодолевать уже в период обучения в вузе, не рассчитывая на то, что они исчезнут сами собой в процессе непосредственной профессиональной деятельности.

Педагог-профессионал владеет педагогической деятельностью в целом, он способен к саморазвитию, что предполагает активное, качественное преобразование своего внутреннего мира. Субъектом собственной профессиональной деятельности педагог может стать только при условии развитой рефлексии. Развитие личностной и профессиональной рефлексии – это процесс длительный, требующий постоянных усилий личности, и он не может осуществиться в течение небольшого периода времени, отведенного на педагогическую практику. Практика должна иметь системный характер: от привлечения первокурсника к простым и доступным ему видам работы, до полномасштабной практики на старших курсах, где ее содержание и объем соответствуют реальным требованиям образовательного учреждения. Необходимо, чтобы движение в профессии будущего педагога было непрерывным, а сама педагогическая практика приобрела новые формы. Тогда педагогическая практика, осуществляемая в школах, может стать местом реализации собственных педагогических проектов будущих учителей.

Анализ основных направлений, реализуемых в ходе педагогической практики, позволит нам определиться с системой выработки основных этапов ее становления и обновления. Педагогическая практика призвана выполнять следующие функции: диагностическую, адаптационную, обучающую, воспитывающую, развивающую [3]. Адаптационная функция заключается в том, что студент знакомится с учебно-воспитательной работой в учреждении и ее организацией, привыкает к ритму педагогического процесса, начинает реально представлять все трудности педагогической деятельности. Обучающая функция реализуется в применении полученных теоретических знаний. Воспитывающая функция

практики состоит в формировании мотивации к будущей профессиональной деятельности, становлении педагогической культуры будущих учителей. Воспитывающим фактором педагогической практики являются деятельность специалистов с высоким уровнем профессионализма и личностных качеств, а также воспитательные системы педагогического университета и образовательных учреждений, являющихся базой практики. Развивающая функция практики реализуется в формировании и развитии педагогических способностей студента-практиканта. Студент развивается и в личном, и в профессиональном планах: учится мыслить и действовать как педагог. Рефлексивная функция практики является одной из важнейших. Только на практике студент может оценить свое эмоциональное состояние в процессе общения со всеми субъектами педагогической деятельности, проанализировать и оценить свои личные и профессиональные качества как будущего учителя.

Основная цель практики – создание условий для самореализации, самовыражения, самоопределения личности студента, как субъекта профессиональной деятельности, как компетентного педагога, способного работать в условиях конкуренции.

Как условие реализации профессионально-педагогической подготовки можно рассматривать – педагогическую практику, которая должна приобретать учебно-исследовательский характер [4].

В Костанайском государственном педагогическом институте организации и проведению педагогической практики отводится значительное место. Организация и проведение педагогической практики основана на идеях личностно ориентированного образования и направлена на саморазвитие личности будущего учителя. Цель педагогической практики - знакомство. Основопологающие задачи: развитие педагогической культуры студентов; овладение основными направлениями деятельности учителя. Педагогическая практика КГПИ включает в себя три стадии: пропедевтическую (ознакомительную), педагогическую (профессиональную), итоговую (преддипломную).. Пропедевтическая стадия представляет прохождение студентами непрерывной практики на базе школ города с выполнением функций помощника классного руководителя. В ходе данной практики студенты знакомятся с основами работы в школе, с основами работы учителей предметников, приобретают свой первый опыт взаимодействия со школьным коллективом, отрабатывают методические умения с помощью деловых игр, тренинговых упражнений; участвуют в подготовке методических материалов урокам, внеклассным мероприятиям, вырабатывают навыки заполнения отчетной документации. Студенты посещают школу один раз в неделю в течение месяца на протяжении четырех семестров (с 1 по 4 семестр) по окончании практики сдают развернутый отчет по итогам своей деятельности и дифференцированный зачет.

Вторая стадия педагогической (профессиональной) практики предполагает преемственность двух последовательных этапов: тактического (3 курс, работа в 5 - 8 классах) и стратегического (4 курс, работа в 9-11 классах). Цель педагогической практики на тактическом этапе - личностная и профессиональная адаптация к педагогической деятельности, начало формирования личностного отношения к профессии, самоотношения как учителя, базовых педагогических умений. Задачи тактического этапа: осознание связи между теоретическими знаниями и педагогической деятельностью; развитие способности действовать в нестандартной ситуации; понимание влияния педагогической практики на развитие профессиональных и личностных качеств; формирование способности концептуального видения урока; установление диалоговых, партнерских, сотворческих взаимоотношений с учениками; осуществление обратной связи в процессе обучения; объективная оценка учебных достижений учеников;

Цель стратегического этапа практики - расширение и упрочение педагогических умений; развитие самостоятельности в проведении учебно-воспитательной работы, использовании инновационных технологий, осмысленного отношения к будущей профессии. В этот период решается комплекс задач: оттачивание умения стратегического целеполагания и перспективного планирования темы, использования различных направлений педагогической деятельности; формирование потребности в постоянной педагогической рефлексии; овладение элементами творческого подхода к педагогическому процессу.

Тактический этап модульной технологии (3 курс) предполагает прохождение трех этапов: образного, аналитического и деятельностного. В свою очередь каждый из этих этапов разворачивается в последовательности нескольких стадий.

Стадии образного этапа: индивидуальная работа учителя-предметника со студентом по разработке урока; урок, разработанный вместе с учителем-предметником.

Аналитический этап включает два подэтапа - персонифицированный и смыслопоисковый. Первый разворачивается в четырех стадиях: образная персонификации (урок учителя), сравнительная

персонификация (совместный урок учителя со студентом), существенная персонификация состояний (урок студента под контролем учителя), действенная персонификации (самостоятельный урок студента). Смыслопоисковый этап аналитического этапа связан с проведением уроков нетрадиционного типа. Учитель и студент готовят уроки-настроения с использованием символических деталей, музыки, поэзии, театрализации.

Деятельностный этап имеет три стадии. На первой студент-практикант представляет урок, разработанный вместе с учителем. На второй стадии под наблюдением учителя-предметника осуществляется адаптационная подготовка к самостоятельному педагогическому творчеству, далее студент готовит и проводит три урока разного типа.

Профессиональная практика на 4 курсе также реализуется в триаде образ - анализ - действие. На первом этапе студенты создают целостный опережающий образ своего будущего взаимодействия с классом. Первый этап завершается самостоятельной подготовкой тематического планирования. Студент руководствуется собственным пониманием целей, содержания, методов и форм работы с классом. Второй этап педагогической практики посвящен изучению и практическому освоению опыта учителя-предметника. Студент знакомится с тематическим планированием своего руководителя, оценивает собственные достижения и упущения на основе сравнительного анализа. Третий этап предполагает освоение и практическое апробирование инновационных технологий на уровне блока уроков.

Логика расположения трех этапов педагогической практики предполагает определенную цикличность: от самостоятельно подготовленного планирования через управляемое мастером планирование вновь к самостоятельному планированию и его реализации в конкретной педагогической деятельности. Третий этап по сравнению с первым представляет собой более высокий уровень педагогических действий. Вначале студент действует на основе интуиции, интуитивно-образного представления темы, на завершающем этапе возникает синтез образного проживания и аналитического осмысления, подкрепленный рефлексией практических результатов.

Последняя стадия педагогической практики (преддипломная) предполагает апробацию результатов полученных в ходе практики. На преддипломной практике студенты анализируют материалы, полученные в ходе практики, дорабатывают их, проводят экспериментальные срезы, совершают обработку данных. Дополнительно посещают школы для сравнения полученных результатов. Таким образом, полученные навыки и умения практической деятельности апробируются и в научно-исследовательской деятельности при написании и защите дипломных проектов.

Для целостного и планомерного руководства педагогической практикой предполагается осуществление трех направлений деятельности:

- теоретико-методическое консультирование и инструктирование студентов в ходе практики;
- практико-тренировочная деятельность;
- аналитико-оценочные формы руководства [5].

Организация педагогической практики в КГПИ предполагает последовательную реализацию ряда важных педагогических принципов: принцип преемственности, непрерывности; принцип интегративности; принцип культуросообразности; принцип профессионально-личностного развития студента; принцип сотворчества; принцип вариативности.

Принцип преемственности означает преемственность по отношению к традиционным подходам к организации педагогической практики, связь между тактическим и стратегическим этапами практики (включение в программу практики на каждом курсе содержания и форм деятельности, осваиваемых студентами в период предыдущей педагогической практики с целью углубления и закрепления полученных знаний и умений; усложнение задач, содержания и форм деятельности студентов, отчетных заданий от курса к курсу; определение перспективных задач лично-профессионального становления в ходе следующей практики).

Принцип интегративности реализуется в нескольких направлениях: взаимосвязь и взаимопроникновение теоретической подготовки и практической деятельности студентов; интеграция учебной и исследовательской работы студентов; сочетание педагогического контроля и самоконтроля, самооценки практикантов; координация действий педагогов, психологов, методистов, учителей.

Принцип культуросообразности связан с формированием нового педагогического мышления, в основе которого понимание педагогической профессии как образа жизни, ценностно-смысловое отношение к будущей деятельности, забота о собственном профессиональном росте.

Принцип профессионально-личностного развития студента активизирует его личностные структуры: критичность, рефлексивность, мотивирование, ориентирование, смыслотворчество, самоактуализация,

самореализация.

Принцип сотворчества определяет характер взаимодействия учителя-наставника и студента. Он предполагает соединение двух процессов -самоидентификации и самореализации.

Принцип вариативности выбора содержания и форм деятельности студентов в период практики предполагает сочетание инвариантных требований к содержанию педагогической практики с индивидуальным подходом к каждому студенту.

Таким образом, педагогическая практика способствует повышению качества педагогической деятельности, профессиональной мотивации у студентов, становлению собственных педагогических убеждений; формированию положительной самооценки; проявлению творческого потенциала.

Литература:

1. Концепция воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан утверждена приказом Министра образования и науки от 16 ноября 2009 года № 521
2. ГОСО РК 5.03.019-2011 «Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. Высшее Образование. Бакалавриат. Основные положения», утвержденный приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 17 июня 2011 года № 261.
3. ГОСО РК 5.03.005-2009 «Профессиональная практика. Основные положения», утвержденный приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 июля 2009 года № 365;
4. Абдуллина О.А. Мониторинг качества профессиональной подготовки // Высшее образование в России. 1998. - №3.
5. Щербаков А.И. Проблемы совершенствования психолого-педагогической подготовки учителя. - JL, 1980.

ВОСПРИЯТИЕ ВРЕМЕНИ И СПОРТИВНАЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ.

Ш. Оразов-

Д.п.н., профессор Международный казахско-турецкий университет им Х.А.Ясави. г. Туркестан

Резюме

Эта статья рассматриваются двигательной активности спринтерского бега, пулевая стрельба, и профессионального качества спортсменов, самбистов и стрелков.

Summary

The article deals with the motive action of sprint running, bullet shooting and professional quality of athletes, athletes of unarmed combat and riflemen.

Исследования в психологии спорта высших достижений показывают, что индивидуально типологические свойства психики составляют ту естественную основу, на которой формируются многие свойства личности будущего спортсмена. Накопленные данные и их теоретическое обобщение позволяют считать, что в современном спорте «все большую роль в высокий результативности деятельности играют психические и психофизиологические резервы спортсменов» [1]. Они определяют психологическую устойчивость личности спортсмена как качество, позволяющее ему эффективно и стабильно с высокой надежностью выполнять свои функции в экстремальных условиях.

Совокупность психофизиологических свойств определяют не только успешность деятельности спортсмена, но и выбор специализации в спорте. Поэтому в психологии спорта предпринимаются попытки создать профили спортсменов для определенных видов спорта. Такие исследования имеют большое значение для тренерской практики.

Среди многих психических переменных (особенности внимания, памяти, оперативного и тактического мышления и др.) наименее изученным остается «чувство времени» спортсменов, под которым следует понимать индивидуальный уровень точности восприятия длительности [2]. В своих исследованиях общепсихологического порядка мы показали, что у каждого индивида существует своя собственная единица времени, которая в течение жизни не изменяется.

Психологический смысл этой единицы заключается в том, что она является своеобразным шагом, которым измеряется воспринимаемое индивидом время. Восприятие времени работе применялся метод воспроизведения. Спортсмену демонстрируется длительность промежутка времени, ограниченного двумя щелчками секундомера; от испытуемого требуется воспроизвести ее на аналогичном секундомера, не глядя на циферблат. Для демонстрации используется ряд промежутков: 2, 3, 4, 5 с.

Исходя из этих данных, можно предположить, что субъективно переживаемое время существенно влияет на выбор вида спорта. Так, «спешащие» субъекты должны предпочесть те виды спорта, где требуется высокая двигательная активность, а «медлительные» наоборот – те виды спорта, где двигательная активность сводится к минимуму. В задачу исследования входила проверка выдвинутого предположения. Для решения задачи были выбраны два противоположных по двигательной активности вида спорта – спринтерский бег и пулевая стрельба, а как промежуточный между ними – борьба самбо.

Успешность деятельности обследованных спортсменов оценивалась по перечню достижений на соревнованиях республиканского, всесоюзного и международного уровней. В необходимых случаях использовалась экспертная оценка профессиональных качеств спортсменов, которую давали их тренеры. На основе этих оценок из обследованных спринтеров, самбистов и стрелков были выделены наиболее успешно проявившие себя спортсмены. Спортсмен отмечает, что субъективно переживает острый «дефицит» времени в жизни, а на беговой дорожке испытывает желание ускориться, бежать быстрее. Необходимо отметить еще одно обстоятельство. Спортсмен стал специализироваться в спринтерском беге после длительного периода занятий академической греблей. Оставить гребной спорт ему пришлось из-за серьезной травмы. Но со спортом вообще он расставаться не хотел и в возрасте 18 лет пришел в легкую атлетику. За три года он прошел путь от новичка до мастера спорта, победителя всесоюзных, международных и олимпийских соревнований.

Этот пример показывает, что спринтерский бег оказался наиболее комфортным, что способствовала быстрому росту его спортивного мастерства.

Кроме индивидуальных особенности восприятия времени у представителей различных видов спорта нами обнаружен еще один показатель, который мы связываем с психологической устойчивостью и надежностью спортивной деятельности. Они получили название аналога «хороших» часов [3]. Суть этого аналога заключается в том, что индивидуальное значение сохраняет высокое постоянство на всех промежутках, демонстрируемых для восприятия. Как отмечалось выше, индивидуальное значение мультиметра является величиной статистической, поэтому в каждой отдельно пробе. 1) имеет отклонение будет минимальным.

Анализ особенностей восприятия времени у представителей различных видов спорта позволяет считать, что этот важный показатель нужно учитывать наряду с антропометрическими данными и двигательными тестами при решении вопроса о специализации в спорте. Индивидуальный, являясь временной характеристикой динамических свойств психики человека, стабилизируется достаточно рано (примерно к семилетнему возрасту) и остается неизменным в течении всей последующей жизни, поэтому его можно использовать как один из критериев отбора. Определяя, тренеры могут подбирать наиболее приемлемый вид спорта для конкретного индивида и выявлять необходимые свойства для специализации в нем. Кроме ТОО, тренеры на основе могут разрабатывать удобные ритмы тренировочных движений спортсменов, совершенствовать их индивидуальный стиль деятельности. Несомненно и то, что можно отбирать наиболее перспективных спортсменов, используя критерий аналога «хороших» часов.

Методика определения проста, доступна и может быть осуществлена с помощью обычного секундомера. Поэтому ее следует рекомендовать в широкую тренерскую практику.

Литература

1. Савенков А.И. Психологические основы исследовательского подхода к обучению. – М., Ось, 2006. – 480с.
2. Плахтиенко В.А. Проблема надежности в спорте – Л.: ВИФК, 1982. –
3. Психология спорта высших достижений. / Под общ. Ред. А.В. Родионова. – М.: ФиС, 1989. –

ФИЗИКА ПӘНІ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ АҚПАРАТТЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Н.Ә.Сәндібаева - п.ғ.к., доцент м.а.

Д.Д.Сүлейменова - бМ011000 Физика 2 курс магистранты

(Алматы қ. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті)

Аннотация: Проблема эффективности обучения в настоящий момент является очень актуальной проблемой государственного уровня. Одним из способов решения данной задачи является - уделение особого внимания на восприятие студентами теоретического знания до уровня практического

применения в жизни, развития, совершенствования и реализация ими своих способностей. Формирование коммуникативной и информационной компетентностей осуществляется поэтапно с помощью игровых технологии, дискуссии, проектов, электронного обучения, case study и других технологии. В методике обучения физике в настоящий момент формирование коммуникативной компетентности обучающихся рассматривается разносторонне с точки зрения теории и практики. Платформа компетентности и активности не является новшеством для современного образования, однако совершенствуются принципы обмена информацией и общения между субъектами. Кроме того, в научно-методических работах предлагаются способы формирования информационной и коммуникативной компетентностей.

Ключевые слова – предмет физики, информационная и коммуникативная компетентность, общение, деятельность

Summary

The problem of the effectiveness of learning at the moment is a very actual problem the state level. One of ways of the solution of this task is - paying of special attention to perception students of theoretical knowledge to level of practical application in lives, developments, improvement and realization of the abilities by them. Formation of communicative and information competence is carried out step by step by means of game technologies, discussions, projects, electron learning, case study and others technology. In a training method of physics at the moment formation of communicative competence of the being trained is surveyed versatile from the point of view of the theory and practice. The platform of competence and activity isn't an innovation for modern education, however the progressive principles of exchange of information and communication between subjects are improved. Besides, in scientific and methodical works ways of formation of information and communicative competence are offered.

Key words – physics subject, information and communicative competence, communication, activity

Зерттеудің өзектілігі ХХ ғасырдың соңында индустриалды қоғамнан ақпараттық қоғамға аяқ басу қазақстандық қоғам өміріндегі экономикалық және әлеуметтік өзгерістерді алып келді. Қазақстанның еуропалық білім кеңістігіне алшаңдап аяқ басуы білім беру саласында айтулы жаңалықтарын енгізді. Бұл өз кезегінде болашақ мамандардың заман ағымына сай жаңаша талаптарды қанағаттандыра алатындай деңгейге сәйкестенуін алға тартты.

Қазіргі таңда еліміздегі әлеуметтік-экономикалық қоғамда шығармашылық және коммуникативті қабілеттері жоғары, заманауи технологияны игерген, өзіндік білімін ұдайы көтеріп отыратын, қоғам өзгерістеріне тез бағдарланатын мамандар қажет-ақ.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Жоғары білім республика экономикасының барлық салалары үшін құзыретті және бәсекеге қабілетті мамандарды кәсіби даярлауды қамтамасыз етуде, ғылым мен өндірісті біріктіруде маңызды рөл атқарады.... Көптеген жұмыс берушілер жоғары оқу орындары оқытып шығаратын мамандар сапасына қанағаттанбайды. Білім беру бағдарламалары жұмыс берушілердің күткен нәтижелеріне жауап бермейді және экономика талаптарына сәйкес келмейді» - деп атап көрсетті [1].

Нәтижесінде еліміздің индустриялық-инновациялық дамуын жүзеге асыратын жоғары білімі мен білігі бар құзыретті ғылыми және ғылыми – педагог бар кадрлармен қамтамасыз ету, жоғары білім берудің еуропалық аймағына кірігу, білімнің, ғылымның және өндірісті біріктіре отырып, өнімдерді коммерцияландыру, өмір бойы білім алу міндеттері алға қойылды.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту Тұжырымдамасында көрсетілгендей жоғары білімді дамытудың негізгі үрдісі мамандар даярлау сапасын арттыру, қарқынды ғылыми-зерттеу қызметімен ықпалдастырылған инновациялық білімді дамыту, жоғары оқу орындары зерттеулерінің әлеуметтік сала мен экономиканың қажеттіліктерімен тығыз байланысы, білім беру және ақпараттық технологияларды жетілдіру болып табылады [2]. Қазіргі заман жағдайында жоғары білім беру жүйесіне бірінші кезектегі міндеті жоғары білікті мамандарды оздыра даярлау болып табылатын, оны айрықша сала ретінде түсінуді көздейтін жаңа сапа мен қоғамдық мәртебе, икемділік пен құзыреттілік беру қажет.

Қазіргі мемлекеттік жалпыға бірдей білім беру стандарты бойынша әрбір білім алушы ақпараттық-коммуникативті іс-әрекетке дайын боп, негізгі құзыреттіліктерді меңгеруі тиіс. Негізгі құзыреттіліктер түріндегі күтілетін нәтижелер ретінде білім беру жүйесінде проблеманың шешімін табу құзыреттілігі (өзіндік менеджмент), ақпараттық құзыреттілік және коммуникативтік құзыреттілік ұсынылған.

Ал болашақ мұғалімдер даярлайтын оқу орындарында оқылатын физика пәні арқылы студенттер бірнеше негізгі құзыреттіліктерді игеруге міндетті:

- коммуникативті құзыреттілік-өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін білуге, түрлі әлеуметтік топтарда жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға үйрету;
- танымдық құзыреттілік-студенттердің ғылыми зерттеу әрекеті мен өзіндік оқу-танымдық процесін қамтамасыз етіп, мектепте оқылатын физикалық түсініктердің ғылыми негіздерін білуге баулу;
- ақпараттық-технологиялық құзыреттілік – студенттерді қазіргі заманауи физиканы оқыту міндеттерімен таныстыру, жаңа оқыту әдістерін меңгерту;
- тұлғалық өзін-өзі дамыту құзыреттілігі – болашақ мұғалімдерді есеп шығара білу мен әртүрлі ғылым салаларында туындайтын мәселелерді физикалық тұрғыда тұжырымдай алу іскерліктеріне үйрету;
- әлеуметтік құзыреттілік-студенттерді физикалық теориялардың жаратылыстану құбылыстарында, техникада және т.б. қолдану аясымен таныстыру;
- арнайы құзыреттілік-болашақ мұғалімдерді оқытудың тәрбиелік міндетімен қамтамасыз ету арқылы оқушылардың жалпы мәдени деңгейін өсіру және дүниетанымы мен жеке тұлғаларын қалыптастыруы жолдарына үйрету;
- мәдениет танымдық құзыреттілік - қоғамдағы дәстүрлер мен жеке, отбасылық және әлеуметтік өмір мәдениет негіздерін игеруге мүмкіндік беретін ұлттық ерекшеліктерді танып, оқыту барысында қолдана білу;

- когнитивтік құзыреттілік – студенттің зерттеу әрекеті мен өзіндік оқу-танымдық үрдісін қамтамасыз етуші, ізденушілік, зерттеушілік әрекет дағдыларын игеруге мүмкіндік беретін құзырлылық [3].

«Коммуникативті құзыреттілік» білім, білік және дағды секілді құндылықтардың үлкен кешенінен тұрады. Коммуникативтік және ақпараттық құзыреттілік физика пәні мұғалімінің басты құзыреттілігі болып табылады.

Болашақ физика пәні мұғалімдерінің оқытудың түрлі технологиялары, түрлері мен әдістері осы мамандық бойынша оқып-үйрену кезінде басты құзыреттілікті қалыптастырудың негізгі құралы болып табылады. Оқытуға негізделген тапсырмалар ғана емес, сондай-ақ тұрмыспен байланысты тапсырмалар құзыреттілік тапсырмалары болып табылады [4].

Құзыреттілігі жоқ оқытушының студенттері де құзыретсіз екендігін есте ұстаған жөн. Құзыреттілік құралдарының тізімі бәрінен бұрын студент ұстанымына да байланысты. Студенттердің құзыреттілігін қалыптастыру олардың белсенділігіне байланысты болады, яғни оқытушының «белсенділігі» студенттердің белсенділігіне ауысқан кезде ғана болады. Студенттерді оқыту үдерісінде төменде көрсетілген технологияларды белсенді пайдалану керек: жобалар әдісі, жарыссөз әдісі, ойын технологиясы (рөлдік ойындар), кейс-стади, проблемалық пікірталас, интерактивтік оқыту технологиясы (жұппен, шағын топтарда), сценарий-контекстік технология, модульдік оқыту технологиясы. Жобалар әдісі, мысалы, ақпараттық, коммуникативтік, жеке тұлға ретінде өзін-өзі жетілдіру және т.б. сияқты құзыреттілікті қалыптастыруға қолданыла бастады. I курста студенттер жеке шағын-жобаларды, кейіннен жұптық және топтық жобаларды дайындайды. Оқу-танымдық құзыреттілікті қалыптастыру — бұл оқу іс-әрекеті мен өз қызметін талдау біліктілік дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Жүйелілік дағдылары, мысалы, сұлбалар, алгоритмдер құрастыру арқылы қалыптасады. Осы құзыреттілікті қалыптастыру үшін сабақтарда өзін-өзі бақылау және өзара бақылау белсенді түрде қолданылады.

Коммуникативтік құзыреттілікті ауызша және жазбаша түрінде қалыптастырылады. Ауызша коммуникативтік құзыреттілік іргелі тәжірибелер, бақылаулар мен эксперимент нәтижелерін түсіндіру және жеткізу барысында, графикалық материалдарды айтып беру, есептің шарты мен шешімін талқылау, жобалық жұмыста, рефераттар, курстық жұмыстар, конференцияларда, презентацияларда, кештерде, зерттеу бойынша баяндамалар жасауда қалыптасады. Жазбаша коммуникативтік құзыреттілік тарау жоспарын жасауда, оларға жауап дайындауда, физикалық құбылыстарды, құралдарды, ұғымдарды сипаттау, ғылыми-зерттеу жұмыстарын, баяндамаларды, жобаларды дайындауда және т.б. физикалық жазу жұмыстарында қалыптасады.

Құзыреттілік – студенттің алған білімі мен біліктерін күнделікті өмірде тәжірибе және теориялық мәселелерді шешуге қолдана білу қабілеттілігі. Өмір дағдылары – адамның өзінің қажетіне қарай өз бетінше білім алуға, оқуға, еңбек етуге, денсаулығын жақсартуға, еліміздің қоғамдық және экономикалық өміріне белсене араласуы, қоғамдық оң өзгерістерге бейімделуі, күнделікті өмірде туындап отыратын қажеттіліктер мен кедергілерді өзі шеше алуына мүмкіндік беретін дағдылар [5].

Физика ғылым ретінде адамзат мәдениетінде маңызды орын алады. Өзінің мазмұнында деректерді, түсініктерді, заңдарды, теорияларды, модельдерді, іргелі тәжірибелерді, физикалық құзыреттілікті және т.б. қамти отырып, адам қызметінің түрлі саласында кеңінен қолданыс табатын түсініктер, ойлау жүйесі мен практикалық қызметі үшін тиімді тәсілдер қоры жинақталады. Физиканың жалпы мәдени мәнділігін

және оның негізінде ғылыми дүниетанымды және көзқарасты қалыптастыру қазіргі кездегі оқу коммуникативтік құзыреттілік жатады. Онда студенттердің табиғатпен өзара қарым-қатынасы, студенттердің Ғаламдағы және планетадағы орны, өмірлік мәні бар мәселелер және студенттер білім беру мен тәрбиелеуде үлкен маңызы бар лабораториялық және практикалық жұмыстар кең орын алады.

Физикалық құбылыстарды, тарихи-ғылыми және тарихи-өмірбаяндық материалдарды зерделеуде пәндік дағдылармен қарулану және пәнді жақсы түсіну математикамен, химиямен, биологиямен және географиямен пәнаралық байланыс арқылы коммуникативтік құзыреттілік қамтамасыз етіледі.

Физика пәні арқылы студенттердің ақпараттық және коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру проблемалық мәселелерді талқылауға байланысты ұжымдық жұмыстар жүргізудің алуан түрлі формалары, практикалық тапсырмаларды біріге және жеке шешу, студенттердің өзіндік шығармашылық жұмысқа әрі ерекше үлгідегі тапсырмаларды топпен және жеке орындауға бағыттайтын дамытушы шығармашылық тапсырмалар мен жобалардың әртүрлі формалары ұсынылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
2. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту Тұжырымдамасы
3. Латынцев С.В. Коммуникативная деятельность учащихся во время занятий по физике // Совершенствование процесса обучения физике в условиях модернизации образования: Материалы научно-практической конференции. Красноярск, 2006. - С.41 - 46.
4. Смолянинова, О.Г. Развитие методической системы формирования информационной и коммуникативной компетентности будущего учителя на основе мультимедиа-технологий текст.: дис. . д-ра пед. наук: 13.00.02 / О.Г. Смолянинова. СПб., 2002. – С.- 504.
5. Селевко, Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств текст. / Г.К. Селевко. М.: НИИ школьных технологий, 2005. - С.-208.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ

Асылханова М.А. -

Кандидат психологических наук., профессор Казахский национальный педагогический университет им. Абая

ТҮЙІН

Бұл мақалада педагогикалық қарым-қатынасқа психологиялық талдау жасалынған. Оның нақты мазмұны педагогикалық әрекеттестікті меңгеруі арқылы олардың қарым-қатынасындағы әдіс-тәсілдердің толықтырушы компоненті, әрі педагогикалық қарым-қатынастың базалық мінездемесін меңгеру болып табылады. Педагогикалық қарым-қатынас феноменін түсіну оқу-тәрбие процесінде негізгі фактор.

Summary

In this scientific article the analysis of pedagogical intercourse is conducted a resume there is a situation, it is a certain fragment of practical activity of prepodovatelya, real phenomenon. It is gap-filling concrete maintenance, its komponentami are a method of co-operation of participants of situation, subject domain, mastering of intercourse, that base description of intercourse. At such understanding of this phenomenon pedagogical intercourse becomes a factor, optimizing uchebno-vospitatel'noy.

...

Ключевые слова: профессиональный, фактор, феномен, специфика, коммуникация,общения, функция, координация, самовыражения, синдикативная,презентация, трансляционная, функция, познания, инициатор, структура.

Педагогический труд относится к такому виду профессиональной деятельности, в котором ведущую роль играет процесс общения. Общение является основным средством, через которое осуществляется реализация задач обучения и воспитания.

Как научная категория педагогическое общение было выделено в середине 70-х годов.

Начало изучению проблемы педагогического общения положили несколько направлений исследований. Это работы по вопросам социальной перцепции (А.А.Бодалев), исследования по теории коллектива и межличностных отношений в педагогическом процессе (А.В.Петровский, Я.Л.Коломинский), цикл трудов по психологии труда учителя (Н.В.Кузьмина, А.И.Щербаков) [1].

Психологические исследования:

Эти психологические исследования подготовили появление первых работ по проблемам педагогического общения.

В психологии педагогическое общение определяется как частный вид общения в сопоставлении с деловым общением в бизнесе, профессиональным общением врача с пациентом с присущими ему общими чертами этой формы взаимодействия и специфическими для образовательного процесса. Осмысление общения в педагогической деятельности основано на положениях о том, что общение занимает самостоятельное место среди важнейших видов человеческой деятельности (Б.Г.Ананьев), выступает как фактор формирования личности. Б.Г.Ананьев, многофункционального Б.Г.Ананьев, А.А.Бодалев, Б.Ф.Ломов, В.Н.Мясищев [2], обеспечивает реализацию важнейшего феномена отношений и взаимоотношений В.Н.Мясищев. Оно предполагает осуществление важнейшей внутренней стороны человеческого взаимодействия - познания участниками общения друг друга. Б.Г.Ананьев, А.А.Бодалев, социально-перцептивные процессы играют важную роль в осуществлении качественных преобразований личности (А.А.Бодалев, С.В.Кондратьева). И.А.Зимняя рассматривает педагогическое общение как форму учебного взаимодействия, сотрудничества учителя и учеников. Это – личностно и социально ориентированное взаимодействие [3].

Материалы и методов:

По мнению В.А.Кан-Калика, профессионально-педагогическое общение – это система приемов и методов, обеспечивающих реализацию целей и задач педагогической деятельности и организующих, направляющих социально-психологическое взаимодействие педагога и воспитуемых. Содержанием этого взаимодействия является обмен информацией, межличностное познание, организация и регуляция взаимоотношений с помощью различных коммуникативных средств для оказания воспитательного воздействия. В процессе педагогического общения происходит целостная педагогически целесообразная самопрезентация личности педагога в аудитории; педагог выступает как активатор этого процесса, он организует его и управляет им [4]. В.А.Сластенин определяет педагогическое общение как многоплановый процесс организации, установления и развития коммуникации, взаимопонимания и взаимодействия и взаимодействия между педагогами и учащимися, порождаемый целями и содержанием их совместной деятельности. А.А.Леонтьев подчеркивает важность создания благоприятного психологического климата в педагогическом общении и дает следующее определение данному феномену: «Педагогическое общение – это профессиональное общение преподавателя с учащимися на уроке или вне его в процессах обучения и воспитания, имеющее определенные педагогические функции и направленное, если оно полноценное и оптимальное на создание благоприятного психологического климата, а также на другого рода психологическую оптимизацию учебной деятельности и отношений между педагогом и учащимися и внутри ученического коллектива» [5].

Анализ данного феномена:

Таким образом, исследователи, определяя сущность педагогического общения, опираются на принципиальную позицию в отношении анализа данного феномена:

Исследование педагогического общения должно осуществляться в рамках общей теории общения и в тех же терминах.

При анализе необходимо учитывать специфику педагогического общения.

Педагогическое общение – это форма учебного взаимодействия, сотрудничества педагога и учащегося.

По мнению И.А.Зимней, специфика данной формы взаимодействия заключается в ее полиобъектной направленности и полисубъектной ориентированности. Полиобъектная направленность педагогического общения состоит в том, что оно направлено не только на само взаимодействие с обучающимися, но и на организацию освоения учебных знаний и формирование на этой основе творческих умений. Что является основным для педагогической системы. Исследователь выделяет тройную направленность процесса общения: на само учебное взаимодействие, обучающихся (их актуальное состояние и перспективные линии развития) и на предмет освоения.

Как форма учебного сотрудничества педагогическое общение характеризуется и тройной ориентированностью его субъектов: личностной, социальной и предметной. Поэтому своеобразие педагогического общения выражается в органичном сочетании элементов личностно ориентированного,

социального ориентированного и предметно ориентированного общения. Своеобразие педагогического общения заключается и в реализации его функций, которые обусловлены целями профессиональной деятельности педагога. По мнению А.А.Брудного в общении выделяются четыре основные функции:

- инструментальная – координация деятельности путем общения;
- синдикативная – создание общности, группы;
- самовыражения – презентация личности в процессе общения;
- трансляционная.

Результат общения:

Исследователь считает, что последняя функция должна представлять особый интерес для педагогического общения, так как именно эта функция лежит в основе обучения: через общение и происходит обучение личности. Л.А.Капренко предлагает дифференцировать функции результат общения на контактную, информационную, побудительную, координационную, функцию понимания, эмотивную функцию установления отношений и функцию оказания влияния. Говоря о педагогическом общении, И.А.Зимняя особо отмечает наличие в нем трех функций: обучающей (как проявление трансляционной), воспитывающей и фасилитативной (по К.Роджерсу функция облегчения общения). С точки зрения А.А.Лобанова, функции профессионально-педагогического общения имеют свои отличительные особенности. Поэтому, наряду с информационной, воспитательной и контактной функциями, исследователь выделяет следующие.

- функция познания людьми друг друга;
- функция организации и обслуживания той или иной предметной деятельности;
- функция приобщения партнера к опыту и ценностям инициатора общения;
- функция приобщения инициатора общения к ценности партнера;
- функция открытия ребенка на общение;
- функция соучастия;

функция возвышения личности ученика. Таким образом, существует множество подходов к определению функций педагогического общения, однако, несмотря на это во многих исследованиях подчеркивается полифункциональность данного феномена. Широкое функциональное поле позволяет решать важные задачи обучения и воспитания. Вопрос о структурной единице педагогического общения разными исследованиями решается по-разному. Ряд исследователей (В.А.Кан-Калик, М.И.Лисина, И.А.Зимняя) структурной единицей педагогического общения считают коммуникативную задачу, которая функционирует внутри коммуникативного акта. По мнению, В.А.Кан-Калика, при построении коммуникативной задачи необходимо учитывать исходные предпосылки: педагогическая задача, наличный уровень педагогического общения педагога и учащихся, учет индивидуальных особенностей педагога и обучающихся, учет методов работы [6].

Коммуникативная задача представляет собой проблемную коммуникативную ситуацию, разрешение которой необходимо для обеспечения эффективных методов педагогического воздействия в контексте адекватной этим методам ситуации профессионально-педагогического общения. Исследователь предлагает схематически выразить эту систему профессионально-педагогического общения следующим образом:

1. Педагогическая задача;
2. Система методов обучения и воспитания, избранных для решения задачи;
3. Система коммуникативных задач, решение которых необходимо для реализации методов обучения и воспитания, избранного педагогом;
4. Педагогическое воздействие.

М.И.Лисина считает, что задача общения, то есть коммуникативная задача, - это цель, на достижение которой в данных условиях направлены разнообразные действия, совершаемые в процессе общения. Задача общения зависит от внешних и внутренних условий, но именно она определяет характер действия общения. Коммуникативная задача выполняет роль побудителя ответного речевого и неречевого действия, это продуктивного-рецептивная единица.

В педагогическом общении с позиции педагога выделяют следующие группы коммуникативных задач:

- передача информация;
- затребование, запрос информации;
- побуждение к вербальному или невербальному действию;
- выражение отношения к вербальному или невербальному действию партнера педагогического

общения.

В ряде исследований была сделана попытка дифференцировать коммуникативные задачи. Выделяются коммуникативные задачи говорящего: сообщение, убеждение, побуждение, вынуждение, одобрение, объяснение, доказательство и т.д.

Н.В.Клюева, С.Н.Батракова, Ю.А.Варенова считают, что структурной единицей педагогического общения является ситуация. Ситуация представляет собой определенный фрагмент практической деятельности преподавателя, реальное явление. Она наполнена конкретным содержанием, ее компонентами являются способ взаимодействия участников ситуации, предметная область, усвоения общения, то есть базовые характеристика общения.

Многообразие подходов при изучении авторами проблемы педагогического общения хоть и не привело к единному мнению в отношении содержания педагогического общения, его структурной единицы и функций, но в них отражены существенные моменты в понимании сути проблемы. Опрос педагогов, имеющих различный педагогический стаж, показал, что многие из них не осознают цели и функции педагогического общения, не понимают структуру, не воспринимают коммуникативную задачу как необходимый элемент педагогического процесса.

Общение присутствует во всех видах человеческой деятельности, но в педагогике оно является инструментом воздействия и превращается в категорию профессионально значимую. Такой точки зрения придерживается А.Б.Добрович, который считает, что «какой бы предмет ни преподавал учитель, он передает ученику, прежде всего, убеждение в силе человеческого разума, могучую тягу к познанию, любовь к истине и установку на самоотверженный общественно полезный труд». Важность воздействия в педагогическом общении отмечает и А.А.Леонтьев. По его мнению, оптимальное педагогическое общение – это такое общение, «которое создает наилучшие условия для развития мотивации учащихся и творческого характера учебной деятельности, для правильного формирования личности школьника, обеспечивает благоприятный эмоциональный климат обучения (в частности, препятствует возникновению «психического барьера», обеспечивает управление социально-психологическими процессами в детском коллективе и позволяет максимально использовать в учебном процессе личностные особенности учителя. Таким образом, эффективно организованный процесс педагогического общения призван обеспечить: реальный психологический контакт между педагогом и учащимися превратить их в субъектов общения; преодоление разнообразных психологических барьеров, которое возникают в процессе взаимодействия педагогов и учащихся; перевод учащихся с привычной для них позиции ведомых на позицию сотрудничества, а следовательно, и их превращение в субъектов педагогического творчества; продуктивные межличностные взаимоотношения педагога и учащихся, в которых органично сочетаются деловой и личностный уровень общения; целостная социально-психологическая структура педагогического процесса. При таком понимании данного феномена педагогическое общение становится фактором, оптимизирующим учебно-воспитательный процесс.

Литература:

- 1.Зимняя И.А. Педагогическая психология. Учеб. Для вузов. –М., 2000.
- 2.Кан-Калик В.А. , Ковалев А.Г. Классификация психологических типов общения. // Вопросы психологии, №3, 1987.
- 3.Леонтьев А.А. Педагогическое общение. М., 1979.
- 4.Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка. /Под ред. А.Г.Рузской.-М., 1997.
- 5.Сластенин В.А., Мажер Н.Е. Диагностика профессиональной пригодности молодежи к педагогической деятельности. – М., 1991.
- 6.Педагогическая психология: Учеб. для студ. высш. учебн. заведений/ под.ред. Н.В.Клюевой. – М., 2003.
- 7.Брудный А.А. Понимание и общения. М., 1989.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУ ҮРДІСІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУ- ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕ

Ешімбетова З.Б. -

педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.Абай атындағы ҚазҰПУ

Резюме

В данной статье рассматривается формирование познавательного интереса студентов к языкам. Познавательный интерес – избирательная направленность личности на предметы и явления окружающие действительность. Эта направленность характеризуется постоянным стремлением к познанию, к новым, более полным и глубоким знаниям. Систематически укрепляясь и развиваясь познавательный интерес становится основой положительного отношения к учению. Познавательный интерес носит (поисковый характер). Под его влиянием у человека постоянно возникают вопросы, ответы на которые он сам постоянно и активно ищет.

Resume

This article deals with the formation of students' cognitive interests to foreign languages. Cognitive interest - selective focus on individual objects and phenomena of the surrounding reality. This orientation is characterized by a constant quest for knowledge, to new, more complete and in-depth knowledge. Systematically strengthening and developing cognitive interest becomes the basis of a positive attitude towards learning. Cognitive interest is (exploratory in nature). Under its influence, the person has always the question, the answers to which he constantly and actively is looking.

Тәуелсіздікке қол жеткен жылдардан бері әлемдегі көптеген елдермен саяси-әлеуметтік, экономикалық, мәдени байланыс жасауға кеңінен бет қойдық. Бұл қарым-қатынастың нәтижелі болуы, ел мен елдің, халық пен халықтың өзара ынтымақтасқан бірлігін өркендеуге тіл білудің мәні күн сайын арта түсуде. Қазақстанның қазіргі кезеңдегі қарқынды даму жолындағы елді демократияландыру, әлеуметтік өркендеу саласындағы талпыныстары білім беру жүйесін жаңаша өркендетіп оқыту, тәрбие үрдісін жетілдіруді талап етіп отыр. Егемендік алған еліміздің жаңа даму кезеңінде, оның дүниежүзілік аренаға шығып, басқа елдермен саяси-экономикалық, мәдени қатынастарды қалыптастыруы, Қазақстан Республикасының Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше болуы, әр түрлі дипломатиялық қызмет атқаруы шетел тілінің рөлін көтеруді қажет етеді. Қоғамдағы геополитикалық, коммуникациялық, технологиялық өзгерістер және интернет жүйесі арқылы тілдесу әр түрлі мамандықтағы, әр түрлі жастағы, әр түрлі қалауы, қызығушылығы бар адамдардың санын мейлінше көбейте түсуде. Осыған байланысты шетел тілдерін пайдалану қажеттілігі де артып келеді. Тіл-тек қатынас құралы емес, тілін үйреніп жүрген елдің рухани байлығын меңгеруде де үлкен рөл атқарады.

Шетел тілін орта мектепте оқыту дәрежесін арттыру, әсіресе қазақ тілінің мәртебе алуына байланысты шетел тілін ана тілімен салыстыра оқыту республикада халыққа білім берудің өзекті мәселелерінің біріне айналып отыр. Оған айғақ 1996 жылғы 4 желтоқсанда шыққан Қазақстан Республикасы Үкіметінің "Республикада шетел тілдерін оқытуды жақсартудың қосымша шаралары" туралы Қаулысы. Тұлғаның гуманистік, гуманитарлық қалыптасуына ықпал етіп, танымдық қызығушылығын қалыптастыруда мектепте оқылатын тіл саласындағы пәндер ерекше мәнге ие болуда. Өйткені, теориялық, практикалық ұғым, түсініктер ғылымның қай саласында болса да тіл арқылы меңгерілетіндігі ешбір талас туғызбайтын ақиқат шындық. Осы орайдан тілдерді оқыту үрдісінде оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастырудың тиімді жолдарын айқындай түсу және оның өмірге үйлесімді міндеттерін шешу қазіргі кезеңдегі педагогика ғылымының басты бағдары болып табылады. Сондықтан тек жеке бір ғана тілді оқыту аясында шектеліп қалмай, білім берудің жалпы дидактикалық негіздерін басшылыққа ала отырып, мектеп оқушыларына тілдерді оқыту арқылы танымдық қызығушылығын қалыптастыру проблемаларын шешу бүгінгі күннің ынтызар тілегі екендігі және оның тиімді әдіс, тәсілдерін аша түсу өмір қажеттігінен туындауда.

Оқушылардың танымдық қызығушылығы бүгінгі өркен жайып қарыштай дамыған ғылымды шеруге деген ізденісімен сәйкессе, ол тек тиісті деңгейде табысқа жетіп, оны біліп қана қоймай, келешекте оны өрістете түсуге ықпал ететіні сөзсіз. Қашанда ертеңгі іс бүгіннен бастау алары ақиқат. Ол үшін шәкіртті оқи білуге, оқығанын көңіліне тоқи білуге қалыптастыру және ондағы заңдылықтарды меңгеру мен дағдыларды бойына сіңіру, үйрету – педагогика ғылымының негіздерін басшылыққа ала білумен шарттас. Ал тілдерді игеру де оны пайдалана білу танымдық қызығушылықпен бірлікте шешіледі. Әдетте, тұлғаның білімді меңгеруі, өмірді түйсініп түсінуі, тану әліппесі сөзді, сөйлемді және оның мән-мағынасын ұғынудан бастап өркендейді. Осы орайдан Мұқағали Мақатаев орынды айтқан:

Бар кітапқа бас болған,
Әліппе – ғылым атасы.

Әліппеден басталған,
Даналықтың данасы.

Оқу әліппесі сияқты ғылымға бастар жолдың әліппесі таным, түсінік, ұғымға қызығушылықтан бастау алады. Демек, мектеп оқушысын іздендіруге, өзін-өзі тануға, қоғамдағы қарым-қатынасқа тиісті бағыт-бағдар ұстай білуге үйрету және оған баулу тіл арқылы жүзеге асады. Сондықтан тілді меңгеруге ынталандыру танымдық қызығушылықпен бірлікте шешілетін күрделі мәселе болғандықтан бұл жеке пән әдістемесі аясында ғана шешілмейтін педагогикалық проблемаға айналып, қазіргі Қазақстанда мемлекеттік тілді, ағылшын, орыс тілдерін меңгеруге ниет қойып отырған кезде, оны игеруге деген қызығушылық қалыптастырудың тиімді де ортақ жолдарын көрсету уақыт талабынан туып отырған келелі мәселе.

Ғылымның қай саласын алсаңыз да теориялық және қолданбалы практикалық мәнде болады деп білсек, тілдерді оқыту арқылы оқушының танымдық қызығушылығын қалыптастыру әрі теориялық, әрі қолданбалы жүйесін бірлікте қарастырумен қатар оның өнер екендігін де ескерген жөн. Өйткені, игерілуге тиісті ұғым, сөздің мәні, айтылмақ ой-түсінік оқушыға әсер етерліктей болса, ол тиісті деңгейде көңіл толқытып, тереңірек ойландырады. Сондай-ақ, әсер санаға ерекше ықпал етеді. Әсердің нәтижесі бір жағынан тұлғаны әрекетке итермелесе, екінші жағынан танымдық түсінікті қалыптастырады. Үшіншіден, танымды жүзеге асырып, оны өмірде қолдана білуге жол ашады. Бұл үрдіске педагогикалық тұрғыдан қарасақ алға қойылған мақсатқа жетудегі мазмұн, оның жүзеге асырудың формалары мен әдістері және тиісті нәтижеге жетудегі оқушы мүмкіндігі бірлікте шешілуге тиіс. Осы орайдан бұл ғылыми-зерттеу жүйесінде ұстанған әдіснамалық, тәсілдік бағдарға уақыт мәресінен, мезгіл деңгейінен қарауды басты меже еттік.

XXI ғасырдағы білімдендірудің жүйелік саласындағы басты ұстаным – сапалы түрде іске кірісіп тиімді әрекеттену, құндылықтарды тұтынып, нәтижелі табысқа жету. Бұл қағиданы тұтына білген тұлға сөзсіз табысқа жетеді. Көздеген мақсаты орындалады. Дәлірек айтқанда, бұл нәтижеге ие болудың кілті. Ал білімдендірудің арнасын кеңейткен интернетке қосылу, педагогтардың кәсіби мамандығын жетілдіру, ақпараттық тасқын, дамудағы жылдамдығына көз ілеспейтін бүгінгі шапшандық, білім жүйесіндегі жаңалықтар мен өзгерістерді игеру осыған дейінгі қолданылып келген әдіс, тәсіл, амалдарға бой бермей отыр. Ұзақ жылдар бойы қолданыста болып, жұртшылық мойындаған білім беру, оқыту, тәрбиелеу әдістері уақыт талабын өтеуде әлсіздік танытып, кейбір жағдайда оған ескіліктің қалдығы тұрғысынан қараушылық сияқты көзқарастар да байқалып қалады. Қоғамдық ғылымдар жүйесіндегі ғалымдардың ғылыми-зерттеу деректеріне жүгінсек – соңғы отыз жылдағы ақпараттану көлемі осыған дейінгі бес мың жылдағы ақпараттар көлемімен тең екендігін айқындап беріп отыр. Осы орайдан қарағанда адамзат ғұмырында ғасырлар бойы жинақталған деректерге қоса бүгінгі қарқынды өркендеген білімнің тиісті салаларындағы мазмұнды игеру үшін оны оқу мен оқытудың әдістері мен тәсілдерін жаңаша жетілдіру, өзгерістер енгізуді өмірдің өзі-ақ талап етіп отырғандығы баршаға аян. Соңғы жылдарға дейін бұрыннан қолданылып келген байырғы әдістермен шектелдік, одан қазірде де айыға алмай отырғанымыз рас. Ол әдістер бойынша басты ұстаным - мұғалім "түсіндіреді", ал оқушы "тыңдайды", қайталап айтып береді. Шындығына тереңірек үңілсек ұстаздың айтқанын, көрсеткенін, берген теориялық түсіндірулерін шәкірт естіп, ұғынды, білді деген күннің өзінде де оқушының бәрі бірдей тиісті дәрежеде әрекетке көшіп, тындырымды еңбектеніп, құлашын кеңге жая алмайды. Жаттампаздыққа бейім самарқаулықпен шалағай орындаушы деңгейінде қалып қояды да өзіндік іс-әрекеттен сырттап, жайбарақаттық пен сүлесок тындаушы ретіндегі дәрменсіздік шырмауында қалып қояды. Бейімдеушілік шеңберінен шыға алмайды. Осыдан барып өзіндік білім-танымашар, түсінігі әлжуаз, шалғай білімділер көбейеді. Ал өте қабілетті, білім алуға бейім, күшті оқиды деген санаулы оқушылар ғана салыстырмалы түрде айтқанда талап деңгейінде үлгереді де, қалған көпшілік оқушы таным деңгейі әлсіз, білім дәрежесі төмен, қызығушылығы нашар үлгермеушілер қатарын көбейте түседі. Мұның көрінісін кез келген мектептен байқауға болады. Бұл олқылықты жоюға ықпал ететін және оған қозғау салатын әсерлі жолдың бірі – тілдерді оқытудың технологиясын жетілдірумен сабақтас. Өйткені, белгілі мазмұнды дұрыс ұғынып, түсіну – сөздің мәнін, терминнің сыр-сипатын нақты тани білуге тәуелді. Шындығына келгенде оқушының білуге деген қызығушылығы ғана олардың белсенділігін, өздігінен ізденуге деген ынтасын демейтін ықпалды күш. Сөздің мәнін түсінбеген адам айтылып отырған мазмұнды ұғына алмайтындығы белгілі. Сондықтан тілдерді оқыту үрдісінде қай тілде болмасын, ол қазақша ма, ағылшынша ма, орысша ма алдымен тілдің лексикалық мән-мағынасын меңгере білуге және оны игеруге зейін қойып, соған бағдарлау шарт. Танымдық қызығушылық тұлғаны қозғаушы күш екенін естен шығармаған абзал. Тілдерді оқытуға байланысты танымдық қызығушылық өз алдына оқшау жатқан мәселе емес, оның

әдіснамалық жолы басқа ғылымдармен бірлікте шешіледі.

Философиялық тұрғыдан келгенде әдіснама – теориялық және практикалық іс-әрекетті құру мен ұйымдастырудың тәсілдері, принциптік жүйесі болуымен қатар таным мен ұғымның ғылыми әдістері туралы ілім. Педагогикалық зерттеудің әдіснамасы ғылыми танымдық іс-әрекеттердің тәсілдерін, формасын, оның құрылымдық принциптерін бірлікте қарастырады.

Таным арқылы заттар мен құбылыстардың басты белгілері, айырмашылықтары мен ұқсастықтары жайындағы бейнелі қабылдау нәтижесіне ұғым туады. “Таным ... практикалық қызмет барысында іске асады”.

Педагогикалық ғылыми-зерттеу әдіснамасының принциптері философиялық таным теориясынан бастау алатын және онымен тамырластығы тұлғаға берілетін білім, тәрбие, оқыту және даму мәселесін бір-бірінен бөлмей тұтастықта қарайды. Сондықтан да тұлғаның мәдениеттенуі мен әлеуметтенуі барысындағы танымдық қызығушылығы саласындағы аксиологиялық құндылықтарды және меңгеру технологиясы мен шығармашылық жолдарды жетілдірудегі адами даму мен өзіндік меннің өркендеуіндегі тұтастыққа бүгінде ерекше назар аударылып отырған антропологиялық, этнопедагогикалық танымдармен бірлікте қарау уақыт талабынан туып отырған заңдылық. Әсіресе, шәкірттерге тілдерді оқыту үрдісінде атқарылатын іс-әрекет арқылы олардың өзіндік ізденісін, қызығушылығын қолдау табысқа жетудің кілті. Оқушылардың танымдық белсенділігі туралы А.Дистерверг баланың ақыл-ойын және қабілетін дамыту – оқыту барысындағы қызығушылығы мен белсенділігі деп көрсетті. Танымдық іс-әрекет, өздігінен білім алу біліктіліктері мен дағдыларын қалыптастыруға және оны дәлелдеуге ат салысқан ғалымдар М.Н.Скаткин, Б.Н.Есипов, М.Г.Голант, Д.Б.Эльконин, Е.Н.Кабанова –Меллер, Д.Н.Богоявленский, В.В.Давыдов, Б.И.Коротяев, Н.Ф.Талызина, И.Я.Лернер, П.И.Пидкасистый.

Ж.А.Қараев өз еңбегінде оқушылардың белсенділігінің оңтайлы деңгейіне төмендегідей шарттармен қол жеткізуге болатындығын дәлелдеп, көрсеткен:

әрекет мотивінің қалыптасуын қамтамасыз ету: нақты әрекет барысында танымдық қажеттілігін қалыптастыру, тұрақты танымдық қызығушылығын тәрбиелеу;

оқу үрдісінде өзін-өзі басқару негізінде білім жүйесінің қалыптасуын қамтамасыз ету: ақпаратты өңдеу, жоспарлай білу, өзін-өзі ұйымдастыру және өзіне-өзі бақылау жүргізу арқылы интеллектуалды біліктілікті қалыптастыру;

әрбір оқушыны сабақта белсенділікке жұмылдыру: ұжымдық жұмыс жағдайында жеке оқушымен жұмыс; оқушының оқу-танымдық әрекетіне бақылау жүргізу.

Әлемге әйгілі психолог А.Н.Леонтьев іс-әрекет, сана, тұлға туралы жа зған еңбегінде былай дейді: "Для обладания достижениями человеческой культуры – каждое новое поколение должно осуществить деятельность, аналогичную (хотя и не тождественную) той, которая стоит за этими достижениями". Демек, оқушының білім алу саласындағы іс-әрекет танымдық қызығушылығының өркендеуіне тұлғаның көзқарасының қалыптасып, уақыт деңгейіне үйлесімді табыстарға жетуіне жол ашатындығы ақиқат шындық. Ал мұның нәтижесі ертеңгі еңбеккер, қоғамды өркендететін тұлға болуына ықпал етеді. Сонда танымдық қызығушылық тек тілдік фактор ғана емес, тұлғаның іс-әрекеті мен көзқарасындағы саналылықты жетілдіретін қозғаушы күш деп таныған абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Караев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения. Дисс. д.п.н. – Алматы, 1994. – 314 с.
2. Сабыров Т.С. Оқушы жастардың танымдық әрекетін артырудағы оқытудың әдістері мен формаларының дидактикалық жүйесін тиімді қолдануда мұғалімдердің даярлаудың теориялық негіздері: автореф. пед. ғыл. докт., 13.00.01 – Алматы, 1996. – 78 б.
3. Жарықбаев Қ.Б. Психология. – Алматы, 1982. – 179 б.
4. Кудайкулов М.А. Дидактические проблемы формирования основ профессионально-методических умений у будущего учителя. Дисс. д.п.н. – Алма-Ата, 1975. – 453 с.
5. Казмағамбетов А.Г. Научно-педагогические основы формирования системы оценочных притязаний старшеклассников с учебном процессе. Дис. д.п.н. – Алматы, 1999. – 232 с.
6. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. – Алматы: Білім, 1994. – 192 б.
7. Омарова Р.С. Жоғары оқу орындарында студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. Дис. п.ғ.к. – Алматы, 2001. – 167 б.

THE CRITERIONS OF GOOD BREEDING OF THE MODERN SPECIALIST

Olga Nessipbayeva,

candidate of pedagogical sciences, SDU docent
Suleyman Demirel University, Almaty

Резюме

В статье рассматриваются критерии и показатели воспитанности будущих специалистов, и педагогические методы определения уровня их сформированности. Основанием для выделения критериев воспитанности будущих специалистов являются понятия базовой и учебно-профессиональной культуры.

Түйіндеме

Мақалада болашақ мамандардың тәрбиелілігінің шарттары мен көрсеткіштері және қалыптасу деңгейін анықтаудың педагогикалық әдістері қарастырылады. Болашақ мамандар тәрбиесінің шарттарын анықтаудың негізі, базалық және оқу-кәсіби мәдениет түсінігі болып табылады.

The problem of labor resource quality of Kazakhstan is transforming to problem of development of important professional and common to all mankind qualities and characteristics of personality, which assist to quick adaptation at work, socialization process, comfort interactions with other people. To understand the labor resource qualities to professionals we want to research the good breeding criterions and indexes of a person from all sides and then to give the methods of determination of them during educational process.

First of all, what is good breeding? In western sources equals to good manners involving a wide range of social interactions within cultural norms or set a standard for human behavior. Manners may include thanking people for things, apologizing for transgressions, and eating in a certain way. But there is no formal system for punishing transgressions, the main informal “punishment” being social disapproval. In 2011, a group of etiquette experts and international business group formed a non-profit organization called IITTI (pronounced as “ET”) to help human resource (HR) departments of multinationals in measuring the etiquette skills of prospective new employees during the recruitment process by standardizing image and etiquette examination, similar to what ISO does for industrial process measurements [2].

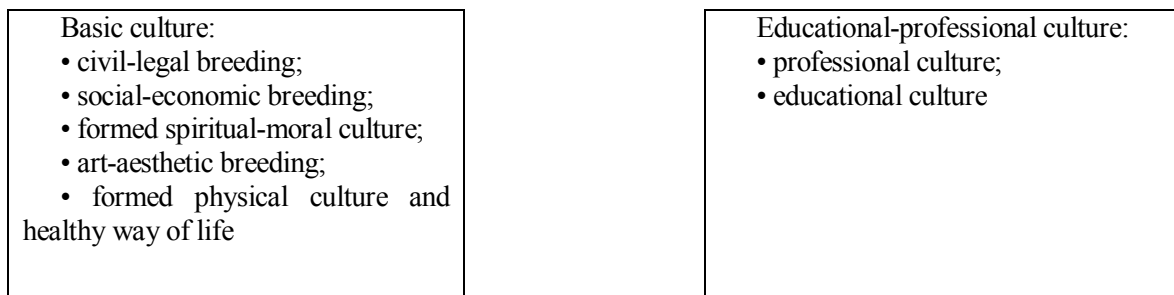
Secondly, under the good breeding we can understand a code of conduct - a set of rule outlining the responsibilities of or proper practices for an individual, party or organization with the following definition: “Principles, values, standards, or rules of behavior that guide the decisions, procedures and systems of an organization in a way that (a) contributes to the welfare of its key stakeholders, and (b) respects the rights of all constituents affected by its operations” (International Federation of Accountants) [3].

Thirdly, in our practical pedagogy there is an issue of nurture of moral professional, because the morality of specialist must become inalienable part of such definition as professionalism, plus nurture in spirit of common to all mankind, moral values. In modern life we have such severe conditions as significant class stratification, market conditions, different political movements, therefore we need to orient our people to such educational ideals, which do not separate, quite the contrary, unite people. In addition, such moral qualities as concern about children’s nurture, respect of elder generation, hospitality, friendship and love of native land help us to understand correctly the content of educational work and its moral potential. Besides, development of common to all mankind qualities and characteristics of person means nurture of people’s kindness, honesty, charity and responsiveness in the society.

The base of isolation of good breeding criterions of future specialists may be concepts of basic and educational-professional culture. One of the objectives of professional education is forming basic culture of personality. Basic component of person’s culture is his readiness and ability to life self-determination, it gives opportunities for the harmony achievement with self and surrounding world. Basic culture is invariable component of nurture, which modern specialist has to have. The criterions of good breeding of modern specialist graphically can be presented in kind of scheme 1.

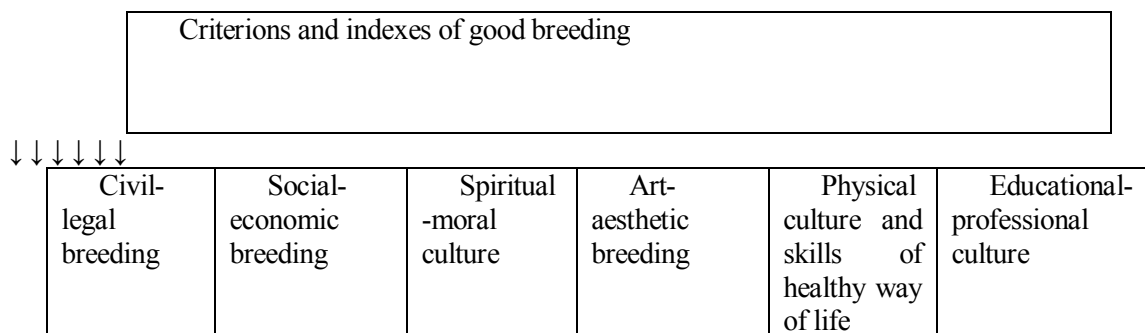
Criteria of good breeding of modern specialist

Scheme 1.

The criterions realize in concrete indexes. In each criterion of good breeding of future specialist can be picked out the next indexes (Scheme 2).

Scheme 2.

The criterions are expressed in concrete indexes. In each criterion of breeding of future specialist can be picked out the next indexes.

1. Civil-legal breeding:

- outlook-philosophic preparation;
- political culture, breeding in spirit of peace and non-violence;
- civil maturity, national self-consciousness;
- patriotism, tolerance, culture of inter-ethnic intercourse;
- legal culture, negative attitude to anti-rights actions;
- active participation in public-political life.

2. Social-economic breeding:

- active life position;
- adaptation to life in conditions of market economy;
- economic culture (economic knowledge, modern economic thoughts, skills of economic behavior);
- consumers' culture;
- interested attitude to professional educational establishment, wish to participate in students' self-government bodies.

3. Formed spiritual-moral culture:

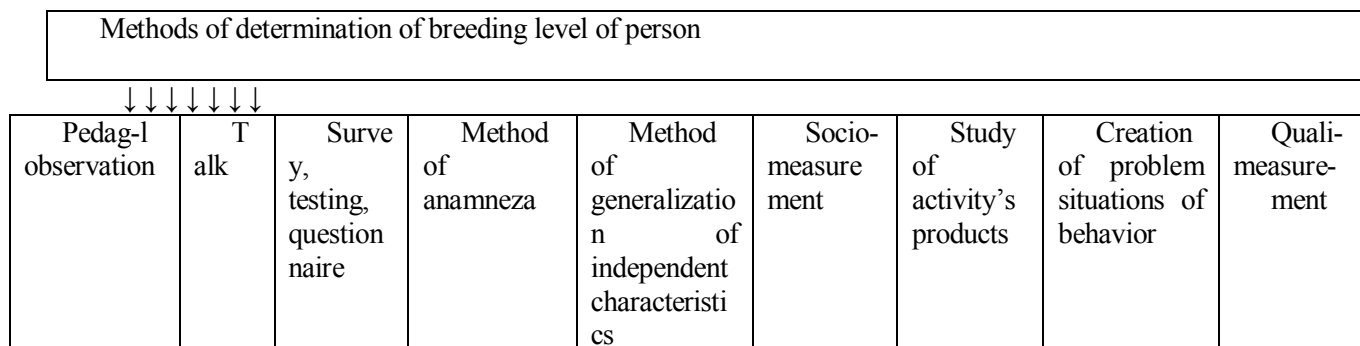
- humanity, kindness, tolerance, charity;
- spiritual wealth of student's personality;
- readiness to cooperation and mutual assistance;
- spiritual-moral ideal;
- ecological culture;
- readiness to family life, knowledge about family as main cell of society, its role, functions and ways of planning.

4. Art-aesthetic breeding:

- art-aesthetic senses;
- art-aesthetic education;
- art-aesthetic taste;
- art-aesthetic ideal;
- active participation in art-aesthetic activity.

5. Formed physical culture and healthy way of life:
 - physical education;
 - valeological culture;
 - need in physical development and activities of gymnastics and sport;
 - development of main motion skills;
 - orientation to healthy way of life;
 - active participation in gymnastics, tourism and sport's activities.
6. Formed educational-professional culture:
 - professional purposefulness;
 - professional self-consciousness;
 - professional ethics and professional important personal qualities;
 - need in constant professional growth;
 - educational culture, individual style of educational activity;
 - computer ability, informative culture;
 - labor-loving, positive attitude to different kinds of labor;
 - creative attitude to labor as vital and social value [4].

Pedagogical observance, talk, survey, testing, questionnaire, socio-measurement, creation of problematic situations of behavior, analysis of students' behavior, quali-measurement are used for determination of breeding level of future specialist (Scheme 3).

Scheme 3.

Pedagogical observance – is direct perception of activity and behavior of person in its integrity and dynamic development. There are next types of observation: direct and indirect, open and concealed, continuous and discreet, monographic and narrow. Observance is provided with concrete purpose on definite program and evaluation criterions of person's breeding. Results of observance (pedagogical facts, phenomenon, and processes) are fixed in journals, cards of observance and other documents.

Talks with students, their tutors, group mates, friends, parents assist to clear up level of students' knowledge about moral norms, reasons of their behavior, character of attitude to that or other facts and events, elaborate opinions, intentions and so on. Talks can be conducted with early prepared questions or in a free form. The results of talk are analyzed and generalized.

Psychological-pedagogical surveys, tests, questionnaires at present time find wide application in study of training-educational process's effectiveness. For example, in professional pedagogy is used personal polls, questionnaires for revelation of personal and professional important qualities, tests for defining peculiarities of temperament, type of person, individual style of work, general and professional purposefulness of person and so on. These methods allow understanding the level of those or others abilities, characteristics of personality, psychological characteristics, general and professional qualities of student's personality. The descriptions of such

methods contain in textbooks and recommendations on pedagogical psychology.

Method of analysis is study reasons (prerequisites) of origin those or others qualities of person. The survey's information is studied with this purpose; conduct talks with their parents, teachers, and friends. The information, receiving with assistance of analysis, allows understanding concealed qualities of personality, which can be reveal later.

Method of generalization of independent characteristics consists in collection and analysis of student's characteristics, received from his close and familiar people. The characteristics can be oral or written. The comparison of collected information helps to make conclusions about individual peculiarities of person deeply.

Socio-measurement allows receiving the information about interpersonal relations of students, in which those or others qualities of a person is revealed.

Study of activity's products consists of analysis of educational, labor, scientific, art, and public work's results of student. The character of different aspects of work (productivity, quality, originality and so on) helps to make conclusions about individual peculiarities of personality.

Creation of problematic situations of behavior assists student to show those or others sides of his individuality, certifying about his good breeding. For example, situations of self-evaluation, self-criticism can be created, attitude to other people, solution of conflicts, choice the most suitable variant of actions, influence of environment, take responsibility, risk, criticism and others. This method is required professionalism of a teacher [1].

In conclusion, good breeding is achieved level of person's development, consisting in coordination between knowledge and skills, beliefs, behavior and characterized by sociable-significant qualities [4].

The good breeding includes a wide circle of criteria and indexes which important to develop and nurture in our students during educational process. The core of good breeding is basic culture of personality which each modern specialist has to have, this behavior unites people and create comfortable conditions for all members in the world's society giving opportunity to self-realization as professional specialists. We think from moral appearance of people and especially youth depends our prosperity as modern, developing state as a whole.

References

1. Общая и профессиональная педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов / Под ред. В.Д. Симоненко. – М.: Вентана-Граф, 2007, стр. 295-299.
2. Manners.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Manners> Accessed April 2013.
3. Code of conduct.
http://en.wikipedia.org/wiki/Code_of_conduct Accessed April 2013.
4. Henry Fielding. The Rules of Good Breeding.
<http://www.ourcivilisation.com/smartboard/shop/fldgh/goodbred.htm> Accessed April 2013.

О ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

И.А. Оралканова – PhD докторант, КазНПУ имени Абая

Түйін

Бұл мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беру жағдайындағы іс-әрекетке даярлығы қарастырылған. Зерттеу жұмысы шетелдік мұғалімдермен жүргізілген тәжірибе нәтижесіне негізделіп ұйымдастырылған.

Summary

The article considers the future primary school teachers' readiness to the work in the conditions of inclusive education. Experimental work is built on the basis of the research carried out with foreign scholars.

Инклюзивное образование - процесс вовлечения всех детей в образовательный процесс и социальную адаптацию независимо от пола, этнической и религиозной принадлежности, особенностей физического и психического развития и экономического статуса. Распространение идеи инклюзивного образования актуализировало необходимость изучения таких понятий, как «готовность педагога к работе в условиях инклюзивного образования» или «профессиональная компетентность педагога в инклюзивном

образовании». Несмотря на то, что готовность учителей к развитию инклюзивного образования рассматривается в психолого-педагогических исследованиях как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании, в настоящее время в науке нет однозначного подхода к определению указанных выше понятий.

В зарубежных исследованиях готовность педагога к работе с детьми с ограниченными возможностями преимущественно исследуется с целью выявления отношения учителей к инклюзивному образованию и определения степени его влияния на социальное взаимодействие учащихся с особыми потребностями в рамках общеобразовательных школ (De Boer A., Pijl S.J., Minnaert A., Cagran B., Schmidt M. и др.) [1-2]. Указанные исследования, в основном, демонстрируют негативное отношение педагогов общеобразовательных школ к инклюзивному образованию, наличие которого, в значительной степени, обусловлено недостатком знаний педагогов о личностных особенностях детей с ограниченными возможностями развития и отсутствием специальных навыков для их обучения.

Социальный заказ общества на подготовку учителей к работе в условиях инклюзивного образования, необходимость включения детей с ограниченными возможностями развития в среду общеобразовательной школы и недостаток квалифицированных педагогов для осуществления инклюзивного образования обусловили появление большого количества научных исследований, посвященных выявлению влияния программ профессиональной подготовки педагогов в высших учебных заведениях на их готовность к реализации инклюзивного образования (Forlin C., Chambers D., Pijl S.J., Florian L., Linklater H., Zalizan M.J., Шумиловская Ю.В., Быстрова Н.Н. и др.) [3-8].

Значительная часть современных исследований посвящена вопросам выявления перечня профессиональных качеств и навыков, которые необходимы будущим педагогам в работе с детьми с ограниченными возможностями развития. При этом базовыми качествами педагога, работающего с детьми с ограниченными возможностями, признаны эмпатия, педагогический оптимизм, гуманность, любовь к детям, терпение, активность педагога во взаимодействии с ребенком с ограниченными возможностями развития и др. В проведенных научных исследованиях утверждается необходимость формирования у педагогов духовной культуры и профессиональной личностной готовности.

В настоящей статье представлен опыт оценивания готовности будущих учителей начальных классов к работе с детьми с ограниченными возможностями. Основой для проведения экспериментальной работы стали результаты исследования, проведенные нами с педагогами, осуществляющими практику инклюзивного образования в Литовской Республике. Педагогический стаж литовских педагогов составляет от 12 до 30 лет, из них в инклюзивном образовании от 9 до 20 лет, что является одним из показателей компетентности педагогов в рассматриваемом вопросе. Данное исследование показало, что в осуществлении инклюзивного образования у педагогов должны быть развиты ценностные ориентации, профессиональные и общие компетенции. В этой пирамиде фундаментом должна служить ценностная ориентация педагога, выраженная через направленность личности, отношения к окружающему миру и людям как к ценности. Для педагога сама система инклюзивного образования должна быть ценностью, т.к. данная система выступает за равные возможности всех детей. Личность ученика, вне зависимости от его психофизиологических возможностей, выступает как наивысшая ценность, и все действия педагога направлены на рост и развитие ребенка.

Следующим блоком пирамиды служат профессиональные компетенции, отражающие знания и умения педагога, необходимые для осуществления инклюзивного образования. Для плодотворной педагогической деятельности педагогам необходим синтез знаний в области преподавания и развитые личностные качества. Инклюзивное образование требует умений качественной дифференциации и индивидуализации, а так же четкого планирования процесса обучения с учетом возможностей учеников. Умения стимулирования деятельности учеников, повышение мотивации является одной из главных составляющих профессиональной компетенции педагогов инклюзивного образования.

Если традиционное обучение строилось между субъектами процесса обучения «педагог-ученик-родитель», то инклюзивное образование строит отношения, где для плодотворной деятельности ученика налажена работа «команды», которая включает педагога, помощника педагога, психолога, специальных педагогов и родителей, роль которых возрастает. От налаженности коммуникации между данными субъектами, от их умения сотрудничать друг с другом будет зависеть эффективность процесса обучения.

Изучив данные результаты, мы провели исследование среди студентов специальности «Педагогика и методика начального обучения» Семипалатинского государственного педагогического института (ныне Государственный университет имени Шакаримаг. Семей) и КазНПУ имени Абая.

Целью исследования было определение степени готовности будущих педагогов к развитию идеи

инклюзивного образования в Республике Казахстан.

Литовские педагоги отмечали, что основой инклюзивного образования должно служить принятие педагогом своей профессии - «любовь к профессии». И мы в ходе исследования задали вопрос «Почему Вы учитесь в данном учебном заведении?» и определили, что 18% студентов СГПИ и 14% студентов КазНПУ имени Абая проявляют желание стать педагогами и продолжить работать по своей специальности. Тогда как, 34% студентов СГПИ и 36% студентов КазНПУ имени Абая «стремятся получить любое высшее образование». Среди студентов есть те, кто ответил, что «так получилось» и те, которые «не знают» ответа на данный вопрос (Рис. 1).

Рисунок 1. Цель обучения в данном учебном заведении

А также нами был задан вопрос: «Что привлекает вас в работе учителя?». Отметим, что, не смотря на то, что на предыдущий вопрос больший процент студентов дали ответ «стремясь к получению любого образования», что стало предметом рассуждения, на данный вопрос большинство студентов ответили, что их привлекает «работа с детьми» (Рис. 2). Считаем, что данный показатель является результатом планомерной работы педагогического коллектива ВУЗов по развитию профессиональной ориентации будущих специалистов и развития интереса к своей профессии.

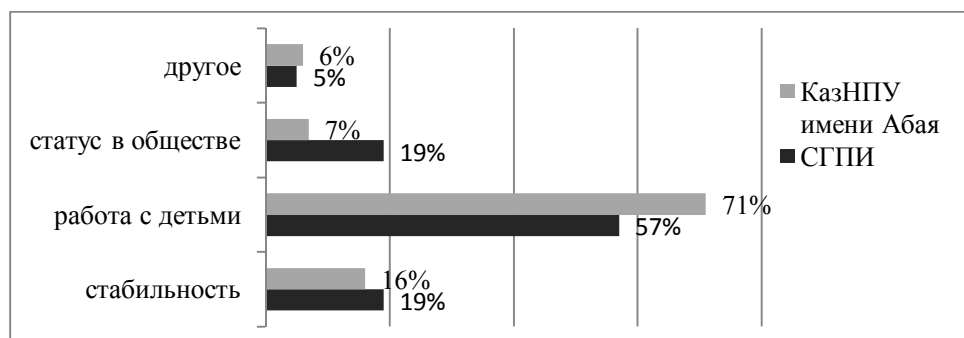

Рисунок 2. Отношение студентов к педагогической профессии

Далее нами было изучено отношение студентов к инклюзивному образованию. Результаты проведенных нами исследований со студентами педагогических ВУЗов показал, что, в целом, студенты проявляют положительное отношение к внедрению инклюзивного образования (рис. 3), при этом отмечают, что для всех детей должны быть созданы равные условия для обучения. Есть среди студентов те, кто против инклюзивного образования, они объясняют свое отношение тем, что ученики в общеобразовательных школах не готовы к правильному восприятию детей с ограниченными возможностями, что может отрицательно сказаться на их взаимоотношениях.

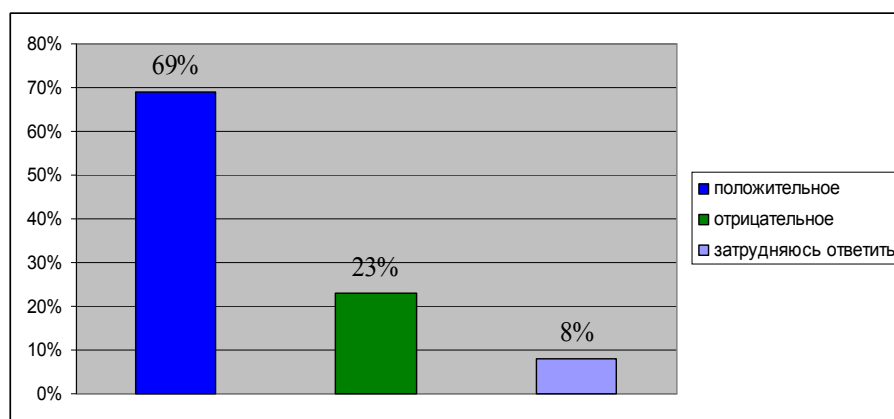

Рисунок 3. Отношение студентов к инклюзивному образованию

Ранее мы отметили, что в развитии инклюзивного образования, необходимо развитие в педагогах ряда качеств. Для определения мнения студентов о том, какие качества необходимы для осуществления инклюзивного образования, мы провели исследование, и результаты ранжирования показали, что студенты считают, что одним из главных качеств педагога является «терпение», которое является ключевым термином толерантности. А также студенты ответили, что «любовь к ребенку», «доброжелательность», «одинаковое принятие всех» являются важными качествами педагога, работающего в условиях инклюзивного образования.

В ходе исследования мы выявили, что студенты педагогических ВУЗов отмечают свою не готовность к реализации инклюзивного образования, объясняя это недостатком знаний об особенностях организации процесса обучения в условиях инклюзивного образования.

Таким образом, полученные результаты позволяют сделать вывод о том, что основа готовности будущих педагогов заложена, т.е. студенты выражают положительное отношение к инклюзивному образованию, считают это необходимым, проявляют интерес к своей профессии, к работе с детьми. Но это лишь основа, которую необходимо далее планомерно развивать до формирования готовности к осуществлению инклюзивного образования. В связи с этим, считаем, что внедрение дисциплин, направленных на развитие профессиональных качеств, необходимых для осуществления инклюзивного образования, а также проведение психологических и социальных работ, продвинет вопрос развития профессионального становления, готовности к работе в условиях инклюзивного образования.

Литературы:

1. De Boer A., Pijl S.J., Minnaert A. Regular primary schoolteachers' attitudes towards inclusive education: a review of the literature. //International Journal of Inclusive Education. - 2011. - Vol. 15, Iss. 3. - P. 331 – 353.
2. Cagran B., Schmidt M. Attitudes of Slovene teachers towards the inclusion of pupils with different types of special needs in primary school //Educational Studies. - 2011. - Vol. 37, Issue 2 – P. 171 – 195.
3. Forlin C., Chambers D. Teacher preparation for inclusive education: Increasing knowledge but raising concerns. //Asia-Pacific Journal of Teacher Education. - 2011. - Vol. 39, № 1 — P. 17 – 32.
4. Florian L., Linklater H. Preparing teachers for inclusive education: using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all //Cambridge Journal of Education. - 2010. - Vol. 40, Iss. 4 – P. 369.
5. Быстрова Н.Н. Особенности подготовки будущих учителей к работе с детьми, имеющими отклонения в развитии и поведении, в условиях гетерогенного состава учащихся в системе общего образования. - Диссертация на соискание канд.пед.наук, Хабаровск, 1999. - 233 с.
6. Hoffman Elin M. Relationships between inclusion teachers and their students: Perspectives from a middle school //Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences. - 2011. - Vol. 71 – P. 2416.
7. Kim J.-R. Influence of teacher preparation programmes on preservice teachers' attitudes toward inclusion. // International Journal of Inclusive Education. - 2011. - Vol. 15, Iss. 3. - P. 355 – 377.
8. Шумиловская, Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования. – Диссертация на соискание канд.пед.наук, Шуя, 2011. - 175 с.

Джаксынқаева Ж.Т.-

Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Педагогика және психология институтының жалпы педагогика және психология кафедрасының оқытушысы, педагогика және психология магистрі-

Психологиялық әдебиеттерде, мазасыздану түсінігінің түрлі анықтамаларын кездестіруге болады, бірақ зерттеушілердің көпшілігі оны ситуативтік құбылыс және өтпелі күй мен оның динамикасын білдіретін жекелік мінез ретінде қарастыруды жөн көреді.

Сонымен, А.М.Прихожан: «Мазасыздану – бұл төніп келе жатқан қауіпті алдын ала сезінумен, сәтсіздікті күтумен байланысты, эмоционалдық дискомфортты уайымдау» - дейді[1].

Мазасыздануды эмоционалдық күй ретінде және жекелік кескін немесе темпераменттің тұрақты қасиеті ретінде де айырып көрсетеді.

Р.С. Немовтың анықтамасы бойынша: «Мазасыздану - әлеуметтік құрылымдағы жағдайда қорқыныш пен үрейді сезіну, жоғарғы алаңдаушылық күйіне әкелетін адамның тұрақты немесе ситуативті көрініс табатын қасиеті».

Л.А. Китаев-Смык, өз кезегінде мынаны белгілейді, «психологиялық зерттеулерде мазасызданудың екі түрінің анықтамасы соңғы жылдары кеңінен тарала бастады». «Мінездің мазасыздануы» және ситуативтік мазасыздану, Спилбергтің ұсынуымен.

А.В.Петровскийдің анықтамасы бойынша: «Мазасыздану – үрейдің реакциясының туындауының төменгі сатысын сипаттайтын индивидтің қатерді уайымдауға бейім болуы жекелік ерекшеліктердің негізгі параметрінің бірі. Мазасыздану, әдетте, жүйкелік психикалық және ауыр соматикалық ауруларда жоғары болады, сонымен қатар психотравма салдарын өткізіп жатқан сау адамдарда көптеген топ мүшелерінде жекелік сәтсіздіктің субъективті көрінісінің бұзылуы». Мазасызданудың қазіргі зерттеулері жеке тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатын, жекелік мазасыздану және нақты сыртқы ситуациямен байланысқан ситуативтік мазасызданудың айырмашылықтарына бағытталған және де жеке тұлға және оны қоршаған ортаның өзара әрекеті ретіндегі мазасыздану анализінің әдістерін өңдеуге[2].

Үрейдің туындау себебі ішкі конфликт, баланың бір қалауы екіншісіне, бір қажеттігі екіншісіне қарама – қарсы болғандағы пайда болатын қайшылықтар. Баланың ішкі қайшылық күйі: түрі бастаудан келетін балаға деген қайшылық (мысалы ата – ана біресе рұқсат беріп біресе қатаң түрде тиым салады); баланың мүмкіндігі мен ұмтылысына сай келмейтін адекватты емес талаптар; баланы пәс, тәуелді жағдайда болатын жағымсыз талаптардан келіп шығады. Үш жағдайда да «сүйенішті жоғалту» сезімі өмірдің бекем бағытын жоғалту, айналадағы ортаға сенімсіздік туады.

Ішкі конфликт негізінен балада сыртқы конфликт жатады – ата – анамен, отбасы және мектеппен, құрдастарымен үлкендермен. Барлық уақытта қоршаған орта жағдайы басының ішкі қайшылықтарына айналмайды. Егер де әжесі мен анасы бір – бірін ұнатпай оны әртүрлі етіп тәрбиелесе, әрбір бала мазасыз келмейді. ол, тек, бала конфликттегі екі жақты да жүрегіне жақын қабылдаса ғана – үрейленудің жасалуына бүкіл жағдай жасалады.

Бала жанында тәрбиелену жүйесі емес, өзіндік қалауы – анасын ренжітпеу, әжесіне ұнау қайшылыққа түседі. Осылайша отбасының ажырасуы да балаға әсерін тигізеді. Неге осы сияқты сыртқы конфликттер бір балаларға тереңінен батып, ал кейбір балаларға онша әсер етпейді. Себеп көп, бірақ бастысы – бала үшін қандай қатынастың мәнді болуы. Егер оқушыға мұғалім пікірі қымбат болмаса, ол конфликттен құтылуға тырысады, бірақ жаны күйзелмейді.

Қатынас шеңбері кең болған сайын, үрейленудің қалыптасуына негіз болатын ситуациялар да көп болады. Бірақ баланың әлеммен қатынасы тар болса да, бала толығымен өсіп дами алмайды. Егер де, мысалыға алатын болсақ, бала үшін мәнді тұлға тек анасы ғана болса, онда олардың арасындағы қатынастың мәнді емес жақтары да жан күйзелісіне айналады. Сүйеніштің көптеген бастауы болса конфликт үрейленуге алып келмейді.

Ешкім де конфликттен қаша алмайды; сонда бала өмір бойы осылай өтеді ма? Олай емес. Кенеттен ит үргенінен, айқайлаған мұғалімнен, жанұядағы ұрыстан, неврозбен ауырып қалатын балалар онша немесе тіптен болмайды. Мұндай бірегей стрестерге бала біз ойлағаннан әлдеқайда мықты табиғат адамды жағымсыз ситуациялардан құтқаратын, мықты ұмыту механизмімен қаруландырды.

Үрей бала жанына егер оның маңызды қажеттілігі қалыптасуы кедергі болатын конфликт кезінде ғана енеді.

Бұл маңызды қажеттіліктерге жатады: физикалық өмір сүруге қажеттілік (қорек, су, физикалық қауіп-қатерден босану); адамға, топқа деген жылуарлық, жақындық қажеттігі; тәуелсіздікке, өз «меніне»

құқығының тануына қажеттілік; қабілеттерін алуға, өзінің жасырын күштерін, өмірлік мән және құндылыққа деген қажеттілік.

Мазасызданудың жиі себептері балаға деген жоғары талап, тәрбиелеудің догматикалық жүйесі, баланың белсенділігін қызығушылықтарын, икемділігі мен қабілеттілігі ескермеу. Кең тараған тәрбиелеу жүйесі – «сен өте жақсы болу міндеттісің». Ұят сезімі балаға келгенде өзіне тым қатал болу, ал тану процесін емес, міне осындай үлгерімді балаларда үрей көріністері байқалады. Болады, кейбір ата – аналар балаларына өнерде, спортта олардың мүмкіндіктері жетпейтін үлкен жоғары жетістікке жетуге бағдар береді (ал бұл шартқа сәйкестелу мүмкін емес). Осы сияқты балаға бейтанысты (бірақ ата – анасы жоғары бағалайтын) жабыстырады. Мысалы туризм. Бұл жаттығулардың бәрі де жақсы, таңдауды бірақ, бала өзі жасауы қажет. Оқушыға қызық емес жұмысты қынап бергенен ол сәтсіздікке ұшырайды [3].

Баланың адалдық, тіл алу, тиянақтылық сапаларын шынықтыруды тырысуда мұғалім баланың күйін одан әрі қиындатады. Жауапкершілікті көп артады сөзсіз жұмысқа адал қарауы қажет бірақ оқушы жұмыс (оқу) – ерекше онда нәтижеден гөрі процесс маңызды. Егер жұмысшы мысалға өндірістегі қандай болмасын бөлшек үшін яғни нәтижесі үшін еңбектенсе онда бала есепті шығару үшін оқымайды: ол есеп баяғыда шығарылып жауабы оқулық соңында енгізілген. Оқудың мән даму процесінде нәтижеге бағытталуда алатын бағада. Бала онымен қатынас жасаушылар үлгеріміне байланысты екенін сезінеді. Сөйтіп баға оқушы үшін ата – ана мен сенімінен шығу құралы болады.

Мазасыздану деңгейі ұл бала мен қыз балада әртүрлі. Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы ұл балаларда қыздарға қарағанда мазасыздануы көп болып келеді. 9-11 жаста ұл және қыз балада мазасыздану бірдей болып 12 жастан ары қарай ұл балаларда қиын бұзылыстар кездескенімен жалпы үрей деңгейі қыздарда өсіп ұл балада азаяды [4].

Балалар мен қыздар мынамен ерекшеленеді, олар үрейді қандай ситуациямен байланыстырады, оны қалай түсіндіреді, неден сескенеді. Адам жасын физикалық деңгейі ғана емес оның қоршаған әлемге байланысты мінездемесі уайымдау ерекшелігі де бейімделеді. Мектептік кез – адамның маңызыды өмірлік сатысы ол кезде оның психологиялық бейнесі уайым –қайғы сипаты өзгереді.

Бұл жастағы қорқыныш деңгейіміз дегеніміз «ондай болмау» яғни нақтыласақ «ондай болмау» ол үлгермеу оны емес және олай емес істеу, жазаға тартылу. Бұл қорқыныштың барлығы әлеуметтікке белсенділіктің жоғарылауын жауапкершілік міндеттілік нығаюын білдіреді. Балалар селк етеді жүздерінен қорқыныш байқалып өзін-өзі басқаруды ойлауға сөйлеуге қабілеттілікті жоғалтады.

Қорытындылай келе мектеп жастағы балалардың мазасыздануын жеңу және психопрофилактика бойынша жұмыстар функционалды емес, ол жалпы, әр жас кезеңінде мазасыздану себебі болуы мүмкін сипаттағы даму және орта факторларына бағытталған, жеке тұлғалық бағдарланған сипатта болуы керек. Жұмысты, әр баланың жекелік «әлсіз аймағына» және жасына бағыттап, мазасызданудың барлық құрылымдық компоненттер жасау керек. Бастауыш сынып жаста жұмыстың орталық орны – баланы қоршаған адамдармен қарым-қатынасқа орнату.

Қолданылған әдебиеттер тізімі.

1. Овчарова Р.В. Практическая психология образования. М., «Академия». 2003.
2. Нетреба С. Влияние коррекции тревожности на формирование адекватной самооценки младшем школьном возрасте с учетом этнической принадлежности детей. //Ұлт тағылымы. 2004. №3, 122-126б.
3. Жуманкулова Е. Тревожность как предпосылка девиантного поведения подростка. //Бастауыш мектеп. 2005. №2. 47-50б.
4. Битякова М.Р. “Организация психологической работы в школе” – М.: Совершенство, 1997 – 298 с.

Резюме

В данной статье рассматривается проявление тревожности школьного возраста и их психологические особенности. Причина возникновения тревожности это внутренни конфликт школьника. Внутренни противоречие ребенка возникает из адекватных требовнии которые пренуждают родители.

Внутренни конфликт у школьного ребенка связанно с внешним конфликтом (например, семья, школа, родители).

Summary

This article examines the manifestation of anxiety school age and their psychological features. The reason for the occurrence of anxiety is internal conflict schoolboy. Internal contradiction arises from the child adequately trebovniya that prenezhdayut parents.

Internal conflicts at the school the child is related to external conflict (egg, family, school, parents).

ВЗАИМОСВЯЗЬ ЦЕЛЕЙ И ФОРМ УЧАСТИЯ СТУДЕНТОВ В ФИЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

К.п.н., доцент Б. Абусейтов-

Международный казахско-турецкий университет им Х.А.Ясави. г. Туркестан

Резюме

Эта статья рассматриваются взаимосвязь целей и форм участие студентов формирование потребностей студентов и их профессиональной подготовки.

Summary

The article deals with the intercommunication of aims, and forms, participation of students, the formation of necessity of students and their professional training.

В условиях вузовского обучения удовлетворение потребностей личности происходит в едином процессе, охватывающем учебно-воспитательную, общественно – политическую, трудовую, культурную и физкультурно – спортивную деятельность студентов. От того, как физкультурно-спортивная деятельность способствует социальному и профессиональному становлению будущего специалиста, во многом зависит его личностное развитие. ФСД как одна из форм человеческой деятельности – необходимая потребность общества и личности для ее гармоничного развития. Под потребностью в ФСД нами понимается такое состояние личности, которое выражается в ее готовности к свободной реализации сущностных сил сфере физической культуры и спорта. Движущей силой реализации потребностей выступают внутренняя убежденность и сознательная воля, то, что лежит в основе ценностномотивационного отношения личности к тому или иному явлению реализация потребность в ФСД – многогранный процесс проявления активности личности, оказывающий существенные влияние на жизнедеятельность студентов.

Направленное формирование потребности в ФСД и дальнейшее ее удовлетворение – две стороны единого взаимосвязанного процесса, который изучен недостаточно [1]. Обучаясь в вузе, студенты участвуют в различных формах ФСД, каждая из которых в той или иной мере обеспечивает (или должна обеспечивать) удовлетворение потребностей, соответствующих системе ценностных ориентаций или складывающейся в сознании жизненной концепции, на основе которой они достигают выбранные цели. Та, в процесс ФСД, движимой значимой для личности мотивацией, через интерес к деятельности студент может получать удовлетворение, признание либо достигает желаемых реакций психики, сознания, интеллекта..

Процесс реализации потребностей у 1320 студентов пединститута рассматривался посредством исследования разнообразны перспективных и ближайших целей во взаимосвязи с существующими в вузе формами участия в ФСД. При этом респондентам было предложено исходить из общей 100-процентной значимости различных форм ФСД для достижения каждой избранной цели. После сбора эмпирической информации была проведена градация целей, едущих к включенности студентов в ФСД, упорядочена их группировка и определена направленность каждой из них, сосредоточено внимание на выявлении значимости различных форм организации ФСД в вузе: учебных занятий, организованных вне учебных занятий, самостоятельных занятий. Принималось во внимание и отрицание студентами необходимости ФСД для достижения определенных целей. Выделены следующие группы целей:3

- функционально – оздоровительные, связанные с улучшением состоянии здоровья, гармоничным физическим развитием, воспитанием культуры движений, повышением работоспособности, активизацией умственной деятельности, снятием усталости и др.;

- «барьерные», определяющие выполнение требований программы по физическому воспитанию, достижение успеха в соревнованиях, совершенствование физических способностей и др.;

- коммуникативно-воспитательные, включающие общение с товарищами и друзьями, укрепление внутриколлективных связей, воспитание культуры поведения, волевых качеств, трудолюбия и др.;

- организаторско-педагогические, направленные на приобретение знаний, умений, практических навыков для работы общественным инструктором, тренером, судьей по спорту, организатором массовой физкультурно-оздоровительной работы, пропагандистом в учебно-воспитательных учреждениях, работе с

населением и др.[2].

Очевидно, что границы этих группировок условны и достижение цели, отнесенной к одной группе, может быть реализовано в удовлетворении потребности в другой группе. Интерпретация полученных результатов позволяет произвести следующие обобщения.

Достижение функционально-оздоровительных целей, по имени будущих учителей, наиболее реально при участии в организованных формах занятий в рамках учебного процесса. При его рационально организации 51,4% студентов считают возможным улучшить состояние здоровья, а 40,1% отмечают, что занятия способствуют активизации умственной деятельности. 33,8% студентов рассчитывают не занятиях овладеть культурой движений. Самостоятельным формам занятий для повышения работоспособности и снятия усталости студенты отдают предпочтение соответственно в 40,4 и 34,5% случаях. Довольно высоко оценивается эта форма и для гармоничного физического развития – 34,3%. Существенно

Ниже (от 19 до 29%) оценка организованных вне учебных занятий для этих целей. От 3,9% до 11,2% студентов отрицают любые формы ФСД для достижения этих намерений.

Возможности достижения «барьерных» целей связаны с переориентацией значимости форм ФСД. Резко повышается оценка организованных вне учебных занятий, направленных на выполнение спортивных разрядов (74,2%), норм комплекса нормативов (40,4%), совершенствованием физических способностей (39,8%). Студенты соотносит свое понимание этой формы деятельности с занятиями в секциях, группах, сборных командах по видам спорта, связывают ее с необходимостью проявления физкультурно-спортивной активности для достижения указанной цели. Вместе с тем реально количество студентов, участвующих в этих объединениях, не превышает 8% от общей выборки. Полученные факты указывают, что на высокое оценивание данной формы участия в ФСД нацелены те студенты, которые искренне хотели бы заниматься, но в силу определенных причин (из-за недостатка способностей, отсутствия вида спорта, соответствующего желанием, чрезмерно высоких требований к занимающимся и пр.) остались вне этих занятий. В среднем влияния учебных занятий в достижении этой группы целей снижается до 23,9%, а самостоятельных – до 23,3%. [3].

Кооммуникативно - воспитательная группа целей показывает, что студенчеству присуща органическая потребность в общении, укреплении престижа в коллективе, в формировании социально-профессиональных качеств личности. Однако немало респондентов (33,8%) отрицает ФСД как средство, необходимое для осуществления изучаемых намерений. Естественно, что ценностные ориентации студентов формируется под влиянием целого комплекса факторов, лежащих вне сферы ФСД (например, в художественной самодеятельности, в творческих объединениях и др.) которые создают не меньше возможностей для достижения указанной группы целей. Однако от внимания педагогов не должен ускользать этот важный личностный аспект ФСД студентов. Он требует создания в процессе занятий таких ситуаций, которые стимулировали бы студентов к коллективному и индивидуальному взаимодействию в процессе решения стоящих перед ними задач. В значительной мере это относится и к ситуации, связанной с выполнением общественной ФСД. Лишь одна пятая часть из числа высказавших свое отношение к указанном целям сочла возможным в той или иной степени признать учебные занятия приемлемыми для их достижения, а для воспитания волевых качеств эта оценка снижалась до 14,4%.

Следующая группа целей-организаторско-педагогическая – характеризует проявление активности личности, связанной в основном с социальной ролью учителя. Удовлетворение потребностей студентов в этом направлении позволяет им совершенствоваться в общественно – педагогической и профессиональной деятельности. Отмечается высокая значимость организованных внеучебных занятий (в среднем 49,4%), обеспечивающих компетентную деятельность учителей в сфере физического воспитания учащихся. Возрастает удельный вес учебных занятий (в среднем – до 39,2%). Однако студенты оценивают их как не обеспечивающие в необходимой степени реализацию профессиональной направленности физического воспитания. Очень низкая оценка (от 4,2 до 9,2 %) дана самостоятельным занятиям, что логически вытекает из недостатков, присущих учебным занятиям[4].

После получения по группам целей сведений, отражающих потребности студентов в ФСД, был проведен их обобщенный сопоставительный анализ.

Сравнительный анализ показывает дифференцированное отношение будущих учителей к формам организации ФСД. Удовлетворяя потребность в ФСД, студенты избирательно «расходуют» свое отношение к различным формам участия в ней, оценивая возможность реализации ближайших и перспективных целей. При таком понимании происходящих регулятивных процессов в мотивационно – ценностных установках находит свое подтверждение положение о взаимосвязи различных потребностей.

Отношение будущих учителей к различным формам ФСД характеризуется общей критической

оценкой их эффективности. Более половины респондентов считают, что уровень организации процесса физического воспитания в вузе ниже 50 процентного. В динамике по годам обучения наблюдается последовательное снижение исходного уровня как результат более критического отношения к происходящему и возрастание требовательности к этой сфере деятельности в социально – профессиональном и личностном аспектах, обусловленный повышением интеллектуального уровня, профессиональных и духовных потребностей, переоценкой накопленного на занятиях опыта.

Установлена, что значимость достижения исследуемых групп целей у студентов и экспертов, в качестве которых выступали преподаватели кафедры физического воспитания, деканы факультетов и кураторы, не одинаков.

По мнению экспертов, наиболее благоприятные возможности для реализации целей ФСД студенты могут получить в процессе учебных занятий. У студентов иные представления: они отдают предпочтение организованным вне учебным занятиям. Это свидетельствует о недостаточном понимании реальной ситуации теми, кто организует учебно-воспитательный процесс, и теми, для кого он организуется. Психолого-педагогические посылки, заложенные в организационно – методические материалы, определяющие организацию и содержание учебно-воспитательного процесса, не ориентируют преподавателей на управление мотивационно-ценностным отношением студентов к содержательную сторону форм ФСД[5].

Направленный процесс формирования потребностей в ФСД требует знания диалектики их развития, определяющих их факторов, педагогических приемов, обеспечивающих управляющие воздействия, познание социально обусловленных изменений в содержании и структуре самой ФСД. Управление развитием потребностей в ФСД неизменно должно осуществляться в гибкой, тактичной, соответствующей индивидуальным особенностям студентов, заданной цели образования и воспитания форме. Потребности не могут быть навязаны индивиду извне. Они должны соответствовать его системе ценностных ориентаций. В противном случае неизбежно проявление негативизма, приспособленчества, безразличия.

Формирование потребностей студентов в ФСД необходимо рассматривать как процесс, с одной стороны, сознательных и непрерывных педагогических воздействий, с другой – влияния того социального окружения, в котором протекает их жизнедеятельность, в результате которых обеспечивается положительный сдвиг в ценностных ориентациях и мотивационных установках личности, повышающих ее физкультурно-спортивную активность в соответствии с социальным требованиям общества. Показателем сформированности потребностей будущих учителей в ФСД следует считать такой уровень их самосознания, который активно направляет практическую деятельность на достижение гармоничного развития, здорового образа жизни, физического совершенства, успешное выполнение социальных и профессиональных функций. Полученные в исследовании материалы требуют создания таких условий учебно-воспитательного процесса и жизнедеятельности студентов, при которых удовлетворение потребностей в ФСД может полноценно осуществляться во всех ее формах. Такой подход представляется наиболее перспективным, так как в нем можно черпать безграничные резервы приобщения будущих учителей к культуре физической, включенности в такие виды ФСД, как познавательная, организаторская, зрелищная, пропагандистская, педагогическая, самосовершенствование, органически вписывающиеся в процесс их профессиональной подготовки.

Литература

1. Алейникова Т.В. Возрастная психофизиология. – Ростов н/Д.: Изд-во 000 ЦВВР, 2000. – 204 с.
2. Виленский М.Я. Карповский Г.Л. «Геор. Практ физ культ », 1984, №10
3. Мильштейн О.А. Социологические проблемы студенческого спорта Гомель 1991.
4. Зацюрский В.М. Основы спортивной метрологии. – М: Фис 1989.
5. Огольцов И.Г. Биологические закономерности адаптации организма к тренировочным нагрузкам 1995

ӘОЖ 378 (574) (091)

ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫҢ ЖАНАНДЫҚ ҚҰЗЫРТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ТҮСТАРЫ.

Оразбаева Кульдархан Оналбекқызы
Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінің
2-курс докторанты
Резюме

В современном обществе требуются педагоги-специалисты педагогически компетентные, с профессиональными навыками, способные решать различные проблемы, возникающие ежедневно, способные правильно оценивать новости образования и науки, заинтересованные в повышении эффективности своей деятельности, педагоги с большой ответственностью, умеющие планировать свое будущее и нужны специалисты, готовые принять новую концепцию развития образования, мыслящие в глобальном масштабе, действующие в местном масштабе, способные быть активными членами общества.

Ключевые слова: глобализация, глобальная компетентность, профессионал вид, педагог-специалист, проблема формирования, компетентность, профессиональная ориентация, профессиональная компетентность, знание, умение, навыки.

K.O. ORAZVAEVA

Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty.

Theoretical aspects of formation of professional competence of teachers worldwide

Resume

In modern society requires teachers of pedagogically competent professionals with skills that can solve various problems encountered daily, able to properly evaluate the news of education and science with an interest in improving the efficiency of their activities, the teachers with great responsibility, who know how to plan their future and need experts who are ready to adopt a new concept of education, thinking globally, acting locally that can be active members of society.

Keywords: globalization, global competence, a professional is a kind, teacher-specialist, the problem of formation, competence, professional orientation, professional competence, knowledge, ability.

Мақалада қазіргі қоғамға педагогикалық құзыреттілігі, кәсіби бейімділігі бар, күн сайын туындап тұратын әр түрлі мәселелерді шешуге дайын, білім, ғылымдағы жаңалықтарды дұрыс қабылдайтын, қызметтің тиімділігін арттыруға мүдделі, өзінің келешегін жоспарлайтын, жауапкершілігі жоғары педагог мамандар қажет. Білім беруді дамытудың жаңа тұжырымдамасын қабылдауға дайын, жаһандық ауқымда ойлап, жергілікті ауқымда іс-қимыл атқаратын, қоғамның белсенді мүшесі бола алатын мамандарды қалыптастыру.

Негізгі сөздер: жаһандану, жаһандық құзыреттілігі, кәсіпқой түрі, педагог маман, қалыптастыру проблемасы, құзыреттілік, кәсіби бағыттылық, кәсіби құзыреттілік, білім, білік, дағды.

Білім беруді дамытудың жаңа тұжырымдамасын қабылдауға дайын, жаһандық ауқымда ойлап, жергілікті ауқымда іс-қимыл атқаратын, қоғамның белсенді мүшесі бола алатын мамандар керек. Педагог маманның жаһандық құзыреттілігі соңғы жылдары өзекті болып отыр. Себебі әлеуметтік тәжірибе ұдайы өзгеріп отырады, білім беру саласы қайта құрылуда, инновациялық неше түрлі мектептер, авторлық, педагогикалық жүйелер пайда болуда. Педагогикалық жобалау, білім беру үрдістерін технологияландыру заман талабы болып табылады. Қазіргі білім беру саласының осындай маманға деген сұранысы өсуде.

Біздің ойымызша, жаһандық құзыреттілігі қалыптасқан педагог – бұл дамып келе жатқан кәсіпқой-маманның ерекше түрі болуға тиіс. Жаһандық құзыреттілігі қалыптасқан педагог маманның ерекше кәсіпқойлыққа ие тұлға болуы, ХХІ ғасырдағы ұстаздардың бірегей кәсіпқой түрі деуге келеді.

«Кәсіпқой түрі» ұғымы, бәсекеге қабілетті, жеке сұраныста ие, жоғары кәсіби біліктілігі қалыптасқан, зиялы, толыққандылықты әлеуметтенген, мәдениаралық құзыреттілігі, шығармашылық бастауы бар маман – дегенді білдіреді [1].

Қазіргі кезеңде психология мен педагогикада жеке тұлғаның кәсібилігінің компоненттерін Э.Ф.Зеер, К.К.Платоновтар төрт құрылымнан тұратындығын жобалап көрсетті:

- кәсіби бағыттылық;
- кәсіби құзыреттілік;
- кәсіби маңызды сапалар;
- кәсіби маңызды психологиялық белгілер.

Кәсіби даму және құрылымдар мазмұнының қалыптасу процесінде, жоғарыда келтірілген төрт компоненттің өзара әрекеттесуі мен интеграциялануы пайда болады. Олар интеграцияланған кәсіби

сапалардың қалыптасуына негізгі болады. [2].

А.Н.Дахин білім беру құзыреттілігін педагогтің күрделі қызмет түрлерін атқарудағы мүмкіндіктері арқылы ашады, ал құзыреттілікті ол жеке тұлға сапасы деп қарайды [3]. Оның пайымдауынша, педагогикалық құзыреттілік белгілі бір қызмет кешенінде тапсырма орындау үрдісінде ғана қалыптасатын болғандықтан, бағыт алған білім берудің нәтижесі –білім беру құзыреттілігі болып табылады.

«Құзыреттілік» түсінігі мәнінен кейінгі зерттеулері әр түрлі құзыреттіліктерге назар аудару негізінде жүзеге асқан. Мысалы, М.А. Холодная құзыреттілікті сәйкес қызмет саласында тиімді шешім қабылдауға мүмкіндік беретін арнайы пән бойынша білімнің ерекше түрі ретінде анықтайды. Психолог ғалымдардың көзқарасынша, құзыреттілік адамның белгілі бір қызметті тиімді атқаруын қамтамасыз ететін психологиялық сапаның жиынтығы ретінде анықталады. Құзыреттілік қай салаға қатысты болса да, ол жүйелі түрде жаңа ресурстармен толықтырылады.

Құзыреттілік, біздің ұғуымызда, жеке тұлғаның теориялық білімі мен практикалық тәжірибесіне сай белгілі бір міндеттерді орындауға дайындығы және қабілеті.

1- кесте Біліктілік пен құзыреттіліктің өзара байланысы

Құзыреттілік моделі	Дәстүрлі біліктілік моделі
Нәтижеге бағдарлық / нәтижелерді бағалау мен бақылау механизмін жасау/	Оқыту нәтижесі / әр оқушыда әрқилы/
Оқу тапсырмаларын орындау формасы мен мерзімінің икемділігі/ Оқу «қадамы» дербестілікке тәуелді/	Оқу тапсырмаларын орындау формасы мен мерзімінің икемсіздігі/ Оқу «қадамы» дербестілікке тәуелсіз/
Білім – іскерлік - дағды бағаланады, сонымен қатар тұлғаны сипаттайтын көрсеткіш.	Білім – іскерлік – дағды бағаланады.
Өлшем сапалық сипатқа ие және бірмағыналы белгілермен негізделеді.	Өлшем сандық сипатқа ие және тиісті мөлшермен негізделеді.

Біз жоғардағы пікірлерді зерделей келе мынадай ұстанымға келеміз, біліктілік құзыреттілікке қарағанда тар мағына береді. Дегенмен оқыту процесін ұйымдастыруда төмендегі қажетті жағдайларды ескеру керек:

Біліктілік пен құзыреттілік бірін-бірі ауыстырмайды, ол мамандардың өзаратолықтыру сипаты болып табылады;

Біліктілік алынған және дамыған құзыреттілік негізінде қалыптасады;

Құзыреттілікті қалыптастыруда пәндердің жиынтығының ықпалы қуатты.

Бүгінгі күнде ЖОО түлектері - ертенгі түрлі мекемелердің қызметкерлері болатынын ұмытпауымыз керек. Құзыреттілікті модельдеудің практикалық құндылығы мыналардан тұрады: құзыреттілік моделі нақтылыққа, болжампаздыққа, адамның практикалық қызметтегі икемділігіне, оның ішінде кәсіби жағдайлар өзгергенде бейімделгіштіктен құралады [4]. Кейбір теорияларға алдын ала шолу жасалған жағдайда, жеке зерттелген құзыреттілік моделі жайлы қысқаша айта кетейік. Мысалы: Н.В. Кузмина кәсіби педагогикалық құзыреттілікті «жеке тұлғаның қасиеті» ретінде қарастырады. Ол құзыреттіліктің бес элементін көрсетеді:

1. Оқытатын пән саласындағы арнайы және кәсіби құзыреттілік.

2. Педагогтардың білім, іскерлігін қалыптастыру тәсілдері саласындағы әдістемелік құзыреттілік.

3. Қарым-қатынас үрдісі саласындағы әлеуметтік-психологиялық құзыреттілік.

4. Өзіндік қызмет пен жеке тұлғаның жетістіктері мен кемшіліктері саласындағы аутопсихологиялық құзыреттілік.

5. Педагогтардың қабілеті мен мотивтері саласындағы дифференциалды-психологиялық құзыреттілік [5].

Кәсіби педагогикалық құзыреттілікті зерттеу контекстінде Г.А. Ларионова келесі тұжырымдамаларды ұсынады: бұл «қызмет саласындағы құзыреттіліктің көлемін, өкілеттік шеңберін анықтайтын жүйелі түсінік. Бұдан тарлау түсінікте – субъект сананы, тәжірибені билей алатын, статус пен біліктіліктен көрінетін жиынтығы сонымен қатар, белгілі бір қызметті жүзеге асыруға мүмкіндік беретін кейбір тұлғалардың жеке қабілеттері [6].

Кейбір ғалымдардың ойынша, құзыреттілік – жалпы бағалау термині, ол мүмкіндікті, қызметтегі «істі білуді» көрсетеді.

Әдетте, бұл термин белгілі бір әлеуметтік-кәсіби статусы бар тұлғаларға қолданылады, ол шешілетін мәселелер, орындалатын тапсырмалардың күрделілігінің нақты деңгейіне олардың білімінің, түсінігінің,

дағдыларының сәйкестігінің өлшемін сипаттайды.

Жаһандану тарап келе жатқан ХХІ ғасыр мамандарының құзыреттілігі мәніне келсек, көптеген ғалымдардың ойынша, ол интерактивті және аналитикалық мүмкіндіктерді дамытуға негізделуі керек. Қоғам дамуының динамикасы адамның кәсіби қызметі оның бүкіл кәсіби мансабы үнемі үздіксіз білім алуы, өзінің кәсіби біліктілігін, құзыреттілігін арттырып отыруды талап етеді.

Құзыреттіліктің мәндік белгілері оның қызметтік сипатында және ол адамның нақты бір жағдайда өзін дұрыс бағалап, таңдау жасауында байқалады. Егер де ЖОО оқу үрдісін, болашақ кәсіби қызметтің тәжірибесін алу деп ұқсас, онда құзыретті маман болашаққа ұмтылады, өзгерістердің алдын алады, өзін өздігімен білім алуға бағыттайды.

Құзыреттілік – бағалау категориясы, ол адамды қоғам дамуы жүйесінде арнайы қызметтің субъектісі ретінде сипаттайды: адамның білікті ойлар ұсыну қабілеті, проблемалық жағдайларда дұрыс, жауапты шешім қабылдауы, мақсатқа табысты жетуге әкелетін іс-әрекетті жоспарлау және атқаруы есепке алынады.

Құзыреттілік тәсілінің жалпы, концептуалды идеяларын анықтай келе, зерттеушілер оны былайша суреттейді: құзыреттілікке бағытталған білім беру мемлекеттің де, адамның өзінің де мүдделеріне сәйкес келеді. Адамның өмірдегі негізгі салаларда табысты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін практикалық қызметтің білімдері мен түрлерін кешенді игеруге бағытталуы.

Келесі қадам – «құзыреттілік» ұғымының құрамын анықтау. Құзыреттіліктің табиғаты мынандай негізгі компоненттерден тұрады:

–өзін-өзі ынталандыру, құндылықтарға бет бұру, іскерлік сапалар, олар құзыреттіліктің белгілі бір түрлері үшін қажет;

–адамның қоғам құрылымындағы рөлінің қандай екендігіне қарай қабылдау;

–қоғамдық қарым-қатынастар мен тәртіптің не екендігін түсіну [7].

А.К.Маркованың айтуы бойынша педагогтің кәсіби құзыреттілік құрылымы төмендегідей:

Кәсіби психологиялық және педагогикалық білімі;

Кәсіби педагогикалық іскерлігі;

Мамандық талап ететіндей педагогтің нұсқауы, кәсіби психологиялық ұстанымы.

Педагогтің білімі мен іскерлігін меңгеруді қамтамасыз ететін тұлғалық ерекшеліктері [8].

М.А.Чошанов құзыреттілік ұғымына қосымша «ББД» (білім, біліктілік, дағды), («ЗУН» (знания, умения, навыки)) триадасы мағынасын қосады, ол олардың арасындағы біріктіріп тұратын бөлік ретінде қызмет атқарады. Автор кең мағынада «құзыреттілік» ұғымын пәнді терең білу немесе бойға сіңген дағды деп анықтама береді. Адам құзыретті болу керек, құзыретті адам басқалардан өзінің сыни көзқарасымен, ой-пікірімен ұдайы білімін жаңартып отыруымен, қойылған мақсат-міндеттердің табысты шешілуі үшін жаңа ақпараттарды меңгеруімен, вариативтік әдісті қолдана білуімен ерекшеленеді. [9].

Кәсіби құзыретті зерттей келе Г.А. Ларионова негізгі құзыретке «мәдениаралық және салаарлық білім, дағдылар, мүмкіндіктер табысты қызметке әр түрлі кәсіби қауымдастықтар үшін қажет» - деген. Олар практикалық қызмет үшін қажет маманның макро - мидимакродағдылар кәсіби құзыреттіліктің инвариантты бөлігін құрайды. Негізгі құзырет мамандықтың кәсіби қызметінің негізгі түрлерін жүзеге асыру үшін қажет, олар белгілі бір мамандыққа таңылған (немесе мамандықтар тобы). Олар ұқсас мамандықтардың өкілдерінде қажеттілікке ие, олар маманның негізгі құзыреттіліктің инвариантты бөлігін құрайтын макроқәсіби болып табылады.

Негізгі, басты және арнайы құзыреттіліктер бір-бірімен өзара әрекеттесе отырып, белгілі бір кеңістікті қолдану арқылы әртүрлі контекстерді күрделіліктің әр түрлі деңгейдегі өте маңызды кәсіби міндеттерді шешу үрдісінде көрінеді. Арнайы құзыреттілік ретінде біз жаһандық құзыреттілікті баса көрсетейік.

Құзыреттіліктің тұжырымдамасына көптеген авторлар талдау жасап, төмендегідей номенклатураны анықтайды:

а) құзыреттердің өзін;

б) әрбір компоненттің жиынтығына кіретін [10].

Қазіргі кезеңдегі құзыреттілік жөнінде көптеген ғалымдар жаһандық құзыреттілікті баса көрсетеді. Мысалы, Жак Делордың айтуынша, жаһандық құзыреттіліктің мәні мынада: тек қана кәсіби біліктілікті алу үшін емес, топта жұмыс істей білу, әр түрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдай алуға мүмкіндік беретін, кең мағыналы құзыреттілікке ие болу [11].

Біз Т.Г.Браженің айтуымен толықтай келісеміз, оның ойынша, «адам-адам» жүйесінде жұмыс істейтін адамдардың кәсіби құзыреттілігі тек қана негізгі (ғылыми) білімдермен, дағдылармен ғана анықталмайды, сонымен қатар мамандардың құндылық бағыттарымен, оның қызметінің мотивтерімен, оның өзін-өзі осы

әлемде түсінуін, өзімен бірге істейтін адамдармен қарым-қатынасының стилімен, оның жалпы мәдениетімен, өзінің шығармашылық әлуетін дамыту қабілетімен анықталды. Педагогтың мамандығында бұл тізімге пәндерді оқыту әдістемесін меңгеру, өзінің тәрбиеленушілерінің рухани дүниесін түсініп, оған әсер ете алу қабілеті, оларға деген сыйласымдылық, кәсіби маңызды жеке тұлға сапалары да кіреді. Осы компоненттердің тым болмаса біреуінің болмауы бүкіл жүйені бұзады немесе педагог қызметінің тиімділігін едәуір азайтады. Бұл тұжырымдама жаһандық құзыреттіліктің бір маңызды құрылымы ретінде жаһандық ойлауды қалыптастырудың қажеттілігін дәлелдейді [12].

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізгі әмбебап құзыреттілікті және білім мен дағдылардан тұратын нақты құзыреттілікті атап көрсетеді. Алғашқысы көп функциялы, пәнге бағынышты және көп мөлшерлі, оларды меңгеру күнделікті және әлеуметтік өмірде әр түрлі проблемаларды шешуге мүмкіндік береді. Олар педагогтардың психологиялық сапалары мен танымдық мүмкіндіктерін есепке ала отырып, белгілі бір мінез-құлықтар түрлерінде анықталады.

Бұл пікірді құптай келе, ғылым мен техника күнде жаңарып отырған қазіргі заманда әрбір педагог маман білімге деген қажеттілікті күнде сезінуі тиіс. Ол өз кезегінде ізденіске және шығармашылыққа жетелейді. Аталмыш мүмкіндіктері дамыған педагог маман жаһанның кез-келген бұрышында өз қызметін біліктілікпен орындай алады. Жоғарыда келтірілген «жаһандық құзыреттілік» туралы пікірлерді жинақтай келе, «педагогтың жаһандық құзыреттілігі» ұғымына анықтама беруге болады.

Құзыреттілік туралы шетелдік және отандық ғалымдардың ой пікірлерін жинақтай келе, «Педагог маманның жаһандық құзыреттілігі» дегеніміз әлемдік үрдістердің оқу тәрбиесіне ықпалын саналы қабылдайтын, көп ұлт пен көп мәдениеттің ерекшеліктерін түсіне алатын, кез-келген жаһандық ортада педагогикалық іс-әрекетін табысты жүзеге асыра алатындай болуы тиіс деп ой қорытуға мүмкіндік алдық.

Қорыта келе, Отандық және шет елдік ғылымда «жаһандану» және «жаһандық білім беру» терминдерінің әлі күнге дейін нақты анықтамалары жоқ. Оның себебі - бұл үрдістің қарама-қайшылықта болуында, бұл құбылыстың адам өмірінің барлық салаларына дерлік таралуында, «жаһандану» ұғымының мағынасы жағынан тар болуында. Педагог маманының жаһандық құзыреттілігі ұғымына анықтама беруде философ, педагог, психолог ғалымдардың пікірлері негізге алынды.

Әдебиеттер тізімі.

1. Дусавицкий А.К. Развитие личности в учебной деятельности. -М.: Дом педагогики, 1996.- 208с.
2. Зеер Э.Ф. Психология личностно-ориентированного профессионального образования.- Екатеринбург, 2000.- 52с.
3. Дахин А.Н. Компетенция и компетентность: сколько их у российского школьника? // Народное образование.- 2004, №45. – 136с.
4. Холодная Н.А. Психология интеллекта. – Томск, 1992. – 345с.
5. Кузьмина Н.В. Актуальные проблемы профессионально – педагогической подготовки учителя // Советская педагогика.- 1982, №3.- 9- 14с.
6. Ларионова Г.А. Компетенции в профессиональной подготовке студентов вуза: Монография. – Челябинск, 2004. – 186с.
7. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. – М., 1945. – 561с.
8. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя // Педагогика.- 1996, №6. – 55-63с.
9. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно- модульного обучения. – М., 1996. – 264с.
10. Ларионова Г.А. Компетенции в профессиональной подготовке студентов вуза: Монография. – Челябинск, 2004. – 186с.
11. Делор Ж. Образование: сокровитное сокровище. - UNESCO, 1996.- 78с.
12. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя // Педагогика. - 1992, №2. – 71-74с.

ӘСКЕРИ МЕКТЕП ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРІН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ВОСПИТАННИКОВ ВОЕННЫХ ШКОЛ

Аширбаева Н.Н., Мизимбаева А.С. -

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Педагогика және психология мамандығының 2-ші курс докторанттары

Түйін

Мақалада мектептердегі психологиялық қызметтің жұмысы және әскери мектеп тәрбиеленушілерін психологиялық сүйемелдеудің маңыздылығы көрсетілген.

Кілтті сөздер: тұлға, орта, психологиялық сүйемелдеу, даму, өзін-өзі анықтау

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы о деятельности психологической службы в школах и о важности психологического сопровождения воспитанников военных школ.

Ключевые слова: личность, среда, психологическое сопровождение, развитие, самоопределение

Annotation

The problems of psychological service and of the students of military schools are considered in this article.

Key words: personality, environment, psychological service, development, self-acquisition

Қазақстан Республикасының 12-жылдық білім беру концепциясында өзгермелі әлеуметтік, экономикалық жағдайда тез өмір сүре алатын ғана емес, сонымен бірге осы өзгерістерге дайын бола алатын бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру туралы айтылған. Осыған байланысты, осы тұлғаға қойылатын талаптар – креативтілік, белсенділік, әлеуметтік жауапкершілік, дамыған зияткерлік, кәсіби суаттылықтың жоғары деңгейі, танымдық іс-әрекеттің тұрақты мотивациясы алға қойылады [1].

Тәуелсіздік алғаннан кейін Республикамызда әскери-патриоттық тәрбиемен айналысатын әскери мектеп-интернаттар ашыла бастады. Қазіргі күні мұндай мекемелер тәрбиеленушілердің құндылық бағдарларын тәрбиелеуге, олардың әлеуметтенуімен рухани-адамгершілік тұрғыда дамуында ерекше орын алады.

Қазіргі кезде әрбір әскери мектепте психологиялық қызмет жұмыс атқарады. Бұл қызметтің мақсаты: оқу-тәрбие үрдісін әлеуметтік-психологиялық сүйемелдеу. Осы сүйемелдеудің нәтижесі ретінде, тәрбиеленушілердің психикалық және психологиялық денсаулығын, табысты дамуын қолдау және нығайту, психологиялық білім, білік, дағдыны, өзін-өзі жетілдіруді меңгеру болып табылады.

Бұл мәселенің өзектілігі М.Р.Битянованың зерттеулерінде көрініс табады. М.Р. Битянова сүйемелдеуді мектептік өзара әрекеттесу жағдайларында баланың психологиялық дамуына және табысты оқуы үшін әлеуметтік-психологиялық жағдайларды құруға бағытталған психологтың профессионалды іс-әрекеті ретінде қарастырады.

М.Р.Битянова бойынша сүйемелдеу үрдіс және мектеп психологының тұтас іс-әрекеті ретінде қарастырады. Мұнда өзара байланысты үш компонент бөліп көрсетіледі:

Мектепте оқу үрдісінде баланың психикалық дамуының динамикасын және психологиялық-педагогикалық жағдайын жүйелі түрде бақылау;

Оқушы тұлғасының дамуы және табысты оқуы үшін әлеуметтік-психологиялық жағдайлар жасау;

Оқу мен дамуда психологиялық мәселелері бар балаларға көмек көрсету үшін әлеуметтік-психологиялық жағдай жасу [2].

Мектептегі психологиялық қызмет туралы және психологиялық сүйемелдеу мәселелерін И.В.Дубровинада қарастырған. И.Р.Дубровина білім берудегі психологиялық қызметті төрт аспектінің бірлігі ретінде қарастырады: ғылыми, қолданбалы, практикалық және ұйымдастырушылық. Білім берудегі психологиялық қызметтің басты мақсаты – балалардың психологиялық денсаулығы [3].

Жасөспірімдік кезеңде құрдастарымен қарым-қатынас алдыңғы қатарға қойылады, мұнда негізгі қызмет қоршаған ортамен қарым-қатынасты құра алу қабілетін қалыптастырумен, адамдардың тұлғалық ерекшеліктерінде бағдарлана алу, ұжымда қабылданған нормаларды саналы түрде қабылдау немесе қабылдамаумен байланысты (Драгунова Т.В., Захарова А.В., Петровский А.В., Эльконин Д.Б. және т.б.) [4].

Әскери мектептердің іс-әрекеті әскери ұйымдардың өзгешелігін бейнелейтін, көптеген жастар үшін жаңа қатынастың қажеттіліктерін жүзеге асыру үшін алғышарттар қояды. Осы кезде дәстүрлі мектептік қатынас пен әскери қатынас белгілерін үйлестіретін жаңа тәрбиелеуші орта пайда қалыптасады. Мұнда А.С.Макаренко жазған «Әскери тұрмыс эстетикасы» тәрбиелеудің маңызды мүмкіндігі болып табылады.

Тәрбиелеуші орта, оқушылардың әлеуметтік тәрбиеленуіне маңызды әсер етеді. Көптеген ғалымдар ме практиктердің пікірі бойынша осындай орта тәрбиеленушілердің тұлғасының қалыптасуына елеулі әсер етеді.

Адам тәрбиесіндегі ортаның әсері туралы П.Ф. Лесгафт, А.С. Макаренко Н.И. Пирогов, Л.Н. Толстой, К.Д. Ушинский, С.Т. Шацкий және т.б. айтып көрсеткен.

Л.С. Выготский баланы тәрбиелеудің әдісі ретінде әлеуметтік ортаның басымды әсері туралы жазған.

Әскери мектептерде оқу 14-15 жастағы ұл балалардың өміріндегі жаңа кезеңнің бірі. Әскери мектепте оқудың бірінші жылында әскери мектеп тәрбиеленушілерінде тұлғалық ерекшеліктерге, тәрбиенің жетіспеушілігіне, оқуға және тәртіпке жоғары талаптардың қойылуына байланысты көптеген қиыншылықтар туындайды. Әскери мектепке түскен соң бала, әскери жарғымен өмір сүруге, жаңа ұжымда жоғары ақыл-ой, физикалық, психологиялық жүктемелердің әсерінен бейімделу кезеңінде көптеген мәселелермен кездеседі. Әскери мектеп өмірінің ерекшелігіне мыналар жатады:

Қатаң күн тәртібі;

Іс-әрекеттің топтық түрлерінің басым болуы;

Бағыну және қызмет бабындағы сыйластық (субординация);

Оқу әрекетін тұрмыспен және қосымша білім алумен байланысты міндеттерді орындаумен қоса атқару.

Әскери мектептер тәрбиеленушілерінің алдына үлкен міндеттер қойылады:

Әскери мектеп нормалары мен ережелерін қабылдау;

Өз әрекетіне жауап беру, тәртіпті сақтау және жүктелген міндеттерге саналы түрде қарау;

Оқу материалымен өзіндік жұмыс жасай алу және сапалу түрде меңгеруге қабілетін дамыту;

Ұжымда лайықты орынға ие болу, сыныптастарымен, тәрбиешілермен және мұғалімдермен адекватты қатым-қатынас стилін таңдау;

Өзіндік білім алуға, өзіндік дамуға және тұлғалық өсуге қажеттілігі мен дағдысын қалыптастыру.

Туындаған жаңа жағдайлар жасөспірімнің мінез-құлқымен ойлауының өзгеруін талап етеді. Жасөспірім қоршаған ортаның түрлі жағдайларына тез енсе, өзі үшін тұлғалық конфликтілерді тез басынан кешірсе, кедергілерді жеңуге дайын болса, бейімделу үрдісі тез өтеді. Оқу-тәрбие үрдісіне тез енуге, тәрбиеленушінің әскери мектепке түскенге дейінгі қалыптасқан бірнеше психологиялық мәселелері кедергі келтіреді [5].

Әскери мектеп бір жағынан жоғары сапалы білім беру және қазіргі қоғамның болашақ бетке ұстар азаматтарын тәрбиелеу керек, екінші жағынан, көмекті талап ететін балаларға қол ұшын созу керек. Әскери мектептің әр сыныбында әлеуметтік-педагогикалық қараусыз қалған балалар, оқу мотивациясының төмен деңгейімен, ішкі тұлғалық мәселелермен, ұжымдағы орнын табумен, қарым-қатынаспен, т.б. психологиялық мәселелері бар жасөспірімдер кездеседі [6].

Әскери мектепте жүзеге асырылатын адамгершілік және физикалық денсаулықты қалыптастыруға бағытталған білім беру бағдарламаларының тиімділігін зерттеу мақсатында оқу жылының басында жүргізілген психологтардың зерттеулері бойынша келесі нәтижелер алынды: әскери мектептегі сыныптарда қоғамға интровертті түрде бейімделетін, яғни қоршаған ортаның көзқарасымен және қоғамның стандарттарын басшылыққа алатын жасөспірімдер басым.

Жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктерін зерттеу нәтижесі мазасызданудың төмен деңгейін, өзін-өзі бағалаудың жоғары деңгейін көрсетті.

Қолайлы тәртіпте жұмыстың жоғары деңгейі, тәрбиеленушілердің дұрыс психоэмоционалды күйін белсенді коррекциялық жұмыспен байланыстырамыз.

Көбінесе ұлдар тобында өз лидері бар иерархия пайда болады. Лидерді авторитетті және сенімді екінінен біле аламыз. Әр бала топта өз мәртебесін көтеруге тырысады. Бұл ұл баланың білімі, біліктілігі, немесе басқалармен қатаң сойлесу қабілетімен немесе төбелесуге дайындығымен жүзеге асады.

Міне, осы себептерге байланыты біршама шиеленістік жағдайлар туады, осы мәселелерді шешу үшін жасөспірімге көмек қажет. Жасөспірімдер өз жасының ерекшелігіне байланысты ересе адамдардың көмегін қабылдағысы келмейді, сондықтан мектепте татуластыру қызметі болған жөн.

Оқушылар өз жолдастарына шиеленістік жағдайларды шешуге дұрыс кеңес беру үшін түрлі өмірлік жағдайда конструктивті қарым-қатынас психологиясынан білімдер беру керек. Білім беру үрдісінде, азаматтық және әскери салада мемлекетке қызмет етуге дайын және қабілетті оқушылардың зияткерлік, мәдени, адамгершілік және физикалық дамуын қамтамасыз етуде бала дамуын психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік сүйемелдеу маңызды болып табылады. Бұл бала дамуының маңызды жастық кезеңдерінде оның тұлғасының, даралығының, өзін-өзі дамытуға қабілеттілігін кәсіби және өмірлік өзін анықтауға ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасындағы 12 жылдық жалпы орта білім беру Тұжырымдамасы, Астана, 2010.
2. М.Р.Битянова, «Организация психологической работы в школе», М, изд-во «Совершенство» 1997, С:25-26.
3. Практическая психология образования / под ред. И. В. Дубровиной, издательский дом «Питер», 2004.
4. Конфликтология /Под ред. А.С.Климина:- Санкт – Петербург. «Лань»,1999.
5. Программа психологической помощи подросткам «Поверь в себя». Библиотечка «Первого сентября», №4, 2007.
6. Рабочая книга школьного психолога /Под ред. И.В. Дубровиной:- Москва, «Просвещение», 1991г. с. 301

ОПРЕДЕЛЕНИЕ, РОЛЬ И ВОЗМОЖНЫЕ ПУТИ РАЗВИТИЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ВУЗАХ

ЗЕРТТЕУ МӘДЕНИЕТІНІҢ АНЫҚТАМАСЫ, РӨЛІ ЖӘНЕ ЖОО-ДА ДАМЫТУДЫҢ МҮМКІН ЖОЛДАРЫ

THE DEFINITION, ROLE AND POSSIBLE WAYS OF RESEARCH CULTURE DEVELOPMENT IN HIGH EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Mizimbaeva Almira Sarcenbekovna-

Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Казахстан, Алматы Магистр образования, докторант PhD 2-курса специальности «Педагогика и психология»

Аннотация

Данная статья раскрывает сущность такого актуального понятия на данный момент как развитие исследовательской культуры в ВУЗе. Содержится анализ определений исследовательской культуры, данные различными авторами и источниками. К тому же, феномен культуры раскрывается во взаимосвязи с исследовательской культурой. Также раскрывается структура основного понятия. Перечислены трудности развития исследовательской культуры, которые в свою очередь могут быть в различных формах. Выявлены пути решения проблем и представлены пути развития исследовательской культуры.

Түйін

Берілген мақалада қазіргі таңда көкейкесті мәселелердің бірі жоғары оқу орындарындағы зерттеу мәдениетін дамыту қарастырылған. Әр түрлі авторлар мен дерек көздермен берілген зерттеу мәдениетінің анықтамасына сараптама жасалған. Сонымен қатар, мәдениет феномены зерттеу мәдениетімен байланыста қарастырылған. Негізгі анықтаманың құрылымы берілген. Зерттеу мәдениетін дамыту жолында болатын қиындықтар анықталған. Мәселелерді шешу жолдары мен зерттеу мәдениетін дамыту жолдары қарастырылған.

Annotation

The given article deals with the one of the issues of current importance –research culture in HEI. Specifically, the definitions of research culture given by different authors and resources are analyzed. In addition, the culture phenomenon is exposed in respective to research culture. Clear structure of research culture is provided. Obstacles to developing a research culture come in many forms and are reviewed. More important, solutions are identified and ideas given on how culture develops.

Ключевые слова: исследовательская культура, исследование, ВУЗ

Тірек сөздер: зерттеу мәдениеті, зерттеу, ЖОО

Key words: research culture, research, HEI

Research culture is the set of shared, taken-for-granted implicit assumptions that members of a HEI hold about research and determines how they perceive, think about, and behave with the respect to research activities
Edgar Schein “Organizational culture and leadership”

Why it is of vital importance to concern about research culture and should we be concerned? One could say that new Universities have a problem as they are new and need to build this culture from a lower base, but not only that, it is a matter not just of building but also of changing a culture; this is much more difficult. However,

with the student numbers rising and the resourcing not keeping up, the pressure is on the staff and so teaching – the service which we provide and forms the basis on which we are paid – becomes the priority. Consequently research suffers to the extent that many universities now are concerned about very Research Culture in their institutions. If we add to that the fact that many universities are formerly essentially but not exclusively, teaching institutions, we have the issues of staff who have been here a long time, do not have research experience and indeed have never been part of a “Research Culture”. For such institutions this represents not only an issue of declining research culture but a significant culture shift. One of the questions is, given the changes in the societal context of the Higher Education sector, have we changed enough, quickly enough as the world has changed around us, or have we perhaps tried to cling on just a little too long to what we know, what we knew to our comfort zone. The pressure is still on – how should we be teaching the current content to the current students in the current context and how does this impact on research. Research is closely connected with teaching.

Teaching in a University is different; we use the same word in primary school, secondary school, TAFE, Teachers Colleges, CAEs etc. but it is not the same. One of the major differences is of course the extent to which it (the teaching) is interwoven with research and the research principles. We cannot, in 3 or 4 years, teach the entire content of a discipline (given the growth rate of knowledge this would be futile). So, we do not and we do not pretend to; we teach a spectrum of fundamental and advanced content in the context of the discipline and its application and we teach how to find, understand, contextualize, analyze, criticize, apply, describe, explain etc. This is where the link to research is the strongest. Sometimes these are referred to as “generic skills”; they are much more important, indeed vital, and much more integral to the idea of Higher Education to be given the simplistic tag of being generic, some of them are quite specific. Interestingly, as if to reinforce this, the University of Melbourne refers to the triple helix, an allegorical reference to the Watson and Crick descriptor, but in this case applied to the intertwining of Research, Teaching and Knowledge Transfer:

“Research is the first strand, embracing the systematic generation of new knowledge, development of new ideas and experiment with new techniques. These activities inform student learning and provide an intellectual platform for engaging in knowledge transfer. The second strand is Learning and Teaching. It explicates a body of ideas, is informed by available research, and instills habits of inquiry that reflect the provisional nature of knowledge. The final strand is knowledge transfer. It encompasses many dimensions of interaction between academia and the wider society – from the way public intellectuals use media platforms to participate in debate, to policy work for government, industry and communities, to contract research and education services, and to the complex and risky work of creating business ventures to distribute new knowledge. According to Professor Andrew Cheetham this model is enlightening, it interweaves the three strands which build staff (through research) – students (through the T&L) – and the community (through both). People often will say that without students there will be no university, but equally without good staff there won’t be one either [1].

So, there is a concern about a Research Culture because:

- Research is the basis of how a university education works;
- It is the intellectual life blood of teaching staff;
- It should be the fundamental support of teaching;
- It is a basis of our support for our community.

What then is a research culture, and would we recognize one if we saw one? Can it be seen? Let us start with research, what is it?

The OECD definition [2]:

“Research and experimental development comprises creative work undertaken on a systematic basis in order to increase the stock of knowledge, including knowledge of man (sic), culture and society, and the use of this stock of knowledge to devise new applications. The emphasis is given to creative work, systematic, increase the stock of knowledge. The DEST definition is a little more specific to satisfy their own agenda, which is still valid [3]: “The essential characteristic of research activity is that it leads to publicly verifiable outcomes which are open to peer appraisal. Research and experimental development comprises: creative work undertaken on a systematic basis in order to increase the stock of knowledge, including knowledge of humanity, culture and society, and the use of this stock of knowledge to devise new applications, any activity classified as research and experimental development is characterized by originality; it should have investigation as a primary objective and should have the potential to produce results that are sufficiently general for humanity's stock of knowledge (theoretical and/or practical) to be recognizably increased. Most higher education research work would qualify as research and experimental development.

The other point of the term is culture. Culture (from the Latin cultura stemming from colere, meaning "to cultivate"), generally refers to patterns of human activity and the symbolic structures that give such activity

significance [4]. Different definitions of "culture" reflect different theoretical bases for understanding, or criteria for evaluating, human activity. Most general, the term culture denotes whole product of an individual, group or society of intelligent beings. It includes technology, art, science, as well as moral systems and characteristic behaviors and habits of the selected intelligent entities. In particular, it has specific more detailed meanings in different domains of human activities. It is a whole behavior that has essentially been learned or cultivated. Professor Andrew Cheetham: "You only have to think of our own cultures in music, art and science... the moment we stand still, that is fail to keep learning, fail to keep cultivating, our knowledge and experience falls behind the status quo. The fact that this "culture" has to be learned makes it all the more difficult to change a culture; especially if it has become entrenched, by that is meant a behavior that has remained static or uncultivated for some time".

So what then is a research culture?

- Research is a learned behavior; it is started these days in secondary school and is enhanced as we progress through our degrees and careers;
- The research culture is the structure that gives that behavior significance and that allows us to understand and evaluate the research activity;
- In a university then, the culture is that structure, the cultural structure based around the behavior of the staff and students that allows us to transfer the knowledge gained through this systematic process to our students and to the community;
- We pass on this and other knowledge to our students in the context of today, not yesterday, but today, along with the ability to analyze the evidence in the context of tomorrow;
- That structure is the cultural context that we must strive to build on – the continuous development. We cannot afford to stop researching, learning or we run the risk that our teaching will decrease, gradually, almost imperceptibly but inexorably in its relevance to tomorrow.

Structure of research

The 'ideal' structure and culture for research is that it permeates academic work. As Pratt, Margaritis and Coy (1999, p. 44) describe it:

Academics who are researching at the leading edge of their disciplines and are able to draw on this knowledge in their teaching. Graduate teaching programmes become a driving force for the development of the departments and the graduate students themselves help in developing new knowledge and exploring the frontiers of the discipline alongside their supervisors. Graduate students, a thriving research programmed, and publications in the recognized academic and professional journals and conferences are hallmarks of successful university faculties. Note however this description only relates to postgraduate students and does not address undergraduate education and the role of research there. Further, universities, faculties or schools do not always conform to this ideal type. In practice, at least five different models can be observed:

Independent researchers – there is no central research core in the unit and research is carried out by a few individuals, usually operating alone with little or no budgetary support;

Stars – most or all research is carried out by a very small number of 'star' performers. In this model research is limited to the scope and range of the stars' interests.

Independent centralized model – a core group of academics carry out most of the research with other staff on the periphery and still others acting independently, but still no majority of research active staff.

Collaborative centralized – a core group of skilled academics promote research activity and gather others into the process, creating a critical mass at the central core.

Multi-core – several collaborative centralized groups can be found across the university (Shamai & Kfir 2002).

It can be seen that of the five models only the last two approach the ideal type outlined by Pratt et al. (1999). Why then is it that despite tacit acceptance that university staff should do research and that the mission of a university includes research, some academic staff, schools or faculties are not research active or less research active than others?

The literature reports a range of studies into obstacles to universities' research performance:

Strategic issues:

- a university mission that emphasizes applied scholarship;
- university as a whole is struggling to remain viable.

Culture and values:

- a teaching focused culture;
- curricular development and delivery seem as more critical disciplines with a vocational orientation;

resentment of staff who were not there for their students because they were researching.

Limited institutional resources

lack of staff whose research is of sufficient standard to succeed in top ranked journals.

Lack of general research skills

legacy staff from earlier teaching institutions who were not required or developed to do research.

Lack of specific individual skills and expertise in ‘playing the research game’

lack of skills in interdisciplinary research including holistic thinking;

creativity, intercultural competence and communication;

no grant writing skills or confidence;

no skills to manage projects, staff and budgets once funding is obtained;

lack of skills and confidence in writing for ranked journals;

lack of commitment to persist with drafting, redrafting, receiving rejections and revising papers for journals.

No specific research budget or funding

Workloads:

high and exhausting teaching loads;

high administrative demands;

lack of time.

Industrial arrangements

staff on casual, temporary, short term contracts for teaching-only duties.

In theory, the solutions to improving research activity and culture include addressing the obstacles outlined, although removing obstacles is not necessarily the same as encouraging research and increasing output. The ideas for improving research performance are given. It can be seen that most of the recommendations fall under the ambit of standard management practices required bringing about change in an organization.

Developing research and a research culture

High level focus:

governments that recognize the regional mission of local universities;

distinctive culture that embraces research as part of the academic’s role;

the research culture is an item on important committee agendas;

strategic alignment at all levels of the university;

clear goals;

participative governance.

Specialized research leadership and administration unit:

support from the Vice Chancellor, and a head of research with high status and power;

a proactive and supportive research division or office that does more than ensure compliance;

a centralized research office, promoting research clusters on which resources are expended;

designated research positions;

streamlined administrative procedures that make it easier to comply with government measurement and accounting frameworks.

Local or sub-unit factors:

strong leadership, with research and management skills;

decentralized organizations which enable the school or faculty to direct resources to research.

Human resource management policy, procedure and processes:

a raft of human resource management and development including retraining or replacing original teaching staff with research focused academics through recruitment;

individual and organization performance indicators focused on research;

rewards and value given to research;

developing students to become research staff;

specific assistance with grant applications and publications (including workshops);

providing internal, unattached or open research funding;

reducing teaching and administrative workloads;
collegiality, networks and informal seminars and research method sessions mentoring;
team research projects;
frequent communication;
positive group atmosphere [5].

Building the culture, something that is discussed at many forums. Firstly this cannot be accomplished either quickly or easily; progress is bound to be almost as slow as the decline would be if we do nothing. Over the past few years UWS has made admirable progress by implementing a series of strategies and policies designed to increase research culture and to provide incentives to increase research output. This has been based around focus and concentration; it is a technique being employed by many universities and research institutions. It meets with resistance from those not initially included, not surprisingly. However, when starting from a lower base and with limited resources, a system of prioritization is the only way that we can proceed. There will be times when things do not quite go according to plan, but there must be a plan, this will not work by a random process. The ultimate aim of course, the nirvana, is that all staff will be research active and will have access to a Research Centre, but that cannot be achieved in one hit.

In general these actions are aimed at raising the level of dissemination, discussion, interaction and mutual support. However there is one particular action of high priority and effectiveness that many other Universities, are doing correctly, uniformly or even at all, and that is *mentoring*. This activity of course goes far beyond just research, but it is vital to research as there are so many aspects of the research process that depend on propagation of experience, wisdom and that intangible tacit knowledge. Indeed the mentoring process starts with the supervisor-student relationship and should, must, then continue. A good mentoring program promotes understanding of the culture of the University and helps staff adjust to new or changing roles and situations. From the research perspective, mentoring networks are very significant contributors to a research culture. All senior staff ought to be mentoring several less experienced staff as well as having their own mentor. It is the intersection and interaction of these research mentoring networks that builds and strengthens the research culture, the symbolic structure mentioned earlier that will give the research its meaning in the institution. This type of academic activity is vital to the research [6].

In conclusion, it must be noted that until we understand what a research culture is and why it is important, that teaching and research are intertwined and should not be separated, it will be impossible to truly build and develop a homogeneous research culture.

References:

1. <http://growingesteem.unimelb.edu.au/strategicplan/vision.html>
2. OECD (2002), Frascati Manual: Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development, OECD: Paris.
3. http://www.oecd.org/document/6/0,2340,en_2649_34451_33828550_1_1_1_1,00.html
4. 2007 Higher Education Data Collection Specifications for the collection of 2006 data page 8
5. <http://en.wikipedia.org/wiki/Culture>
6. http://www98.griffith.edu.au/dspace/bitstream/handle/10072/32464/63376_1.pdf?sequence=1
7. http://www.uws.edu.au/data/assets/pdf_file/0018/7119/Item_3.6_Building_a_Research_Culture_Tabled_Doc.pdf

РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ

Джандильдинов М.К. –

*докторант 3 курса Института магистратуры
и PhD докторантуры КазНПУ им.Абая*

Аннотация

В данной статье говорится о системе подготовки современных студентов, о том, что будущие специалисты должны быть ориентированы, прежде всего, на развитие личностно-профессиональной компетенции. Кроме того, дается анализ концепций личностно-профессионального развития, а также представлен анализ психолого-педагогической литературы по данной проблеме.

Аннотация

Бұл мақалада қазіргі студенттерді даярлау жүйесі туралы, болашақ мамандар, ең алдымен, кәсіби-

тұлғалық құзыреттілікті дамытуға бағдарлануы қажет екендігі жайында айтылады. Сонымен қатар, кәсіби-тұлғалық даму тұжырымдамалырына, аталған мәселе бойынша психология-педагогикалық әдебиеттерге жасалған талдаулар ұсынылады.

Annotation

In this article the system of modern students preparation is considered. Future experts have to be focused, first of all, on the personal and professional competences development. Besides, the analysis of concepts on the personal and professional development is given. The analysis of psychological-pedagogical literature on this problem is provided as well.

Сегодня казахстанское образование на этапе поиска новых моделей организации учебно-воспитательного процесса, призванных обеспечить подготовку **компетентной личности**, способной жить в условиях демократического государства с динамично развивающейся экономикой и информационными технологиями. В связи с этим одной из главных задач современной казахстанской высшей школы является подготовка компетентного, гибкого, конкурентоспособного специалиста, способного самостоятельно и творчески решать профессиональные задачи.

Современное профессиональное образование в результате интенсивного развития науки, внедрения информационных технологий все больше ориентировано на выполнение социального заказа, то есть на подготовку специалистов, хорошо знающих свои должностные обязанности и права, уверенно ориентирующихся в технологиях профессиональной деятельности. Однако при таком подходе не всегда учитывается компонент профессионального образования, который отвечает за формирование личности специалиста, обладающего упорядоченной системой ценностей, служащих основой для становления профессиональных ориентаций.

Системы образования всех стран сегодня решают важный вопрос: «Как описать профессиональную деятельность с позиции компетенций и как подготовить специалистов к работе с ориентацией на требуемые компетенции?». В современной практике для этого часто используется метод моделирования - моделирования компетенций [1]. Существует два доминирующих подхода к моделированию компетенций: модели компетенций сфокусированы либо на способностях выполнять работу (ability-centered models), либо на ее результате (outcome-centered models). Таким образом, выделяются модели компетенций двух видов:

1) личностная - показывает, какими личными качествами должны обладать сотрудники для успешного достижения целей профессиональной деятельности;

2) профессиональная - перечисляет те функции, которые необходимо выполнять сотрудникам для того, чтобы успешно достигать целей профессиональной деятельности.

В соответствии с Государственной программой развития образования в Республике Казахстан до 2020 года целью профессионального образования является подготовка квалифицированного работника соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, ответственного, свободно владеющего своей профессией и ориентированного в смежных областях деятельности, способного к эффективной работе на уровне мировых стандартов [2]. Следовательно, система подготовки специалиста должна быть ориентирована, прежде всего, на формирование **лично-профессиональной компетентности**, личности обладающей высокой компетентностью, мобильностью и профессионализмом, что позволит ей реализовать себя как субъекта собственной жизни и профессиональной деятельности. При этом под компетентностью обычно понимается некая интегральная способность решать возникающие в различных сферах жизни конкретные проблемы.

Развитие лично-профессиональной компетенции трактуют как количественное, качественное изменение психологических характеристик личности, связанных с выполнением ею различных действий в процессе профессиональной деятельности. Проблема лично-профессионального развития активно разрабатывается в рамках акмеологического подхода, в основе которого лежат идеи целостности, единства личностного и профессионального развития человека, а его суть заключается в выявлении условий мобилизации у человека установки на свои наивысшие достижения, на наиболее полную самореализацию личности [3], что, на наш взгляд, совпадает с требованиями к педагогу в условиях модернизации современного образования.

Анализ концепций лично-профессионального развития Н.В. Кузьминой, Л.М. Митиной, А.К. Марковой, Е. И. Рогова показывает, что лично-профессиональное развитие педагога в существенной мере обеспечивается инициативой как новым авторским действием субъекта профессиональной деятельности, как способом осуществления саморазвития [1,4,5]. С одной стороны, подлинное **развитие**

профессионализма немислимо вне личностного развития; с другой стороны, отмечается устойчивая связь между личностным и профессиональным развитием: как особенности личности оказывают влияние на процесс и результаты профессиональной деятельности, так и саморазвитие личности совершается под влиянием специфики профессиональной деятельности педагога.

В ходе личностно-профессионального развития происходит становление профессионализма, который в рамках акмеологического подхода рассматривается как единство профессионализма деятельности и профессионализма личности [3].

Проведенный анализ психолого-педагогической литературы показал большой разброс мнений по вопросу о признаках компетентности специалиста сферы образования. С учётом особой роли личности педагога в осуществляемой профессиональной деятельности (Е.А.Крюкова, Л.М.Митина, А.А.Орлов, Н.К.Сергеев и др.) [6,7] критерием качества его подготовки необходимо рассматривать личностно-профессиональную компетентность как сложное взаимодействие профессиональных и личностных характеристик.

В связи с этим необходимо создание благоприятных условий для формирования личностно-профессиональной компетенции будущего учителя. В качестве инвариантных признаков личностно-профессиональной компетенции будущего учителя можно определить:

способность к системному видению педагогической реальности и системному действию в профессионально-педагогической ситуации;

умение находить нестандартные решения профессионально-педагогических задач;

мотивированное стремление к непрерывному личностно-профессиональному самообразованию и самосовершенствованию;

владение системой профессионально-нравственных ценностей;

способность к личностно-профессиональной рефлексии;

формирование потребности в самообразовании и самосовершенствовании.

Комплексное решение данных задач позволяет добиться положительного результата в подготовке конкурентоспособного специалиста, квалифицированно решающего профессиональные задачи в сфере образования.

Будущие специалисты в своей работе должны руководствоваться следующими принципами:

гуманизации и демократизации педагогических отношений;

педагогике сотрудничества;

органической связи индивидуальной и коллективной деятельности;

личностно-деятельностного и рефлексивного подходов;

субъектности;

проблемности;

целостности, единства личностного и профессионального развития человека.

Развитие и формирование личности в соответствии с концепциями И.С. Якиманской, Л.С. Выготского, Л.В. Занкова, Д.Б. Эльконина [1,4,8]. возможно только через использование личностно-ориентированных технологий, которые позволяют учить, воспитывать будущих специалистов с учётом индивидуальных особенностей студентов и развивать в них профессионализм.

Основы профессионализма закладывает в молодого человека общество, которое постоянно обучает его в течение всей жизни в разных формах профессионального образования. Но окончательно формирует и шлифует себя как профессионал сам человек, вырабатывая определенные для себя индивидуальные эталоны и стратегии профессионального поведения и развития. Профессионализм – это не только высший уровень знаний, умений и результатов труда специалиста в данной области, а определенная системная организация психики человека с определенной социальной направленностью, отношением к внешнему миру, к людям, к себе, к представлению о своем месте в профессиональной общности. Широко используемое сегодня понятие «компетентность» [1] означает «соответствовать и быть способным к достижению чего-либо». В то время как термин «компетенция» подразумевает: а) круг проблем или сфер деятельности, в которой данный человек обладает знанием и опытом; б) совокупность полномочий, прав должностного лица.

Почему компетенции различают профессиональные и личностные? Разве компетенции не находятся в единстве? Не всегда. И особенно это актуально для молодых специалистов. Дело в том, что в теории считается, что для успешной работы нужны профессиональные компетенции, которые первоначально формируются в ВУЗе. Но как показывает практика, что личностные компетенции не менее важны, а иногда и основные в достижении карьеры.

Профессиональная компетенция – способность успешно действовать на основе практического опыта, умения и знаний при решении задач профессионального рода деятельности.

Личностная компетенция (эффективность) – набор психологических качеств, обеспечивающих эффективное поведение человека в определенной деловой ситуации (например, «лидерство», «стрессоустойчивость» и т.п.).

В общем виде личностная компетенция включает: принятие решений, установление контактов, коммуникативность, ориентация на результат, установка на обучение, уверенность в себе.

Чего не хватает сегодняшнему молодому специалисту (выпускнику вуза) для успешной работы?

Прежде всего, общеделовой компетенции. Имеется в виду желание трудиться, внимательно и добросовестно относиться к делу, стремиться достичь реального результата, при этом адекватно оценивая собственные способности и их стоимость на рынке труда. К сожалению, работодатели чаще сталкиваются с обратным: большие амбиции и требования высокой оплаты на фоне безответственности и отсутствия опыта.

Реже наблюдается нехватка и совсем общих компетенций - воспитанности, умения себя вести, доброжелательности в общении, умения подобрать адекватный внешний вид для различной обстановки.

В большом дефиците у молодых специалистов находятся навыки целесообразной самоорганизации: пунктуальность, способность правильно распоряжаться своим временем (тайм-менеджмент), умение решать проблемы, умение ставить цели и достигать их. Здесь важно отметить, что ВУЗ играет огромную роль в формировании этого элемента личностной компетенции: умение вовремя мобилизоваться, учиться и переобучаться, адекватно воспринимать и анализировать информацию, выбрасывая из нее все ненужное и четко выделяя все необходимое.

Таким образом, **лично-профессиональные компетенции** являются предельно важным аспектом подготовки будущих специалистов. Данную ситуацию можно улучшить, если целенаправленно работать над развитием личных и профессиональных компетенций в учебном процессе. В настоящее время существуют и широко применяются специальные методики – например, тренинги. Чтобы формировать конкурентоспособных специалистов, в вузовские программы необходимо включить курсы по развитию личных компетенций, аналогичные курсам по самосовершенствованию в различных психологических центрах (управление эмоциями, тайм-менеджмент, коммуникативные навыки и др.).

Итак, одна из главных целей процесса профессиональной подготовки современного специалиста состоит в развитии у студента заинтересованности и потребности в постоянном самоизменении, которое обуславливает дальнейшее становление его как личности и профессионала, способного к проектированию и реализации, коррекции и развитию собственной деятельности.

Список литературы:

1. Рогов Е.И. Учитель как объект психологического исследования. М.: Владос, 1998. 496 с.
2. *Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020гг.*
3. Козлова Н.В. Личностно-профессиональное становление в условиях вузовского образования: акмеориентированный подход: Дис. д-ра психол. наук. Томск, 2008.
4. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. М.: Флинта: Московский психолого-социальный институт, 1998. 200 с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
6. Орлов А. А., Исаев, Е. И., Федотенко, И. Л., Туревский, И. М. Динамика личностного и профессионального роста студентов педвуза / А. А. Орлов, Е. И. Исаев и др. // Педагогика. 2004. - № 3. - С. 53-60.
7. Buhler, Ch. Basic Theoretical Concepts of Humanistic Psychology / Ch. Buhler // American Psychologist. 1971. - V. 26. - n. 4. - P. 378-386.
8. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. -М.: Смысл : Эксмо, 2003. 1135 с. - (Библиотека всемирной психологии).

ОӘЖ: 375.008.

ТҮЛҒАНЫҢ ЛИДЕРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Баймуханбетов Багдат Мухтарович -

Абай атындағы ҚазҰПУ, Магистратура және PhD докторантура институтының 3 курс PhD докторанты

Резюме

В своей работе мы дифференцировали понятия личности, индивидуума, лидерства в философии, социологии, психологии, педагогике и других сферах научной исследовательской литературы, а также теоретические анализы ученых, посвятивших свои научные труды этой теме. Вместе с этим мы остановились на концепциях сильнейших ученых, рассмотревших лидерские особенности личности. Мы попытались обратить внимание на то, что тема, которая была избрана целью нашего исследования, является одной из весьма актуальных, а также сложнейших проблем на сегодняшний день.

Ключевые слова: личность, индивидуум, лидерство, лидерские качества;

Summary

In our work we differentiated the notions of identity, individual leadership in philosophy, sociology, psychology, pedagogy and other sides of scientific research literature and theoretical analyses of scientists, dedicated the research in this theme. In our theme, we are considering on the concepts of the greatest scholars, leadership features of the person. We tried to attention to the fact, that the theme was elected the purpose of our study is one of the most pressing and complex problems of today.

Keywords: personality, individual, leadership, leadership qualities;

Жұмысымызда тұлға, жеке тұлға, лидерлік ұғымдарының философиялық, социологиялық, психологиялық, педагогикалық және т.б. ғылым салаларындағы әдебиеттерде зерттелуі жайымен бірге осы ғылыми еңбектер жазған ғалымдардың теориялық талдауларын сараладық. Сонымен бірге лидердің тұлғалық ерекшеліктерін қарастырған белді ғалымдардың ой тұжырымдарына тоқталдық. Зерттеу тақырыбы бүгінгі таңда өте өзекті әрі күрделі проблемалардың бірі екендігіне назар аудартуға тырыстық.

Кілтті сөздер: тұлға, жеке тұлға, лидерлік, лидерлік ерекшеліктер;

Білім берудің жаңа парадигмасы әлеуметтік мәдени жеке тұлғалық бағдарланған кәсіптік мәні бар сапа ретінде студенттердің лидерлік сапасын қалыптастыру, олардың кәсіби даярлығының тиімділігін қарастыруға мүмкіндік жасайды.

Лидерліктің көрінуі саясатта, экономикада, басқару ғылымында, мәдениетте, білім беруде және басқаларында яғни қоғамның барынша әр түрлі тіршілік әрекеті салаларында олардың қалыптасу және қызмет ету заңдылықтары негізінің бірегейлігінде. Лидерлік және тұлғалар арасындағы әсер ету үдерісі ретінде топтардағы жеке адамдар арасындағы өзара әрекеттестіктердің жүйесінде басым болу және бағынуға әсер ету және дәл орындаудың алдын ала қарастыратын көп қырлы үдеріс.

Лидерліктің табиғаты қабілеті бойынша адамдар арасында барынша абыройлы бастық, қоғамдық немесе мемлекеттік ұйымның, партияның басқарушысы мемлекет лидері және т.б. ықпал ету, идеялар, мақсаттар, белгілі бір бағдарламаларды, адамдарды жеке тұлға айналасына біріктіруі мен қорытындыланады. Топтық іс-әрекет интеграциясы механизмдерінің бірі ретінде лидерліктің методологиялық проблемалары бәрінен бұрын «жеке тұлға» және «лидер» ұғымдарымен байланысты.

Осыған байланысты қазіргі кездегі педагогиканың теориясы мен практикасында кеңінен қолданылып жүрген «Жеке тұлға» ұғымына орысша-қазақша түсіндірме сөздігінде жан-жақты берілген анықтамасына тоқталайық:

Жеке тұлға – а) әлеуметтік жағы, адамның бойындағы әлеуметтік сапалар; б) белгілі бір әлеуметтік қоғамның өкілі болатын, (ұлты, топ, ұжым т.б.) белгілі бір іс-әрекет түрімен айналысатын, қоршаған ортаға деген өзінің қатынасын мойындайтын және өзінің дара ерекшеліктері бар нақты адам. Ұлттық психика мен жеке адамның психикасының арақатысы диалектикалық ұқсастықпен жекеліктің айырмашылығымен сәйкес келеді. Жалпылық (ұлттық) және жекешелік (өзіндік) жеке адамның психологиялық кейпінде бірлікте болады. Бірақ олардың ара қатынасы әр адамда әртүрлі. Жеке адамның қатынас кеңістігі неғұрлым кең болса, өмірдің барлық жағымен оның байланысы және қарым-қатынасы да әртүрлі болады ішкі дүниетанымы да бай және жеке адамның өз ұлтына тән әлеуметтік сапасы да жоғары болады [1].

Қоғамның эволюциялық даму барысында жеке тұлға жайлы философиялық қозқарастар нақтыланды. Ежелгі дүние ойшылдарының өзі елеулі оқиғалар негізінде адамдардың шешуші сәтте әсер ету қабілеттеріне назар аударғаны тарихи уақиғалардан мәлім.

Платон, жеке тұлғалардың қандай түрлері болмасын адам жанының қасиетіне тәуелді болады деп санады. Оның пікірі бойынша, егер атаққұмарлық басым болса, онда билікке тимократтар келеді, басты ерекшелік белгісі балаға құмарлық болса билік олигартардың қолына өтеді, халықтың наразылығы, толқуы үдегенде билікке демократтар келеді, ал шектен тыс еркіндік және озбырлық мейрімсіз қатал билеушіні талап етеді. Ал Аристотель өзінің табиғи қасиеттерінің күшімен билік құрған адам, сол мырза деп санаған [2].

Фома Аквинский және Аврелий Августин сияқты көптеген ортағасырлық ойшылдар жеке тұлғалардың пайда болуын «құдай еркімен» байланыстырды.

Платон, Дж.Локк, Т.Гоббс, Ж.Ж.Руссо және басқа философтар ең жақсы қоғам құру контекстінде лидерлердің іс-әрекетін қарастырды. Осымен байланысты теориялшыл класиктер өздерінің басты міндетін басқарушының бірегей жеке билігін шектейтін институттарды құру деп түсінді, ал лидерлікке аз көңіл бөлінді.

Алайда теорияшыл класиктердің арасында тек Н.Макиавели [3] лидерліктің проблемасымен тікелей қызығып көңіл бөлді. Бұл жайлы оның негізгі жұмыстарының бірі «Тақсыр» атты жұмысы бойынша пікір айтуға болады. Оның басқа мына класикалық жұмыстарында да осы проблемаға соғады: «мемлекет», «мемлекетті басқару туралы екі трактат», «қоғамдық келісім», «саясат» және т.б.

Тард және Лебондардың пікірі бойынша адамзаттың барлық үздік жетістіктері көрнекті жеке тұлғалардың қызметтерінің нәтижесі болып табылады; олардың ізін қуалаушылардың үлкен саны тек көрнекті адамдарға еліктейді, оларға ұқсас болуға асығады. Тардтың пікірі бойынша көрнекті жеке адам прогресс атауы үшін тобырдың аралымсыздығын, қабілетсіздігімен күресуі, оларды маңызды жаңалықтарға қызықтыру. Лебон лидер мен тобырдың өзара әрекеттестік шарттарын біршама басқаша түсіндіреді. Ол, тобыр қоғамдық өмірде басты рөл ойнайды және лидерден басым болып, оған іс-әрекеттің бағытын, мақсаты мен міндеттеріне ықпал етеді. Тобыр лидерді алмастырып, барынша қызықтыратын қиялдағы идеяларға уәде ететін жаңа лидерге еруі мүмкін. Сондықтан лидер психология заңдылықтарын ұғынбай немесе саналы түрде аз билігін пайдаланып тобырға еруі тиіс [4].

Ф.Ницше билікке қол жеткізу және оған талаптанушы үміткерлер жағынан себептерін түсіндіреді. Ол биліктің негізгі себептерін адамның «шығармашылық түйсігін» көрсетілуінен байқайды. Ф.Ницшенің тұжырымдауы бойынша, шығармашылық тіршілік негізі. Шығармашылық күшті жеке тұлғалардың бойында қалыптасады, сондықтан лидер өздігінен іске асыру үшін моральды өзгертуге құқылы. Оның пікірі бойынша, ескірген моральға әлсіздері тіркеледі [5].

Жеке тұлға проблемаларын зерттеуде шетелдік ғалымдар Б.Г.Ананьев, К.А.Абульханова-Словская, Л.И.Божович, Л.С. Выготский, А.И.Леонтьев, В.Н.Мясичев, Л.С.Рубинштейндермен қоса отандық ғалымдардың ғылыми зерттеулері де елеулі үлес қосты. Олардың көзқарастары мен пікірлері бойынша жеке өзіне тән жиынтық сипатымен өмір бойы қалыптасатын тұлға деп түсіндіріледі. Сол сияқты жеке тұлғаның тарихи мәні төмендегіше мойындалады: қоғам жеке тұлғаны өмірге әкеледі; сол себепті, қоғам үнемі дамиды және өзгерістерге ұшырайды, яғни адамда жеке тұлға оның әлеуметтік мәні міндетті түрде өзгереді және дамиды.

Социологиялық, психологиялық және педагогикадағы әртүрлі ғалымдардың жеке тұлғаны зерттеу нәтижелері «адам бейнесі» жайлы бірегей ұғымға жинақталған және А.Г.Асмоловпен сипатталған [6]. Ғалым педагогикалық көзқарас тұрғысынан «адам бейнесін» тұлға стратегиясындағы бағдар болып табылатын төрт түрге бөлінеді: «сезімтал адам» - білім, біліктілік, дағдылар жиынтығы сияқты; «тұтынушы - адам» - мұқтаж адам; адам түйсіктер мен қажеттіліктер жүйесі ретінде; «бағдарламаланған адам» - мінезқұлық, іс әрекет ғылымындағы реакциялар жүйесі ретіндегі адам; адам әлеуметтік ғылымдағы әлеуметтік рөлдер репертуары ретінде; «әрекетшіл адам» - таңдауын іске асыратын, адам; мәнін және құндылықтарды айтушы ретіндегі адам [6, 4276].

Әрекетшіл амал жеке тұлғаны зерттеуде негіз болып табылады. Лидердің тұлғалық ерекшеліктеріне: Өзін-өзі сезу мен білу, өзіне сенімділігі, лидерлікке талпыныс және белсенді өмірлік ұстанымы, моральдік нормативтілік, сенімділік, қылықтардағы бірізділік, дамыған лидерлік «Мен»-концепциясын жатқызамыз.

Лидерге өзін өте жақсы білу, сезімдеріне, эмоцияларына, өз-өзіне құлақ салу қажет. Өзін-өзі адам деп, сезінушілік, өзі ұнататынын не ұнатпайтынын білу – «Мен»-концепциясының қалыптасуындағы маңызды элементтері болып табылады, өмірлік жолында жөн тауып, басқа адамдарды түсінуге тырысып үнемі көмектеседі. Мұндай идеяны У.Беннис [7], өзінің мықты және осал жақтарын білу мен өз принциптеріне адалдық танытушылық лидердің аса маңызды ерекшеліктері болып табылады дей келе, дамытты.

Лидерге өзіне деген сенімділік өз мүмкіндіктерінің шекараларын ажыратуға және жаңа тәжірибе жинақтауға мүмкіндік береді. Осы идеяны, 1981 жылы лидерлік жөнінде он жетекші зерттемелерді

талдап, дәлелдеген, Б.Баас [8] негіздеді де, лидердің өзіне деген сенімділік сезімі мен өзін-өзі бағалау деңгейі басқа ізбасарлардан гөрі едәуір жоғары деген пікір айтады.

Белсенді өмірлік ұстанымы лидерге оқиғалардың ортасында болуға мүмкіндік береді, бұл жағдаяттардағы адекватты бағыт үшін аса қажет. Жетістіктерге және лидерлікке талпыныс лидердің өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдіру үшін қажетті фактор болып табылады. Бұл идеяны Стивен Кови [9] қолдайды.

Лидер топтағы құндылықтар мен нормалардың қолдаушысы болып табылады, сондықтан оның мінез-құлқы мен дүниетанымы адамгершілік рухани моральді нормалармен – әділеттілікпен, адалдықпен, жауапкершілікпен, сенімділікпен және қылықтарындағы бірізділікпен қисынды келісімде болуы қажет. Лидердің мұндай сапаларын Б.Нанус [10] «жоғарғы адалдық және мінездің тұтастығы» деп атаған.

Адамдармен жылдам қарым-қатынас орнату, ұжымда өзіне сенімді сезіну лидердің маңызды қасиеті болып табылады және оның ұйымдастырушы-басқарушылық қызметінің сәттілігін қамтамасыз етеді. Осыған ұқсас ерекшелікті Джон Гарднер [11] «адамдармен жұмыс жасау дағдысы» деп атаған.

Лидер ұжымдағы қарым-қатынастардың үйлестірушісі болып табылады, осыған орай басқа адамдардың қылықтары мен әрекеттерін бағалауда шынайы және әділ болуы қажет.

Лидер топтың өкілі, сондықтан ол ішкі жағдайларда топтың қызығушылығын қорғап, ұғыну қабілеттілігі, топ ішіндегі қызмет үшін өзіне жауапкершілікті жүктей алуы оның аса маңызды ұйымдастырушылық сапасы болып табылады.

Түрлі зерттеушілердің лидерлік ерекшеліктердің мақсатты даму мүмкіншілігіне деген көзқарастары бірмәнді емес. Бірқатар авторлардың пікіріне сәйкес бұл мүмкіншіліктер шектеулі. Мысалы, лидерлікті зерттеуде ситуациялық тәсілдерді жақтаушылар лидерлік ерекшеліктердің салыстырмалылығын көрсетеді және олардың айтуынша, әртүрлі жағдайлар әртүрлі тұлғалық сапаны және жеке тұлғалық ерекшеліктерді талап етуі ықтимал, мұндай қасиеттерге ие болған индивид лидердің дәл өзі болып шыға келеді. Басқаша айтқанда, топтағы лидердің қалыптасуы оның осы топтағы тұлғалық және іскерлік қасиеттері жиынтығының қажетті және көкейкесті болуымен тұрақталады.

Оған қоса көптеген зерттеушілер лидерлікті, адамға табиғатпен берілген қабілеттіліктер мен жеке даралық қасиеттердің жиынтығына келтіруге болмайды, керісінше ол субъектаралық қатынастардың өзгеше түрі болып табылады, сондықтан осыған сәйкес белгілі бір дәрежеде лидерлік сапаны дамытуға да, лидерлікке үйретуге де болады деген позицияны ұстанады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / О 74 Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б.
2. Аристотель. О душе [Текст] /Предисловие В.К. Серезникова. Ред. и примечание П.С. Попова / Аристотель. - М.: Соцэгис, 1939.-179 с.
3. Макиавелли, Н. Государь [Текст] /Н.Макиавелли.- М.:АСТ, 2002.-704 с.
4. Ашин, Г.К. Критика современных буржуазных концепций лидерства [Текст] / Г.К. Ашин. - М.: Мысль, 1978. - 135 с.
5. Ницше, Ф. Стихотворение. Философская проза [Текст]/Ф.Ницше. - СПб., 1993.-670 с.
6. Асмолов, А.Г. Культурно-историческая психология и конструирование миров [Текст] /А.Г. Асмолов. - М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. - 768с.
7. Bennis W. Where Have All the Leaders Gone // Contemporary Issues in Leadership. Boulder, Colo, 1984.
8. Bass B. Stogdill's Handbook of Leadership. N.Y., 1981.
9. Covey S. Principle-Centered Leadership. N.Y.: Summit, 1991.
10. Nanus B. The Leader's Edge: The Seven Keys to Leadership in a Turbulent World. N. Y.:Contemporary Books, 1989.
11. Gardner J. On Leadership. N.Y.: Free Press, 1990.

НАҒЫМЖАНОВА ҚАРАҚАТ МҰҚАШОВНА –

педагогика ғылымдарының докторы, доцент С.Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университетінің бастауыш білім берудің теориясы мен әдістемесі кафедрасының меңгерушісі

Резюме

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КРЕАТИВНОСТИ В УСЛОВИЯХ УНИВЕРСИТЕТА

В данной статье рассматриваются методологические подходы к формированию педагогической креативности студентов. Выделены главные детерминанты педагогической креативности как: инновационная и социальная среда, изменения в реформе в подготовки специалистов. Анализируется понятие «методология», сделан отбор методологических подходов формирования креативности. Дается сравнительный анализ личностно- ориентированного и компетентностного подходов подготовки специалиста, определены методологические подходы формирования педагогической креативности в инновационной среде: как системный, деятельностный, компетентносный, средовой, субъектный. И определена их значимость и роль при формировании педагогической креативности.

Summary

METHODOLOGICAL BASES OF FORMATION OF PEDAGOGICAL CREATIVITY IN THE CONDITIONS OF UNIVERSITY

In this article methodological approaches to formation of pedagogical creativity of students are considered. The main determinants of pedagogical creativity as are allocated: the innovative and social environment, changes in reform in training of specialists. The concept "Methodology" is analyzed, selection of methodological approaches of formation of creativity is made. The comparative analysis personal the focused and competence-based approaches of preparation of the expert is given, methodological approaches of formation of pedagogical creativity in the innovative environment are defined: as system, activity, competence-based, environmental, subject. Also their importance and a role is defined when forming pedagogical creativity.

Кілтті сөздер: инновациялық білім беру ортасы, педагогикалық креативтік, әдіснамалық тұғыр.

XX ғасырдың екінші жартысындағы білім беру жүйесін реформалаудың алдындағы білім берудің ғаламдық дағдарысы және ізгілендіру мегатенденцияларын жүзеге асыру болып табылады. Ф.Клумбс өзінің «Білім берудегі дағдарыс» атты еңбегінде білім берудегі дағдарыстың басты себептері келесілер екенін атап көрсетеді:

1. Адамдардың білімге деген өткір дамыған әлеуметтік сұранысы.
2. Құралдардың жетіспеуі, соған сәйкес жүйелердің жаңа талаптарға жауап бере алмауы.
3. Білім беру жүйесінің инерттілігі (енжарлығы).
4. Қоғамның инерттілігі.

Әрбір ғылым саласы мен оған қатысты практиканың нақты ғылыми әдіснамасы салыстырмалы түрде дербес болатын өзгеше бір тұрғылар немесе қағидалар арқылы айқындалады. Жоғары оқу орындарының студенттерінің креативтігін қалыптастыру үдерісі әдіснамалық тұрғыдан негіздеуді қажет етеді. Дәлірек айтсақ,

- педагогикалық креативтік детерминаттарын;
- инновациялық білім беру ортасында студенттердің педагогикалық креативтігін қалыптастыру негізінде болған өзгерістердің әлеуметтік орта, қоғам талаптарына сәйкестігін;
- инновациялық білім беру ортасында студенттердің педагогикалық креативтігін қалыптастыру нәтижесінің басқа да кәсіби педагогикалық қасиеттер жүйесіне ықпалын;
- инновациялық білім беру ортасында студенттердің педагогикалық креативтікті қалыптастыру үдерісінің жетілу бағытын айқындауға, сипаттауға әдіснама негіз болуы керек.

А.В.Морозов, Д.В.Чернилевскийлердің пікірлері бойынша креативтік адамзаттың руханилылығының бөлінбес бөлшегі бола отырып, құнды тұлғалық жасаушы категория ретінде оның өзін-өзі өзекті етуі және жетілдіру қоры болып табылады тұңғада бар алуан түрлі біліммен емес, мәселеге деген қабылдай алушылық, сезімталдық, жаңа идеяларға ашықтық және жаңаны құру, өмірлік мәселелерді ерекше

күтпеген, тың шешімдер алу мақсатында қалыптасқан стереотиптерді бұзу немесе өзгерту тәжірибені түрлендіруге қабілеттілік деген негіздемені басшылыққа алу орынды [2].

Ғылымның жалпы әдіснамасы кең мағынасында қолданылады, тар мағынада «әдіснама» нақты ғылыми пәнде ғылыми тану теориясын білдіреді. В.А.Штофтың айтуынша, «кең философиялық мағынадағы әдіснамадан айырмашылығы басты назар әдіснамалық рөлді талдау мен эвристикалық мәндегі, негізінен, онтологиялық қағидалар, заңдар және категориялар құрайтын тар мағынадағы ғылым әдіснамасы гносеологиясының бөлігі болып табылады. Ол ғылыми тану теориясын құрайды және ғылымға тән алуан түрлі және өзара байланысқан форма мен көріністердегі танудың күрделі үдерісі заңдылықтарын зерттеуге бағытталған» [3]

Әдіснамалық негіз – бұл сәйкес теорияның басты ережелеріне негізделген және зерттеу пәнін іздеуде қолданылатын анықтаушы бағыт стратегиясы деп есептейміз. Қазіргі тұрғылардың көптігі кәсіби даярлық мәселесіне қызығушылық танытатын ғалымдарға қандай да бір тұрғыны таңдауға мүмкіндік береді.

Қазіргі кезде білім беру әлемдік беталыстарға сәйкес реформаланып, ары қарай дамуы жүзеге асады: басқа мазмұн, жаңа құқық, жаңа қатынастар, жаңа мінез-құлық және жаңа тұрғылар ұсынылады. Психологиялық-педагогикалық дамытушы және тұлғалық-бағдарланған білім беру контекстінде құрылған жалпы және тұлғалық даму идеялары қазіргі құзыреттілік тұрғысының бейнесі болады. Бұл бағытқа бірқатар ғалымдар: А.Андреев [8], В.Байденко [9], А.Вербицкий [10], И.А.Зимняя [11], И.Н.Розина [12] және т.б. зерттеулері арналған.

Сонымен, жасалған талдау екі тұрғының өзара байланысын көрсетеді, тұлғаға-бағдарланған тұрғы құзыреттік тұрғысы шеңберінде көрініс беріп, оны нақтылап, тереңдетіп және толықтырады. Сонымен бірге, тұрғылар біршама жалпы сипаттамаларға ие, яғни олардың негізінде қандай да бір мөлшерде ұқсас ұғымдар түсіндіріледі [3]. Тұлғаға-бағдарланған тұрғы біздің зерттеуіміздің міндеттерін шешуде біршама шектеулерге ие, соған байланысты құзыреттік тұрғыны тұлғаға-бағдарланған тұрғыға арақатынастылықта қолданамыз және олардың басқарудағы бірліктегі формасы мүмкіндігінде диалектикалық байланысын есепке аламыз. Құзыреттік-іс-әрекеттік тұрғыдағы іс-әрекеттік компонент тұлғаның дамуының негізі, құралы және шешуші жағдайы, адамның сыртқы ортамен белсенді мақсатқа бағытталған өзара әрекетінің формасы ретінде түсіндірілуімен байланысты.

Технологиялық тұрғыны білім беру үдерісінде белсенділікпен (В.П. Беспалько, М.В.Кларин, Ж.Қараев, В.М.Монахов, М.В. Кларин, Г.К.Селевко, Е.С. Полатт.б.) және өз еңбектерінде қарастырады. Бұл зерттеулер педагогикалық креативтікті қалыптастырудың білім беру жүйесіндегі мүмкіндіктерін жан-жақты қарастырады, педагогикалық шарттарын жетілдіреді. Білім беру аймағында технологиялық тұрғы – бұл кейбір білім беру үдерістерінің технология ретіндегі көріністері. Қазіргі білім беру жүйесінде біз өңдеген технология және оны педагогикалық үдеріске енгізу, келесі мүмкіндіктерді ашады:

- педагогикалық үдерісті басқаруға және жоғары анықтылықпен нәтижесін болжамдауға;
- ең жағымды жағдайды қамтамасыз ете отырып, құзыретті тұлғаның қалыптасуы мен дамуын жүзеге асыру;
- жоғары оқу орнындағы білім беруді модернизациялау үдерісіне мүмкіндік жасау;
- маман тұлғасына жағымсыз психологиялық-педагогикалық жағдайлардың әсер етуін азайту.

Кесте 2 – Инновациялық білім беру ортасында студенттердің педагогикалық креативтігін қалыптастырудың әдіснамалық тұғырлары

Тұрғының атауы	Мазмұны	
	Педагогика ғылымында	Креативтікті қалыптастыру аясында
Жүйелілік тұғыр	Шамамен өз бетіндік компоненттерді өзара байланыста және жүйеде басқалармен байланысын қарастыруға, жалпы жүйелік қасиеттері мен жүйенің құрамдас бөліктерінің ерекшелік сипатын анықтауға мүмкіндік береді.	Сананың объективті логикалық сұранысының бейнесі ретінде субъектіні ұйымдастыру мәнін ашады және креативтіктің бүкіл әрекеттік кешенін қарастыруды талап етеді.

Әрекеттік тұғыр	Адамның дамуының негізі іс-қимыл бірлігі, саналы түрдегі, мақсатқа жетуге бағытталған тікелей жасалатын белсенділік.	Адам субъект ретінде танылып, оның жасампаздығы, іскерлігі, қайраткерлігі қалыптасады.
Субъектілік тұғыр	Субъект функциясы - тұлғаның мақсаттарын, мүмкіндіктерін іс-әрекеттің объективті жағдайына сәйкес жүзеге асыру.	Ойлау тәжірибесін саналы түрде түсіну, әдістер мен тәсілдерді ғылымның бір аумағынан екіншісіне көшіру, осындай көшірудің ережесі мен шекарасын анықтауға ықпал етеді.
Құзыреттілік тұғыр	Білім беру үдерісін кәсіби білім, білік, сонымен қатар кәсіби әрекетті орындау тәсілдерінің жиынтығының қалыптасуы мен дамуына бағдарлайды.	Субъектілік қабілеттердің өзін-өзі анықтау мен өзін-өзі жетілдіруге, өмір әрекетінің басты аумағында білім беру технологиясын жүзеге асыруда тұлғалық біліктерді дамытуға ықпал етеді.
Орта тұғыр	Адамның тіршілік етуінің, қалыптасуының және әрекет етуінің қоғамдық, материалдық, рухани шарттары.	Инновациялық үдерістер өтетін креативтікті қалыптастырушы орта құру.

Сонымен қатар, инновациялық білім беру ортасында педагогикалық креативтікті қалыптастырудың келтірілген тұрғылары оның психология және педагогика ғылымдарымен тығыз байланысты өзіндік дербес теориясы болатынын көрсетеді. Инновациялық білім беру ортасында педагогикалық креативтікті қалыптастырудың бір жағынан, студенттің субъект ретінде оқу-кәсіби іс-әрекетке, қарым-қатынасқа, өзіндік дамуға даяр болуын қамтамасыз ететін болса, екіншіден, жоғары оқу орнында өзіне және басқаларға рухани-адамгершілік қатынас жобаланған субъектілік ұстанымның дамуына ахуал болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Пахомова Н.Н. Кризис образования в контексте глобальных проблем // Философия образования для XXI века. -М.: Логос, 1992. –С. 23-30.
2. Морозов А.В. Формирование креативности преподавателя высшей школы в системе непрерывного образования: дис. ... доктора пед. наук. – М., 2004. – 256 с.
3. Штофф В.А. Введение в методологию научного познания.- Л., 1972.- 215 с.
4. Платонов К.К. О системе психологии. – М.: Мысль, 1972.- 236 с.
5. Татур Ю.Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования. – М.: Университетская книга; Логос. – 256 с.
6. Скалкова Я. и др. Методология методы педагогического исследования. - М., 1989. -186 с.
7. Новиков А.Н. Модульная технология как средство повышения качества обучения в ВУЗе // Стандарты и мониторинг. - 2001. - № 2. –С.39-42.
8. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Основы педагогики творчества. – Казань, 1988. – 238 с.
9. Байденко В. Компетенции в профессиональном образовании // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. -С. 35.
10. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 148 с.
11. Зимняя И.А. Педагогическая психология. - М.: Логос, 2000. – 583 с.
12. Розина И.Н. Педагогическая компьютерно-опосредованная коммуникация: теория и практика. –М.: Логос, 2005. –437 с.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ПАТРИОТТЫҚА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ТАРИХИ САНАНЫҢ ТАҒЫЛЫМДЫҚ РОЛІ

Дүйсенбаев Абай Қабақбайұлы,

п.ғ.к., доцент «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы акционерлік қоғамының филиалы, Ақтөбе облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты

Кілт сөздер: тарихи сана, ұлттық сана, патриоттық рух, ұлттық мінез, ұлттық сезім, ұлттық намыс, ұлттық мүдде.

Резюме

Аталған мақалада жеке тұлғаны патриоттыққа тәрбиелеудегі тарихи сананың маңызы туралы проблемалар қарастырылады. Патриоттық тәрбие берудің мазмұны қашанда стратегиялы, сондықтан қоғамдық жағдайындағы Қазақстан азаматын қалыптастыру – оның перспективалық позициясын нығайтады, еліміздің әлемдік өркениеттілік белесіне оңай өрлеуіне септігін тигізеді. Автор тұлғаның бойында патриоттық тәрбие беруде ұлттық рух, ұлттық сананы қалыптастыру мәселелеріне талдау жасайды.

Резюме

В данной статье рассматриваются проблемы значения исторического сознания в воспитании личности патриотизму. Содержание патриотического воспитания стратегично, поэтому формирование гражданина Казахстана в общественной ситуации укрепляет его перспективную позицию, способствует продвижению нашей страны в высоты мировой цивилизации. Автор анализирует вопросы формирования национального духа и национального сознания в воспитании личности патриотизму.

Summary

In given clause the problems of historical consciousness' in patriotic education of the person are considered. The importance contents of patriotic education is strategyly, therefore formation of the Kazakhstan's citizen in a public situation strengthens his perspective position, promotes progress of our country in heights of a global civilization. The author analyzes questions about formation of national spirit and national consciousness in patriotic education of the person.

Жеке тұлғаны патриоттыққа тәрбиелеудегі ұлттық рухтың маңызы тарихи сана тағылымына сәйкес, еліміз тәуелсіздік алған жылдардан бастап, ұлттық болмысымызды қайта тану, ұлттық санамызды қайтадан көтеруің маңызы зор. Олай болса, ұлттық рух пен ұлттық сана – сол ұлтты құрайтын халықтың әр адамының өз ұлтының мүддесін, халқының тағдырын, ұрпағының болашағын ойлау қабілетінің ұлттық деңгейге көтеріліп, жалпы қоғамға тән ортақ сипатқа ие болған ұжымдық түрі, яғни ұжымдық сана. Ұлттық сана абстракты ұғым емес, ол – ұлт бірлігінің жоғары көрінісі, яғни ұлтты құрайтын халықтың бүкіл ғұмырнамасының, салт-дәстүрінің, мәдениетінің, өнерінің тарихын білу дәрежесі, яғни халықтың өзін-өзі жете танып, түсінуі. Ұлттық сана ұлттық дүниетанымға негізделеді. Ал ұлттық дүниетаным дұрыс таным-түсінік арқылы өріс жайып, ұлттық дәстүр арқылы өз болмысын танытады. Ресей отаршылдары қазақ жерін бір жарым ғасыр бойы жаулағанда, олар отты қарумен, тұрақты армиямен қаруланса да әр жердегі қазақ батырларының қол бастаған жанкешті қарсылығына ұшырап, алға жылжи алмай келді. Мұның басты себебі, қазақ сияқты ұлттық санасы күшті асау халықты келешекте қолда ұстап тұрудың қиындығын Ресей отаршылдары терең сезінді. Жылқы мінезді кеңістіктегі еркіндікті аңсайтын тарпаң мінез қазақтарды тұқыртып ұстаудың бірден бір кілті – олардың ұлттық санасын өшіріп, халықтық тарихи жадынан жаңылдырып, табиғи болмысының өзегі болған ауылдық қауымдық ұясын (ядросын) біртіндеп жою мақсатын шешуші орынға қойды. Дала қазақтарының бәрін де саналы түрде мәңгүрттендіруді саяси мақсат ретінде ұстанғандығын енді ғана тарихи тұрғыдан сараптауға көзіміз жетті. Осындай тұжырымдамалар мен анықтамаларды зерделей келе, біз өз ұстанымымызды ұсына аламыз: «Ұлттық сана дегеніміз – жеке индивидтердің әрбіреуінің сол ұлттың өкілі екендігін байыпты сезіну түйсіктерінің тұтастануынан құралып, ұлттық рухқа жалғасатын тұжырымдамалы ұғым және этноболмыстың өміршеңдік тарихи тәжірибесінің жиынтығы», - деп айтамыз. Сондықтан қазіргі қоғамдық жағдайында ұлттық сананы қалыптастыру мен тұтастандыру және

өркендеу – маңызды іс. Мәселен, қазіргі қоғамымыздағы орыстілді қазақтар мен ұлттық рухы төмен топтардың ұлттық санасын оятып, оларды тұтас этникалық рухқа біріктіру – патриоттық тәрбиені қалыптастырудың басты шарты болып табылады. Бүгінгі таңда тәрбие мен білім беру үдерісінде ұлттық дүниетанымды үйретуге көп көңіл бөлініп отыр. Дегенмен, оны да тереңдеу мәселесі қазіргі өркениеттілікке ұмтылған тұлғаны қалыптастырудың негізі болмақ. Демек, ұлттық дүниетанымды дұрыс түйсінген ұрпақ өздігінен биопсихологиялық-мәдени-әлеуметтік түрде патриот болып қалыптасады.

Осы ұлттық санадан ұлттық рух түсінігі туындайды. Ұлттық дүниетаным негізінде өз анықтамамызды ұсынамыз: «*Патриоттық рух – қазақ елінің әлемдік өркениетті елдер көшіне қосылып, дүниежүзілік қауымдастықтан лайықты орын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш*».

Ұлттық рух әлемдік ғылымда көбінесе халықтық рух түрінде сипатталады: «Народный дух в качестве настоящего содержит и свое прошлое; наличествующая настоящая форма духа заключает в себе все прежние ступени» [1, с.147-168]. Ал Ф.Г.Гегельде ұлттық рух «тұлғаның құндылығы», ол қандай дәрежеде халықтық рухты бейнелейтіндігіне байланысты [2, 51-б.]. «Каждый народ имеет свой особенный дух, но не каждый его осознает. Народы себя осознают если имеются соответствующие условия. Народный дух осознает себя в религии, искусстве, системе права, политике, философии» [3, с.87] деген түсініктер де осының айғағы. Яғни мұндай идеяның ұлттық рух түрінде айшықталып, ресми емес түрде қойылуы – стихиялы идея, яғни ғылыми-теориялық жүйеленбегенімен, бастапқы ұлттық қағидалар мен болашақ даму стратегиясын құрайды. Ол әсіресе жаугершілік заманда анық байқалады. Сол дәуірдегі өмір сүрудің шарттарында: елдікті сақтап қалу, өз кеңістігі мен аймағын кеңейту, өзге этностар мен ұлттарды өзіне қарай ассимиляциялау т.б. сол ұлттың өзіндік бағдарларын айқындауға септігін тигізді. Қазақ халқында да әрбір кезең сайын, әрбір дәуірдің табиғи объективті қажеттіліктеріне сәйкес құрылған ұлттың қорғаныштық қызметі өзіндік бастапқы ұлт мүддесі үшін жасалған тұғырнамасынан айнымаған. Сондықтан түркілік мәдениет пен ұлттық мәдениеттің роліне тоқталар болсақ: «әрбір руханият құбылыстары арқылы, дүниетаным, салт-дәстүрімен де өзінің түпкілікті ұлттық негіздерін сақтап отырады. Сол рухани негіздері арқылы әлем мәдениетінің кеңістігінде өз жолын қалыптастырады», - деп келтіреді [4, 8-б.].

Қазақ халқының сан ғасырлардан бері дамып келе жатқан тарихында өз ұрпағына патриоттық тәрбие беруде баға жетпес тәрбиелік мүмкіндігі зор рухани, мәдени мұраның мол тәжірибесін жинақтаған. Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін патриоттық тәрбие жөніндегі халықтық қағидалар, талаптар және әдіс-тәсілдер қолданылған. Қазақ халқының патриоттық тәрбиесінің негізгі талаптары еліміздің тарихи дамуына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына, өмір салтына, түрлі тарихи уақиғаларға байланысты қалыптасқан. Осы ұлттық рух түркілер дәуірінде де заңды жалғасын таба түсті, өздерін Көк Тәңірінің ұлдарымыз деп санап, діни-мистикалық негіздерін құра білді. Мәселен, көне түркі жазба ескерткіштерінде: «ел», «халық», «жұрт» «жер-су» ұғымдары рухани-әлеуметтік құндылықтар ретінде қастерленген. Күлтегіннің үлкен жазуында: «...Көкте Түрік тәңірісі, Түріктің қасиетті жері, суы былай депті: Түркі халқы жойылмасын дейді, Ел болсын дейді», - деп келтіреді. Мәселен, ғұндар дәуіріндегі ерлік дәстүрлері ұлттық рух түріндегі көріністерін атап өтуімізге болады, мысалы, Аттиланың «құдайдың камшысы» деп аталуы осының дәлелі болып отыр [5, 9-б.].

Сонымен еліміздегі ұлттық болмыс пен ұлттық рухтың бүгінгі көрінісіне тоқталар болсақ, қазіргі Қазақстанның жетістіктерімен қатар «сан мыңдаған жылдар бойы әлемдік деңгейде саяси-әлеуметтік беделі мен мәдени-рухани мәртебесі биік дәрежеде болған түркілер бізге қалдырған мұралары не үшін жалғасын таппай отыр, неге қазақ халқы отаршылдық сана мен рухсыздық күйін кешіп келеді» деген деректерді негізге алуға болады. Шындығында үш жүз жылдай отаршылдық дәуірін бастан өткізген халқымыздың этнорухани құлдырауларын пессимистік-эмоционалдық тұрғыдан бағалап, халқымыздың өткені мен отаршыл саясатқа жағымсыз көзқарас қалыптасыру біздің негізгі мақсатымыз емес, керісінше тарихты толықтай игеріп, өткенімізді шынайы ашып көрсету арқылы ұлттық сезімді жандандыру, халқымыздың басынан өткізген қайғылы оқиғаларына қайғыра білуді, жетістіктеріне шаттануды ұрпақтарымыздың бойына сіңіре отырып, өткен дәуір кемшіліктерін қайталамау болып отыр. Себебі ретроспекция қашанда тарихи субъектілердің кінәлі және кінәлі еместерін ажырататын, жаза мен жауапкершілік жүктейтін құқықтық-заңнамалық жүйе емес, керісінше танымдық тәжірибелік сабақ алаңы болып табылады.

Жоғарыда атап өткеніміздей, түркілік этноцентризм кезеңінің неліктен мыңдаған жылдар бойына созылып, олардың әлемдік саяси-рухани өркениетке қалай үстемдік еткені осы ұлттық рухқа байланысты болып отыр. Тарихты таразыласақ, жоғарғы беделден айрылу ХҮІІІ ғасырлардан басталатын тәрізді. Осы деградацияны үш ғасыр бұрын ескерткен көріпкел данамыз Асан Қайғы ой-толғамдарының пессимистік

қыры ақырзаман жөніндегі толғаудан бастау алады:

«Әй, Жәнібек хан ойласаң,
Қилы-қилы заман болар,
Суда жүрген ақ шортан,
Қарағай басын шалар,
Балшықтан үй болар,
Сиыр малы пұл болар».

Мұндай «заман ақыр» толғанысы кейіннен XIX ғасырларда Шортанбай, Дулат, Мұрат ақындар шығармаларында жалғасын табады [6, 24-б.].

Яғни ауызбіршіліктің жоқтығы, ұлттық рухани құндылықтардың бағаланбай, еуропалық-ресейлік дәстүрлерге еліктеуі, өркениеттік ғылым мен техника дамуының өлшемдерін қабылдамау т.б. қазақ халқының әлемдік саяси аренадағы беделін төмендете бастады. Мәселен, ауызбіршіліктің жоқтығы туралы Абай ақын: «Заман ақыр жастары, қосылмас ешбір бастары», - деп жырлағандай, үш жүздің соңғы рет бірігіп күш көрсетуі Аңырақай шайқасындағы жоңғарлармен соғыс болатын. Осы тенденцияның қалдықтары бүгінгі таңда халқымызда «күндестік» психологиясына трансформацияланған. Күндестік психологиясын зерделеуде қоғамдық пікірде қалыптасқан әр түрлі көзқарастарды ғылыми-теориялық түрде ұсынуға болады; ол генетикалық жалғасқан табиғи-әлеуметтік этнофеномен деп пайымдау, рушылдық максимализмі пен өзімшілдік менталитеттің бейсаналық көріністері ретінде бағамдау, отаршылдық пен тоталитарлық жүйеде көп жылдар бойы қыспақта болған психологияның бүлік шығаруына байланыстыру болып табылады.

Психологиялық-әлеуметтік тұрғыдан бұл құбылысты: саяси күншілдік немесе күншілдік саясаты – билікке ұмтылыстың нәтижесі өзгені басты бәсекелес объект ретінде таңдап алып, оған қарсы айла-әрекет ұйымдастыру бойынша; психологиялық күншілдік – адамның ішкі қызғаншақтық сезімінен туындау арқылы; әлеуметтік – қоғамдағы қайшылықтардан туындаған реванштық (кек алу) сананың, намысты-кекшіл рухтың бейбіт формаға көшірілуі негізінде құрылған деп ажыратып көрсетуімізге де болады.

Яғни тарихи сана тағылымын бүгінгі қоғамдық пікір мен ұрпақтарымыз үшін мынадай маңызды болып саналатын түйіндер ретінде ұсынуға болады:

шынайы тарихты аша отырып, өткеніміз бойынша танылатын халқымыздың ерекшеліктері мен жетістіктері арқылы ұрпақтарымыздың санасында өз халқына деген мақтаныш және сүйіспеншілік сезімді ояту;

түркілік кезеңнің асқақ этнорухы арқылы отаршылдық сана сарқыншағынан қалған «өзін төмен санау кемістік кешенін» жоюдың механизмдерін қалыптастыру және сол рухтың биогенетикалық трансформацияланатын қағидасы бойынша оның мәңгі сақталатын және қайта орала алатын қуат екендігін рационалды бағамдау;

тарихымыз бастан өткергендей, қиыншылықтарға төзімділікті қалыптастыру мен кез-келген жағдайда одан шығудың тарихи тәжірибелерін пайдалану;

ұлттық мінез психологиясындағы жағымсыз сапалар мен қасиеттерді жете зерделеп, одан біртіндеп құтылудың психологиялық механизмдерін жасау;

халқымыздың тарихын саралап, тарихи айшықталған патриоттық тәрбие қағидаларын сабақтастыру болып табылады.

Сондықтан ұрпақтарымыздың бойында қоғамдық сананы қалыптастыру үшін бүгінгі таңдағы Қазақстанның рухани-мәдени дискурстық кеңістігіндегі ұлттық рух, ұлттық сана, ұлттық намыс түсініктерінің теориялық-әдіснамалық негіздерін зерделеуіміз қажет. Бұл генетикалық түсініктерді саралауда түркілік тәлім-тәжірибенің негізіндегі патриоттық тәрбиені алғашқы, бастапқы негіз ретінде пайымдап, оның заманауи қажеттіліктерден жетілідіруіміз керек.

Әдебиеттер:

1. Дудник С.И. История и историческое сознание Я // А.Слинин и МЫ: к 70-летию профессора Ярослава Анатольевича Слинина. Серия «Мыслители». – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. –

2. Вып. X.

3. Hegel G.W.F. Lectures on the Philosophy of World History: Introduction /Translated by H. V. Nisbet. – Cambridge, 1975

4. Тимофеев А.И. Что бы мог сказать Гегель о проблемах глобализации? // Глобализация в социально-философском измерении. Сборник материалов конференции. – СПб.: Санкт-Петербургское

философское общество, 2003. – С.86-90

5. Сәрсембин Ү.Қ. Қазақ интеллигенциясы әлеуметтік-мәдени феномен ретінде (әлеуметтік философиялық талдау): филос. ғыл. канд. ... автореф. – Алматы, 2008. – 29 б.

6. Әкім Ж. Қазақ идеясы. Түркі өркениеті негізінде. – Алматы: «Өлке», 2006. – 232 б.

7. Бес ғасыр жырлайды. Екі томдық /Құраст. Мағауин М., Байділдаев М. – Алматы, «Жазушы», 1989. – Т.1. – 384 б.

CULTURE AS REFLECTED IN KAZAKH MENTALITY ҚАЗАҚ МЕНТАЛИТЕТІНДЕГІ МӘДЕНИЕТТІҢ БЕЙНЕЛЕНУІ

Madina Ashirimbetova-

MA, senior lecturer, Suleyman Demirel University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: ashirimbetova.madina@sdu.edu.kz

Коммуникативтік мінез-құлқының зерттеулері Қазақстан тіл білімінде жиырма бірінші ғасырдың бірінші он жылдығында өзектілігін тапты. Осы уақыттан бастап қазақ халқының сана-сезімінің нығаюы мен халықаралық қарым қатынастардың өсуіне байланысты ұлттың тарихына, дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына қызығушылық өсе бастады. Мақаланың авторы коммуникативтік мінез-құлқының ұлттық аспектіні, қазақ халқының ағалық қағидалары, қонақжайлылығы сияқты кейбір әдет ғұрыптарды талқылайды. Сонымен бірге ұлттық мәдениет өзгешеліктері пайда болуының алғышарттарын және олардың қазақ менталитетінде бейнеленуіне назар аударады.

Түйінді сөздер: ұлттық өзгешеліктері, қазақ қоғамы, ағалық қағидалары, жас ұрпағы, дәстүрлі, этикет

Резюме

Исследования коммуникативного поведения приобрели актуальность в Казахстанской лингвистике в первой декаде 21 века. Интерес к роли национальной истории, традициям и обычаям, а так же их отражение в лингвистике возросли в связи с интенсификацией самосознания казахского народа и растущих международных отношений внутри и за пределами страны. Так же различные исторические предпосылки как насильственная седентаризация и последующая коллективизация экономики, разрушившие традиционный кочевнический быт, индустриализация и урбанизация Казахстана, многочисленные миграции представителей различных культурных и языковых наследий, явились причиной мощных процессов модернизации. Автор статьи обсуждает отражение национального аспекта в коммуникативном поведении и некоторые из традиций казахского народа, такие как принцип старшинства, гостеприимство и другие, объясняя исторические предпосылки возникновения особенностей национальной культуры и её отражение в казахском менталитете

Ключевые слова: национальные особенности, казахское общество, принцип старшинства, молодое поколение, традиционный, этикет

The communicative behavior research gained importance in Kazakhstani linguistics in the first decade of the XXI century. Interest towards the national history, customs and traditions was triggered by intensification of self-consciousness of Kazakh people and expanding international relations within and outside the country. At the same time historical background as forcible sedentarization of nomads and following collectivization of economy which ruined traditional nomadic lifestyle; industrialization and urbanization of Kazakhstan, numerous migrations of the different cultural and linguistic backgrounds begot vigorous modernization processes. The author of the article discusses the aspect of national influence upon communicative behavior of the nation and some of the traditions extinct and preserved in the modern Kazakh society like the principle of seniority, hospitality, and others, historical conditions of appearance of the traditions and explains national communicative behavior peculiarities connected to these.

Key Words: National peculiarities, Kazakh society, principle of seniority, younger generation, traditional, etiquette

Kazakhstan as one of the countries of former Soviet bloc was forced to undergo the expansionist policy of the Russian

Empire, 'barbarian Soviet treatment and ethnocide' [4, 545], forced sedentarization, collectivization, artificial starvation, and many more. The XX century for Kazakh people was the century of the great changes conditioned by several factors. Forcible sedentarization of nomads and following collectivization of economy ruined nomadic lifestyle; industrialization and urbanization of Kazakhstan, numerous migrations of the representatives of nationalities of different cultural and linguistic backgrounds begot vigorous modernization processes. This consequently changed basic etiquette principles and transformed traditional communicative behavior standards. During the Soviet period, communicative behavior typical for Russian culture penetrated into communicative behavior of the representatives of all the USSR countries. Our country was not an exception.

Today, with the third decade of existence of independent Kazakhstan there appeared a necessity in retrieval in the national memory of cultural roots and backgrounds. This is the country with plentiful historical and cultural background rooting in ancient times.

Communicative behavior research gained importance in Kazakhstani linguistics in the first decade of the XXI century with intensification of international relations in the country. Familiarity with the traditions and norms of behavior and etiquette allows a thorough understanding of psychology and mentality of Kazakhs and optimizing problems of international communication. Thus, growth of national self-consciousness and actualization of the national identity among Kazakh people can be noticed in all the fields and spheres of social life and science. From the one hand, compliance with the etiquette allows a person to feel comfortable in any situation of everyday communication, and from the other, respect to one's own national norms and standards stipulate tolerance towards culture of other people. Research of Kazakh communicative behavior will assist optimization of communication between representatives of the nation and international communication as well.

Communication is the exchange of encoded data between the subjects of communication as the communicant possesses a common national and cultural background. On this stage people not just exchange data, but they also try to work out a common meaning of the message sent and received. In this case the information is not only accepted, but also understood. In order for this process to be successful, people have to find a 'common tongue'.

The model of communicative process includes 5 elements [11]:

WHO (transmits the message)	– Communicator
WHAT (is transmitted)	– Message (text)
HOW (the transfer is established)	– Channel
WHO (the message is addressed to)	– Auditorium
WITH WHICH EFFECT	– Effectiveness

Interactive aspect consists of interaction organization between communicating individuals. This includes characteristics of the communication components connected to the organization of their mutual activity. There exist two types of interaction: cooperation (joint coordination of the subjects of communication) and competition (usually conflict). And perceptive aspect is the process of perception and mutual cognition of the communicating individuals and establishment of mutual understanding. All the three aspects are connected, interrelated and compose the communication process.

In order for the process of communication to flow successfully, there have to be several stages:

Contact setting (acquaintance)

Orientation in a communicative situation, realizing of what is happening, pausing

Discussion of the problem

Problem solution

The conclusion of the contract [3]

The term communicative behavior is a range of standards and traditions of communication of people. National communicative behavior [6:20] is a range of standards and traditions of communication of a certain lingua cultural community. Theoretically, there are three types of communicative behavior: national, group and personal. The aim of the modern linguists who research intercultural linguistics and communication is to form scientific foundation and conceptions about national communicative behavior as a cultural component. Furthermore, there need to be terminological definitions compiled, methodology, techniques and models worked out to describe communicative behavior.

There are four aspects of communicative behavior: general cultural, group, situational and individual norms. General cultural norms of communicative behavior are typical of the whole lingua cultural community and reflect set etiquette standards. They concern general situations regardless of the communication sphere, age, status, etc. these are attracting attention, greeting, addressing, apologizing, telephoning, congratulations, etc. These differ from nation to nation. For example, when greeting Americans always smile. Kazakhs, however, not necessarily

smile when greet somebody. Or when addressing Kazakh people try to change the tone to respectfully kindred level. Situational norms are noticed when communication is limited by the certain extra linguistic situation. There exist various kinds of limitations, for example, by status. There are two types of status limitations: vertical (superior – inferior); and horizontal (equal – equal). Limitations also vary and carry national characteristics. For example, in Kazakh culture the relations between elder generation and the younger generation are vertical. Group norms reflect specifics of communication, fixed in the culture for certain professional, gender, social, age, and etc. groups. Individual norms of communication reflect individual culture and communicative experience of an individual and personal deflection of general cultural and situational norms in linguistic persona.

Considering modern Kazakh culture we can say that it is a representation of a unity of modernized and traditional characteristics. It is known that traditional and modernized cultures are based on different principles and set different objectives to be achieved. Flexibility and mobility of modernized culture provide its possessors a number of advantages in achieving personal aims and adaptation to altered conditions. While traditional culture presents its representative definite values, behavioral patterns, and introduces order and stability in it, thus, fulfilling value-oriented and protective functions more efficiently. This contributes to a succession of generations. Overall, modern Kazakh culture is a set of traditions gradually transformed by the influence of modernization processes towards definite unification and simplification. Along with it, the globalization processes – like transformation of traditional culture, modernization, Europeanization and moderate unitization of everyday life – are taking place in the cities and urban areas of Kazakhstan. Democratization of relationships between the representatives of the opposite gender, different age and social groups results in alteration of traditional etiquette principles. Expressions of greeting, postures and gestures symbolizing respect are simplified, and there appear adopted European behavioral standards regulating communication between a woman and man. For example, in the thirties of the XX century there was a tradition when a Kazakh woman greeted a man with a slight bow, kneeling on her left knee, crossing both hands on her right knee with a slight bow of her head. Today in the urban areas of Northern and Eastern Kazakhstan this type of greeting is not used. It preserved in the Southern region of the country as a little imitation of the posture.

The concept of hospitality among nomadic peoples, especially Kazakhs was one of most reliable ways of preserving and strengthening the inner connections of social unity. Forms of greeting, proxemics characteristics depended to a certain degree from socio-demographic, relation degree, residence (close / faraway), gender and age characteristics of the guest.

Traditional hospitality, considered as concept of hospitality in the modern culture, can be attributed to a number of the basic constants defining the essence of Kazakh mentality. The concept of hospitality is based on mythological notion that the forefather of all Kazakhs divided his fortune into four parts – he gave the three parts to his three sons. Each son later founded a separate zhuz (kz. – жүз – clan, kin) (Kazakhs have an inner system of separation – Zhuz system). He left the fourth share of his fortune as a common part destined for regalement and guests. It is a great obliquity among Kazakhs when a host does not or does not want to welcome a guest with proper honor. In a traditional Kazakh culture any wayfarer, stopped at any house could say: ‘Мен Құдай қонақпын’ (lit. ‘I am the guest sent by the Creator’) and the host was obliged to allow the guest their house, food and security[1].

Hospitality etiquette in the modern Kazakh society underwent considerable transformation. Today, countryside traditions vary greatly from those in the city. For example, in the cities people do not distinguish numerous categories of guests – they are only divided into ‘invited’ and ‘uninvited’ (‘sent by the Creator’). Furthermore, in the city a stranger can be denied shelter, the guests can be treated only tea with sweet, but not a lavish meal. A casual guest doesn’t stay for a long period of time: in the country today the maximum period one can stay is three days. The aim of the visit is usually asked at once, without biding their time for three days, as it was done in the past. In urban areas and cities guests usually give advance notice about their visit and sometimes bring gifts to the hosts. However, some traditions are preserved both in the country as well as in the cities – a guest, for example, cannot leave a house without having tasted the meal – at least one bit.

Furthermore, there is no reference to communicant’s autonomy and personal zone Kazaks usually do not avoid making effect on their communicant. This refers to requests and imperatives. When inviting somebody to their place Kazakh people usually point out their own interest in it (e.g. they say *Келіңіз, сізді құана-құана күтеміз* – lit. *We’ll be happy to welcome you again*). And an invitation to their place plays a great role for Kazakh people, because this reflects the general attitude to guests and national hospitality. Kazakhs are always ready to welcome guests. This was also conditioned historically – the conditions of living implied long distances and spaces between one aul (аул – lit. settlement, village) and another, and when a person was coming from the neighboring aul that meant that he was hungry and thirsty after a long way. That is why Kazakh people treated guests with special

respect and honor and put on dastarkhan (lit. – table) the best food they had. And usually the guest was telling the news from the place he was coming. Dastarkhan for Kazakh people was more than a table and food consuming – it imposed communication and information exchange between people. The primary function of dastarkhan still remains unchanged – today Kazakhs get together to exchange news about certain social medium like relatives, friends, fellow-countrymen, fellow-townsmen or fellow-villagers. It is also accepted as a means for building closer and better relationships and enlivening sibling connections. Now among the representatives of the middle generation of Kazakhs show great interest towards national customs and traditions. This bears return and revival of Kazakh national traditions in the modern Kazakh society.

Along with hospitality etiquette attitude towards older people in Kazakh society also plays a great role. Kazakhs tend to comply with politeness etiquette when communicating with elderly people using positive politeness strategies [10]. This refers to the steadfast law of Kazakh life reflected in constant respect to the forefathers and ancestors. An elderly person has always been a source of wisdom. In the past elderly Kazakhs were accepted and were more experienced, had wider outlook, and were able to help finding a solution for any situation. Elderly people were obliged and happy to help the younger generation. Younger people were viewed as their traces left after them. Younger people were supposed to help elder with petty life problems. There is a saying *Ағасы бардың жағасы бар, інісі бардың тынысы бар* (If one has an elder brother they have a person caring for them, if one has a younger brother they will not have minor problems – their life will be calm). The tradition is preserved in the modern Kazakh society, but not demonstrated in official communication. This expressed in communication in the following ways: a younger person is the first to greet the older one, when greeting the younger person stands up when greeting the older. The oldest is the first to start the meal and the talk. When dividing prey after a hunt (kz. – олжа) – elderly people were the first to take their share; when entering a house – elderly people were always given turn to enter first, and when seating the most respected place in the house – төп – was given to the eldest and thus the most respected guests. Today the *principle of seniority* retained in all the communicative situations (except for the prey, of course). There still exist special ways of expressing respect towards elderly people in the society like the ways of greeting, the ways of addressing, etc., prescribed by etiquette. In any situation youth have to render attention and the ability to be helpful. When talking to the elder person younger people must not be holding their hands in their pockets, chewing a gum, smoking a cigarette or drinking a spirit. The speech and laughter of younger people in the presence of an elderly person must not be very loud, and the questions of the elder person should be answered modestly. The respect for the elderly people can be noticed in their special place as well (in the center of the room, higher, further from the entrance, etc.). And the most respected places – төп (lit. center) – is usually offered to the eldest member of the family and the younger members cannot pretend to that place.

A steppe law which fostered the previous peculiarity of Kazakh national communicative behavior was knowledge of one's pedigree. This also served as a guarantee of life in Kazakh steppe – it helped to communicate with the people one met, to get a shelter in auls and to feel at ease and comfortable anywhere a person was. Because there was always a possibility that someone they met could be their relative, close or distant, by any branch or generation. The people in the steppe were not afraid of strangers, and every person was treated like a brother, like a blood relative. Otherwise, it would be impossible to inhabit, survive and prosper on the colossal area Kazakhs inhabited. That is why the saying 'Қарға тамырлы қазақ' ('All Kazakhs are the pulli of one nest') was very popular among people throughout centuries. The knowledge of kindred relations among Kazakhs was worldly norm, gradually grew into moral-ethnic criterion. Kazakhs didn't and do not marry to a relative to the seventh generation and if a person violated this law, it was accepted as crime damaging biologic nature outraging moral ideals of people. Thus, nomadic habitat bore unique mechanism providing ethno-biological and ethno-cultural unity – knowledge of ancestors to the seventh generation ('Жері Ата' – lit. 'Seven Grandfathers'). Genealogy for a Kazakh is not only the list of names on a family-tree. The historic concept of oral genealogies reflects the abundant spectrum of relational interconnections in the aggregate of general national solidarity. This is a one more institute of nomadic lifestyle, invaluable achievement of the ethnos cumulated throughout centuries. The pedigree concentrates philosophical, economic, esthetic behavioristic, sacral motives and norms of human communication. All the material and spiritual aspects of life are governed by etiquette of inter-relational connections. Thus, the structure can be considered as a unique phenomenon of nomadic civilization.

In-family structure was also one of the index characteristics of nomadic lifestyle. Thus, when starting a conversation with a stranger Kazakhs started with naming their relatives. Kazakhs divide all relatives into three groups being guided by considerations that a person as a social subject is connected first of all to three zhurts (kz. жұрт – lit. people): own zhurt – father's relatives; nagashi zhurt (kz. нағашы жұрт) – mother's relatives; kaiyn zhurt (kz. қайын жұрт) – wife's or husband's relatives. The names of the own zhurt (clan): әке (father), бел

бала(son), немере (grandson), шөбере (great-grandson), шөпшек (great-great-grandson), немене (great-great-great grandson), жүрежат (great-great-great-great grandson). These are the seven generations. Further – great baba (ұлы баба – lit. great-greatgrandfather), baba (баба), ata (ата- grandfather), azhe (әже – grandmother), koke (көке – uncle), sheshe (шеше – mother), ogei sheshe (өгей шеше – stepmother), toqal sheshe (тоқал шеше - the second wife of father), ара (апа – mother), agha (аға – elder brother), tate (тәте-aunt), арке (әпке – sister), ini (іні – younger brother), қарындас (қарындас – younger sister), ul (ұл-son), qyz (қыз – daughter), nemere ini (немере іні- grandnephew), nemere қарындас (немере қарындас – grandniece), shobere ini (шөбере іні – great-grandnephew), shobere қарындас (шөбере қарындас – great-granddaughter), etc. And these are the relatives from father's side. There are also names for the relatives from the mother's side, names for matrimonial relations. All in all there are 90 main names of the close relatives. Naming relatives of their communicant Kazakh people start titling from themselves. This is why a Kazakh does not feel like a stranger in any society being sure that among their communicants there will be at least one close or faraway relative from one of the titled groups or subgroups. If there is no one, there will be a relative from their zhuz – the biggest (after ethnic) identity index among Kazakh people. There exist other more faraway connections apart from these clans – branches of nieces and nephews, fathers of the sons-in-law, and non-clan connections – according to the rituals, combat kinship, peaceful brotherhood, etc. – the ones equally important as blood relations. This was one more physical and psychological adaptation security mechanism on boundless nomadic areas [4].

The vigor of Kazakh in-family relations can be found in the communicative tactics of convergence. Kazakh people tend to shorten the distance between communicants by expressing their sympathy, benevolence, disposition and solidarity towards the communicant. In both, formal and informal, verbal communication Kazakh people tend to transfer communication to a more relative-like stage. Kazakhs use the names of relatives to address to their communicants (for example, the word 'ағай' is usually addressed to a man who is older than the aggressor, the words 'апай' and 'әпке' (lit. 'sister') are usually addressed to a woman of an older age than the addressor. These strategies can also be noticed in communication between older and younger people. For example, 'қарындас' (lit. 'little sister') – is usually used by men to a woman who is younger than the aggressor, 'бауырым' (lit. 'younger brother') – is also usually used by men to men who are younger than the aggressor, the word 'балам' (lit. sonny) is usually used by women to men who are twice younger than they are, so that they could be their sons), қызым (affectionate-diminutive from daughter) – by women for women (girls) who are twice younger than they are, so that they could be their daughters). These words can be used when addressing strangers, as well as two familiar people to whom the addressor wants to demonstrate their family-like or relative-like relationship. When communicating to a person whose status is higher than the status of the addressor Kazakh people tend to add to the first syllable of the addressee's name a polite ending (for example, Бауыржан Серікұлы (first name and second name) – Баке (first syllable of a first name added an affectionate-diminutive ending). When communicating informally and addressing to children Kazakh people usually make up endearing nicknames which can be a shortening of the original name (for example – Дәулет (full first name) – Дәкөш (the first syllable of the first name added an affectionate-diminutive ending), etc.) or names of baby animals or birds (for example, ботақаным (lit. 'my colt' affectionate-diminutive), құлыншағым (lit. 'my foal' – affectionate-diminutive), балапаным (lit. 'my poult' affectionate-diminutive), etc.)

References

1. Akhmetzhanova, Z.K. Essaysofthenationalconceptology (Ахметжанова З.К. Очерки по национальной концептологии) – Almaty, Yeltanym, 2012. – 148 p.
2. Alimzhanova, G., ComparativeLinguaculturology: Language, CultureandHumanInteraction (Алимжанова, Г.М. Сопоставительная Лингвокультурология: взаимодействие языка, культура и человека) – Almaty, 2010. – 300 p.
3. Averintsev, S., Attempts to Make Oneself Understood: Conversations on Culture (Аверинцев, С. С. Попыткиобъясниться: Беседыокультуре)– М., 1988.
4. Onalbayeva, A, Non-verbal Communication: Social and National-Cultural Context (Оналбаева, А. Невербальноеобщение: социальныйинационально-культурныйконтекст)–Almaty, 2010. – 250 p.
5. Seidimbek, A., The World of Kazakhs (Сейдимбек, А., МирКазахов: Этнокультурологическоепереосмысление)–Rauan, Almaty, 2001. – 576 p.
6. Sternin, I., Contrastive Linguistics: Research Theory and Methods Issues(Стернин, И. Контрастивнаялингвистика: проблемытеориииметодикиисследования) –М: AST, Vostok – Zapad, 2007. – 288 p.

7. Ter-Minasova, S., Language and Intercultural Communication (Тер-Минасова, С.Г. Языки межкультурная коммуникация) – М.: Слово, 2000. – 624 p.
8. Blatner A., M.D., About non-verbal communications, part 1.
9. Available at: <http://www.blatner.com/adam/level2/nverb1.htm>
10. Brown, P., Levinson, S., Politeness Theory, 1987.
11. Available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Politeness_theory
12. Laswell, H., Communication Theory, 1948.
13. Available at: <http://communicationtheory.org/lasswells-model/>

ЭТНИЧЕСКАЯ ОБЩНОСТЬ

Л.И. Сексенбаева-

ассоциированный профессор, к.п.н., доцент КазНПУ им. Абая

Summary

This article reveals the problems of ethnic communication, solved the issues of conformity system for performance criteria group, considered structure elements of social orientation of ethnic subject, cultural and psychological values, refers to the characteristic of the 3 blocks of the psychological structure of the subject group. As a determining factor in the environment.

Түйін

Бұл мақалада этникалық тұтастық мәселесі ашылады. Топтың тиімді қызметі критерийлері жүйесінің сәйкестігі туралы мәселе шешіледі. Этникалық субъектінің әлеуметтік бағыттылығының құрылымдық элементтері, мәдени-психологиялық құндылықтар қарастырылады, топтық субъектінің психологиялық құрылымы сипаттамаларының үш топтамасы туралы айтылады. Халықтың этнопсихологиялық ерекшелігінің қалыптасуын айқындайтын фактор ретінде этнографтар мәдени ортаның әсер етуін ерекшелеп көрсетеді.

Межэтнические отношения стали важнейшими элементами социальной и политической реальности. Этнические конфликты, этническое насилие, к сожалению, сопутствует новейшей истории Казахстана. Общество расплачивается за отсутствие в прошлом достаточного интереса к специфике межэтнических отношений. Игнорировать эти проблемы опасно, так как они угрожают самой целостности Казахстана, а отыскать способы их решения без понимания сознательных и бессознательных устремлений людей, объединенных в этническую общность, невозможно.

Сегодня мы начинаем понимать, что без пристального, внимательного, методически грамотного изучения специфики поведения того или иного этноса невозможно формирование адекватной социальной и государственной политики. В связи с этим особое значение приобретает такая область прикладной социальной психологии, как этническая психология. Датой рождения этнической психологии в качестве самостоятельной научной дисциплины принято считать 1859 год, когда немецкие ученые М. Лацарус и Х. Штейнталь ввели в научный обиход понятие "психология народа".

Современная этническая психология не представляет собой единого целого как по тематике проблем, так и по методам их изучения. Этническая психология имеет множество направлений исследования.

Язык, происхождение, обычаи, материальная культура, идеология выступают определяющими признаками этноса, поэтому актуальными является тезис:

"Мы- такие-то, а все прочие другие". Это явление универсально, поскольку отражает некую физическую или биологическую реальность, которая, по существу и является предметом этнической психологии.

Исследования в области этнической психологии требуют внимательного подхода, ибо необоснованные заключения о психологических особенностях тех или иных народов могут оскорбить их национальные чувства. Анализ специфики взаимодействия этнических сообществ и групп ставит проблему изучения в этносоциальных отношений. Выделение этносов в качестве субъекта, коллективного действия или социального взаимодействия является методологически оправданным, так как субъект деятельности и средства деятельности составляют единое целое. Рассмотрение понятий этническое сообщество, этнический коллектив, этническая группа как рядоположенных позволяет использовать инструментарий, применяемый в социальной психологии малых групп и коллективов.

Проблема определения социально-психологических характеристик групп (коллективов) как факторов результативного социального взаимодействия стала интенсивно изучаться в отечественной социальной в 1960-1970 г.г. Одним из первых к этой проблеме обратился Л.И.Уманский. Выделяя социально-психологические характеристики группового субъекта, он подчеркивал, что "психологическая структура контактной группы актуализируется и реализуется только в социальном взаимодействии, именно в нем группа реально и динамично функционирует".

Психологическая структура группового субъекта, с его точки зрения, может быть представлена "тремя блоками характеристик" [1, С.131].

Первый-"общественный " блок, включает в себя социальную направленность, организованность и подготовленность субъекта деятельности, отражая соответственно идеологическую, управленческую и профессионально-деловую сферы групповой жизнедеятельности.

Второй -"личностный" блок- объединяет интеллектуальную, эмоциональную, волевою коммуникативность, отражает три стороны сознания и соответствующие сферы жизнедеятельности входящих в группу личностей.

Третий-блок "общих качеств", были включены такие социально-психологические характеристики контактного группового субъекта, как интегративность, микроклимат, референтность, лидерство, интро- и интергрупповая активность.

Выделенные социально-психологические феномены, возникающие в процессе межличностного взаимодействия, могут найти применение при изучении этнических групп и сообществ. Так, <социальная направленность> может характеризовать социальную ценность принятых этнической группой целей, мотивов взаимодействия, ценностных ориентаций и групповых норм, т.е. идеологическую сферу группового сознания.<Организованность> этнической группы раскрывает ее способность к самоуправлению, оптимальным функционально-ролевым взаимоотношениям. "Подавленность" может рассматриваться как готовность членов этнической группы к тому или иному взаимодействию на основе необходимых для этого знаний, умений и навыков. "Интеллектуальная коммуникативность" может характеризовать межличностное восприятие, установление взаимопонимание между участниками процессе общения. "Эмоциональная коммуникативность" определяет эмоциональность межличностных связей членов группы, динамику эмоционального настроения и его потенциалы. "Волевая коммуникативность" рассматривается как способность этнической группы противостоять трудностям и препятствиям, как своеобразная стрессоустойчивость, надежность экстремальных ситуациях. "Интегративность" выступает мерой единства, слитности, общности членов этнической группы.<Микроклимат> определяет самочувствие каждого этнофора в группе, его удовлетворенность группой, комфортность в ней. "Референтность" означает степень принятия членами группы группового эталона, из идентификацию с эталоном групповых этнических ценностей."Лидерство"-влияние наиболее авторитетного этнофора на группу. "Интергрупповая активность" выступает мерой активности этнофоров.

Интергрупповая активность означает влияние одной этнической группы на иные. Другое направление исследований характеристик коллективного субъекта деятельности базируется на концепции деятельностного опосредования групповой активности, предложенной психологом А.В.Петровским(1973).

Согласно этой концепции, коллективный субъект выступает как иерархическая, организованная, многоуровневая система, состоящая из различных по степени опосредованности процессов совместной деятельности элементов. В качестве ведущего фактора становления и развития всех форм внутригрупповой активности является социально-значимая совместная деятельность

Социально- психологический анализ эффективной групповой деятельности показал, что влияние на ее успешность оказывают главным образом те изменения, которые происходят специфических отношениях, возникающих при совместной деятельности. Межэтническое взаимодействие в этом аспекте может быть представлено в виде активного и координированного сотрудничества, предполагающего ведущую роль занятий и целей доминирующей этнической группы в данном сообществе. На успешность деятельности группы должны оказывать влияние изменения, которые происходят не только в ее структурно формальных параметров но из специфических знаний о отношениях возникающих в процессе совместной коллективной деятельности.

Решая вопрос о соответствии системы критериев(показателей, признаков) эффективности деятельности группы, необходимо различать два уровня такого соответствия: нормативные и сверхнормативный, т.е. соответствие поведения и результатов деятельности членов группы только

правовым нормам и соответствие не только им, но и высшим морально-нравственным ожиданиям, не ставшим еще нормами для всех. Понятию "сверхнормативная активность группы", с нашей точки зрения, созвучен термин, введенный в употребление Л.Н. Гумилевым,- "пассионарность этноса (или образно, локомотив этногенеза [2, С.147]; как способность и стремление к изменению окружения. Импульс пассионарности бывает столь силен, что носители этого признака- пассионарии- не могут рассчитать последствий своих поступков.

Степени пассионарности различны, но для того, чтобы она имела видимые и фиксируемые историей проявления, необходимо много пассионариев, т.е. это признак не только индивидуальный, но и популяционный. Исходя из этого можно сформулировать и закон этногенеза: работа, выполняемая этническим коллективом прямо пропорциональна уровню "пассионарного напряжения", т.е. имеющийся в этнической системе пассионарности в зависимости от количества персон, составляющих этнос. В терминах социальной психологии пассионарность можно рассматривать как уровень активности этнического коллектива (сообщества), этнос в данном случае выступает субъектом коллективной жизнедеятельности со своим набором характеристик.

В качестве основных характеристик совместной деятельности, раскрывающих ее динамический (процессуальный) характер, исследователи, в частной социальной психологии, выделяют психовированность, организованность, пространственно-временное пребывание и функционирование членов коллектива, результативность совместной деятельности.

Рассмотрим структурные элементы социальной направленности этнического субъекта.

Целенаправленность может быть определена как характеристика этнического субъекта, отражающая его готовность к достижению групповых целей этносоциального взаимодействия. Цель взаимодействия является исходным пунктом развертывания всех форм внутригрупповой активности, это организующее и системообразующее начало взаимодействия. Цель взаимодействия можно рассматривать как феномен опережающего отражения, как идеальное представление будущего результата, которые определяют характер и способы этносоциального взаимодействия.

Мотивированность как характеристика этнического субъекта раскрывает особенности активного, заинтересованного отношения к этносоциальному взаимодействию. Она представляет собой особую сопряженность мотивов в конкретной социальной ситуации, процесс осознания субъектом потребности в достижении этносоциальных групповых целей.

Эмоциональность проявляется в отношении к взаимодействию и формируется под влиянием сложившихся обстоятельств, которые приобретают эмоциональную значимость для этнической группы (сообщества, коллектива) и избирательно вызывают позитивное или негативное отношение членов такой группы к различным сторонам взаимодействия. Эмоциональность субъекта выражается прежде всего в удовлетворенности членов группы реализацией этносоциальных целей.

Стрессоустойчивость как характеристика этнического субъекта обусловлена способностью субъекта согласованно и быстро мобилизовать эмоционально-волевой потенциал для противодействия различного рода деструктивным силам. Она обеспечивает степень включенности членов этнической группы в социальное взаимодействие, содержанием взаимодействия, адекватным отражением причин эмоциональной напряженности этнической группы своих функционально-ролевых обязанностей по нейтрализации дисфункции, подавлению деструктивных проявлений.

Интегративность раскрывает генезис интегративных процессов этических групп (коллективов, сообществ) и представляет несомненный теоретический и практический интерес, так как в социальном взаимодействии этнических субъектов наблюдается наличие двух социально-психологических процессов: интеграции и дифференциации. Интеграционные процессы обеспечивают необходимые для этноса монолитность, структурированность, согласованность, позволяющие рассматривать его как единое целое. Многие социальные психологи имеют тенденцию выводить особенность интеграционных процессов из группового общения и взаимодействия, в которых они видят сущность групповых явлений.

Общение как способ организации внутригруппового взаимодействия способствует проявлению интегративных феноменов этнического субъекта, таких, как психологический климат, межличностные отношения и т.д.

Взаимопроникновение различных культур, определенная стандартизация образа жизни, прогрессирующая урбанизация вызывают у разных народов стремление самоутвердиться в своих специфических культурно - психологических ценностях.

Культурное самоотожествление теснейшим образом связано с проявлением этического самосознания народов. Это специфическое этническое отражается в первую очередь в духовной культуре, в

повседневном быте народа, в его жизненных ориентациях, в неповторимом типе мировосприятия. Различные науки пытаются объяснить причины возникновения этических особенностей как некой "коллективной" психологии, определяющей поведение, эмоции и представления членов этноса. Ведь как отмечал В.Г.Белинский, «тайна национальности каждого народа заключается не в его одежде или кухне, а в их, так сказать, манере понимать вещи...»

В качестве определяющего фактора формирования этнопсихологического свойства народов, этнографы выделяют влияние культурной среды. Собственно культура начинается с того, что на поведение индивидов накладываются те или иные ограничения, так как целостность культурной среды предполагает выработку единых правил поведения, общей памяти, единой картины мира у представителей конкретного этноса. В процессе исторического развития каждый народ создает собственную однородную систему культурных ценностей, которые используются его членом для выражения своего мироощущения и этнического самосознания.

1. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии.- СПб., 2007.-223 с.
2. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера земли.- М., 1989.-543 с.

"ТРИАДА РИСКА" И ЕЕ СВЯЗЬ С СОСТОЯНИЕМ

ПСИХОСОМАТИЧЕСКОГО "RISK TRIAD" AND ITS RELATION TO

PSYCHOSOMATIC STATE OF HEALTH IN YOUTH

Мусина Т., Урмурзина Б.Г., Наурзалина Д. Г., Карабалина А.А.

Summary

The problem of "risk triad" and state of health in youth interconnection is considered. It is supposed, that in case self-evaluation and aspiration are in equal ratio - the increase of personal anxiety doesn't take place whereas the mismatch of the above formations is attended by its increase and this fact adversely affects state of health of young persons ("risk triad" psychosomatic disorders situation). Pupils of comprehensive schools at the age of 17-18, 48 persons altogether, took part in this research. It was revealed that in case of self-evaluation and aspiration levels correspondence medium and low personal anxiety values were obtained, as a rule. Divergence of high characteristics of the above formations is connected with the personal anxiety level increase that adversely affects state of young men' health.

Түйін

Тұлғаның өзін-өзі бағалауы мен дәмегөйлiктiң бiрдей деңгейiнде тұлғаның беймазальықтың өсу деңгейi байқалмайды, ал қарастырылып жатқан құрылымдардың жоғарлылығының келiспеушiлiгi оның ұлғаюымен байланыстылығы жеткiншек жастағы тұлғаның денсаулығына керi әсерiн тигiзедi (психосоматикалық бұзылулардың "тәуекелдiк үштiгi" жағдайы). Тұлғаның өзiн-өзi бағалауы мен дәмегөйлiгi деңгейiнiң сәйкестiгi жағдайында, әдетте тұлғалық беймазальықтың орташа және төмен белгiлерi байқалатындығы анықталды. Аталған құрылымдардың жоғары мәндерiнiң бөлiнуi тұлғаның беймазальық деңгейiнiң өсiмiмен байланысты болады, ал ол өз кезегiнде жеткiншектiң денсаулығына керi әсерiн тигiзедi.

Основной тенденцией современности является значительный рост заболеваемости пограничными психическими расстройствами [1]. Они представляют собой довольно обширную группу болезненных нарушений, объединенных общими признаками, прежде всего, взаимосвязь психических расстройств с вегетативными дисфункциями и соматическими проявлениями. По данным в Казахстане, число лиц с неврозами и расстройствами личности среди населения достигает 20-25% (2010 г.). Распространенность маскированных депрессий в общемедицинской сети по разным данным достигает от 8% до 44% [3], а терапевтами диагностируется только 10-30%. Распространенность среди населения психосоматических расстройств колеблется от 15 до 50%, а в общемедицинской практике от 5,1%-30 до 57-66,8% [4].

Структура заболеваемости изменилась в сторону болезней адаптации или психосоматических расстройств. Число больных с функциональными (психосоматическими) нарушениями среди контингента больных по данным разных авторов составляет от 16 до 68% [7]. Выборочные исследования контингента соматического стационара [8], что в 53,2% случаев соматические нарушения обусловлены психическими расстройствами.

Условно можно выделить следующие направления психосоматической медицины: психоаналитическое, экзистенциальное (антропологическое) и теория стресса Г. Селье.

При рассмотрении тревожности следует различать две ее формы - тревога как состояние и как свойство [1]. Деление тревожности на ситуативную (СТ) и личностную (ЛТ) прочно вошло в психологический обиход и стало весьма удобным не только в теории, но и в диагностической и экспериментальной практике [2]. СТ конгруэнтна временному эмоциональному состоянию, вызванному действием факторов, содержащих для индивида реальную или воображаемую опасность. ЛТ отражает довольно стабильное индивидуальное свойство, определяющееся тенденцией субъекта воспринимать угрозу собственной личности и готовностью реагировать на это повышением СТ в условиях даже небольшой опасности или напряжения [3]. Иначе говоря, тревожность как свойство описывает относительно устойчивые индивидуальные различия в склонности индивида испытывать состояние тревоги [4]. Относительно соотношения двух названных форм тревожности указывается, что генетически первичной следует считать СТ, вторичной - ЛТ [5]. Жизненный опыт человека, фиксирующий частоту и интенсивность испытываемых состояний тревоги, непосредственно влияет на формирование тревожности как черты личности; ЛТ же определяет особенности функционирования СТ при ее актуализации и, значит, выступает базовой в подобном случае [6].

Повышенная тревожность возникает и реализуется в результате сложного взаимодействия когнитивных, аффективных и поведенческих реакций, провоцируемых при воздействии на человека различных стрессов [1]. В психологии выделяют множество факторов, обуславливающих тревожность [11], среди них выделяют такие, как вероятная неспособность субъекта реализовать значимые устремления в будущем [7]; угроза престижу самооценки в ситуации межличностных отношений [8]; расхождение между самооценками и оценками окружающих [9].

Тревожность как черта личности связана с генетически детерминированными свойствами функционирующего мозга человека, обуславливающими постоянно повышенный уровень эмоционального возбуждения. Данная форма тревожности, наряду с повышенной СТ, вызываемой различными стрессорами, приводит к усилению стресса, развитию дистресса и разнообразных психосоматических заболеваний [10]. Предполагается, что при длительном стрессе происходят адаптационные перестройки функциональных систем, иногда крайне тяжелые и неблагоприятные для здоровья человека [8]. Рассмотрим этот механизм более подробно.

Британский нейрофизиолог Дж. Грей считает, что тревога предполагает стимуляцию и одновременное торможение защитной реакции. Основной элемент беспокойства - подготовка к бегству или отражению - в нейрофизиологическом плане ассоциируется с конфликтом между загрузкой защитного механизма и его торможением [11]. Мозговые структуры, отвечающие за проявление тревожности, - это отделы верхнего ствола и лимбической области. При патологическом возбуждении этих систем отмечаются симптомы повышенной возбудимости, тревожности, высокой отвлекаемости любыми раздражителями [12]. Уточняется, что особая роль в возникновении тревоги принадлежит гипоталамическим структурам [13]. Гормоны гипоталамуса катехоламины подавляют деятельность внутренних органов и стимулируют гипофиз к выработке эндорфинов и адренокортикотропных гормонов. Эндорфины подавляют боль, адренокортикотропные гормоны стимулируют секрецию глюкокортикоидов, которые в свою очередь подавляют деятельность многих энергоемких систем организма, в частности, угнетают процесс регенерации тканей и иммунные процессы (Sapolsky, 1998; цит. по [14]). Приводятся и экспериментальные данные, указывающие на изменения или сдвиги в крови под влиянием сильного эмоционального возбуждения, например, уменьшение лимфоцитов, гемоглобина и др. [15]. Отмечается, что даже слабый стресс влияет на иммунитет (Cohen et al., 1996; цит. по [16]). Многочисленные данные свидетельствуют, что стресс может влиять на начало и течение различных инфекций и даже обычной простуды (Elliot et al., 1983; цит. по [6]). Указывается, что если человек длительно испытывает тревогу, то у него больше шансов заболеть ОРЗ, гриппом или подхватить кишечную инфекцию [17]. Изучением психологических факторов, поддерживающих или подавляющих иммунитет, занимается новая область знания - психонейроиммунология [18].

Тревога, стресс влияют не только на иммунные процессы, но и на другие системы организма. А. М.

Прихожан отмечает, что у высоко тревожных школьников средних и старших классов (13 - 17 лет) возникает вегетососудистая дистония (ВСД) и другие расстройства [14]. Возбуждение симпатической системы ведет не только к увеличению частоты сердцебиений, силы сердечных сокращений, повышению кровяного давления, но и к сужению кровеносных сосудов в органах брюшной полости [15]. Поскольку активность симпатического отдела нервной системы в фазе тревоги гонит кровь к мышцам, внутренние органы, в том числе и желудок, некоторое время недостаточно снабжаются кровью. В результате на небольших участках желудка клетки умирают.

Поскольку одним из этиологических факторов тревожности и, вторично, некоторых заболеваний может выступать некогерентный тип соотношения СО и УП, отражающий специфический вид внутриличностного конфликта [4, 5], представляется весьма важным изучение вопроса о том, возможна ли связь "триады риска" психосоматических расстройств и состояния здоровья в юности.

Данные проведенного эмпирического изучения особенности эмоциональной сферы женщин и мужчин юношеского возраста (48 человек, средний 16,5 лет) с различными заболеваниями нервной системы, позволяют констатировать следующие результаты.

При изучении степени депрессии были выявлены следующие особенности (см. табл. 1)

Таблица 1 – Показатель степени депрессии по методике В.А Жмурова (в %)

Показатели	Гипотимия		Дисфория		Растерянность		Тревога	
	кол-во	%	кол-во	%	кол-во	%	кол-во	%
	23,3	%	16,6	%	23,3	%	36,6	%

Процент по показателю «Апатия у женщин и мужчин с различными заболеваниями нервной системы с нарушением не выявлен. Гипотимия (23,3%), это значит что у женщин и мужчин может наблюдаться сниженное настроение, аффективная подавленность в виде опечаленности, тоскливости с переживанием потери, безысходности, разочарования, обреченности, ослабления привязанности к жизни. Положительные эмоции при этом поверхностны, истощаемы, могут полностью отсутствовать. Степень депрессии «Дисфория» у больных с заболеваниями нервной системы (16,6%), это говорит, о том что присутствует состояние депрессии как: мрачность, озлобленность, враждебность, угрюмое настроение с ворчливостью, недовольством, неприязненным отношением к окружающим, вспышками раздражения, гнева, ярости с агрессией и разрушительными действиями;

Степень депрессии «Растерянность» (23,3%), это значит что у испытуемых чувство неумения, беспомощности, непонимания самых простых ситуаций и изменение своего психического состояния. Типичны сверхизменчивость, неустойчивость внимания, вопрошающее выражение лица, позы и жесты озадаченного и крайне неуверенного человека. Тревога (36,6%), поэтому у пациентов, с заболеваниями нервной системы, неясное, непонятное самому человеку чувство растущей опасности, предчувствия катастрофы, напряженное ожидание трагического исхода; страх отсутствует.

При изучении уровня тревожности были выявлены следующие особенности (см. табл.2)

Таблица 2 – Показатели измерения уровня тревожности по Тейлору в адаптации Т.А. Немчиновой (в %)

Показатели	Высокий		Средний (к высокому)		Средний (к низкому)	
	кол-во	%	кол-во	%	кол-во	%
	26,6	%	50	%	20	%

Из таблицы видно что «очень высокий уровень тревожности» не выражен; высокий уровень тревожности (26,6%);средний уровень тревожности (к высокому) у женщин и мужчин с различными неврологическими заболеваниями (50%); средний уровень тревожности (к низкому) (20%); низкий уровень тревоги отсутствует.

При изучении сопротивляемости стрессу были выявлены следующие особенности (см. табл.3).

Таблица 3 – Показатели сопротивляемости стрессу по методике Холмса и Раге (в %)

Показатели	Высокая		Пороговая		Низкая	
	кол-во	%	кол-во	%	кол-во	%
	66,6	%	13,3	%	20	%

Из таблицы 3 мы можем увидеть, что высокий уровень сопротивляемости стрессу у женщин и мужчин с различными заболеваниями нервной системы (66,6%); пороговая степень сопротивляемости стрессу (13,3%); низкая степень сопротивляемости стресса (20,0%).

При изучении индивидуально – психологических черт личности были выявлены следующие особенности (см. табл. 4)

Таблица 4 – Показатели выраженности индивидуально- психологических черт личности по методики Айзенка – EPQ (в %)

Показатели	Психотизм		Экстраверсия- интроверсия		Нейротизм	
	кол-во	%	кол-во	%	кол-во	%
	6,6	%	36,6	%	60	%

Из таблицы 4 видно что, процент психотизма (6,6%), это значит, что у испытуемых с различными заболеваниями нервной системы есть склонность к асоциальному поведению, неадекватности эмоциональных реакций, высокой конфликтности, неконтактности, эгоцентричности, эгоистичности, равнодушию; шкала экстраверсии-интроверсии (36,6%), это значит данная группа испытуемых экстраверты – у них отмечают общительность, широкий круг знакомств, необходимость в контактах, а интроверт - это спокойный, застенчивый, склонный к самоанализу, сдержанный и отдален от всех - кроме близких друзей; нейротизм (60%), это характеризует эмоциональную устойчивость или неустойчивость, выражается в чрезвычайной нервности, плохой адаптации, склонности к быстрой смене настроений, чувстве виновности и беспокойства, озабоченности, депрессивных реакциях.

Как видно из проведенного нами исследования существуют определенная взаимосвязь между уровнем тревожности личности и течением психосоматического заболевания, что сказывается на внутреннем состоянии больного.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Араkelов Г. Г., Лысенко Н. Е., Шотт Е. К. Психофизиологический метод оценки тревожности // Психол. журн. 1997. Т. 18. N 2. С. 102 - 113.
2. Березин Ф. Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. Л.: Наука, 1988.
3. Бороздина Л. В., Залученова Е. А. Увеличение индекса тревожности при расхождении уровней самооценки и притязаний // Вопросы психологии. 1993. N 4. С. 104 - 113.
4. Бороздина Л. В. Теоретико-экспериментальное исследование самооценки. Дисс. ... докт. психол. наук. М.: МГУ, 1999.
5. Бороздина Л. В. Исследование уровня притязаний. М.: Учебно-методический коллектор "Психология", 2000.
6. Вейтен У., Ллойд М. Стресс и его эффекты // Общая психология. Тексты / Под ред. В. В. Петухова. М: Генезис, 2002. Т. 2. Кн. 1. С. 501 - 542.
7. Глейтман Г., Фрийдлунд А., Райсберг Д. Основы психологии / Под ред. В. Ю. Большакова, В. Н. Дружинина. СПб.: Речь, 2001.
8. Данилова Н. Н., Крылова А. Л. Физиология ВНД. М.: МГУ, 1989.
9. Забродин Ю. М., Бороздина Л. В., Мусина И. А. К методике оценки уровня тревожности по характеристикам временной перцепции // Психол. журн. 1989. Т. 10. N 5. С. 87 - 94.
10. Изард К. Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 1999.
11. Левитов Н. Д. Психическое состояние беспокойства, тревоги // Вопросы психологии. 1969. N 1. С. 131 - 137.
12. Лурья А. Р. Лекции по общей психологии. СПб.: Питер, 2004.
13. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. СПб.: Речь, 2004.
14. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. М.: Московский психолого-социальный институт - Воронеж: Изд-во НПО "МОДЕК", 2000.
15. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Под ред. О. В. Овчинниковой. М., 1979.
16. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.: Питер - М.: Смысл, 2003.

17. SPSS: искусство обработки информации / Под ред. А. Бююля, П. Цёфеля, В. Е. Момота. М., 2002.

18. Ader R., Cohen N. Psychoneuroimmunology: conditioning and stress // Annual review of psychology. 1993. V. 44. P. 53 - 85.

Место работы: Актюбинский региональный государственный университет им. К. Жубанова.

Должность: Мусина Т. – магистрант 2 курса.

Наурзалина Д.Г. – Доктор PhD в области психологии, доцент кафедры специальной психологии и педагогики., dannulya@gmail.com

Карабалина А.А. – кандидат психологических наук, доцент кафедры специальной психологии и педагогики.

Урмурзина Б.Г. – кандидат психологических наук, доцент кафедры специальной психологии и педагогики.

ИЗУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ТУРЦИИ (1923-2013)

Ремзи Адсыз

Аспирант Бишкекского Гуманитарного Университета

Түйін

Мақалада 1923-2013 жылдар аралығында Түркия Республикасында шетел тілін оқытудың тарихы және оны тиімді оқыту әдістері мен жүйесі талданған. Түрлі тарихи кезеңдердің шетел тілін үйренуге ықпалы қарастырылған. Көрсетілген жылдардағы оқушылардың оқу жетістіктері мен шетел тілін оқуға деген қызығушылықтарының пайыздық көрсеткіштері кесте арқылы берілген.

Summary

The advantages of knowing foreign languages are many such as a lifelong ability to communicate with people from other countries, improved overall school performance, problem-solving, to score higher on standardized tests and enhance our economic competitiveness abroad, and maintain our political and security interests. The Turkish government knows the advantages of that because of that The government follows the developments all over the world and tries to have the best curriculum for teaching foreign languages for the citizens.

Основатель нового турецкого государства, Ататюрк, для того, чтобы после войны создать современную Турцию, начал работу над ликвидацией тех предприятий, которые работали ещё в прошлом веке, также он внедрял новшества почти в каждую отрасль. Даже если в мире и в Турции с распространением течения национализма не уделялось достаточного внимания обучению иностранного языка, то в последующие года над этим было сделано много работ. Ататюрк был тем важным лидером, который знал особенность иностранного языка в достижении уровня современных государств.

Новое правительство в целях основания современного государства принял закон об «Объединении Обучения» 1924 году 3 марта в Национальном правительстве Турции. С появлением этого закона были ликвидированы медресе и все школы, входящие в состав Турецкой Республики, стали подчиняться Министерству Образования. Таким образом, это обеспечило учебным заведениям объединиться и получить национальный статус».¹

Обучение на арабском и персидском языках прекратилось, которые достаточно длительное время преподавалось в османских учебных заведениях как иностранный язык, а вместо них стали преподавать западные языки, как немецкий, французский и английский языки. Обучение английского языка в качестве иностранного, пришло ещё в позднее время. После оглашения Республики (1923) арабский язык

¹ http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/egitim/tevhidi_tedrisat.htm

преподавался только в лицеях Имама Хатип. Только в этих школах арабский язык занимал место среди профессиональных уроков.²

Ататюрк просил поддержки народа для того, чтобы дети обучались и заложил основу турецким школам. В первую очередь, в целях «избавить детей Турции от обучения иностранного языка в иностранных школах» в 1928 году 31 января основал Фонд Образования Турции, и 1928-1934 годы появилась нынешний колледж ФОТ. 1951-1952 гг. этот колледж обучал английскому языку усиленным режимом, а после, уроки полностью перешли на английский язык.³

Новые поиски в области образования в Турции, в частности, началось после Первой Мировой Войны. Преподаватели (профессоры, Dewey, Malche), которых пригласили из-за границы в период реформ университетов в 1933 году, осуществили широкое исследование в Турции и направили отчёт в правительство того времени. Наряду с этими отчётами и взглядами профессоров, параллельным образом осуществлялся ряд многих деятельности. Преподаватели, которые спаслись бегством от Гитлера в Германии, были доставлены в Турцию, таким образом, начали преподавать, в качестве ассистента, знающие иностранный язык. Но когда стало понятно, что это не эффективно появилась необходимость придать огромное значение обучению иностранного языка в средних школах. В то время была большая проблема, это – отсутствие упорядоченного предприятия, который бы, обучал учителей иностранного языка. Эта проблема существует и на сегодняшний день.⁴

Таблица 1937-1938 гг.

График распределения уроков на неделю в лицеях и в общих средних школах.

Название предметов	Классы					
	Средняя школа			Лицей		
				Литература Естественные науки		
		3	1	2	3	3
Турецкий язык		4	см. Литература			
История		2	2	2	3	1
География		2	2	2	1	1
Родинаведение		2	-	-	-	8*
Математика		4	5	4	2	2
Естественные науки и химия		3	см. Химия			
Физика		-	2	2	1	-
Биология и защита здоровья		3	-	-	-	1
Естественные науки		-	3	2	1	3
Иностранный язык		4	5	5	5	-
Письмо		1	1	-	-	-
Гимнастика		1	-	1	1	2
Рисование		1	-	-	-	1
Музыка		2	2	-	-	-
Военная подготовка (для мальчиков)		1	1	2	2	-
Военная подготовка (для девочек)		-	-	1	1	-
Шитьё-кройка (для девочек)		-	-	-	-	-
Управление домом		1	-	-	-	-
Забота о ребёнке (для девочек)		1	-	-	-	-

² Özcan Demirel, “İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi”, Milli Eğitim Basımevi, s. 9, İstanbul, 1999

³ Mustafa Durmuş ÇELEBİ, Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi, <http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi>

⁴ Ömer Demircan, “Türkiye’de Yabancı Dil”, Remzi Kitap evi, s.106, İstanbul, 1988

Свободное время (для мальчиков)			-	-	-	-	-
Химия			-	2	2	1	2
Химическая лаборатория			-	1	1	½	1
Лаборатория (для девочек)			-	1	1	1	1
Лаборатория физики			-	1	1	½	1
Литература			-	3	3	5	2
Философия и социология			-	-	-	7**	3 ***
Психология			-	-	2	-	-

* - Алгебра 2 ч., геометрия 2 ч., теоретическая арифметика 1 ч., тригонометрия 1 ч., механика 1 ч., космография 1 ч.

** - Философия 3 ч., логика 2 ч., социология 2 ч.

*** - Социология 2 ч., логика 1 ч.

По исследованию выше указанной таблице расписания уроков⁵ в лицеях и в средних школах, можно заметить, что уроков иностранного языка не мало. В шестых классах уроков иностранного языка 5 часов, в седьмых классах – 4, в восьмых классах – 4, в девярых, десятых, одиннадцатых и в гуманитарных классах – 5, в классах естественных наук – 3.

В 1956 году только в одном единственном лицее Галатасарай уроки преподавались на иностранном языке, но с этого началось основание новых видов школ под названием колледж (затем появился лицей Анadolу). В 1974-1975 учебные годы лицеев, дающие образование на иностранном языке возросло до 12, а в 1982-1982 учебные годы возросло на 23.⁶

Из-за того, что не давали разрешения на основание специальных иностранных школ, обучающихся на иностранном языке в период Республики, в этих школах, в то время не было никаких развитий. По сравнению с специальными иностранными школами, которые осуществляли учебный процесс в 1974-1975 учебные годы, в Турции число средних школ составляет 33, среди них 13 лицеев, 2 профессиональных лицей и 18 средних школ. В меньшинстве 12 лицеев, один профессиональный лицей и 17 средних школ, что вместе составляет 30.⁷

В колледже Анкара в 1951-1952 гг. уроки проводились на иностранном языке в усиленном режиме, в последующие годы это распространилось по всей стране, и впоследствии по всей Турции открылись школы с усиленным обучением иностранного языка.⁸

На сегодняшний день средних школ, которые используют разные программы в обучении иностранного языка, можно поделить на нижеследующие группы. Эти группы указаны ниже.

Школы, обучающие иностранному языку в нормальном режиме. В школах, входящие в эту группу, урок иностранного языка проводится как нормальный предмет и количество часов уроков за неделю составляет 3, в большинстве случаев количество уроков не должно превышать 5 часов. Согласно этому в эту группу входят все официальные лицей среднего уровня. В этих школах немецкий, английский, французский языки считаются обязательными предметами. Из профессиональных лицеев в лицее Имама Хатип обучаются эти же языки, и арабский язык обучается в качестве профессионального урока.

Школы, обучающие иностранный язык в усиленном режиме. В школьных программах, которые входят в эту группу, иностранный язык преподаётся как нормальный урок, но количество часов составляет 8, в большем случае – 10. Остальные уроки проводятся на турецком, но только уроки иностранного языка, по сравнению с школами, с нормальным режимом, ещё больше. Во всех этих школах усиленным уроком считается английский язык, немецкий и французский языки, в рамках лицеев, преподаются как вспомогательным и выборочным уроком. В связи с тем, что в этих лицеях требовался иностранный язык, эти школы в скором времени перешли на школы, обучающие предметы на

⁵ Yahya Akyüz, “Türk Eğitim Tarihi”, Alfa Basım Yayım Dağıtım, s.307, İstanbul, Mart 1999

⁶ Özcan Demirel, “İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi”, Milli Eğitim Basımevi, s. 20, İstanbul, 1999

⁷ Özcan Demirel, “İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi”, Milli Eğitim Basımevi, s. 20, İstanbul, 1999

⁸ A.g.e., стр. 22

иностранном языке.⁹

Школы, обучающие на иностранном языке. По сравнению с другими школами, урокам иностранного языка в этих школах, которые относятся к этой группе, выделяется ещё больше часов. В целях развития деятельности естественные науки и урок математики преподаются на иностранном языке, а остальные уроки на турецком. На сегодняшний день действующая программа подготовительного года в этих школах появилась в связи с полным использованием восьмилетнего обучения в 1988-1989 гг.¹⁰

В 1988-1989 учебный год в тех школах, были внесены изменения в программу обучения иностранного языка под названием «*Basamaklı Kur Sistemi*» (ступенчатая курсовая система). Согласно этой системе, уроки иностранного языка считались обязательными в первых классах, а в последующих классах, а также в лицеях, это было предмет по выбору. Полученные баллы не влияли на переход с одного класса на другой. После того, как эта система использовалась один год, урок иностранного языка снова вошел в состав обязательных предметов.¹¹

В 1997 году восьмилетнее обучение применяло 4036 законов. Таким образом, в официальных и специальных школах, обучающих на иностранном языке, был ликвидирован подготовительный год. Программа языкового обучения на английском языке, которая начала преподавать уроки в четвертом классе, не менее 2 часов за одну неделю, в лицеях эта программа длилась до третьего класса. Вместе с ликвидированием подготовительного года на иностранном языке, которого нужно было пройти перед вступлением в среднюю школу, началось функционирование подготовительных экзаменов а подготовительный год определили перед вступлением в лицей. Таким образом, была поставлена цель преподавание и распространение уроков иностранного языка на пять лет, в подготовительных программах, которые определились перед вступлением в среднюю школу, за все годы начального образования.¹²

Впоследствии, в нижеуказанной программе уроков¹³ видно, что в 1997 году обязательный урок иностранного языка опустился до 4 класса.

Расписание уроков за неделю в начальной школе

Предметы		Классы							8
		1	2	3	4	5	6	7	
Обязательные предметы	Турецкий язык	1	1	1					5
	Математика								4
	Знания про жизнь								
	Естественные науки и технология								4
	Социальные науки								
	История революции Турецкой Республики и Кемализм								2
	Иностранный язык								4
	Культура религии и знания нравственности								2
	Визуальное искусство								1
	Музыка								1
	Физическая культура								2
	Технология и дизайн								2
Безопасность транспорта					*				
Деятельность гида / Социальная деятельность								1	
Сумма часов обязательных предметов		5	5	5	6	6	9	9	8
ЫБ	Иностранный язык								1

⁹ A.g.e., стр. 23

¹⁰ A.g.e., стр. 23

¹¹ Yahya Akyüz, "Türk Eğitim Tarihi", Alfa Basım Yayım Dağıtım, s.307, İstanbul, Mart 1999

¹² İlke Büyükduman, "Yabancı Dil Öğretimi", <http://www.academia.edu/2310894/>

¹³ http://www.egitimvezuat.com/index.php/201008021367/Resmi-Yazi/2010-2011-lkoeremortaerem-ders-zelgeler-ve-Yabancı_Dil_Oğretimi_2012-2013aciklamalar.html

Художественная деятельность									1
Спортивная деятельность									1
Обучение размышлению									1
Культура народа									1
Грамотность в СМИ									1
Шахматы									1
Гражданство и обучение демократии **									1
Сельскохозяйственная деятельность									1
Количество часов выборочных предметов									2 ***
Вольные деятельности									
Сумма количеств часов	0	0	0	0	0	0	0	0	3

Согласно закону 32 от 30 марта 2000 года, который был подписан Советом по обучению и воспитанию, деятельность обучения иностранного языка в третьих классах может воспользоваться программами обучения иностранного языка с 4 и 5 классов. На уроках иностранного языка выбирают один язык из немецкого, арабского, китайского, английского, испанского, итальянского, японского и русского языков, и уроки проводятся на этом языке.

Согласно этой программе, в начальной школе, начиная с 4 класса, предоставляется место обязательным предметам. Начиная с этого же класса, предоставляется место и второму иностранному языку или обязательным предметам в целях усиленного режима.¹⁴ В этой программе ученикам предоставлена возможность выбрать второй иностранный язык, которому будут обучаться 1 час в неделю.

Согласно постановлению Совета по обучению и воспитанию в Турции, начиная с 2005-2006 учебного года, в начальных школах предметные уроки будут преподаваться предметниками. Урок английского языка в 4 и 5 классах будут преподавать предметники.¹⁵

Обучению иностранного языка в начальной школе будет уделяться особое внимание. Но в случаях невозможности обеспечения необходимости со стороны учителей, эти уроки могут проводиться путём обмена уроков со стороны классных учителей, которые получили высшее образование в этой области или со стороны учителей, которые получили сертификат на эту должность и работают классными учителями. Если и это невозможно, то все уроки будет преподавать классный учитель.¹⁶

По недавним исследованиям, согласно по нижеуказанному графику¹⁷, соотношение обучения английского языка в турецких школах достаточно высоко.

Серия 1

Первая ступень начального образования

150,000 %				
100,000 %				
50,000 %				
0,000 %				
Серия 1	Русский язык	Английский язык	Французский язык	Немецкий язык
	0,013 %	99,946 %	0,0005 %	0,036 %

В 2004-2005 учебных годах в первой ступени начальной школы соотношение изучения иностранного языка выглядит так: немецкий язык 0,036, французский язык 0,005, английский язык 99,9, русский язык 0,013.

Вторая ступень начальной школы

¹⁴ http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_1.html

¹⁵ Hidayet TOK, Sebahattin ARIBAŞ, "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Yabancı Dil Öğretimi", İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 15, s:205-227 Bahar 2008

¹⁶ <http://egitimedair.net/index.php/egitim-ogretim/2310-meb-ilkogretim-kurumlari-yonetmeligi>

¹⁷ Hidayet TOK, Sebahattin ARIBAŞ, "Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Yabancı Dil Öğretimi", İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 15, s:209, Bahar 2008

150,000 %				
100,000 %				
50,000 %				
0,000 %				
Серия 1	Русский язык	Английский язык	Французский язык	Немецкий язык
	0,019 %	99,364 %	0,109 %	0,507 %

В 2004-2005 учебные годы во второй ступени начальной школы соотношение обучения иностранного языка таковы: немецкий язык 0,507, французский язык 0,109, английский язык 99,3 и русский язык 0,019.

Вторая ступень в средних школах (лицей)

100,000 %						
80,000 %						
60,000 %						
40,000 %						
20,000 %						
0,000 %						
Серия 1	Латинский язык	Японский язык	Русский язык	Английский язык	Французский язык	Немецкий язык
	0,018 %	0,011 %	0,020 %	91,935 %	0,643 %	5,962 %

В 2004-2005 учебные годы во второй ступени средних школ (лицей) соотношение является таким: немецкий язык 5,962, французский язык - 0,643, английский язык - 91,9, японский язык - 0,011, латинский язык - 0,018, русский язык - 0,020. (Министерство Образования Турции. Статистика 2005). Эти показания были выявлены путём разделения общего соотношения студентов, изучающих иностранный язык.

Впоследствии с законом восьмилетнего обязательного обучения, в 1997 году по произведенным изменениям, начальная и средняя школа, которые были объединены под одним названием начальное образование, в 2012 году снова были разделены на 4 года. Средние школы, в особенности лицеи, были урегулированы на 4 года.

Турция, которая всячески стремится объединиться с Европой, все программы образования урегулировала по этому пути, и с каждым днем становится все ближе к Европе. На сегодняшний день обучению иностранному языку придают огромное значение и согласно изменениям в программе на 2004-2005 учебные годы количество часов иностранного языка были изменены. А также, обязательный урок иностранного языка был опущен до 2 класса и вместе с этим, путём выборочного урока была представлена возможность повысить количество часов иностранного языка.

Расписание уроков на неделю в средних и начальных школах

Предметы		Классы							
		Начальная школа				Средняя школа			
		1	2	3	4	5	6	7	8
Обязательные предметы	Турецкий язык	1	1					5	5
	Математика	5	5					5	5
	Уроки жизни	4	4						
	Естественные науки							4	4
	Социальные науки							3	
	История революции Турецкой Республики и Кемализм								2
	Иностранный язык		2					4	4
	Культура религии и уроки нравственности							2	2
	Визуальное искусство	1	1					1	1
	Музыка	1	1					1	1
	Игры и физические упражнения	5	5						
	Физическая культура							2	2

	Технология и дизайн							2	2			
	Безопасность транспорта											
	Информатика и программное обеспечение											
	Деятельность гида и планирование карьеры								1			
	Права человека, гражданство и демократия											
Всего обязательных предметов		6	2	8	2	8	0	9	9	9	2	2
Религия, нравственность и ценности	Изучение Коран (4)									2	2	
	Жизнь пророка Мухаммеда (4)									2	2	
	Основные знания о религии (2)									2	2	
Язык и его значение	Чтение (1)											
	Грамотность и письменность (4)									2	2	
	Нынешние языки и говоры (4)									2	2	
	Коммуникация и знания разговора (1)									2	2	
Иностранный язык	Иностранные языки (утвержденные постановлением Советом Министров) (4)									2	2	
Естественные науки и математика	Применение наук (4)									2	2	
	Применение математики (4)									2	2	
	Природоведение (1)									2	2	
	Информатика и программное обеспечение (2)									2	2	
Искусство и спорт	Визуальное искусство (рисование, традиционные искусства, пластические искусства и т.д.) (4)							(4)	(4)	2	2	
	Музыка (4)							(4)	(4)	2	2	
	Спорт и физические упражнения (строятся модули по области)							(4)	(4)	2	2	
	Драма (2)											
	Игры на размышления (4)									2	2	
	Народная культура (1)									2	2	
Социальные науки	Медиа грамотность (1)									2	2	
	Юридика и справедливость (1)									2	2	
	Уроки размышления (2)									2	2	
	Количество часов выборочных предметов									6	6	
Свободные деятельности		4	2									
Всего уроков		0	3	0	3	0	0	5	5	5	3	3

В пятом классе достаточно того, чтобы зарегистрироваться на 4 часа выборочного урока и на 20 часов

уроков, как турецкий язык, математика, естественные науки, социальные науки, культура религии и уроки нравственности. В школах с условиями и возможностью, по желанию можно выбрать урок иностранного языка до 18 часов. В школах, где используется эта программа, придается значение на подготовленность учеников и опираясь на программы иностранного языка, используемый на сегодняшний день и, который был утвержден Советом по обучению и воспитанию, могут использоваться образовательные программы, подготовленные Советом учителей.¹⁸

Обучению иностранного языка в начальной школе будет уделяться особое внимание. Но в случаях невозможности обеспечения необходимости со стороны учителей, эти уроки могут проводиться путём обмена уроков со стороны классных учителей, которые получили высшее образование в этой области или со стороны учителей, которые получили сертификат на эту должность и работают классными учителями. Если и это невозможно, то все уроки будет преподавать классный учитель.¹⁹

В начальных, средних и более распространенных заведениях уроки, как история революции в Турции и Кемализм, турецкий язык и литература, история, география, социальные науки, культура религии и уроки нравственности, которые объединяют в себе революции и принципы Ататюрка и его размышления, не преподаются на иностранном языке. А также сюда входят и уроки, связанные с турецкой культурой. Ученики, на протяжении обучения, домашние задания и исследования по урокам выполняют на турецком языке.²⁰

Турки в разные периоды, из-за политических, экономических и религиозных влияний, изучили различные религии. Поначалу, из-за соседства с Китаем и торговыми отношениями влиял китайский язык, затем с принятием Ислама – арабский язык. В 1500 году впоследствии с соседством и торговыми отношениями началось влияние персидского и итальянского языков, затем в 18 и 21 вв. из-за экономических и политических отношений влиял французский язык, за ним же и немецкий. На сегодняшний день заметно влияние английского языка на 99 %, а также из-за туристических и политических отношений заметен рост влияния русского языка. Турецкая Республика со времён Османского государства старается сблизиться с западом и поэтому, в целях присоединиться к ЕС провел ряд изменений. Цель ЕС считается научить каждого гражданина свободно разговаривать самой малость на 3 языках, и эти же требования старается воплотить в реальность и Турция, поэтому государство провело ряд реформа.

Согласно образовательным программам ЕС, программы иностранного языка постоянно контролируются и обновляются. Как и в мире и в нашей стране английский язык считается популярным. Несмотря на все старания, к сожалению, в нашей стране в области обучения иностранного языка успехов никаких нет. Но, несмотря на все проблемы, поиски в этой области продолжаются, и проблемы решаются. Для ещё более успешного обучения иностранному языку, по направлению к политике образования ЕС проводятся обновления и изменения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ :

1. Hidayet TOK, Sebahattin ARIBAŞ, “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Yabancı Dil Öğretimi”, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 15, s:205–227 Bahar 2008
2. İlke Büyükduman, “Yabancı Dil Öğretimi”, <http://www.academia.edu/2310894/>
3. Mustafa Durmuş ÇELEBİ, “Türkiye’de Anadili Eğitimi Ve Yabancı Dil Öğretimi” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21(285-307 s.), 2006/2
4. Ömer Demircan, “Türkiye’de Yabancı Dil”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988
5. Özcan Demirel, “İlköğretim Okullarında Yabancı Dil Öğretimi”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1999
6. Yahya Akyüz Türk Eğitim Tarihi Alfa Basım Yayım Dağıtım Mart 1999 İstanbul
7. Resmi Gazete. “Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi Kanunu, 19.10.1983 / 18196
8. http://www.egitimmezuat.com/index.php/201008021367/Resmi-Yazi/2010-2011-ilkogretimortaoeremders-cizelgeler-ve-Yabancı_Dil_Ogretimi_2012-2013aciklamalar.html
9. <http://egitimedair.net/index.php/egitim-ogretim/2310-meb-ilkogretim-kurumlari-yonetmeligi>
10. <http://mezuat.meb.gov.tr/html/136.html>
11. http://mezuat.meb.gov.tr/html/26184_1.html
12. <http://www.mebpersoneli.com.tr/egitim/2013-2014-ogretim-yili-haftalik-ders-cizelgesi-h86459.html>

¹⁸ <http://www.mebpersoneli.com.tr/egitim/2013-2014-ogretim-yili-haftalik-ders-cizelgesi-h86459.html>

¹⁹ <http://egitimedair.net/index.php/egitim-ogretim/2310-meb-ilkogretim-kurumlari-yonetmeligi>

²⁰ <http://mezuat.meb.gov.tr/html/136.html>

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДАҒЫ ЗАТТЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТАНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТАЛАПТАРЫ

Аймағамбетова Қ.А

п.ғ.д., профессор

Какежанова.М

МДОТ мамандығының 2- курс магистранты

Алматы қ., ҚазмемқызПУ

Резюме

В данной статье рассматриваются важность правильной организаций предметно-развивающей среды в дошкольных предприятиях. Проблемность предметной среды, предметной ситуации порождает у детей вопросы, питает их инициативу, воображение, побуждает к творчеству. А так же представлены основные требования оборудованию, игровым материалам для детей. Освещается вопрос необходимости учитывать индивидуальность каждого ребенка в зависимости по возрасту.

Summary

The correct organization of subject-development surroundings for Kids in pre-school institutions is discussed in this article. Subject-development surrounding helps to kids motivate their imagination and create the interests to the art. The main requirements to the equipments and game's subjects is also described in article. Necessity to take into account the individuality of all kids and is taken up.

Мектепке дейінгі балалардың тұлғасының негізгі құралдарының бірі – орта. Орта бала үшін жаңа білім мен әлеуметтік тәжірибенің көзі. Мектепке дейінгі ұйымның тұтас педагогикалық үрдісінде дамытушы ортаның ролі орасан зор. Л.Новоселованың пікірінше, дамытушы заттық орта балалардың дербес шығармашылық және ойын әрекеттерін ұйымдастыру үшін қажетті материалдар, ойыншықтар, құралдар, іс-әрекетінің материалдық нысаналардың жүйесі. Оның басты бағыттарының бірі балаларды әлеуметтендіру және оған сәйкес заттық дамытушы орта құру. «Заттық ортаны» осылайша игерудің баланың тұлғалық жағын дамыту, бұйымдық әлемге шығармашылық көз қарасын ояту үшін зор маңызы бар. Баланы әлеуметтендіруде дамытушы заттық ортаны құрудың педагогикалық талаптарға сәйкестігі болашақтың зерттеу мәселесі деп есептейміз.

Баланы жан-жақты тәрбиелеу, оның дүние танымын жетілдіру, заттық орта туралы түсінік ой-өрісін дамытып, еңбекке баулу балабақшалардағы барлық топтарға бірдей ортақ міндеттер.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ой-өрісін кеңейтудің негізі айналадағы ортамен табиғат құбылыстарын бақылату. Заттық орта жұмысында айналадағы қоғамдық өмір шындығын, табиғат

тамашаларын бақылатып, баланың таным, сезім қабілетін жетілдіру басты роль атқарады. Балалармен арнайы өтілетін осы жұмыс барысында тәрбиеші әр заттың аты, сапасы, қажеттігі жайында түсіндіреді. Баланы заттың атын сөзбен айтуға үйретеді. Айналадағы қоғамдық өмір өлі, тірі табиғат құбылысын бақылатқанда да әр объектіні сөзбен атап, түсіндіріп баланы заттық ортаға сөзбен қызықтырып, қабілетін дамыту көзделеді.

Баланың ойнайтын алғашқы ойындары бұл заттық ойын. Басқаша түсіндірсек бұл затты игеру. Сіз балаға беретін ойыншықтар арасында қуыршақта, аюда, сайқымазақта, ұсақ ойыншықтар да бар. Бастапқыда бұл ойыншықтардың барлығы үлкендер үшін – балалар ойыншықтарға басқа заттарға қарағандай қарайды, яғни олар үшін ойыншықтардың басқа заттардан айырмасы жоқ. Екінші жылдың басында олардың ойыншықтармен ойнауы елеусіз болады.

Балалардың тілін жетілдіру мен байыта түсу үшін олардың айналасындағы әсерлі сабақтар өткізу және нақты тілдік білігін қалыптастыруды жүзеге асыру қажет болады.

В.А.Ясвиннің зерттеулерінде білім ортасын психологиялық-педагогикалық жобалауда жүйелеу әдісі қолданылған, «осыған сәйкес білім беру ортасындағы әр компоненттің өзара қарым-қатынасы көрсетілген: олар оқыту үрдісіндегі бүкіл субъектілердің (оқушы, оқытушы, ата-ана) жеке құндылықтары мен талаптарын қанағаттандыру үшін оқыту жүйесіндегі заттық-дамытушы, әлеуметтік және психодидактикалық орта. [1].

Білім беру ортасының заттық компонентін педагогикалық жобалау, оны ұйымдастырудың талаптарының жүйесіне негізделеді (Ю.Г.Аврамова, М.Бубер, В.В.Давыдов, Г.А.Ковалев, В.А.Петровский және т.б.): гетерогенді және күрделі орта, қызметтік зоналардың байланыстылығы; икемді және басқарылатын орта; ортаның символикалық қызметін қамтамасыз ету, жеке басқа бағытталушы орта (индивидуализированный); аутентикалық орта;

Сонымен қатар, ортаны ұйымдастыруда тағыда бір жағдайды ескеру керек, ол дегеніміз тұлғаның өзі ортаның әсеріне қалай қарайды, өзінің ішкі позициясы қандай, себебі ол оның шығармашылық қалыптасушы қызметінен көрініс табады. Бұл тұжырым Г.С.Костюктың пікірінде де негіз алған, ол былай деп жазады: «бала ортадағы күштер мен тенденциялардың түйісуіне, оны бала қалай елестетуіне, оған қандай қарым-қатынас жасауына, ортаның да бала дамуына әсері осыған тәуелді болмақ». [2.168б]. Көптеген зерттеушілердің пікірінше, (С.М.Вишняков, Д.Н.Кавтардзе, В.А.Ясвин және т.б.) білім беру ортасы дегенде түсінуге тиіс нәрсе, «әлеуметтік, мәдени және де басқа да индивидтің білім алуы жүретін, білім беру қызметтерінің сол аумақтағы қоғам мүшелеріне қолжетімді жағдайлардың жиынтығы». [3.199б].

Осыған орай, қазіргі білім көздерінен «білім беру ортасы дегенде түсінетіміз ол, әлеуметтік-мәдени» аумақ, білім беру жүйесінің өзара қызмет атқару зонасы, ол жүйедегі элементтер оқыту материалдары мен оқыту әдісінің субъектілерінің өзара қарым-қатынас жүйесі. Білім беру ортасының күрделі өлшем бірлігі бар. Оның бірнеше дәрежесі анықталған: бірінші элемент-белгілі бір білім беру ұйымының ортасы; аудандық, республикалық және т.б. Сонымен қатар ерекше тұлғалық-білім алу мен даму аймағы. Заманауи білім жүйесінің білім беру ортасы, жаңа білім беру жүйелерінің жиынтығы мен құрылуда, жүйелер-дәстүрлі және инновациялық модельдер, стандарттардың күрделі жүйесі, бұл жүйелер жоғары технологиялық материалдар мен құралдардың және ең бастысы балалар, оқытушылар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынасты интеграциялау мазмұнында. Заманауи білім беру ортасыны сапасында ең тиімдісі болып табылатыны көптеген локальды білім орталарының өзара қарым-қатынасы, бір мемлекеттің инновациялық ортасының ерекшеліктерін басқа елдің білім беру орталарына қолдану.

Мектепке дейінгі тәрбие жүйесінде «білім беру ортасы» деген түсінік жеке қарастырылмайды, көбіне «дамытушы орта» деген түсінік қолданылады. Кейбір авторлар дамытушы ортаны «заттық орта», «заттық аймақ» деп, осы ортаның тіршілік етушілерінің физиологиялық, психологиялық, антрометриялық ерекшеліктерін ескере отырып, зерттейді. (Н.Кроткова, Н.Михайленко, Н.Тарловская т.б.)

«Заттық-дамытушы» орта деген түсінікте қалыптасқан, балалардың табиғи ортаны тануында да «заттық-дамытушы» ортаның өз рөлі қалыптасқан. (Н.О.Никонова, М.И.Талызина) Кейбірі оны: «рухани», «материалды» және заттық, «рухани-материалды» деп классификациялауды ұсынады. (Л.В.Сверская).

Заманауи педагогикалық мектепке дейінгі білім беру көздерінде «даму» түсінігі, әрқашан білім субъектілерінің мінездемесімен байланыс тапқан жоқ. Мысалы, «Дамытушы ортаны ұйымдастырудың шарттарында» негізінен заттық орта қарастырылады: оның мінездемесі, ақпараттандырылуы, құнарлығы, вариативтілігі, қолайлылығы, тиімділігі, эстетикалық және гигиеналық көрсеткіштермен қамтамасыз етілуі.

Шыныменде, В.С.Мухинаның пікірінше, [4], заттық әлем-ол заттар әлемі-ол адамның тіршілік ететін, оның тұрмыстық және рухани дамуы, өз қажеттілігін қамтамасыз ету құралы. Сонымен орай, бала психологиялық тұрғыдан да тұрмыс құндылықтары ретінде заттық әлемге тәуелділікке түседі, оны «игере» бастайды. Сондықтан, бүгінгі таңда дамытушы ортаның тек заттық мінездемесін ғана емес, оның басқа да, біріншіден, рухани қазынамен мәдени эталондарды игеру сияқты өлшем бірліктерімен өзектендіру қажет. С.Л.Новоселованың зерттеулерінде заттық-дамытушы орта баланың қызметіндегі материалды объектілердің жүйесі, оның рухани және физикалық бет әлпетінің қызметі жобалаушы ретінде көрсетеді [5].

Дамытушы ортаға мінездеме бергенде, педагогтар көбіне ұйымдастыру жағынан (заттық, рухани); қызмет ортасындағы іске асатын (білім, ойын, еңбек); мазмұны жағынан (бағдарлама, әдістер, жұмыс түрі т.б.) қарастырылады.

Л.И.Новикованың ойынша, тұлғаның дамуы ортаның тек қана педагогикалық мінездемесінен ғана емес, баланың ішкі қойылымына да байланысты екенін айрықша айтып кетеді, сондықтан ортаны баланың қажеттілігі мен талаптарына жақындату керек. Тек қана баланың ерекшеліктерін ескерген орта, оның жағымды эмоциялық қатынасын тудыра алады [6]. Ортаның белсенділігі деген-орта баланың тұлғасына жан-жақты әсер ету, оның сезіміне, эмоциясына, еркіне, баланың ойынан белсенді жұмыс істеуін талап ететін, қиялын, оның шығармашылық белсенді әрекетке итермелейтін, ортаны өзгерте қалыптастыра отырып, ол арқылы өзінің дамуына бағытталғандығы.

Эмоционалдық-әр баланың немесе ересектің жеке басына қолайлы, эмоционалды түрде жағымдылығы. Орта балаға түрлі ынта тудыруы қажет, оның білуге деген қызығушылығын дамытып, интеллектін түрлі шығармашылық іс-әрекетке итермелеу қажет.

Жеке бас және жас ерекшеліктерін ескеру деген-объективті тіршілік ортасын балаға субъективті түрде маңызды ортаға айналдыру, осы орайда оның талаптарын, қызығушылығын, қабілетін ескертіп, оған өзін-өзі көрсетуге көмек беретіндей ету.

Тұрақтылық-динамикалық принцип деген-Л.С.Выготский көрсеткендей «барлық компонент тұйық, қозғалмайтын қалыптан өзгеріп, түрін, формасын тез өзгеріске келтіретін деп түсіну».

Икемді аумақ, ол бүкіл орта құрылымының модальды комплекс түрінде келуі. (жарық, дыбыс, қозғалыс т.б.)

Ортаның ашықтығы және жабықтығы деген-орта тек дамытатын ғана емес, баланың тұлғасының шығармашылық қызметінің әсерінен дамушы қабілетте болу керек [7].

Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық-дамытушы ортаның негізгі компоненттері баланың физикалық, эстетикалық, әлеуметтік, танымдық дамуына қажет. Олар:

- табиғат ортасы, ондағы объектілермен, мәдени ландшафтылар (парктер, бақтар)
- дене шынықтыру, ойын және сауықтыру т.с.с орталар;
- заттық ойындық орта, компьютерлі ойындық комплекстер мен балалар кітапханасы, видеотека;
- музыкалы-театрланған орта, дизайн-студия;

Бұлардың негізгі құрамын В.А.Петровский, Л.М.Кларина, Л.А.Смывина, Л.С.Стрелковалардың [7] мектепке дейінгі ұйымдарда жүргізген талдаулары негізінде құрылды. Зерттеушілердің пікірінше, әр компонент мектепке дейінгі ұйымның жақсы талғамына сай, әрі тыныштық және қорғаныс аурасын тудыратын; баланың жақын болашақта белсенді әрі жемісті дамуына керек қажеттіліктерді қанағаттандыратын; ортадағы жағдай эргономиканың негізгі талаптарына сай, олармен жұмыс жасайтын балалар мен ересектерге қолайлы болуы тиіс. Қарастырылып отырған мәселеге байланысты нормативті құжаттарды зерттеуде мектепке дейінгі жастағы баланың даму ортасына қойылатын талаптар (гигиеналық, құқықтық, этикалық, эстетикалық т.б.) анықталды.

Осыған орай, мектепке дейінгі ұйымның заттық-дамытушы ортасы интенсивті түрде дамытатын, баланың білуге құштарлығын оятып, дамытатын, оның еркі мен эмоциясын, сезімін оятатындай болуы тиіс.

Мектепке дейінгі баланың жекебасын және танымдық процесстерін дамыту, қарым - қатынас дағдыларын, және тұтастай алғанда айналадағы элементтермен өзара іс - қимылын қалыптастыру баланың даму ортасын ұйымдастырумен тығыз байланысты. Дамушы заттық орта - бұл бала қызметінің материалдық объектілерінің жүйесі, оның рухани және физикалық дамуының функционалдық үлгідегі мазмұны. Заттық ортаның негізгі элементтері - сәулетті - ландшафтық және табиғи - экологиялық объектілер; ойын және спорт алаңдары, олардың жабдықтары; баланың өсу барысына байланысты ірі ауқымдағы конструкторлармен (модульдермен), ойыншықтардың тақырыптық жинақтамаларымен, ойын материалдарымен, ойын жабдықтарымен жаратқандырылған ойын кеңістіктері; тәрбие мен оқытудың

аудиовизуалдық және ақпараттық құралдары болып табылады. Заттық ортаға қойылатын бастапқы талап - оның дамытушылық сипаты. Ол балабақша бөлмелерін, сондай - ақ участкені заттық кеңістікке ұйымдастыру арқылы баланың мүдделері мен қажеттіліктеріне, ал олардың элементтері (құрал - жабдықтар, ойыншықтар, дидактикалық материал, т.б.) баланың дамуына қызмет етуге тиіс. Қорыта айтқанда, дамытушы заттық орта мынадай психологиялық - педагогикалық өлшемдерге жауап беруге тиісті: баланың психикалық даму деңгейіне сәйкестігі; жүйелілігі; көп функциялылығы; баланың шамасына сай болуы; трансформациялануы; мазмұны бойынша және функционалдық міндеттері бойынша вариативтілігі.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Ясвин В.А. Психология отношения к природе. – М.: Смысл, 2000-456с.
2. Короткова Н. Предметная развивающая среда: подход в взаимодействию детского сада с семьей. // Ребенок в детском саду.-2004. №2 –с 28-31.
3. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика.- М.: НМЦ СПО, 1999.-538с.
4. Мухина В.С. Психология дошкольника: Учеб. пособие для студентов пед. института / Под ред. Л.А.Венгера. – М.: Просвещение, 1975-239с.
5. Новоселова С.Л. Развивающая предметная среда: Методические рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей предметной среды в детских садах и учебно-воспитательных комплексах. – М.: 1995.- с. 15-28.
6. Новикова Л.И. Школа и среда.- М.: Знание, 1985.- 80с.
7. Петровский В.А., Кларина Л.М., Смывина Л.А., Стрелкова Л.П. Построение развивающей среды в дошкольном учреждении// Дошкольное образование в России.Сб. нормативно – правовых документов и научно-методических материалов-М.: АСТ, 1997-102с.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТӘЖІРИБЕНІҢ ОРНЫ

**П.ғ.д., профессор С.Н.Жиенбаева,
Фейзулдаева Салтанат**
Бөкетов атындағы Қарағанды
мемлекеттік университеті
2-курс магистранты

Резюме

Современному обществу требуется открытая для общения личность, способная к межкультурному взаимодействию и сотрудничеству. В статье одной из ведущих задач педагогической деятельности выступает формирование социальной компетентности на всех уровнях образовательного процесса в школе. Автором статьи уточнены и дополнены научные представления не только о содержании понятия «социальная компетентность младшего школьника», но и пути и условия её формирования; обогащен критериальный аппарат сформированности социальной компетентности. Автором раскрыта структура социальной компетентности младших школьников.

Summary

Modern society requires open minded individuals who capable for cross-cultural interaction and cooperation. In the article one of the leading advocates the educational objective formation of social competence at all levels of the educational process at the school. The author has been further refined and expanded the scientific understanding not only about the content of the concept of "social competence of young schoolchildren ", but also the ways and conditions of its formation, the unit is enriched criterion the formation of social competence. The author is discovered the structure of social competence of primary school children.

Бастауыш сынып оқушыларының дербес және ересектің жетекшілігімен әлеуметтік тәжірибені жинақтауы баланың әлеуетін ашуға, меткептегі оқуға тиімді даярлауға, кейін өмірге дайындауға ықпалын тигізеді. Осыдай мүмкіндіктерге байланысты әлеуметтік құзыреттіліктің негізі қаланып, өзгермелі ортаға тез бейімделуіне және даму аймаған анықтай алады. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік құзыреттілігі тұлғалық сапасы, әлеуметтік қатынасты белсенді шығармашылық тұрғыдан меңгеруі, сол сияқты этикалық нормаларды, тұлғааралық және тұлға ішілік әлеуметтік позициясын құрып және ретке келтіріп отырады. Әлеуметтік құзыреттілік адамда жасына, әлеуметтік орнына, қоғамның ерекшегіне және құралдарына қарай қалыптасады.

Балаға әлеуметтік тәжірибені іс-әрекетте меңгерту арқылы тұлғасын дамыту идеясы психология ғылымында басым орын алды. Бірақ баланың тұлғасы өзгергіштігімен ғана емес, сонымен бірге бірқатар тұрақтылығымен ерекшеленеді, бұл баланың өзіндік дамуына мүмкіндік береді. Бұл баланың адамзат қатынастарының, адамзат мәдениетінің дүниесіне ену үдерісі болады, себебі адамзат мәдениетінің дүниесі тұлғаның алдында және даму мүмкіншілігі үшін сарқылмас көзі ретінде болады. Ә.Мұханбетжанова өзінің зерттеу жұмысында «Мектеп-балабақша» ауылдық кешендегі бастауыш сынып оқушыларды тәрбиелеу жүйесін, мазмұнын, негізгі формалары мен әдістерін жүйелей келе, түрлі жастағы балалар құрбыларымен және өзге жастағы балалармен үнемі қарым-қатынас жасай отырып, білім, білік, дағды және әлеуметтік тәжірибесін меңгереді. Әсіресе балалардың тәжірибе жинауы, бір-бірімен тәжірибе алмасуы бала дамуына ықпал етеді. К.Өстемиров өзінің зерттеу жұмысында тәжірибе және субъективті тәжірибе ұғымдарын кеңірек қолданып, «тәжірибе – адам өмірінде болатын барлық жағдайларды оның саналы меңгеруінің жиынтығы» деп анықтама беріп, өзінің құрылымы жағынан білім, білік және жеке тұлғаға сапалардан тұрады деп топшылайды.

Ж.Б.Қоянбаева, Р.М.Қоянбаев өздерінің еңбектерінде әлеуметтік тәжірибе мәселесіне тоқтала келе, адамның объективті әлеммен өзара әрекетінің барысы және оның нәтижесі деп анықтама берген. Ол қоғамның іс-әрекетінің түрлері мен нәтижелерін, еңбектің тәсілдері мен дағдыларын, нақты істе ашылған адам іс-әрекеттерінің және әлемнің объективті даму заңдылықтарын қамтиды. Жеке тұлға әрекет жасау үшін тәжірибені игеріп, яғни қоғамдық қатынастар жүйесіне енеді. Осы жағдайда ғана объективті тәжірибе субъективті мұраға айналады. Күнделікті тәжірибенің шектеулігі жеке тұлғаны адамзаттың қоғамдық-тарихи іс-әрекетіне ендіру арқылы кеңейтіледі. Осы әрекетте адам өткен ұрпақтың объективтендірілген тәжірибесін меңгеріп қоймайды, сонымен қатар өзінің дамуына ықпал ете отырып, оны байытады. Жеке адамның сыртқы әлемді нақты пайымдауы білім негізін қолдаудың жалғыз ғана жолы емес, ол тек қоғамдық-субъектінің тәжірибелік теориялық іс-әрекетіне қатысқанда ғана осындай бола алады деген. Ғалымның пікірінен тәжірибені күнделікті тәжірибе, өткен ұрпақ тәжірибесі, объективті және субъективті тәжірибе, әлеуметтік түрлеріне саралап, әлеуметтік құзыреттілігінің қалыптасуына негіз болатындығын көреміз. Жоғарыдағы ғалымдардың ой-тұжырымынан мынандай қорытынды шығарамыз: адамдар өзінің білімі мен тәжірибелері арқылы қоғамды дамыта отырып өмір сүру талаптарына сай қажетті өнімдер өндірген. Аға ұрпақ ізін басар ұрпақтарына сабақтастықпен әлеуметтік тәжірибені меңгерту дәстүрі қалыптасқан.

Б.Ананьев, Л.И.Анциферова, В.Мясишев, Э.Эриксон, Қ.Жарықбаев, А.Алдамұратов және т.б. тұлғаның тәжірибесі оның ішкі әлеуметтік мәдени мазмұнының жиынтығы, оның нәтижесі, түрткісі, таңдауы, қылықтары, бағыттарымен анықталады. Алғашқы ішкі этникалық инстанциялар және бірінші этикалық ережелер, сәбилік және мектепке дейінгі жаста құрыла бастайды, бірақ мәндік тұлғалық шындық болу үшін қоршаған дүние және адамдардың арасындағы қатынас туралы түсініктер, онда іс-әрекет арқылы жанама түрдегі болу керек. Сондықтан мектепке дейінгі кезеңнен мәдени-тарихидәстүрлер баланың әлеуметтік құзыреттілігін қалыптастыруға негіз бола алады. Осы орайда, Б.С.Братустың пікірінше, баланың өмірі, болмысы арқылы, ұғыну және өзіндік сана-сезім арқылы өтеді, себебі «мән дегеніміз адамның өмірінен өткен білім болады» деген пікірін келтірген жөн.

Бірте-бірте тәжірибе қалыптасқаннан кейін, мәндік аяның тұтастық құрылымына еніп, олар өзінің дербес өмірін бастайды, өзіндік «инерцияға», «мәндік орнатылымдарға» (А.Г.Асмолов бойынша) ие болады, өзінің талаптарын дүниеге келтіреді тек қана көрсетіп қана қоймай, оны жасайтын да тұлғаның толыққанды белгісі, адамгершілік санасы болады. Сондықтан әлеуметтену үдерісінде ие болу белсенділігі, қалыптасуы, қандайда бір тұрғыны және мағыналық мәнді жеңіп алуы құнды болып қоймай, сонымен бірге өтетін қайтарым белсенділігі, түрлендіру белсенділігі, басқа адамдардың құндылық мәнге ие болуы. Бұл тұжырымдама үшін В.А.Петровский енгізген бейнеленген субъектілік ұғымы орталық мәнге ие. Ол өзінде басқа адамдардың өмірінде идеялды қатынасу формасы ретінде адамның дүниедегі болмысының

тұлғалық астарлары туралы түсініктерді іске асырады. Адамның қатынастарда субъект бола беруі басқа адамдардың, ұғымның және жетекшілердің, яғни әртүрлі әлеуметтік позицияларда бұрған және оның даму тарихында әртүрлі ретінде ойнаған адамдардың жағынан қатынас объектісі саласында оның көптеген өмірлік жағдаяттарда дамуына байланысты (А.С.Макаренко).

Бастауыш сынып оқушыларында тиімді басталатын әлеуметтену іс жүзінде әлеуметтік құзыреттіліктеріндің негізін «өсірудің» барлық қажетті негіздемелерін салады. Ол адамның бүкіл өмір бойы басқа да әлеуметтік жазықтықта және жағдаяттарда «өсіп», күшейеді, сондықтан құзыреттіліктерді қалыптастыруды мектептегі білім берудің еншісіне қалдыруға болмайды.

А.М.Щетинина баланың әлеуметтену идеясының негізінде біз әлеуметтік құзыреттіліктің құрылуын өзара байланысы әлеуметтену және даралық үдерістері ретінде қарастырамыз. Оның нәтижесінде ортамен тиімді өзара әрекетке, онда өзін өзектендіретін және өзін жүзеге асыруға қабілетті, бірақ өзін социумға қарама-қарсы қоймайтын баланың әлеуметтік белсенді тұлғасы қалыптасады. Әлеуметтік даму үдерісінде диалектикалық бірлікке жасалған әлеуметтену және даралану байқалады, олардың қарама-қарсылығын орнататын нүктеден бұл бірлікке «шабуылдап» отырады, себебі міндетті болу әлеуметтік олардың нормасы ретінде кейбірде жекеліктің нормасы тәуелсіздікке қақтығысып қалады. Даралық когнитивтік аясында жарқын көрініп, дара-типологиялық ерекшелігі дене, психикалық және әлеуметтік сапаларға сәйкес келеді. Даралық өмір барысында, әрекет пен мінез-құлық ерекшелігінде бекітіледі. Бұл көзқарасты негізге ала отыры, біз әлеуметтік құзыреттіліктің қалыптасу үдерісі кіріктірілген құбылыс ретінде тұлғаның қоғамға ену формуласы пайда болады. Әлеуметтік құзыреттіліктің формуласы үш элементтен тұрады: күш–білім– іс-әрекет. С.Н.Жиенбаеваның еңбектерінде баланың әлеуметтік құзыреттілігінің қалыптасуы әлеуметтендіру, әлеуметтік тәжірибе, әлеуметтік белсенділік ұғымдарымен тығыз байланысты беріледі. Бастауыш сынып оқушысылардың адамзаттың қатынас әлеміне, мәдениетіне енуі оның дамуының негізгі көзі болып саналады деп мәдени-тарихи дәстүрдің мәнін айтып кеткен.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, біз әлеуметтік құзыреттілікті әлеуметтік өзара әрекеттің әр түрлі кезеңінде және түрлерінде пайда болатын әлеуметтік қатынастарда белсенді шығармашылық меңгеріп, тұлғааралық және тұлғашілік әлеуметтік позицияларды, қатынастарды құрудың және реттеудің негізі болатын негізгі этикалық нормаларды баланың шығармашылықпен меңгеруі деп түсінеміз. *Сонда әлеуметтік құзыреттілік – тұлғаның әлеуметтік тәжірибесінің интериоризациялануы, әлеуметтік қатынас жүйесі және бұл жүйені өздігімен жүзеге асыру мүмкіндігі. Ол білім, білік және әрекеттің жиынтығының әлеуметтік ақиқатқа бағдарлануы, салт-дәстүр, құндылық, нормаларды меңгеруі.*

Әлеуметтік құзыреттіліктің осындай анықтамасы әлеуметтік қатынастардың негізі ретінде этикалық нормалар туралы, қоғамда қабылдаған этикалық нормаларға, мәдинетке баланы баулудың іс-әрекеттік негіздері туралы, әлеуметтік құзыреттіліктердің адамның ішкі дүниесіне, қатынастар дүниесіне баланың үйлесімді енуінің мәнділігін түсінуге мүмкіндік береді. Әлеуметтік құзыреттіліктің мәні :

- әртүрлі әлеуметтік топтармен және жекелеген адамдармен қатынасты орнату және қолдап отыру;
- өзінің және басқа да адамдардың әрекетінің түрткісін түсінуі;
- әртүрлі әлеуметтік ролдерді қабылдап және олармен жағдаятқа сәйкес әрекет етуі;
- өзінің мінез-құлқын және қарам-қатынас тәсілін басқаруы;
- іс-әрекеттерді және қылықтарды талдау, іс-әрекеттерді және қылықтардың нәтижесін болжау;
- тарғыстарды реттеу;
- дербес жұмыс істеу және топта ынтымақтас болу;
- таңдау жасау және шешім қабылдау;
- өзінің жұмысын ұйымдастыру;
- тәжірибеден пайда түсіре білу.

Орнықты мәнді құрылымдарды қалыптастыру үшін балаға сондай реттегі іс-әрекетке қатынасуға жағдай жасау, осы реттегі өмірлік жағдаяттарды және мәселелерді шешуге мүмкіндік беру қажет. Онда шынайы өмір сүріп, өзінің ұстанымдарын және ұмтылыстарын жүзеге асырып, оның қылықтарымен істерімен қосылып кеткен және қорытпаланып, тұлғалық құндылықтары болып, яғни оның өмірінің түгел нақты барысын бағыттайтын және анықтайтын ұғынықты мәндік құрылымдар болады. Осындай әрекеттік жанама түрдегі тәрбие, тұлғаның мүмкіндік болатын ауытқушылықтарын түсінудің маңызы зор.

Кіші мектеп жасындағылар — онтогенез кезеңі 6-7 жастан 10-11жасқа дейінгі аралықты қамтып, бастауыш мектептегі оқытудың талаптарына сәйкес келеді. Кіші мектеп жасындағылардың әлеуметтік жағдаятының дамуының негізгі мазмұны мектепте жүйелі оқуға өтуге құрылған. Бұл жаста мінез-құлқын ерікті түрде реттеуге, өзін өзі бақылау, өзін өзі ұйымдастыру қабілеті өзгереді. Л.С.Выготскийдің пікірінше, түрткілік-қажеттілік аясында жаңа даму деңгейі оның тікелей емес әрекет етуге ғана емес,

саналы мақсатпен, әлеуметтік екселенген нормалар, ережелер, мінез-құлық амалдарын басшылыққа алуға мүмкіндік береді. Кіші мектеп жасындағы балалар өте қарқынды адамгершілік нормаларды меңгереді. Ж.Пиженің ойынша, қоршаған ортадағы адамдармен қарым-қатынасында жаңа тип қалыптасады, ересектерден гөрі құрдастарын жинақтайды, балалар бірлестігінің рөлі артып, құрастыру әлеуметтік өзара әрекет дағдысы күшейеді, құрдастарымен достық қатынасы қарқынды бола түседі. Балалар ұжымы арасында іскерлі және жеке қатынасы жүйесінде мәртебесі жеткілікті тұрақтылығы қалыптасады.

Сондықтан бастауыш сынып оқушылары өзінің табиғаты, әрекетті белсенді, әлеуметті, адамдар қатынасының дүниесіне және қоршаған шындыққа оның қатынасының іс-әрекеттік сипатта екендігін есепке ала отырып әлеуметтік құзырет сұрағын қойып және шешіп алу керек, себебі әлеуметтік құзыреттіліктің дамуының шарты, құралы және негізі болып табылады. Осы айтқандардан шығатын қорытынды бастауыш сынып оқушысының әлеуметтік құзыреттері оларды «құқықты», «оған берілген өкілеттілік» ретінде ие болуға тиісті. Әлеуметтік құзыреттер – бұл бастауыш сынып оқушысының мүмкіншіліктері, ол өмір сүру құқығында, дамып жатқан тұлғаның құқығымен субъект құқығымен, қауымдастықтың мүшесі құқығымен туындаған. Құзырлықтың анықтамасына сүйене отырып бала өзіндік әлеуметтік белсенділікті көрсетуге құқылы деп тұжырымдаймыз. Әлеуметтік құзыреттіліктің мазмұндық мәні әлеуметтік ақиқат туралы ақпараттануы, басқа адамдармен әңгімелесе алу біліктілігі мен дайындығы, социум талаптарына сәйкес өмір жағдайларына байланысты шешім қабылдай алуы, өзі және төңірегіне әсерін көре білуі. Ол жас ерекшелігіне бала қатысатын әлеуметтік жағдаятқа және әлеуметтік-мәдени жағдаятына сай болады. Атап айтқанда, баланың мынадай құқықтары бар:

- балалардың, балалар-ересектер ойындық, оқу және шығармашылық қауымдастықтарды құруға не болуға және енуге;

- өз әрекетінің және басқа адамдардың әрекетінің нәтижесі туралы пікірін айтуға;

- әрекетінің өзіндік нәтижесін алуға және оны өзіндік тұрғыдан бағалауға;

- тартыстарға қатысу;

- топта дербес немесе ынтымақтаса жұмыс істеуге таңдау жасауы, шешім қабылдауы;

- өзіне сенімсіздік және қате істеуге;

- бұрынғы көзқарасынан бас тартуға;

- өз жұмысын дербес ұйымдастыруға;

- өзіндік тәжірибеге ие болуға;

- қабылданған шешімге жауапкершілікті болу құқығы;

- құндылықтардың өзіндік жүйесіне құқығы; Баланың практикалық әрекетте өзінің тәжірибесіне ие болудың мүмкін бағыттарын тұлғаның ерекшеліктерінен және сұраныстарымен анықталған әлеуметтік мүмкіндіктерінен талдау негізінде білуге болады. Олардың жаңа сезімдерге, жаңа білімдерге, белсенді ізденушілік-практикалық және бастамамен зерттеушілік әрекеттерге, қарам-қатнасы және басқаларына сұранысы арқылы көрінеді. Осы жағдайда зерттеушілік бастамалық, белсенділік кешенді құрылым ретінде мыналардан тұрады: а) тұлғаның дүниеге деген белсенді шығармашылық қатынасы, ол іс-әрекеттің түрлерін және әрекеттің жаңа тәсілдерін ойлап татуға деген ішкі, ерікті ұмтылысына негізделген; ә) дербес бастамаларына және шығармашылық ойлауға қабілеттілігі. Мысалы, әлеуметтік құзыреттілікті «әртүрлі әлеуметтік таптармен жекелеген адамдармен (кіші, тегелес, ересек, жас үлкендермен) қарым-қатынас орнатып және қолдай білу біліктілігі» деп айтуға болады. Осы жағдайда балаға кісінің назарын өзіне аудару үшін сәйкесті тәсілді пайдалану қажет, екі қатысушыға да қызықты мазмұнды табу керек. Мұнда бар немесе бірнеше де меңгерген әрекеттердің тәсілдері жеткіліксіз. Біздің пікірімізше, іс-әрекет барысында баланың алған білімдері барынша берік, сонымен бірге барынша субъективті болады. Бастауыш сынып оқушыларында негізгі құзыреттіліктердің құрылуы және көрінісі субъективті, таңдамалы сипатта, жекелік психологиялық ерекшеліктермен, әлеуметтік қоршағандардың өзгешеліктермен байланысты болады.

Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік құзыреттілігінің құрылымы: 1) өзі туралы әлеуметтік қатынастың объектісі және субъекті ретінде түсінігі; 2) әлеуметтік міндеттерді шешуде өзінің мінез-құлқына адекваттық және адекваттық емес бағасы; 3) өзін-өзі реттеудің жаңа амалын меңгеруі. Жоғарыдағы аталған әлеуметтік құзыреттіліктің құрылымының жеткілікті қалыптаспауы «әлеуметтік инфантилизмге» әкеліп соғады, балалардың жаңа жағдайға бейімделуінде проблема туғызады.

Бастауыш сынып оқушысының негізгі құзыреттіліктердің құрылуының нәтижесі ретінде ішкі әлеуметтік-бағытталған мотивтермен, баланың жеке құндылықтарымен және өзінің жетістіктерін ұғынуымен, қиыншылықтары мен келешектерімен шартталған баланың танымы, әлеуметтік қарым-

катынастарын орнатуы және қолдап тұруы, іс-әрекетті ұйымдастыруы және жүзеге асырудағы бастамашылықтың таңдамалы көрінісінің нәтижесі болуы қажет. Біздің пікірімізше, бұлай болудың себебі мектепке дейінгі кезең білім алудан кері, тұлғалық базалық қасиеттерінің құрылуына арнау. Мемлекетіміздің 12жылдық білім беру реформасы осы тұлғаның орталықтық екенін көрсетіп отыр. Әлеуметтік құзыреттіліктерде, әлеуметтік және іс-әрекеттік, іс-әрекеттік және ақпараттықта ортақ мәндер және ортақ ережелер баршылық, бірақ олардың бөлектенуіне қайшы келмейді, керісінше, құзыреттіліктердің кешенді сипаты.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1 Мұханбетжанова Ә. Бастауыш білімнің интеграциясы арқылы балаларда дүниенің ғылыми бейнесін ұйымдастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері. 13.00.01 – жалпы педагогика, пед. ғыл. док... дисс. – Алматы: 2001. – 300 б.

2 Қоянбаев Р.М. Білім беру және оқыту теориясы. – Алматы: Ғылым, 1990. – 87 б.

3 Ананьев Б.Г. Психологическая структура личности и ее становление в процессе индивидуального развития человека. / Психология личности. –Т.2. Хрестоматия. – Самара : Бахрах, 1999. – С.7-94.

4 Эриксон Э. Психология развития. // Хрестоматия по психологии. – СПб.: Питер, 2001. – С.107–108.с.

5 Жарықбаев Қ. Психология. – Алматы: Санат, 1993. – 272 б.

6 Алдамұратов Ә. Жалпы психология. – Алматы: Білім, 1996. –224 б.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ САБАҚТАН ТЫС ЖОБАЛАУ ІС-ӘРЕКЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

П.ғ.д., профессор С.Н.Жиенбаева Қазмемкызпу

Резюме

В данной статье рассмотрены труды ученых заложивших теоретическую основу проектной деятельности, особенности организации проектной деятельности учащихся начальных классов внеурочное время, виды проектов которые соответствуют их возможностям и компоненты для организации данной деятельности. А также автор дает индивидуальную характеристику каждого периода организации проектной деятельности учащихся начальных классов внеурочное время. Были раскрыты методики теоретической концепции и ее интеграция с 12-летним образованием.

Summary

In this article is considered the works of scientists who laid the theoretical foundation of project activities, especially the organization of project activities of primary school pupils after school, the types of projects that match their abilities and components for the activity. Also, the author gives the individual characteristics of each period, the organization of project activities of primary school pupils after school. Methods of the theoretical concept and its integration with the 12-year education is previously disclosed.

Жобалау әрекеті бастауыш мектептегі білім беруді ұйымдастырудың құралы, әдісі ретінде жаңа бағыты болып саналады, сондықтан бұл мәселе жеткілікті дәрежеде әлі зерттелмеген. А.Данюкованың пікірі бойынша, «жобалау әдісі дамытушы, тұлғаға-бағдарлы оқытумен байланысты және кез келген балабақшада кең қолданыла бастайды. Жобалау әртүрлі білім саласындағы мәліметтерді кіріктіру арқылы бір мәселені шешуге және оны практикада қолдануға мүмкіндік береді» [1, 12-б].

12 жылдық білім беру жүйесіне байланысты «Технологияны» оқытудағы жетекші әдістердің бірі жобалау әрекеті. Қазіргі заманғы педагогика ғылымында жобалау әдісі АҚШ-да және Батыс Еуропа елдерінде кең қолданылады, 1991 жылдан бастап ТМД білім беру кеңістігіне белсенді түрде енгізіліп келеді. Оқытудың аталған әдісінің теориялық негіздері . Е.Д. Кагаров, В.Н. Стернберг, И.Д.Чечель, Ю.А Лось., Н.В Матяш., М.В. Хохлова Э.Ө Сағындықова және т.б. еңбектерінде қарастырылады [2, 3, 4, 5, 6]. Кіші мектеп жасындағы балаларды жобалау әрекетін қолдану мәселелерін Ю.А.Лось, А.Данюкова, С.А.Пилогина, Е.С.Полат, И.Жуковский, А.Жуковская, М.В.Хохлова және т.б. еңбектері арналған [7, 8,

1, 9, 10]. Автордың педагогика тәжірибесіне арналған зерттеулері жобалау әрекетін құрал ретінде анықтайды:

- ақыл-ойды жан-жақты жаттықтырудың және ойлауды дамытудың құралы (П.Ф.Каптерев);
- жеке тұлғаның шығармашылық қабілеттерін дамытудың құралы (П.П.Блонский);
- кіші мектеп жасындағы балалардың өзіндік еңбек іс-әрекетіне дайындығын және дербестігін дамытудың құралы (С.Т.Шацкий);
- тәрбиеленушілерді кәсіби іс-әрекетке дайындау құралы (А.С.Макаренко);
- оқытудағы теория мен практиканың үйлесімін сақтау құралы (Е.Г.Каганов, М.В.Крупенина, В.В.Игнатъев, В.Н.Шульгин және т.б.).

С.А.Пилюгинаның пікірінше, кіші мектеп жасындағы балалардың жобалау әрекетті әртүрлі субъектілі тәжірибесін ұйымдастыруға, әрбір баланың қайталанбайтындығы мен өзіндік «Менін» танытуға ерекше мән беріледі. Жобалау әрекетін қолдану «ес мектебінен» «ойлау мектебіне» өтуі жүзеге асырылады. Мұнда негізгі тірек қабылдау, зейін, есте сақтауға, ойлауды жетілдіруге негізінен «ойлануға» қойылады [7].

И.Чечельдің пікірі бойынша, жобалау әрекеті барысында балалар бірқатар қиындықтарға кездеседі: жетекші және ағымдағы (аралық) мақсаттар мен міндеттерді қою; оларды шешудің жолдарын іздеу; баламалы қолайлы шешімдерді таңдау және оны жүзеге асыру; таңдаудың нәтижелерін болжау; өзіндік әрекет ету; талап етілгенді алынған нәтижемен салыстыру; әрекетті аралық нәтижелерді ескеріп түзету; үдеріс (әрекеттің өзі) пен жобалаудың нәтижесін объективті бағалау [4, 12-б]. Автор жобалауды жүзеге асырудағы қиындықтарды тұрақты, балалармен жүйелі жұмыста жоюға болатынын атап көрсетті.

Қазіргі заманғы педагогикада кіші мектеп жасындағы балалардың жобалау әрекетін анықтау кезеңдерінің әртүрлі жолдары қарастырылуда. Соның ішінде оқушылардың сабақтан тыс уақыттағы жобалау іс-әрекетін ұйымдастырудың өзіндік ерекшелігін ескерген жөн. Сабақтан тыс іс-әрекеттегі мақсатқа лайық жобалардың түрін анықтау үшін төмендегідей пайымдауларды басшылыққа алынады.

1. Сабақтан тыс іс-әрекет мақсаттары.

2. Қосымша назарға алатын оқыту мақсаттары.

Сабақтан тыс іс-әрекеттің негізгі мақсаты ретінде балалардың өз қабілеттерін және тұлғалық әлеуетін жүзеге асыруын санауға болады.

Қосымша назарға алатын басты оқыту мақсаттарына жататындар:

1. Коммуникативті дағдыларды қалыптастыру /әріптестік байланыс/

2. Жұмыс кеңістігін ұйымдастыру және жұмыс уақытын пайдалану дағдыларын қалыптастыру.

3. Ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру /жинақтау, жүйелеу, сақтау, пайдалану/

4. Өз мүмкіндіктерін бағалау, өз мүдделерін қорғау және дұрыс таңдау жасай білу дағдыларын қалыптастыру.

Сабақтан тыс жобалық іс-әрекетте ақпарат жинау жұмысының дағдыларын қалыптастыру қосымша ұйымдастыруды талап етеді. Өйткені, балалар игеретін іс-шаралармен жұмыс, оқушылардағы қалыптастыруға тиісті күрделі жобалар кезінде қажет болатын, ақпараттық қызмет дағдыларын қалыптастыруға көп жағдайда көмегін тигізбейді.

Сондықтан да, жобалық іс-әрекетке ақпараттық іс-әрекетті толық көлемде енгізу үшін арнайы ұйымдастырушылық әдістерді қарастыру керек. Мұндай әдістерге жататындар: 1. Бір тақырып бойынша түрлі жобалармен бір уақытта жұмыс жүргізу. /Бұл, бір тақырып бойынша әр түрлі мәліметтерді іздестіру үшін мотивация жасауға мүмкіндік береді. 2. Осы жобаларға, бір ұжымдық ақпараттық жобаны енгізу-энциклопедия немесе тақырыптық картотеканы жасау.

Нәтижесінде жобалық қызмет -жалпы тақырып бойынша балаларға түрлі ақпарат жинау ұсынылатын, тақырып бойынша жұмыс жүргізуге мүмкіндік беретін қажетті кезеңмен толықтырылады. Мұнда балалар, берілген тақырып шеңберінде нені білгісі келетінін өздері анықтайды. Тақырып бойынша жұмыс жүргізу үрдісінде ақпараттарды жинақтау, тек жобалық іс-әрекет қажеттілігінен ғана туындамайды, ол балалардың қызығушылығымен анықталады. Жоба бойынша жүргізілетін жұмыстарда жалпы энциклопедия немесе картотека, тақырып бойынша ақпараттың негізгі деректерінің бірі бола алады. Балалар өз тәжірибелері арқылы ақпараттарды ұйымдастырумен танысады: жаңа ақпараттық талаптарға жауапты оңай табу үшін материалды қалай өңдеу керек және қандай сілтемелермен оларды толықтыру қажет екені жөнінде.

Сабақтан тыс жобалық іс-әрекет екі компонентті ретінде ұйымдастырылады. Бірінші компонент-балалар өзі бастама көтерген, оқытушы үйлестіретін, жобада іске асырылатын, тақырып бойынша жұмыс жүргізу. Екінші компонент- оқытушы немесе тәрбиеші арнайы ұйымдастырған, балалар өз бетінше

орындаған, шығармашылық жұмысты тудыратын іс-әрекеттер кешені. Шығармашылық жұмыстардың негізгі түрлері-бұл іс-шаралар. Жобалар: мүсін, сурет, коллаж, макет жасау, спектакль және концерттер қою ж.т.б.

Сабақтан тыс жобалық іс-әрекеттің негізгі кезеңдері.

1. Тақырыпты таңдау. 2. Мәліметтер жинау. 3. Жобаларды таңдау.

4. Жобаларды іске асыру. 5. Презентация. Аталған жобалау іс-әрекетінің кезеңдеріне жеке-жеке тоқталайық.

Тақырыпты таңдау. Тақырыппен жұмыс жүргізу, таңдаудан басталады. Тақырып ортақ болғанымен онда балалардың қызығушылығын тудыратын тақырыпшалар көп болуы қажет. Мысалы: «Мұхит» тақырыбында «Мұхиттағы өмір», «Жүзіп жүрген динозаврлар», «Мұхит түбіндегі жануарлар», «Кемелер», «Теңіз кәсіптері», «Сүңгуір флот», «Жер шарына саяхат», «Қарақшылар», «Теңіз тағамдары», «Сән және дизайндағы теңіздік стилі», «Жазушылар мұхит жөнінде», «Суретшілер бейнелеуіндегі мұхит» ж.т.б. тақырыпшалар болуы мүмкін.

Тақырыпты таңдауда ақпараттың арнайы қайнар-көздері өз септігін тигізеді. /өндіріске экскурсия жасау мүмкіндігі, қаланың салалық бағдары, нақты тақырып бойынша жұмыс істеудегі мұғалім тәжірибесі. Ортақ тақырып бойынша балалардың ұжымдық таңдауын мұғалім реттей алады. /бағыт-бағдар беру арқылы/. Ал тақырыпшаларды балалардың өз таңдауына ұсынған жөн. Балалар таңдаған тақырыпша тақырыбы және жиынтығы болашақтағы ақпараттық жобаның құрылымы-энциклопедиялар мен картотеканы құрайды. Бұл құрылымды мұғалім, тақырыпшаларды таңдау үрдісінде, әрбір саладағы білімді жүйелеу қалай жүретінін балалар бақылауы үшін, схема түрінде тақтаға көрсетеді.

Берілегін тақырыпшалардың ішінде типтік тақырыпшалар кездеседі жағрапиялық аспектегі, тарихи аспектегі, мәдени аспект /әдебиеттегі, бейнелеу өнеріндегі, фильмдердегі тақырып/. Мысалы: «Үй» тақырыбына арналған типтік тақырыпшалар мынандай түрде болуы мүмкін: жағрапиялық аспекте-«Түрлі елдердегі үй», тарихи аспект-«Түрлі уақыттардағы үй», мәдени аспект-«Әдебиет кейіпкерлерінің үйлері», «Ертегідегі үйлер», «Суреттегі үйлер» ж.т.б.

Мәліметтерді жинақтау. Түрлі ақпарат көздерін қарастыру арқылы, балалар өздерін қызықтырған мәліметтерді жинайды, бекітеді және жобада қолдану үшін дайындайды. Ақпарат көздерінің негізгі түрлері-жазбалар, суреттер, мәтін және суреттердің қиындылары мен ксерокөшірмелері. Сонымен қатар, аудио және видео жазбалар, дискет, компакт-диск тасымалдаушыларында да ақпарат жинақтауға болады.

Тақырып бойынша жұмыс жүргізу барысында балалар өздерін қызықтырған ақпараттарды табуға, оларды жүйелі түрде сақтауға және қолдануға үйренеді. Тақырып бойынша мәліметтер жинау кезеңіндегі мұғалімнің басты мақсаты-балаларды өз бетінше ақпараттар іздестіруге бағыттау. Ақпарат көздері ретінде: жекелеген заттар /кітаптар, сынып кітапханасы, фильмдер/; ұйымдастыру /мұражай, ғылыми институттар, өндіріс орындары/; іс-шаралар /экскурсиялар/; жекелеген адамдар /ата-аналар, мамандар, жоғарғы сынып мұғалімдері/ бола алады.

Мәліметтерді жинақтау, барлық табылған ақпараттарды бір ақпараттық жобада-картотекада немесе тақырыптық энциклопедияда жинақтаумен аяқталады. Ақпараттық жобаның ерекшелігі, балалар жинаған ақпараттың барлығын сақтау мүмкіндігімен, яғни әрбір баланың ақпаратты іздестіру бойынша жүргізген жұмысын сақтау мүмкіндігімен баланысты.

Ақпараттық жобада ақпараттарды жүйелеу түрлері қарастырылуы керек /мазмұндау ж.т.б/. Ақпараттық жобалардың міндеті –жиналған ақпараттарды ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру. Ақпараттық жоба құрылымында, балалардың қызығушылығын тудырып, тандалған тақырыптардың барлығы көрініс табады. Кейіннен басқа да жобалар бойынша жұмыс жүргізу барысында балалар қажетті мәліметтер алу үшін ақпараттық жобаларға жүгіне алады.

Жобаларды таңдау. Ақпараттарды жинау кезеңі біткеннен кейін мұғалім балаларды жобаны жүзеге асыруға қатысуды ұсынады. Мұғалім балаларды, оқып-үйренетін тақырып бойынша орындауға болатын көптеген жобалармен таныстыра отырып, балалардың өздеріне жобаны ойлап табуға мүмкіндік береді. Бастапқыда ұстаз, балаларға қиындық тудырмайтын жеңіл жобаларды ұсынады. Сыныпта бірнеше жобалар түрлері болғаны өте жақсы. Жобалардың тізімін құрастыру кезінде, жергілікті жағдайларға бағымдалу және балаларға алуан-түрлі іс-әрекеттерді ұсыну дұрыс. Мысалы: «Логикалық және математикалық ойындар» тақырыбы үшін балалар:

1. Логикалық және математикалық ойындар туралы жаңа мағлұматтар алып, /түрлі деректерден/ бұл мағлұматтарды «ақпараттық жобаға» кіргізеді.

2. Бірлескен және жеке бейнелеу іс-әрекеттерінде жаңа білімдерін көрсете алады./суреттер, мүсіндеу, коллаж, мозаикалар ж.т.б./.

3.Өз қолдарымен жұмыс жасай алады, бұл жағдайда-ойындарға арналған өз бетінше реквизиттер дайындау;

4.Концерттік-драмалық іс-әрекетке қатысуы /басқа балаларға және ата-аналарға бір жағдайды әңгімелеп немесе көрсете алуы және қошеметке орануы/. Ұжымдық жобаларды балалар өздері таңдаған тақырып аспектісі бойынша «маман» ретінде орындай алады.

Жұмыс кезінде іс-әрекеттің түрін таңдау және балалардың таңдауы кезінде олардың пікірімен санасу қажет. Мысалы: «оқып және әңгімелеп бер» тапсырмасын оқи алатын балалар орындаса, «кітаптағы бетті дайында» деген тапсырманы жаза білетін балалар орындайды. Мұның әрине түрлі әдістемесі бар. Мысалы: жаза білетін балалар безендірушілер тобына кіре алады. Бұл жағдайда кітапты құрастыру кезінде қосымша коммуникациялық дағдылар қалыптастырылады. *Жобаларды жүзеге асыру.* Бұл кезде балалар, мектептегі және мектептен тыс іс-әрекеттерін байланыстыра отырып, өздері таңдаған жобаларды дайындайды. Үлкендер тек бала өз күшін дұрыс бағалай алмай, таңдаған жобасын жүргізе алмаса ғана көмектеседі. Бірақ бұл жұмысты үлкендер баланың орнына орындауына болмайды. Берілген іс-әрекеттердегі балалардың өз еркімен қатысуын ескере отырып, жобамен жұмыс жүргізудің негізгі принциптерін айта кетейік:Әрбір баланың ешқандай жобаға қатыспауға; біруақытта түрлі жобаларға және түрлі рольдерге қатысуына; кез-келген уақытта кез-келген жобадан бас тартуына; кез-келген уақытта өзінің жаңа жобасын бастауға қақысы бар.

Презентация: Әрбір жоба нәтижесінде баланың бойында мақтаныш тудырып, сәтті аяқталуы қажет. Бұл үшін жоба бойынша жұмыс жүргізу үрдісінде мұғалім балаларға өз құштарлығы және мүмкіндігін білуге көмектеседі. Жоба аяқталғаннан соң, балаларға өз жұмысы туралы әңгімелеп беруге және көрсетіп, мақтау естуіне мүмкіндік беру қажет. Жоба нәтижелерін көрсетуге басқа балалармен қатар ата-аналардың болғаны тіпті жақсы. Егер жоба ұзақ мерзімде болса , нәтижелері бойынша балалар оң әсер алатын ағымдық кезеңдерді анықтау қажет. Мысалы: қуыршақтық спектакльін дайындауда жасалған қуыршақ-кейіпкерлердің презентациясын ұйымдастыруға болады. Кейбір жобалар өзіндік презентациялық түрде болады, бұлар-спектакльдер, концерттер, газеттер ж.т.б. Қолдан жасалынған жұмыстармен аяқталатын жобаны ерекше түрде ұйымдастыру қажет. Тақырып бойынша жұмыс жүргізу және жобалық іс-әрекет балалардың сабақтық және сабақтан тыс іс-әрекеттерін біріктіруге мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

- 1.Данюкова А. Вы любите проект? // Обруч. – 2001. – №4. – С.10-13 .
2. Кагаров Е.Д. Метод проектов в трудовой школе. – Л.: Начатки знаний, 1926 . – 122 с.
- 3.Стернберг В.Н. Теория и практика методов проектов в педагогике 20 века: Автореф. дисс. канд. пед. наук. – Рязань, 2003. – 21 с.
- 4.Чечель И.Д. Метод проектов или Попытка избавить учителя от обязанности возникающего факула. // Директор школы. – 1998. – №3. – С 28.
- 5..Лось Ю.А., Матяш Н.В., Хохлова М.В. Методика обучения младших школьников выполнению творческих проектов / Под. ред. В.Д.Симоненко.– Брянск, 1998.– 104с.
- 6.Сағындықова Э.Ө Оқу-жобалық іс-әрекет процесінде болашақ мамандардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру. 13.00.08– Кәсіптік білім беру теориясы мен әдістемесі, пед. ғыл. канд. дисс.... автореф. –Алматы: 2006.–24 б.
- 7.Пилюгина С.А. Метод проектной деятельности в интернете и его развивающие возможности// Школьное технологии. – 2000.– №2. – С. 23-25.
8. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под. ред. Е.С.Полат. – М.: Педагогика, 1999. – 221 с.
9. Жуковский И., Жуковская А. Проектная деятельность как средство развития воспитательного процесса // Воспитание школьников. – 2001. – № 3 – С.4-11.
- 10.Хохлова М.В. Проектно-преобразовательная деятельность младших школьников// Педагогика. – 2000. –№ 5. – С.51-57.

ЗДОРОВЫЙ ОБРАЗЖИЗНИ И ВОСПИТАНИЕ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ

Шоқыбаев Ж.А. д.п.н. Катпаева Л.М. -
КазНПУ имени Абая Республика Казахстан

Резюме

Статья посвящена проблеме здорового образа жизни молодежи. Здоровый образ жизни – это основа, возникшая из потребности жизни, которая не ограничивается воспитанием индивидуального здорового образа жизни, а объединяет в один ряд деятельности по непрерывной охране здоровья (против чумы века, табакокурения и наркомании). Обучение здоровому образу жизни являющейся частью таких воспитательных мер, направлены на формирование у молодежи необходимых знаний, концепций и понятий.

Ressume

Article is devoted to a problem of a healthy lifestyle of youth. The healthy image of life is the basis which has arisen from requirement of life which isn't limited to education of an individual healthy lifestyle, and unites in one number of activity on continuous health protection (against plague of an eyelid, tobacco smoking and drug addiction). Training in a healthy lifestyle by being part of such educational measures, are directed on formation at youth of necessary knowledge, concepts and concepts.

Ключевые слова: *здоровый образ жизни, воспитание молодого поколения, гигиена, санитария, валеология, дисциплина*

В формировании здорового образа жизни, занимают важная место знания естествознания и общественных наук. Такие знания должны внести свой вклад не только в жизненную стратегию молодежи, но и в улучшение качества жизни человека в социальной среде. Таким образом, данные знания должны давать возможность человеку существовать в качестве творческой, свободной и ценной личности. В целом, воспитание молодежи с формированием здорового образа жизни, рассматривается с социальной, теоретической и практической точек зрения. Социальная сторона воспитания молодежи с формированием здорового образа жизни раскрывается пониманием его общественной важности, осознанием его необходимости в социуме, тогда как теоритическая сторона лежит в создании необходимости теории науки о здоровом образе жизни и передаче ее молодому поколению. Методическое обоснование социально-экономического образования вырабатывается в ходе обучения общественным дисциплинам. Посредством указанной дисциплины ученики школ вооружаются теоретическими и практическими знаниями обновления окружающей среды и научного познания мира, так как «человек образовывается в общественной системе под воздействием диалектических законов и категорий» [1].

Изучая естествознание человек получает знания об осуществлении процесса труда посредством взаимодействия человека и природы, через которое человек меняет окружающую среду и развивает свои творческие способности. Проблемы здорового образа жизни являются объектом исследования не только естествознания, но и общественных наук. Так как сохранение человеческого здоровья и его защита являются предметом социальных исследований, они рассматриваются с точки зрения изучения уровня развития связи между человеком и обществом, их структуру и закономерности. Многовековая история человечества показывает, что сейчас наступили трудные, полные опасных изменений времена. Наступило время критического осмысления практики прошлых лет с учетом пересмотра стратегии будущего. Основное направление в данной сфере-философский анализ проблем здорового образа жизни. Выделившись из биологических дисциплин и эволюционировав до наших дней, тесно связанная с философией наука о здоровом образе жизни, поднялась до уровня формирования методических стандартов научных знаний.

Философия и естествознание, рассматривая различные аспекты и применяя различные методы изучения, все же направлены на достижение объективной правды. Многие научные открытия естествознания раскрывают определенные философские понятия [2].

Профессор Амосов Н.М. говорил: «Для того, чтобы быть здоровым, человек должен приложить большие усилия. И ничем их нельзя заменить. На счастье, человек устроен так, что его организм может вовремя восстановиться» [3.]. По мнению ученого, в основе здорового образа лежат следующие идеи;

в возникновении болезней в большинстве случаев виновата не природа, и не общество, а сам человек. В основном человек болеет из-за лени или в следствии своего неправильного поведения;

для здоровья необходимы: труд тела, умеренность в еде, упражнения, умение правильно использовать время и умение отдыхать.

природа очень великодушна: необходимо заниматься физической культурой 20-30 минут в день;

человек должен быть умеренным в еде с равным соотношением движения и увеличением в рационе фруктов и овощей. Необходимо не забывать делать упражнения. Курить и употреблять спиртное-вредно [3.].

пятое же-умение жить счастливо. К сожалению, без предыдущих четырех пунктов счастье не может обеспечить здоровья;

В современном мире проблемы здорового образа жизни стали важнейшими по своей общественной значимости. Причины, способствовавшие этому, заставляют нас быть мудрее предыдущих поколений. Одним из факторов быть умнее, это просвещенность в вопросах здорового образа жизни, признании этих проблем. Пересмотр духовных качеств современного человечества базируется в первую очередь на развитии ответственности, мудрого использования, сострадания к своему здоровью, отношение к нему как к невосполнимой ценности и понимании этого. В связи с экономическими трудностями и социально-политической незрелостью, проблемы здорового образа жизни отошли на второй план. Одним из показателей духовного падения нашего общества стало постепенное привыкание к постоянной угрозе здоровью человека, относительная ответственность и халатное отношение к соответствующему здоровью. В этом отношении важную роль играет просветительская работа по распространению знаний ведения здорового образа жизни и формирования в сознании человека такого образа жизни. Это зарождаст чувство ответственности перед наступающей угрозой [4].

Современные идеи здорового образа жизни играют важную роль в формировании необходимых знаний, навыков в том числе деловых качеств. Древнегреческий философ Платон отмечал, что если воспитатель не правильно выполняет свою работу, то в мире появляются невежественное потомство и плохие люди. Надо признать, что рост увлечения среди молодежи вредными привычками происходит от их безграмотности в сфере здорового образа жизни. Всем известна угроза здоровью, опасные последствия вредных привычек [5;7]. Здоровый образ жизни-это основа, возникающая из потребности жизни, которая не ограничивается воспитанием индивидуального здорового образа жизни, а объединяет в один ряд деятельности по непрерывной охране здоровья (против чумы века, табакокурения и наркомании). Обучение здоровому образу жизни являющейся частью таких воспитательных мер, направлены на формирование у молодежи необходимых знаний, концепций и понятий [8;9].

В последние годы в литературе по педагогике часто встречаются такие понятия как «грамотность по здоровому образу жизни», «здоровые знания», «воспитание здорового образа жизни», «формирование культуры здорового образа жизни». Мы считаем, что среди всех подобных терминов более верным является «обучение и воспитание через формирование здорового образа жизни», так и образование-это результат и процесс овладения системой научных знаний и познавательных умений и навыков обучающихся, в результате которого у них развиваются творческие способности, индивидуальные человеческие и другие качества, формируется миропонимание.

Тогда как воспитание в отдельности – это способ поведения в обществе, которое целенаправленно влияет на развитие личности, а также результат веры, взглядов, личных характеристик, нереализуемые друг без друга [5,10;11].

Подводя итоги, можно сказать, что только та личность, которая усвоила важные элементы здорового образа жизни, необходимые знания и воспитания в здоровом духе сможет противостоять различными актуальным проблемам в этой сфере и позаботиться о своем здоровье.

Способ деятельности и воспитания, направленное на усвоение системы знаний и определенных ценных качеств не могут быть осуществлены друг без друга. Эти два процесса всегда сопрягаются друг с другом в повседневной деятельности педагога. Целью обучения здоровому образу жизни является формирование культуры здорового образа жизни среди учащихся. А целью воспитания в духе здорового образа жизни-формирование миропонимания, веры в себя на основе приобретенных научных знаний. В соответствии с вышеуказанной целью в теории и практике современной педагогики существуют две различные модели обучения здоровому образу жизни. Первая-полипредметная модель. Здесь содержание традиционных дисциплин преподаваемых в школах дополняются и обогащаются вопросами здорового образа жизни. Вторая-монопредметная модель которая реализуется посредством введения в учебные планы средних школ факультативного курса по вопросам здорового образа жизни. Обучение здоровому образу жизни влияет на школьников с позиции педагогической целостности. Во время урока они воспринимают целостность вопросов о здоровом образе жизни на научной основе, усваивают

практические навыки точных знаний об эффективном влиянии на природу и на изменяющуюся окружающую среду.

Учащиеся находятся в периоде особой педагогической восприимчивости, что соответствует формированию жизненно важных принципов, а именно принципов здорового образа жизни («Лечебная педагогика» Кашенко, 1913; «Сохранение здоровья учащихся» Досмухаметұлы, 1925; «Здоровый образ жизни» Брехман, 1979). Также чрезвычайно важно развивать чувства и веру обучающихся с позиции психологии здорового образа жизни, возрастной физиологии в воспитании здорового образа жизни. Возрастная физиология совместно с педагогической реализует принципы гармонии возможности учащихся и предъявляемые к ним требования. Подобные психолого-педагогические идеи были всесторонне рассмотрены в трудах Гальперина П.Я., Болонского П.П., Выготского Л.С., Леонтьева А.Н., Эльконина Д.Б. и других ученых. По мнению многих психологов и физиологов, человек рождается в качестве живого организма, только с врожденными по наследству [12;13].

По мнению Леонтьева А.Н. все человеческие способности возникают и развиваются в процессе его жизнедеятельности [12.].

С 2007 по 2011 годы мы проводили экспериментальные работы в 9-10 классах по предмету химия. В ходе проведения Республиканской олимпиады, лабораторных занятий, брифингов, классных часов, тестовых работ, связанных с изучаемым предметом, были применены способы привития здорового образа жизни, в том числе отлучение от вредных привычек.

Понимая невозможность одной только пропагандой реализовать формирование знаний и умений в обучении и воспитании здорового образа жизни мы считаем, что решение данной проблемы в воплощении путем связи в содержании основного школьного предмета-биологии. Таким образом, можно утверждать, что формирование здорового образа жизни посредством объединения содержания программы по биологии с другими предметами по здоровому образу жизни.

ЛИТЕРАТУРЫ :

- 1.Ембергенова Ж. Салауаттылықтың төте жолы.-Алматы//Қазақстан мектебі,1999, 56.-19-21 б.
- 2.Хиггинс Р. Седьмой враг. Человеческий фактор в глобальном кризисе.//Глобальные проблемы и общечеловеческое ценности.-М.,1990.-141с.
- 3.Амосов Н.М.Раздумье о здоровье.-М.:Физкультура и спорт,1991.-199с.
- 4.Егоров В. и др.Здоровый образ жизни-общественная потребность.-Караганда,1999.-17-24с.
- 5.Беркинбаева К.М.,Садуова Ж.Н.Психо-педагогические аспекты влияние болезней века на молодежь.-Алматы:Білім, 1998, 2.-54-57 б.
- 6.Көшербаева А.Ә.Курит ли ваш ребенок? –Алматы,2002.-10б.
- 7.Қазақстан Республикасының «Закон об образовании» заңы.-Алматы,1998.-38 б.
- 8.Программы. Биология,6-7 классы,8-9классы.-Алматы,1990.-35с.
- 9.Колесов Д.В.Здоровый образ жизни-новое направление в педагогике.//Биология в школе.2003, 1.-22с.
- 10.Құдырова Е.Проблемы в характерах молодежи.-Алматы:Рауан, 1996.-30б.
- 11.Леонтьев А.Н. Избранные психологические сочинения: в2-х томах, Т.1.-М.:Педагогика,1983.-391 с.

РОЛЬ КОМПОЗИЦИИ КОСТЮМА С НАЦИОНАЛЬНЫМИ МОТИВАМИ С ЭТИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Саудабаева Г.С. (КазНПУ им.Абая)
Кошкарва Ш.З., Тлеубай С. (КГУ им.Коркыт Ата)

Түйіндеме

Бұл мақалада мектеп оқушыларының эстетикалық тәрбие жөніндегі мәселелерінің шешу жолдары қарастырылған. Кез-келген жалпы білім беретін мектептерде еңбек сабағында ұлттық нақышқа енгізілген құралдар қолданылады. Қазақ халқының ұлттық қыздар және әйелдер киімінің даму тарихы оқытылады. Мектеп оқушылары қазіргі таңда компьютерлік технологияны меңгеруде. Осы еңбек сабақтарында

оқушының тәжірибелігі және білгірлігі арта түседі. Оған қоса оқушының эстетикалық және көркем талғамдары қалыптасады.

Summary

This article discusses one of the possible solutions to the problem of aesthetic education of pupils in the classroom for technology in secondary schools through the use of materials of the composition costume with national motifs, history of development of the Kazakh national costume for girls and young women the skills of computer technology by high school students in the composite finding solutions model for a national costume.

In the process of making the costume with national motives for girls students master not only the practical skills and habits, but also to develop their creative abilities to form an aesthetic and artistic tastes.

Современная концепция эстетического воспитания подрастающего поколения требует совершенствования методов учебного воспитательного процесса в общеобразовательных школах Казахстана.

Возрастают задачи художественно-эстетического образования учащихся, которое должно быть ориентировано на процесс формирования личности во всей полноте культурного развития человека.

Потребность красиво одеваться всегда существовала в обществе и будет всегда существовать. А вместе с ней будет существовать и необходимость формирования устойчивых эстетических качеств личности человека, особенно учащегося.

Учителя технологии вместе со школой должны осуществлять всестороннее развитие учащихся, совершенствовать их эстетическое воспитание.

Одним из возможных путей решения данной проблемы является использование материалов композиции костюма с национальными мотивами на занятиях по технологии в общеобразовательной школе.

Для усвоения данного материала учащиеся должны прежде всего ознакомиться с понятиями «композиция», «композиция одежды».

Композиция (лат.compositio – составление, соединение) – значимое соотношение частей художественного произведения. Это понятие используется на практике в нескольких значениях. Композиция – это и само произведение (музыкальное, абстрактной живописи, декоративно-прикладного искусства и т.д.); композиция – это и процесс творческой деятельности, в результате которого получают произведение. [1]

Следовательно, композиция – понятие организующее, так как таит в себе силу составлять, соединять части в том или ином порядке, организовывать из них единое целое, а также отражение гармонической упорядоченности во внешнем проявлении целого.

Композиция одежды – сочетание и взаимосвязь силуэта, форм, линий, пропорций, цвета материалов, создающих органическое единое целое костюма. Создать *композицию одежды* – значит найти соподчинение всех компонентов ее, добиться такого положения, при котором одни детали и компоненты дополняют другие, а все вместе выражают содержание одежды. Т.е. от одежды требуется, чтобы она была не просто красива, но и составляла единое гармоничное целое с фигурой и обликом человека, подчеркивала его природную красоту и корректировала или скрывала нежелательные признаки внешнего облика. Самый красивый покрой национального костюма потеряет свою привлекательность, если в нем не будет соблюдено цветовое сочетание, т.е. один компонент модели нарушит всю композицию изделия.

Школьникам нужно уяснить основные четыре требования композиции одежды:

1. Назначение одежды (фигура человека, возраст, для чего предназначен костюм, и т.д.) определяет форму ее. Например, форму национального костюма для танцев, чтобы подчеркнуть грацию, юбку платья шьют широкой, а лиф прилегающим.

2. Соответствие материала назначению и форме одежды. Например, национальное платье можно сшить из мягкой, легко драпируемой ткани; а для камзола прилегающего силуэта подходит мягкая ворсистая или бархатная ткань.

3. Отделка и украшения должны соответствовать назначению, форме одежды и материалу, из которого она сшита. Например, хорошо сочетается отделка из блестящего атласа или парчи с бархатом.

4. Наличие центрального, главного пятна, которому подчиняются второстепенные детали,

создавая целостность композиции. Это может быть воротник, декоративный пояс, аппликационный орнамент и др. В каждом конкретном случае характер главного пятна определяет характер других деталей композиции. Остальные детали должны сочетаться с линиями главного пятна.

Сильное влияние на композицию одежды оказывают цвет и рисунок ткани. С помощью цвета можно зрительно увеличить или уменьшить рост и объем фигуры, скрыть недостатки телосложения, а также изменить оттенок кожи, увеличить интенсивность цвета глаз, волос, лица.

Огромное значение при создании национального костюма принадлежит выбору цвета и фактуры материалов, которые являются сильными выразительными свойствами одежды. Насыщенные цвета в одежде всегда акцентируют на себе внимание, их обилие может вызвать раздражение. Поэтому в одежде их часто используют в качестве отделки (бейки, кант и т.п.).

Соединение нескольких цветов, имеющих общие цветовые особенности, создает определенную тональность, так называемую *однотонную композицию*, которая широко используется в национальной одежде. Например, она может быть выдержана в бежево-коричневых тонах или в сочетании светло-голубого с синим, лилового с сиреневым, вишневого с розовым, желтого с горчичным, зеленого с салатным и т. д.

В костюме может быть несколько цветов. В национальной одежде может преобладать *многоцветная композиция*. Но чаще используется не более трех цветов, один из которых является ведущим, а остальные дополнительными.

При изготовлении национальной одежды широкое применение находят и контрастные сочетания цветов. Они могут быть парными (любая пара противоположных цветов, например фиолетовый и зеленый, синий и желтый, голубой и красный). *Контрастные* цвета часто используются в композиции национального костюма, но с учетом насыщенности, теплоты цветов и особенностей фигуры. Например, если костюм с национальными мотивами состоит из платья и короткого камзола, то, как правило, верхняя часть костюма делается темного тона, а платье - светлого.

Прежде чем, как учащиеся приступят к разработке эскиза модели костюма с национальными мотивами для девушек, они должны знать историю развития казахского национального костюма девушек и молодых женщин.

Из исторических данных известно, что народные мастера при пошиве одежды учитывали особенности возраста, телосложения и овала лица. Несмотря на индивидуальную обработку изделия, почти все элементы казахского народного костюма однотипны везде, во всех регионах республики, нет особой разницы в покрое, выборе материала, назначении отдельных предметов одежды.

Школьникам интересно знать как одевались девушки-казашки, какой цвет и фактуру материала они предпочитали, какие были у них украшения и отделочные элементы в одежде и головных уборах.

Костюм женщины-казашки подразделялся по возрастным категориям. В комплект девичьего костюма входили:

легкое с двумя-тремя оборками, отрезное ниже талии на 5-6 см, сильно приталенное платье – *косетек*, одеваемое на нижнюю рубаху – *ишкюйлек*. Юбку платья обшивали широким воланом, отсюда и его название – *косетек* – платье с двумя подолами, на которые пришивались два-три ряда присобранных оборок – *желбезек*. Столькими же рядами оборок украшался низ длинных рукавов, иногда и воротничков;

камзол, преимущественно бархатный, яркого цвета, на подкладке, длиной ниже бедер, приталенный. Вырез, полы, низ камзола отделялись вышивкой гладью, тамбуром, зачастую золотой или серебряной канителью, нашивками с люрексом, каймой из парчовой или набивной ткани, реже – бисером;

такия – шапочка на твердой основе, расшитая жемчугом, золотистыми нитями, украшенная бусинками из драгоценных камней, кораллов и перьями совы;

белбеу – пояс кожаный, бархатный с металлическими бляшками, иногда филигранный;

етик – легкие сапоги из окрашенной кожи, вышитые канителью, на высоких каблуках или кебс – калоши, иногда с загнутыми кверху носками.[2]

Наиболее древним видом украшения на платьях была вышивка тамбуром разноцветными нитками. Иногда к платью пришивали вышитые полоски материи другого или такого же цвета. Старинным видом украшения была и окантовка краев подола, разреза, ворота и рукавов лентой из материи другого цвета, узорной тесьмой, полоской дорогого меха.

Камзолы шили из бархата и других ярких тканей. Пожилые женщины носили также камзолы, но других цветов: зеленые, синие, желтые, исключая красный. Их делали на одинарной подкладке из ткани или на шерсти, с длинными рукавами и без них, а на востоке и юге Казахстана – с короткими рукавами.

Девушки и молодые женщины больше всего украшали камзолы, особенно безрукавки. Даже

небогатые девушки имели праздничные камзолы, отделанные вышивкой, позументом и монетами. Чем богаче был камзол, тем дороже стоили его материал и украшения. Украшения использовали те же, что для платья.

Застежками камзола служили серебряные пряжки (қапсырма, қаптырма) с крючком и петлей. Кто не мог приобрести пряжек ювелирной работы, использовал для этой цели серебряные рубли и полтинники и даже мелкую серебряную монету. Вместо пряжки пришивали также пуговицы из граненого стекла или камушка, оправленного серебром.

Помимо длинных камзолов молодые женщины и девушки носили короткие безрукавки до талии или середины бедер. Они сильно расширялись к подолу. Их чаще всего расшивали шелковыми и шерстяными нитками: углы и края бортов, подол и пройму. Встречались безрукавки и сплошь расшитые. Обычно это была одежда женщин или девушек из зажиточных семей.

После ознакомления учащихся с историей развития казахской одежды, когда они уже имеют представление традиционного вида костюма, каждый из них должен самостоятельно разработать и зарисовать свой эскиз модели костюма с национальными мотивами или этот процесс создания эскизов можно обогатить средствами компьютерной графики, используя мощные пакеты двухмерной графики «Corel Draw».

Приобретение навыков компьютерной технологии в композиционном поиске решения модели национального костюма имеет огромное значение для развития самостоятельного творческого мышления учащихся, обогащения их эстетического кругозора.

Использование компьютера дает возможность организации полноценной индивидуальной работы учащихся на качественно новом уровне. Работая с компьютером, учащийся учится самостоятельному принятию решений при подборе орнамента, его цветосочетания, его место расположения на изделии, проявляя при этом творческие способности. Возможность использования компьютера в процессе обучения зависит от наличия программных средств учебного назначения.

Для того, чтобы заинтересовать старшеклассников занятиями технологии, нужно включить в учебный материал компьютерную технологию разработки графических эскизов моделей современной одежды на основе традиционного казахского костюма.

Анализируя вместе с учащимися их эскизы, учитель технологии отбирает лучшие из них к дальнейшей доработке. Выбрав один из эскизов учащиеся вместе с учителем подбирают к костюму основные и вспомогательные детали кроя, цвет и фактуру ткани, а также в соответствии с назначением – орнамент и украшения. При выборе орнамента необходимо учитывать не только место его расположения, но и его размер, форму и идентичность с внутренними элементами костюма, а также их сочетание между собой. Затем нужно приступить к построению лекала выбранной модели. Если модель сложная, то учитель технологии должен дать готовые лекала для раскроя.

В процессе изготовления костюма с национальными мотивами для девушек учащиеся овладевают не только практическими умениями и навыками, но и развиваются их творческие способности, формируя при этом эстетический вкус. Школьники должны хорошо ориентироваться в таких понятиях как вкус, мода, красота.

Поэтому при экспериментальной оценке умений и навыков школьников целесообразно руководствоваться не только качественными требованиями, но и эстетическими. Только строгие эстетические требования при оценке результатов работы способствуют развитию эстетических вкусов. Для получения красивой формы костюма с национальными мотивами необходимо соблюдать пропорциональность членения объема, ритмическую организацию воланов платья, пластику конструктивных и декоративных линий, сочетающихся с пластическими возможностями материала, гармоничность цветосочетания материалов, головного убора, платья и орнаментов.

Экспериментально установлено, что успех эстетического воспитания во многом зависит и от качества и результативности проведения уроков технологии учителем, уровнем его мастерства как педагога и специалиста в области конструирования и моделирования одежды, его знаниями особенностей казахского национального костюма, уровнем профессионализма, как педагога технологического обучения.

Таким образом, целенаправленно воздействуя средствами композиции национального костюма на учащихся, педагог формирует у воспитуемых эстетический вкус, эстетическое переживание, умение наслаждаться конечными результатами своего труда и способность по возможности самостоятельно творить в искусстве одевать людей.

Вместе с тем, мы убеждены: развитость всех этих проявлений эстетического познания никогда не станет окончательно достигнутой, а будет непрерывно совершенствоваться в течение всей жизни

человека. Общеобразовательная школа является серьезной ступенью в этой системе непрерывного образования.

Литература :

1. Козлова Т.В. и др. Моделирование и художественное оформление женской и детской одежды: Учеб. для сред. спец. учеб. заведений/ Т.В.Козлова, Л.Б.Рытвинская, З.Н.Тимашева. – 2-е изд., перераб. И доп. – М., Легпромбытиздат, 1990. – 320 с.: ил.
2. Джанибеков У.Д.Эхо...По следам легенды о золотой домбре. – Алма-Ата: Онер, 1990. – 304 с., ил.
3. Саудабаева Г.С. Самостоятельность как важнейшее качество самоопределяющейся личности. «Профессионал Казахстана» Научно- методический журнал №4, (74)июнь, 2009

ӘӨЖ. 370. 1934

ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ – ӨМІР ТАЛАБЫ

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
п.ғ.к., доцент Жумадуллаева А.А.,
магистр оқытушы Досжан Салтанат
магистрант Сарсенбаева С.Б.

Түйіндеме

Бұл мақалада, отбасылық құндылықтар және оны дәріптеу, қазіргі таңдағы өзекті мәселенің бірі ретінде қарастырылады. Қай қоғамның да әйелге көбірек міндет жүктеп, бала үшін ананың ролі бәрінен жоғары тұратынын алға тартуы бекер болмаса керек. Ынтымақ пен бірліктің, төзімділік пен сабырлықтың, тыныштық пен дүние ажарының кілті әйелдің жүрегінде екені күмән келтірмес тағы бір шындық. Демек, қазақтың ұрпақ тәрбиесіне қатысты отбасылық құндылық сапаларын дәріптеу әрбір ата-ананың, педагогтың тікелей міндеті деп ойлаймыз.

Резюме

В этой статье рассматривается один из важных вопросов семейных ценностей. В любом обществе большая обязанность возлагается на женщину и не бывает напрасным роль матери в воспитании ребенка. Реальность – это ключ к сердцу женщины через сплоченность и единство, через терпение и спокойствие, через тишину и благополучие. И так, в отншении воспитания подрастающего поколения огромную роль играют семейные ценности, в частности каждый из родителей и педагоги.

Summary

This article discusses one of the most important issues of family values. In any society, a large responsibility lies with the woman, and does not happen in vain role of the mother in the child's upbringing. Reality - it kluch to a woman's heart through unity and solidarity, through patience and peace through peace and prosperity. And so, in otnashenie education of the younger generation play a huge role family values, above privacy in each of the parents and teachers.

Негізгі сөздер: отбасылық құндылықтар, мемлекет, қарым-қатынас, мәдениет, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тәрбие, әдеп, бала, ата-ана.

Ключевые слова: семейные ценности, республика, отношения, культура, народные традиции, обычаи и обряды, воспитание, ребенок, родители,

Key words: family values, republic, relations, culture, traditions, custom and rituals, education, child, parent.

Отбасы кішігірім мемлекет дегендей, елбасы мемлекет отбасынан басталатынына, отбасылық құндылықтардың маңыздылығына ерекше назар аударып отыр. Соның айқын дәлелі – Қазастан Республикасының президентінің 2013 жылдың 1 наурызындағы Жарлығымен Отбасы күні қыркүйек

айының екінші жексенбісі болып бекітілді. Еліміз биылдан бастап Отбасы мерекесіне ерекше мән беріп отыр. Оның дәлелі отбасы құндылықтары [1].

Отбасы ұғымы, отбасының мәні, оның қоғамдағы атқаратын ролі қандай деген сұрақтарға жан-жақты қарастырып кететін болсақ, көптеген ойшылдар мен ғалымдардың пікірлерін айтып кетуге болады. Мысалы, ежелгі грек ойшылы Платон «Адамдар отбасын құру үшін болашақ өмірдегі серігінің қандай отбасынан шыққанын, оның әке-шешесі мен ата-бабаларын жақсы білуі қажет» деген. Ал Аристотель болса, «Отбасы – адамдардың қарым-қатынастарының ең бірінші түрі және ол мемлекеттің бірінші кішігірім бөлігі» деген. Классикалық неміс философиясының өкілі Кант отбасы мәселесін қарастыра отырып, ондағы адамдардың құқықтық мәселелеріне көп көңіл бөлген.

Қазақ халқының отбасы тәрбиесінің дәстүрлері мен қалыптасу тарихы туралы деректер Қорқыт еңбектерінде кеңінен көрініс тапқан. Ол туралы түрлі аңыз-әңгімелер мен хикаялар ел арасында ұрпақтан-ұрпаққа тарап, бүгінге дейін жеткен.

Қорқыт Ата жырларының негізгі арқауы - отбасы тәрбиесіндегі ұл мен қыз бала бойында тәрбие түрлерін бірдей қалыптастыру қажеттілігі. Тегінде қазақ халқында қашан да ұл мен қыз баланың тәрбиесін бөліп жармаған. Бұл түсініктер мен дәстүрлердің ертеректен бастау алатындығын аңғартады.

XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап отбасына деген тарихи көзқарастар толықтырыла түсті. Мысалы, 1877 жылы шыққан «Ежелгі қоғам» атты кітабында Л. Морган отбасының тарихын, оның некелі қарым-қатынасын экономикалық, әлеуметтік дамуымен және қызметімен байланысты қарастырған. Одан кейінгі уақыттарда отбасы туралы марксистер де жазды. Соның бірі – Ф.Энгельстің 1884 жылы шыққан «Отбасының, жеке меншіктің және мемлекеттің шығуы» атты еңбегін айтуға болады. Мұнда Ф.Энгельс отбасын тарихи категория ретінде қарастырып, оның формаларының байланысын, даму жолдарын көрсетті.

Француз ағартушысы Ж.Ж.Руссо, швейцарлық И.Г.Песталоцци, орыс педагогтары К.Д.Ушинский, А.С.Макаренко, қазақтың зиялылары Абай, А.Байтұрсынов, Ә.Бөкейханов, М.Дулатов, М.Әуезов отбасы тәрбиесіне қатысты көптеген еңбектерін қарастырған [2].

Философиялық тұрғыда «отбасы» - қоғамның ажырамас құрамы, өмірде зор мәні бар кішігірім ұйым деп саналады. Ал педагогикалық-психологиялық тұрғыда «отбасы - ата-ана мен балалар арасындағы, ерлі-зайыптылардың және басқа да отбасы мүшелерінің қарым-қатынасының тарихи нақты жүйесі» болып табылады.

«Тәрбие басы - талбесік» деген даналықты халқымыз тауып айтқан. Қазақ «Ана бір қолымен бала тербетсе, екінші қолымен әлемді тербетеді» дейді. Осы қанатты сөздің тәрбиелік мәні тереңде жатыр.

Алып анадан туады. Ананың ақ сүтін ақтау әр перзенттің парызы ғана емес, мойнындағы қарызы. Анаңды Меккеге үш рет арқалап апарсаң да, бір түндік ұйқысына татымайды» деген дана халқымыз. Қазақ халқындай қыздарға құрмет көрсетіп, бір үйдің көркі емес, бүкіл үйдің ұйытқысы ретінде аялаған ел әлемде кемде-кем.

Қыздардың ақылды, тәрбиелі болуына арналған ән мен жыр, аңыз-әңгімелер ұлттық тәрбиенің негізгі өзегі болып табылады. Ұлтымыздың өткен өміріне көз салсақ, небір қилы замандар: Кеңес дәуіріндегі ұжымдастыру (1920-1928жж.), аштық (1932-1933жж.), соғыс (1941-1945жж.), соғыстан кейінгі қайта қалпына келтіру қазақ халқының өсіп-өнуіне үлкен зардап әкелсе де, аналарымыздың еш мойымай, тағдыр талқысына төзімділік танытып, қазақ әйеліне тән әдептілігі мен тазалығын, парасаттылығы мен сыпайылығын, мейірімділігі мен инабаттылығын сақтай отырып, ұлағатты, текті ұрпақ өсіруге, ибалы, әдепті қыз-келіншектерді тәрбиелеуге, қазақ әйелі деген абыройлы атқа селкеу түсірмеуге зор ықпал еткені анық.

Ұлт болашағын қалыптастырып, алға сүйрейтін адам ол - әйел. Сондықтан әйелге XXI ғасырда ұлтының жағдайын ойлайтын, өткен тарихтағы ұлы аналардың арманын жалғастыратын, әсемдік пен махабаттың жаршысы ретінде бар жауапкершілік жүктеледі. Кәмшат Дөненбаева, Злиха Тамшыбаева, қазақ өнерінің қос қарлығашы Күләш пен Шара – үлгі тұтарлық тұлғалар.

Бір кездегі ұлағатты бәйбішелердің келінге қоятын талаптарының барлығы отбасы тәрбиесінің негізінде жүзеге асқан. Жаңа түскен келін сол үйдің жоғын жоқтап, намысын ту етіп тігіп, «қайнаға», «қайын сіңлі», «жеңге», «абысын» деген ұғымдарға ерекше мән берген. Осындай тәрбие ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан. Келін бір шаңырақтың ғана қуанышы емес, ауыл-аймақтың қуанышына айналған.

Қазіргі қазақ баласының мінез-құлқының қалыптасуына отбасылық тәрбиенің басым болуы

керек. Әрине, ол шаңырақтан бастау алады. Отбасынан басталған тәрбие бертін келе баланың санасына әсер етіп, одан болашақта елін сүйетін ұлтжанды тұлға өседі. Жалпы, ұлт деңгейінде қарапайым болсаңыз, кеңестік дәуірде отбасында бала тәрбиелеуде шектеу болған. Ол қазақ ұлтының санасында қабілетсіздікті, жасқаниақтықты тудырды, яғни «ол нәрсені мен істей алмаймын» деген сенімсіздік, жалтақтық пайда болды. Ал «келін түсіру», «қыз ұзату», «жаңа отау құру» - үлкен ұлағатты әдеттердің барлығы өткеннің қалдығы деп түсіндірілді. Кеңес дәуірінде отбасының құндылығы да мүлдем басқаша қалыптасты. Біз әлі содан арыла алмай келе жатырмыз. Сондықтан қазақ халқының қалыптасқан отбасын құрудағы тәрбиелік мәні күшті салты мен әдет-ғұрыпы, ұлағатты аналардың қалдырып кеткен үлгісін қайта жаңғыртуымыз керек.

Баланың келешекте жақсы адам болуына сыртқы орта факторлары, оның ішінде, негізгісі – отбасылық тәрбиенің алатын орны зор. Қазақ халқында мынадай сөз тіркестері бар: «тегіне қарап» немесе «тегі мықты», «текті жерден қыз ал» және тағы сол сияқты. Яғни бұл жерде «тегі» деген сөз ғылыми тілде айтқанда – «гені» деген мағынаны білдіреді. «Шешесін көріп қызын ал» деген халық мәтелі тегін айтылмаған шығар. Тәрбиенің негізгі көзі - анада, ауылы мен елі арасында, ұзатылатын қыз бен түсетін келіннің тектілігін сұрастыра отырып анықтаған. Бұл – философиялық категория. Қыздары еркіндікте бұлаң болып, жарына адал баруына ата-анасымен бірге ортасы да жауапты болған. Сондықтан қазақта тірі жетім болмаған. Қазақтың құда түсуі де кездейсоқ емес. Қызына «барған жеріңде тастай батып, судай сің» деп бата берген.

Қазақта жеті атаға дейін қыз алыспау дәстүрі жүйелі түрде дамыған. Бұл дәстүрді шетелдің беделді ғалымдары да ұлттық құндылық деп бағалайды. Өйткені, адам ағзасындағы көптеген гендік өзгерістер (мутациялар) осы туысаралық немесе қандас некелер арасында туындайды. Мұны қазақ ерте заманнан ақ байқаған, жеті атаға дейін қыз алуға тиым салып отырған. Сондықтан ұрпағы таза, текті, дарынды болған.

Халқымыз қызды еркелетіп, қолпаштаумен бірге, «қызға қырық үйден тию, қала берсе күннен тию» деп, болашақ жар, адал келін болу үшін қыздардың тәрбиесіне ерекше мән берген. Сол секілді «Беташар», «Үлкендерге сәлем беру», «Шілдехана», «Ат қою», «Бесікке салу», «Қырқынан шығару», «Тұсаукесер», және өзге де сол сияқты салт-дәстүрлер отбасының бекуіне негіз болған. Қазақ қыздары отбасын, әке-шешесін, ағайын-туыстарын құрметтеп, отбасы бірлігін сақтаған.

Отбасы құндылық ретінде әртүрлі басымдылықтарға ие. Әлеуметтік зерттеулерге қарасақ, осыдан 25-30 жыл бұрын жүргізілетін зерттеулерде «Сіз үшін не құнды?» деген сұраққа жастар: «Бірінші кезекте - Отан, екінші – махаббат, үшінші – отбасы, бала» деп жауап берген. Ал 2000 жылдың ортасынан бастап жастар «бірінші кезекте – материалдық жағдай, екінші – мансап, үшінші – білім алу» деп, отбасы, бала деген құндылықтар тоғызыншы, оныншы орындарға ысырылып қалған. Демек, бұл соңғы 25-30 жыл ішінде құндылықтар жүйесіндегі күрделі өзгерістерді көрсетеді [3]. Отбасын құру, отбасында өмір сүру адамнан үлкен ептілікті, көрегенділікті, шыдамдылықты талап етеді. Ал бүгінгі жастардың, отау құрып жатқандардың көбі бір үйдің мәпелеп өсірген жалғыз-жарым ұл-қыздары. Кезінде бір отбасында кемі 5-6 баладан болатын. Олар бірін-бірі жетелеп, бірінің киімін бірі киіп, бір-біріне қолдау көрсетіп, дастархан басында бір нанды бөлісіп жеп өсетін. Ал қазіргі балалар тек өзін ғана ойлайды. Себебі, ол – жалғыз немесе екеу, үшеу ғана. Бүгінгі қоғамдағы өзімшілдік дерті – отбасындағы бала санының аздығынан.

Қазақ ұлтында тастанды, жетім баланың болмауы – ұзақ жасырлар бойы қалыптасқан менталитет еді. Әр перзент халқының құндылығын өз бойына сіңізуге, бойында өрбітуге, бойында өрістетуге бейім болуы керек. Еліміздің қазіргі жастарына осындай қағиданы, тілін, дінін, тарихын, салт-дәстүрін, әдет-ғұрыпын ұстануды насихаттау керек.

Қазақтың жасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүр ер адамды отбасының қамқоршысы, елін қорғайтын тұлға ретінде қалыптастырған. Қазіргі кезде ақша табатын әйелдердің көбейуі, нарықтық экономиканың кіруі, ғылым мен техниканың күрт дамуы бүкіл әлемде капитализмнің енуімен отбасы құндылығы ретінде «табыс», «ақша» деген ұғымдарды кіргізді.

Бүгінгі қоғамда әйелдердің өзімшілдігі байқалады. Өйткені, заманауи әйел ер азаматпен бір деңгейде жұмыс істеп, кіріс кіргізуге қабілетті. Бұл әйелді қаржылық, әлеуметтік тұрғыдан тәуелсіз ете түспек. Дегенмен де әлеуметтік тұрғыдан отбасында да бір басшы болуы тиіс. Мемлекеттің басшысы болатыны секелді, отбасына да басшы керек. Ол басшы қалыптасқан дәстүріміз бойынша, әлеуметтік мәртебесіне қарай, материалдық қосатын үлесі бойынша отбасында басшы адам – әке болып саналады. Ер азаматтың міндетін еш уақытта әйел адам атқара алмайды. Бұл ер адамның табиғи анықталған орны. Әке отбасында, ұрпақ алдында жетекші – басшы орнында болған, солай

болып қала беруі керек.

Мамандардың сөзіне сүйенсек, бүгінгі Қазақстанда төрт миллионнан астан отбасы бар. Отбасы әлеуметтік институт ретінде құлдырап, өз рөлінен ашақтап бара жатыр. 2009 жылғы жалпыхалықтық санақ нәтижесі бойынша 1999 жылғымен салыстырғанда отбасылардың саны 13,8 %-ға өскенімен, отбасындағы орташа адам саны 3,5 адамға қысқарған. Отандық статистика агенттігінің ақпаратына сүйенсек, екі адамнан тұратын отбасы – 30,1%, үш адамнан тұратын отбасы – 26,7%, төрт адамнан құралған отбасы – 22,2%, бес адамнан құралған отбасы бар болғаны – 11,7%, алты адамнан құралған отбасы – 5,6%, жеті адамнан құралған отбасы – 1,9%, ал 8-10 адамнан құралған отбасының саны тіптен аз, бар болғаны – 0,2%. Бұл деректер әр қазақты ойландыруы тиіс. Бүгінгі күннің ағымы қоғамдағы отбасының ролін өзгертіп қана қоймай, отбасының қызмет аясын, сипатын, мазмұнын да өзгеріске ұшыратқан. Қазір ата-аналардың қызмет аясы отбасылық шаруашылықты жүргізумен ғана шектеліп отырған шаңырақтар кездеседі [4].

Қазір қазақ елі ұлттық жаңару дәуірін басынан өткізуде. Жаңа дәуірдің жастарын тәрбиелеуде бұрынғы ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениетін, әдет-ғұрпын, рухани байлығын отбасының орнығуына негіздей отырып, қоғам, ата-ана тәрбиелік мазмұнда жұмыс жасай білу керек. Жастардың бүгінгі ұрпақтың, әсіресе қыздарымыздың шынайы болмысын, бітімін, шығармашылық әлемін, биік таным-парасатын кеңінен танытуды жүйелі насихаттау отбасы тәрбиесімен сабақтасуы керек.

Отбасында әйел адам ер адамнан бір саты төмен тұрса да ата-бабамыз әйел адамды әрқашан құрметтеген. Өйткені әйел адамды отбасының ұйытқысы, ұрпақ жалғастырушысы, сүйікті жар, аяулы ана деп си-құрмет көрсеткен. Әйел негізінен үйдің сәні әрі үй ішінің тірегі ретінде маңызды рөл атқаратын тұлға екені анық. Қазақ халқы ежелден отбасы бақыты мен баянын да нәзік жаратылыс иелерімен сабақтастырып, салт-санаға: «Әйел үйдің сәні», «Жақсы әйел - ырыс, жаман әйел - ұрыс», «Қызы бардың ісі бар», «Анаңды қадірлесен, әйеліңді жәбірлеме», «Әйелдің жолы үлкен», «Жақсы әйел жаман еркекті түзетеді», «Жақсы әйел жарының жақсысын асарар, жаманын жасырар» деген сияқты дала философиясы құндылықтарын сіңірді. Қазақты дәстүрдің қалыбына үйлестіре айтатын болсақ, әйел-ана ежелден ер азаматтың сенімді серігі, аяулы жары мен жөн сілтер ақылшысы болып құрметтеледі. Отбасындағы бала тәрбиесіне әйел-ана араласпай тіршіліктің тағы да ажары мен аспаны ашылмаған. Көшпелі дәуірдің дәстүрінде бала бағу, яғни оның бес жасқа дейінгі өсіп-жетілуі ананың ақ сүті мен аялы алақанының жылытуымен жүзеге асса, одан кейінгі кезеңдегі тәрбиесінде әке мен жалпы қоғамның атқарар міндеті орасан зор деп есептеген. Сондықтан да халқымыз: «Әке – айдын, шеше - ұя», «Әке көрген - оқ жанар, шеше көрген -тон пішер» деп ұл-қызының тәлім-тәрбиесі мен өнегелік мектебіне әке мен ананың бірдей жауапты екендігін ескерткен. Солай бола тұрғанымен қай қоғамның да әйелге көбірек міндет жүктеп, бала үшін ананың ролі бәрінен жоғары тұратынын алға тартуы бекер болмаса керек. Ынтымақ пен бірліктің, төзімділік пен сабырлылықтың, тыныштық пен дүние ажарының кілті әйелдің жүрегінде екені күмән келтірмес тағы бір шындық.

Демек, қазақтың ұрпақ тәрбиесіне қатысты отбасылық құндылық сапаларын дәріптеу әрбір ата-ананың, педагогтың тікелей міндеті деп ойлаймыз.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Қазақстан Республикасының президентінің 2013 жылдың 1 наурызындағы Жарлығы. www.akorda.kz
2. Пірәлиев С.Ж., Нәрібаев Н.К., Төлеубекова Р.К., Бейсенбаева А.А., Ғаббасов С.Б., Атемова Қ.Т., Қоңырбаева С.Ж. Отбасындағы ұрпақ тәрбиесі. Оқу құралы. – Алматы, 2011.162 бет.
3. Керімханұлы Б. Отбасы – Отанның ошағы. // Егеменді Қазақстан №204, 5 қыркүйек, 2013 ж.
4. Тоқсынбай Қ., Сейілова А. Отбасы – Отанның ұйытқысы. // Егеменді Қазақстан. №206, 7 қыркүйек, 2013

ӘОК 375 (574): 375.87

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ ТУ НЕГІЗДЕРІ

Мария Ботайқызы Жаздықбаева, ХҚТУ, п.ғ.к., доцент
Жақыпбек Қасымбеков, ХҚТУ, п.ғ.к., доцент

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Түркістан қ., Қазақстан

Резюме

В статье речь идет об основах развития познавательной активности учащихся на основе новых педагогических технологий. Также рассматриваются вопросы целей системы образования, эффективного использования педагогических инноваций в учебном процессе школы.

Summary

The article focuses on the basics of cognitive activity of students on the basis of new educational technologies. Also addresses the objectives of the education system, effective USABLE FLOOR SPACE pedagogical innovations in the educational process of the school

Соңғы жылдары қоғамда болып жатқан ғылыми жаңалықтар мен білім беретін мекемелердің дамуында оң өзгерістердің көбеюі олардың өмірмен байланысының нығаюы сияқты факторлардың ықпалы зерттеушілер мен әдіскерлердің танымдық белсенділікті дамыту теориясына деген ықпалын күшейте түсуде.

Философиялық сөздікте: «Таным – іс-әрекетінің адам мақсаттары ұмытылыстарының негізі болатын білімін қалыптастырушы, шығармашылық қызметінің қоғамдық-тарихи процесі. Ой еңбегі мен дене еңбегі барысында қарама-қарсылық бар жерде, шығармашылық, жаңалық ашушы және тудырушы іс-әрекет орындаушылық пен жаттандылыққа әлеуметтік тұрғыдан қарама-қарсы қойылған жерде Таным, көбінесе, рухани өндірістің (ғылыми, эстетикалық, этикалық, діни-парасаттық қызметтің және т.б.) түрлі салаларындағы кәсіби мамандардың ерекше функциясы ретінде көрінеді – деген анықтама берілген [1].

Таным процесінің практикалық қызмет барысында іске асатынын ескерсек, студент өз еркімен білімді игеруге талпынбаса, өз бетінше жұмыс істеуге әрекеттенбесе белсенділіктің болуы мүмкін емес. Егер студент өзінің оқу-танымдық әрекетінің мақсатын айқындай алса, онда танымдық қызметте ерік күшінің қалыптасуына ықпалын тигізеді.

А.Н.Леонтьев өз зерттеуінде таным туралы: «Таным – әрекет түрлерінің бірі болғандықтан таным барысындағы қиындықтарды жеңу жөніндегі ерік күші таным әрекетінің мақсатын кімнің алға қоятынына елеулі дәрежеде байланысты деп жорамалдауға болады» - деп дәлелдеген.

Білім беру жүйесінің алдына қойылған мақсаты – адамзаттың прогрестік ерекшелігіне, қоғамдық – тарихи, саяси-әлеуметтік экономикалық жағдайына сай негізделеді. Қоғам ілгері дамыған сайын адамдардың өмірге деген көзқарастары өзгеруде, білім алуға тілдерді үйренуге деген ынтасы арта түсуде. Білім беруді ақпараттандыру, пәндерді ғылыми-технологиялық негізде оқыту мақсаты алға қойылуда. Кез-келген мемлекеттің дамуы ақпараттық мәдениетінің деңгейіне байланысты. Білім беру жүйесін ақпараттандыру бағыты – жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта және дистанционды (қашықтан) оқыту, жеке тұлғаға бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын көтеруді көздейді[2].

Интернет желісі мен электронды поштаның кеңеюі, оның күнделікті тұрмыста қолданысқа енуі оқушылардың ойлау жүйесінің артуына, ақпараттарды мол қабылдауына өз әсерін тигізіп отыр.

Оқытуды компьютерлендіруде компьютердің мүмкіншіліктері өте кең: электронды оқулықтардың көмегімен білім, жаттықтыру тапсырмаларын беру, оқушылардың білімін тексеру, тестілеу, әр түрлі ойындар, т.б. Оқыту үрдісінде компьютер оқыту нысаны және құралы болуы мүмкін. Яғни, оқытуда компьютерді қолданудың екі бағыты бар:

1. Компьютердің мүмкіндіктерін сезініп, оны әр түрлі жағдайда пайдалана білуге қажетті білім, іскерліктер мен дағдылармен қаруландыру.

2. Компьютер оқытудың тиімділігін жоғарылатып, сапасын көтеретін күшті құрал болып табылады.

Білім беру үрдісінде белгілі бір қатып қалған әдіс-тәсілдермен жұмыс істеу мүмкін емес, білім беру жүйесі үздіксіз жаңартуларды қажет етеді. Тек соңғы жылдары ғылым саласында білімнің жаңа бағыты ретінде педагогикалық инновация дамып келеді. Осындай жаңа педагогикалық инновацияларды бірнеше жыл қолданып келеміз. Толығырық келесі кестеден көруге болады.

Кесте 1 Педагогикалық инновация

Педагогикалық инновация

Модификациялық инновация	Комбинаторлық инновация	Модульдік инновация
--------------------------	-------------------------	---------------------

1. Модификациялық инновация – қолда бар мәліметті дамыту, оның түрін өзгертумен айналысу. Мысалы: «X-XV ғғ. Қазақстандағы ұлттық этносаяси процестері» деген тақырыпты өткен кезде тірек сызбаларды пайдалану. Адамзаттық қоғам белгілі бір табиғат заңдылығы бойынша. Мысалы: саңырау құлақ өсу үшін нақтылы факторлар қажет. Қандай? Мына сызбаға назар аударайық.

2. Комбинаторлық инновация – бұрын пайдаланылмаған, белгілі әдістеме элементтерін жаңаша құрастыру.

3. Модульдік инновация – жеке дара тақырыптарды блок түрінде байланыстыру. Бұл технология жеке тұлғаның білім алу процесіндегі рөлін басты деп бағалайды және оқушы өзі оқыса ғана, бірнеше мәрте қайталау арқылы оқу процесіндегі өз мүмкіншіліктерін іске асырады, орын табады және қанағаттанады, пәнге деген қызығушылығы пайда болады және дамиды деп есептейді. Сол үшін тарих сабақтарында сөзжұмбақ, тест құрастыру, реферат жазу т.б. тапсырмалар беруге болады. Сондықтан оқушылар тапсырмаларын толық, қызықты орындау мақсатында көркем әдебиеттерден, газет-журналдардан, теледидар хабарларынан, Интернеттен жаңа ақпараттар алуға тырысады.

Қазіргі кезде оқытушы сабақ мазмұны қызықты әрі жаңаша өтуі үшін өзінің бағалы уақытын қажетті материалды іздеу мен жүйелеуге жұмсайды. Ол үшін басты міндет – оқытуды компьютерлендірудің концептуалды аспектісін жасау. Осыған орай оқытуды ақпараттандыруда төмендегі сәттерді ескеру қажет.

- Оқыту үрдісін компьютерлендіру кезінде компьютерді белгілі бір үрдістерде, құбылыстарда, экономикалық жағдайда модельдеуге үйрету.

- Компьютерлендіру оқытушыны оқыту үрдісінен шығарып тастамай, керісінше оқушымен неғұрлым тиімді жұмыс жасауға жағдай туғызуы керек.

- Компьютерді алға қойылған педагогикалық мәселені сапалы және тез шешуге көмектесетін жағдайда ғана пайдалану қажет. Сондықтан оқытушы оқытудың жаңа әдіс тәсілдерінің бірі – «компьютер арқылы пәндік сабақтар» өткізуі қажет.

Мектеп оқушылары Интернет жүйесі және электронды пошта арқылы әлемдегі қоры бай кітапханалардан қажетті мәліметтерді алады[3].

Электронды оқулықтар – ғылыми негізде дайындалған педагогикалық ақпараттық өнім. Электронды оқулықты дайындаудың негізі – модульдік оқытудың педагогикалық теориясы болып табылады. Онда теориялық тақырыптар кеңінен беріліп түсіндіріледі, графикалық иллюстрациялар, әртүрлі суреттер арқылы теориялық білім толықтырылады.

Бүгінгі күні, әсіресе тарих сабақтарында, теледидар - негізгі бір білім беру жүйесінің ақпараттық құралы. Теледидар бағдарламаларын келесі мақсаттармен қолданамыз: теледидар бағдарламалары арқылы оқушыларға суреттелген телелекция тыңдайды; документалды кинолардан оқушылар мол қосымша мәліметтер алалады; көркем фильмдерден балалар үлкен тәрбиелік мектептен өткен болады; ақпараттық бағдарламалар оқушыға күнделікті өз мемлекетінде, жер жүзінде болып жатқан көптеген жаңалықтар беріп отырады.

Қорыта айтқанда, әр бір ұстаз заманға сай кәсібін жетік білетін, өз ісінде жаңа технологияны пайдаланатын, іс-әрекетінде компьютерлік жүйенің ақпараттық мүмкіндіктерін қолдана алатын біліктілігі жоғары маман болуы керек. Сонда ғана шағын жинақталған мектеп оқушыларына толық қанды білім беруге, оларды рухани, мәдени, ғылыми құндылықтармен байытуға, жеке тұлға ретінде қалыптастыруға толық жағдай жасалынады.

Бүкіл дүниежүзілік білім әлеміне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда. Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар жүргізіледі. Елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы өзгерістер білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып саралауды, жастардың шығармашылық әлеуетін дамытудың, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді. Тәуелсіз ел болып, өз алдына дербес мемлекет алғанымыз - үлкен жетістік. Ендігі жерде жас мемлекетіміздің әлем кеңістігінде өркениетті ел ретінде танымал болып, экономиканы өркендетіп, халықтың әлеуметтік жағдайын, білімі мен ғылымы, өнері мен мәдениеті өркендеп, халықтың әлеуметтік жағдайы дүние жүзі мемлекеттерімен теңесуі үшін ел мүддесі жолында аянбай тер төгіп, мағыналы да, маңызды жұмыстар атқару – Республикамыздың әр азаматының парызы. Сондықтан бүгінгі таңда өмірдің жалғастырушысы – ертеңгі болашағымыз ел мен жердің иесі – жас ұрпақты лайықты тәрбиелеп өсіріп, сапалы білім беру қажеттілігі

туындайды [4].

Қазіргі қоғамымызда әр мұғалім өз іс-әрекетінде қажетті өзгерістерді әр түрлі тәжірибелер жөніндегі мағлұматтарды жаңа әдіс-тәсілдерді дер кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білуі керек. Сонымен қатар мектептегі оқу-тәрбие жүйесі, мұғалім-оқушы арасындағы қарым-қатынас жалпы оқытуды ұйымдастыру талапқа сай елеулі өзгерістерді қажет етіп отыр. Мектеп тәжірибесінде жаңаша жұмыс істеп жаңашыл технологияларды пайдаланып жүрген мұғалімдер бар. Бірақ олардың пікірінше жаңашыл әдіс-тәсілдерді іс жүзінде нәтижелі қолдану жолдарын, инновациялық үрдістерді бір жүйеге келтіріп оның педагогикалық негіздерін анықтау, оларды білім беруді дамытудың негізгі факторларына айналдыру мәселелерін шешу қиындық тудырады [5].

Сондықтан келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі - маңызды мәселелердің бірі. Жаңа рухани, эстетикалық және тәжірибелік құндылықтардың пайда болуын танымдық эволюция анықтайды. Ақпараттылық әлемді қоғаммен шынайы байланыс сапасын толықтыруды қолдану, әлеуетті ұштастыру жүйесін кеңейтеді, тұлға – қоғам жүйесінің дамуын көрсетеді. Бұл жоспарда Ю.А.Левада әлеуметтік ақпаратты көрсету жорығында үлкен құндылық танытқан. Оның анықтауынша, қоғамдағы жеке бастың қабылдау белгілерін 3 түрге бөлуге болады, құрылымдық ақпаратты, іргелілік ақпараты, амалды ақпарат болып бөлінеді[6].

Құрылымдық ақпарат. Әлеуметтендіру бастапқы сатыдағы дара (жеке) меңгеруді дәстүрлік қатынас қоғамының көмегімен (отбасындағы жеке –аралық қатынас, шағын топтарда, мектепте) өзіндік ядро құрылымдық жекелігін құрайды; сендіру, орнату, құндылықтан хабары болу, білім ақпаратының қабылданған нақты түрімен байланысы, біздің зерттеуімізде институттан тыс қаралу.

Маңызды ажыратылмайтын, бастапқы сыңары болып, институттан тыс білім, отбасы. Отбасындағы тәрбиенің негізгі құралы болып ана тілі саналады. “Ана тіл,– дейді К.Д.Ушинский әділ, дәл анықтап - ”балаға табиғатты түсіндіреді, оны ешқандай жаратылыс зерттеушісі түсіндіре алмас еді: қоршаған ортадағы адамдардың мінез – құлқын, қоғаммен, ол тұрған ортаны, оның тарихымен және оның талпыныстарын бірде – бір тарихшы, олай таныстырмас еді, халық сенімін халықтық поэзияны бірде – бір эстетик енгізе алмас еді, осындай ойлау ұғымын және пәлсапалық көзқарастарын, бірде - бір философ балаға хабарлап айта алмас еді.” Ж.Ж.Наурызбай дәл белгілеп көрсеткендей, адамдардың, негізінен, өз халқының мәдениетінен шеттеуі, өз ана тілін білмеуі болып табылады - деген.

Беріктік (іргелі) ақпарат. Қоғамда адамды болашақта тұрақтылықты жарыққа шығаратын хабары болуы тиіс, мамандыққа жекелей тарту, ғылымға, өнерге, адамның артықшылығына, арнайы қатынас жолы арқылы және білімді қалыптастыру, жеке тұлғаның мінезіндегі қызығушылығының қаншалықты өзектілігін, ақпараттың осы түрінен қабылданған білім байланысын, біз институттың білімге қатысын қараймыз.

Амалды ақпарат. Амалды ақпарат - әр тұлғаның моральдық этикалық, құқықтық, идеологиялық және бүгінгі қоғамдағы басқа да ережелері: бұндай ақпараттық таратушы ерекше арна болып, бұқаралық қатынас жолы саналады.

Берілген ақпарат түрі педагогикада салыстырмалы жаңа пайда болу көзқарасы медиа білім деп аталатын . ”Медиа білім” ұғымының бірнеше баяндалуы бар, атап айтқанда, педагогикаға бағыт, бұқаралық қатынас заңдылығын оқытқаны үшін алға басуы” (радио, кино, бейне және т. б.)

“Ақпарат құралдарды пайдалану дағдысын меңгеру және СМИ – дің тарихтағы дамуы туралы қажетті білімнің құны және қоғамдағы өмірде оның рөлі,” сонымен қатар кәсіби дайындық университеттер мен арнайы колледжде оқыту нәтижесінде мынадай курстар оқытылатын, компьютерлік білім, бұқаралық қатынас саласындағы немесе курстар, ақпарат мәселесіне арналған.

Қоғамдық пікірді, құруда, ақпараттық бұқаралық, сөзсіз түрде шешуші рөл атқарады, солай болғандықтан, олар бұқаралық аудитория. Министерлік берген ақпарат бойынша, мәдениет және қоғамдық келісім, қазақстандықтар күнделікті теледидардан 80,1% хабар алады, мерзімдік басылымнан оқу 40,6 % Бұқаралық ақпаратты құралдардан басқа, медиа білім құралы өзекті жүйе интернет болып табылады. Интернет осы уақытта республика тұрғынының 2,9 ғана пайдаланады, ғалымдар интернетті бұқаралық ақпарат құралы деп қарайды.

Медиабілім – бұқаралық ақпарат құралдарынан және өзекті интернеттен этнокөркемдік мәдениет саласын қабылдау және шығармашылық амалдық ақпаратты өңдеу бағыты. Жеке адамдық дәлелдеу бірлігіндегі өзіне тән ұлттық өзіндік сана бөліктері бар, бүтіндік жеке адамның мазмұнды және амалдық бөліктерді жекелей алғы шарттарын қалыптастыру. Осы уақыттағы рухани дағдарыс қоғамдағы өзекті ақпараттылықты туғызады деп бақыланған, гумманитарлық кәсіптегі мамандар даярлағанда, басты көңіл

бөлетін мәселе, білімдік әлеуетті ұлттық дәстүрлік мәдениетте, жас ұрпақ тәрбиесіне ақпараттылық білім жағдайына қажетті түрде пайдалану[7].

Білім берудің сапасын арттырудың негізгі бағыттарының тағы бірі - оқыту үрдісін жан-жақты және жүйелі түрде компьютерлендіру. Оқыту үрдісін компьютерлендірудің, соның ішінде, математиканы компьютер көмегімен оқытудың нәтижелілігін зерттеудегі ғылыми проблемаларды шешу аса маңызды орын алады. Бұған себеп оқу үрдісін компьютерлендіру психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттердің негізгі бағыттарын жан-жақты қамтуы болып табылады.

Оқу үрдісі мұғалім мен оқушы арасындағы өзара байланыс жүйесінде құрылады. Бұл жүйеде өзара байланысушы субъектілердің (мұғалім және оқушы) өздерінің атқаратын қызметтері бар. Мұғалімнің міндеті - ол білімді беру ғана емес, сонымен бірге оны меңгеру үрдісін басқару, ал оқушының міндеті-оқу және тәрбиелену. Мұғалім мен оқушы қызметінің арасында диалектикалық бірлік болғанда ғана "мұғалім-оқушы" жүйесі өзінің ең биік шыңына жетеді. Бұл жағдайда басқару процесі оқытуды жандандыру құралы арқылы жүзеге асады[8].

Өз жұмысында компьютерді қолданған мұғалім, өзінің өткізетін сабағының сапасын елеулі түрде арттырады және оқушылардың танымдылық қызметін ұйымдастыруды белсенді түрде жүргізеді. Бұл жағдайда математика пәні мұғалімінің міндеті оқушыларға әр түрлі математикалық есептерді компьютер көмегімен шығару мүмкіндігін көрсету, өз бетімен есеп шығаруға компьютерді қолдануды және белгілі бір типтегі есептер жиынтығын шығаруға арнаулы қолданбалы пакеттерді пайдалануды үйрету болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. – М.: Педагогика, 1982. – 208с.
2. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. – Алматы: Білім, 1994. – 192 б.
3. Қараев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения: дисс. ... док.пед.наук. – Алматы, 1994. – 314 с.
4. Қоқымбаева Т.И. Халық педагогикасының құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту: дисс. ... пед.ғыл.кан.– Алматы, 2000. – 149 б.
5. Омарова Р. С. Жоғары оқу орындарында студенттердің танымдық іздемпаздығын қалыптастыру: дисс. ... пед.ғыл.кан.– Алматы, 2001. – 167 б.
6. Мустояпова АС. Қазіргі кезеңде жоғары сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: дисс. ... пед.ғыл. кан.– Алматы, 2004. – 167 б.
7. 7 Нұғманов И.Н. Жаңа ақпараттық технологияны қолданудың маңызы. – Алматы, 2006.
9. 8 Баймұхамедиев С.Қ. «Жаңа ақпараттық технология» Оқу құралы. - Алматы: Қаз ҰТУ, 2003

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОСТАВЛЕНИЯ ТИПОВЫХ УЧЕБНЫХ ПЛАНОВ СРЕДНИХ ШКОЛ

Альпеисов Е.А., д.т.н., профессор

Резюме

В данной статье автором рассматривается пути оптимизации представления типовых учебных планов среднего образования на основе ключевых понятий государственного общеобязательного стандарта среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего образования). Определены базовое содержание каждого уровня образования и среднего образования (11-летнего образования) в целом.

В частности, предложены 3 типовых учебных плана вместо 12-ти типовых учебных планов. Подобный подход позволяет оптимизировать количества учебных программ отдельных предметов, учебников и учебных пособий с учетом разного уровня их изучения, четко определить круг тестовых вопросов, входящих в ЕНТ и создаваемых на основе базового уровня образования.

Түйіндеме

Бұл мақалада автор мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім) стандартының түйінді түсініктерінің негізінде орта білімнің үлгілі оқу жоспарларын жасауды оңтайландырудың жолдарын қарастырған. Білім берудің әр деңгейінің және толық орта білімнің (11-жылдық білім берудің) базалық мазмұндары анықталған.

Мысал ретінде, 12 үлгілі оқу жоспарларының орнына 3 үлгілі оқу жоспары ұсынылған. Мұндай көзқарас жеке пәндердің оқу бағдарламаларын, әр деңгейде оқытылатын оқулықтар мен оқу құралдарын санын оңтайландыруға көмектеседі, білім берудің базалық деңгейінің негізінде құрастырылған БҰТ-ге кіретін тестілік сұрақтардың шеңберін нақты анықтауға мүмкіндік береді.

Summary

In this article considered by author the optimization ways of presentation of typical curriculum for secondary-level education based key concepts of state common standard of secondary – level education(primary, middle, secondary education). Determined basis of each level of education and secondary – level education (11 year education) generally.

Practicularly, 3 curriculums instead 12 typical curriculums are presented.

The approach like this allows to optimize the number of curriculums of separate subjects, learning books and educational guidance based on several levels of their studying, to determine test questions of CNT, constructed on the base of basis-level education.

Отсутствие единого подхода в формировании типовых учебных планов, являющихся основными документами, устанавливающимися на государственном уровне перечень и объем учебных дисциплин, порядок их изучения не позволяет формировать единые требования к соблюдению государственного общеобязательного стандарта образования, в частности, среднего образования (начального, основного среднего и общего среднего образования).

Некоторую трудность в вопросе межпредметной и внутрипредметной связи вызывает практикуемое в настоящее время представление типовых учебных планов общеобразовательных школ разрозненно в зависимости от языка обучения (казахского, русского и уйгурского, узбекского и таджикского языков), направления обучения (общественно-гуманитарного, естественно-математического), предметов углубленного изучения. При таком подходе инвариантный компонент типовых учебных планов все время подвергается изменению. Эти изменения осуществляются за счет вариативного компонента типовых учебных планов (дополнительные часы выделяются, например, для углубленного изучения предметов, и эти часы вариативного компонента передаются инвариантному компоненту).

Таким образом, у каждого типового учебного плана формируются свои, отличающиеся от других, инвариантный и вариативный компоненты.

Такое положение дел в определенной мере приводит к несоблюдению некоторых требований государственного общеобязательного стандарта среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего образования), утвержденного постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080.

Например, в соответствии с пп.1) п.3 данного ГОСО «базовое содержание образования – состав и объем содержания среднего образования, подлежащего обязательному освоению в общеобразовательных организациях независимо от их форм собственности, типа и вида, достаточного для продолжения обучения на последующих уровнях образования». Формирование типовых учебных планов со своими инвариантными компонентами в зависимости от языка обучения, направления подготовки затрудняет четко выделить базовое содержание каждого уровня (начального, основного среднего и общего среднего) образования.

Согласно ГОСО «инвариантный компонент типового учебного плана – совокупность предметов, включенных в государственный общеобязательный стандарт среднего образования и обязательных для изучения в общеобразовательных организациях». Из этого определения становится ясно, что инвариантный компонент не должен зависеть от языка обучения, направления обучения и от объема предметов углубленного изучения, и он должен оставаться постоянным и обязательным для всех школ независимо от их форм собственности, ведомственной принадлежности, видов.

В ГОСО дано следующее понятие: «базовый уровень освоения содержания образования – уровень освоения обучающимся обязательного минимума объема знаний, умений и навыков». Исходя из этого, базовый уровень освоения содержания каждого уровня образования определяется инвариантным компонентом типового учебного плана соответствующего уровня.

Совокупность инвариантных компонентов всех трех уровней образования составляет базовое содержание среднего образования и определяет базовый уровень освоения среднего образования.

На основании изложенного в качестве примера ниже приводятся примерные типовые учебные планы начального, основного среднего и общего среднего образования. При этом предметы или их объемы часов, которые не являются обязательными для всех (из-за языка обучения, объема изучаемых предметов), приведены в вариативном компоненте. Их приведение в инвариантном компоненте нарушает требование ГОСО об обязательности изучения всеми.

Такой подход формирования типовых учебных планов позволяет:

- оптимизировать их количества, сведя их до минимума путем группирования вокруг базового содержания (инвариантного компонента);
- определить базовое содержание образования на каждом уровне образования;
- выполнять требования ГОСО к типовым учебным планам;
- оптимизировать количества учебных программ отдельных предметов, учебников и учебных пособий с учетом разного уровня их изучения (общий для всех уровень, дополнительные уровни, связанные с направлениями обучения, а также с углубленным изучением);
- четко определить круг тестовых вопросов, входящих в ЕНТ и создаваемых на основе базового уровня образования.

На основе изложенного, приводятся ниже рекомендуемые типовые учебные планы каждого уровня среднего образования.

Пример 1.

Типовой учебный план начального образования

№	Образовательные области и учебные предметы	Недельное количество часов по классам				Нагрузка, часы	
		1	2	3	4	недельное	годовое
1. Инвариантный компонент							
<i>I</i>	<i>Язык и литература</i>	8	7	9	9	33	1114
1	Грамота (чтение, письмо)	7	-	-	-	7	231
2	Казахский язык	-	2	2	2	6	204
3	Русский язык	-	-	2	2	4	136
4	Родной язык	-	-	-	-	-	-
5	Литературное чтение	-	4	4	4	12	408
6	Английский язык	1	1*	1*	1*	4	135
<i>II</i>	<i>Математика</i>	4	4	5	5	18	608
7	Математика	4	4	5	5	18	608
<i>III</i>	<i>Естествознания</i>	1	1	1	1	4	135
8	Познание мира	1	1	1	1	4	135
<i>IV</i>	<i>Человек и общество</i>	1	1	1	1	4	135
9	Самопознание	1	1	1	1	4	135
<i>V</i>	<i>Искусство</i>	2	2	2	2	8	270
10	Музыка	1	1	1	1	4	135
11	Изобразительное искусство	1	1	1	1	4	135

VI	Технология	2	2	2	2	8	270
12	Трудовое обучение	2	2	2	2	8	270
VI	Физическая культура	2	2	2	2	8	270
I	13	Физическая культура	2	2	2	8	270
Объем инвариантного компонента часов		20	19	22	22	83	2802
2. Вариативный компонент							
2.1. Углубленное изучение казахского языка при обучении на казахском языке							
I	Язык и литература	-	2	2	2	6	204
2	Казахский язык	-	2	2	2	6	204
2.2. Школьный компонент							
Занятия по выбору		2	2	3	3	10	338
2.3. Ученический компонент							
Индивидуальные и групповые консультации, занятия развивающего характера		2	2	2	2	8	270
Объем часов вариативного компонента		4	6	7	7	24	812
Объем максимальной учебной нагрузки		24	25	29	29	107	3614
2.1. Углубленное изучение русского и казахского языков при обучении на русском языке							
I	Язык и литература	2	4	3	3	12	408
2	Казахский язык	2	-	1	1	4	134
3	Русский язык	-	4	2	2	8	272
2.2. Школьный компонент							
Занятия по выбору		1	1	2	2	6	203
2.3. Ученический компонент							
Индивидуальные и групповые консультации, занятия развивающего характера		1	1	2	2	6	203
Объем часов вариативного компонента		4	6	7	7	24	812
Объем максимальной учебной нагрузки		24	25	29	29	107	3614
2.1. Изучение родного языка и углубленного изучение казахского языка при обучении на уйгурском, узбекском и таджикском языках							
I	Язык и литература	2	4	4	4	14	476
2	Казахский язык	2	-	-	-	2	66
3**	Родной язык	-	4	4	4	12	408
2.2. Школьный компонент							
Занятия по выбору		1	1	2	2	6	204
2.3. Ученический компонент							
Индивидуальные и групповые консультации,		1	1	1	1	4	135

занятия развивающего характера						
Объем часов вариативного компонента	4	6	7	7	24	812
Объем максимальной учебной нагрузки	24	25	29	29	107	3614

Пример 2.

Типовой учебный план основного среднего образования

№	Образовательные области и учебные предметы	Недельное количество часов по классам					Общее количество часов	
		5	6	7	8	9	недельное	годовое
1. Инвариантный компонент								
1.1. Базовое содержание								
I	<i>Язык и литература</i>	8	8	8	8	7	39	1326
1	Казахский язык	2	2	2	2	1	9	306
2	Русский язык	2	2	2	2	2	10	340
3	Родной язык	-	-	-	-	-	-	-
4	Казахская литература	1	1	1	1	1	5	170
5	Русская литература	1	1	1	1	1	5	170
6	Родная литература	-	-	-	-	-	-	-
7	Иностранный язык	2	2	2	2	2	10	340
II	<i>Математика и информатика</i>	7	7	6	6	6	32	1088
6	Математика	6	6	-	-	-	12	408
7	Алгебра	-	-	3	3	3	9	306
8	Геометрия	-	-	2	2	2	6	204
9	Информатика	1	1	1	1	1	5	170
III	<i>Естествознание</i>	1	4	6	8	8	27	918
10	Естествознание	1	-	-	-	-	1	34
11	География	-	2	2	2	2	8	272
12	Биология	-	2	2	2	2	8	272
13	Физика	-	-	2	2	2	6	204
14	Химия	-	-	-	2	2	4	136
IV	<i>Человек и общество</i>	2	4	4	4	3	19	646
15	История Казахстана	1	2	2	2	2	9	306
16	Всемирная история	-	1	1	1	1	4	136
17	Человек. Общество. Право	-	-	-	-	1	1	34
18	Самопознание	1	1	1	1	1	5	170
V	<i>Искусство</i>	2	2	-	-	-	4	136
19	Музыка	1	1	-	-	-	2	68
20	Изобразительное искусство	1	1	-	-	-	2	68

0									
VI	Технология	1	1	1	1	3	7	238	
2	Технология	1	1	1	1	1	5	170	
1	2								
2	Черчение	-	-	-	-	2	2	68	
VI	Физическая культура	2	2	2	2	2	10	340	
I	2								
3	Физическая культура	2	2	2	2	2	10	340	
Объем часов инвариантного компонента		2	2	2	2	3	138	4692	
3		8	7	9	1				
2-1. Вариативный компонент для школ с уйгурским, узбекским, таджикским языками обучения									
2-1.1. Дополнительные часы на изучение родного языка и литературы, казахского языка в школах с уйгурским, узбекским и таджикским языками обучения									
I	Язык и литература	5	5	5	5	6	26	884	
1	Казахский язык	-	-	-	-	1	1	34	
3	Родной язык	3	3	3	3	3	15	510	
6	Родная литература	2	2	2	2	2	10	340	
2-1.2. Школьный компонент									
Факультативы, курсы по выбору		2	-	2	2	1	7	238	
2-1.3. Ученический компонент									
Индивидуальные и групповые консультации, занятия развивающего характера		2	-	-	-	-	2	68	
Объем часов вариативного компонента		9	5	7	7	7	35	1190	
Объем максимальной учебной нагрузки		3	3	3	3	3	173	5882	
2		3	4	6	8				
2-2. Вариативный компонент для школ с казахским языком обучения									
2-2.1. Дополнительные часы на изучение казахского языка и литературы в школах с казахским языком обучения									
I	Язык и литература	3	2	2	2	2	11	374	
1	Казахский язык	1	1	1	1	-	4	136	
4	Казахская литература	2	1	1	1	2	7	238	
2-2.2. Школьный компонент									
Факультативы, курсы по выбору		4	2	3	3	3	15	510	
2-2.3. Ученический компонент									
Индивидуальные и групповые консультации, занятия развивающего характера		2	1	2	2	2	9	306	
Объем часов вариативного компонента		9	5	7	7	7	35	1190	
Объем максимальной учебной нагрузки		3	3	3	3	3	173	5882	
2		3	4	6	8				
2-3. Вариативный компонент для школ с русским языком обучения									
2-3.1. Дополнительные часы на изучение русского языка и литературы, казахского языка в школах с русским языком обучения									
I	Язык и литература	3	3	3	3	4	16	544	
1	Казахский язык	1	1	1	1	2	6	204	
2	Русский язык	1	1	1	1	-	4	136	
5	Русская литература	1	1	1	1	1	5	170	

2-3.2. Школьный компонент							
Факультативы, курсы по выбору	4	2	3	3	2	14	476
2-3.3. Ученический компонент							
Индивидуальные и групповые консультации, занятия развивающего характера	2	-	1	1	1	5	170
Объем часов вариативного компонента	9	5	7	7	7	35	1190
Объем максимальной учебной нагрузки	2	3	3	4	3	6	8
						173	5882

Пример 3

Типовой учебный план общего среднего образования

№	Образовательные области и учебные предметы	Недельное количество часов по классам		Нагрузка, часы	
		10	11	Недельная	Годовая
1. Инвариантный компонент					
1.1. Базовое содержание					
I	Язык и литература	6	6	12	408
1	Казахский язык	1	1	2	68
2	Казахская литература	1	1	2	68
3	Русский язык	1	1	2	68
4	Русская литература	1	1	2	68
5	Родной язык	-	-	-	-
6	Родная литература	-	-	-	-
7	Иностранный язык	2	2	4	136
II	Человек и общество	5	5	10	340
8	История Казахстана	2	2	4	136
9	Всемирная история	1	1	2	68
0	Человек. Общество. Право	1	1	2	68
1	Самопознание	1	1	2	68
II	Математика и информатика	5	5	10	340
1	Алгебра и начала анализа	3	3	6	204
3	Геометрия	1	1	2	68
4	Информатика	1	1	2	68
V	Естествознание	4	4	8	272
5	Биология	1	1	2	68
6	География	1	1	2	68
7	Физика	1	1	2	68
8	Химия	1	1	2	68
V	Технология	1	1	2	68
1	Технология	1	1	2	68

9					
<i>I</i>	<i>V</i> Физическая культура	3	3	6	204
0	2 Физическая культура	2	2	4	136
1	2 Начальная военная подготовка	1	1	2	68
	Инвариантная учебная нагрузка	24	24	48	1632
2-1. Вариативный компонент в школах с казахским языком обучения					
2-1.1а. Общественно-гуманитарное направление					
<i>I</i>	<i>I</i> Язык и литература	6	6	12	408
1	1 Казахский язык	1	1	2	68
2	2 Казахская литература	1	2	3	102
3	3 Русский язык	1	1	2	68
4	4 Русская литература	1	0	1	34
7	7 Иностранный язык	2	2	4	136
<i>II</i>	<i>I</i> Человек и общество	1	1	2	68
9	9 Всемирная история	1	1	2	68
2-1.2а. Школьный компонент					
	Прикладные курсы	6	6	12	408
2-1.3а. Ученический компонент					
	Курсы по выбору	2	2	4	136
2-1.1б. Естественно-математическое направление					
<i>I</i>	<i>I</i> Язык и литература	1	1	2	68
2	2 Казахская литература	1	1	2	68
<i>II</i>	<i>I</i> Математика и информатика	1	1	2	68
1	1 Геометрия	1	1	2	68
<i>I</i>	<i>V</i> Естествознание	5	5	10	340
1	1 Биология	1	1	2	68
6	1 География	1	1	2	68
7	1 Физика	2	2	4	136
8	1 Химия	1	1	2	68
2-1.2б. Школьный компонент					
	Прикладные курсы	6	6	12	408
2-1.3б. Ученический компонент					
	Курсы по выбору	2	2	4	136
2-2. Вариативный компонент в школах с русским языком обучения					
2-2.1а. Общественно-гуманитарное направление					
<i>I</i>	<i>I</i> Язык и литература	6	7	13	442
1	1 Казахский язык	2	2	4	136
3	3 Русский язык	1	1	2	68
4	4 Русская литература	1	2	3	102
7	7 Иностранный язык	2	2	4	136
<i>II</i>	<i>I</i> Человек и общество	1	1	2	68
9	9 Всемирная история	1	1	2	68
2-2.2а. Школьный компонент					

Прикладные курсы		6	5	11	374
<i>2-2.3а. Ученический компонент</i>					
Курсы по выбору		2	2	4	136
<i>2-2.1б. Естественно-математическое направление</i>					
<i>I</i>	<i>Язык и литература</i>	2	2	4	136
1	Казахский язык	1	1	2	68
4	Русская литература	1	1	2	68
<i>II</i>	<i>Математика и информатика</i>	1	1	2	68
<i>I</i>					
1	Алгебра и начала анализа	1	1	2	68
2					
<i>I</i>	<i>Естествознание</i>	5	5	10	340
<i>V</i>					
1	Биология	1	1	2	68
5					
1	География	1	1	2	68
6					
1	Физика	2	2	4	136
7					
1	Химия	1	1	2	68
8					
<i>2-2.2б. Школьный компонент</i>					
Прикладные курсы		5	5	10	340
<i>2-2.3б. Ученический компонент</i>					
Курсы по выбору		2	2	4	136
<i>2-3. Вариативный компонент в школах с уйгурским, узбекским и таджикским языками обучения</i>					
<i>2-3.1а. Общественно-гуманитарное направление</i>					
<i>I</i>	<i>Язык и литература</i>	8	8	16	544
1	Казахский язык	1	1	2	68
3	Русский язык	1	1	2	68
5	Родной язык	2	2	4	136
6	Родная литература	2	2	4	136
7	Иностранный язык	2	2	4	136
<i>II</i>	<i>Человек и общество</i>	1	1	2	68
9	Всемирная история	1	1	2	68
<i>2-3.2а. Школьный компонент</i>					
Прикладные курсы		4	4	8	272
<i>2-3.3а. Ученический компонент</i>					
Курсы по выбору		2	2	4	136
<i>2-3.1б. Естественно-математическое направление</i>					
<i>I</i>	<i>Язык и литература</i>	4	4	8	272
1	Казахский язык	1	1	2	68
5	Родной язык	1	1	2	68
6	Родная литература	2	2	4	136
<i>II</i>	<i>Математика и информатика</i>	1	1	2	68
<i>I</i>					
1	Алгебра и начала анализа	1	1	2	68
2					
<i>I</i>	<i>Естествознание</i>	5	5	10	340
<i>V</i>					
1	Биология	1	1	2	68
5					
1	География	1	1	2	68
6					

7	1	Физика	2	2	4	136
8	1	Химия	1	1	2	68
<i>2-3.2б. Школьный компонент</i>						
		Прикладные курсы	4	4	8	272
<i>2-3.3б. Ученический компонент</i>						
		Курсы по выбору	1	1	2	68

В этих примерах инвариантные компоненты для каждого уровня среднего образования независимо от языка, типов и видов школ остаются неизменными. Меняются только вариативные компоненты в зависимости от языка обучения, углубленного изучения тех или иных предметов или группы предметов.

Таким образом, типовой учебный план для конкретной школы будет состоять из неизменного инвариантного компонента и соответствующего вариативного компонента, выбираемого организацией образования. Такая схема представления применима также и в случаях, когда необходимо в качестве помощи школам указать предметы и объемы часов при углубленном изучении тех или предметов профильного обучения.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА :

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080.
2. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 8 ноября 2012 года № 500 «Об утверждении типовых учебных планов начального, основного среднего, общего среднего образования Республики Казахстан».

ӘӨЖ: 316.6

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ИНКЛЮЗИВТІ ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ СПОСОБНОСТЯМИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF INCLUSIVE EDUCATION OF TRAINING OF CHILDREN WITH LIMITED POSSIBILITIES IN SECONDARY SCHOOLS

Данияров Т.Ә.

Халықаралық қазақ-түрік
университеті п.ғ.к., доцент
Түркістан қаласы

Бимаганбетова А.К.

Халықаралық қазақ-түрік
университеті, аға оқытушы
Түркістан қаласы

Базарбаев Қ.Қ.

Халықаралық қазақ-түрік
университеті, PhD докторант
Түркістан қаласы

Түйіндеме

Бұл мақалада жалпы білім беретін мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті оқытудың теориялық негіздері туралы айтылады. Инклюзивті мектептер барлығына да ашық - әрбір жас балаға және жасөспірімдерге. Инклюзивті мектептер барлық балаларға, олардың ақыл-ой, психологиялық, әлеуметтік, тіл және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан бірдей білім береді. Онда қалада тұратын және жұмыс

істейтін ерекше қасиеті бар мүгедек балалар, көшпенді халықтың балалары және жекеленген жағдайда тұратын халықтың балалары, қиыр шығыста немесе тауларда тұратын балалар оқи алады.

СӨЗДЕР: инклюзив, мүмкіндігі шектеулі, мектеп, балалар, ақыл, ой, педагогика, пікір, шешім.

Резюме

В этой статье рассматриваются инклюзивные школы, которые открыты для всех детей и подростков. Инклюзивные школы дают возможность для всех детей развивать их разум, психику, язык и также другие качества. В них учатся городские дети, работающие дети с ограниченными возможностями, дети других национальностей, дети из малоимущих семей, а также дети живущие в отдаленных местах.

КЛЮЧЕВОЕ СЛОВА: инклюзив, с ограниченными возможностями, школа, дети, ум, мысль, педагогика, отзыв, решение.

Summary

This article deals with inclusive schools open for all children and teenagers. Inclusive schools give children the chance to develop their mentality, language and also other qualities. City children, working children with limited opportunities, different nations' children, children from needy families, and also children living in the remote places study there.

KEY WORDS: inclusive, with limited opportunities, school, children, intelligence, thought, pedagogics, review, solution.

Қазақстан қоғамының қазіргі даму кезеңінде мемлекеттік әлеуметтік-экономикалық дамуының құдіретті факторы ретінде білім беру жүйесін модернизациялауға ерекше назар аударылып отыр. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңарту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Қазақстанда адами капиталдың сапалы өсуі» мәселесі қойылды. Мемлекет басшысы білім берудің қолжетімділігін кеңейту қажеттігін атап: “оқу жастарға тек білім беріп қана қоймай, сонымен бірге оларды әлеуметтік бейімделу үдерісінде пайдалана білуге үйретуі тиіс», - деген [1].

Сондықтан бүгінгі таңда денсаулығы шектеулі балалар да басқа барлық оқушылар сияқты сапалы, әлеуметтік бейімделуге, қоғамда өз орынын табуға толық жағдай жасайтын білім алуға тиісті екендігін ерекше айту қажет. Арнайы білім беру мекемелеріндегі жағдайлар мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамнан, әлеуметтік ортадан бөлектегіп қалуына әкеліп отыр. Олардың қоғамның басқа бөлігі мен қарым-қатынас жасау мүмкіндіктері өте аз.

Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында инклюзивті оқыту білім жүйесін дамытудың ең бір өзекті бағыттары қатарынан орын алып отыр. Бағдарламада мүмкіндігі шектеулі балалардың санының ұлғайғандығы, 2002 жылы олардың саны 120 мың құраса, 2009 жылы 149 246 мыңды құрағаны, олардың 38% - ы ғана арнайы білім беру бағдарламаларымен қамтылғаны жазылған. Алға қойған мақсаттарға жету үшін міндеттерді орындау қажеттілігі қатарында жалпы білім беретін мектептерде инклюзивті білім беруді жетілдіру көрсетілген. Сондай-ақ барлық өңірлерде ерте жастағы балаларға түзету - педагогикалық қолдау көрсету үшін және инклюзивті білім беру кабинеттері құрылатыны, мектептер үлесі жалпы санына 10 % - дан 70 % -ға дейін артатыны көрсетілген [2].

Соңғы жылдары мүмкіндігі шектеулі балаларға деген көзқарас өзгеріп, оларды дамытуға ерекше мән беріліп отыр. Жалпы білім беретін мектептерде қалыпты дамыған оқушылармен қатар мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту бүгінгі таңда өзекті мәселеге айналды.

Инклюзия – бұл балалардың жынысына, этникалық және діни құрамына, бұрынғы оқудағы жетістіктеріне, денсаулығының жағдайына, жетілу деңгейіне, ата-аналарының әлеуметтік-экономикалық дәрежесіне және т.б. өзгешеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру барысында балаларды интегралды түрде оқыту процесі. Инклюзивті білім беру барлық балалардың түрлі қажеттіліктері үшін тиісті оқу кеңістіктерін құру негізінде сапалы білім алуға қол жеткізуге және бірігіп оқытуға мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру – бұл бала және оның әртүрлі білім алу барысындағы қажеттіліктерін қамтамасыз етудің шешімі.

Әлемнің дамыған елдерінде мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты балалармен қосып оқытуға көп көңіл бөлінеді және бұл салада елеулі тәжірибелер жинақталған. Біздің отандық жалпы білім беретін

мектептің іс – тәжірибесі үшін инклюзивті оқыту педагогикалық жаңашылдық деп бағалануы мүмкін. Себебі мәселенің жаңалығы қазақстандық жалпы білім беретін мектептердің іс – тәжірибесінде инклюзивті оқыту жан-жақты зерттеуді талап етеді.

Инклюзивті оқыту мәселелері педагогикалық ойлармен, мектептің дамуы тарихында жаңа мәселе емес. Өз кезінде белгілі педагогтар мен психологтар И.Г.Песталоцци [3], Л.С.Выготский [4] т.б. еңбектері мен педагогикалық іс-тәжірибесінде мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты дамыған балалармен бірге оқытудың білімдік және тәрбиелік рөліне көп мән берілген.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті оқыту мәселесін зерттеу ең алдымен оның негізгі ұғымдарының түпкі мағынасын ашып беруді қажеттейді. Отандық жалпы білім беру мектептерінің іс-тәжірибесінде инклюзивті оқыту жаңа құбылыс. Сондықтан біздің зерттеуіміз үшін «инклюзивті оқыту» ұғымын нақтылау, оған синоним ретінде пайдаланылатын ұғымдардың мәнін қарастырудың рөлі мен маңызы ерекше. Атап айтқанда халықаралық білімдік тәжірибеде «инклюзивті білім беру» мен қатар «интеграциялық оқыту», «интеграциялық оқыту» сияқты ұғымдар да кең қолданыс тапқан.

XVIII ғасырда Швецарияның ұлы математигі (1654-1705) Я.Бернули математика ғылымына «интеграл» терминін енгізген. Бұл термин соңғы жүз жылдар ішінде басқа ғылымдарға ене бастайды, атап айтқанда алғаш философияға, кейіннен психологияға, соңында педагогикаға енгізілді.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды қалыпты дамыған балалармен бірге оқыту мәселесін қарастырғанда екі ұғым қарастырылады. Ол «интеграция» және «инклюзия». Осы ұғымдырға толық тоқталайық. Шет елдердің сөздіктеріне назар аударсақ «интеграция» (латын тілінен аударғанда *integratio* – қалпына келтіру, толықтыру; *integer* - бүтін) мынадай мағынаны білдіреді:

1. элементтердің қандай да бір бөлшектерін бір бүтінге біріктіру;
2. өзара бейімделу мен бірлесу процесі.

Ал ағылшын тілінен бір түбірлі сөздер қатарында аударылады:

- 1) *integrate* — біртұтастықты құру; біріктіру; құрама; толық, бүтін;
- 2) *integration* — бір бүтінге біріктіру;
- 3) *integral* — біртұтас, толық, бүтін; мәнді;
- 4) *integrality* — біртұтастық, толыққандылық;
- 5) *integrant* — біртұтастықтың бөлінбейтін бөлшегі.

«Инклюзия» сөзі шет елдердің сөздіктерінде жоқ. Өйткені ол ағылшын тілінің *inclusion* – қосу, енгізу деген мағынаны береді.

Бір түбірлі сөздік аудармасын көрсетейік:

- a) *include* — өзінде тұжырымдау, қорытынды жасау, енгізу;
- ә) *including* — енгізе отырып;
- б) *inclusive* — өзіне енгізетін.

Келтірілген сөздің мағынасын ашып түсіну үшін орыс тілінің сөздігіне жүгінесек:

1. қосу — өзінің құрама бөлігінің болуы; қамту;
2. енгізу — құрамға кіргізу, ендіру;
3. тұтас қосылу — қандай да бір әрекетке ену, бірігу.

«Интеграция» орыс тілінде бір бүтінге біріктіру және өзара бірігу мен бірлесу процесі, ал «интегрант» - біртұтастықтың бөлшектенбейтін бір бөлігі болып табылады. Интеграциялық оқыту мен инклюзивтік білім берудің айырмашылықтарының критерилерін отандық зерттеушілеріміз Р.А.Сүлейменова мен А.Т.Баймуратова анықтап көрсетті.

Инклюзивтік білім беру – дамуында ауытқуы бар балалардың дұрыс, сапалы білім алуына жан-жақты жағдай жасап, білім беру ұйымына (балабақшалар және жалпы білім беретін мектептер) қосу жүйесі.

Интеграциялық оқытудың мақсаты - білім беру аясында жұмыс жасайтын әлеуметтік және білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жалпы білім беру мекемелерінде мүмкіндігі шектеулі балалардың денсаулығын сақтау қажеттіліктерін қамтамасыз ету болып табылады.

Интеграция терминімен бірге кеңестік арнайы педагогикаға ғылымында қалыпты балалар мен мүмкіндігі шектеулі балаларды біріктіріп оқытуда «инклюзивтік оқыту» термині жиі қолданылады. Бұл терминдер арнайы педагогтар Н. Н. Малофеев, Н. М. Назарова, Егорова Т.В., Шевцова Н.В. және Н.Д. Шматконың жұмыстарында орын алған. Біздің әр қайсысымыз әлеуметтік теңдікке жету үшін басқалардың білім алуын қолдауымыз керек.

Инклюзивті білім берудің қажеттілігі:

- адамдардың және балалардың құқықтары бойынша жауапкершіліктер әртүрлі деңгейде қарастырылуы тиіс;

- әрбір баланың ақиқат қызығушылықтарын анықтап, оған не қажет екенін айқындап сараптама жасай білу. Дәйектемелерге сүйенсек, институттарда (мысалы, интернат, мектеп-интернаттарында) сол адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды;

- сараптама бойынша, әлеуметтік қызметтер икемді болған кезде ғана жақсарады;

- ресурстар шектеулі болған кезде, қатысушылар инклюзияның әдістемелерін қолдағанда қосымша ресурстарды қажет етпейді.

Инклюзивті білім беруді басқа мәдениетке және қоғамға өз идеяларын жалпы принциптердің негізінде жүзеге асыру барысында инклюзивті білім берудің негізгі принциптерін мамандар ұсынады:

- балалар жергілікті (үйінің қасындағы) бала бақшаға және мектепке барады;

- жастық шақтан араласу бағдарламасы инклюзияның принциптері негізінде іске асырылады және интегралды бала бақшаға дайындайды;

- әдістеме әртүрлі қабілеттілігі бар балаларды оқытуды қолдау үшін жасалған (сол себептен, тек ерекше қажеттіліктері бар балалардың ғана емес, дені сау балалардың көрсеткіштері өседі);

- инклюзивті болып табылатын мектеп және сыныптарда өтетін іс-шараларда барлық балалар қатысады;

- жеке - дара жас балаларды оқыту мұғалімдер, ата-аналар және көмек көрсете алатын әрбір адамдармен бірге жұмыс жүргізеді;

- егер инклюзивті білім беру дұрыс принциптер негізінде құрылған болса, балалардың қарым-қатынасындағы дискриминацияны жояды және ерекше қажеттіліктері бар балалардың қоғамның теңдей мүшесі болу құқығы бар;

- инклюзивті білім берудің барлық күші құқықтық идеология негізінде құрылған – егер біз мұны аяныш және қайырымдылық ретінде жасайтын болсақ, онда ол ешқандай нәтиже бермейді;

- барлық балалар оқи алады- біз оларға қажетті жағдайларды жасауымыз керек;

- арнайы қажеттіліктері бар балалармен жақсы жұмыс жасайтын ұйымдар бар;

Егер инклюзивті білім беру әдісі осы ұйымның жүйесіне сай құрылған болса, онда әрбір бала өзінің оқу орнын табады, және ол орын барлық жағдайда да тиімді болады.

Педагогикада «әлеуметтік интеграция» термині ХХ ғасырда пайда болып, көбінесе біріншіден АҚШ-та этникалық, нәсілдік проблемаларда, кейінірек эмигрант балаларға қатысты қолданыла бастады. Тек ХХ ғасырдың 60-жылдарында ғана термин Еуропа континентінде сөйлем құрамына қосылып, мүмкіндігі шектеулі адамдардың проблемаларына қатысты қолданыла бастады.

Педагогика тарихында мүмкіндігі шектеулі балаларды дені сау балалармен *біріктіріп оқыту* (бас кезінде «интеграция» емес осылай аталған) феноменінің пайда болуы И.Г.Песталоцидің (XIXғ.) педагогикалық идеяларының еуропалық оқыту практикасына енгізіп, кеңінен таратуы қажет болды. Дамуындағы ауытқулары бар балаларды дені сау балалармен бірге қосып оқыту идеясы XIX ғасырдың бірінші жартысындағы еуропалық мұғалімдердің ең басты проблемасына айналды (Франция, Германия, Австрия). Алдыңғы қатарлы педагогикалық қоғам біріктіріп оқытудың пайдасын түсіндіру үшін бірнеше аргументтер келтірді: дамуында ауытқулары бар балаларды оқыту үшін арнайы мекемелердің аз болғандықтан, кең ауқымды мүмкіндік беру; жабық мектеп-интернаттарында балаларды оқытуда ата-аналарды қатыстырмағандықтан отбасының тәрбиелеу потенциалын қолдануға мүмкіндік беру; дамуында ауытқулары бар балаларды оқытуында қолданылатын тиімді, ерекше әдістерді барлығының қолы жетерліктей мүмкіндік беру. Ұлттық мектептерде мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту қоршаған ортамен қарым-қатынас және жаттығуларды қолдану деп есептеді. Мұғалімдер семинариясының жетекшілері байқағандай, оқытуда арнайы оқыту технологияларын ұлттық мектептің мұғалімдері пайдаланса, мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту сапасы өсетініне сенімді. Сонымен, неміс педагогы Х.К. Фридрих Шварц 1829 жылы өзінің «Теория воспитания в трех томах» атты жұмысында былай жазған: «есту және көру кемшіліктері бар балаларды оқыту үшін жақсы мекемелер бар, соларды қазіргі уақытта жетістіктерін ұлттық мектептерге қосу маңызды болып табылады». Сол кезде естімейтін және көзі көрмейтін балаларды арнайы мұғалімдер ұлттық мектептерде оқытса, ол арзанға түседі деп есептеген. Мұндай дайындық тәжірибесі пруссияның Саксония провинциясында белгілі. Мектеп-интернаты жадында естімейтін балалар үшін Эрфуртте және Хальберштадтта, кейінірек Магдебург және Вайсенфельсте мұғалімдер семинары ашылған болатын. Мұнда дамуында ауытқулары бар балалармен жұмыс жасай алатын 100-ден астам семинаристерді 2 жыл ішінде дайындап шығарды. Францияда білім министрлігінің қолдауымен мүмкіндігі шектеулі балаларды ұлттық мектептерде оқытуды А.Бланше ұйымдастырған. Міндетті түрде жалпы білім беру және қатал білім шектелімдері енгізбей тұрып, біріктіріп оқыту тәжірибесі тиімді болатын. XIX ғасырда Еуропа елдерінде бастауыш сыныптарға білім

беру міндеттелгеннен бастап қарапайым мектептер және ондағы сыныптар саны ұлғая түсті. Мүмкіндігі шектеулі балаларды мұндай жағдайда оқыту тиімді емес. Сондықтан бұл бағдарламаларды игере алмайтын балаларды қосымша сыныптарға немесе осы үшін ашылған арнайы мектептерге жіберіледі. Мүмкіндігі шектеулі балаларды көпшілік білім алатын ордалардан бөліп оқытуды XIX ғасырда скандинавия елдері қолдады. Содан соң 100 жылға дейін біріктіріп оқыту туралы ұмытып кетеді. Әлемдік білім беру жүйесі осы аралықта өзінің құрылымында жекеленген ішкі жүйені тұрғызады – мүмкіндігі шектеулі балаларды дифференцилы түрде және ұлттық мектептердегі көпшілік сыныптарында емес арнайы сыныптарда оқытады.

Принциптер өте қажет деп ойлаймыз, себебі бұл салада жұмыс істейтін адамдарға өз жұмысына баға беруге көмектеседі. Инклюзивті мектептер барлығына да ашық - әрбір жас балаларға және жасөспірімдерге. Инклюзивті мектептер барлық балаларға, олардың ақыл-ой, психологиялық, әлеуметтік, тіл және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан бірдей білім береді. Онда қалада тұратын және жұмыс істейтін ерекше қасиеті бар мүгедек балалар, көшпенді халықтың балалары және жекеленген жағдайда тұратын халықтың балалары, қиыр шығыста немесе тауларда тұратын балалар оқи алады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Әлеуметтік экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыттары. ҚР-ның Президенті – Ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы // Егемен Қазақстан. 2012ж, 28 қаңтар.
2. 2011 – 2020 жылға арналған Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытуға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Егемен Қазақстан, 2010, 18 – маусым.
3. Песталоцци И.Г. Педагогические сочинения М.: Педагогика, 1998.- С-320.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология М.:Педагогика 1996.-С- 301.

ӨОЖ. 378.105.7

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ САЛТ-ДӘСТҮРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ ЖОЛДАРЫ

ПУТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ КАЗАХСКИХ НАРОДНЫХ ТРАДИЦИЙ

LINES OF NATIONAL EDUCATION OF PUPILS THROUGH CUSTOM-TRADITION OF KAZAKH PEOPLE

Ү.Мелдебекова

п.ғ.к., доцент м.а.

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

С. Құтымова

I курс магистранты

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

А.Рысбекова

п.ғ.к., доцент м.а.

Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

Түйіндеме

Бұл мақалада қазақтың салт-дәстүрі арқылы оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеудің жолдары

көрсетілген. Салт-дәстүрдің танымдық мүмкіндіктерін аша білген ата-бабаларымыздың көне заманнан жинақтап, іріктеліп еле атқан ұлттық құндылықтарымыздың ерекшеліктерін атап көрсеткен. Өркениетке ұлттық элементтеріміздің негізін арқау етсек деген ой айтылған. Жастардың бойында ізгілік қасиет боуы тілге тиек еткен. Осы бағытта ой қозғаған, ұлттық таным мен білімге үлес қосқан ағартушылардың еңбегіне тоқталған.

КІЛТТІК СӨЗДЕР: салт-дәстүр арқылы, ұлттық ұстаным, ата-баба мұрасы, жастар тәрбиесі, адамгершілік, имандылық, өнеге, үлгі, ел мұраты, болашақ.

Резюме

В статье рассматриваются пути нравственного воспитания учащихся посредством казахских обычаев и традиций. Раскрыты познавательные возможности обычаев и традиции. Показаны особенности национальных ценностей. Высказывается мысль что в основу цивилизации должны войти национальные элементы. Молодежь должна воспитываться в духе гуманизма. Анализируются труды просветителей внесших вклад в национальное воспитание и образование.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: традиции, обычаи, национальное воспитание, наследие предков, воспитание молодежи, нравственность, духовное воспитание, пример, идеал народа, будущее.

Summary

This article about how custom-tradition influence to pupils of their morality education. Ancestors who done cognitive possibility of custom-tradition may opened features of national values. We said about how include bases of national elements to civilization. This article has enlightener labours about national cognition and knowledge and they are helped that humanism quality was in young people.

KEY WORDS: custom-tradition, national credo, ancestors of heritage, youngs education, morality, humanity, standard, dream of county, national, future

Ел басымыз Н.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясының Білім және кәсіби машық – заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары атты жоспарында: «Қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды», - деген болатын [1].

«Ел болам десең – бесігінді түзе» дейді біздің дана халқымыз. Бала тәрбиесіне дұрыс көңіл бөлу ата-бабаларымыздың ежелден келе жатқан негізгі қасиеттерінің бірі. Бала – ұрпағының жалғасы, ертеңгі күнге аманатым деп бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Кісі, қонақ келгенде қолына су құйғызып батасын алған, қонақты аттан түсіріп, үйге бастап әдеп танымын көрсеткен.

Осындай керемет үлгілерімізден айрылып қалардай уақыттарды бастан кешкен халқымыз мына жаңа заманда дәстүріміз бен салт-санамызды қайта бір жаңғыртқандай.

Сонау заманда адам баласының мәңгі жасауын арман еткен Қорқыт атамның тәлім-тәрбиелік әңгімелері мен мақал-мәтелдері, әл-Фарабидің білім, ғылым, тәрбие жөніндегі тұжырымдары, А.Ясауи ілімдері, Жүсіп Баласағұни тәлімдері, Абай мен Ы.Алтынсариннің тәрбиелік ойлары, А.Байтұрсыновтың ұлттық білім беру жүйесі, М.Жұмабаевтың «Педагогикасы», Ж.Аймауытовтың қазақ психологиясын зерттеуі бәрі де біздің қасиетті де құймақұлақ, шешен де пайымды халқымыздың болашағы үшін тер төгіп, халықтың қамы үшін этнопедагогиканың негізін салған ағартушы-ғалымдар.

Бүгінгі таңда осы проблеманы қолға алып, оқулықтар жазып, жанашырлық көрсетіп отырған Оразбекова К, М.Оразаев, М.Смаилова, Қ.Жарықбаев, Ә.Табылдиев, С.Ғаппасов, С.Қалиев, Ұ.Асыллов, Ж.Нұсқабаев т.б. ғалым-зерттеушілеріміз тәрбие ісін жүргізудің оны оқу бағдарламасына енгізудің түрлі жолдарын көрсетіп, мақсатын жеткізе білді [2].

Халықтық педагогиканың үздік дәстүрлері арқылы адамгершілік тәрбие берудің проблемаларын айқындау, халықтық дәстүрлердің тарихи танымдық сипатын анықтау, ұйымдастырылған іс-әрекет негізінде ұлттық дәстүр арқылы адамгершілікке тәрбиелеудің және ойын-сауық өткізу барысында адамгершілікке тәрбиелеу әдістерін қарастыру бүгінгі таңдағы шығармашыл педагогтардың негізгі міндеті болып отыр.

Қаншама заман өтсе де, маңызын жоймаған халықтық педагогиканы тәлім-тәрбиенің туы қазығына айналдыру ата-ананың да, мектептің басты борышы.

Қоғам барлық тарихи даму кезеңдерінде халық педагогикасы жайлы ұғымды анықтау, әр түрлі ғылыми-педагогикалық көзқарастарды қалыптастыру проблемаларына көптеген ғалымдар, педагогтар көңіл аударды, құнды пікірлер айтты, өмірлік мұра қалдырды.

Әр халық өзінің жас ұрпағын қайырымды, адал, үлкенді құрметтейтін әділ, ержүрек ізгі ниетті, ар-ожданы мол болып өссін деп армандайды, бұл мәселені өзінің тұрмыс салтына байланысты шешіп отырды. Ол үшін ғасырлар бойы қолданып, сұрыпталып, өмір тәрбиесін сыннан өткен салт-дәстүрлерді педагогикалық әдіс-тәсілдерді пайдаланып келеді.

Халықтық педагогика дәуірдің небір қатал сынынан өтіп, жаңарып, шым болаттай тіршілік тынысы және салт-дәстүрлерімен біте қайнасып, бірге жасалып келе жатқан қазына.

Қазақ халқының ұлы педагогы, этнографы Ы.Алтынсарин өзінің әдеби және педагогикалық еңбектерінде қазақтың фольклорын пайдалана білген.

Ы.Алтынсарин барлық еңбектерінде жеке адамның жоғары қасиеттерін қалыптастыруда еңбек, адамгершілік ақыл-ой тәрбиесінің ерекше орын алатынын атап көрсетеді. Кеменгер ұстаз Ы.Алтынсариннің ұлағатты сөздері, педагогикалық мұралары халық педагогикасында үлкен орын алады. Оларды қазіргі қазақ халқының ұлттық мәдениеті мен салт-дәстүрін қайта жаңғырту кезеңінде кең мағынада насихаттау әрбір педагог-тәрбиешінің басты борышы болуы қажет.

Қазақтың ағартушы-педагогтары А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, Х.Досмұхамедов ұстаздық етуде және тәлім-тәрбиелік еңбектер жазуда өз ұлттының салт санасын терең зерттеген. Сан ғасырлық тарихы бар ата-бабаларының халықтық педагогикасына терең ғылыми талдау жасады. Сөйтіп, олар қазақ халқының ғасырлар бойы қалыптасқан әдеп-ғұрып, салт-дәстүрімен тәлімдік мұраларын жас ұрпаққа, ұлттық тәрбие беруде пайдалану жолдарын көрсетті. Сол мақсатта олар қазақ мектептерінің жас жеткіншектеріне арнап оқулықтар, оқу құралдар және әдеби шығармалар жазды.

А.Байтұрсынов қазақтың халық педагогикасын жан-жақты зерттеп, қазақ этнопедагогикасының негізін қалады, ұлттық білімнің шамшырағы болды.

Халық педагогикасының арқауы-ауыз әдебиеті мен халықтық салт-дәстүрлері. Ауыз әдебиеті мен халықтық салт-дәстүрлері-ұлттық тәрбиенің негізі. Міне, осы тұғырлы-тұжырымды ірі ғалым лингвист, әдебиет зерттеуші дарынды ақын, аудармашы, қазақ тілі бөлімінің іргетасын қалаушы, қазақ баспасөз тілінің ұлттық үлгісін жасаған талантты көсем сөз иесі, туған халқының рухани дүниесін жандандырған ғұлама – А.Байтұрсынов жан-жақты зерттеп, олардың тәрбиелік мәнін ашып берді. Ол қазақ этнопедагогикасының негізгі нұсқаларын зерделей зерттеп, талғай тауып, олардың ғылыми теориялық негіздерін жасады [3].

М.Жұмабаевтың "Педагогикасы" нағыз ұлттық тәрбиені насихаттауға бағытталған, жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеу мақсатында мектеп мұғалімдері мен тыңдаушыларға арналып жазылған тұңғыш халық этнопедагогикалық еңбек деп толық айтуға болады. Өйткені, Мағжан "Педагогикасының" басты ерекшелігі – оның қазақ топырағымен тығыз байланыстылығында. Оқулықтың басынан аяғына дейін ұлттық тәрбие басшылыққа алынып, оған сүйеніп, ұлттық тәрбие беруге тәлімгерлерді даярлау туралы ой-пікірлерінің айтылуы қазіргі кезде мектепте оқу-тәрбие үрдісіне ұлттық мазмұн беру қажеттілігімен сипатталады [4].

Этнопедагогика – белгілі бір халықтың, халықтық тәлім-тәрбиені, оның тәжірибесін қорытындылап, жүйелейтін теориялық сипаттағы ғылым саласы.

Этнопедагогика ғылымы екі саладан тұрады: халықтың ауыз әдебиеті мен салт-дәстүрлерінен құралған ауыз әдебиеті және ұлттық тәлім-тәрбиенің жазу мәдениетіндегі көрінісі.

Этнопедагогиканың зерттеу объектісі халық педагогикасы. Халық педагогикасы халықтардың ғасыр бойы ұрпақ тәрбиелеу тәсілдеріне негізделген тағылымдардың бай тәжірибесінің эмпирикалық жиынтығы [5].

Ал этнопедагогика халық педагогикасының ұрпақ тәрбиелеудегі тағылымдарын ғылыми жүйеге келтіріп зерттейтін, оны тәжірибеде қолданудың әдіс-тәсілдерін теориялық тұрғыда сөз ететін ғылыми педагогиканың бір саласы.

Этнопедагогиканың мақсаты – халықтық салт-дәстүрді, өнерді дәріптейтін, ана тілі мен дінін қадірлейтін, отанын, елін, жерін сүйетін, жан-жақты жетілген, саналы намысқор, патриот азамат тәрбиелеу.

Қазақтың ұлттық, имандылық, қайырымдылық, мейірімділік, ізеттілік, инабаттылық дәстүрлері, меймандостық, қонақжайлылық рәсімдері – ұлттық мәдениеттің айқын белгілері болып саналады.

Мысалы, кісі күту дәстүрі бойынша қонақ қабылдау, қонақасы беру, қонақ кәде жасау ұлттық мәдени рәсімдер арқылы орындалады.

«Халқыңды сүйсең, салтыңды сүй» деп халық ұлттық тәрбиеде қасиетті туған жерді қастерлеу, халықты қастерлеу, текті, ұлтты, жалпы адамзатты сүюді парыз деп санайды, халық педагогикасының мәдени, рухани кредосы - әдептілік.

Аталы сөз – бата, өнеге, тілек – ұлттық мәдениеттің мәнді белгілері. Ұлағатты ұстаздар мен шешендер, хандар, билер, атақты аталар мен дарынды даналар өздерінің өсиеттерін айтып, өнегелерін көрсетіп, ана тілінің айшықты сөздерімен тілек, бата беріп, ұрпақты мәдениеттілікке тәрбиелеуді мақсат тұтқан.

Халықтың ұрпақты әдептілікке (мәдениетке) тәрбиелейтін ұлағатты ұғымдары мен ырым, тыйым сөздерінің мәдени-тәрбиелік мәні зор. Салауаттылық, үнмешілдікке, ұқыптылыққа, яғни мәдениеттілік негіздерін білуге тәрбиелейтін.

Халық ұрпағынан ағайын, жеке жат жұратты сылау дәстүрлері арқылы аталас, ауылдас, құда, нағашы, күйеу, жезде, жиен, дос, таныс, ұжымдас адамдармен сыйласу мәдениетін талап етеді. «Аталастың аты озғанша, ауылдастың тайы озсын», «Құданды құдайыңдай сыйла», «Шын дос болу – бақыт» деп халық адам сыйлаудың ғажап үлгілерін ұрпағына үнемі үйретіп отырған.

Ер намысы, қыз абыройы – қазақ халқының ұлттық тәрбиедегі мәдени мұралық белгілерін білдіретін тәрбиелік тіректері. «Жақсы жігіт он бесінде баспын дейді, жаман жігіт отыз бесінде жаспын дейді» деп, жеке тұлғаның мәдениеттілігі жастайынан-ақ белгілі болатынын дәлелдейді. Халық қыздың абыройлы болуына көбінесе ана жауапты деп қарап, қызды әдепті (мәдениетті) етіп тәрбиелеу – ұлттық міндет екенін баса көрсетеді.

Ата-ананың тәлімі, өнегесімен ештеңе теңесе алмайды. Халқымыз кезінде арнайы бала тәрбиесімен айналысатын қоғамдық орындары болмаса да өз ұрпағын бесікте жатқан кезінен бастап-ақ өлең, жыр, ертегі, асыл сөздері арқылы тәрбиелілікке баулыған. Қазақ халқы ұрпақ тәлім-тәрбиесінде өз ұлтына тән, оның ұлттық тектілігін сақтайтын сәтті қағидалар мен ережелерді дүниеге келтіріп, ұстаған.

Отбасында ұл мен қыздың тәлім-тәрбиесіне терең көңіл бөліп, «Әкеге қарап ұл өсер, шешеге қарап қыз өсер», - деп әке-шешенің бала тағдырына, болашағына жауапкершілігін міндеттейді.

Шығыстың ұлы ойшылы Әл Фараби: «Жақсы мінез-құлық пен ақыл күші болып, екеуі ғана бақытқа жетіп, адамгершілік қасиетке ие болмақ», - десе Махмуд Қашғари: «Атасынан адал қалса, тентек ұл да түзелер», - деп мінездің өмір тәжірибесінде қалыптасатыны жайлы үлкен ой тастаған. Қазақ отбасында ұлттық мінез-құлықты бала бойына дарыту негізінен әдептілікке үйретуден басталып, әдепті болуды балаға міндет етіп қойған.

Әке-шеше баласын қайырымды, мейірімді, тіл алғыш, елгезек, адал, шыншыл болуға, ата-анаға үлкенді сыйлауға, құрметтеу, орынсыз сөйлемей, тіл тигізбеу, т.б. қасиеттерді бойына сіңіріп өсуіне ерекше мән берген.

Ересек адамдар жеке бастарының өнегесімен балалардың бойына осындай сезімдерді, азаматтық парызды ұялата білсе, ұнамсыз жайларға бой алдырмауына жол берілмеуі анық. Өйткені, күнделікті тіршіліктегі кездесетін кейбір жағымсыз көріністер ықпалы бала бойына мінез болып қалыптасуы да ықтимал. Сол себепті отбасында әке-шеше өздерінің ұнамды өмірлік тәжірибелерін ұл-қыздарына ұғындыруы мінез-құлықтың оңды қалыптасуының негізгі түйіні болмақ.

«Артында қызы бардың, көзі бар, ұлы бардың өзі бар», - демекші осындай асыл ұғымдарды терең зерделей білуіміз керек.

Ұлттық тәлім-тәрбиенің элементтерін тәрбие үдерісіне ендіру арқылы бүгінгі заманның ұлтжанды ұрпағын тәрбиелеу барысында өз үлесімізді қосып отырмыз. Балалардың осы ерекшелігін түсіну арқылы баланы жан-тәнімен жақсы көре отырып, танып білуге олармен санасу, қамқарекетін, ісін, көңіл-күйін білу арқылы оларды ұлттық нақышта тәрбиелеу біздің негізгі мақсатымыз болатын.

Жас жеткіншектердің бойына дарытқан ата-бабамыздың ғасырлардан ғасырға елек көзінен өткізіп, жеткізген мол мұрасы болашаққа бүгінгі жас ұландар арқылы жетпек.

Батыр ағамыз Бауыржан Момышұлы айтқандай, әрбір үйде отбасы ұстанымы болғаны жөн. Бұрындары жасаған ерліктерді сыйламай, қадірлемей тұрып, жаңа ерлікке шақыру бекершілік. Сондықтан жас ұрпақта ата-баба дәстүрі рухында тәрбиелей отырып, оларды адамгершілікке, инабаттылыққа баулыған абзал. Ол үшін әрбір отбасында қалыптасқан тұрмыс-салт, дәстүрі жүйелі тәртіптің болуы тиіс.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты қазақстан халқына жолдауы. 14 желтоқсан. Астана, 2012.

2. Қалиев С. Қазақ халқының салт-дәстүрлері және демократ ағартушылары. -Алматы: РБК, 1993.

3. Байтұрсынов А. Ақ жол. Өлеңдер мен тәржімелер, мақалалар және әдеби зерттеулер. -Алматы: «Жалын», -1991.

4. Жұмбабаев М. Педагогика. -Алматы: «Ана тілі». -1992.

5. Қалиұлы С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық негіздері мен тарихы. -Алматы: «Білім», -2003.

ӘӨЖ: 370.7122

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ КЕЗЕҢДЕГІ БАЛАЛАР ЕҢБЕГІНІҢ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

SPECIFIC FEATURES OF NURSERY SCHOOL CHILDREN'S

СПЕЦИФИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТРУДА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ПЕРИОДА

А.Рысбекова п.ф.к., доцент м.а.

Исахова Ш.И. аға оқытушысы

Түйіндеме

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі кезеңдегі балалар еңбегінің өзіндік ерекшеліктері жөнінде баяндалады. Еңбек тәрбиесі балалардың эстетикалық талғамын дамытып, сұлулыққа, әдемілікке әуестендіреді, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады. Дұрыс ұйымдастырылған ұжымдық және жеке еңбектің барлық түрі, олардың нәтижесі балаларда қанағаттану сезімін, еңбекке жақсы қарым-қатынасын тудырады. Бұл жұмыс баланың ақыл-ойын, қиялын, шығармашылығын дамытады. Дағдыларын қалыптастырып, ересектердің еңбегін бағаларға үйретеді. Оларды мектептегі еңбекке даярлайды.

КІЛТ СӨЗДЕР: бала, еңбек, ұжым, дағды, эстетика, тәрбие, адамгершілік, тәрбиеші, әдемілік, ерекшелік.

Резюме

В статье рассматриваются особенности труда детей дошкольного возраста. Трудовое воспитание развивает эстетический вкус детей, прививает интерес к прекрасному, формирует нравственные качества.

Правильно организованные коллективные и индивидуальные виды труда, способствуют появлению у детей чувства удовлетворенности, положительное отношение к труду.

Данная работа способствует развитию ума, воображения, творчества детей, учит их эстетике, воспитанию и как оценивать труд взрослых.

КЛЮЧЕВИЕ СЛОВА: ребенок, труд, коллектив, навык, эстетика, воспитание, нравственны, воспитатель, прекрасное, особенность.

Summary

This article deals with some features of work of children at preschool age. Labour education develops taste of children, imparts interest to fine, and forms moral qualities.

Correctly organized collectively also are individual kinds of work, their results children have feelings of satisfaction, the positive relation to work.

The given work develops mind, imagination, creativity of children, and helps learner to learn, the education to estimate adults work.

Key words: the child, work, collective, skill, an aesthetics, education, moral, fine, feature.

Бала тәрбиесі әрқашан да күнделікті өмірдің ең басты да жауапты мәселесі ретінде қарастырылып

келген. Ал қазіргі қоғамда, оның ішінде әр ұлт республикаларында жас ұрпақты жан-жақты дамыту, оны жеке тұлға ретінде жетілдіру ісіне айрықша көңіл бөлініп, бүкіл тәрбие мен білім беру мазмұнын жанарту көзделуде. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдаған үндеуінде: «2020 жылға қарай қалалық, сол секілді ауылдық жерлердегі барлық балалар мектеп жасына дейінгі тәрбие беру және оқытылумен қамтылатын болады. ...Үкіметке әкімдермен бірлесіп үстіміздегі жылдың бірінші жартысында-ақ балаларды мектеп жасына дейінгі оқытумен және тәрбиемен қамтамасыз етуді арттыруға бағытталған «Балапан» арнайы бағдарламасын әзірлеп, іске асыруға кірісуді тапсырамын» – деп атап көрсетті [1].

Мектепке дейінгі балалардың еңбек тәрбиесінің негізгі міндеті – сәбилік шақтан бастап оларды қарапайым еңбек дағдыларына баулу және балалардың еңбекке дұрыс қатынасын қалыптастыру. Еңбек тәрбиесі қоғам мүддесі үшін еңбек ететін жан-жақты дамыған адам даярлау сияқты тәрбиенің жалпы мақсатына бағытталады.

Мектепке дейінгі шақ – негізінен ойын кезеңі болғандықтан еңбек бала өмірінен аздап қана орын алады. Әуелі еңбек әрекетінің қарапайым элементтері көрініс тауып, бірте-бірте еңбек ойыннан бөлініп, айрықша сипатқа ие болады.

Еңбек балалардың жауапкершілік сезімін тәрбиелеумен қатар анализаторларын (көру, есту, түйсіну, сезіну, иіс, дәм) дамытуға мәнді ықпал етеді.

Еңбек бұлшық ет пен барлық ішкі мүшелердің қызметін күшейтеді, бүкіл дененің еңбекке қабілетін арттырады, нерв жүйесін дамытады. Еңбек процесі баланың анализаторларын жаттықтырып қана қоймайды, сонымен қатар ми қызметінің дамуына үлкен роль атқарып, «бұлшық ет сезімін» де дамытады.

Дене мен ақыл-ой жұмсауды қажет ететін кез келген еңбек процесі баланың ырғақты зейінін, бақылампаздығын, тапқырлығын дамытады. Бала үш жасқа дейінгі шақта еңбекке физиологиялық, психологиялық жағынан дайындалады. Ал мектепке дейінгі баланың еңбегі таным процесімен байланысады, оның білімге ынталануына ақыл-ойының, тілінің дамуына мүмкіндік тудырады.

Отбасында, балабақшада дұрыс ұйымдастырылған еңбек мінез-құл-қының моральдық жағымен қатар ерік-қайрат, мақсаттылық, табандылық сияқты адамгершілік қасиеттерін тәрбиелеп, еңбекке күш жұмсау дағдысын қалыптастырады.

Бұл кезеңдегі бала еңбегінің өзіндік ерекшелігі – ойынмен тығыз байланыстылығы. Бұлардың ойыны мен еңбегінің арасын ажырату қиын. Өйткені алғашқы еңбек әрекетінің қарапайым элементі ойыннан басталады. Еңбекте жаңа заттармен, құбылыстармен кездеседі, оларды танып біледі, соның нәтижесінде ең алғашқы қанағаттану сезімі пайда болады.

Бұл кезеңде балалар еңбек құралын меңгеріп, бір іс-әрекетті бірнеше рет қайталаудан ләззат алады. Бұларда мақсатқа жетуде қызығудан гөрі бір процесті қайталау басым келеді, нәтижеге жетуден гөрі іс-әрекетке талпыну күшті болады. Сондықтан бұл кезеңдегі бала іс-әрекетінің ерекшелігі: мақсатының тұрақсыздығы, басқа нәрсеге көңілінің тез ауытқып кететіндігі.

Тәрбиеші көптеген еңбек дағдыларын үйрету, бекіту, дамыту үшін ойынды еңбекпен жалғастырады, үйлестіреді. Мысалы, балалар қуыршақпен ойнауда бірқатар еңбек процесін орындайды: қуыршақты киіндіру және шешіндіру, қуыршақ бұрышын жинау, оның киімдерін жуу, тігу, ыдыстарын жинау, жуу т.б. жұмыстардың ретін үйретеді. Әсіресе ересек топтағы балаларға ойын барысында керекті заттарды жасау қажеттігі туады.

Балабақшадағы еңбек тәрбиесінің міндеттері:

- 1) балаларды үлкендердің еңбегімен таныстыру және оған құрмет сезімін тәрбиелеу;
- 2) қарапайым еңбек дағдыларын үйрету;
- 3) еңбекке қызығушылығын, сүйіспеншілігін, дербестігін тәрбиелеу;
- 4) ұжымда және ұжым үшін еңбек ете білуге баулу, қоғамдық бағытта еңбек ету мотивін қалыптастыру [2].

Балабақшадағы еңбек тәрбиесінің міндеті мен талабына сәйкес келетін еңбектің төмендегі түрлері ұйымдастырылады:

Тұрмыстық-шаруашылық еңбек (өзіне-өзі қызмет ету, кезекшілік, топ бөлмесін, участкені тазарту). Бұл баланы еңбекке дайындайтын ерекше іс-әрекет.

Еңбектің бұл түрі сәбилер, кішкентайлар, естиярлар, ересектер, мектепке даярланатын топтарда жүргізіледі.

Балаларды ересектердің үй шаруашылығы еңбегіне, тұрмыстық еңбекке қатыстыру.

Үй шаруашылығындағы еңбек бірден-бір өмірлік қажеттілік және оның мақсатын баланың санасына оңай жеткізуге болады.

Балабақшадағы балалардың тұрмыстық-шаруашылық еңбегін ұйымдастыру белгілі бір формада өтеді.

Ол әр түрлі жас шамасындағы топтағы балалардың еңбегінің мазмұны мен мөлшерін анықтайды. Әуелі жеке тапсырмалар орындаудан басталып, кейіннен шағын топтармен орындалатын міндеттер жүктеледі.

Табиғат аясындағы еңбек – бақшада, бақта, гүлзарда еңбек ету, табиғат мүйісіндегі өсімдіктер мен жануарларды күту. Гүлдерді, жемістерді, көкөністерді күту, мал өсіру – нәтижесі көрінетін еңбек. Бұл сәбилер тобынан басталады. Көбіне таза ауада өтеді де, баланың денсаулығын нығайтады.

Табиғаттағы күнделікті жүйелі еңбек балалар ұжымын біріктіреді, жалпы қызығушылығын, жауапкершілік сезімін дамытады, белгілі бір дағды қалыптастырады, нақты білім алады, бақылампаздығы артады, жалпы ақыл-ой аясы кеңиді.

Қол еңбегі (құрастыру, қағазбен, ағашпен, матамен, табиғи т.б. материалдармен жұмыс істеу) балалардың қажеттілігі мен қызығушылығына байланысты, сондықтан да бағалы. Ойынға қажетті зат жасау, бізді қоршаған жақын адамдарға сыйлық дайындау сияқты мақсаттар қояды. Мақсаттың айқындылығы бала еңбегін мәнді де мазмұнды, қуанышты етіп, балаға эмоциялы толқу тудырады. Еңбектің бұл түрі енжар балалардың белсенділігін тудыруға мүмкіндік береді, балалардың тату, дос ұжымын ұйымдастырады. Сонымен, құрылыс, құрастыру, іс-әрекеттері жоспар жасаудың алғашқы элементін тудырып, алдына мақсат қоюға, мақсатқа жетудің құралын, жолын іздестіруге, қиыншылықты жеңуге үйретеді, ой тапқырлығын ұштайды, техникалық, творчестволық өнертапқыштығын дамытады, әдет пен дағдыны жүйелі түрде үйренуді талап етеді. Бұл процесс материалдың сапасын тануға, онымен жұмыс істеуге, еңбекті ұйымдастыруға, тазалықты қатаң сақтауға, қарапайым еңбек құралдарын пайдалана білуге үйретіп, практикалық іскерлікті игеруге мүмкіндік жасайды. Сөйтіп, балаларды психологиялық жағынан мектептегі еңбекке дайындайды.[3].

Балалардың жасы өскен сайын еңбек процесін ұйымдастыруда тәрбиешінің әдісі мен тәсілі де өзгереді. Балаларға тапсырманы орындату процесінде тікелей бұйрық, нақты көмек берудің орнына тәрбиеші жанама еске түсіру, ақыл-кеңес беру әдістерін қолданады, сөйтіп, жеңіл міндеттерді дербес шешуге бағыттайды. Ересек балаларда «үйренсем» деген ішкі ниет пайда болады. Ол еңбек әрекетінің негізгі мотиві болып есептеледі, тәрбиеші осыған сүйеніп жүйелі, бір қалыпты, белгілі мөлшерде тәрбие жұмысын жүргізеді.

Тәрбиешінің негізгі методикалық тәсілі – жұмысты тусіндіру көрсету, үйрету. Жаңа дағдыны игеру балаға қиыншылықты жеңу қуанышын әкеліп, еңбекке, қоршаған ортаға, үлкендер мен балаларға деген дұрыс қарым-қатынасын қалыптастырады.

Балалардың еңбегі дербестігімен ерекшеленеді және сөзсіз тексеріліп отырады. Кезекшінің жақсы жұмысы мадақталады, кемшіліктері мен қателіктері көрсетіледі, оны түзеудің жолдары айтылады. Әр кезеңде тексеру формасы өзгеріп отырады: мысалы, кезекшінің жұмысына әңгіме-талдау, өз жұмысы, өзгелердің жұмысы жайында қорытынды жасау, кезекшілікті балалардың алдында тапсыру. Кезекшілікті қабылдап алатындарға не нәрсеге көңіл бөлулері қажет екені де ұғындырылады. Тәрбиеші балаларды бір-бірінің жұмысын тексеруге, бағалауға, өзіне және жолдастарына талап қоюға, бір-біріне көмектесу, қолғабыс тигізу сияқты адемігершілік қасиеттерге баулиды.

Тәрбиеші жұмысының тағы бір тәсілі кезекшімен қысқа әңгіме жүргізіп, жұмысына бағыт береді, тапсырылған жұмысқа байланысты білімді хабарлайды, міндетін анықтайды, орындау тәсілін үйретеді, жолдасының жұмысына көңіл бөлу, қамқоршы болу, өзін-өзі бақылау, саналы қарау сезімін оятады.

Бұл кезеңдегі балалар техникаға құштар келеді. Көп нәрсенің: самолеттің, паровоздың т.б. тетігін жасай алады, сондықтан тәрбиеші оларға әр түрлі ойыншық: телефон, диірмен, светофор, радиоқабылдағыш, телевизор және т.б. жасауды үйретеді. Құрастыру ойыны топ-пен және жеке ұйымдастырылады. Тәрбиеші балаларға көмектеседі, көрсетеді, бірақ бала үшін өзі істемейді. Бала бір затты жасау үшін ойланады, салыстырады, талдайды, пікір таластырады. Балаларды дербес шешім жасауға, бастамашылдыққа, ойлауға баулиды.

Балалардың желімдеу, жапсыру, бояу, құрастыру, сурет салу және т.б. дағдыларын ойын процесінде меңгертудің маңызы мол. Мектепке даярлайтын топтағы балалар тігу, кестелеумен де шұғылданады. Олар ине сабақтауды, жіп түйоді, шетін қиюды, түймені қадауды, қарапайым тігіспен кестелеуді өздігінен істей алуы керек. Дұрыс ұйымдастырылған еңбек тәрбиесінің нәтижесінде «тәрбиеші шәкірттің еңбекке деген сүйіспеншілігін ғана емес, сонымен қатар еңбек ету әдетін де оның бойына сіңіреді»¹.

Еңбек тәрбиесі балалардың эстетикалық талғамын дамытып, сұлулыққа, әдемілікке әуестендіреді, адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады.

Дұрыс ұйымдастырылған ұжымдық және жеке еңбектің барлық түрі, олардың нәтижесі балаларда қанағаттану сезімін, еңбекке жақсы қарым-қатынасын тудырып, ақыл-ойын, қиялын, творчествосын дамытады, дағдыларын қалыптастырып, ересектердің еңбегін бағаларға үйретеді, сөйтіп оларды

мектептегі еңбекке даярлайды.

Балабақша мен семьяның бірлесе жүргізген тәжірибе жұмысы ғана еңбек тәрбиесінің дұрыс іске асуын қамтамасыз етеді. Педагогтар ата-аналар жиналысында, олармен әңгімеде «Балалар бақшасындағы тәрбие бағдарламасының» талап-тілегімен таныстырады, үйде балалармен еңбек тәрбиесін ұйымдастыру жайлы ақыл-кеңес береді. Балалардың жас ерекшелігіне байланысты отбасында ұйымдастыратын еңбектің түрлері жайлы ата-аналарға нақты тапсырмалар беріп, балаға үйде де балабақшада да бірдей талап қою қажеттігі ұғындырылады.

Тәрбиеші ата-аналармен балалар жұмыстары көрмесін, фотокөрме (балабақшадағы балалардың еңбегін сәулелендіретін) ұйымдастыру, ата-аналарға қажетті педагогикалық әдебиеттерді, мақалаларды ұсыну, стенділерді жасақтап, көрсетіп отырады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Назарбаев Н.Ә. «Жаңа он жылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» Жолдауы. –Астана, 29 қаңтар 2010 жыл
2. Ә.Меңжанова, Г.Исмағұлова, Е.Дайрабаев Мектепке дейінгі педагогика. –Алматы, 1982
3. Маркова Т.А. Воспитание и трудолюбие у дошкольников. - Москва: Просвещение, 1991.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭТНОМӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.

Жұбандықова А.М. азақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің п.ғ.к., аға оқытушысы

Түйіндеме

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының этномәдени құндылықтарын қалыптастырудың ерекшеліктері жайында жазылған. Оқушылардың этномәдени құндылықтарын қалыптастыру этномәдени құндылық мәселесін шешуде маңызды болып табылатыны анық. Осы орайда құндылықты қабылдаудың негізі бастауыш мектептен қаланатынына байланысты этномәдени үдерісті жан-жақты зерттеу мәселесі туындайды. Этномәдени құндылық өз Отанына, туған жеріне, ана тілі, салт-дәстүрі арқылы қалыптасады.

Резюме

В статье рассматривается вопрос об этнокультурном воспитании учащихся начальной школы. Этнокультурное воспитание учащихся имеет большое значение в решении этнокультурных проблем. В связи с этим возникает необходимость всестороннего изучения этнокультурных процессов особенно в начальной школе, так как именно здесь закладывается основа ценностного восприятия. Этнокультурные ценности формируются через уважение к своему краю, Родине, через знания родного языка, традиции, обычаев.

Summary

The article discusses the ethnic and cultural education of elementary school pupils. Ethno-cultural education of pupils is of great importance in solving the problems of ethnic and cultural. In this regard, there is need for a comprehensive study of ethnocultural processes particularly in primary schools, as it is here laid the foundation of value perception. Ethno-cultural values are formed through respect for their land, homeland, through the knowledge of the native language, traditions and customs

Қазіргі заман талабының бірі – жан-жақты мәдениетті тұлға тәрбиелеу. “Өз мәдениеті арқылы өзге

мәдениеттерге бағыт ұстанған адам жан-жақты мәдениетті тұлға болып ұғынылады» [1] – деп Қазақстан Республикасының этникалық-мәдени білім тұжырымдамасында атап көрсетілген.

Ғаламдық жаһандану жағдайындағы жаңа қоғамда орын алған ірі экономикалық өзгерістер мен технологиялық жетістіктер – қоғам дамуының қозғаушы күші болып табылатын білім жүйесіне орасан ықпалын тигізіп отыр. Әлемдік қауымдастықтың біртұтас білім кеңістігін қалыптастыруға бағытталған ортақ мүддеге барынша әрекеттенуі – *жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген* саналы да парасатты тұлғаны тәрбиелеу қажеттігін де алға тартып отырғаны шындық.

Болашақта гүлденген Қазақстанның одан ары қарыштап өркендеуінің негізгі тұтқасы болатын демократиялық қоғамды құратын парасатты және білімді тұлғаларды дайындауда ұлттық тәлім-тәрбиенің атқаратын жұмысы зор екені даусыз. Озық жетістіктерге негізделген білім нәрімен қатар, ұлттық тәрбие құндылықтарын бойына сіңірген ұрпақтар ғана ұлт тағдырын тереңінен таразылап, болашағын барынша болжайтын қоғам сұраныстарына жауап беретін және барынша әлеуметтенген тұлға ретінде танылатыны анық.

Демек, педагогика ғылымының осы кезге дейін қалыптасқан озық тәжірибелеріне сүйене отырып, оны бастауыш сынып оқушыларына оқу-тәрбие процесінде этномәдени құндылықтарды барынша пайдалану – басты талаптардың негізі болуы шарт.

Бұл жөнінде Қазақстан Республикасында білім беруді дамыту тұжырымдамасында: “...тәрбие мен оқыту мазмұны бірінші деңгейде қызметтің өзіндік түрлерін және *баланың даму бағытын*, оның кейінгі мектеп жағдайына бейімделуін қамтамасыз етуге тиісті...” [2] - делінген.

Өскелең ұрпақтың бойында этномәдени құндылықтарды қалыптастыру тарихын сөз етпес бұрын, алдымен осы түсініктердің пайда болуы мен құрылымдарына тоқталайық. Этномәдени құндылық сөзінің мағынасы: этнос, мәдениет, құндылық сияқты бөліктерден тұрады.

«Этнос» терминін қарастырғанда көпшілік авторлар Ю.В.Бромлейдің анықтамасын негізге алады. Оның айтуынша «этнос» – бұл белгілі территорияда тарихи қалыптасқан, салыстырмалы түрде тұрақты тіл, мәдениет және психикалық ерекшеліктерге, сол сияқты өзіндік атауында көрінетін өзінің бірлігі мен өзгелерден ерекшелігін (өзіндік сана) түйсінетін адамдардың тұрақты жиынтығы». Этнос табиғатын түсіндіруге арналған басқа да тұжырымдар көптеп жасалды. Оның түсінігінде этнос – «бұл өзін басқа өзі сияқты ұжымдарға қарсы қоятын (біз – біз емес), ерекше ішкі құрылымға және мінез-құлық стереотипіне ие адамдар ұжымы (динамикалық жүйе)» [3]. Этномәдени білім беру мәселесін зерттеу барысында Ж.Ж.Наурызбай «этнос» ұғымын тайпадан жоғары қауым, ұлт (национальность) және нация ұғымдарын жалпылаушы термин ретінде қолданады.

Демек, ұлт—ортақ тілі, қалыптасқан мәдениеті, біріктіруші салт- дәстүрі мен ділі бар адамдардың әлеуметтік қауымдастығы. Сонымен бірге көптеген ұлттардың ортақ территориясы, ортақ экономикасы сол ұлт өкілдерін біріктіретін мемлекеті болады. Ұлт қалыптасуында адамдардың бірлігінің бастауы болатын ортақ этногенетикалық тек те маңызды рөл атқарады. Осындай талаптар тұрғысынан қарастырғанда ұлт және этнос ұғымдары біріне — бірі өте жақын; екіншісінен біріншісі туып, қалыптасады. Ұлт этникалық қасиеттердің және сапалардың толысқан, піскен кезеңі деп бағалауға болады. Ұлттар этникалық белгілерге қоса саяси, экономикалық және әлеуметтік белгілерге ие болады.

Қазіргі кезде “мәдениет” терминіне байланысты жаңа сөз тіркестері педагогикалық үдерісте кеңінен қолданысқа еніп отыр. Олардың бізге қажеттісі: “ұлттық мәдениет”, “этностық мәдениет” ұғымдары.

“Этно” (“этни”) ... ұғымы ұлтқа, халыққа қатысты мәнді күрделі сөздің алғашқы бөлігін білдіреді.

Педагогикалық еңбектерде “ұлттық мәдениет” және “этностық мәдениет” сөз тіркестері кездеседі. “Ұлттық мәдениет” Қ.Жарықбаев пен Ә.Табылдиевтің “Әдеп және жантану” еңбегінде: “... әр халықтың ғасырлар бойына жинақталып, белгілі жүйеге түскен рухани өмірінің жиынтығы” ретінде анықталады. Ж.Наурызбай жан-жақты талдап мәдениетті тұлға жайында: « ... өз мәдениетіне де тәнті адам деп танымыз. Төл мәдениетті терең бәлу оған басқа мәдениеттерге қызығушылыққа іргетас қаласа, көп мәдениетті білу өз мәдениетін мақтан тұтуға негіз салады» [4], - деп сипаттама береді. Ал В.Г.Бабаковтың зерттеу еңбегіне сәйкес этностық мәдениет – халықтардың тұрмыстық өмір тіршілігі мәдениетіне қатысты элементтердің жиынтығы.

Мәдениет - адамның қалыптасуының және шығармашылығының жетілу шыңы. Мәдениеті жоғары болмаса адамның адамзат құндылығын иеленуіне мүмкіндігі жоқ. Еңбек, тұрмыс, сондай-ақ, берік сақталған адамдардың арасындағы дәстүрлі қарым-қатынастар жоғары мәдениетке және адамзат құндылықтарынан тыс қалмауға бейімдейді және оларды жан-жақты меңгеруге жеткізеді.

Адамзат баласы жасаған мәдениет екі түрге бөлінетінін білесіздер. Біріншісі – рухани мәдениет,

екіншісі – материалдық мәдениет. Рухани мәдениетке музыка, әдебиет, сәулет өнері, сурет өнері, кескін өнері жатса, адам баласының шаруашылыққа байланысты күнкөрісінен туған дүниелері материалдық мәдениетті құрайды.

Мәдениет арқылы этностың тарихи, мекендік, мемлекеттік, экономикалық, әлеуметтік, этнографиялық болмыс бейнесі көрініс табады және кез-келген мәдениетті қоғам осы талаптардың мүлтіксіз жүзеге асу тетіктерін заң жүзінде қамтамасыз етуі керек;

Мәдениет өндіріс пен қоғамдық сананың, білім мен тәрбиенің, ғылым мен өнердің белгілі сатыдағы даму дәрежесін бейнелейді;

Педагогикалық мәдениет адам қызметінің тәсілі мен нәтижесі арқылы көрініс табады.

Этникалық мәдениет – халықтар мәдениетінің жиынтығы, күнделікті өмірлік іс-әрекетіне қатыстылығын (Қазақ елінің табиғатқа ыңғайланып, онымен үйлесімдікті өмір сүруі, оны қорғауы) іске асыратын нысан.

Әр ұлттың мәдениеті оның жеріне, географиясына, ортасына, әлеуметіне, дәстүріне, қоғамына, өзіндік сана-сезім өрістеріне қатысты дамиды. Қазақ халқының мәдениеті өзінің кәсібі мен шаруашылығының заңдылықтарына қарай өркендеп келеді.

Бірақ, ол өзінің барлық көлемі мен ауқымын өзгертіп, қоғам өзгерістеріне қарай бейімделіп, екшеліп, сұрыпталып отырады.

Мәдениеттердің өзара ұштастығы, әсері жағдайында ғана әрбір жекеленген мәдениеттердің принциптері мен ерекшеліктері айқын толыға береді. Этномәдени тәрбие оқыту мен тәрбие жүйесінің жай ғана бөлшегі емес, мәдени және тілдік саналуандық идеяға негізделген техникалық және ақпараттық жарактанудың әлемдік деңгейін дәстүрлі мәдени құндылықтармен үйлестіретін оқыту мен тәрбиенің ұлттық жүйесін құру дегенді білдіреді.

Қазақ тіліндегі мәдениет сөзінің этимологиясы ортағасырлық ислам мәдениетінің өркендеуімен тікелей байланысты. Арабтың «медине» қала, «маданият» қалалық сөзінен енген.

Уақыт өткен сайын еуропалық елдерде мәдениет сөзі «білім беру», «даму», «қабілеттілік», «құрметтеу» деген мағыналарға ие бола бастады. Оның нақты мысалдары да көрініс табуда. Мәдениеттану ғылымындағы кең мағынада ашылған анықтамамен қорытындылар болсақ, «Мәдениет» термині «ұрпақтан ұрпаққа беріліп отыратын белгілі бір затқа, материалдық құралдарға (еңбек құралдары, белгілер), ал нақтырақ алғанда «ағартушылық», «білімділік», «қалыптасушылық», «гуманизм» сияқты адам әрекетіндегі әдіс-тәсілдердің (материалдық сияқты, руханилықта да сондай) жиынтығы» деп берілген.

Құндылық – ол адамның жүріс-тұрысы, іс-әрекеті, сөйлеу мәдениеті, қызығушылығы, еңбек сүйгіштігі, қоршаған қоғамдық ортада алатын орны екені тарихи-педагогикалық әдебиеттерде айқындалған. Құндылықтар нормалардан кейін жүрсе де, олардан бір айырмашылығы жоғары деңгейде нысандардың хал – жағдайын, қажеттілікті, мақсатты таңдауды түсіндіреді. Құндылықтарды шартты түрде: Витальдық құндылықтар; Әлеуметтік құндылықтар; Саяси құндылықтар; Моральдық құндылықтар; Діни құндылықтар; Эстетикалық құндылықтар болып бөлінеді.

XXI ғасырдағы қазіргі философияда құндылықтарға қандай түсініктеме береді?

Монографиялық зерттеулерде, философиялық, психологиялық, ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде «құндылық», «адамгершілік құндылық», «жалпы адамзаттық құндылық» ұғымдарының мәні жайлы оларға әртүрлі анықтамалар берілген. Бірақ, құндылық ұғымының мәні, мағынасы әртүрлі болуынан ойлар, пікірлер де әртүрлі болған.

Бұл сұраққа құндылықтар теориясы, басқаша айтқанда аксиология жауап беруге ұмтылыс жасайды, грек тілінен «ахис» - құндылық және «logos» - «ілім» деген мағынаны береді. Аксиология ғылымы құндылықтардың табиғатынан, орны мен мәнін, олардың байланыстар жайлы мәселелерге жауап береді.

Қай заманда да адам баласы үшін құнды да бағалы, мәнді де маңызды дүниелер болған. Оның заттың немес рухани бейнелі екендігі адамның ішкі қажеттілігіне, түсінігіне қатысты болмақ. Құндылықтың адамзат үшін маңыздылығы мен қажеттілігіне бойлау үшін жан-жақты мәнін ашқан жөн.

Педагогикадағы құндылық тақырыбына бойлаған ғалымдар Б. Құдышева, Г.Нұрғалиева, К. Қожахметова, М. Жадрин, Р.Төлеубекова, т.б. өз ғылыми-зерттеу еңбектерінде тұжырымдап зерделеді.

Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде «құндылық – нарқы жоғарылық, қымбаттылық, бағалылық. Құндылық арқылы сол заттың маңызын, мәнділігін, пайдалылығын, қажеттілігін білуге болады» делінген.

Философиялық сөздіктен «құндылық» ұғымының ғылыми негізделген бірнеше анықтамаларына талдау жасалды. Адам құндылығының өзегін құрайтын және оны зерттейтін саланы аксиология деп атайды. Аксиология («ахиа» – грек тілінде «құндылық», логос – ілім, ғылым) ғылымының ең басты

ерекшелігі, оның философиялық сипаты басым келеді, өйткені философия ақиқат, шындықты іздейді.

Философ-ғалым С. Нұрмұратовтың кітабында Э.Кассирердің «құндылық – бұл адамның ішкі дүниесінен тыс, мәңгі идеалды әлем» – деп түсіндіруі берілген. Кезінде орыс ғалымы С.И. Гессен (1887-1950) мұғалім жұмысын өлшеп бағалауда мәдениетті рухани және материалдық құндылықтың жиынтығы деп қарады. Сонда мұғалімнің іс-әрекеті пәндік емес, тәрбиеленуші мен тәрбиешінің рухани қарым-қатынастарына «заттануына» қатысты қатынас құндылықтары мен өмір құндылықтарынан тұратын – құндылық.

Осындай ұғымдардың нақтылануының нәтижесінде, қазақ халқының этномәдени құндылықтар жүйесі төмендегіше түзілді. Этномәдениетке негіз болар халықтың тілі, діні, ділі, тарихы мен құқығы және өнері – ұлттығымыздың басты сипаттары. Жалпы, құндылықтар бастауында Өмір, Отан, Отбасы, Ата-Ана, Ел, Жер, Білім, Тәрбие сынды тағы да басқа жалпы адамзаттық құндылықтар тұруға тиісті. Этномәдени құндылықтар жалпы адамзаттық құндылықтардан кейін тұратынын ескеруіміз керек.

Ұлттың мәдени құндылықтарын екіге бөліп қарасақ, рухани: тіл, діл (әдет-ғұрып, салт-дәстүр), дін, өнер, тарих, тәрбие, рух (психология), ұлттық мейрамдар т.б. материалдық: жері, үй-жайы, малы, тұрмыс-мүлкі, киімі, т.б. Бұл – қазақ халқының ұрпағын отбасылық өмірге даярлауға өзек болар этномәдени құндылықтар

Құндылық мазмұнын талдай келе төмендегідей қорытынды жасауға болады: құндылық зат та, нәрсе де, мәселе де емес, олардың қасиеттері де емес, ол адам ойының қандай да бір жоғары түрі екендігі анықталады.

Құндылықтар дегеніміз – ұнатқан игіліктер мен оларға қол жеткізу тәсілдері туралы қорытындылаған, белгілі көзқарастар, орнықты ойлар, үлгі аларлық объектінің озық тәжірибелері, сыннан өткен пікірлер арқылы өзінің мінез-құлқын анықтайды.

Бастауыш сынып оқушы бойындағы этномәдени құндылықтарының мәні мен мазмұнына тоқталайық:

оқушы жалпы адамзатқа тән құндылықтар мен жеке қазақ халқына тән құндылықтарды анықтап тануға, одан қажеттісін ала білуге бағдарланған, ғалымның қол жеткен ғылыми жетістіктерді өздігінен білім алу дербесінде қолдануға, жаңашыл, қайырымды, туған елін, жерін отбасын, Отанын, мектебін сүйетін және олардың алдында парызын түсініп, бар құндылықтарды толықтыра түсетін, табиғатты, өсімдіктер мен жан-жануарларға қамқор болуы керек.

бүгінгі күнгі жеткіншек еңбек етуге қабілетті, жинақты, ұқыпты, іскер, өз қажеттілігіне орай болашақ мамандығын тандаған, жауапкершілігін түсінетін, өзін-өзі қызмет етуге дағдыланған, уақытты тиімді пайдаланатын, қоғам – адам өміріндегі еңбектің орнын түсінген, жауапсыздықты, еріншектікті, табиғат байлықтарын рәсуә етушілерді жаны сүймейтін, оқу-тәрбие үрдісінде білім мен ғылым негіздерін сапалы игеріп, болашақ кәсіпкерлікті шығармашылық деңгейде көрсете білуі керек,

оқушы – дені сау, төзімді, шымыр, ширақ, қайратты, сымбатты, талғампаз, батыл, өжет, салауатты, жүйкесі мықты, Отанын қорғауға даяр, жеке бас гигиенасын сақтайтын, жұмыс орнын жинақты ұстайтын, зиянды әдеттерден аулақ, салауатты өмір салтын қалыптастыруға ұмтылатын, адамға тән қасиеттерді бойына сіңірген әлеуметтік белсенді жеткіншек болып өсуіне қол жеткізу.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Қазақстан Республикасы мәдени-этникалық білім беру тұжырымдамасы. Егеменді Қазақстан, 7 тамыз 1996 ж.
2. Қазақстан Республикасында 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы, А, Білім әлемі газеті, 2004
3. Наурызбай Ж. Научно-педагогические основы этнокультурного образования школьников, А, 1997, с. 320
4. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Педагогика және психология. – Алматы: “мектеп”, ЖАҰ, 2002. -56 б.

МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МАЗАСЫЗДАНУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Джаксынқаева Ж.Т. -

Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Педагогика және психология институтының жалпы педагогика және психология кафедрасының оқытушысы, педагогика және психология магистрі-

Резюме

В данной статье рассматривается проявление тревожности школьного возраста и их психологическое особенности. Причина возникновения тревожности это внутренни конфликт школьника. Внутренни противоречие ребенка возникает из адекватных требовнии которые пренуждают родители.

Внутрени конфликт у школьного ребенка связанно с внешним конфликтом (например, семья, школа, родители).

Summary

This article examines the manifestation of anxiety school age and their psychological features. The reason for the occurrence of anxiety is internal conflict schoolboy. Internal contradiction arises from the child adequately trebovniya that prenuzhdayut parents. Internal conflicts at the school the child is related to external conflict (egg, family, school, parents). **ӘӨЖ: 370.114**

Психологиялық әдебиеттерде, мазасыздану түсінігінің түрлі анықтамаларын кездестіруге болады, бірақ зерттеушілердің көпшілігі оны ситуативтік құбылыс және өтпелі күй мен оның динамикасын білдіретін жекелік мінез ретінде қарастыруды жөн көреді.

Сонымен, А.М.Прихожан: «Мазасыздану – бұл төніп келе жатқан қауіпті алдын ала сезінумен, сәтсіздікті күтумен байланысты, эмоционалдық дискомфортты уайымдау» - дейді[1].

Мазасыздануды эмоционалдық күй ретінде және жекелік кескін немесе темпераменттің тұрақты қасиеті ретінде де айырып көрсетеді.

Р.С. Немовтың анықтамасы бойынша: «Мазасыздану - әлеуметтік құрылымдағы жағдайда қорқыныш пен үрейді сезіну, жоғарғы алаңдаушылық күйіне әкелетін адамның тұрақты немесе ситуативті көрініс табатын қасиеті».

Л.А. Китаев-Смык, өз кезегінде мынаны белгілейді, «психологиялық зерттеулерде мазасызданудың екі түрінің анықтамасы соңғы жылдары кеңінен тарала бастады». «Мінездің мазасыздануы» және ситуативтік мазасыздану, Спилбергтің ұсынуымен.

А.В.Петровскийдің анықтамасы бойынша: «Мазасыздану – үрейдің реакциясының туындауының төменгі сатысын сипаттайтын индивидтің қатерді уайымдауға бейім болуы жекелік ерекшеліктердің негізгі параметрінің бірі. Мазасыздану, әдетте, жүйкелік психикалық және ауыр соматикалық ауруларда жоғары болады, сонымен қатар психотравма салдарын өткізіп жатқан сау адамдарда көптеген топ мүшелерінде жекелік сәтсіздіктің субъективті көрінісінің бұзылуы». Мазасызданудың қазіргі зерттеулері жеке тұлғаның тұрақты қасиеті болып табылатын, жекелік мазасыздану және нақты сыртқы ситуациямен байланысқан ситуативтік мазасызданудың айырмашылықтарына бағытталған және де жеке тұлға және оны қоршаған ортаның өзара әрекеті ретіндегі мазасыздану анализінің әдістерін өңдеуге[2].

Үрейдің туындау себебі ішкі конфликт, баланың бір қалауы екіншісіне, бір қажеттігі екіншісіне қарама – қарсы болғандағы пайда болатын қайшылықтар. Баланың ішкі қайшылық күйі: түрі бастаудан келетін балаға деген қайшылық (мысалы ата – ана біресе рұқсат беріп біресе қатаң түрде тиым салады); баланың мүмкіндігі мен ұмтылысына сай келмейтін адекватты емес талаптар; баланы пәс, тәуелді жағдайда болатын жағымсыз талаптардан келіп шығады. Үш жағдайда да «сүйенішті жоғалту» сезімі өмірдің бекем бағытын жоғалту, айналадағы ортаға сенімсіздік туады.

Ішкі конфликт негізінен балада сыртқы конфликт жатады – ата – анамен, отбасы және мектеппен, құрдастарымен үлкендермен. Барлық уақытта қоршаған орта жағдайы басының ішкі қайшылықтарына айналмайды. Егер де әжесі мен анасы бір – бірін ұнатпай оны әртүрлі етіп тәрбиелесе, әрбір бала мазасыз келмейді. ол, тек, бала конфликттегі екі жақты да жүрегіне жақын қабылдаса ғана – үрейленудің жасалуына бүкіл жағдай жасалады.

Бала жанында тәрбиелену жүйесі емес, өзіндік қалауы – анасын ренжітпеу, әжесіне ұнау қайшылыққа түседі. Осылайша отбасының ажырасуы да балаға әсерін тигізеді. Неге осы сияқты сыртқы конфликттер бір балаларға тереңінен батып, ал кейбір балаларға онша әсер етпейді. Себеп көп, бірақ бастысы – бала үшін қандай қатынастың мәнді болуы. Егер оқушыға мұғалім пікірі қымбат болмаса, ол конфликттен

құтылуға тырысады, бірақ жаны күйзелмейді.

Қатынас шеңбері кең болған сайын, үрейленудің қалыптасуына негіз болатын ситуациялар да көп болады. Бірақ баланың әлеммен қатынасы тар болса да, бала толығымен өсіп дами алмайды. Егер де, мысалыға алатын болсақ, бала үшін мәнді тұлға тек анасы ғана болса, онда олардың арасындағы қатынастың мәнді емес жақтары да жан күйзелісіне айналады. Сүйеніштің көптеген бастауы болса конфликт үрейленуге алып келмейді.

Ешкім де конфликттен қаша алмайды; сонда бала өмір бойы осылай өтеді ма? Олай емес. Кенеттен ит үргенінен, айқайлаған мұғалімнен, жанұядағы ұрыстан, неврозбен ауырып қалатын балалар онша немесе тіптен болмайды. Мұндай бірегей стрестерге бала біз ойлағаннан әлдеқайда мықты табиғат адамды жағымсыз ситуациялардан құтқаратын, мықты ұмыту механизмімен қаруландырды.

Үрей бала жанына егер оның маңызды қажеттілігі қалыптасуы кедергі болатын конфликт кезінде ғана енеді.

Бұл маңызды қажеттіліктерге жатады: физикалық өмір сүруге қажеттілік (қорек, су, физикалық қауіп-қатерден босану); адамға, топқа деген жылуарлық, жақындық қажеттігі; тәуелсіздікке, өз «меніне» құқығының тануына қажеттілік; қабілеттерін алуға, өзінің жасырын күштерін, өмірлік мән және құндылыққа деген қажеттілік.

Мазасызданудың жиі себептері блалаға деген жоғары талап, тәрбиелеудің догматикалық жүйесі, баланың белсенділігін қызығушылықтарын, икемділігі мен қабілеттілігі ескермеу. Кең тараған тәрбиелеу жүйесі – «сен өте жақсы болу міндеттісің». Ұят сезімі балаға келгенде өзіне тым қатал болу, ал тану процесін емес, міне осындай үлгерімді балаларда үрей көріністері байқалады. Болады, кейбір ата – аналар балаларына өнерде, спортта олардың мүмкіндіктері жетпейтін үлкен жоғары жетістікке жетуге бағдар береді (ал бұл шартқа сәйкестелу мүмкін емес). Осы сияқты балаға бейтанысты (бірақ ата – анасы жоғары бағалайтын) жабыстырады. Мысалы туризм. Бұл жаттығулардың бәрі де жақсы, таңдауды бірақ, бала өзі жасауы қажет. Оқушыға қызық емес жұмысты қынап бергенен ол сәтсіздікке ұшырайды [3].

Баланың адалдық, тіл алу, тиянақтылық сапаларын шынықтыруды тырысуда мұғалім баланың күйін одан әрі қиындатады. Жауапкершілікті көп артады сөзсіз жұмысқа адал қарауы қажет бірақ оқушы жұмсы (оқу) – ерекше онда нәтижеден гөрі процесс маңызды. Егер жұмысшы мысалыға өндірістегі қандай болмасын бөлшек үшін яғни нәтижесі үшін еңбектенсе онда бала есепті шығару үшін оқымайды: ол есеп баяғыда шығарылып жауабы оқулық соңында енгізілген. Оқудың мән даму процесінде нәтижеге бағытталуда алатын бағада. Бала онымен қатынас жасаушылар үлгеріміне байланысты екенін сезінеді. Сөйтіп баға оқушы үшін ата – ана мен сенімінен шығу құралы болады.

Мазасыздану деңгейі ұл бала мен қыз балада әртүрлі. Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы ұл балаларда қыздарға қарағанда мазасыздануы көп болып келеді. 9-11 жаста ұл және қыз балада мазасыздану бірдей болып 12 жастан ары қарай ұл балаларда қиын бұзылыстар кездескенімен жалпы үрей деңгейі қыздарда өсіп ұл балада азаяды [4].

Балалар мен қыздар мынамен ерекшеленеді, олар үрейді қандай ситуациямен байланыстырады, оны қалай түсіндіреді, неден сескенеді. Адам жасын физикалық деңгейі ғана емес оның қоршаған әлемге байланысты мінездемесі уайымдау ерекшелігі де бейімделеді. Мектептік кез – адамның маңызды өмірлік сатысы ол кезде оның психологиялық бейнесі уайым –қайғы сипаты өзгереді.

Бұл жастағы қорқыныш деңгейіміз дегеніміз «ондай болмау» яғни нақтыласақ «ондай болмау» ол үлгермеу оны емес және олай емес істеу, жазаға тартылу. Бұл қорқыныштың барлығы әлеуметтікке белсенділіктің жоғарылауын жауапкершілік міндеттілік нығаюын білдіреді. Балалар селк етеді жүздерінен қорқыныш байқалып өзін-өзі басқаруды ойлауға сөйлеуге қабілеттілікті жоғалтады.

Қорытындылай келе мектеп жастағы балалардың мазасыздануын жеңу және психопрофилактика бойынша жұмыстар функционалды емес, ол жалпы, әр жас кезеңінде мазасыздану себебі болуы мүмкін сипаттағы даму және орта факторларына бағытталған, жеке тұлғалық бағдарланған сипатта болуы керек. Жұмысты, әр баланың жекелік «әлсіз аймағына» және жасына бағыттап, мазасызданудың барлық құрылымдық компоненттер жасау керек. Бастауыш сынып жаста жұмыстың орталық орны – баланы қоршаған адамдармен қарым-қатынасқа орнату.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Қолданылған әдебиеттер тізімі.
2. Овчарова Р.В. Практическая психология образования. М., «Академия». 2003.
3. Нетреба С. Влияние коррекции тревожности на формирование адекватной самооценки младшем

школьном возрасте с учетом этнической принадлежности детей. //Ұлт тағылымы. 2004. №3, 122-126б.

4. Жуманкулова Е. Тревожность как предпосылка девиантного поведения подростка. //Бастауыш мектеп. 2005. №2. 47-50б.

5. Битякова М.Р. “Организация психологической работы в школе” – М.: Совершенство, 1997 – 298 с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА МӘДЕНИ-ГИГИЕНАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Эльмира Жаханқызы Халилаева

Аға оқытушы Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

Түйіндеме

Тәрбие жұмыстары мектепке дейінгі мекемелерде тек оқу-танымдық әрекеті барысында ғана емес, басқа да іс-әрекеттер барысында көп мәнге ие екендігі және бұл бағытта білім берудің алғашқы баспалдағы болып саналатын балабақшалардың топтарындағы жұмыстарды ұйымдастырудың өзектілігі ерекше. Балаларды қоғамдық мәдени және жеке гигиеналық дағдыларға тәрбиелеу - олардың денсаулықтарын қорғауда тұрмыстық, қоғамдық мінез-құлықтарының дұрыс қалыптасуына ықпал етеді. Бұл өз кезегінде балалардың гигиеналық ережелері және мінез-құлық нормаларына қажетті білім мен дағдыларын үйреніп орындауларынан олардың денсаулықтары ғана емес сонымен қатар салауатты өмір сүруге қызығушылығының артуына да байланысты болады.

КІЛГІТІ СӨЗДЕР: балалар денсаулығы, мәдениет, гигиена, дағды, мәдени-гигиеналық дағдылар, тәрбие, қалыптастыру, гигиена ережелері, денсаулық сақтау технологиясы, салауатты өмір.

Резюме

Воспитательная работа в дошкольных учреждениях ведется не только в учебно-познавательном процессе, но также имеет очень большое значение в организации других видов деятельности и актуальность работы организуемая в детских садах, как начальной ступени образования, по данному направлению очень важна. Воспитание детей к общей культуре и личной гигиене – воздействует правильному формированию общественных и бытовых норм поведения в охране их здоровья. Это в свою очередь связано с овладением и выполнением необходимых для правил гигиенических и поведенческих норм знаний, умений и навыков детей. А также с повышением интереса к здоровому образу жизни.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Здоровье детей, культура, гигиена, навык, культурно-гигиенические навыки, воспитание, формирование, правила гигиены, здоровьесберегающие технологии, здоровый образ жизни.

Қазақстан Республикасында ел басшылығының адами капиталды дамытудың қажеттілігі мен маңыздылығын түсініп, білім беру жүйесін реформалауды бастауға және жүргізуге жан-жақты қолдау көрсетуінің нәтижесінде білім беруді қарқынды дамыту мен жаңғырту мүмкін болып отыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев «Қазақстан білім қоғамы жолында» атты «Назарбаев Университетінде» оқыған лекциясында: «Мектеп жасына дейінгі білім беруді жаңғырту одан әрі жалғасуы тиіс, болашақта көп қырлы тұлға қалыптастыру үшін негіз де дәл сонда қаланады.

Бірінші. Озық халықаралық тәжірибе негізінде мектеп жасына дейінгі тәрбие мен білім беруге оқытудың қазіргі заманғы әдістемелерін енгізу қажет. Олар инновациялық, ал білім беру технологиясы креативті болуы тиіс.

Екінші. Балаларды мектепке дейінгі білім берумен қамту мәселесіне қатысып жүйелі ұсыныстарды әзірлеу қажет.

Үшінші. Мектеп жасына дейінгі білім беру деңгейінде үш тілді оқытуды жаппай енгізуді қамтамасыз

ету қажет» – деп мектепке дейінгі білім беру жүйесін жетілдіру қажеттілігіне тоқталды [1].

Осы тұрғыда аталған проблемаларды шешуде мектепке дейінгі денсаулығы мықты баланы қалыптастыру мәселесі маңызды орын алады. Балалардың денсаулығы – қоғамның экономикалық, әлеуметтік және саналы жетістіктерін сипаттайтын маңызды көрсеткіштер қатарына жатады.

Тәрбиенің негізгі бағыттары халқымыздың ғасырлар бойына жинақталған құнды қасиеттерін өскелең ұрпақ бойына сіңіруді және мәдениетіне, мәдени іс-әрекетіне баулуды жүзеге асырып келген. Тәрбие жұмыстары мектепке дейінгі мекемелерде тек оқу-танымдық әрекеті барысында ғана емес, басқа да іс-әрекеттер барысында көп мәнге ие екендігі және бұл бағытта білім берудің алғашқы баспалдағы болып саналатын балабақшалардың топтарындағы жұмыстарды ұйымдастырудың өзектілігі ерекше.

Ұрпақ тәрбиесін жаңа құндылықтар негізінде жетілдіру қоғам алдында тұрған ауқымды істердің бірі сол себепті де мектепке дейінгі мекемелерде балаларға мәдени-гигиеналық дағдыларды жаңа көзқарастар негізінде талдау - кезек күттірмейтін іс [2].

Балалар ер жетіп өскен сайын ұқыптылыққа, тазалыққа, еңбексүйгіштікке бар ынта- жігерімен бой алдырады. Әрине, егер оны әрбір кездей кезеңдегі тәрбиенің ықпалы осындай тағылымдарға үйреткен жағдайда ғана жоғарыда айтылған тәлімнің түрлері орнықты блары анық. Төрт-бес жастағы балалар өздерінің ойнайтын орындары мен сабақ өткізетін бөлмелерінің барынша таза да тәртіпті ұстауға тырысады. Мәселен, балабақшаның түлектері үшін ойыншықтарын жинау, ас алдындағы жуынып сүртінуден қоса ретімен ауысып кезекшілікпен тамақтандыруға көмектесу де әдеттегі істеріне айналады.

Балаларды жеке және қоғамдық гигиеналық дағдыларына тәрбиелеу - олардың денсаулықтарын қорғауда тұрмыстық, қоғамдық мінез-құлықтарының дұрыс қалыптасуында маңызды орын алады. Ақыр түбінде балалардың гигиеналық ережелері және мінез-құлық нормаларына қажетті білім мен дағдыларын үйреніп орындауларынан, олардың ғана денсаулықтары ғана емес, сонымен бірге басқа балалардың, ересектердің денсаулықтары да тәуелді, байланысты болады.

Балалармен күнделікті жұмыс барысында олардың жеке гигиена ережелерін орындаулары үйреншікті әдетке айналып, ал есейген сайын гигиеналық дағдылар үнемі жетілдіріліп отыруы керек.

Әуелі балалар қарапайым ережелерді орындауға үйрену керек: тамақ алдында, дәретханадан, ойыннан, серуеннен, т.б. іс-әрекеттен кейін қолдарын жуу. 2 жасар бала тамақтан соң аузын ауыз сумен шаю әдеттеріне дағдыландырылады, әрине балаларды осыған алдын-ала үйреткеннен кейін ғана. Ортаңғы және ересек топ жасындағы балалар жеке гигиена ережелерін орындауға жетік түсіне қарауы қажет. Өз беттерімен қолдарын жуу, көбік шыққанша сабындау және құрғата сүрту, жеке орамал, тарак, ауыз шаятын стақанды қолдану және барлық заттарды таза болуын қадағалауы керек.

Жеке гигиеналық дағдыларын қалыптастыру – баланың үнемі ұқыпты болуын, киіміндегі ақаулықты өздігінен немесе ересектің көмегімен жою икемділігін жорамалдайды. Гигиеналық тәрбие және үйрету мен мәдени мінез-құлық тәрбиесі тығыз байланысты. Сондықтан сәбилер тобынан бастап балалар тамақтану кезінде үстел басында дұрыс отыруға, тамақты мұқият және баяу шайнап, асхана аспаптары мен сүлгілерді қолдана алулары үйретіледі. Ал асханадағы кезекшіліктер, тек қана үстелді дұрыс жабдықтап қана емес, сонымен бірге кезекшілікке кіріспес бұрын міндетті түрде қолдарын тазалап жуу, өзін тәртіпке келтіру, шашын тарауы [3].

Мәдени-гигиеналық дағдыларына тәрбиелеу міндеттерін шешуге көптеген педагогикалық тәсілдерді баланың жас шамалық ерекшеліктеріне қарай қолданылады. (Тура үйрету, көрсету, іс-әрекеттерді орындау жаттығулары, дидактикалық ойындар, т.б.)

Ең бастысы балаға мәдени-гигиеналық немесе жеке-гигиеналық дағдыларды бойына сіңдіру үшін оған гигиена ережелерін жүйелілігін сақтау керектігін үнемі естеріне салып отыру және қойылған талаптарды біртіндеп күрделендіру және әрекеттерді нақты да дәл орындауына бірізділікпен жету қажет.

Мәдени-гигиеналық дағдыларды сәбилер тобының балалары арнайы бағытталған ойын әрекеттері арқылы оңай меңгереді, ал ересек тобында сөздік және көрнекілік тәсілдер арқылы, алуан түрлі мазмұнды суреттер, белгілер арқылы үйретіледі. Мәдени-гигиеналық тәрбие дене тәрбиесі, айналамен таныстыру және экология сабақтары арқылы өткізіледі, онда көбінесе дидактикалық, сюжетті-рөлдік ойындар және кішкене қойылым, рөлдерді бөлісіп ойнау әдіс-тәсілдері қолданылады.

Қазіргі балабақша бүлдіршінде мәдени-гигиеналық дағдыларды тәрбиелеудің басты міндеттеріне мына төмендегілер жатады:

халық педагогикасы элементтерін қолдану (халық ауыз әдебиетінің шығармашылары, салт-дәстүрлер, әдет-ғұрыптар, ұлттық ойындар т.б.);

баланың бойында салауатты өмір салтын, мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыруда тиімді психологиялық-педагогикалық шарттарды негізге алу;

«мәдени-гигиеналық дағды» - ұғымын қалыптастыру;
салауатты өмір сүруге балаларды ынталандыру;
балалардың өзін-өзі тәрбиелеуіне көмек көрсету;
өз денсаулықтарын сақтауда, мәдени-гигиеналық дағдыларды орындауда жауапкершіліктерін қалыптастыру;

арнайы денсаулық сақтау технологиясы арқылы мәдени-гигиеналық дағдыларын қалыптастыру[4].

Баланың жан-жақты дамуына бағыт-бағдар беруші- тәрбиеші. Мектепке дейінгі білімнің мемлекеттік стандартында балаларды ғылымдар негізімен таныстырып қою емес, баланың жалпы ойын дамыту, қажетті тәрбие беріп, оны тәжірибеде қолдана білу үшін өздігінен жұмыс істеуге, мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру талап етіледі. Бүгінгі заманның педагогикалық, психологиялық зерттеулерінің анықтауы бойынша мектепке дейінгі кезең баланың қай жағынан болсын ең қарқынды дамитын кезеңі.

Тәрбиешінің мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру жұмыстарының ең бастапқы ұйымдастыру формалары педагогтың балалармен мазмұнды қатынасында, жан-жақты іс-әрекетінде, қоғамдық өмірдің құбылыстарымен танысу кезінде, балаларға арналған шығармалары мен суретшілер туындыларымен танысу негізінде іске асады.

Ата-бабаларымыз өздерінің сан ғасырлар бойғы ұлы тарихында жас ұрпаққа тәрбие берудің бай тәжірибесін жинақтап, өзіндік салт-сана, әдет-ғұрып, дәстүр рәсімдерін қалыптастырған, мысалы: тиым сөздер, мақал-мәтелдер, ертегілер және т.б.

Әдеттер физиологиялық тұрғыдан ми қабатындағы динамикалық стереотиптің бір көрінісі. Бұлар ми сыңарларының тек оптимальлық қозуы бар алаптарында ғана емес, сонымен бірге тежелуге ұшыраған алаптарында да пайда болады. Сондықтан да адамның жеке басында жағымды қасиеттерді тәрбиелеуде әдеттің ерекше маңызы зор. Ежелгі үнді мақалында былай деген: “Қылық ексең - әдет орасың, әдет ексең – мінез орасың, мінез ексең – тағдыр орасың”. Әдет адамның мінез-құлқының фундаменті болып табылады. Әдет негізінде мінез қалыптасатынын А.С. Макаренко мінез-құлықта дұрыс әдет қалыптастыру қажет екенін атап көрсеткен [5].

Әдет адамның ешбір күш салуынсыз пайда бола береді. Әдеттерді белгілі бір мағынада бірнеше топқа бөлуге болады. Олар:

адамгершілік немесе моральдық (эрқашан шын сөйлеу, достарына адал болу, үлкендер тілін алу, т.б.).

мәдени мінез-құлықтары (сыпайы болу, үлкендері-кішіні сыйлап- құрметтеу, дұрыс сөйлеу, т.б).

-гигиеналық әдеттер: (таза жүру, қол жуу т.б) еңбек, ақыл- ой әдеттері.

Бұл проблема жан-жақты қарастырылып, үнемі ізденістер жүргізілсе де, қаншама концепциялар ұсынылса да бүгінгі күнге дейін нақты жауап таба алмай келеді. Бұның шындыққа сай ең негізгі қиыншылығы, біздің, яғни адамдардың арасындағы үлкен айырмашылықтардың болуында.

Мектепке дейінгі мекемедегі ересектер тобында балаларда мәдени-гигиеналық дағдылар шеңбері кеңейе түседі және тұрмыстық әрекеттердің амал-тәсілдері жетілдіріліп, құрылымы өзгеріске түседі.

Кез келген іс-әрекет түрлерін ұйымдастыру барысында балалардың алдына мінез-құлық мәдениетінің негізін құрайтын моральдық сана, адамгершілік сезімдер және әдеттерді қалыптастыру міндеттерін қойып отыру керек. Бұл үшін балаларға ыңғайлы жағдайлар жасалынуы қажет: жабдықталған топ бөлмесі, балалардың жас ерекшеліктеріне сай жиһаздар. Бұл балалардың тек қызығушылығын оятуы мүмкін, ал біз баланы осы жағдайда іс-әрекет жасауына қол жеткізуіміз қажет. Балалардың жеке және қоғамдық мәдени-гигиеналық дағдыларын қалыптастыру олардың тұрмыстағы мінез-құлқы мен қоғамдық орындардағы моральдық нормаларды орындауда және олардың денсаулығын қорғауда ерекше маңызға ие.

Балалардың күнделікті қажетті гигиеналық ережелер мен мінез-құлық нормаларын біліп, орындауларынан тек өздерінің ғана емес, басқа да балалар мен үлкендердің денсаулығын қорғап қалуға болады. Тәрбиешіге балалармен күнделікті іс-әрекеттерді ұйымдастыру барысында әрбір баланың жеке гигиенасының ережелерін орындап қана қоймай, сол ережелерді күнделікті үйреншікті гигиеналық дағдыларға айналдыру қажет және оларды үнемі жетілдіріп отыру керек.

Бастапқы кезде балаға элементарлық ережелерді орындауды үйретеді: тамақтану алдында, ойнап болғаннан соң, серуеннен кейін әжетханадан шыққанда қолын жууды. Екі жасар балаға ауыз қуысын сумен шаюды әдетке айналдыру қажет. Енді біз мектеп жасына дейінгі балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастырудың мазмұнына назар аударайық.

Мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру мінез-құлық мәдениетімен тығыз байланыста қарастырылады. Сәби шағынан бастап балаға тамақтану барысында үстел үстінде дұрыс отыруды, тамақты асықпай ұқыпты және әбден шайнап жеуді, тамақтануға қажетті құрал-саймандарды, қағаз

орамалдарды дұрыс пайдалануға үйретеді. Ал кезекші балаларға тек үстел үстін дұрыс сервировкалау ғана емес, олардың жеке тазалығына да назар аудару қажет: кезекшілік алдында сабындап қол жуу, шашын жинау және өзінің үстіндегі киімдерін реттеу қажеттілігі талап етіледі [6].

Еңбек және мінез-құлық мәдениеті – адамдардың өз ісіне, адамдарға, қоғамға қатынасын білдіретін қасиеттері және оның әлеуметтенуінің көрсеткіші. Оның негізі сәби шақтан қаланып, ержеткенде әрдайым жетілдіріліп отырады. Бала мектепке дейінгі шақта ойын, оқу-танымдық іс-әрекет барысында заттармен орындайтын дағдыларды игереді. Ойын, әртүрлі іс-әрекеттер, балабақша және үйде еңбек тапсырмаларын орындау барысында бала адамдарға, қоғамға, заттарға деген оң қатынас тәжірибесін игереді. Балаларға ойыншықтарды, кітаптарды, құрал-жабдықтарды, жеке заттарды, қоғамдық мүліктерді ұқыпты ұстауға үйрету; іс-әрекетті ұйымдастыруға қажет дағдыларды қалыптастыру. Баланы өзінің жұмыс орнын дайындауға және оған қажет материалдар мен заттарды әзірлеуге, іс-әрекет барысында орындайтын жұмыстарды міндетті жоспарлауға, бастаған істі соңына дейін жеткізуге және жұмыс аяқталғаннан кейін өз жұмыс орнын ұқыптылықпен жинастырып пайдаланған заттарды орын орнына қойып реттеуді үйрету қажет (1-кесте).

Кесте-1. «Денсаулық» білім беру саласында педагогикалық процестің мазмұны.

Кіші сала	1 жастан 3 жасқа дейін	3 жастан 5 жасқа дейін	5 жастан 6 жасқа дейін
Мәдени гигиеналық дағдылар	Жеке бас гигиенасының алғашқы дағдыларын меңгереді.	Гигиеналық шараларды орындау ретін біледі.	Гигиеналық шараларды өздігінен орындауға ынта білдіреді.
Дене шынықтыру	Жүгіру, өрмелеу және секіруде алғашқы дағдыларды меңгереді.	Өмірлік маңызды қимылдарды өздігінен орындайды.	Негізгі қимылдарды орындауда шығармашылық тәсіл білдіреді.
Өздігінен қозғалу белсенділігі	Кейбір қимылдарды ересектердің көрсетуімен орындайды.	Саптық және спорттық жаттығуларды меңгереді.	Топтағы балалармен бірге қимыл- қозғалыс ойын іс- әрекеттерін ұйымдастырады.
Салауатты өмір салты	Қауіпті жағдайда сақтық, шынықтыру шараларын өткізуде оң эмоция білдіреді.	Салауатты өмір салы ережелерін біледі. Ересектердің көрсетуімен шынықтыру элементтерін орындайды.	Қауіпсіздік ережелерін саналы түрде орындайды. Шынықтыру шараларының маңыздылығы мен қажеттілігін түсінеді.

Мектеп жасына дейінгі балаларда мәдени-гигиеналық дағдыларды қалыптастыру мәселесі бірнеше ауқымды міндеттерді шешуді көздейді. Гигиеналық дағдыларды тәрбиелеу үшін балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып педагогикалық тәсілдердің біршамасын толық пайдаланған жөн: тікелей оқыту, көрсету, дидактикалық ойындарды ойнау барысында жаттығулар жасау, гигиеналық ережелерді сақтау туралы естеріне үнемі салып отыру, оларға талаптардың үнемі есіне салып отыру. Балалардың денсаулығын қорғау, толыққанды дене тәрбиесі және жетекші гигиеналық даму үшін арнайы жағдай қажет. Гигиеналық тәрбие берудің маңызды шарты – үлкендер талабының бірізділігі. Бала гигиеналық дағдыларды тәрбиешімен, медбикемен, күтуші мен отбасында ата-аналарымен қарым-қатынас барысында қалыптастыра алады. Ата-ана міндеті – балабақшада үйреткен гигиеналық дағдыларды үнемі отбасында бекітіп отыру керек. Тағы бір айта кетейін. Ол үлкендер балаларға үнемі үлгі бола білуі керек.

Жаңа туған балада біраздан кейін шартты рефлексстер қалыптаса бастайды. Мысалы, белгілі уақытта тамақтануға үйренген бала (әрбір үш сағат сайын емізу) екі-үш жетіден соң осы мезгіл болғанда ғана реакция беретін болады. Бұл жағдай балада қалыптаса бастаған қарапайым дағдының көрінісі. Кейін бұл қарапайым дағдылардың көпшілігі автоматтандырылып оның әдетіне ауысатын болады.

Жас баланың дағдылары мен әдеттері үлкендердің қылығына еліктеу негізінде қалыптасады. Еліктеу арқылы бала түрлі тұрмыстық дағдыларға (бетті, қолды жуу, мезгілімен ұйықтау, ояну, тамағын ішу, ойнау т.с.с.) машықтанады.

Қорыта келе айтарымыз, бала дағдыларының дамуын үлкендер қадағаламаса, кейде олар ұнамсыз әдеттерге айналып кетуі мүмкін. Баланың дағдыларын оған әуелі жақсы үлгілер көрсетіп, сонан кейін ғана оны жаттықтыра бастаған дұрыс нәтижені береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Қазақстан білім қоғамы жолында Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың «Назарбаев Университетінде» оқыған лекциясы /Егемен Қазақстан, 6 қыркүйек, 2012ж.
2. Меңжанова А.К. Балаларды көркем шығармалар арқылы адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеу. Алматы: Рауан, 1992.
3. Жұмабекова Ф.Н. Мектепке дейінгі педагогика. Астана: Фолиант, - 2008. - 101 б.
4. Балалар мен жасөспірімдердің салауатты өмір салтын қамтамасыз етудегі дене тәрбиесі Республикалық ғылыми әдістемелік тұтас жинақ бағдарламасы 2001-2005 жылдарға. Алматы 2001.
5. Макаренко А.С. Педагогика индивидуального действия. М.: Книга, 1960.
6. Кони́на Е.Ю. Формирование культурно-гигиенических навыков у детей: Учебно-игровой комплект для детей дошкольного возраста. / Под ред. Мамаевой И.С.; худ. Прокофьев С.А., Махов И.В. - М.: Айрис-Пресс.

ӘӘЖ: 379.1

ОҚУШЫЛАР БОЙЫНДА САЛАУАТТЫ ӨМІР СҮРУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОСОБЕННОСТЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ НАВЫКОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

SOME ASPECTS OF FORMING HEALTHY LIFESTYLE SKILLS OF PUPILS

Оналбек Жарылқасын Керімбекұлы

Академиялық инновациялық институт

П.ғ.д., профессор

Беркимбаев Камалбек Мейірбекұлы

Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ

П.ғ.д., профессор

Данияров Талғат Әбубәкірұлы

Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ доценті, п.ғ.к.

Бұл мақалада оқушылар бойында салауатты өмір сүру дағдысын қалыптастырудың ерекшеліктері баяндалады. Келтірілген ғылыми теориялар мен іс-тәжірибелерді бүгінгі күні бастауыш мектептен бастап оқушыларды сыныптан тыс тәрбие жұмыстарында тәрбиелеуде жаңғыртып, қолдануға болады. Қоғам өзгерген сайын тәрбие мазмұны да өзгеріп, оны ұйымдастырудың формалары мен әдістері де сан алуан болып отыр. Осы кезге дейінгі сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастырудың формалары мен әдістерін санап шығу мүмкін емес. Тәрбие жұмыстары этикалық тақырыптарда, өмірге, еңбекке баулу, салауатты өмір сүру дағдысын қалыптастыру мамандыққа дайындау, экономикалық және экологиялық тәрбие, интеллектуалды дамуын қамтамасыз ететін бағыттарда ұйымдастырылып келеді.

КІЛТ СӨЗДЕР: тәрбие, форма, дағды, салауатты өмір сүру, сынып, интеллектуал, ұстаз, мектеп, оқушы, еңбек, оқу.

В статье представлены особенности формирования среди учащихся навыков по ведению здорового образа жизни. Представленные научные теории и опыт можно использовать в обновлении системы внеклассной воспитательной работы с учащимися начиная с начальных классов. С изменением общества меняется и содержание воспитания, формы и методы ее организации становятся более

обширны и разнообразны. Невозможно пересчитать формы и методы организации внеклассной воспитательной работы, представленной до настоящего момента. Воспитательная работа организована в направлении обеспечения интеллектуального развития, экономического и экологического воспитания, подготовки к специальности с формированием навыков по ведению здорового образа жизни, приучением к труду и реальной жизни в соответствии с этическими темами и нормами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: воспитание, форма, привычка, здоровый образ жизни, класс, интеллектуал, учитель, школа, ученик, труд, обучение.

Features of formation of skills on keeping a healthy lifestyle among pupils are presented in the article. It is possible to make use of the presented scientific theories and experience in updating of system of out-of-class educational work with pupils since initial classes. With change of society the content of education changes also, forms and methods of its organization become more extensive and various. It is impossible to count forms and methods of the organization of the out-of-school educational work presented until now. Educational work is organized in the direction of ensuring intellectual development, economic and ecological education, and preparation for specialty with formation of skills on keeping a healthy lifestyle, accustoming to work and real life in compliance with ethical subjects and norms.

KEY WORDS: upbringing, form, habit, healthy lifestyle, class, intellectual, teacher, school, pupil, labour, education.

Педагогика тарихындағы тәрбие мақсаты туралы ойларға жүгінсек, тәрбие мақсаты өте қозғалмалы және өзгермелі нақты тарихи сипат алады. Оны нақтылайтын өмір сүріп отырған мемлекеттің саясаты мен идеологиясы, қоғамның қажеттілігі және табиғат, қоғам, адамның объективтік даму заңдылықтарына сүйеніп анықталады. Соның ішінде қоғамның қажеттілігіне өндіріс күштердің даму деңгейі және өндірістік қарым-қатынастың сипаты, ғылыми-техникалық прогрестің даму қарқыны, қоғамның экономикалық мүмкіндіктері, педагогикалық теория мен практиканың даму деңгейі, оқу-тәрбие мүмкіндіктері, тәрбиеші, мұғалімдердің даму деңгейі сәйкес келуі қажет. Жалпы білім беру мектептеріндегі тәрбиенің мақсаты: жеке тұлғаның ақыл-ой, адамгершілік, эмоциональдық, дене дамуын қамтамасыз етіп, шығармашылық мүмкіндіктерін ашу, ізгілік қарым-қатынасын қалыптастыру, жас ерекшелігін ескере отырып, жеке дара көрінуіне жағдай жасау. Міне, осындай мақсаттарды жүзеге асыру үшін мектептегі тәрбие және сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының мазмұнына, әдіс-тәсілдеріне және ұйымдастырушыға талаптар туындап отырды.

Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына арнаған ««Қазақстан-2050» стратегиясы – Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты жолдауында: «Денешынықтыру мен спорт мемлекеттің айрықша назарында болуы тиіс. Нақ сол саламатты өмір салты ұлт денсаулығының кілті болып саналады. Алайда елде барлығы үшін қолжетімді спорт нысандары, спорт құрал-жабдықтары жетіспейді. Осыған байланысты Үкімет және жергілікті органдар дене шынықтыруды, бұқаралық спортты дамыту және типтік жобадағы денешынықтыру-сауықтыру нысандары, соның ішінде, аула нысандары құрылысы бойынша шаралар қабылдау қажет. Бұл жұмысты келесі жылы-ақ бастау керек», - деп атап көрсетті [1].

Оқушыларды салауатты өмір салтына тәрбиелеудің бүтін процесі мен оның тиімділігі мұғалімдер мен ата-аналардың тәрбиелік, саналы өзара әрекетімен анықталады. Отбасылық орта мен оны жақын қоршаған орта оқушы үшін ашық әлеуметтік ортаның ішіндегі тұрақтысы болып саналады және салауатты өмір салтына тәрбиелеудің іс жүзіндегі базасын көрсетеді. Балаларды салауатты өмір салтына тәрбиелеу үшін негізгі жауапкершілікті отбасы атқарғанымен, қажетті педагогикалық потенциалды игермейді. Осыған байланысты, оқушыны отбасында салауатты өмір салтына тәрбиелеуге қатысты ата-аналарды арнайы оқыту да қажет.

Мемлекетіміздің стратегиялық даму бағытындағы «Қазақстан-2050» бағдарламасында ұзақ мерзімді басымдылықтың бірі «Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен салауаты тармағындағы»... азаматтарымыздың өз өмірінің аяғына дейін сау болуы және оларды қоршаған табиғи ортаның таза болуы үшін» азаматтарымызды салауатты өмір салтына әзірлеу қажеттілігі көрсетілген. Бұл мәселе Үкімет бағдарламаларында, Қазақстан Республикасы Туризм және спорт министрлігінің 2011-2015 жылдарға арналған жоспарында және де «Саламатты Қазақстан» бағдарламасында да ерекше көрініс тапқан [2].

Оқушыларды салауатты өмір салтына тәрбиелеудің ерекше әлеуметтік-психологиялық жағдайлары арасында салауатты өмір салтына ғылыми негізделген ағарту ісі ерекше көрінеді. Мұндай жағдайларды

тарату оқушылардың білімін кеңейтуге, денсаулық пен салауаттылық сияқты жалпы адамзаттық құндылықтарға қарым-қатынасын нақтылауға әсер етеді. Олардың өмірдегі тәжірибесін байытып, салауатты өмір салтына сәйкес келетін көзқарастарын, мінез-құлық сарындарын қалыптастырады. Бұларды күшейте түсу үшін, тәжірибелік қызмет педагогикалық жүйелердің салауатты өмір салтын үйретуге ұмтылған құндылықтары оқушыға шешімді түрде әсер етеді. Салауатты өмір салтын тәрбиешінің өзі жүргізгені маңызды, өйткені оқушы күйзеліске ұшырағанда уақтылы көмек көрсетеді. Тәрбиешілердің қызығушылығы мен шынайы сезімінің бірінші жоспарда екендігін сезіне отырып, оқушылардың жаттықтырушыға деген құрметі арта түседі және оларға ұқсауға талпынады. Оқушылардың салауатты өмір салтына тәрбиелеу идеяларын таратуды тек өзін-өзі сыйлайтын, оқушыға, жаттығушыға тұлға ретінде қарай алатын, шығармашылық тұрғыда ойлай білетін педагог қана жүргізе алады. Бұлардан басқа, педагог бойында тұрақты оптимистік дүниетаным болуы шарт, өйткені оптимистік тұрғыда қалыптасқан адамдар әдетте, алға қойған жоспарларын жүзеге асыра алады.

К.Ж.Қожахметова мектеп диеректорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасарының басты міндеті тәрбие жұмысының жүйесін қалыптастыру және оның бір-бірімен байланысты оқыту барысындағы тәрбие, сабақтан тыс тәрбие, мектеп ұжымындағы қарым-қатынас стилі, психологиялық ахуалы, сыныптан тыс тәрбие жұмысы, мектептен тыс тәрбие жұмысы, ата-аналармен және жұртшылықпен жұмысты негізгі компоненттері деп көрсеткен [3].

Жалпы осы уақытқа дейін қолданып келген сыныптан тыс тәрбие жұмыстарына: факультативтік сабақтар, үйірме жұмыстары, тәрбие сағаттары, бақылау-зертхана жұмыстары, апталықтар, конференциялар, кештер, ертеңгіліктер, сайыстар, маусымдық мекемелер т.б. жатады. Сыныптан тыс тәрбие жұмысын өткізуде талаптар басшылыққа алынды: 1.Сыныптан тыс жұмыстарға оқушыларды түгелдей қамту. 2. Әрбір оқушының талап-тілегін ескеру. 3.Балалардың жеке дара қасиетін білу. 4.Шығармашылық ізденістерін дамыту. 5.Қоғамдық істерді ұйымдастыру жұмыстары жатады.

Мектептен және сыныптан тыс тәрбие жұмыстары мектеп директорының, мұғалімдердің тікелей басшылығымен жүргізіледі. Сыныптан тыс тәрбие жұмысы негізінен оқушының іс-әрекетінің дұрыс ұйымдастырылуына байланысты. 3.Әбілова "Сыныптан тыс уақытта эстетикалық тәрбие беру — эстетикалық мәдениетін, талғамын арттыру, үйді жабдықтау, тазалық сақтау, педагогикалық ұжымның ынтымағының болуы, балалардың тәртібі" деп оқушылардың тек эстетикалық тәрбиесін ұйымдастырудың жолдарын ашып көрсеткен. Ж.Әбдіжаппарова, Р.Айтбақина "Мектептегі оқу-тәрбие жұмысының мәселелері" деген еңбегінде: "Сыныптан тыс тәрбие жұмысының маңызы көлемі шағын шығармаларды бірлесіп оқу, кітап туралы әңгіме өткізу, талдау, әдеби кештер мен конференциялар, бұл жұмыстарды ұйымдастыруда оқушылардың жас ерекшелігін ескере отырып, шығармашылық бағытпен өткізу қажет", - деп тұжырымдайды [4,5]. Аталған еңбектерде мектеп оқушыларын тәрбиелеу сыныптан тыс уақытта ұйымдастыру керектігі айтылып, сол кездегі басты құрал болып қолданылған. Егер авторлардың пікіріне сүйенсек, баланың жас жеке мүмкіндіктерін ескеріп, жетекші тұлға сынып жетекшісінің ұйымдастырушылық қабілетіне байланысты деп есептейді. Бірақ сол кездегі оқушыларды ұйымдастыруда және сыныптағы тәрбие жұмысына тартуда мұғалімнің ролі басым болды.

Бұдан басқа, педагогикалық әсер ету барысында жеке келістерді жүзеге асыру қажет. Жеке келістің арқасында оқушыларды салауатты өмір салтына тәрбиелеу барысы мұғалім үшін басқаруға қолайлы және тиімді. Оқушылардың бір-бірінен денсаулығы, темпераменті, қабілеті, мінез-құлқы мен қызығушылығы жағынан айырмашылықтары бар. Әрбір оқушының өзіндік күйзелісі, ойлары, өз денсаулығына байланысты қызметке қосылу ерекшеліктері болады. Оқушы - қайталанбас тұлға, ол психикалық қасиеттердің, қарама-қайшылықтардың, физикалық және интеллектуалдық дамудың әртүрлі үйлесіміндегі жеке терең тұлға болып есептеледі. Тәрбиенің іс жүзіндегі біркелкі жағдайларында олардың әрқайсысында салауатты өмір салтын жетілдірудің басқалардан керемет деңгейі көрінеді. Сыныптан тыс қызметтерде, соның ішінде спорт түрлерімен айналысуда оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыруға тәрбиелеу барысында оптималды жетістіктерге жету үшін педагогтар жаттығуға шығармашылық түрде атсалысса, онда салауатты өмір салтын жүргізуге бағытталған ұжымдық қызметтерді ұйымдастыру жүзеге асырылады.

Спорт түрлерімен айналысу барысында оқушыларға өзінің денсаулығына қамқорлық жасауды жеке тұлғаның маңызды мақсаты екендігін сезіндіруге тырысу қажет. Бұл үшін салауатты өмір салты бойынша педагогтар мен оқушылардың бірігіп атқаратын жұмыстары аса маңызды болмақ. Мектептегі салауатты микроклиматты құруға оқушылар мен мұғалімдер арасындағы өзара түсіністік, сыйластық, сенім сияқты қасиеттер мен олардың тікелей араласуындағы атмосфера өзіндік әсерін тигізеді. Оқушылардың ұжым тарапынан қамқорлық, қолдау тауып, олардың назарында болғаны маңызды болмақ, ал барлық ұжым

әрбір оқушының салауатты өмір салтын ұстануын ұйымдастыруға ынталы болады. Міне, сонда оқушыларды салауатты өмір салтына деген қылықтарға ұмтылысы пайда болады. Оқушының еріктік саласына мақсатты түрде әсер ету де педагогикалық тұрғыдан маңызды. Бұл орайдағы жоспардың тиімділігі сыныптан тыс қызметтің табысты табылған түрі болып қана анықталмауы керек, бұл қызметті оқушылар эмоционалды түрде қалай қабылдайды және іс жүзінде мақсатты түрде қалай таратылатындығымен тиімді болады. Әрине, оқушыларды салауатты өмір салтына тәрбиелеу көбінесе мұғалімнің салауатты өмір салты құндылықтарының маңыздылығын ашып көрсету ептілігіне байланысты болмақ, Сонымен қатар, олардың қызығушылығын ояту, оқушылардың ішкі дүниесіне әсер ету де маңызды. Бұл қатыстылық тек еріктік салаға ғана емес, сонымен бірге оқушыларды салауатты өмір салтына тәрбиелеуге де қатысты.

Оқушыларды салауатты өмір салтына толыққанды тәрбиелеуді жүзеге асыру үшін мұғалімнің, жаттықтырушының, тренердің өзі салауатты өмір салтының тәрбиелілік нышандарының аса жоғары тұлғалық қасиеттерін игеруі тиіс. Бұл - жаттықтырушы тұлғасының өзі немесе тренердің оқушыға деген ұстанымы, оған тәрбие процесінің субъектісі ретінде қарауы. Осы жағдайда оқушы өзін ерікті іс атқаратын тұлға ретінде сезінеді, ол өзімен басқалардың санасатынын, оның пікірін бағалайтынын, өзіне сенетінін, өзімен кеңесетінін сезінеді.

Т.Қ. Жұмажанова әдебиетпен жүргізілетін сыныптан тыс жұмыстардың ғылыми-әдістемелік негізін анықтап, әдеби кештер, ертеңгіліктер, жарыстар, көріністер көру, поэзиялық кештерді ерекше бөліп көрсеткен. Сыныптан тыс уақытта оқушылардың танымдық қабілетін, белсенділігін арттырудың басты нысаны етіп еңбек, эстетикалық тәрбиеге және оқушылардың шығармашылық дамуына тоқталады [6]. Б.Т. Кенжебеков оқушылардың техникалық еңбегі бойынша сыныптан тыс және мектептен тыс тәрбие жұмыстарын ұйымдастырудың ғылыми-педагогикалық негізін анықтап, педагогикалық шарттарын жүйелеген [7].

Еліміздегі мектеп тәжірибесінде сыныптан тыс жұмыстар екі бағытта: сыныптан тыс тәрбие жұмысы және сыныптан тыс жұмыстар деп жеке пәндер бойынша жүргізіледі. Тәрбие жүйесінде сыныпта және сыныптан тыс тәрбие жұмысының ерекшелігі балалардың тұлғалық және жас ерекшелігіне қарай анықталады. Сыныптан тыс жүргізілетін тәрбие жұмыстарының мақсаты – сабақ үстінде жүзеге асырылатын тәрбие міндеттерін толықтыру және тереңдету. Олардың қабілеттерін неғұрлым толық ашу, қоршаған ортаға қызығушылығын ояту, қоғамдық белсенділігін шыңдау, бос уақытын тиімді ұйымдастыруды көздейді. Мұғалім оқушыларды сабақтан тыс уақытта қарым-қатынас жасауға, әртүрлі жағдайда баланы зерттеп, ол туралы мәлімет жинауға мүмкіндік алады.

Бүгінгі таңда тәрбие жұмыстары оқушы тұлғасын тәрбие субъектісіне айналдырып, педагогикалық талаптарды орынды белсенді қабылдап, өзінің сапалық қасиеттерін жетілдіру мақсатын көздейді. Сыныптан тыс ұйымдастырылатын үйірмелер және тәрбие жұмыстарына балалардың өз бетімен жұмыс істеуге кең мүмкіндіктер жасалады. Өздігімен басқаруға және дербестікті дамытумен үйлестірілуімен ерекшеленеді.

Келтірілген ғылыми теориялар мен іс-тәжірибелердің бүгінгі күні бастауыш мектептен бастап оқушыларды сыныптан тыс тәрбие жұмыстарында тәрбиелеуде жаңғыртып қолдануға болады. Қоғам өзгерген сайын тәрбие мазмұны да өзгеріп, оны ұйымдастырудың формалары мен әдістері де сан алуан болып отыр. Осы кезге дейінгі сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастырудың формалары мен әдістерін санап шығу мүмкін емес. Дейтұрғанмен, тәрбие жұмыстары этикалық тақырыптарда, өмірге, еңбекке баулу, салауатты өмір сүру дағдысын қалыптастыру мамандыққа дайындау, экономикалық және экологиялық тәрбие, интеллектуалды дамуын қамтамасыз ететін бағыттарда ұйымдастырылып келеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Қазақстан-2050» стратегиясы – Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 14 желтоқсан. Елорда. Астана, 2012.

2. Стратегический план Министерства туризма и спорта РК на 2011 – 2015 годы. Утвержден постановлением Правительства РК от «8» февраля 2011 года № 101.

3. Қожахметова К.Ж. Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. – Алматы, 1993. - 17 б.

4. Әбілова З. Сыныптан тыс уақытта эстетикалық тәрбие беру. – Алматы, 1987. – 124 б.

5. Әбдіжаппарова Ж., Айтбақина Р. Мектептегі оқу-тәрбие жұмысының мәселелері. – Алматы, 1996.

6. Жұмажанова Т.Қ. Әдебиеттен жүргізілетін сыныптан тыс уақытта оқушылардың танымдық қабілетін дамытудың ғылыми-әдістемелік негіздері: пед. ғылым. док. ... автореф. – Алматы, 1996.

7. Кенжебеков Б.Т. Педагогические условия организации внеклассной и внешкольной работы учащихся по техническому труду: пед.ғыл.кан. ... автореф. – Алматы, 1993. – 17 б.

ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕПТЕГІ СЫНЫПТАН ТЫС ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ .

А.Е.Манкеш. Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, магистратура және PhD докторантура институты

Резюме

Данная статья посвящается одной из актуальнейших проблем воспитательной работы в малокомплектных школах расположенных в различных регионах Республики Казахстан, рассматриваются основные особенности классной и внеклассной работы. Автор анализируя концепции данные учеными по вопросу воспитания приходит к выводу, что качественная организация воспитательной работы напрямую зависит от профессиональных качеств учителя.

Summary

This article is dedicated to one of the most urgent problems of educational work in small schools located in different regions of the Republic of Kazakhstan, it discusses the main features of classroom and extracurricular activities. The author analyzed the concept of scientists' data on the education came to the conclusion that the quality organization of educational work directly depends on teacher's professional qualities.

Біздің әлемдік көште үйренуші халықтан, үйретуші елге айналуымыздың кәдуілгі сыры қазақ даласын қараңғылық көгінен алып шығып, ағартушылықпен айналысқан ұлттық тұлғалардың ерен еңбектері екені белгілі. Солардың бірі де бірегейі алғаш қазақ сахарасына ізгіліктің жолын салып, мектеп ашып өз дәрежесінде қызмет ете білген - ағартушы-педагог Ыбырай Алтынсарин болатын. Ы.Алтынсариннің басшылығымен ұлттық мектептердің қазақстандық үлгісі пайда болды. Ол кезінде басшыларға жазған хаттарында «қазақтардың тұрмыс-тіршілігіне ыңғайлы, мектептің көшпелі болуы қажет, жазда ауылдармен бірге жайлауда, ал қыста қыстауда болғаны жөн» – деп, дәлелдей де білді. Осылайша ХХ ғасырдың басында ауылдық жерлерде Алтынсарин бастаған білім алудың жинақталған мектептер жүйесінің негізі қаланды. Сол кезде ауылдағы алғашқы қазақ мектептерінің көбі шағын жинақты мектептер болғаны белгілі.

Шағын жинақты мектеп – ол балалардың саны аз, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзіндік ерекшелігі бар, біріктірілген сыныптардан тұратын жалпы білім беретін мектеп. 1999-жылы 7 маусымда (№389-І ҚРЗ) бекітілген Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында шағын жинақты мектепке мынадай анықтама беріледі: *«Шағын жинақталған мектеп* ол - сынып-жинақтамалары аралас және оқу сабақтарын ұйымдастырудың өзіндік нысаны бар, оқушылар саны шағын жалпы білім беретін мектеп, яғни әртүрлі типті ауыл оқушыларын әлеуметтендіру функцияларын атқаратын маңызды институт, мәдениет құрушы ауылдық орталықтың жиынтығы».

Шағын жинақты мектептердегі тәрбие мазмұнын жаңарту мен ондағы мұғалімдерге қойылатын талап деңгейін өзгерту қазіргі білім беру саласындағы ізгілендіру мен демократияландыру жағдайында көкейкесті мәселенің бірі болып отыр. Сол себепті шағын жинақты мектептердегі тәрбие жұмысының яғни сыныптан тыс жұмыстардың тиімділігі мұғалімнің теориялық және практикалық даярлығымен қатар жеке басының білім-парасатымен, әлеуметтік белсенділігімен, жұмысты ұйымдастырудағы жаңашылдығымен, педгогтардың кәсіби даярлығын ғылыми негізде үздіксіз жетілдіре түсу қажеттігі туындайды.

Педагогикалық сөздікте «Тәрбие жұмысы – ересектер мен балалардың күнделікті тіршілік іс-әрекетін ұйымдастырудағы мақсатқа бағытталған әрекет, жеке тұлғаның толыққанды дамуы үшін барлық

жағдайдың жасалуы»-деп түсіндіріледі. Ендеше, мектептегі тәрбие жұмысының барлығы сабақтан тыс уақытта ұйымдастырылуына байланысты сыныптан тыс тәрбие жұмысы деп аталады.

О.А.Абдуллин «Сыныптан тыс тәрбие жұмысы, оқушыларды тәрбиелеудегі мәнді факторлардың бірі болып табылады, оқу әрекетінде баланың ақыл-ойы, танымы дамытылса, адамгершілікке, өмірде кездесетін әртүрлі жағдайларда дұрыс шешім қабылдауы сыныптан тыс тәрбие жұмысы арқылы жүзеге асады»-десе, Н.И.Шелихова «Сыныптан тыс тәрбие жұмысы – бұл педагогтың оқудан тыс уақытта оқушылардың түрлі әрекеттерін ұйымдастыру, баланың жеке тұлғасын әлеуметтендіру қажеттігін қамтамасыз етеді» - деген болатын. Сонымен, «Тәрбие жұмысы сабақтан тыс уақытта тәрбиеленушілердің жеке тұлғалық сапаларын қалыптастыруға бағытталған арнаулы ұйымдастырылған педагогтың әрекеті», яғни мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен біліктілігі, ұйымдастырушылық қабілеті болып табылады.

Мектептегі оқыту сабақтарына қарағанда сыныптан тыс жұмыстарды оқушылардың еркімен ұйымдастыру, шығармашылығын дамыту, әр түрлі жастағы балаларды қамту, олардың ұсынысымен санасу жағдайлары қарастырылады. Қазіргі кезеңде оқушылардың ынта-ықыласын оятуда сыныптан тыс тәрбие жұмыстарының ұйымдастырылу формалары мен әдістерінің көптеген түрлерін атап, белгілі тәрбие бағдарламалары мен әдістемелік нұсқауларды басшылыққа ала отырып, жұмыс жоспары негізінде ұйымдастыру міндеті көзделеді.

Психологтар Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, Д.Б.Эльконин бастауыш мектеп оқушыларының сабақтан тыс тәрбие жұмысында күнделікті құрбыларымен бірігіп араласуға, сыртқы ортаны танып білуге деген ұмтылысы мен таным белсенділігі артып, олардың қамқорлық, қызығушылық сезімі пайда болады. Мұндай сабақтан тыс тәрбие түрлері оқушыны, болашақ тұлға ретінде де жауапкершілігі мен қабілетін дамытып, өзінің не нәрсеге де бейім болу мүмкіндігін жетілдіреді. Жалпы, шағын жинақталған мектептегі *тәрбие жұмысының ерекшелігі*: а)пән бойынша сыныптан тыс жұмыстар; ә)сабақтан тыс тәрбие жұмыстары болып бөлінуінде.

- тәрбиелеудің теориялық негізін меңгеріп, оны практикада қолдана білу, сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастырудың жаңа әдістемесін енгізу;

- бір сыныппен жұмыс істегенде тәрбие жұмысының (үйірме, тақырыптық кештер, ертеңгіліктер, өлке тану жұмысы, айтыстар, байқаулар, экологиялық соқпақтар, жасыл әлем қызықтары, көңілді тапқырлар жарысы және т.б.) мақсаты, логикалық құрылымы оқушы мен оқытушыға бірдей, ал бірнеше сыныппен жұмыс істегенде сыныптан тыс жұмыстардың шығармашылығын қамтамасыз ететіндей болуы тиіс;

- бір тәрбие жұмысында мұғалім әр түрлі жастағы, ой-өрісі мен білім дәрежесі әр түрлі оқушылармен жұмыс жүргізеді, сондықтан ол балалардың психологиясын жақсы біліп, педагогикалық жағдаяттарды орынды пайдаланып, одан шығудың тиімді жолын іздестіруі қажет;

- шағын жинақты мектептер көп жағдайда орта мектептерден алшақ орналасуына байланысты мұғалімнің басқа оқытушылардың тәрбие жұмыстарына қатысып, тәжірибе алмасу мүмкіндіктері аз болады, сол себепті мұғалімдердің өз бетінше білімін жетілдіріп отыру қажеттігі туындайды;

- мұғалім тәрбие жұмысындағы өздік тапсырмаларды оқушылардың жас ерекшеліктеріне, жылдамдықтарына қарай лайықтап, орындау уақытын белгілеп ұйымдастыруы тиіс. Міне, осындай ерекшеліктер ескерілген тәрбие жұмыстарының мақсаты сабақ кезінде алған білімін тереңдетіп, өз бетінше жұмыс істеуге дағдыландырып, балалардың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттырып, оларды тапқырлыққа, жауапкершілікке, табандылыққа, еңбекке деген сүйіспеншілікке, ұйымшылдыққа тәрбиелейді. Сыныптан тыс жұмыстар оқушылардың өз еріктерімен берілген тапсырмаларды орындауына мүмкіндік береді. Онда оқушыларға баға қойылмайды, бірақ қандай да бір іс-әрекеттегі табыстылығы, шығармашылығы, тапқырлығы, ұтымды әдістерді пайдалануы мұғалім тарапынан мадақталып, көтермеленіп отыруы тиіс.

Мұндай сыптан тыс тәрбие жұмыстарының ұйымдастырылуы мұғалімнің кәсіби сапалары коммуникативтік, ұйымдастырушылық, танымдық біліктіліктері мен қатар олардан қатар үлкен шыдамдылықты, шығармашылық шеберлікті яғни кәсіби құзыреттілікті талап етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

- 1.Краткий педагогический словарь пропагандиста. –М.,1988.- 125с
- 2.Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего образования: «Учебное пособие для студентов пед.институтов.–М.: Просвещение, 1979.-208с.
- 3.Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. В 2 т. –М.:АН СССР, 1989. – 485с 4.Ф.З.Әділғазинов.

Особенности воспитательной работы в малокомплектной школе. // Тезисы докладов Республиканского семинара «Совершенствование учебно-воспитательного процесса в малокомплектной школе». Жамбыл, 1993С33-34.

5.Р.А.Набуова. Сыныптан тыс тәрбие жұмысын ұйымдастырудың теориялық мәселелері.Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. //Алматы, 2066.-112-113б.

ПӘНАРАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ АРҚЫЛЫ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДҮНИЕТАНЫМЫН АРТТЫРУ

Ауелбеков Е. Б. Педагогика ғылымдарының кандидаты
Куралбаева А.А. PhD докторант

Резюме

В данной статье рассматриваются вопросы применения материалов межпредметной интеграции в преподавании изобразительного искусства для формирования мировоззрения школьников младших классов.

Summary

In this article questions of application of materials of intersubject integration in teaching of the fine arts for formation of outlook of school students of elementary grades are considered.

Қазіргі таңда егеменді еліміздің саяси-идеологиялық, мәдени тұрғыдан жаңаруына сай жас ұрпақтың жан-жақты дамуы, оның дүниетанымын қалыптастыру жаңа стратегиялық бағдарламасының күрделі бағыттарының бірі болып саналады.

Педагогиканың аса маңызды мәселелерінің бірі – пәнаралық интеграция негізінде бейнелеу өнері арқылы бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыру. Адамның негізгі тұлғалық қасиеттерінің іргетасы бастауыш сыныптарда қаланатындықтан, бейнелеу өнері арқылы пәнаралық интеграцияда оқушылардың танымдық аумағын, эстетикалық сезімдері мен қиялдарын, көркемдік шығармашылық қабілеттерін арттыру қажеттілігі өте басым. Әсіресе бастауыш сыныптардағы оқыту-тәрбиелеу барысында бейнелеу өнерінің оқу материалдарын пәнаралық интеграция негізінде игерудің тұлға қалыптастырудағы сұранысының ауқымы кең екендігі айқын.

Бұл зерттеу мәселесінің құндылығы – бейнелеу өнері арқылы бастауыш сынып оқушыларының пәнаралық интеграцияда дүниетанымын қалыптастыру жөнінде ғылыми-теориялық материалдарға шолу жасалып, бейнелеу өнерін оқыту үдерісінде пәнаралық интеграция материалдарын, оның әдістемесін қазіргі бастауыш мектептің оқу-тәрбие үдерісінде пайдаланудың сұранысын ашады.

Қазақстан Республикасындағы жалпы бастауыш білім берудің мемлекеттік стандартында өскелең ұрпақтың дамуы, ғылыми дүниетаным қалыптастыруының айқын бағыттары көрсетілген. Себебі ғылыми дүниетаным – қоғамдық сананың ең жалпы және жоғары формасы. Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік-экономикалық даму, күрделі өзгерістер заманындағы қазіргі түбегейлі мәселе - адамды іс жүзінде қоғамдық дамудың басты тұлғасы дәрежесіне көтеріп, дамыту.

ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауының **білім және кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары атты төртінші бағытында оқыту әдістемелерін жаңғырту** және өңірлік мектеп орталықтарын құра отырып, **білім берудің жаңа жүйелерін** белсене дамыту керектігі көрсетілген [1].

Сол сияқты Елбасының 2004 жылғы Қазақстан халқына жолдауында еліміздегі мәдени-тарихи мұраны сақтауға ерекше мән беру қарастырылып, «Мәдени мұра» атты арнаулы бағдарламада ұлт мәдениеті мен дүниетанымын зерделеудің біртұтас жүйесін жасау ұсынылған.

Жеке тұлғалар дүниетанымын қалыптастыру туралы ғылыми еңбектерді талдау, сараптау нәтижесінде бейнелеу өнерінде пәнаралық интеграцияда бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыру мәселесі ғылыми-теориялық зерттеудің қазіргі нысанына айналып отыр. Бұнда пәнаралық

интеграция дамыту қызметін атқарады. Бір пәннің төңірегіндегі білімді екінші пәнге қарай ауыстыруды қамтамасыз ететін оқыту әдіс-амалдарының логикалық құрылымын қайта құру да тұлғаның жалпы дамуына әсер етеді. Яғни, бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыру құзыреттілігін жаңа жағдайда қолдану жүргізіледі. Оқушылар бұл жағдайда білімнің жалпы қажеттілігі мәселесімен кездеседі, әсіресе жаратылыстану, дүниетану, табиғаттануда анық көрінеді. Оқушылардың алдына бейнелеу өнерін оқытуда пәнаралық интеграция тұрғысындағы танымдық міндеттерді, тапсырмаларды қою оқу іс-әрекетін барынша арттырады (көңіл-күй, еріктік үдерістерге, ойлауға, есте сақтауға, қайта жаңғыртуға екіпін беру, қиял мен тілді дамыту т.б.).

Пәнаралық интеграция - оқыту мазмұнындағы білім мен іскерліктің адамның ақыл-ой өрісін дамытудағы, ақиқат дүниенің біртұтас жүйе екендігі жөніндегі ғылыми көзқарасты, дүниетанымды қалыптастырудағы, алған білімді өмірмен, қоғамдық тәжірибемен байланыстырудағы маңызды құралдардың бірі [2].

Бастауыш мектептегі пәнаралық интеграция - бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастырудың аса маңызды шарттарының бірі.

А.А.Бейсенбаева: «Оқушылардың танымдық дүниесінің қалыптасуы оқу үдерісін ұйымдастырудағы пәнаралық интеграцияның нәтижелілігіне тікелей сүйенеді, әрбір пәнді оқытуда басқа пәндер, ғылымдардың қажетті элементтері, материалдары бірлесе игеріледі. Пәнаралық интеграция ұғымы өз ішінде пәнаралық интеграция құрамы; пәнаралық интеграция амалы; пәнаралық интеграцияның бағыттылығы болып бөлініп қарастырылады», - деп тұжырымдаған [3].

Пәнаралық интеграция негізінде ғылыми танымды арттыру әдісі ретінде оқушылардың жүйелі ойлау ептіліктерін дамытудың маңызы зор. Оқушыларда жалпылама пәнаралық түсініктерін қалыптастыру пәнаралық интеграцияны құрудың соңғы кезеңін қамтиды. Пәнаралық интеграцияға сүйене отырып, оқушыларда ойлаудың жаңа тәсілі пайда болып, жалпылық негізінде жекені талдау, жекелерден жалпыны көре білу қабілеттері қалыптасады. Күрделі мәселелерді шешудің жаңа жолдарын табу, білімді кешенді түрде пайдалану біліктерінің қалыптасуы да пәнаралық интеграция арқылы жүзеге асырылады. Оның негізінде оқытудың нәтижелілігі оқушылардағы пәнаралық мәселелерді өзбетінше шешу, әртүрлі оқу пәндерінде пәнаралық интеграцияны қолдануды сапалы түрде жүргізу кезінде көрінеді. Оқушылардың пәнаралық мәселелерді шешудегі танымдық өзбеттілік көрсеткіші – бұл ойлау іс-әрекетінде білімдер жүйесін біле отырып, оны қажетінше пайдалана білу тәсілдерін меңгеру болып табылады.

Кіріктіру - педагогикалық тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әртүрлі ғылымдарды біріктіру [4].

Бейнелеу өнерін оқыту барысын пәнаралық интеграция негізінде ұйымдастыруда бастауыш сынып оқушыларының танып-білуін кеңейтіп, ойлауы мен қиялы артып, шығармашылық іс-әрекеті дамиды. Бұның бәрі олардың жалпы дүниетанымының артуына, шындық дүниені дұрыс, толық қабылдауына септігін тигізеді.

Бейнелеу өнеріне оқыту - біртұтас педагогикалық үрдістің құрамдас бөлігі. Сол себептен бейнелеу өнерін оқыту да сол үрдістің негізгі заңдылықтарын, құрылым бөліктерін қамтиды. Оқыту үдерісі – күрделі, біртұтас белсенді танымдық іс-әрекетке бағытталған үдеріс. Оқыту үдерісінің ғылыми теориясы оқушылардың танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруды, олардың білімнің ғылыми жүйесін тиімді игеруді қамтамасыз ететін, іскерлік пен дағдыларды, таным, танымдық күштерді дамытуды, ақыл-ой іс-әрекетінің нақтылы амалдарды пайымдайтын қабілеттілікті, дүние тануды және жеке басты дамытуды қалыптастыру тәсілдері мен амалдарды зерттеуді қарастырады [3].

Бастауыш мектептегі бейнелеу өнері – бұл дүниені көзбен көріп түйсіну негізіндегі ауқымды өнердің бір саласы, жалпы орта мектептегі оқу пәні және оқудағы, оқудан тыс жалпы, көркемдік және эстетикалық тәрбие беру жүйесіндегі маңызды буын ретінде адам, табиғат, қоғам және заттық әлемді біртұтастықта қарастыруда пәнаралық интеграция қажеттілігі айқын, эстетикалық-тәрбиелік қызметі жоғары, бастауыш сынып оқушысының көркем, ғылыми дүниетанымын, тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған көркемдік білім берудің бір түрі.

Балалардағы дүниедегі барлық бояулар түстерін, қоршаған заттар мен құбылыстарды көруге деген құштарлық – табиғи танымдық құбылыс. Көрген-білгендерін қағаз бетіне түсіруге асығулар - осы кезеңде, яғни бастауыш мектеп кезеңіне тән әрекеттер. 7-8 жасар балада көркем бейнелеу жұмыстарында шындықты тануға бағытталған сурет салу, бейнені кескіндер арқылы көрсету сияқты табиғи қажеттіліктер байқалады.

Оқушылардың бастауыш мектеп кезеңінде бейнелеу өнері пәнін оқу арқылы бойында түзген

кеңістікте ойлау қабілетінің ауқымды әрі күшті болуы оның бүкіл ойлау қабілетіне, дүние келбетін шынайы түсіне білуіне, дүниетанымын кеңейтуіне көмектеседі. Сонымен қатар, келешекте тұлға қалыптастырудың күрделі сатысына жетелейді, ой операцияларының дамуына ықпал жасай отырып, математика, дүниетану, ана тілі, еңбекке баулу, музыка сияқты пәндердегі көптеген ұғымдар мен түсініктерді қиналмай қабылдап, білім деңгейін арттыруға мүмкіндіктер тудырады.

М.Орынбеков: «Дүниетаным жеке адам және оның қоғамдағы орны, сана-сезімдік қалпы жайлы ұғымдарының жиынтығы, дүниенің біртұтастығын түсіну нәтижесі болып табылады», - дейді [5].

Танып білу - бұл адамның сана-сезіміндегі дүниенің бейнелену үдерісі. Психологиялық тұрғыдан танымның алғашқы бастамасы ретінде нақты пайымдау танылады. Оның мақсаты - бейнелерді, түсініктерді, дәлелдерді елестету болып табылады. Нақты пайымдауда таным сезіну мен түйсік арқылы іске асырылып, сезіну қозғаушы материя бейнесі болады. Бұл бағытта бейнелеу өнерінің алатын орны бөлек және ерекше.

Дүниетаным – адам санасындағы дүниенің сыртқы бейнесі ғана емес, оның сол дүниеге, қоғамдық өмірге қарым-қатынасы, адамдардың философиялық, саяси, құқықтық, адамгершілік және эстетикалық идеалдары мен сенімдерінің жиынтығы деген қорытынды жасауға болады. Сонымен қатар, дүниетаным адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетінің жалпы бағытын анықтайды.

Білімнің алғашқы сатысы, яғни бастауыш мектепте білім беру кезеңі бастауыш сынып оқушыларының алғашқы дүниетанымдық түсініктері мен көзқарастарын қалыптастыруда қолайлы мерзім болып табылады, яғни баланың жас ерекшеліктері тікелей дамумен қабаттаса жүріп, оның бүкіл дүниетаным қалыптастыруымен етене байланыста болады.

Жоғарыда көрсетілген бейнелеу өнерінің оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға тигізер зор ықпалына, маңыздылығына байланысты қарастырылған теориялық идеялардың, ой-пікірлердің негізінде зерттеу жұмысымыздың өзегі ретінде мынадай басты-басты тұжырымдарды анықтадық: Дүниедегі заттар мен құбылыстар әрдайым қозғалыста болып, өзгерістерге түсіп отырады; дүниеде кездесетін барлық заттар табиғи, яғни табиғаттың күшімен жасалған заттар (өзен, тау, аспан т.б.) және жасанды, яғни адамның қолымен жасалған заттар (барлық өнер туындылары, сәндік-қолөнер заттары, тұрмыс заттары, техника құралдары т.б.) болып екіге бөлінеді; барлық заттар міндетті түрде белгілі-бір кеңістікте орналасады және сол кеңістікте орын ауыстырады; дүниедегі заттар мен құбылыстар тек қана жарық арқылы көзге көрінеді және жарық арқылы олардың көлемі, пішіні, түсі, табиғаты анықталады; табиғатта кездесетін барлық заттардың өзіне тән фактурасы, жасалу, шығу тегі болады.

Оқушылардың бастауыш мектеп кезеңінде бейнелеу өнері пәнін игерудегі пәнаралық интеграция негізінде түзген кеңістіктік ойлау қабілеттері, тұстану, жарық пен көлеңке, перспектива, композиция заңдылықтарын білу іскерліктері олардың бүкіл ойлау қабілетіне, дүние келбетін шынайы әрі берік түсінуіне, таным аумағының өсуіне оң ықпалын жасай отырып, дүниетаным қалыптастыруларына көмектеседі.

Қорыта айтқанда, пәнаралық интеграция білім берудегі, оқытуда және тәрбиелеудегі міндеттерді шешуде, бастауыш сынып оқушыларының бейнелеу өнері арқылы дүниетанымын қалыптастыруда маңызды әрі шешуші роль атқарады. Білімдер жүйесінің мәні және білімнің игерілуінің пәнаралық деңгейде жүзеге асырылуы – бастауыш сынып оқушыларында ақиқат дүниенің біртұтас жүйе екендігі туралы дұрыс түсінік қалыптастырудың бірден-бір жолы. Бейнелеу өнеріндегі пәнаралық интеграция оқушылардағы теориялық білімдерді іс жүзінде қолдануға мүмкіндік бере отырып, олардың ғылымның сан алуан салалары туралы кең, ауқымды ой-өрісі бар адамды тәрбиелеуге жол ашады және бастауыш сынып оқушыларының толыққанды білім ала отырып, бүкіл танымдық қызметін дамытуға, сөйтіп дүниетанымын қалыптастыруға тікелей ықпалдар мен жағдайлар жасайтын үдеріс ретінде бастауыш мектептегі оқу-тәрбие барысында әрдайым әрі ұтымды пайдалануға қажет ететін ауқымды шаралар жиынтығын құрайд

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Назарбаев Н.А. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2012.
2. Бейсенбаева А.А. Пәнаралық байланыс негізінде оқу процесін ұйымдастыру. -Алматы. Республикалық баспа кабинеті. -1995. –117 б.
3. Петрова И.И. Педагогические основы межпредметных связей. -М., Высшая школа. -1985.
4. Педагогика және психология. Ғылыми түсіндірме сөздігі. Қ.Б.Жарықбаев, С.Қалиев т.б. -Алматы.

Мектеп. -2002. -249 б

5. Орынбеков М. Ежелгі қазақтардың дүниетанымы. -Алматы. -1996.-264 б.

6. ЭОК 375 (574): 375.87

ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУЫ НЕГІЗДЕРІ

Мария Ботайқызы Жаздықбаева, ХҚТУ, п.ғ.к., доцент

Жақыпбек Қасымбеков, ХҚТУ, п.ғ.к., доцент

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті

Түркістан қ., Қазақстан

Резюме

В статье речь идет об основах развития познавательной активности учащихся на основе новых педагогических технологий. Также рассматриваются вопросы целей системы образования, эффективного использования педагогических инноваций в учебном процессе школы.

Summary

The article focuses on the basics of cognitive activity of students on the basis of new educational technologies. Also addresses the objectives of the education system, effective USABLE FLOOR SPACE pedagogical innovations in the educational process of the school

Соңғы жылдары қоғамда болып жатқан ғылыми жаңалықтар мен білім беретін мекемелердің дамуында оң өзгерістердің көбеюі олардың өмірмен байланысының нығаюы сияқты факторлардың ықпалы зерттеушілер мен әдіскерлердің танымдық белсенділікті дамыту теориясына деген ықыласын күшейте түсуде.

Философиялық сөздікте: «Таным – іс-әрекетінің адам мақсаттары ұмытылыстарының негізі болатын білімін қалыптастырушы, шығармашылық қызметінің қоғамдық-тарихи процесі. Ой еңбегі мен дене еңбегі барысында қарама-қарсылық бар жерде, шығармашылық, жаңалық ашушы және тудырушы іс-әрекет орындаушылық пен жаттандылыққа әлеуметтік тұрғыдан қарама-қарсы қойылған жерде Таным, көбінесе, рухани өндірістің (ғылыми, эстетикалық, этикалық, діни-парасаттық қызметтің және т.б.) түрлі салаларындағы кәсіби мамандардың ерекше функциясы ретінде көрінеді – деген анықтама берілген [1].

Таным процесінің практикалық қызмет барысында іске асатынын ескерсек, студент өз еркімен білімді игеруге талпынбаса, өз бетінше жұмыс істеуге әрекеттенбесе белсенділіктің болуы мүмкін емес. Егер студент өзінің оқу-танымдық әрекетінің мақсатын айқындай алса, онда танымдық қызметте ерік күшінің қалыптасуына ықпалын тигізеді.

А.Н.Леонтьев өз зерттеуінде таным туралы: «Таным – әрекет түрлерінің бірі болғандықтан таным барысындағы қиындықтарды жеңу жөніндегі ерік күші таным әрекетінің мақсатын кімнің алға қоятынына елеулі дәрежеде байланысты деп жорамалдауға болады» - деп дәлелдеген.

Білім беру жүйесінің алдына қойылған мақсаты – адамзаттың прогрестік ерекшелігіне, қоғамдық – тарихи, саяси-әлеуметтік экономикалық жағдайына сай негізделеді. Қоғам ілгері дамыған сайын адамдардың өмірге деген көзқарастары өзгеруде, білім алуға тілдерді үйренуге деген ынтасы арта түсуде. Білім беруді ақпараттандыру, пәндерді ғылыми-технологиялық негізде оқыту мақсаты алға қойылуда. Кез-келген мемлекеттің дамуы ақпараттық мәдениетінің деңгейіне байланысты. Білім беру жүйесін ақпараттандыру бағыты – жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта және дистанционды (қашықтан) оқыту, жеке тұлғаға бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын көтеруді көздейді[2].

Интернет желісі мен электронды поштаның кенеюі, оның күнделікті тұрмыста қолданысқа енуі оқушылардың ойлау жүйесінің артуына, ақпараттарды мол қабылдауына өз әсерін тигізіп отыр.

Оқытуды компьютерлендіруде компьютердің мүмкіншіліктері өте кең: электронды оқулықтардың

көмегімен білім, жаттықтыру тапсырмаларын беру, оқушылардың білімін тексеру, тестілеу, әр түрлі ойындар, т.б. Оқыту үрдісінде компьютер оқыту нысаны және құралы болуы мүмкін. Яғни, оқытуда компьютерді қолданудың екі бағыты бар:

1. Компьютердің мүмкіндіктерін сезініп, оны әр түрлі жағдайда пайдалана білуге қажетті білім, іскерліктер мен дағдылармен қаруландыру.

2. Компьютер оқытудың тиімділігін жоғарылатып, сапасын көтеретін күшті құрал болып табылады.

Білім беру үрдісінде белгілі бір қатып қалған әдіс-тәсілдермен жұмыс істеу мүмкін емес, білім беру жүйесі үздіксіз жаңартуларды қажет етеді. Тек соңғы жылдары ғылым саласында білімнің жаңа бағыты ретінде педагогикалық инновация дамып келеді. Осындай жаңа педагогикалық инновацияларды бірнеше жыл қолданып келеміз. Толығырық келесі кестеден көруге болады.

Кесте 1 Педагогикалық инновация

Педагогикалық инновация		
Модификациялық инновация	Комбинаторлық инновация	Модульдік инновация

1. Модификациялық инновация – қолда бар мәліметті дамыту, оның түрін өзгертумен айналысу. Мысалы: «X-XV ғғ. Қазақстандағы ұлттық этносаяси процестері» деген тақырыпты өткен кезде тірек сызбаларды пайдалану. Адамзаттық қоғам белгілі бір табиғат заңдылығы бойынша. Мысалы: саңырау құлақ өсу үшін нақтылы факторлар қажет. Қандай? Мына сызбаға назар аударайық.

2. Комбинаторлық инновация – бұрын пайдаланылмаған, белгілі әдістеме элементтерін жаңаша құрастыру.

3. Модульдік инновация – жеке дара тақырыптарды блок түрінде байланыстыру. Бұл технология жеке тұлғаның білім алу процесіндегі рөлін басты деп бағалайды және оқушы өзі оқыса ғана, бірнеше мәрте қайталау арқылы оқу процесіндегі өз мүмкіншіліктерін іске асырады, орын табады және қанағаттанады, пәнге деген қызығушылығы пайда болады және дамиды деп есептейді. Сол үшін тарих сабақтарында сөзжұмбақ, тест құрастыру, реферат жазу т.б. тапсырмалар беруге болады. Сондықтан оқушылар тапсырмаларын толық, қызықты орындау мақсатында көркем әдебиеттерден, газет-журналдардан, теледидар хабарларынан, Интернеттен жана ақпараттар алуға тырысады.

Қазіргі кезде оқытушы сабақ мазмұны қызықты әрі жаңаша өтуі үшін өзінің бағалы уақытын қажетті материалды іздеу мен жүйелеуге жұмсайды. Ол үшін басты міндет – оқытуды компьютерлендірудің концептуалды аспектісін жасау. Осыған орай оқытуды ақпараттандыруда төмендегі сәттерді ескеру қажет.

- Оқыту үрдісін компьютерлендіру кезінде компьютерді белгілі бір үрдістерде, құбылыстарда, экономикалық жағдайда модельдеуге үйрету.

- Компьютерлендіру оқытушыны оқыту үрдісінен шығарып тастамай, керісінше оқушымен неғұрлым тиімді жұмыс жасауға жағдай туғызуы керек.

- Компьютерді алға қойылған педагогикалық мәселені сапалы және тез шешуге көмектесетін жағдайда ғана пайдалану қажет. Сондықтан оқытушы оқытудың жаңа әдіс тәсілдерінің бірі – «компьютер арқылы пәндік сабақтар» өткізуі қажет.

Мектеп оқушылары Интернет жүйесі және электронды пошта арқылы әлемдегі қоры бай кітапханалардан қажетті мәліметтерді алады[3].

Электронды оқулықтар – ғылыми негізде дайындалған педагогикалық ақпараттық өнім. Электронды оқулықты дайындаудың негізі – модульдік оқытудың педагогикалық теориясы болып табылады. Онда теориялық тақырыптар кеңінен беріліп түсіндіріледі, графикалық иллюстрациялар, әртүрлі суреттер арқылы теориялық білім толықтырылады.

Бүгінгі күні, әсіресе тарих сабақтарында, теледидар - негізгі бір білім беру жүйесінің ақпараттық құралы. Теледидар бағдарламаларын келесі мақсаттармен қолданамыз: теледидар бағдарламалары арқылы оқушыларға суреттелген телелекция тыңдайды; документалды кинолардан оқушылар мол қосымша мәліметтер алалады; көркем фильмдерден балалар үлкен тәрбиелік мектептен өткен болады; ақпараттық бағдарламалар оқушыға күнделікті өз мемлекетінде, жер жүзінде болып жатқан көптеген жаңалықтар беріп отырады.

Қорыта айтқанда, әр бір ұстаз заманға сай кәсібін жетік білетін, өз ісінде жаңа технологияны пайдаланатын, іс-әрекетінде компьютерлік жүйенің ақпараттық мүмкіндіктерін қолдана алатын біліктілігі жоғары маман болуы керек. Сонда ғана шағын жинақталған мектеп оқушыларына толық қанды білім

беруге, оларды рухани, мәдени, ғылыми құндылықтармен байытуға, жеке тұлға ретінде қалыптастыруға толық жағдай жасалынады.

Бүкіл дүниежүзілік білім әлеміне кіру мақсатында қазіргі кезде Қазақстанда білімнің жаңа жүйесі құрылуда. Бұл үрдіс педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіне нақты өзгерістер енгізумен қатар жүргізіледі. Елімізде болып жатқан түрлі бағыттағы өзгерістер білім беру қызметіне жаңаша қарауды, қол жеткен табыстарды сын көзбен бағалай отырып саралауды, жастардың шығармашылық әлеуетін дамытудың, мұғалім іс-әрекетін жаңаша тұрғыда ұйымдастыруды талап етеді. Тәуелсіз ел болып, өз алдына дербес мемлекет алғанымыз - үлкен жетістік. Ендігі жерде жас мемлекетіміздің әлем кеңістігінде өркениетті ел ретінде танымал болып, экономиканы өркендетіп, халықтың әлеуметтік жағдайын, білімі мен ғылымы, өнері мен мәдениеті өркендеп, халықтың әлеуметтік жағдайы дүние жүзі мемлекеттерімен теңесуі үшін ел мүддесі жолында аянбай тер төгіп, мағыналы да, маңызды жұмыстар атқару – Республикамыздың әр азаматының парызы. Сондықтан бүгінгі таңда өмірдің жалғастырушысы – ертеңгі болашағымыз ел мен жердің иесі – жас ұрпақты лайықты тәрбиелеп өсіріп, сапалы білім беру қажеттілігі туындайды [4].

Қазіргі қоғамымызда әр мұғалім өз іс-әрекетінде қажетті өзгерістерді әр түрлі тәжірибелер жөніндегі мағлұматтарды жаңа әдіс-тәсілдерді дер кезінде қабылдап, дұрыс пайдалана білуі керек. Сонымен қатар мектептегі оқу-тәрбие жүйесі, мұғалім-оқушы арасындағы қарым-қатынас жалпы оқытуды ұйымдастыру талапқа сай елеулі өзгерістерді қажет етіп отыр. Мектеп тәжірибесінде жаңаша жұмыс істеп жаңашыл технологияларды пайдаланып жүрген мұғалімдер бар. Бірақ олардың пікірінше жаңашыл әдіс-тәсілдерді іс жүзінде нәтижелі қолдану жолдарын, инновациялық үрдістерді бір жүйеге келтіріп оның педагогикалық негіздерін анықтау, оларды білім беруді дамытудың негізгі факторларына айналдыру мәселелерін шешу қиындық тудырады [5].

Сондықтан келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі - маңызды мәселелердің бірі. Жаңа рухани, эстетикалық және тәжірибелік құндылықтардың пайда болуын танымдық эволюция анықтайды. Ақпараттылық әлемді қоғаммен шынайы байланыс сапасын толықтыруды қолдану, әлеуетті ұштастыру жүйесін кеңейтеді, тұлға – қоғам жүйесінің дамуын көрсетеді. Бұл жоспарда Ю.А.Левада әлеуметтік ақпаратты көрсету жорығында үлкен құндылық танытқан. Оның анықтауынша, қоғамдағы жеке бастың қабылдау белгілерін 3 түрге бөлуге болады, құрылымдық ақпаратты, іргелілік ақпараты, амалды ақпарат болып бөлінеді[6].

Құрылымдық ақпарат. Әлеуметтендіру бастапқы сатыдағы дара (жеке) меңгеруді дәстүрлік қатынас қоғамының көмегімен (отбасындағы жеке –аралық қатынас, шағын топтарда, мектепте) өзіндік ядро құрылымдық жекелігін құрайды; сендіру, орнату, құндылықтан хабары болу, білім ақпаратының қабылданған нақты түрімен байланысы, біздің зерттеуімізде институттан тыс қаралу.

Маңызды ажыратылмайтын, бастапқы сыңары болып, институттан тыс білім, отбасы. Отбасындағы тәрбиенің негізгі құралы болып ана тілі саналады. “Ана тіл,– дейді К.Д.Ушинский әділ, дәл анықтап - ”балаға табиғатты түсіндіреді, оны ешқандай жаратылыс зерттеушісі түсіндіре алмас еді: қоршаған ортадағы адамдардың мінез – құлқын, қоғаммен, ол тұрған ортаны, оның тарихымен және оның талпыныстарын бірде – бір тарихшы, олай таныстырмас еді, халық сенімін халықтық поэзияны бірде – бір эстетик енгізе алмас еді, осындай ойлау ұғымын және пәлсапалық көзқарастарын, бірде - бір философ балаға хабарлап айта алмас еді.” Ж.Ж.Наурызбай дәл белгілеп көрсеткендей, адамдардың, негізінен, өз халқының мәдениетінен шеттеуі, өз ана тілін білмеуі болып табылады - деген.

Беріктік (іргелі) ақпарат. Қоғамда адамды болашақта тұрақтылықты жарыққа шығаратын хабары болуы тиіс, мамандыққа жекелей тарту, ғылымға, өнерге, адамның артықшылығына, арнайы қатынас жолы арқылы және білімді қалыптастыру, жеке тұлғаның мінезіндегі қызығушылығының қаншалықты өзектілігін, ақпараттың осы түрінен қабылданған білім байланысын, біз институттың білімге қатысын қараймыз.

Амалды ақпарат. Амалды ақпарат - әр тұлғаның моральдық этикалық, құқықтық, идеологиялық және бүгінгі қоғамдағы басқа да ережелері: бұндай ақпараттық таратушы ерекше арна болып, бұқаралық қатынас жолы саналады.

Берілген ақпарат түрі педагогикада салыстырмалы жаңа пайда болу көзқарасы медиа білім деп аталатын. “Медиа білім” ұғымының бірнеше баяндалуы бар, атап айтқанда, педагогикаға бағыт, бұқаралық қатынас заңдылығын оқытқаны үшін алға басуы” (радио, кино, бейне және т. б.)

“Ақпарат құралдарды пайдалану дағдысын меңгеру және СММИ – дің тарихтағы дамуы туралы қажетті білімнің құны және қоғамдағы өмірде оның рөлі,” сонымен қатар кәсіби дайындық университеттер мен

арнайы колледжде оқыту нәтижесінде мынадай курстар оқытылатын, компьютерлік білім, бұқаралық қатынас саласындағы немесе курстар, ақпарат мәселесіне арналған.

Қоғамдық пікірді, құруда, ақпараттық бұқаралық, сөзсіз түрде шешуші рөл атқарады, солай болғандықтан, олар бұқаралық аудитория. Министерлік берген ақпарат бойынша, мәдениет және қоғамдық келісім, қазақстандықтар күнделікті теледидардан 80,1% хабар алады, мерзімдік басылымнан оқу 40,6 % Бұқаралық ақпаратты құралдардан басқа, медиа білім құралы өзекті жүйе интернет болып табылады. Интернет осы уақытта республика тұрғынының 2,9 ғана пайдаланады, ғалымдар интернетті бұқаралық ақпарат құралы деп қарайды.

Медиабілім – бұқаралық ақпарат құралдарынан және өзекті интернеттен этнокөркемдік мәдениет саласын қабылдау және шығармашылық амалдық ақпаратты өңдеу бағыты. Жеке адамдық дәлелдеу бірлігіндегі өзіне тән ұлттық өзіндік сана бөліктері бар, бүтіндік жеке адамның мазмұнды және амалдық бөліктерді жекелей алғы шарттарын қалыптастыру. Осы уақыттағы рухани дағдарыс қоғамдағы өзекті ақпараттылықты туғызады деп бақыланған, гумманитарлық кәсіптегі мамандар даярлағанда, басты көңіл бөлетін мәселе, білімдік әлеуетті ұлттық дәстүрлік мәдениетте, жас ұрпақ тәрбиесіне ақпараттылық білім жағдайына қажетті түрде пайдалану[7].

Білім берудің сапасын арттырудың негізгі бағыттарының тағы бірі - оқыту үрдісін жан-жақты және жүйелі түрде компьютерлендіру. Оқыту үрдісін компьютерлендірудің, соның ішінде, математиканы компьютер көмегімен оқытудың нәтижелілігін зерттеудегі ғылыми проблемаларды шешу аса маңызды орын алады. Бұған себеп оқу үрдісін компьютерлендіру психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттердің негізгі бағыттарын жан-жақты қамтуы болып табылады.

Оқу үрдісі мұғалім мен оқушы арасындағы өзара байланыс жүйесінде құрылады. Бұл жүйеде өзара байланысушы субъектілердің (мұғалім және оқушы) өздерінің атқаратын қызметтері бар. Мұғалімнің міндеті - ол білімді беру ғана емес, сонымен бірге оны меңгеру үрдісін басқару, ал оқушының міндеті-оқу және тәрбиелену. Мұғалім мен оқушы қызметінің арасында диалектикалық бірлік болғанда ғана "мұғалім-оқушы" жүйесі өзінің ең биік шыңына жетеді. Бұл жағдайда басқару процесі оқытуды жандандыру құралы арқылы жүзеге асады[8].

Өз жұмысында компьютерді қолданған мұғалім, өзінің өткізетін сабағының сапасын елеулі түрде арттырады және оқушылардың танымдылық қызметін ұйымдастыруды белсенді түрде жүргізеді. Бұл жағдайда математика пәні мұғалімінің міндеті оқушыларға әр түрлі математикалық есептерді компьютер көмегімен шығару мүмкіндігін көрсету, өз бетімен есеп шығаруға компьютерді қолдануды және белгілі бір типтегі есептер жиынтығын шығаруға арнаулы қолданбалы пакеттерді пайдалануды үйрету болып табылады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Шамова Т.И. Активизация учения школьников. – М.: Педагогика, 1982. – 208с.
2. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің танымдық ізденімпаздығын қалыптастыру. – Алматы: Білім, 1994. – 192 б.
3. Қараев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения: дисс. ... док.пед.наук. – Алматы, 1994. – 314 с.
4. Қоқымбаева Т.И. Халық педагогикасының құралдары арқылы бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін дамыту: дисс. ... пед.ғыл.кан.– Алматы, 2000. – 149 б.
5. Омарова Р. С. Жоғары оқу орындарында студенттердің танымдық іздемпаздығын қалыптастыру: дисс. ... пед.ғыл.кан.– Алматы, 2001. – 167 б.
6. Мустояпова АС. Қазіргі кезеңде жоғары сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: дисс. ... пед.ғыл. кан.– Алматы, 2004. – 167 б.
7. Нұғыманов И.Н. Жаңа ақпараттық технологияны қолданудың маңызы. – Алматы, 2006.
9. Баймұхамедиев С.Қ. «Жаңа ақпараттық технология» Оқу құралы. - Алматы: Қаз ҰТУ, 2003

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ПӘНАРАЛЫҚ КІРІКТІРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

п. ф. к. аға оқытушы **Т.Б.Байназарова** Қазмемқызпу

Резюме

В статье рассматривается эстетическое воспитание учащихся начальных классов на основе межпредметной интеграции учебных дисциплин «Изобразительного искусства» и «Познание мира».

Одно из центральных мест занимает эстетическое воспитание, которое предполагает нравственное совершенствование личности школьника, является эффективным средством умственного и эстетического развития, средством формирования его духовного мира. Возможности эстетического воспитания возрастают при условии интеграции учебных предметов, раскрывающих целостную картину окружающего мира.

Summary

In this article is considered the esthetic education of primary school children on the basis of intersubject integration of disciplines, "Fine Arts" and "Knowledge of the world". One of the central place is esthetic education, which involves the moral perfection of the school children is an effective means of intellectual and esthetic development, and means of forming his spiritual world. Opportunities of Esthetic education increase, provided the integration of subjects, revealing a complete picture of the world.

Бастауыш сынып оқушыларының бейнелеу іс-әрекеттері әр түрлі, оқушылардың шындық өмір заттары мен құбылыстарын көркемдік әсерлеуге көмектесетін өзіндік арнайы құралдар-тәсілдері бар.

Бейнелеу іс-әрекет түрлерінің (сурет салу, мүсіндеу, дизайн) өзара байланысы оның мазмұнын байытып қана қоймай, оқушылардың әдіс-тәсілдерді өздігімен меңгеруіне де ықпал етеді. Бейнелеу іс-әрекетінің әр түрінен құралған педагогикалық жұмыс жүйесі оқушының көркемдік дамуын қамтамасыз етеді.

Бейнелеу іс-әрекеті түрлерінің кірігуі біздің тарапымыздан көркемдік тәрбиені кешенді жүзеге асыру жолы ретінде, бастауыш сынып оқушыларының мақсатты және жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық жағдай ретінде қарастырылады.

Бастауыш мектептің басты міндеттерінің бірі – оқушыларды іс-әрекеттің барлық түрлеріне, әсіресе, бейнелеу іс-әрекетіне негіздей отырып, олардың даму мүмкіндігін көтеру болып табылады. Осы тұрғыда, эстетикалық тәрбие берудің маңызды құрамдас бөлімдері оқушыларды көркемдік шығармашылыққа бейімдейтін бейнелеу өнері пәнінен авторлық бағдарламалар қарастырылды. Авторлық бағдарламалардың көпшілігі бейнелеу өнері пәнінің басқа пәндермен байланысына негізделген, олар оқушылар үшін қызықты ақпаратқа толы, пайдалы дағдылар мен шеберліктерді дамытады [1, 119 б.]. Бірқатар еңбектерде бастауыш мектеп оқушыларына бейнелеу өнерінен білім беруде төмендегі бағыттарды ескеру көзделеді: өнердің жалпы тәсілдері арқылы оқушының жеке тұлғалық, гуманистік және интеллектуалдық қасиеттерін қалыптастыру мен дамыту (В.С.Кузин, Б.М.Неменский, Т.Я.Шпикалова және басқалар); өнердің нақты тәсілдер мен түрлерін пайдалану арқылы жеке тұлғаның жеке қасиеттерін арнайы дамытушы бағыттар (С.А.Золочевский, С.А.Полищук, Ю.А.Полуянов және басқалар).

Осы бағыттағы бағдарламаларды оқыту мазмұнын таңдаудағы эстетикалық-тәрбиелілік, эмоциялық-құндылық, мәдениеттану т.б. жетекші принциптері бойынша ажыратуға болады.

Мәселен, В.С.Кузиннің 1-9 сыныптарға арналған жалпы дамытушы бағыттағы «Бейнелеу өнері» бағдарламасы эстетикалық-тәрбиелілік принциптеріне құрылған. Бұл бағдарламаның міндеті – оқушылардың эстетикалық қабылдауын, көркемдік танымын тәрбиелеумен қатар, сурет салудың негізгі дағдыларын меңгерту, шығармашылық қиялдары мен ауқымды ойлауын қалыптастыру [2, 127 б.].

Суретші әрі педагог Б.М.Неменский баланың жан-дүниесінде мектеп педагогикасында дүниені танудың бірін-бірі толықтырып, үйлесімді, қатар жүретін рационалды-логикалық және эмоциялық бейнелі формаларына негізделген өнердің эмоциялық-құндылық тәрбиесін жандандыруды ұсынады. «Дүниені тану ғылымдағы эстетикалық элементтер» мектеп циклінің барлық пәндері мен оқушы өмірін жаңа мазмұнмен, адами сезімдермен, адамгершілік қатынастармен байытуды басты мақсат ретінде қояды. Қазіргі заманғы мектептер көркемдік цикл пәндерімен қатар, сыныптан тыс жұмыстарды қоса қамтитын эстетикалық тәрбиенің бірыңғай жүйесі болуы тиіс. «Өнер мен бейнелеу іс-әрекеті бала жаңа аяқ басып

отырған қоғамдық қатынастардың ауқымды кеңістігі. Өнердегі көркем образдардың мазмұны материалдық, мәнді, нақты қоғамдық қатынастар. Онда тек суретшінің жеке басының емес, сонымен бірге, оның замандастарының немесе басқа уақыт адамдарының қажеттіліктері, қызығушылықтары, сенімдері мен салттары бейнеленген».

Т.Я.Шпикалова оқушыларда адамгершілік-эстетикалық дүниетанымның қалыптасуы халық өнерін аралас, кешенді үрдіс барысында меңгеру, дидактикалық ойындар, әр түрлі сабақ түрлері (вариациялық, импровизациялы) арқылы жүзеге асырылатындығын айтты [3,157 б.].

Бастауыш мектептің барлық пәндері қандай да шамада эстетикалық бағыт береді: сенсорлық қабілеттерді дамытады, білімнің белгілі бір қорын жасайды және оларды эстетикалық іс-әрекетте пайдалануға ықпал етеді. Сонымен қатар мәні бойынша кіріктірілген пәнге жататын «Дүниетану» деген курсты оқытудың көп жылдық тәжірибесі бар.

Бастауыш сыныпта бір мұғалім математикадан да, сауат ашудан да, дүниетанудан да тағы басқа алғашқы білім беретін пәндердің бәрінен де оқушыларға білімнің негізін қалайды. Педагогикалық тәжірибеде бастауыш мектепте әртүрлі оқу пәндерін бір мұғалімнің оқытуы кіріктірудің тиімділігін арттырады. Бастауыш сыныпта оқу пәндерінің «жақын даму аймағы» ретінде ішкі және пәнаралық байланыстарды пайдалану үшін кәсіби деңгейде түрлі іс-әрекет ұйымдастыруға тура келеді.

Бастауыш сынып оқушыларына эстетикалық тәрбие беруде «Бейнелеу өнері» пәні бағдарламаларының мазмұны мен бағыттарының мәні зор. Қазақстан мектептеріндегі бейнелеу өнері пәнінің бағдарламаларына шолу жасау арқылы төмендегідей мәліметтер алдық:

1976 жылғы бағдарламада оқытудың мақсаты мен бағыты анықталып, қысқаша әдістемелік нұсқаулар, бағдар беріліп, онда: «Көркем білім –тәрбие беру, оқушылардың көру, түсіну қабілеттерін қалыптастыру»- делінген. Бағдарламадағы эстетикалық тәрбие беру мәселесі көптеген толықтыруларды қажет етті. 1984 жылы И.Кенбаев, Л.Марченко, Е.Митрофанова т.б. авторлық ұжымындағы жалпы білім беретін мектептің 1-4 сыныптарына арналған бағдарламаның мазмұны мен білім құрылымының жалаңдығы «Бейнелеу өнері» пәнінің мақсат, міндеттерін толық айқындай алмайды. 1987 жылғы осы авторлардың 1-10 сынып оқушыларына арналған «Бейнелеу өнері» бағдарламасында да пәннің мақсат, міндеттері толық айқындалмаған және оқушылардың ойын дамытып, шығармашылыққа қалыптастыру мәселесі тіпті қаралмаған. 1988 жылы 1-4 сыныптардың оқу-бағдарламасында оқушыларды кеңес суретшілері шығармалары негізінде оқыту көзделген. 1994-1996 жылдары орта мектептерде оқу-тәрбие үрдісін жетілдіруге байланысты «Бейнелеу өнері» бойынша жаңа оқу жоспарлары мен бағдарламалары жасалды. «Бейнелеу өнері» бағдарламаларында адамгершілікке, эстетикалық тәрбие беруге, әсіресе пәнаралық байланыс мәселелеріне ерекше көңіл бөліне бастады. Пәнаралық байланыс жеке көрсетіліп, әр пән бойынша жіктелген.

Эстетикалық тәрбие жүйесінде «Бейнелеу өнері» мен «Дүниетану» пәндерін кіріктірудің екі мағынасы бар: біріншіден, бастауыш сынып оқушысына қоршаған дүние туралы біртұтас түсінік беру, мұндай жағдайда кіріктіру оқытудың мақсаты ретінде қарастырылады да, кіріктіру оқушыға өзара байланысқан элементтердің біртұтастығы ретінде дүниені тану туралы білім береді. Мәселен, қоршаған табиғат құбылыстары мен көріністерінің бір-біріне тәуелділігі ауа райы, өсімдік және жануарлар дүниесі, табиғат аясында адамның өмір сүруі, өлі табиғат заттары, дүниенің бояулар үйлесімділігі.

Екіншіден, бұл «Бейнелеу өнері» мен «Дүниетану» бойынша пәндік білімдерді бір-біріне жақындастыру үшін ортақ мазмұн мен мақсатты табу. Бұл жерде кіріктіру оқыту құралы ретінде қаралады. Ол баланың білімдарлығын дамытуға, қоршаған орта туралы түсініктерін анықтауға бағытталған. Мәселен, жылдың әр мезгіліне сәйкес табиғаттардағы өзгерістер (күннің суытуы, қардың жаууы, топырақтың тоңазуы, жапырақтардың түсуі және т.б.), өсімдіктер дүниесіндегі (кәрі үйеңкі, жас қайың, шағын емен орманы) өзгерістері зерттеледі, бақыланады, сол арқылы жалпы ұғымдар кіріктіріледі. Осындай міндеттер шешілгенде оқушылар туған жерінің табиғаты жайлы толық білім алып, формалар, құбылыстар, түр-түстердің байлығы, оның алуан түрлілігін көре біледі.

«Бейнелеу өнері» сабағындағы пәнаралық кіріктіру іріленген білім негізінде, яғни сабақты дидактикалық бірліктерді ірілендіру негізінде құру арқылы жүргізіледі. Бұл материалдарды ұсақ бөліктерге бөлмей, тарауға біріктіруге мүмкіндік береді, басқаша айтқанда модельдеуге көмектеседі. Ол бірлесіп іздену барысында баланың жоғарғы танымдылық дәрежесіне көтерілуіне ықпал етеді. Модельдеу әдісі қоршаған шындық объектілері мен құбылыстарды тану процесінде әр түрлі қорытынды сызбаларды, кестелер мен белгілерді, яғни тірек конспекттерін даярлауды қажет етеді. Модельдеу барысында оқушылар оқытылып отырған материалдарды терең де саналы түрде меңгеруге ықпал ететін басты мәселені бөліп алуды үйренеді. Мәселен, бейнелеу өнеріндегі «Кескіндеме», «Графика» тақырыптарын

«Тұстану» тарауына топтастыра отырып кескіндеме мен графика материалдары негізінде түс танудың қарапайым түсініктерін қалыптастыруға болады. Бұларды оқып үйрену кезінде дүниетану пәніндегі жердің планы, горизонт тұстарын анықтау тақырыптарынан алған біліммен кіріктіріледі. Мұндай жағдайларда оқушы жердің планын кескіндеме бойынша да графика бойынша да бейнелеуге тырысады.

Осы тұста материал мазмұны біртіндеп кеңейеді және байытылады, бірақ әр пәннің негізгі мәселесі басты назарда болады. Мәселен, «Дүниетану» пәнінен «Көктем» тақырыбын өткенде оқушылар бейнелеу өнеріндегі «жарық пен көлеңке», «ең жарық нүкте- блик», «басқа заттан шағылысып түскен жарық – рефлекс», «кұлай түскен көлеңке», «заттың өз көлеңкесі» сияқты түсініктер негізінде әр түрлі уақыттағы және әр түрлі ауа-райы жағдайындағы қоршаған дүниені бейнелеу тәсілдерімен таныса отырып, оны бейнелеп сызады.

Бейнелеу іс-әрекеттері түрлерінің өзара байланысы мәселелерін қарастыруымыз да кездейсоқ емес. Тәжірбиені кеңінен сараптау сурет салу, мүсіндеу мен дизайн сабақтарында осы өзара байланыстық есепке алынбай жоспарланатынын, ал сабақ тақырыптары оқушылардың заттар мен құбылыстар туралы бақылаулары, білімдері ескерілетін іс-әрекеттердің басқа да түрлерімен өзара байланыспайтынын көрсетті. Сурет салу, мүсіндеу мен дизайн арасындағы өзара байланыстың жоқтығынан мұғалімдердің әрбір бейнелеу іс-әрекетіне тән бейнелеу тәсілдерін есепке алмай, «Бейнелеу өнері» пәнінің бағдарламалық міндеттерін жеке-жеке шешетіндігі де байқалады.

Өзара байланыс арқылы оқушылар қоршаған орта заттары мен құбылыстарын әр түрлі құралдар, амал-тәсілдер мен материалдарды іздестіру барысында бейнелі түрде суреттеу мүмкіндігіне ие бола отырып, әсерлі бейнелеу тәсілдерін салыстыруды, тандауды және бағалауды үйренеді. Сөйтіп, балалардың дамуы неғұрлым белсенді жүргізіледі. Мәселен, «Көңілді алаң» тақырыбы бейнелеу іс-әрекеттерінің барлық түрлерін кіріктіру. Бастауыш сынып оқушыларын эстетикалық тәрбие беруде «Бейнелеу өнері» мен «Дүниетану» пәндерінің пәнаралық байланысы негізіндегі кіріктіруге көп көңіл аударылады. Мұнда басты мәселе негізгі білімдерді біріктіру және ешқандай пән өз мағынасын жоғалтпайтындай жоғары нәтижеге жету.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. «Бейнелеу өнері» (1-4 сыныптар) бағдарламалар. – Алматы. РОНД, 2003. – 20 б.
2. Кузин В.С. Программы общеобразовательных учреждений. Изобразительное искусство 1-9 классы. М: «Просвещение», 1994, – 174 с.
3. Шпикалова Т.Я. Изобразительное искусства. Основы народного и декоративно-прикладного искусства М, 1996 г.

РАЗВИТИЕ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ ПАДЕЖА В ДЕТСКОЙ РЕЧИ.

Кулекенова Жанар Габбасовна

старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации КазНПУ им. Абая

Annotation

The article “The development of grammatical category of case in a child’s speech” is devoted to studying the stages of acquiring the grammatical category of case by children in their native language. The development of case forms in children’s speech is carried out in a definite sequence starting from the nominative case of nouns at the age of 1.5 to the acquisition of the whole case system of the native language by the age of 2.6. Children’s cognitive development leads to understanding of adults’ speech and to the ability to communicate with them as an equal member of this language society.

Аннотация

Статья «Развитие грамматической категории падежа в детской речи» посвящена изучению этапов

овладения грамматической категории падежа детьми в родном языке. Развитие падежных форм в детской речи осуществляется в определённой последовательности, начиная от форм именительного падежа существительных в возрасте 1.5 до овладения всей падежной системы родного языка к возрасту 2.6. когнитивное развитие ребенка способствует пониманию речи взрослых и умению общаться с ними как равный член данного языкового коллектива.

Ключевые слова: грамматическая категория, категория падежа, овладение падежных форм, падежные формы родного языка.

Одной из исходных предпосылок для описания фактов детской речи принимается закон умственного развития дифференциации–интеграции, о котором прямо или косвенно речь идет во многих трудах, посвященных как лингвистическим, так и собственно лингвистическим проблемам.

Дифференциация «состоит в том, что всякое развитие, где бы оно ни происходило, идет от общего к частному, от целого к частям, от состояний и форм мало определенных, примитивных, глобально-диффузных и недифференцированных к состояниям и формам все более определенным, внутренне расчлененным и дифференцированным»⁴. Интеграция заключается в том, что системы в своем развитии неизбежно взаимодействуют со средой, среда же постоянно изменяется, поэтому простое хранение сложившихся форм организации невозможно. Оно достигается путем их прогрессивного развития, при этом число элементов системы увеличивается, а значит, увеличивается число организационных различий между частями целого, число внутренних противоречий, что потенциально может привести к дезорганизации и распаду системы.

Система вновь становится устойчивой, но уже на более высоком уровне развития.

В качестве еще одной теоретической предпосылки исследования принимается функционально-конструктивистский подход. Его сторонники анализируют детскую речь, прежде всего, с точки зрения содержания, которое словами стремится выразить ребенок а также исходят из того, что каждый ребенок конструирует свою языковую систему, а не заимствует ее в готовом виде у взрослого, путем имитации языковых единиц и конструкций (Д. Слобин, М. Бауэрман, М. Томазелло, С.Н. Цейтлин). (Чуприкова Н.И. 2007.)[1]

Идея нативизма, заключающаяся в том, что «дети с рождения должны нести в себе некую схему, общую для грамматик всех языков, Универсальную Грамматику, которая подсказывает им, как выделять синтаксические модели в речи родителей», оказывается неприемлемой для флективно богатых языков, подобных русскому. Выводы сторонников нативизма основываются, как правило, на данных английского языка, то есть языка аналитического строя. Наличие в речи ребенка словоизменительных инноваций является свидетельством самостоятельности ребенка в построении морфологического компонента ИЯС.

В исследованиях по детской речи сложилось разделение инноваций на словообразовательные и словоизменительные (С.Н. Цейтлин).[2] В отношении категории числа словоизменительные инновации означают словоформы, сконструированные ребенком и отсутствующие в конвенциональном языке.

Исходная и базовая формы часто совпадают в процессах деривации, но могут и различаться. Различие является особенно очевидным в случаях, когда словоформа содержит основу, отличающуюся от основы базовой формы:

много сестр (ср. сестёр), я твой птинц (ср. птенец).

Большинство исследователей детской речи признает необходимость наличия когнитивных предпосылок, являющихся базой для освоения языковых единиц и категорий. Однако при неоспоримости связи когнитивного и речевого развития остается вопрос, возможно ли появление в речи ребенка формы без функции. Мы предполагаем, что продуцирование без понимания возможно и в области категории числа существительных. Так, например, А.Н. Гвоздев в речи своего сына Жени отмечал употребление в неизменном виде в разных предложениях формы *мака (=молока), заимствованной ребенком из часто употребляемых взрослыми выражений дай молока, на молока.[3] При этом важно отметить, что в данном случае мы имеем дело с появлением только формы, но не формы и функции, вместе взятых.

Поскольку ребенок начинает произносить наименования предметов называния окружающих его лиц, то в речи ребенка первыми появляются имена существительные в именительном падеже. Долгое время именительный падеж превалирует в речи ребенка, почти до 2.0 лет. Приведем примеры из записи речи детей от 1.5 до 2.0 лет.

Апа - бабушка, ата - дедушка, мама, ат - лошадь, ага - брат, ит - собака, и др.

Ат - лошадь, аф-аф, мау - мяу, туф.

Няня нан – няня хлеб, ата ням-ням дедушка кушать, уфы – уф (горячо), ага ет – брат мясо.

-1.9. Няня ауто, брат ауто, мама дай, апа алю-алю, я топ –топ.

1.10 -1.11 Апа бас - бабушка голова, папа алма – папа яблоко, няня узим – няня узюм, дала ит – улица собака, ата дала – дедушка улица, няня доп – няня мяч, мен ауте ба – я авто пойду, апа ая ауа – бабушка нога ва-ва.

2.0. Ата бала - дедушка сын, мен дала ба – я улица , няня ит ба – няня собака есть, мама же – мама ешь, Айгу поез ау – Айгул поезд (уехала), мен ама жим – я яблоко ем.

Разграничение отдельных падежей происходит очень рано, около двух лет. Только в очень ранний период вместо винительного падежа употребляется именительный падеж, точнее первичная форма существительного.

К началу второго года жизни ребенок начинает усваивать падежную систему языка. В возрасте 2.1 в речи ребенка появляется притяжательная форма от местоимения мен в форме менікі – мой\моё. Ребенок говорит: Мына доп менікі – это мяч мой. Ауто менікі – Авто моё. Менікі ит жок – Моя собака нет. В этом возрасте ребенок пользуется только этой формой родительного падежа.

В начале второго года жизнь ребенка характеризуется бурным развитием словарного запаса. Ребенок пытается выразить словом все свои действия и желания, поправляет свою речь прислушиваясь к речи взрослых.

К 2.3 в речи ребенка появляется окончание –мен творительного падежа, а окончание –бен, -пен появляются чуть позже. Когда ребенка спросили: Куаньш кіммен жатады? Он отвечает: Апамен. Затем расширяет свой ответ, говоря: Мен апамен жата.

Функционирование творительного падежа в речи детей в указанном возрасте было подтверждено следующими примерами:

Сабина, 2.3 – девочка собирается домой, ждет отца, ее спросили: Сен кіммен үйге қайтасын? - Папамен.

Азамат, 2.3 – ему надевают ботинки и спрашивают: сен немен жүгіресін? –Тәй–тәймен.

В начале 2.4. мы наблюдаем появление в речи детей других окончаний творительного падежа – бен и –пен.

Куаньш 2.4 – Мен аутобыспен балам. Доппен ойнайм. Няня траллейбуспен кетті. Писаетпен атам.

К концу 2.3 наблюдается употребление детьми /хотя довольно редко/ окончания родительного падежа –ка, -ке. Стремление ребенка к постоянному общению с взрослыми, с окружающими его лицами заставляют его анализировать происходящие события к особенно обращать внимание на изменения форм слов в процессе общения. На вопрос қайда? ребенок первоначально отвечал ау –существительным в именительном падеже: Папа жумыс, ата дала, няня мектеп, ага үй, и др. Но постепенно языковые развитие ребенка способствуют появлению в его речи суффиксов –қа, -ке дательного падежа отвечающие на вопрос қайда? Қай? И предложения его принимают более осмысленный, грамматически правильны характер.

Куаньш , 2,3 – 2,4 – Папа жумысқа /кетті – подразумевается/. Ата далаға. Няня мектепке. Мен үйге. Во всех этих предложениях глагол не произносится, а лишь подразумевается.

Этап развития и освоение форм и значений дательного падежа, начавшийся в конце двух лет и трех месяцев /2.3/ завершается активным его функционированием в речи детей к концу двух лет четырех месяцев /2.4/.

Ребенка одели и собираются вести в больницу. Его спросили: Куаньш қайда барады? – Бальницаға.

Кіммен барасын? –Папамен.

Автобуспен барасын ба ? –Ия, аутобыспен балам.

Этот диалог наглядно показывает, что ребенок может не просто реагировать и отвечать на вопросы взрослых, что у ребенка уже накопился языковой опыт, его когнитивные и познавательные процессы способствуют пониманию речи взрослых и умению вступать в общение со взрослыми как равноправный собеседник, грамматически логически правильно оформляя свои высказывания.

В этом возрасте ребенок стремится давать полные, расширенные ответы на вопросы. Покажем схему поэтапного расширения высказывание ребенка:

Жумысқа –Папа жумысқа. –Папа жумысқа кетті.

Мектеп. –Мектепке. –Няня мектепке. –Няня мектепке кетті.

Следующий период развития речи ребенка характеризуется активным функционированием уже усвоенных падежных окончаний существительных и последовательным появлением в его речи

родительного и винительного падежей. Первоначальное появление родительного падежа имени существительного выражается в употреблении особой формы данного падежа с окончаниями –нікі, –дікі, –тікі . /атанікі, нянянікі, апайдікі, Сейжандікі, Азаттікі./ Очки атанікі. Сөмке нянянікі. Бесебет Сейжандікі. Кітап апайдікі. Нәски Азаттікі. Шалба Азаттікі.

Параллельно с этой формой существует и форма с собственно окончаниями родительного падежа.

Мына аша/ақша/ апанікі. Апаның көзі жоқ. Примеры употребления родительного падежа в этом возрасте еще очень редки, его употребление активизируется в период с 2.5 –до 2.6. Это связано с тем, что ребенку необходимо сначала одно правило, которое представляет собой меньшую сложность прежде чем начать усвоение нового для себя языкового явления.

Қуаныш, 2.5 –Менің машнам қайда? Мынау менің чайым. Сейжанның бейсенасы қайда?

2.6 –Аю иттің үстінде отыр. Мынау кімдікі?

Усвоение ребенком падежной системы родного языка является процессом длительным и сложным, ребенок движется по методу проблем и ошибок. Овладеет нормами языка, прежде чем его речь, подвергается постоянным исправлениям со стороны взрослых, ребенок переспрашивает, анализирует в поисках правильного ответа. Рече мыслительные процессы усвоение языка.

В возрасте 2.5 появляется окончание –да, -де, -та, -те местного падежа (батыс с). Это слова, отвечающие на вопросы қайда? Ата далада. Аға жұмыста. Ежан үйде.

Ребенок пользуется местным падежом сначала только в том случае, когда необходимо отвечать на вопрос қайда?/где?/. он как бы закладывает основу данного падежа, а активное функционирование оставляет на более поздний период. Это период 2.6-2.7 когда мы стали часто наблюдать в его речи выше названный падеж.

2.6 Қалтанда не бар? Сумкада кәмпит бар? Кітапта қоян бар. Кітап қайда? Кітап столда

2.7 Сержанда кітап бар, маған да берші.

Қуаныш кәмпит қайда бар? Кәмпит шкафта бар.

Местный падеж активно функционирует в речи ребенка наряду с ранее усвоенными падежами. Ребенок не допускает ошибок в употреблении падежей, не путает падежные окончания, у него развивается способность и умения ориентировки в падежной системе родного языка.

Как мы отметили выше усвоение нового падежа не протекает как процесс бурный, интенсивный, осознание ребенком нового грамматического явления в языке происходит медленно, постепенно, поэтому в какой то период развития мы отмечаем лишь первичное появления того или нового явления в языке, а когда когнитивное развития ребенка способствует активному функционированию этого явления в речи детей, мы можем описать и показать на примерах данное языковое явление.

Так винительный падеж в форме именительного падежа впервые появляется в речи детей в возрасте 2.4

Свет өшіме. Есік жаппа. Радио маған бе.

Собственно винительный падеж наблюдается в 2.6, когда ребенок говорит: Менікіндір! Көйлектікігіз!

Кітаптімағанбер! менмынаныкөем (көрем)

2.7 Мынаны киіп көрші. Мені паркке апаршы.

Освоение падежной системой языка завершается усвоением формами инструментального падежа. К концу 2.6 ребенок находится на таком уровне языкового развития, когда речевое развитие ребенка становится исподвластным его сознанию. Ребенок не успевает переосмыслить, осознать ту огромную информацию, которую получает извне.

В этот период происходит бурное, стихитное развитие как лексических, так и грамматических структур языка. Он становится не просто пассивным обозревателем, слушателем и воспроизводителем речевой ситуации, а активным его участником, инициатором общения.

Примеры появления инструментального падежа (шығыс септ) в речи детей.

Қуаныш 2.6 Менің маздам қайда? Тауып берші

Ему отвечают: Өзің ізде, тап. Отвечает: жоқ, өзің тап.

Диван астынан қара

Сумқаннан вафли бер. Базардан маған не әкелесін?

Сержан 2.6 Сен қайдан келдін?

Сен жұмыстан келдін. Мен бөкіден қоқам.

Сабина 2.6 Шкафтан ойыншықты әпер.

Магазиннан не әкелдін?

Сен жұмыстан келдін бе?

Таким образом, за каких –то 5 месяцев ребенок способен овладеть и активно употреблять в своей речи всю падежную систему родного языка. Первые пользующиеся в речи ребенка падежи являются не адекватным вариантом падежной системы взрослого, а представляют собой законченную, на каждом определенном этапе языкового развития ребенка, систему, имеющую свою внутреннюю логику. Появления новых падежей или нового значения падежа означает не просто ее количественное изменение, но и качественную перестройку всей системы, все большее приближение к той, которая существует в языках взрослого носителя языка.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ :

1. Слобин Д. Грин Дж. Психоллингвистика. М.1976 с.29.
- 2..Цейтлин С.Н. Очерки по словообразованию и формообразованию в детской речи. – М.: Знак, 2009. – С. 133–134.
3. Гвоздев А.Н. Формирование грамматического строя русского языка у ребенка. М.1949,с.31
4. Беллуджи–Клима У. Формирование грамматических навыков у детей. Меньюк 1964. с.59
5. Шахнорович А.Н., Кубрякова Е.С., Сахарный Л.В. Человеческий Фактор в языке. Язык и порождение речи. – М.: «Наука»,1991.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ МЕТОДИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ РАННЕГО ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Ахметова Махинур Кудатовна учитель английского языка
в начальных классах школы – лицея «Туран»

Summary

This article is devoted to the research of the methodological concepts in the process of foreign language learning by young learners. The article describes the methodological principles which promote the formation of the communicative competence of the young learners and the upbringing of the personality.

Түйін

Бұл мақалада шет тілін ерте жастан оқытудың әдістемелік концепцияларын зерттеулер қарастырылады және балаларда коммуникативтік компетенцияны қалыптастырумен қатар, оларды жанжақты жеке тұлға етіп тәрбиелеуге көмектесетін әдістемелік принциптер баяндалады.

Понятие методической концепции, согласно И.Л.Бим, соотносится с понятием конкретной системы обучения в тот или иной исторический период с определенной доминирующей идеей, воплощенной в научных трудах или курсах обучения (методические системы Г.Палмера, М.Уэста, Г.Фриза и др.). Таким образом, методическая система – это концептуальная система, обусловленная социумом и отражающая принципиальное направление в развитии методики [1].

Рассматривая основные этапы методических концепций обучения иностранному языку, можно выделить грамматико-переводной метод как первый метод, который был известен в течение многих веков. Суть данного метода заключалась в заучивании лексического словаря, грамматических правил и переводе текстов. К сожалению, этот не самый эффективный метод обучения иностранным языкам, особенно для детей младшего школьного возраста, все еще используется в наши дни.

Во второй половине XIX – начале XX веков сформировалась новая группа методов – прямые или натуральные методы, цель которых заключалась в создании непосредственных ассоциаций между языковыми единицами и их понятиями. Представителями этих методов были: М.Берлиц, Ф.Гуэн, Г.Суит и др. Практическая направленность обучения, интуитивность, исключение перевода как средства обучения и широкое применение наглядных средств лежат в основе этих методов. Первые классы, работавшие по этим методам, были открыты в 1878 году. Основой методов было наблюдение за

усвоением первого языка маленькими детьми: отсутствие перевода, преобразование восприятия в понятия, использование языка как средства мышления и представления о мире.

Однако, прямые методы обучения имели свои недостатки, такие как: опора на чувственное восприятие и интуицию как практически единственный способ овладения языком, исключение использования родного языка в процессе обучения, преимущественное положение устной формы обучения.

К числу прямых методов относят *натуральный, прямой, устный* и их современные модификации – аудиовизуальный и аудиолингвальный.

Натуральный метод получил распространение с середины XIX в. Его представители (М. Вольтер, М. Берлиц, Ф. Гуэн) считали, что при овладении иностранным языком обучающийся должен повторить путь освоения родного языка. Все усилия представителей этого метода были направлены на создание искусственной языковой среды, подобной той, которая окружает ребенка при овладении им родной речью.

Создатели прямого метода – В.Фиетор, О.Есперсен, Ш.Швейцер и др. – уделяли освоению грамматики больше внимания. Также рекомендовалось широко использовать на занятиях индукцию, то есть наблюдение учащихся за использованием языковых моделей в речи, и самостоятельное нахождение языковых закономерностей, которые затем приводились преподавателем в определенную систему в виде правил и инструкций.

Программированное обучение, соединенное с формальными объяснениями грамматики, заучиванием образцов наизусть, казалось реальным ключом к успеху. Изучение иностранного языка сводилось к формированию определенных навыков: устная речь должна предшествовать письменной а, в основе переноса навыков – аналогия, подражание образцам, а не анализ. Изучаемые структуры вводятся по одной на основе принципов контрастивности, лексика достаточно ограничена и осваивается в контексте, произношение должно быть безупречным.

Аудиовизуальный компонент разных подходов состоит в соединении акустического и изобразительного сигналов. Предполагается, что такое соединение делает восприятие и запоминание более мотивированными [1]. Издания рисунков с подписями к ним известны со Средневековья. На этом принципе Я.А. Коменский впервые построил свою дидактическую систему. Система наглядных стимулов особенно активно использовалась во французских методиках преподавания иностранных языков в 50–60-е годы XX в. Существовали и такие варианты, когда все вначале демонстрировалось в ситуации, в том числе и в учебном фильме, а потом только называлось.

В 70-е годы XX в. – пик популярности этих идей совпал с обнаружением психологами аффективных и межличностных факторов, оказывающих принципиальное влияние на любое обучение. Обучение второму языку стало выделяться в отдельную отрасль прикладной лингвистики.

Дж. Эшер дает теоретическое обоснование методу полного физического ответа, который предполагает на ранних этапах усвоения второго языка полную имитацию в движениях и действиях того, о чем говорится. Он предполагает, что физическая реакция предшествует вербальной (в этом смысле овладение вторым языком должно повторять овладение первым), а это особенно важно на тех начальных стадиях обучения, когда не используется перевод.

Дж. Эшер подчеркивал важность аффективных (эмоциональных) факторов в изучении языка. Его метод позволяет снизить стресс учащегося и создать у него позитивный настрой, что облегчает изучение языка. Этот метод применялся довольно широко в развивающихся странах в 60–70-е годы XX в.

Если рассматривать «Тихий путь» К. Гатеньо, основанный на когнитивных способах усвоения второго языка, то следует заметить, что автор призывает открывать и создавать, а не запоминать и повторять; обучение облегчается посредством сопровождающих физических объектов.

Среди современных методических концепций преподавания иностранных языков выделяется коммуникативный подход, получивший развитие в 70-е годы XX в. Он опирался на критику «хомскианства» с позиций социологии, прагматики и этнометодологии (Д. Хьюм). Тогда речь шла не просто о производстве правильных с точки зрения структуры, фонологии и семантики высказываниях, но и о включении совершенно иных, прежде игнорировавшихся умений, определяющих понятийно-функциональную отнесенность высказывания.

Наиболее популярной в западном мире является теория естественного (натурального) подхода: По С. Крашену, который предложил монитор-модель овладения вторым языком, выделяют две системы получения языковых знаний – система усвоения естественным путем и система изучения языка. В этой модели имитируются ситуации повседневного общения (разговоры, покупки, слушание радиол и т. п.).

По данной модели период молчаливого понимания предшествует периоду активного говорения. Организуются также игры, работа в малых группах, выполнение заданий.

Выделяют пять гипотез данной теории [1]:

следует различать овладение языком и его изучение;

существует естественный порядок усвоения;

каждый ученик направлен, скорее, на приобретение правил построения, чем на заучивание готовых языковых форм, и способен контролировать усвоение;

на каждом уровне развития материал для поступления языкового материала и речи извне должен быть представлен особым образом; надо учить не строить предложения, а только понимать;

активный фильтр – это установка и эмоциональные факторы, которые регулируют усвоение языка; в обучении второму языку неизбежны паузы, которые учитель должен уважать.

К недостаткам модели Крашена относится то, что практически не уделяется внимание грамматике и письменной речи. Этот подход имеет нежелательные последствия для детей, поскольку они передают друг другу свои ошибки и неверные обобщения, а правильно звучащая речь поступает недостаточно.

Поэтому в 90-е годы XX в. исследования переориентировали на сочетание целенаправленного обучения языку, имеющего письменную опору и тексты высокого качества, с максимально естественной и интенсивно происходящей коммуникацией. Произошел поворот к когнитивно-психологическим свойствам человека, который позволил распознавать значимые признаки и производить коммуникацию при помощи выделенных лингвистических параметров. Это касается, в первую очередь, привязанности реальной речи к определенным коммуникативным ситуациям. Достижения психологии помогли описать особенности поведения человека в процессе обучения, а также механизм усвоения разноуровневых единиц второго языка [3].

Т. Мэрфи считает, что использование игровых методов, включающих физическую активность, создает больше возможностей для изучения языка, поскольку элемент игры – это «прерогатива детства» и один из основных мотивов ребенка к осуществлению любой деятельности. Для его концепции важно, чтобы у каждого учащегося был свой партнер по коммуникации, с которым он хочет вести разговоры [4].

Согласно образовательной кинесиологии Дэннисона, решить проблему неуспеваемости можно, одновременно активизируя в процессе обучения оба полушария головного мозга ребенка («целостная личностная интеграция мозга»), а также развивая его эмоциональную сферу за счет положительных эмоций. Активизация межполушарных связей в любом возрасте осуществляется с помощью динамических (иногда статических) физических упражнений, включающих словесно сформулированную установку на учебу и на раскрытие возможностей своего тела, а также элементы точечного массажа и «перекрестные движения» (пересекающие среднюю линию тела: например, согласованное движение разноименных руки и ноги, касание локтем противоположного колена). Данный подход основывается на положении: «Левое полушарие активизируется при использовании правой половины тела. Правое полушарие активно при работе левой половины тела. Движения, пересекающие среднюю линию тела, – это упражнения, которые помогают использовать оба полушария гармонично и делать их «перекрестную» работу все лучше и лучше» [5].

А. Райт предлагает использовать физические упражнения для настройки учащихся на предстоящую учебную речевую деятельность (general warm-up activities): эти упражнения помогают снимать мышечное напряжение, тренировать способность концентрации внимания. Существуют блоки двигательных (Class Snake; Copy Me) и двигательного-голосовых упражнений (Class Shout; Pass the Sound) для интенсификации группового взаимодействия и создания атмосферы доверия в группе (Puppet Children; Blind Walk; Tick Tock Goes the Clock) [4].

Проектно-ориентированное обучение предполагает организацию занятий с учащимися при помощи аутентичных материалов (игрушки, игры, иллюстрации, учебные пособия, Интернет, газеты и т. п.) вокруг какой-нибудь интересной для них темы. «Метод языкового гнезда» подразумевает общение старших с младшими на изучаемом языке во время совместной деятельности, связанной с традиционными занятиями (приготовление пищи, ручной труд, работа по дому, ремесло) [3].

Благодаря интенсивному развитию педагогики, методики преподавания иностранных языков и расширению круга смежных дисциплин, а также благодаря постоянному совершенствованию технических средств и информационных технологий увеличивается и количество методических концепций преподавания иностранного языка и авторских методик обучения. Методическая система должна разрабатываться с учетом индивидуальных особенностей каждого ребенка, равно как и группы детей. И предпочтительно, чтобы эта система сочетала в себе наиболее подходящие элементы различных

методик, ориентированных не только на формирование коммуникативной компетенции, но и на воспитание всесторонне развитой личности.

Также при выборе методической концепции раннего обучения иностранному языку необходимо придерживаться принципа преемственности обучения, так как детям гораздо труднее адаптироваться к условиям обучения при принципиальных различиях в методике. Эта проблема актуальна для государственной системы образования, в которой зачастую при переходе из детского сада в младшую школу, а затем и в старшие классы меняются не только учителя, но и учебно-методические комплексы.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ :

1. И.Л. Бим. Методика обучения иностранным языкам как наука и теория школьного учебника. – М.: «Русский язык», 1977.
2. Леонтьев А.А. Психологические предпосылки раннего овладения иностранным языком// Иностранные языки в школе. – 1985.
3. Современные технологии обучения иностранным языкам: Международная научно-практическая конференция (г. Ульяновск, 26 января 2011 года) : сборник научных трудов / отв. ред. Н. С. Шарафутдинова. – Ульяновск: УлГТУ, 2011.
4. Верещагина И.Н., Рогова Г.В. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1988.
5. Пенфильд В., Робертс Л. Речь и мозговые механизмы. – Л.: Медицина, 1964.

ИНФОРМАТИКАДАН СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

п.ғ.к. Исабаева Д.Н., магистрант Елеусизова Г.Абай атындағы ҚазҰПУ

Резюме

Внеклассная работа по информатике дает возможность одним учащимся преодолеть барьер в общении с компьютером, другим – в комфортной обстановке, выполняя конкретную работу, закреплять знания, полученные на уроке, третьим – развивать свои творческие способности, как в рамках самого предмета «Информатика». В статье рассматриваются особенности организации внеклассной работы по информатике.

Summary

Out-of-class work on informatics gives the chance to one pupils to break a barrier in communication with the computer, another – in a comfortable situation, performing concrete work, to consolidate the knowledge received at a lesson, the third – to develop the creative abilities, as within the subject "Informatics". In article it is considered features of the organization of out-of-class work on informatics.

Өркениетті елде өмір сүру үшін мәдени білім алу, бос уақытын тиімді пайдалану, ақпараттың түрлеріне деген сұраныстың күн санап арта түсуі табиғи құбылысқа айналды. Сондықтан да уақыт талабына сай әрбір жеке адамға білім берумен қатар сыныптан тыс қосымша білім беру қоғам талабынан туындап отыр. Осы мақсатта оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру, дербес талаптарын қанағаттандыру, өз еркіне сай кәсіп таңдауына жәрдемдесу, қоғамдық өмірге бейімдеу, бос уақытын мазмұнды ұйымдастыруына жағдай жасау негізінде сыныптан тыс жұмыстарды жүргізу басты мәселенің бірі. Шынында да, сыныптан тыс жұмыстарда адам өмірі мен қоғамның байланыстылығын оқушыларға түсіндіру арқылы олардың білімге қызығушылығын, ынтасын оятып жеке қажеттіліктерін қанағаттандыру танымдық сұраныстар негізінде іске асырылады.

Оқушылардың сыныптан тыс жұмыстарын тиімді ұйымдастыру мәселелерінің оңтайлы жолдарын қарастыру туралы алыс-жақын шетел тәжірибелері қалыптасқан. Ұлыбритания, АҚШ, Қытай, Ресей

мемлекеттеріндегі оқушылардың сыныптан тыс жұмыстағы әрекетін жалпы және ерекше талдау негізінде оқушылардың өз қызығушылығына қарай ерікті бірлесу негізінде сыныптан тыс жұмыстарға жаппай тартылуы, олардың бос уақытында ынтасы мен әрекетін дамытуға мән берілуі қажеттігі және сыныптан тыс жұмыс формаларының әртүрлі болуы, оқушылардың жас және дара ерекшеліктерінің ескерілуі, оқушылардың әрекеттің белгілі бір түріне қызығушылығы мен бағыттылығын дамыту, оқушылардың ақпараттық қоғам талабына сай бейімделу мақсатының айқындылығы қамтамасыз етілуі тиістігі анықталды [1, 2].

Осылайша шетелдердегі сыныптан тыс жұмыста тұлғаны тәрбиелеудегі мақсат, бір жағынан, қоғамның өз даму жолында алдына қойған мақсат-міндеттерімен, екінші жағынан, қоғамның әрбір мүшесінен талап етілетін міндеттерімен ұштасады. Мұндай жағдайда, өз қоғамының мәдени құндылықтарын игерген және бос уақытында өзінің рухани-интеллектуалды қасиеттерін дамытуды басты міндет деп санайтын азаматты қалыптастыру нәтижесінде жеке тұлға мен қоғам арасында үйлесімділік орнайды.

Белгілі психолог Л.С.Выготский «Педагогическая психология» кітабында сыныптан тыс жұмыстың негізінде оқушының жеке өмірлік тәжірибесі, танымдық үдерістерін дамыту жатуы керек дей келе «...мұғалімнің бүкіл өнері сол іс - әрекетті реттеу және бағыттауға арналуы тиіс» - деп белгілейді. Олай болса, оқушыны ақпараттық қоғамға сай тұлға ретінде қалыптастырудың басты мәселесі – сыныптан тыс жұмыстарды ол қызығатындай тиімді ұйымдастыру, оны қызықтыратын объекті туралы ойлауын жетілдіру, қабілетін дамыту, білімін кеңейту [3].

Қазіргі қоғамды ақпараттандыру жағдайында оқушының жеке тұлғалығын қарастырып, ақпараттық қоғамда өмір сүруіне, сонымен қатар, оның ақпарат ағымында дұрыс бағдар жасап, тиімді шешім табуына қажет жаңа ақпараттық технологияларды таңдап алу және оларды қолдану қабілеттілігін қалыптастыруда информатикадан ұйымдастырылатын сыныптан тыс жұмыстардың маңызы зор.

Информатикадан ұйымдастырылған түрлі формадағы сыныптан тыс жұмыстар баланың күнделікті сабақта байқала бермейтін жеке қабілеттері мен мүмкіндіктерін ашады. Сыныптан тыс жұмыстың әртүрлі болуы баланың өзіне сенімділігін, өзін дұрыс бағалауын, өз іс-әрекетін бақылауын қалыптастырады. Сонымен қатар әртүрлі жұмыстар баланың іс-тәжірибесі мен дағдысын, адамдар қызметінің әртүрлілігі туралы білімі біліктілігін арттырады. Сонымен қатар кейбір оқушылардың компьютермен қарым-қатынасындағы “қорқу” кедергісінің алдын-алуға, екіншіден, нақты жұмысты орындай отырып, сабақта алған білімін бекітуге, үшіншіден “Информатика” пәні аясында шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

Информатикадан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырғанда оқушылардың жас ерекшеліктеріне орай дүниетанымын кеңейтумен өмірмен байланыстылығын ұғындыруды мақсат етіп алған жөн.

Бастауыш сынып информатикасынан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда бұл жастағы балалар назарының тұрақсыз болып келуі олармен өткізілетін жұмыстың эмоциональді және жарқын болуын ескеруді талап етеді. Сондықтан ойын түрінде өткені тиімдірек. Бастауыш сыныптардың қызығушылықтары айқындалмағандықтан сыныптан тыс жұмыстарға біразы ғана қатысады. Және бұл оқушылар ұжымдасып жұмыс істеуге дағдыланбаған болып келеді, сонымен қатар өз күштеріне деген сенімсіздіктері басым, әр өз бетімен жұмысқа да үйренбеген. Сондықтан информатикадан ұйымдастырылатын сыныптан тыс жұмыс бастан аяғына дейін мұғалімнің басшылығымен өткізілуі тиіс [4, 5].

Орта буындағы сыныптардағы информатикадан сыныптан тыс жұмыстарды олардың осы уақыт ішінде алған білімдері мен өмірлік тәжірибелеріне ескере отырып ұйымдастыру қажет. Бұл жастағы оқушылар әр нәрсеге құмар болып келеді, өздерінің күші мен білімін көрсеткілері келіп тұрады. Қиын жағдайларда өз ойлары мен идеяларын батыл айта алады. Орта буында оқушылар өз еріктерімен қалаған үйірме, қосымша сабақтарға қатысып жүреді. Информатика мұғалімнің міндеті – әрбір жасөспірімнің информатикаға деген қызығушылығын қанағаттандыра отырып, ары қарай өз қабілетінің дамуына үлес қосатын сыныптан тыс жұмысты ұйымдастыру.

Жоғары сыныптағы информатикадан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыруда, жоғарғы сынып оқушылары – бұлар болашақ жоғары және арнайы оқу орындарының студенттері, сонымен қатар өнеркәсіппен қызмет саладағы жұмысшылары болғандықтан кәсіби бағытта өткізілуі керек. Олар физикалық және моральдық тұрғыдан жетілген және ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен жұмыс істеуге жоғары талап қоя алатындай физикалық жағынан да, ақыл және ойы жағынан да жұмыс істеуге дайын болады.

Информатикадан сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру әдістемесіне жүргізілген талдаулар

факультативтік сабақтар мен олимпиадалар өткізу мәселесімен ғана шектеледі. Бүгінгі ақпараттық қоғамда өмір сүруге лайық жан - жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру үшін мектепте оқытылатын информатика пәні бойынша оқушының шығармашылық қабілетін дамытатын әртүрлі сыныптан тыс жұмыстар ұйымдастыру қажет екені белгілі. Осындай жұмыс түрі информатика курсы бойынша жүргізілетін сыныптан тыс жұмыстардың бірі - оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмысын ұйымдастыру болып табылады. Информатика пәні бойынша сыныптан тыс жұмыстарды зерттеуге арналған еңбектер өте аз, тіпті жоқтың қасы деуге болады. Бұл мәселе оқушылардың түрліше ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытатын информатика пәнінен ғылыми - зерттеу жұмысын ұйымдастыру әдістемесін жасау информатиканы оқыту әдістемесі теориясындағы негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін информатиканы оқыту процесінен тыс оқу жұмыстары ұйымдастырылуы тиіс. Информатика пәнінен өткізілетін оқушылардың ғылыми - зерттеу жұмысының мазмұны мен өткізілу формасын мұғалімдер қадағалауы тиіс.

Егер информатикадан ұйымдастырылған ғылыми – зерттеу жұмыстарын өткізу әдістемесі оқу процесіне енгізілсе, қоғамдағы және табиғаттағы процестерді зерттеу элементтері мен ғылыми көзқарасы қалыптасып, информатика пәніне деген қызығушылығы артады, оқушының оқу мүмкіндігі мен қажеттілігі, оқуға мүдделілігі толық іске асырылуы негізінде тұлғалық даму мүмкіндігі пайда болады; өзіндік шығармашылық ойлау жүйесі қалыптасып, білім деңгейі жоғарылайды. Өзіндік шығармашылықты жүзеге асыру төмендегідей міндеттердің шешілуін талап етеді. Біріншіден, информатика пәнінен өткізілетін ғылыми - зерттеу жұмысының мазмұны мен құрылымын анықтау алдыңғы кезекте қарастырылатын негізгі мәселе болып табылады. Екіншіден, информатика пәні бойынша өткізілетін сыныптан тыс жұмыстардың құрылымына дамытушы компоненттерді енгізу тәсілін анықтау қажет екені көрінеді. Сыныптан тыс кездегі информатикадан шығармашылық қабілеттіліктің даму тәсілдері осы салада жинақталған педагогикалық тәжірибеге, нақты педагогикалық материалдарды ұйымдастыруға, оқыту тұжырымдамасына, дидактикалық принципке байланысты екені белгілі. Осы саладағы жүргізілген зерттеулерді тұжырымдай келе, информатика пәнінен оқушыларды ғылыми – зерттеу жұмыстарына бейімдеу ақыл-ойды сатылап қалыптастыру теориясына сай жүргізілген жағдайда оқушылардың стандарт талаптарына қанағаттандыратын оқу жұмысына қол жеткізуге болады.

Қорыта келе, информатикадан сыныптан тыс жұмыстарды жиі ғылыми-зерттеу жұмыстар негізінде ұйымдастыру қажет. Сонда оқушылардың информатика пәніне деген қызығушылығы артады, өзіндік шығармашылық ойлау жүйесі қалыптасып, білім деңгейі жоғарылайды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Әбиев Ж.Ә., Бабаев С.Б., Құдиярова А.М. Педагогика. Оқу құралы. 2004, Алматы.-448. и образование. 2001.№ 1.
3. Л.С.Выготский. Педагогическая психология. Избранные труды. М.: «Высшая школа», 1982
4. Даулеткулов А.Б. Олимпиады по информатике. Алматы, 1999.
5. Салғожа И.Т. Информатика курсында сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастырудағы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту әдістері. «Хабаршы», Абай атындағы ҚазҰПУ, 2002 жыл. №2(6)

УДК 372.881.161.1

ОНЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ИЗУЧЕНИЯ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ СЛОЖНОСОЧИНЕННЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ РУССКОГО ЯЗЫКА В ИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

(на примере азербайджанских школ и вузов)

Амирова Айгюнь Мустафа кызы Кандидат педагогических наук
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

Резюме

В представленной статье анализу подвергнуты некоторые наиболее актуальные вопросы методики изучения и преподавания сложносочинённых предложений русского языка среди школьников и студентов-иностранцев (с упором на азербайджаноязычную аудиторию). В работе нашли отражение некоторые методические приёмы и виды упражнений (аналитические, переходные и конструктивные). Изучение русского языка в иноязычной аудитории носит теоретическую и практическую направленность. С теоретической точки зрения методика изучения и преподавания сложносочинённых предложений нынешнему поколению азербайджанских школьников и студентов призвана наглядно продемонстрировать богатство средств языка. Это есть также иллюстрация выражения тончайших оттенков и нюансов мыслей, идей, причём, не только с помощью лексико-фразеологического состава, но и арсенала синтаксических конструкций русского языка.

Summary

In presented article some most topical issues of a technique studying and teaching of compound sentences of Russian among school students and students foreigners (with the emphasis on Azerbaijani audience) are subjected to the analysis. Some methodical receptions and types of exercises found reflection in work (analytical, transitional and constructive). Russian studying in foreign-language audience carries a theoretical and practical orientation. From the theoretical point of view the technique of studying and teaching of compound sentences is urged to show to present generation of the Azerbaijani school students and students richness of means of language visually. It is also an illustration of expression of the thinnest shades and nuances of thoughts, ideas, and, not only by means of lexicological and phraseological structure, but also an arsenal of syntactic designs of Russian.

Изучение русского языка в иноязычной аудитории носит теоретическую и практическую направленность. С теоретической точки зрения методика изучения и преподавания сложносочинённых предложений нынешнему поколению азербайджанских школьников и студентов призвана наглядно продемонстрировать богатство средств языка. Это есть также иллюстрация выражения тончайших оттенков и нюансов мыслей, идей, причём, не только с помощью лексико-фразеологического состава, но и арсенала синтаксических конструкций русского языка. С практических позиций необходима выработка комплекса соответствующих упражнений с учётом возрастных особенностей иноязычной аудитории, навыков усвоения предыдущего материала о простых предложениях русского языка и общей степени подготовленности школьного класса или студенческой группы. В свете такой двоякой постановки настоящего вопроса мы имеем основание говорить о важности и актуальности статьи.

Прежде чем перейти к вопросам изучения и методики преподавания сложносочинённых предложений русского языка, следует определиться с функциональными особенностями данных языковых единиц. Многолетние исследования лингвистов показывают, насколько сложна и неоднозначна сама терминология сложносочинённых предложений, что, конечно, является отрицательным свойством языкового знака. Так, традиционная грамматика трактует компоненты сложносочинённых предложений русского языка как вполне независимые, самостоятельные. Но ещё А.Г.Руднев почти столетия тому назад решительно возражал против такого определения. Он писал: «В действительности по поводу самостоятельности простых предложений возможно говорить лишь тогда, когда они не входят в состав сложного предложения. В сложном же предложении, - продолжает А. Руднев, - каждое из простых предложений находится в тесной смысловой и грамматической связи с другими предложениями» [3,231].

Общеизвестно, что компонентами сложносочинённых предложений являются предложения различных типов: односоставные и двусоставные, распространённые и нераспространённые, полные и неполные. В составе сложносочинённых предложений они хоть и сохраняют относительно большую самостоятельность, чем в предложении сложноподчинённом, тем не менее, как предполагал авторитетный академик В.В. Виноградов, представляют собой «сложное синтаксическое целое».

Дальнейшие исследования доказали правоту выдающегося русского учёного, потому что основным носителем содержания в сложносочинённых предложениях становится не отдельное предложение, но именно сложное целое. Потому и такие функциональные параметры, как независимость, автономность, самостоятельность и, следовательно, целостность отдельных компонентов приобретают относительный, а не константный и абсолютный характер.

Установлено, что предложения, входящие в состав сложносочинённых, могут выражать разные лексико-семантические значения. Среди самых главных выделим одновременность совершения действий (Сверкает молния, и дождь потоками обрушивается на землю); последовательность в изложении событий

(Прозвенел звонок, и школьники расселись по партам); противительные отношения (Думал было заняться постройкой дома, да отец не разрешил); разделительные (То солнце светит, то дождь идёт).

Об этих отношениях, отражающих различные смысловые функции, накоплена немалая специальная литература. Это объёмные научные труды или статьи Н.С. Березовского, В.Т. Бондаренко, Е.Ф. Глебова, Б.А. Дмитриева, Ю.Т. Долина, Н.А. Ивановой, Г.С. Кириченко и некоторых других. На материале азербайджанских и иных национальных школ в свою очередь есть работы Л.Г. Курбатовой, Г.М. Мухтарова, Г.Ф. Низяевой, Р.Р. Нурбахтиной и т.д. Но анализ этих работ не входит в цель настоящей статьи; наша задача состоит в обзоре некоторых методических приёмов, облегчающих иноязычным школьникам или студентам усвоение норм и правил сложносочинённых предложений русского языка.

Прежде всего укажем на те формальные сходства, которые на внешнем уровне способствуют лучшему восприятию русского текста. Это совпадения в структуре сложносочинённых предложений в русском и азербайджанском языках. Более того, есть частичное сходство в средствах связи и в выражении смысловых отношений компонентов.

В то же время есть и существенные различия. Так, в русском языке компоненты сложносочинённых предложений связаны при помощи союзов, и это распространено в устной и письменной речи. Но в азербайджанском языке больше развито бессоюзное сочинение. Более того, в русском языке роль союза **и** значительно шире, чем его аналога в азербайджанском (**və**). **И** в некоторых других языках тюркской группы (к примеру, в турецком) этот союз не может быть повторяющимся. Он служит только для соединения однотипных личных предложений. В азербайджанских сложносочинённых предложениях, в отличие от русского, крайне редко встречаются безличные предложения, а перед союзом **и** запятая не ставится.

Чтобы снизить процент погрешности в процессе овладения письменной речью с указанными правилами в сложносочинённых предложениях русского языка, следует в первую очередь применить объяснительно-информационный метод. Суть его заключается в том, что необходимо предварительно рассказать учащимся иноязычной аудитории о разнице в применении запятой. Данный метод необходимо подкреплять иллюстративным, в основе которого лежат характерные примеры. Причём, чем их больше, тем легче процесс усвоения норм и правил функционирования в письменной речи сложносочинённых предложений.

В дополнение к отмеченному надлежит также учитывать, что в русском языке, в отличие от азербайджанского, наблюдается более свободный порядок слов в компонентах сложносочинённых предложений. К тому же инверсия - весьма распространённое понятие. Но в азербайджанском языке сказуемое почти всегда стоит в конце предложения. Например, в сложносочинённом предложении *Туман рассеялся, и ярко засветило солнце* глагол сочинительного компонента (засветило/светило/светает и т.п., так как родов в азербайджанском языке не существует) стоит в конце предложения.

Итак, несмотря на общность в структуре сложносочинённых предложений в русском и азербайджанском языках, отмеченные нами различия заметно затрудняют их усвоение. Типичные ошибки объясняются, по нашему мнению, нижеследующими факторами:

А). Специфическая особенность конструкции сложносочинённых предложений русского языка для учащихся иноязычной аудитории вызывает ложные аналогии с простым предложением, осложнённым однородными членами. Причём, чем больше однородных членов, следующих один за другим в порядке перечисления, тем труднее носителю другого языка определить главные члены компонентов сложносочинённых предложений;

Б). Отсутствие запятой в азербайджанском языке перед союзом **и** в сложносочинённых предложениях;

С). Путаница в процессе распознавания личного и безличного предложений. В силу того, что в азербайджанском языке, как было отмечено, безличные предложения в письменной речи встречаются крайне редко, учащиеся ошибочно относят сложносочинённые предложения к простым. Например: *Месяц ярко светил, и было тихо*. Такая конструкция не характерна для языков тюркской группы, азербайджанского в том числе, а предикативный центр сочинительной части тем более рассматривается как инверсия, что требует дополнительных разъяснений не только в старших классах школ, но и в вузах.

С целью ликвидации такого рода ошибок следует обращать особое внимание на привитие прочных навыков в пунктуации. Но в центре внимания должен находиться не разбор отдельных частей сложносочинённого предложения, а в первую очередь - работа над связным текстом. Ряд следующих друг за другом сложносочинённых предложений в составе определённого синтаксического отрезка речи помогает при анализе также отдельных предложений.

На начальном этапе обучения целесообразно, на наш взгляд, предлагать учащимся законченные

сообщения. Продуктивно обратиться к паремическому фонду русского языка (поговорки, пословицы, афоризмы). Затем плавно перейти к двум частям сложносочинённых предложений, анализируя каждую часть как нераспространённую. От нераспространённых предложений постепенно осуществить переход к распространённым. Формальный признак - длина текстового отрезка, таким образом, не станет реальным препятствием для отделения каждой части сложносочинённого предложения запятой, что не является нормой пунктуации для азербайджанского языка. Наконец, после указанных этапов преподавателям школ и вузов следует разработать систему упражнений по мере нарастания творческой активности и самостоятельности учащихся в процессе их выполнения.

Последнее обстоятельство крайне важно, так как непосредственно связано с критичностью мышления и уровнем самостоятельности обучающихся. Видный русский педагог-методист и психолог С.Д. Кацнельсон в работе «Типология языка и речевое мышление» в своё время писал, что «необходимой предпосылкой процессов речевой деятельности является мышление, разносторонняя деятельность сознания, осуществляемая при посредстве изучения лексики, орфографии и синтаксиса языка, а также общих механизмов речи» [2,115]. Причём, процесс речепорождения, по Кацнельсону, движется от основных элементов осознания орфографии и пунктуации, а завершается процессом развертывания специальных латентных познаний в области речевых форм. В то же время, как доказывает учёный, «процесс восприятия неродной речи, напротив, движется от стандарта готового текста к элементу сознания и потому являет собой процесс т.н. «свертывания» текста в специфические формы познания» [2,116-117].

Определимся в отношении наиболее продуктивных упражнений при изучении сложносочинённых предложений русского языка в инонациональной аудитории.

Аналитические упражнения.

Одной из первых в Азербайджане к ним обратилась педагог, теоретик методической мысли З.Б. Бунятова. Она считала, что на начальном этапе обучения в текстах следует прежде всего «выделить сложносочинённые предложения, определить союзы и установить отношения между частями (соединительные, противительные, разделительные) сложных предложений. В результате этого, - считает методист, - учащиеся индуктивным путём приходят к выводу о том, что в¹ сложносочинённом предложении русского языка компоненты, составляющие его, равнозначны, но смысловые взаимоотношения их различны, действие в них может происходить одновременно, последовательно и т.д. Затем предлагается пересказать прочитанное, органично употребив в пересказе сложносочинённые предложения» [1, 71].

Суть аналитических упражнений в иноязычной аудитории рассчитана на «подключение» творческого воображения учащихся. Говоря образным языком, - на их смекалку. На первоначальном этапе обучения избранному аспекту речь не идёт не столько о мыслительных операциях, сколько о симптоматичном внедрении в учебный процесс элемента занимательности, немаловажного в методике преподавания русского языка для учащихся-иностранцев. Рамки статьи не позволяют приводить большие выдержки из текстов, так как печатные знаки нескольких абзацев займут много печатного места. Главное подчеркнуть: специально составленные тексты, состоящие из большинства сложносочинённых предложений, должны быть заблаговременно заготовлены таким образом, чтобы не ощущалось однообразия. Тогда, с одной стороны, обучающиеся будут работать с интересом; во-вторых, они получат ценную информацию, так как данные предложения выражают различные смысловые отношения.

Упражнения переходного характера.

Эти упражнения рекомендуем на следующем этапе обучения. Они уже предполагают некоторое знание иноязычными школьниками и студентами по разграничению сложносочинённых предложений и простых предложений с однородными членами. Теперь предлагаются следующие задания: вставить пропущенные союзы и расставить знаки препинания. Причём, письменному выполнению текста должно, по нашему убеждению, предшествовать чтение текста с его кратким структурным анализом. Далее, можно составить такие задания: вставить подходящие по смыслу союзы и подчеркнуть главные члены предложения; объединить простые предложения в сложносочинённые. Подчеркивая союзы, расставить знаки препинания; дописать предложения таким образом, чтобы простые превратились в сложносочинённые. Важно помнить об уровне подготовки класса или группы к подобного рода заданиям, постепенно усложняя упражнения.

После того как учащиеся усвоят указанные виды упражнений, возникает необходимость разбивки сложносочинённого предложения на две части. Главную и сочинительную части предложений следует распределить по колонкам вразброску. Задание последнего этапа упражнения переходного (среднего)

характера будет таким: «Подобрать из правого (левого) столбика подходящую по смыслу вторую часть сложносочинённого предложения и записать его целиком». Например:

Брат пойдёт в школу, а... Пробки были ещё большими.

Было уже поздно, но... Студент всё же её решил.

Задача оказалась сложной, но... Сестра готовится в институт.

Конструктивные упражнения.

Наконец, на заключительном этапе появляется возможность обратиться к конструктивным упражнениям, которые предполагают наличие уже достаточно прочных навыков усвоения сложносочинённых предложений русского языка в иноязычной аудитории. Вопросы преподавателей должны быть связаны не только с усложнёнными текстами, но также с содержанием картины и определёнными темами. Вместо двух частей предложения, которые были указаны в качестве упражнений переходного характера, в конструктивных следует делать упор на составлении сложносочинённых предложений по опорному слову (подлежащему или сказуемому).

Далее, составляются сложносочинённые предложения по определённым образцам; из смешанного контекста предлагается составить сочинение-миниатюру с использованием отдельных сложносочинённых предложений, подходящих по смыслу; описать картину с использованием интересующей нас лексики; написать изложение, применяя сложносочинённые предложения; собственными словами пересказать содержание текста и т.п.

В итоге конструктивные упражнения рассчитаны на верный и точный пересказ по-русски, что для учащихся-иностранцев представляет наивысшую сложность, так как, с одной стороны, означает почти свободное владение неродным языком, с другой - знание орфографии, орфоэпии, грамматики, основных законов пунктуации применительно к сложносочинённым предложениям.

В заключение статьи не можем не отметить, что в работе учителей-методистов над изучением сложносочинённых предложений русского языка в иноязычной аудитории немаловажное значение играет интонация. Лучше всего такую работу проводить параллельно со всеми вышеперечисленными видами упражнений и иного рода методических приёмов. Правильно поставленная интонация, соблюдение норм произношения, пауз, важны в деле отграничения сложносочинённых предложений от простых.

В результате всего изложенного можно прийти к выводу, что для полного овладения русским литературным языком в коммуникативных целях школьникам и студентам-иностранцам необходимо овладеть всем строем простого и сложного предложений, объединённых в связном тексте. Отсюда следует, что изучение сложносочинённых предложений с умением отграничить их от других типов предложений играет очень важную роль.

ЛИТЕРАТУРА :

1. Бунятова З.Б. Методика изучения сложносочинённых предложений в восьмом классе азербайджанской школы // Русский язык и литература в азербайджанской школе (РЯЛНШ), 1972, № 1, с. 65-76.
2. Кацнельсон С.Д. Типология языка и речевое мышление.- Л.: Наука, 1972, 211 с.
3. Руднев А.Г. Синтаксис современного русского языка. М.: Наука, 1988, издание второе, дополненное и переработанное, 401 с.
4. Literatura
5. Bunyatova Z.B. Metodika izucheniya slojnosochinennih predlojeniy v vosmom klasse azerbaydjanskoj shkoly // Russkiy yazık i literatura v azerbaydjanskoj shkole (RYLNSh), 1972, № 1, s. 65-76.
6. Kasnelson S.D. Tipoloqiya yazıka i rechevoe mışhlenie.- L.: Nauka, 1972, 211 s.
7. Rudnev A.Q. Sintaksis sovremennoqo russkoqo yazıka. M.: Nauka, 1988, izdanie vtoroje, dopolnennoe i pererabotannoje, 401 s.

МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ПАРАЛЛЕЛЬНО-РАЗДЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Волошина Н. К.

Резюме

В статье представлена модель гендерной социализации младших школьников, уточняются ее компоненты, определяются критерии эффективности. Модель содержит комплекс организационно-педагогических условий, способствующих процессу формирования гендерных ролей и эгалитарных установок в поведении мальчиков и девочек в условиях параллельно-раздельного обучения и воспитания в начальной школе.

Voloshina N. K.

Model gender socialization of of younger schoolboys in terms of parallel-separate education and upbringing

In clause the model of gender socialization of younger schoolboys is presented, its components are specified, criteria of efficiency are defined. The model contains a complex of the organizational-pedagogical conditions promoting process of formation of gender roles and эгалитарных of installations in behaviour of boys and girls in conditions of in parallel-separate training and education in an elementary school.

Современные педагогические исследования направлены на поиск теоретико-методологических основ гендерной социализации мальчиков и девочек, юношей и девушек в системе дошкольного, школьного и высшего профессионального образования. Это обусловлено кардинальными изменениями в различных сферах жизнедеятельности современного общества, утратой ценностного отношения к мужчине и женщине, разбалансированностью полоролевых стереотипов, изменением самоидентификации, что повлияло на современные отношения между полами, на уменьшение роли и ценности семьи, нестабильности семейно-брачных отношений.

По данным ЕМИСС Россия занимает первое место в мире по числу разводов на 1000 человек, причинами которых выступает алкоголизм и наркомания, материальное неблагополучие, измена, неуважение ценности индивидуальности как женщины, так и мужчины, несформированная культура взаимоотношений полов [1]. Данные тенденции приводят к необходимости изучения проблем, связанных с формированием личности мужчины и женщины, особенностей их взаимоотношений с целью ослабления конфликтности между полами и придания отношениям нравственно-культурной доминанты.

Важнейшим социальным институтом, осуществляющим подготовку подрастающего поколения к жизни в обществе, обеспечивающим ценностно-смысловую ориентацию учащихся, ориентацию в социальных ролях и межличностных отношениях, является школа. Уже в начальной школе в сознании ребенка закрепляется практическое значение полоролевых, стереотипов, отрабатываются модели взаимоотношений с противоположным полом, что во взрослой жизни определяет удачу или неудачу в общении между полами и влияет на отношения в собственной семье.

По мнению Столярчук Л. И., основная задача системы образования – привить молодому поколению базовые гендерные ценности (жизнь, здоровье, образование женщины и мужчины, социокультурная, профессиональная, семейная компетентность) как главные человеческие ценности, которыми они будут руководствоваться в последующей жизнедеятельности [2]. На решение задач формирования социальной и семейной культуры нацелена концепция духовно-нравственного развития и воспитания детей, что отражено в современных стандартах для начального школьного образования.

Однако, в практике образовательных учреждений учет половозрастных закономерностей и гендерных особенностей учащихся, способствующих развитию и самореализации женской/мужской индивидуальности, не занимает должного места. Недооценка, игнорирование фактора пола в воспитании происходит в условиях, когда доказано наличие психических и психофизиологических половых особенностей детей, проявляющихся уже с первых лет жизни и влияющих на процесс гендерной социализации.

В отечественной психологии и педагогике гендерная социализация и гендерное воспитание школьников исследуются в работах Г.М. Коджаспировой, А.А. Чекалиной, И.С. Клёдиной, Т.В. Бендас, О.А. Ворониной, В.Е. Кагана, А.В. Мудрика и др.

Сущность гендерной социализации, согласно А.В. Мудрику, заключается в том, что мальчики и девочки, развиваясь и самоизменяясь в условиях жизни конкретного общества, усваивают и воспроизводят принятые в нем гендерные роли и культуру взаимоотношения полов [3]. И.С. Клещина

определяет гендерную социализацию как процесс усвоения и демонстрации в поведении норм, правил и установок в соответствии с культурными представлениями о роли, положении и предназначении мужчины и женщины в обществе [4]. Ученые подчеркивают, что процесс гендерной социализации начинается с момента рождения, когда ребенок усваивает, что значит быть мальчиком или девочкой, мужчиной или женщиной, а также социально принятые модели поведения, которые в данном обществе рассматриваются как мужские и женские, и продолжается в течение всей жизни человека.

Рядом авторов (И. С. Клецина, Л. И. Столярчук, Е. Н. Каменская, Л. И. Столярчук, Е. В. Лабутина, А. В. Дресвянина, А. Э. Семенова) выявлены особенности гендерной социализации детей в младшем школьном возрасте. У детей продолжает углубляться половая сегрегация, начинается формирование гендерных ролей, образов мужественности и женственности, приобщение к миру правил и норм, регулирующих гендерное поведение. Игры и кружки мальчиков подчеркнута маскулинны: (война, спорт, борьба, футбол, интерес к приключенческой и военной тематике) У девочек – игры и увлечения соответствуют фемининным интересам (эмоциональное отношение к нравственным нормам, альтруистические установки). В результате типичное для данного пола поведение вызывает у них положительные переживания, что приводит к самоутверждению в этой роли.

Изучив и проанализировав различные подходы к процессу гендерной социализации детей младшего школьного возраста, мы определили его как создание условий в повседневной деятельности для исполнения и подтверждения детьми гендерных социальных ролей; присвоения ими норм и ценностей, соответствующих понятиям мужского и женского в данной культуре; повседневных взаимодействий девочек и мальчиков в специально организованной педагогами учебной, внеурочной и воспитательной деятельности, способствующей формированию эгалитарных отношений между полами.

Указанное определение позволило спроектировать дидактическую модель гендерной социализации детей младшего школьного возраста, основанием для которой послужили понятие и компоненты социализации данные Л.В. Мардахаевым и интерпретированные в контексте нашего исследования [5]. Экспериментальная работа проводилась на базе лицея «Эврика» (г. Саяногорск, респ. Хакасия) с участием мальчиков и девочек из параллельно-раздельных и смешанных классов начальной школы.

Таким образом, гендерная социализация детей младшего школьного возраста – это неотъемлемый элемент общего процесса социализации, являющийся этапом для дальнейшего становления гендерных характеристик личности и представляющий собой комплекс взаимосвязанных компонентов:

мировоззренческий – становление основ гендерной идентичности, поведенческой автономии по отношению к стандартам маскулинности/фемининности, формирование и развитие интересов и потребностей в соответствии с индивидуальными половозрастными характеристиками мальчиков и девочек;

социоличностный – овладение детьми гендерными ролями, социальным опытом поведения в соответствии с половой принадлежностью, что находит отражение в их социальном статусе, в той роли, которую они выполняют в той или иной социальной среде, в обществе;

культурологический – овладение культурой среды, нормами и правилами, образцами поведения и деятельности представителей мужского и женского пола, что влияет на формирование гендерных эгалитарных установок, обуславливающих взаимодействие полов как равноправных субъектов, обладающих одинаковой ценностью и значимостью друг для друга.

В процессе создания дидактической модели нами выявлены организационно-педагогические условия, способствующие эффективности процесса гендерной социализации при параллельно-раздельном обучении и воспитании мальчиков и девочек в начальной школе. Эти условия направлены на расширение и содержательное обогащение знаний детей о многообразии гендерных ролей в обществе, формирование у мальчиков и у девочек адекватных современным условиям жизни идеалов мужественности и женственности, усвоение детьми определенного набора гендерных ценностей и социальных ролей, развитие партнерских отношений между полами. Для этого необходимы гендерная компетентность педагогов; организация учебной деятельности в классах мальчиков и девочек на соответствующих принципах и методах; внеурочная деятельность, направленная на организацию разнообразных форм совместной деятельности мальчиков и девочек; разработка и реализация специальных программ воспитательной деятельности для мальчиков с кадетским компонентом и гимназическим – для девочек.

Гендерная компетентность педагогов достигается путем проведения цикла лекций внутри образовательного учреждения, повышения квалификации в форме стажировки на базе образовательных учреждений, практикующих параллельно-раздельное обучение школьников, способствующих принятию педагогами идей гендерного подхода и внедрению их в учебно-воспитательный процесс. Педагоги,

работающие в параллельно-раздельных классах, имеют полное представление о возможностях социализирующего влияния на мальчиков и девочек специально организованной учебной и внеурочной деятельности для того, чтобы обогатить и систематизировать знания детей о представителях своего и противоположного пола.

Организация учебной деятельности в классах мальчиков и девочек предполагает учет педагогами гендерных и индивидуальных психофизиологических особенностей мальчиков и девочек и использование специфических принципов работы с ними (В.Д. Еремеева, Т.П. Хризман). Учебные задания подбираются с использованием мужских или женских образов, для ознакомления детей с качествами характеров, чувствами, правилами, нормами ценностными установками в поведении, характерными для мужчин и женщин в современном обществе. Обращается внимание на исполнение представителями разных полов различных ролей в игровой, спортивной, учебной или профессиональной деятельности. Обращение к детям во время уроков «мальчики» или «девочки», а не «ребята» содействует ощущению их представителями мужского или женского пола. Одинаковые требования на уроках математики и русского языка в классах девочек и мальчиков, без подчеркивания способностей одного из полов к чистописанию, а другого к умению решать трудные задачи, создает благоприятную атмосферу на уроках. Организация групповой работы в классах мальчиков с элементами соревновательности и обязательной сменой лидера, в классах девочек – с опорой на взаимопомощь, способствует формированию эмоционально-ценностного отношения к представителям своего пола.

Внеурочная деятельность направлена на организацию разнообразных форм совместной деятельности мальчиков и девочек (экскурсии, конкурсы, кружки, игровая и досугово-воспитательная деятельности, спортивно-оздоровительные мероприятия, совместные занятия шахматами, хореографией, музыкой, хоровым пением, театральным искусством). Мальчики и девочки конструируют (выстраивают) отношения со сверстниками своего и противоположного пола, так, как этого требует ситуация взаимодействия. Класс девочек может оказаться в ситуации соревнования с классом мальчиков для решения математических задач или конкурса чтецов, где они будут восприниматься как равноправные партнеры. При проведении совместного урока хореографии или театральной деятельности у мальчиков и девочек есть возможность продемонстрировать свои мужские или женские качества в непосредственном взаимодействии. Проигрывание мужских или женских образов в инсценировках формирует нравственные представления о качествах мужественности/женственности. Таким образом, в совместной деятельности определяются и закрепляются ценности, нравственные нормы, модели мужского или женского поведения характеризующие представления мальчика или девочки о себе как представителе определенного пола. Дети выбирают и усваивают среди многообразия проявлений гендерных ролей наиболее приемлемые для их возраста, попробуют себя в данных ролях, овладевают опытом мужского/женского поведения в разных видах деятельности, строят доброжелательные, партнерские отношения с представителями своего и противоположного пола.

Следующим условием является специально организованная для учащихся из параллельно-раздельных классов воспитательная деятельность, целью которой является разработка и реализация воспитательных программ для мальчиков с кадетским компонентом и гимназическим – для девочек. Воспитательный процесс в кадетских классах лицея осуществляется в соответствии с разработанной программой «Юный спасатель МЧС». Обучение действиям в чрезвычайных ситуациях, умениям противостоять природным и техногенным катастрофам, испытание на преодоление в себе страха, на развитие силы, ловкости, смелости, выносливости раскрепощает в детях мужское начало. Здоровый нравственный климат побуждает их к доверию, состраданию, доброте. Кадетская форма и атрибуты создают привлекательность визуального мужского образа, являются средством самовыражения для мальчиков.

В классах для девочек разработана воспитательная программа «Дочери России», реализация которой способствует эстетическому воспитанию, привитию моральных норм в поведении, формированию у девочек разносторонних практических умений и навыков, развитию доброжелательности и эмоциональной отзывчивости, понимания и сопереживания другим людям; сохранению этнических, культурных и семейных традиций нашего общества.

Для выявления эффективности организационно педагогических условий реализации модели гендерной социализации выделены следующие критерии и показатели сформированности её компонентов:

мировоззренческого компонента – сформированная гендерная идентичность (проявление у детей маскулинных или фемининных черт личности во взаимодействии с другими людьми; владение более развитой рефлексией и дающих себе большее количество эгалитарных индивидуальных характеристик);

социологического компонента – усвоенные детьми гендерные роли (усвоение социальных ролей, соответствующих возрасту, с набором требований и ожиданий, обусловленных нормами поведения в данной культуре и предъявляемых обществом к лицам мужского или женского пола);

культурологического компонента – наличие гендерных эгалитарных установок в поведении (ориентация на партнерские отношения, обуславливающие взаимодействие полов как равноправных субъектов, обладающих одинаковой ценностью и значимостью друг для друга).

Эффективность процесса гендерной социализации мальчиков и девочек в параллельно-раздельных классах исследовалась в течение 4 лет обучения детей в начальной школе и сравнивалась с гендерной социализацией детей из смешанных классов, где мальчики и девочки обучаются вместе. В соответствии с критериями и показателями для проведения исследования были подобраны и адаптированы к целям и специфике нашего исследования следующие методики: опросник «Кто Я?», разработанный М. Куном и Т. Макпартлендом; «Рисунок мужчины и женщины» Н. М. Романовой; методика И.А. Кулагиной, В.Н. Колыцко «Доминирующая мотивация» (вариант для младших школьников).

Процесс гендерной социализации мальчиков и девочек из параллельно-раздельных классов, в сравнении со смешанным классом, мы считаем эффективным при увеличении количества детей, усвоивших различные социальные роли, соответствующие мужскому полу у мальчиков и женскому полу у девочек; увеличении количества детей имеющих более развитую рефлексивность и дающих себе большее количество эгалитарных индивидуальных характеристик; в увеличении количества детей с установками в системе взаимоотношений, направленных на сотрудничество и эмоциональное принятие противоположного пола.

Статистические данные исследования позволяют сделать следующие выводы. Во-первых, большее количество мальчиков и девочек из параллельно-раздельных классов способны лучше усваивать социальные роли, связанные с учебной и другими социальными ролями ($p \leq 0,01$). Обозначение этих ролей конкретными словами, указывающими окончанием слов на мужские и женские роли (ученик, кадет, футболист, ученица, спортсменка, гитаристка и т. д.), которые мальчики или девочки считают своими, говорит о гендерном характере усваиваемых ролей и о сформированной на данном этапе гендерной идентичности. Гендерная идентичность одна из составляющих социальной идентичности, являющейся одним из базовых образований личности. По мнению Н. Ф. Флотской, лишь это позитивное личностное образование обеспечивает человеку эмоциональное благополучие, высокий уровень самопринятия и оценки со стороны общества [6]. Идентификация служит важным механизмом межличностного общения, познания и взаимодействия людей, обеспечивая устойчивость поведения человека в социальных группах, играет решающую роль в формировании процесса гендерной социализации. Следует сказать, что в зону незначимости ($p \geq 0,05$) попало наличие индивидуальных фемининных и маскулинных характеристик и прямое указание на свой пол у детей из смешанных и параллельно-раздельных классов, что позволяет считать, что параллельно-раздельное обучение и воспитание не способствует формированию более жесткой гендерной идентичности, чем совместное обучение мальчиков и девочек.

Во-вторых, преобладание у мальчиков ($p \leq 0,01$) и девочек ($p \leq 0,01$) из параллельно-раздельных классов эгалитарных индивидуальных характеристик (добрые, умные, красивые), позволяет строить их взаимодействие на принципах равенства, но с отчетливым осознанием своей гендерной идентичности.

Наличие в параллельно-раздельных классах большего количества детей с эгалитарными установками в системе отношений к противоположному полу: у мальчиков – дружеских отношений, направленных на сотрудничество и позитивное эмоциональное принятие противоположного пола, как и у девочек, а также отсутствие агрессивных установок способствует установлению хороших, взаимодовверительных отношений между мальчиками и девочками.

Система взаимоотношений полов, которая приобщает школьников к выполнению различных гендерных ролей, утверждению себя как представителя определенного пола и соответствующему поведенческому поведению – это культура взаимоотношений полов, формирование которой является важнейшей педагогической задачей [7].

Таким образом, разработанная модель и реализация организационно-педагогических условий, как целенаправленной педагогической деятельности по развитию и воспитанию личности мальчика/девочки посредством специально организованной учебной и внеурочной деятельности, реализации полоориентированных воспитательных программ, при параллельно-раздельном воспитании и обучении содействуют эффективной гендерной социализации мальчиков и девочек в начальной школе.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК :

<http://www.fedstat.ru/indicator/data.do>

1. Столярчук Л. И., Столярчук И. А. Ценностные приоритеты гендерного образования // Европа и современная Россия. Интегративная функция педагогической науки в едином образовательном пространстве: Материалы IX Международной научной конференции, 18-19 августа 2012 г., Мадрид. – М: МАНПО. 2012. С. 172-176.
2. Мудрик А. В. Основы социальной педагогики: учебник для студ. сред. проф. учеб. заведений / А.В. Мудрик. – М.: Издат. центр «Академия». 2006. 208 с.
3. Клецина И.С. Достижения и проблемы развития гендерного направления в отечественной психологии // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Педагогика и психология. Научный журнал. № 4 (3), Киров, 2010. С. 120-125.
4. Мардахаев Л. В. Социализация человека как социально-педагогический процесс // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 4, с. 20–25.
5. Флотская Н. Ю. Онтогенез половой идентичности. Монография / Н. Ю. Флотская. Архангельск. Поморский университет. 2004. 463 с.
6. Столярчук Л. И. Полоролевая социализация школьников: теория и практика воспитания: Монография / Л. И. Столярчук. Волгоград: Перемена. 1999. 275 с.

Voloshina N. K.

Model gender socialization of of younger schoolboys in terms of parallel-separate education and upbringing

Supervisor: PhD, prof. N.P. Shishlyannikova

In clause the model of gender socialization of younger schoolboys is presented, its components are specified, criteria of efficiency are defined. The model contains a complex of the organizational-pedagogical conditions promoting process of formation of gender roles and эгалитарных of installations in behaviour of boys and girls in conditions of in parallel-separate training and education in an elementary school.

Keywords: gender socialization, gender roles, egalitarian setting, parallel separate education and teaching.

References :

1. <http://www.fedstat.ru/indicator/data.do>
2. Stolyarchuk L. I., Stolyarchuk I. A. *Value priorities of gender education*. Europe and modern Russia. Integrative function of pedagogical science in united educational space: Proceedings of the IX International Scientific Conference, 18-19 August 2012, Madrid. - Moscow: IASP. Publ., 2012. pp. 172-176 (in Russian).
3. . Mudryk A. V. *Foundations of social pedagogy: a textbook for students average professional educational institutions*. A. V. Mudryk. – Moscow: Publishing Center "Academiya". 2006. 208 p. (in Russian).
4. Kletsina I.S. *Achievements and problems of gender trends in the national psychology*. Bulletin of the Vyatka State Humanities University. Pedagogy and psychology. Scientific journal, Kirov, 2010. no. 4 (3),. Pp. 120-125. (in Russian).
5. Mardakhaev LV *Socialization of a person as a social-pedagogical process*. Pedagogical education and science. Scientific-methodical journal, issue., 2009. no 4, pp. 20-25. (in Russian).
6. Flotskaya N. Y. *Ontogeny of sexual identity*. Monograph, N. Y. Flotskaya. Arkhangelsk. Pomorsky University Publ., 2004. 463 p. (in Russian).
7. Stolyarchuk L. I. *Sex-role socialization students: the theory and practice of education*: Monograph. L. I. Stolyarchuk. Volgograd: Peremena Publ., 1999. 275 p. (in Russian).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЖҮЙЕСІ.

Абай атындғы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті Қапанова Б.

Резюме

Статья подчеркивает улучшение модели экологического образования и воспитания внедренных в школах Республики Казахстан. Научные исследования описывают сложность использованной модели образования и воспитания. В связи с этим рождается необходимость создания программы об экологическом образовании.

Summary

This article describes well improved ecological knowledge and upbringing forms applied by schools of Republic of Kazakhstan. The work paper mentioned that very complicated education and bringing up models which are based on scientific research were used. As the results of research article concludes the importance of improving ecological education by the issuing main program like syllabus.

Қазақстан Республикасының мектептерінде химия,биология,экология пәндерінен білім мен тәрбие беру жүйесі жоғары деңгейге жетті. Дегенмен күні бүгінге дейін нағыз ғылыми жүйеде жүргізіліп жатыр деп айта алмаймыз.

Дүниежүзі бойынша қолданылып келе жатқан экологиялық білім мен тәрбие беру моделі Алматы облысының мектептерінде экологиялық білім беру жүйесі төмен екені байқалады. Сондықтан да орта мектепті бітіріп шыққан жастардың айналаны қоршаған сыртқы табиғи ортаны қорғау түсінігі өте төмен.

Ал дүниежүзілік экологиялық білім мен тәрбие беру моделі өте күрделі. Ол модель бірнеше пункттерден тұрады.

Бір сабақты жүргізгенде экология пәнімен байланыстыра отырғызылып жүргізіледі;

Бір сабақты оқытқанда ,экология сабағында пайдаланылатын көрнекті модельдерді пайдалану;

Аралас сабақтарға да экологияның моделін пайдалану;

Қазақстан мектептерінде экология пәні сабақ ретінде жүргізілмей еле жатқаны жасырын емес. Сондықтан Қазақстан мектептерінде Ресейлік экологияны оқыту бағдарламаларын басшылыққа алады.

Дүниежүзілік тәжірибелерді саралай келіп, біздің тәуелсіз мемлекетіміздің оқу жүйесінде экологиялық білім берудің ғылыми бағдарламасын жасау қажеттілігі туындады. Ол бағдарлама (1999) жасалынды.

Бірақ Қазақстан Республикасы мектептерінде үздіксіз экологиялық білім берудің ғылыми-теориялық және әдістемелік педагогикалық негіздері іске асырылып экологиялық білім берудегі ғылыми-теориялық негізі ұлы ағартушылардың еңбектерінде көрсетілгені байқалады. Мысалы: Абай Құнанбаев, Ш. Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, М. Жұмабаев, І. Жансүгіров, Х. Досмұхамедов, С. Сейфуллиннің еңбектерінде үздіксіз экологиялық тәрбие және білім беру қағидалары айтылады.

Кейінгі жылдары экологиялық білім мен тәрбие беруде В.И.Вернадскийдің идеялары басқандай ғалым-педагогтардың И.Т.Суравегинаның [1,2,3]; Н.Д.Зверевтің [3,4]; А.Н.Захлебныйдың [3,4] ғылыми-педагогикалық еңбектерінде көп айтылды.

Экологиялық білім берудің қазіргі замандағы концепциясы- ғылыми-теориялық негіздері оларды жүзеге тасыру проблемалары мен бағдарламалары 1968 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының және ЮНЕСКО комитетінің үйлесімділік халықаралық симпозиумдары мен конференцияларда жан-жақты талқыланып белгілі түрде шешімдер қабылданды.

Қазақстан Республикасында көпшілікке және жас жеткіншектерге экологиялық білім мен тәрбие берудің құқықтық негіздері кейінгі кезде жедел түрде жасалынып, іс жүзінде асуда. Мысалы, Қазақстан Республикасы Президентінің жарлығымен қабылданған Қазақстан Республикасының «стратегиялық тұрақты даму проблемаларына арналған 2030 бағдарламасы» (1996), «Қазақстан Республикасының экологиялық қауіпсіздігін сақтау концепциясы» (1997), «Қазақстан Республикасында экологиялық білім мен тәрби берудің стратегиясы» (1998), «Экологиялық білім бағдарламасы» (1999), т.б. заңдар. Бұлардың ғылыми- теориялық ,практикалық – педагогикалық маңызы орасан зор. Көптеген мектептер ,әсіресе орыс балалары оқитын мектептер 1994-1995 оқу жылынан бастап,оқу жоспарларына экологиялық білім мен тәрбие беруді енгізіп,оны іске асырып келеді. Алматы облысының ауылындағы мектептерде де экология пәнінен білім мен тәрбие берілуде.Педагог –ғалымдар экологиялық білім мен тәрбие беру саласына арнап ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде.[1],[2],[3],[1],[3,5] т.б.

Жалпы және орта мектептер мен жоғарғы оқу орындарында экологиялық білім мен тәрбие беру бағытында Қазақстан Республикасы бойынша Алматы, Семей, Өскемен , Орал, Петропавл, Тараз, Шымкент

және т.б. қалаларында ғылыми-практикалық конференциялар жыл сайын ұйымдастырылып отырды.

Экологиялық білім мен тәрбие беруді ынталандырумақсатында Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің экология факультетінің оқытушылары – ғалымдары ауыл және қала мектептерінің мұғалімдерімен бірлесе отырып неше түрлі «экология» және «биосфераны қорғау» бағытында оқушылар олимпиадалар ұйымдастырды, неше түрлі экологиялық жорықтар жасап, экологиялық білім мен тәрбие берудің сыныптан және мектептен тыс формалары мен тәсілдерін, әдістемелік негіздерін қарауда біршама жұмыстар жасалынып жатыр.

Қазақстан Республикасы Конституциясы, оның 30-31 баптарына Қазақ мемлекеті адамзат баласының тіршілік өміріне және денсаулығына қолайлы жағдай жасап, адамзат баласының айналасын қоршаған табиғи сыртқы ортасы, олардың қорғау мақсатын көздейді деп көрсетілген. Қазақстан Республикасының 15.07.1997ж. "Қоршаған ортаны қорғау" туралы заңының 73-74 баптарында экологиялық білім мен тәрбие берудің жалпыға бірдейлігі және үздіксіз болуы қарастырылған. Сондай-ақ, басшыларды аттестациялау уақытында олардың кәсіби экологиялық әзірлігі есепке алу керек екендігі айтылған. Мұндай қағидалар мен ережелер Қазақстан Республикасының "Білім туралы" заңында жазылған. Мұның бәрі тек қағаз жүзінде қалып қойып жатыр.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Суравегина И.Т. Роль взаимосвязи естественнонаучных и этических знаний в формировании экологической культуры школьников –Таллин, 1980-250с
2. Суравегина И.Т. Четыре занятия об экологической опасности на планете «Биология в школе». 1991, №7, с78-82
3. Суравегина И.Т. Теория и практика формирования ответственного отношения к природе в процессе обучения биологии.
4. Зверев И.Д. Экология в школьном обучении.- М., Знание, 1980.-96с
5. Захлебный А.Н. Школа и охрана природы . М., Педагогика, 1981.-75С
6. Захлебный А.Н. На экологической тропе . Знание ,1986.-с.80.

УДК372.893

УЧЕБНИК ИСТОРИИ: ТРЕБОВАНИЯ К СОДЕРЖАНИЮ И СТРУКТУРЕ

Н.Ю.Кифик к.п.н., ст.преподаватель кафедры Всемирной истории и ОПЭ факультета истории и искусств, Костанайский государственный педагогический институт

Summary

In article there is a speech about requirements to modern the history textbook. Requirements to structure, the main functions of the modern textbook and to the contents are considered. In article the principles of creation of the modern textbook of history are allocated. Except the history textbook, demands are made to writing of an educational methodical complex on stories, to its structure and to the contents.

Түйін

Мақалада қазіргі заманғы тарих оқулығына қойылатын талаптар көрсетілген. Қазіргі заманғы оқулықтың құрылымына, негізгі қызметі мен мазмұнына қатысты талаптар қарастырылған. Мақалада қазіргі заманғы тарих оқулығының жасалу принциптері анықталған. Сонымен бірге, тарих пәні бойынша оқу-әдістемелік кешеннің құрылымы мен мазмұнына қойылатын талаптар айқындалған.

«При хорошем учебнике и благоразумном методе посредственный преподаватель может быть хорошим, а без того и другого лучший преподаватель... долго, а может быть, и никогда не выйдет на

настоящую дорогу»

Ушинский К.Д.[1]

Споры о том, каким должен быть современный учебник истории не прекращаются. У каждого автора своя позиция, свой взгляд на содержание и трактовку исторического материала. Есть даже мнения, что учебник истории вовсе не нужен, поскольку ученики становятся заложниками субъективного мнения автора учебника [2]. С этим суждением можно соглашаться или опровергать, но одно, безусловно, нужно пересмотреть подходы к написанию современных учебников по истории. Вспомним времена советской власти и отношение правительства к учебникам истории. Объявлялись конкурсы на лучший учебник. В 1973 г. учебник по истории древнего мира Ф.П.Коровкина (изданный в 1957 г) и учебник по истории средних веков Е.В. Агибаловой и Г.М. Донского были удостоены государственных премий [3]. Сколько поколений выучилось на этих учебниках!

На сегодняшний день в учебниках истории преобладает излишняя теоретическая усложненность в ущерб живому образному материалу. В отборе содержания учебного материала одни авторы больше внимания уделяют историческим личностям, другие – краеведческому материалу, третьи – социально-политической истории, четвертые – вопросам культуры. Такое положение говорит о том, что учебники влияют на формирование учеников с различными, достаточно ограниченными представлениями, разным уровнем осмысления исторического процесса, с различными мировоззренческими установками и социальными ориентациями.

В учебниках истории слабо представлена теоретико-методологическая база. Авторы рассказывают о том, как происходили события, но не говорят о том, почему они происходили. Авторы не могут отойти от схемы конструирования содержания школьных курсов истории преимущественно на фактах военного и политического характера. Такой подход не способствует формированию умений и навыков исторического мышления, не учит выявлять и анализировать глубинные связи между историческими фактами и явлениями. С одной стороны учебник – хранитель знаний, накопленных современной наукой, средство трансляции этих знаний, с другой – комплекс познавательных материалов, заданий, упражнений, стимулирующих учащихся к дальнейшему приобретению знаний, формированию учебно-познавательной компетентности.

В учебниках также не всегда присутствует ориентация на возрастные и психофизиологические особенности подростков, что находит отражение в стиле изложения современных учебников [4].

Анализ состояния содержания современных учебников нацеливает на поиск основополагающих принципов и подходов к составлению учебников нового поколения. В исследуемой нами литературе предлагаются следующие принципы построения современного учебника:

гуманитаризации – основой содержания образования является человек, ученик, развитие его способностей, умений, ценностных отношений гармонии и культуры мира;

научности - т.е. предлагаемое содержание должно иметь глубокую методологическую основу;

принцип целостности картины мира предполагает отбор такого содержания образования, которое поможет школьнику воссоздать целостность картины мира, обеспечит осознание учеником разнообразных связей между его объектами и явлениями [5];

культуросообразности – отбору содержания, соответствующего достижениям и требованиям научной и профессиональной, общечеловеческой культуры.

Принцип непрерывного общего развития каждого ребенка предполагает ориентацию содержания образования на эмоциональное, духовно-нравственное и интеллектуальное развитие и саморазвитие каждого ребенка.

Принцип наглядности определяет школьный учебник как учебник с обилием графического материала (диаграммы, рисунки, картинки, иллюстрации).

Кроме того, учебник истории должен обеспечить правильную организацию процесса познания учащимися исторического прошлого. Рассмотрение любых исторических проблем школьного учебника невозможно вне четкого представления о его педагогической целевой предназначенности. Его функциональная характеристика должна носить системный характер и с учетом возрастных и иных особенностей учащихся включать информационную, систематизирующую, обучающую, координирующую (для использования всех средств обучения), развивающе-воспитательную функции.

Решения по реализации этих функций и соблюдение ведущих требований к учебнику должны просматриваться в совокупности идей его содержания, в выводах автора; отражаться в группировке материала, в оформлении внетекстовых компонентов. В самой структуре книги. Очевидна взаимосвязь в

цепочке: социальные заказ государства – задачи школы – цели исторического образования – система параметров учебника истории.

На сегодняшний день мы говорим уже не только о написании качественного учебника, но и о создании учебно-методического комплекса по дисциплинам. Как правило, данная работа осуществляется самими преподавателями в рамках читаемых дисциплин, однако в современных условиях данная работа должна проводиться системно, целенаправленно, организованно. Создание учебно-методического комплекса нам видится как симбиоз следующих составляющих: *концептуальный каркас* (список понятий, категориальный аппарат, словарь терминов); *набор ключевых базовых текстов*, из которых и состоит концепт предмета; *описание технологий, методов, методик*, с помощью которых строится освоение материала; *зрительные и эмпирические опоры* (иллюстрации, таблицы, примеры, статистика, диаграммы, рисунки), без которых текст трудно называть собственно учебником; *учебная программа* - нормативный документ, определяющий цели обучения, содержание обучения и требования к подготовке учащихся; *программы элективных курсов* (разрабатываются, принимаются и реализуются образовательными учреждениями самостоятельно); *учебник* - книга, излагающая основы научных знаний по определенному учебному предмету в соответствии с учебной программой и предназначенная для целей обучения; *практикум* - учебное издание, содержащее практические задания и упражнения, соответствующие усвоению пройденного материала; *учебно-методические пособия* - учебное издание, содержащее материалы по методике преподавания, изучения учебной дисциплины, ее раздела, части или воспитания; *учебные пособия* - специально изготовленные и натуральные предметы и материалы, используемые в качестве источника знаний; *задачники - практикумы*, содержащие учебные задачи; *справочные издания* - издания, содержащее краткие сведения научного или прикладного характера, расположенные в порядке, удобном для их быстрого отыскания, не предназначенное для сплошного чтения; *хрестоматии* - учебные издания, содержащие литературно-художественные, исторические и иные произведения или отрывки из них, составляющие объект изучения учебной дисциплины.

Учебно-методический комплекс дисциплины должен исходить из следующих характеристик:

Комплектность- предусматривает прежде всего единство установки формирования таких общих учебных умений, как умение работать с учебником и с несколькими источниками информации (учебником, справочниками, простейшим оборудованием), умение делового общения (работа в парах, малым и большим коллективом). Выход за пределы учебника в зону словарей.

Инструментальность- предметно-методические механизмы, способствующие практическому применению получаемых знаний. Это не только включение словарей разного назначения во все учебники, но и создание условий необходимости их применения при решении конкретных учебных задач или в качестве дополнительного источника информации. Это постоянная организация специальной работы по поиску информации внутри учебника, комплекта в целом и за его пределами. Кроме того, инструментальность- это еще и требование применения в учебном процессе простейших инструментов для решения конкретных учебных задач. Инструментальность- это и максимальное размещение методического аппарата в корпусе учебника, рассчитанного как на индивидуальное выполнение заданий, так и на парную или групповую работу; дифференциация учебных заданий, сориентированных на разноуровневое развитие школьников. Это единая система специальных выделений учебного материала во всех учебниках.

Интерактивность- новое требование методической системы современного учебного комплекта. Интерактивность понимается как прямое диалоговое взаимодействие школьника и учебника за рамками урока посредством обращения к компьютеру или посредством переписки. Internet-адреса в учебниках комплекта рассчитаны на перспективное развитие условий использования компьютера во всех школах и возможностей школьников обращаться и к этим современным источникам информации [5].

Вопрос о повышении качества образования напрямую связан с подготовкой качественных учебников. С этой целью необходимо решить проблемчеткого следования структуре современного учебника; проблему отбора материала для учебников и проблему адаптации учебников к возрастным особенностям учащихся. Также нужно учитывать тот факт, что хотя современный учебник и занимает доминирующее положение в образовательном процессе, однако, его роль и занимаемое место медленно, но неуклонно меняются. Вместо единственного образовательного источника он становится одним из многих учебных инструментов, поэтому следует обратить значительное внимание на разработку целостного учебно-методического комплекса по дисциплине в целом.

ЛИТЕРАТУРА :

1. К.Д. Ушинский Собрание сочинений. - М.1952.- т.2.- С.48.
2. Троицкий Ю. Нужен ли школе учебник истории? // История. – 1997, № 25.
3. М.Т.Студеникин Методика преподавания истории.- М: Владос, 2000.- С.32.
4. Б.С. Сарсекеев Разработка школьного учебника и учебно-методического комплекса // Вестник Евразийского гуманитарного института. - Астана: ЕАГИ, №1-2. - 2012. –С. 119.
5. Г.К. Селевко. Технологии учебников и учебно-методических комплексов «Школа 200-2100». Проект Национального Фонда Подготовки Кадров. Региональный информационный центр учебного книгоиздания № 5(9). Май 2003 г. Ежемесячное информационное издание [Электронный ресурс]. - Режим доступа:
http://ric.iro.yar.ru:8101/our_development/vestnik/vestnik9/vestnik9.shtml

ЖЕРГІЛІКТІ МЕКТЕПТЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ АҚПАРАТТЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ ҚЫЗМЕТІН АТҚАРУ

**Туран Астана университеті
п.ғ.к., доценті Базарбаева Клара Кунаровна
магистрант Саркулова Жайдаргул Жанжігітқызы**

Резюме

В данной статье исследуется проблема развития информационной культуры местно школьного педагогической деятельности.

Summary

This article is about possibilities of teaching with connection of pedagogical technology and communicative technologies. According to this teaching qualities are determined and reported.

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникативтік технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Келешек қоғамымыздың мүшелері – жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет.

Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталды. Қазақстан Республикасы да ғылыми-техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болатын жаңа кезеңіне енді. Қоғамды ақпараттандыру – экономиканың, ғылымның, мәдениеттің дамуының негізгі шарттарының бірі. Осы мәселені шешудегі басты рөл мектепке жүктеледі.

Білім берудің маңызды шарты жергілікті мектептердегі педагогикалық психологиялық қызметінің ақпараттық мәдениетін, оқу процесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыра отырып, өздігінен білім алу құштарлығын дамыту болып табылады. Жаңа ғасырдағы жергілікті мектеп алдындағы міндет – егеменді еліміздің жас ұрпағын жан-жақты дамыта отырып тәрбиелеу. «Елімізді 2030 жылы барысқа айналдыратын күш – мектеп партасында отырған оқушылар мен 15-20 жас аралығындағы жастар» деп Елбасымыз бекер айтқан жоқ. Өйткені Қазақстанның бүгінгі мен ертеңі жас ұрпақтың еншісінде. Ал жас ұрпақты жан-жақты, терең білімді, интеллектуалдық деңгейін жоғары етіп қалыптастырудың бірден бір жолы – оқушыға білімді терең игертудің тиімді әдіс – тәсілдерін іздестіру, шығармашылыққа жетелеу. Бұл ретте мұғалімнің терең біліктілігі қажет. Біліктілік – бұл білімдегі, тәжірибедегі, берілген білімді меңгерудегі бейімділік, құндылықты бейнелейтін жалпы қабілеттілік. Қоғамның қарқынды дамуы, көбіне оның білімімен және мәдениетімен анықталады. Сондықтан, білім жүйесін құру, қоғамды мына күнде дамып отырған компьютерлендірілген әлемге дайындау – бүгінгі күннің ең негізгі және өзекті мәселесі. Сол сияқты жергілікті мектептердегі педагогикалық психологиялық қызметінің ақпараттық мәдениетін дамыту оқушылардың қабілетіне де ерекше әсер етеді.

Білім беру жүйесінің басты мақсаты – білім алушының оқу материалдарын толық меңгеруі үшін оқу материалдарының практикалық жағынан тиімді ұсынылуына мүмкіндік беру. Бұл мақсаттарға жету

жолында педагогикалық психологиялық қызметінің ақпараттық мәдениетінің дамуы арқылы оқытуды пайдалануға болады, сонда педагог өзі білетін, өзі жақсы меңгерген, бейімделген техникалық құралдарды сабақта тиімді қолданады. Сондай-ақ, оқушы өзіне қажетті оқу материалдарын ақпараттық-коммуникациялық технологиялары арқылы іздеп таба отырып, толықтыра алады.

Қазіргі кезде жергілікті мектептерде педагогикалық психологиялық қызметінің ақпараттық мәдениетін дамуының жаңа кезеңіне көшіп келеді, бұл кезең ақпараттық кезең, яғни компьютерлік техника мен оған байланысты барлық ақпараттық коммуникативтік технологиялар педагогтар қызметінің барлық салаларына кірігіп, оның табиғи ортасына айналып отыр. Білім берудегі ақпараттық коммуникативтік технологиялар ұғымы оқытудың жаңа ақпараттық технологиялары, қазіргі ақпараттық оқыту технологиялары компьютерлік оқыту технологиялары және т.б., тіркестермен тығыз байланысты. Ақпараттық-коммуникативтік технология электрондық есептеуіш техникасымен жұмыс істеуге, оқу барысында компьютерді пайдалануға, модельдеуге, электрондық оқулықтарды, интерактивті тақтаны қолдануға, интернетте жұмыс істеуге, компьютерлік оқыту бағдарламаларына негізделеді. Ақпараттық әдістемелік материалдар коммуникативтік байланыс құралдарын пайдалану арқылы білім беруді жетілдіруді көздейді. Ақпараттық – коммуникативтік технологиялардың келешек ұрпақтың жан-жақты білім алуына, іскер әрі талантты, шығармашылығы мол, еркін дамуына жол ашатын педагогикалық, психологиялық қызметін жасау үшін де тигізер пайдасы аса мол. Жедел дамып отырған ғылыми –техникалық прогресс қоғам өмірінің барлық салаларын ақпараттандырудың ғаламдық процесінің негізіне айналды. Ақпараттық технологиялық дамуға және оның қарқынына экономиканың жағдайы, адамдардың тұрмыс деңгейі, ұлттық қауіпсіздік, бүкіл дүниежүзілік қауымдастықтағы мемлекеттің рөлі тәуелді болады. Тұтас дүние қалыптастыру мен қоғамдастықтар, жеке адам мен бүкіл дүниежүзілік қоғамдастықтың өмір сүруі үшін жаңа жағдайларды қамтамасыз етуде ақпараттық – коммуникативтік технологиялар маңызды роль атқарады. Заман ағымына қарай ақпараттық технологияларды қолдану айтарлықтай нәтижелер беруде. Кез келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Ақпараттық – коммуникативтік технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімдік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр.

Ақпараттық коммуникативтік технологияны пайдалану жөніндегі қызметтің мақсаты үйренушінің шығармашылық әлеуметін дамыту; коммуникативтік әрекеттерге қабілетті болуды дамыту; сараптамалық – зерттеу қызметі дағдыларын дамыту; оқу қызметі мәдениетін дамыту; оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерін қарқындыру, оның тиімділігі мен сапасын арттыру; қазіргі қоғамның ақпараттануымен байланысты пайда болатын әлеуметтік тапсырысты өткізу. Ақпараттық коммуникативтік технологияны пайдаланудың мәні компьютерлік техниканың мүмкіндіктерін баланың жеке тұлғасын дамыту проблемасының маңына топтасқан дидактикалық әдістемелік проблемалық міндеттерді шешуге бағындыру болып табылатындай.

Қорыта келгенде, қазіргі кездегі жалпы білім беретін мектептердегі оқу-тәрбие үрдісінде әлеуметтік сұраныс технология деңгейінің жетістігін талап етеді, яғни оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын модернизациялау деңгейінен (бағдарлама, оқулық, оқу курстары) өтіп, екінші саты-ақпараттық технология деңгейіне көтерілу. Ақпараттық технологияны қолданудың тиімді жақтарын зерттей отырып, үздіксіз жүйелі жұмыс жасау – білім субъектілерін дамытуда үлкен нәтижелерге жеткізеді, сонымен қатар білім сапасын да арттырады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған даму бағдарламасы.
2. Қазақстан Республикасы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана, 2010 жыл.
3. Қазақстан мектебі. №6, 2006 жыл.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ УПРАВЛЕНИЯ КОНФЛИКТОМ В ШКОЛЕ.

**Ниязғалиева-Сатыбалдина К.А., Наурзалина Д.Г.,
Карабалина А.А., Амирханова А. А.**

Түйіндеме

Бұл мақала мектептегі шиеленіс тақырыбын көтереді. Біз мектепте туындайтын шиеленіс жағдайларының түрлі психологиялық факторларын қарастырамыз. Мүдделердің тоғысуы ретінде шиеленіс пәнаралық зерттеулер тақырыбы. Қазіргі өмір жағдайында шиеленіс жағдайларын шешу әдістері мен дағдылары өзекті мәселеге айналып барады. Біз мектептегі шиеленіс жағдайларын пайда болуының түрлі психологиялық-педагогикалық факторларын қарастырамыз. Томас-Килменнің шиеленіс жағдайларын шешу стратегияларын қарастырып біз қазіргі оқытушылардың шиеленісті шешудің негізгі нұсқаларын анықтадық. Аталмыш мақала мектептегі шиеленіс мәселелеріне арналған.

Негізгі түсініктер: шиеленіс, әлеуметтік-педагогикалық процесс, білім жүйесі, шиеленіс жағдайларын шешу стратегиялары.

Summary

This article describes the problem of conflict in secondary school. We consider various psychological factors of conflict in school. Particular attention is paid to the role of the teacher and his negotiation abilities in the resolution of the conflict. Thomas and Kilmen suggested particular strategies for conflict resolution, usability of their theory have been showed in different researches. Conflict became a part of social life, teachers should pay a lot of attention to their own self development.

Согласно Концепции развития образования РК до 2015 основной целью системы среднего образования является: «формирование личности, которая будет способна на основе полученных глубоких знаний, профессиональных навыков свободно ориентироваться, самореализовываться, саморазвиваться и самостоятельно принимать правильные, нравственно – ответственные решения в условиях быстроизменяющегося мира» [1]. Таким образом мы видим, что основным заказом Государства, как заказчика в условиях рыночной экономики, является формирование гармоничной и самоактуализирующей личности с высокими нравственными идеалами.

Педагогика унаследовала проблему конфликта от этики, философии и социологии. Это обстоятельство во многом обусловило подход к её теоретическому осмыслению и разработке средств практического разрешения. С древних времён до наших дней сталкиваются между собой две точки зрения на природу конфликта. Первая точка зрения восходит к Аристотелю, который считал, что государство существует от природы и человек по своей природе - существо общественное. Второй точки зрения придерживался Т. Гоббс, полагавший, что естественное состояние общества - "война всех против всех". Он считал, что "природа создала людей равными в отношении физических и умственных способностей ... из этого равенства способностей возникает равенство надежд на достижение целей. Вот почему, если два человека желают одной и же вещи, которой, однако, они не могут обладать вдвоём, они становятся врагами. На пути к достижению этих целей... они стараются погубить друг друга" [2].

Резюмируя сопоставление двух традиций А.Г. Здравомыслов подчёркивает, что аристотелевская позиция утверждает в человеке общественное начало, его способность к сотрудничеству с другими людьми, которая заложена как бы в самой природе человека; в то время как позиция, представленная Гоббсом, исходит из того, что человек есть некая самость, индивид, для которого другие люди представляют собой среду его обитания, врагов или партнёров, который сам формулирует свои цели и задачи и стремится к тому, чтобы использовать свои связи и отношения с другими людьми в качестве средств достижения своих целей [3].

В решении этих проблем педагог должен опираться на свои знания об особенностях конфликтных ситуаций в образовательном процессе. Это и определило тему нашей работы, целью которой является анализ и выявление психолого-педагогических особенностей конфликтных ситуаций в образовательном процессе [4].

Конфликты объективно неизбежны в любой социальной структуре, так как они являются необходимым условием общественного развития. Весь процесс функционирования общества состоит из конфликтов и консенсусов, согласия и противоборства. Школа с ее строгим противопоставлением

учителя ученику, представляет собой неиссякаемый источник конфликтов. Но благодаря пристальному вниманию специалистов разных областей (психологов, социологов, политологов) к проблеме конфликта, в наши дни разработана методология успешного разрешения большинства конфликтных ситуаций. И поэтому основная задача педагога максимально снизить негативные последствия конфликта и использовать его для позитивного решения возникших проблем. Также в его задачу входит уметь анализировать конфликтные ситуации и прогнозировать дальнейшее развитие конфликта [5].

По утверждению М.С. Миримановой задача состоит не в том, чтобы уйти от конфликта, который потенциально возможен в сфере любых социальных или межличностных отношений, а в его распознавании и контроле над ним с целью получения оптимального результата [5, с 208]. Таким образом, от педагога требуется не избегать или подавлять конфликты, а управлять ими.

Для управления педагогическим конфликтом нужно уметь правильно его идентифицировать, знать его классификацию. М.М. Рыбакова выделяет три типа конфликта между учителем и учеником: конфликт деятельности, конфликт поведения и конфликт отношений [6].

А.Я. Анцупов выделяет следующие особенности педагогических конфликтов:

ответственность учителя за педагогически правильное разрешение проблемных ситуаций: ведь школа – модель общества, где ученики усваивают нормы отношений между людьми;

участники конфликта имеют разный социальный статус (учитель – ученик) чем и определяется их поведение в конфликте; р

азница в жизненном опыте участников порождает разную степень ответственности за ошибки при разрешении конфликтов;

разница в понимании событий и их причин (конфликт «глазами учителя» и «глазами ученика» видится по-разному), поэтому учителю не всегда легко понять глубину переживаний ребенка, а ученику – справиться с эмоциями и подчинить их разуму;

присутствие учеников делает их из свидетелей участниками, а конфликт приобретает воспитательный смысл и для них; об этом всегда приходится помнить учителю;

профессиональная позиция учителя в конфликте обязывает его взять на себя инициативу в его разрешении и на первое место поставить интересы ученика как формирующейся личности;

всякая ошибка учителя порождает новые проблемы и конфликты, в которые включаются другие ученики [7].

Г.И. Козырев предлагает классифицировать конфликт с учетом его мотивации и субъективных восприятий ситуации:

1) ложный конфликт – субъект воспринимает ситуацию, хотя реальных причин нет;

2) потенциальный конфликт – существуют реальные основания для возникновения конфликта, но пока одна из сторон или обе стороны в силу тех или иных причин (например, из-за недостатка информации) еще не осознали ситуацию как конфликтную;

3) истинный конфликт – реальное столкновение между сторонами.

В свою очередь, истинный конфликт можно разделить на следующие подвиды:

конструктивный – возникший на основе реально существующих между субъектами противоречий;

случайный – возникший по недоразумению или случайному стечению обстоятельств;

смещенный – возникший на ложном основании, когда реальная причина скрыта. Например, студент недовольный низкой оценкой своих знаний, ищет любой повод, чтобы вступить в конфронтацию с преподавателем;

неверно приписанный конфликт – это конфликт, в котором истинный виновник, субъект конфликта, находится за «кулисами» противоборства, а в конфликте задействованы участники, не имеющие к нему отношение. Например, человека обвиняют в преступлении, которое он не совершал [6].

Обычно в конфликте выделяют четыре стадии развития:

предконфликтная;

собственно конфликт;

разрешение конфликта;

послеконфликтная стадия.

К основным формам конфликтного поведения школьников можно отнести:

вызывающие действия и поступки (нарушение дисциплины, грубость,

дерзость, непослушание, заведомая ложь);

некорректное выражение несогласия;

резкая критика действий и поступков педагога; скрытое противостояние

(игнорирование педагогических требований, незаинтересованное отношение к учительскому мнению, уклонение от контактов, пропуск занятий);

пассивный протест (молчание отчуждение, обида, слезы);

провокационные действия и поступки («каверзные» вопросы, безобидные шалости и жестокие проделки с целью досадить педагогу) [8].

Многие ученые и педагоги полагают, что конфликт возникает в сфере эмоционально-субъективного отношения учителей и учащихся, в сфере их общения в процессе педагогической деятельности (М.М. Рыбакова), из-за целевых установок и ценностных ориентации (В.М. Афонькова, Н.И. Самоукина, С.М. Березин). Ряд ученых относят к конфликтам взаимоотношений и конфликты на почве борьбы за лидерство (М.Р. Битянова, С.М. Березин, Н.И. Самоукина), открытое или маскируемое нарушение педагогической этики (например, этические и запредельно-этические конфликты у В.И. Журавлева), серьезные ошибки в тактике взаимодействия, дискриминацию в отношениях к отдельным учащимся [9].

Если обобщить все перечисленные причины конфликтов, имеющих место в среде школьного образования, то их можно свести к двум основаниям:

Проблемы общения, например, отсутствие такта, вспыльчивость, нетерпимость к недостаткам других, завышенная самооценка, психологическая несовместимость и др.;

Устаревшая административная система управления школьными заведениями, построенная по принципу «начальник-подчиненный», в которой почти не остается места для нормального человеческого общения.

Вследствие конфликтных отношений с учащимися и сами учителя испытывают сильнейшее эмоциональное напряжение и неудовлетворенность работой. Значительная часть конфликтов возникает по вине учителей, поскольку многим из них недостает психологической рефлексии, определенных психологических знаний и умений. Вот почему именно на педагога, администрацию, психолога ложится ответственность за последствия подобных конфликтов.

Конфликтная ситуация – это сложная объективно-субъективная реальность педагогического процесса, где объективные составляющие представлены в виде субъективного восприятия и личной значимости ситуации для ее участников. В.И. Андреев определяет конфликтную ситуацию как ситуацию «скрытого или открытого противоборства двух или нескольких сторон-участников, каждый из которых имеет свои цели, мотивы, средства и способы разрешения проблемы, имеющей личную значимость для каждого из его участников» [10].

Управление подразумевает "урегулирование, разрешение, подавление или даже инициирование некоторого конфликта". Правильно организованное управление нацелено на уменьшение деструктивных и усиление конструктивных последствий конфликта. В условиях образовательного процесса как учитель, так и компетентный в вопросах конфликтологии ученик могут взять на себя груз управления конфликтным взаимодействием, основываясь на принципах организации образовательного процесса:

1) исключить насилие как возможный способ преодоления конфликта;

2) разрешение конфликта должно способствовать личностному росту каждого из его участников.

Психологические основы второго принципа сформулировал В.С. Мерлин: "Развитие и разрешение конфликта представляет собой острую форму развития личности. В психологическом конфликте изменяются прежние и формируются новые отношения личности. Более того психологический конфликт - необходимое условие развития" [11].

Среди методов управления педагогическими конфликтами выделяют:

методы анализа ситуации (картография конфликта, метод вопросов к эксперту, метод творческой визуализации);

методы прогнозирования возможных результатов и выбора стратегии взаимодействия ("мозговая атака", круговая диаграмма, НАОС);

методы убеждения конфликтующих в общности цели, взаимной выгоды совместной работы;

метод разделения объекта спора, уточнения границ полномочий, ответственности;

методы организации переговорного процесса, посредничество;

методы контроля за осуществлением соглашения.

Одним из самых распространенных методов решения конфликта являются переговоры. Переговоры - это процесс, направленный на достижение взаимовыгодного соглашения между сторонами [12].

При подготовке к переговорам Х. Корнелиус и Ш. Фэйр советуют выполнить ряд практических шагов:

- 1) составить карту нужд и потребностей;
- 2) определить диапазон ожидаемых результатов;
- 3) собрать факты.

Метод организации переговоров подробно описан в зарубежной литературе и состоит из нескольких этапов:

- установить некоторые основные правила (выслушивать друг друга, не перебивать собеседника, относиться друг к другу с уважением, договориться о времени и месте ведения переговоров);
- сделать разграничения между участниками дискуссии и обсуждаемыми проблемами, создать атмосферу эмпатии, применять активное восприятие;
- сосредоточиться на интересах, а не на позициях, придерживаться принципов оптимального самоутверждения при выражении потребностей перейти на Я" - высказывание;
- изобретать взаимовыгодные варианты, задавать вопросы для поддержания переговоров в нужном русле;
- настаивать на использовании объективных критериев для оценки предлагаемого соглашения.

Оптимальные методы конструктивного завершения конфликта выбираются согласно соотношению статусов участников конфликта, поставленным целям и стратегии взаимодействия. Для разрешения конфликтных ситуаций следует придерживаться следующих рекомендаций:

В конфликте не бывает победителей: всегда проигрывают две стороны. Поэтому нет смысла высчитывать, кто виноват больше, и занимать позу «оскорбленного самолюбия». Отважьтесь на первый шаг – это показатель силы вашего характера и вашего самоуважения.

Начинайте беседу с описания конкретной ситуации, которая вас не устраивает. Старайтесь быть при этом максимально объективным. Чем детальней вы будете про это говорить, тем лучше. Если это возможно, приводите конкретные примеры.

Расскажите, что вы чувствуете в этой ситуации. Немало конфликтов между людьми осложняется наличием невысказанных мыслей чувств. Пользуйтесь при этом простыми словами: «Я обиделся», «Я испугался», «Я рассердился».

Старайтесь выслушать противоположную сторону (хотя это достаточно сложно). Необходимо помнить, что у вас разные мысли, разное восприятие ситуации и именно это вызвало конфликт. Поэтому отнеситесь к высказанному не как к истине, а как отражению позиции, желаний и интересов вашего оппонента.

Очень полезно разобраться в сокровенных мыслях. Чтобы убедиться в правильности своих предположений, лучше всего спросить у самого человека.

Найдите возможность высказать конкретные предложения относительно смены ситуации, поведения, отношений («Я вас прошу ...», «Я хотел бы ...», «Надеюсь вам не тяжело ...»). При завершении разговора скажите, что именно изменится, если вы преобразуете ситуацию или ваши отношения. Конфликта не надо бояться. Он является неким индикатором того, куда надо направлять первоочередные усилия. Безусловно, разрешение конфликта через сотрудничество является преимущественным. Но иногда первоначально надо применять другие методы согласно ситуации, такие как уход от конфликта, через компромисс и т.д.

Серьезные пробелы в развитии педагогической конфликтологии негативно сказываются на уровне профессионального мышления современного учителя, оборачиваясь неумением преодолевать естественно возникающие коммуникативные трудности. Думается, что наблюдающийся феномен массового отчуждения учащихся от школы и учителя, столь распространенные дидактогении и скулофобии в значительной мере объясняются принципиальными просчетами в регуляции межличностного общения. При обострении межличностных противоречий, непослушании детей, нарушении школьного режима многие учителя не видят иного выхода, кроме применения шкалы наказаний.

Культура разрешения межличностных конфликтов имеет не только воспитательное, но и дидактическое значение. Так, зарубежные ученые связывают высокую результативность японской системы образования с умением учителей избегать прямых столкновений с детьми, находить в проблемных ситуациях компромиссные решения.

Из нежелательных последствий конфликта можно выделить: причинение воспитаннику глубокой психической травмы, провоцирование ответной грубости и агрессии, возникновение в поведении воспитанников негативистских действий, потеря авторитета учителем, снижение интереса к

преподаваемому учителем предмету, школьная дезадаптация, усиление тенденций трудновоспитуемости у отдельных детей или групп.

Конфликта не надо бояться. Он является неким индикатором того, куда надо направлять первоочередные усилия. Конфликт в переводе с латыни означает столкновение. Конфликтологи утверждают, что бесконфликтных взаимоотношений не бывает. Можно по-разному относиться к конфликту. Конфликт – это неизменный атрибут нашей жизни, объективная реальность, данность, от которой нам никуда не деться. Хороши они или плохи, но они были, есть и будут. С этой мыслью человек должен примириться. Бесперспективно и опасно игнорировать зреющий конфликт, закрывать на него глаза и убеждать всех и себя в том, что его нет. Отрицание существования конфликта лишает противоборствующие стороны возможности его разрешить. Напротив, признавая имеющийся конфликт и обнаруживая его корни, причины, участники получают шанс разрешить его и изменить ситуацию к лучшему.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ :

1. Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года - <http://www.unesco.kz/rcie/data/koncersiya.htm>
2. Куконков П. И. Конфликт в социально-педагогическом процессе. // Социальные конфликты... - М, 1997. - Вып. 12. - С. 149.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1999.
4. Эффективный учитель. – Ростов, 1995.
5. Мириманова М.С. Конфликтология: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений. М.: Академия, 2003.
6. Мугалова Ж.А. Педагогическая конфликтология: Учебно-методическое пособие. Ярославль, 2001.
7. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Учебное пособие для студентов вузов. Ростов: 1999.
8. Темина С.Ю. Конфликты школы или «школа конфликтов»? (Введение в конфликтологию образования). М., 2002.
9. Андреев В.И. Конфликтология: искусство ведения спора. Ведение переговоров и разрешения конфликтов. Казань, 1999. С. 82.
10. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: Учеб. пособие для вузов. М.: ВЛАДОС, 2000. - 176 с.
11. Журавлев В.И. Основы педагогической конфликтологии. – М., 1995.
12. Педагогическая психология. Хрестоматия. Челябинск, — ЮУрГУ, - 1999, -120 с.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ И НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

Ковтонюк Марьяна Михайловна (kovtonyukmm@gmail.com), кандидат физико-математических наук, доцент, докторант,
Винницкий государственный университет имени Михаила Коцюбинского, Украина

Резюме

В статье анализируются педагогические условия фундаментализации математической подготовки будущего учителя математики. Эти условия реализуются через компоненты педагогического процесса: содержательный, операционно-деятельностный, диагностический и результативный. Предлагается научно-методическое сопровождение и авторская инновационная технология, базирующаяся на модульном обучении студентов в условиях личностно-развивающей модели процесса обучения.

Summary

The paper analyzes the pedagogical conditions of fundamental nature of mathematical preparation of future teachers of mathematics. These conditions are realized through the components of the educational process: substantive, operational-activity, diagnostic and effective. It also offers the scientific and methodological support and the author's innovative technology which is based on a modular student training during the personal developmental model of the learning process.

Постановка проблемы. Мировые тенденции образования все ярче демонстрируют, что будущее за гибкими моделями образовательного процесса, в которых органично сочетаются различные средства, методы и технологии. В конкурентном обществе, в которое постепенно входит Украина, важнейшим является умение личности максимально адаптироваться и быстро усваивать новые знания и умения. Именно поэтому медленно, но неуклонно меняется система образования Украины и, в частности, математическая подготовка будущего учителя математики.

Цель статьи: предложить педагогические условия и научно-методическое сопровождение математической подготовки будущего учителя математики.

Изложение основного материала. Для реализации задачи фундаментализации профессиональной подготовки будущего учителя математики нами разработана инновационная методическая система, основанная на комплексном применении системно-синергетического компетентностного, блочно-модульного и личностно-развивающего подходов, под которой понимаем теоретически обоснованную, практически апробированную совокупность взаимосвязанных и взаимообусловленных компонентов, направленную на повышение профессиональной подготовки будущего учителя математики. Методическую систему профессиональной подготовки учителя математики мы рассматриваем как подсистему педагогической системы, характеризующуюся как открытая система, нелинейно развивающаяся в окружающей среде, и способная к самоорганизации. Развитие такой системы зависит от многих условий (и внешних, и внутренних), а ее эффективность и функциональность определяется тем, какие из выделенных условий сильнее на нее влияют. Анализ проблемы фундаментализации профессиональной подготовки учителя математики [2] позволяет выделить педагогические условия и построить научно-методическое сопровождение: 1) фундаментализация содержания профессиональной математической подготовки; 2) проектирование инновационных методик и технологий в учебный процесс; 3) проектирование и создание учебно-информационных комплексов математических дисциплин; 4) активизация самостоятельной и учебно-исследовательской деятельности студентов; 5) формирование мотивов профессиональной подготовки учителя математики.

Эти условия реализуются через компоненты педагогического процесса: содержательный, операционно-деятельностный, диагностический и результативный. В *содержательный компонент* мы включаем:

1) проектирование содержания математической подготовки будущего учителя математики через учебные планы, учебные и рабочие программы дисциплины;

2) внедрение в учебный процесс авторских учебных пособий, электронных учебных пособий, учебно-методических рекомендаций и «Рабочих тетрадей студента» по определенной математической дисциплине, сайта преподавателя;

3) проведение лекций, практических и лабораторных занятий на основе проблемного подхода;

4) написание математических произведений, т.е. индивидуальных теоретико-практических исследовательских работ;

5) выполнение лабораторных работ по классическим математическим дисциплинам (например, математическому анализу и дифференциальным уравнениям);

Операционно-деятельностный компонент предполагает:

6) использование инновационных методик и технологий;

7) проектирование самостоятельной и учебно-исследовательской деятельности студентов.

Диагностически-результативный компонент включает:

8) проведение зачетов, коллоквиумов, защиты индивидуальных домашних работ в сочетании классических и инновационных форм (защита проектов, игровые формы и т.п.);

9) активное участие студентов в конференциях, конкурсах, олимпиадах.

Реализация педагогических условий фундаментализации математической подготовки студентов имеет ряд особенностей в зависимости от учебной дисциплины (ее содержание, задачи, методы). Поскольку математический анализ является фундаментальной наукой, имеет первостепенное значение как для самой

математики, так и для ее приложений, поэтому занимает важное место в курсах математики как средних общеобразовательных школ базового, академического и профильного уровня, так и педагогического вуза. На его изучение в подготовке будущих учителей математики преимущественно отводится наибольшее количество учебного времени (918 с 8640 часов общего объема, что составляет 10,625%, а вместе с учебными дисциплинами «Дифференциальные уравнения» и «Комплексный анализ» этот объем увеличивается до 14,17%). Известные математики Н. Я. Виленкин и И. М. Яглом в свое время отмечали, что курс математического анализа является одним из важнейших математических курсов в пединституте и назначение этого курса - дать строгое обоснование различных понятий, изучаемых в школе (площадь, длина и т.д.), а также дать общие методы решения различных задач, рассматриваемых в элементарной математике, показать будущим учителям современный уровень строгости математических рассуждений. Все это обуславливает необходимость глубокого изучения математического анализа будущими учителями математики. Его содержание служит не только для развития общематематических представлений студентов, но, в первую очередь, направлено на воспитание математической культуры мышления. Вместе с тем математический анализ является и одной из самых сложных дисциплин для студентов, особенно первокурсников и студентов-заочников.

Предлагаемая нами инновационная методика преподавания фундаментальных математических дисциплин классифицируется как модульное обучение студентов педагогического вуза в условиях личностно-развивающей модели процесса обучения, основанное на деятельностном подходе и принципе сознательности (осознается программа обучения и собственная траектория движения по ней), характеризуется замкнутым типом управления (благодаря модульной программе и модулям), и относится к категории высокотехнологичных. Конечно, в чистом виде эта технология не может быть применена в вузах, а только в сочетании с традиционными формами организации учебного процесса: учебные занятия (лекции, практические, лабораторные, индивидуальные занятия, консультации), самостоятельная работа, практическая подготовка, контрольные мероприятия (Закон Украины о высшем образовании). Здесь важно учитывать, что каждый метод или форма деятельности имеют свои преимущества и ограничения. «Со временем ограничения метода или формы обучения или воспитания могут превратиться в недостатки в виде закостенелости, стереотипности, скованности, авторитарности и т.п.» [1]. Поэтому эти факторы нужно учитывать и своевременно вносить коррективы в содержание форм и методов обучения и воспитания.

На протяжении девяти лет нами отбирались и разрабатывались методы, приемы, средства фундаментализации профессиональной математической подготовки студента, а именно:

- в процессе лекционных и практических занятий внедрялись педагогические технологии преподавания математических дисциплин (математического анализа, дифференциальных уравнений);
- студенты имели возможность использовать авторские учебные пособия и учебно-методические разработки по математическому анализу и дифференциальным уравнениям (в том числе электронное пособие на сайте). Общение со студентами в процессе эксперимента, их отзывы о новых, созданных нами условиях обучения, позволили рассматривать внедрение новых технологий организации учебно-познавательной деятельности на занятиях и в самостоятельной работе как одно из педагогических условий фундаментализации математической подготовки;
- студентам предлагались творческие задачи: 1) проекты «Применение дифференциального исчисления функций одной переменной», «Пространство $P_{2,\alpha}$ », «Моделирование реальных процессов с помощью дифференциальных уравнений», 2) математические произведения «Монотонные функции», «Использование числовых последовательностей в задачах на недвижность», «Выпуклые функции», 3) индивидуальные домашние задания «Приближенные методы решения дифференциальных уравнений» и др.;
- предлагались курсовые и дипломные работы, касающиеся применения математических методов в физике, биологии, экономике и т.д.;
- широко внедрялись в учебный процесс элементы дистанционного обучения.

Как известно, одной из ведущих форм учебного процесса и одновременно методом обучения, воспитания и развития студентов, особенно в педагогическом вузе, является лекция, поскольку именно с лекции начинается изучение учебной дисциплины. Ученые отмечают, что характерной особенностью лекции является ее деятельностная основа, она выражает бинарную природу обучения (студент - преподаватель). В педагогических кругах можно встретить дискуссии относительно целесообразности применения лекции в вузах [3, с.270], ведь лекция как метод обучения имеет определенные недостатки: причаает к пассивному, некритическому восприятию студентами мыслей, механическому,

неосознанному конспектированию, не формирует активную позицию студента к самостоятельному овладению знаниями, не позволяет обеспечить необходимую обратную связь. Как отмечают авторы книги [4, с.270], учебная информация в процессе лекции воспринимается студентами преимущественно через слуховой канал «ухо-мозг», а 80-90% людей лучше воспринимают информацию через зрительный анализатор «глаз-мозг». Кроме того, пропускная способность зрительного анализатора «глаз-мозг» в 100 раз выше слуховой канал «ухо-мозг». Именно такие дискуссии привели нас к мысли, что лекция должна быть построена на проблемной основе, т.е. только принцип проблемности является стержнем современной лекции и позволяет творчески подходить к качественной реализации учебного материала на лекции. Однако проблемный метод является затратным по времени, поэтому он реже используется.

Следующая позиция заключается в том, что в современных условиях следует отказаться от механического конспектирования лекций. Это можно сделать, если с началом семестра студент имеет все конспекты лекций по конкретной учебной дисциплины. Таким образом, нами была реализована идея создания учебных пособий «Лекции по математическому анализу» для студентов математических специальностей педагогических вузов, структурированных по модульному принципу. Пособия написаны на основе многолетнего опыта работы автора на математических специальностях педагогического вуза. Мы постарались, чтобы изложение материала в форме лекций было доступным широкому кругу студентов - будущим учителям математики. Вместе с тем в пособии учтены современные тенденции развития математики, использованы элементы современной математической символики. Наиболее сложные доказательства разбиты на определенные смысловые части, иллюстрируются схемами, графиками, примерами и т.п. Благодаря системе различных выделений (как шрифтовых, так и графических), пособием удобно пользоваться и как справочником. Пособия содержат также исторические справки.

Важно, что если студент по каким-то причинам пропустил лекцию, или не успел записать на лекции определенные положения, то он их сможет восстановить, читая (даже в процессе самой лекции) пособие. В пособии есть качественные рисунки, которые сложно выполнить на доске, студент может их видеть в пособии. Именно эта первая наша попытка читать лекции несколько иначе позволила высвободить время на постановку многих математических и учебных математических проблем, решать интересные задачи, сравнивать, анализировать и обобщать, проводить часть лекции в форме диалога, то есть активизировать познавательную деятельность студентов. Также становится возможным часть теоретического материала представлять в виде индивидуальных теоретико-практических учебно-исследовательских задач, которые мы называем математическими произведениями.

С активным использованием информационно-коммуникационных технологий стало возможным создание электронного пособия по математическому анализу, которое доступно для всех студентов на сайте www.kovtonyuk.inf.ua. Заметим, что учебник или пособие должны быть интегрированы в технологию обучения, которую проектирует и внедряет преподаватель. Тогда логика и структура лекционных занятий становятся элементом творчества педагога и он способен выбирать свою стратегию и методику обучения.

Формирование умений и навыков будущего учителя математики возможно тогда, когда он будет уметь решать задачи (первый этап) и научиться их конструировать самостоятельно (второй этап). Бесспорно, что невозможно научиться решать задачи (тем более исследовательские и проблемные), не решая их. Математический анализ является одновременно той фундаментальной и профессиональной учебной дисциплиной, в которой присутствуют все типы задач (и по количеству неизвестных в структуре задачи, и по характеру объектов, по отношению к теории, по функциям в процессе обучения, по преимуществу типа мышления (алгоритмические, полуалгоритмические, эвристические), на вычисление, доказательство, текстовые и т.д.). Поэтому важно спроектировать цикл практических занятий в каждом семестре таким образом, чтобы в них максимально были включены различные типы задач, удовлетворяющих требованиям. Требования к таким задачам можно сформулировать так: «Исследовать», «Найти наиболее рациональный способ решения (доказательства)», «Найти общее решение», «Найти ошибку», «Рассмотреть все возможные объекты, удовлетворяющие заданным условиям», «Найти зависимость», «Составить задачу», «Выяснить причину» и другие. В решения стандартных задач (а они необходимы при изучении математического анализа) можно вносить элементы исследовательского характера.

Охарактеризуем второй этап формирования умений и навыков студентов по решению задач - «научиться самостоятельно конструировать задачи». Типовой труд сегодняшнего студента можно упрощенно охарактеризовать так: 1) заучи (если сможешь, разберись) чужие теоремы 2) решай (если

сможешь) чужие задачи. И следует признать, что и методическое обеспечение, и организационные формы обучения во многом нацеливают студента на такой характер труда. Но причастность студента к продуцированию нового знания обеспечивается через конструирование им объектов исследования, составление задач, переработки логических рассуждений, которые привели к определенному результату (процесс приближения к истине) в строго логическое доказательство (обоснование сформулированной истины). Поскольку конструирование математических объектов – неотъемлемая составляющая процесса нового математического знания (процесса познания реалий математического мира), то логично включать его в арсенал тех умений, которыми должен обладать выпускник. Это позволит, с одной стороны, придать традиционному учебному материалу форму, стимулирующую личностную активность как обучающего (преподавателя), так и обучаемого (студент). А с другой стороны, важно, что выпускник не будет сужать свой математический мир до уровня школьного учебника. Точнее, сущность нашей установки состоит в том, что включение в учебную деятельность студента трансформированных, согласно этапам обучения, методов и приемов научного поиска, форм организации научного исследования не может не повлиять на его познавательную деятельность, а конструирование объектов исследования не может не придать его деятельности личностного характера. То есть предлагаемое нами содержание (полигон деятельности) и технологии, основанные на конструировании и моделировании математических объектов, направленные на приобретение студентом такой способности как системное вхождение в сферу научно-исследовательского поиска. Конечно создание таких понятий и методов – это новый, более высокий уровень математического творчества, образцы которого надо искать у классиков математической науки, однако учиться такому умению можно и нужно на хорошо знакомых студенту математических объектах, используя методы, знакомые ему еще с школы.

Отметим, что сейчас в вузах традиционно используется система учебных занятий по математическому анализу, которая состоит из лекций и практических занятий. Такая форма как лабораторные занятия практически отсутствует в процессе изучения математического анализа, а, соответственно, эта проблема недостаточно разработана в методической литературе, и, как закономерное следствие, практически отсутствует в практике работы учителей математики. Однако проведение таких занятий в процессе изучения математического анализа возможно благодаря наличию возможностей символического и образного представления учебной информации, построению математических моделей, установлению межпредметных связей. Особую роль такие занятия приобретают в связи с масштабностью использования в учебном процессе информационных технологий. Более того, применение технических средств обучения меняет ритм и темп занятия, а иногда и его структуру. Все это способствует активизации обучения и создает условия для организации проблемного обучения.

Выводы. Особенность разработанного научно-методического сопровождения фундаментализации математической подготовки будущего учителя математики мы видим, во-первых, в его общем целостном, системном и прогностическом характере, а во-вторых, в его направлении на организацию педагогического процесса подготовки будущего учителя математики, конечным результатом которого является формирование компетентного учителя математики.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С. Методологічні знання як виявлення фундаменталізації професійної підготовки вчителя / С. Гончаренко, В. Кушнір, Г. Кушнір // Шлях освіти. – 2007 – №3 (45). – С.2-8.
2. Ковтонюк М. М. Проблема фундаментализации профессиональной подготовки будущего учителя математики / М. М. Ковтонюк // Бюллетень лаборатории математического, естественнонаучного образования и информатизации. – 2012. – Москва: Издательство «Научная книга». – Т. IV. – С.33-37.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 485с.
4. Педагогіка вищої школи: Підручник / [Чернілевський В. Д., Гамрецький І. С., Зарічанський О. А. та ін.]; під ред. Д. В. Чернілевського. – Вінниця: АМСКП, Глобус-Прес, 2010. – 408 с.

Текесбаева Анар Молдакыновна п.ғ.к., доцент ҚазМемҚызПУ

Резюме

В статье рассматриваются эффективные пути использования краеведческого материала на уроках познания мира в начальных классах. Использование краеведческого материала в учебно-воспитательном процессе начальной школы способствует формированию мировоззрения учащихся.

Summary

In the article to examine using knowledge about nature on the lessons the cognition of world in the primary school. The knowledge about nature assisting to form world-outlook for the pupil the primary school.

Дүниетану бойынша бағдарламаға жасалған қосымшада көрсетілген кейбір тақырыптардың мазмұны бірнеше пәннің мазмұнымен кірігіп кететін жағдай туады. Мысалы, 1 сыныпта “Өсімдіктер тобы”, “Өсімдік мүшелері”, “Жеміс”, “Тұқым”, “Көкөніс”, “Біздің қала немесе ауыл” [1], 2 сыныпта “Топырақ”, “Адамның айналасымен қарым-қатынасы”, “Алматы”, “Егістікте”, “Мал шаруашылығы”, “Адам және өсімдіктер мен жануарлар” [2], 3 сыныпта “Пайдалы қазбалар”, “Біздің Отанымыз - Қазақстан” т.б. [3], 4 сыныпта “Еліміздің географиялық картадағы орны”, “Жер беті”, “Ауа райы. Климат”, “Біздің ауыл” т.б. [4] (сурет, еңбек, тіл дамыту, ана тілі, қазақ тілі) сабақтары әдістемелік тұрғыдан да мазмұн жағынан да бірлесіп, жымдасып, кірігіп кетеді. Бұл бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптасуына, ой-өрісінің, ойлау операцияларының дамуына мүмкіндік береді. Дүниетану сабақтарында өлкетану материалдарын қолдану мен өлкетану жұмыстарын ұйымдастыру және де олардың табысты болуы белгілі бір жағдайларға байланысты болмақ. Олардың ішінен аса маңыздысы мұғалімнің теориялық және әдістемелік жұмысы, өлкетану жұмыстарын оның практикалық дайындығының болуы. Ең алдымен мұғалім оқушылардың дүниеге көзқарасын, ғылыми білім жүйесін, ұғымдарды, сенімдерді, ойлау әрекетінің белсенділігін туған өлке туралы білімсіз қалыптастыру мүмкін еместігін түсіне білуі қажет. Өлкетану материалдарын пайдалану арқылы біз қоғамның, табиғат өмірінен қоршаған шындықтың фактілері арқылы құбылыстарды, ғылыми ұғымдар мен процестерді нақтылап, түсінеміз.

Қосымшада көрсетілген өлкетану материалдары мен өлкетану жұмыстары мұғалімнен үлкен педагогикалық шеберлікті, терең тиянақты білімді, оқу процесін дұрыс ұйымдастыруды талап етеді. Мұғалім өлкетану жұмыстарына дайындала отырып, өлкетану туралы түрлі әдебиеттермен танысып, туған өлкенің табиғи жағдайларын жетік зерттеуі қажет, жергілікті жер туралы мәліметтер мен фактілерді жинастыруы керек. Сонымен бірге бастауыш сынып оқушыларымен топсаяхаттарды, түрлі бақылауларды жүргізіп отыруы шарт. Өйткені оқушылардың жас ерекшелігі мен қызығушылығына сай түрлі белсенді әдістер мен оларды ұйымдастыруды талап етеді. Дүниетануды оқытуда өлкетану жұмыстарын дұрыс ұйымдастыру үшін мұғалімнің өз өлкесі туралы білімі жетік болуы керек.

Бастауыш сынып мұғалімі алдына өлкетану жұмыстарын ұйымдастыруда екі міндет тұрады: 1) өз өлкесінің табиғи ерекшеліктерін білу, оны жан-жақты зерттеп, өлкетану материалдарын жинау; 2) жиналған өлкетану материалдарын дүниетану сабақтарында пайдалану.

Өлкетану жұмыстарын ұйымдастырып, өз дәрежесінде өткізу үшін мұғалім оқу жылының басында дүниетану пәнінің мазмұнына енген мәтіндер мен әңгімелерді талдап, жағдайлар мен фактілерді белгілеп, жергілікті жердің материалымен байланысатын объектілерді анықтап алуы қажет. Бұл жұмыстың нәтижесінде мұғалім өлкетану материалдарын пайдаланудың мерзімін анықтайды. Содан кейін өлкетану жұмыстарының күнтізбелік жоспарын құрады. Мұндағы басты мақсаты өткізетін өлкетану жұмыстары оқу бағдарламасының тиісті тақырыптарын оқытудың алдында жүруі керек. Жоспарды құру барысында туған өлкенің мәліметтерін қолдануға болатын тараулар мен тақырыптарды ғана енгізу қажет. Жоспарды былайша құруға болады:

Кесте 1.

Тақырыптық жоспардың үлгі формасы

	Оқу мате риалының	Мақса т	Әдіс- тәсілдері	Тірек білімдері	мен	Қолданылаты н білімдер,	Оқу көрнекі
--	----------------------	------------	--------------------	--------------------	-----	----------------------------	----------------

	мазмұны	тары мен міндеттері		ұғымдарды қалыптастыру	мағлұматтар мен материалдар	лік өлкетану құралдары
--	---------	---------------------	--	------------------------	-----------------------------	------------------------

Жоспарды құрғаннан соң, мұғалім өлкетану жұмысының формаларын жақсы ойластыру керек. Жалпы өлкетану жұмыстарын жоспарлауда оқу жұмыстарында өлкетану материалдарын қолдану мақсатында оларды іріктеп, саралап, таңдап, жүйеге келтіру аса маңызды болып табылады. Жақсы ойластырылған жұмыс жоспары мұғалім өз өлкесін зеттеуде табысты болуына ықпалын тигізеді. Мұғалім жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру арқылы қойған мақсатына аз уақыт пен күш жұмсап жетеді және де сонымен қоса жергілікті жердің табиғат ерекшеліктері туралы дұрыс, аяқталған түсінік алады. Өз өлкесін жетік білу үшін мұғалім ең алдымен өз жерінің табиғатын сипаттауға арналған баспа жұмыстарын оқып білгені жөн. Өйткені әдебиетпен танысу мұғалімге көптеген сұрақтарды шешуге көмектеседі.

Сабақта қолданылатын өлкетану материалын іріктеуге мынадай талаптар қойылады:

бастауыш сынып оқушыларының дүниетанымын қалыптастыруға септігін тигізетін материалдарды іріктеу;

өлкетану материалдары негізгі өтілетін тақырыптың мазмұнын терең меңгеруге көмектесуі керек;

туған өлкенің табиғи ерекшеліктерін сипаттайтын мәліметтер дүниетану бойынша бағдарлама талаптарына сай келуі қажет;

өлкетану материалдарының мазмұны оқушылардың жас ерекшелігі мен олардың жалпы деңгейлеріне сәйкес келіп, оқушылардың танымдық қызығушыларын ояту мен дамытуға ықпалын тигізуі тиіс.

өлкетану материалдарын оқушылардың табиғатқа деген диалектикалық дүниетанымын қалыптастыруға көмектесуі керек.

Дүниетануды оқытуда өлкетану жұмыстары сабақтың мақсатына, құрылымына, мазмұнына байланысты түрлі әдістермен оқу жұмысының тәсілдері арқылы жүзеге асады.

Жалпы өлкетану материалдарын сабақтың бір кезеңінде (білімді тексеру, жаңа сабақты түсіндіру, қорытындылау, өткенді қайталау, өзіндік жұмысты орындау барысында) қолдануы мүмкін. Туған өлке туралы мәліметтерді, әсіресе, жаңа материалдарды өту барысында қарастыру, оқушылардың пәнге деген қызығушылығы мен ынтасы арта түсіреді.

А.З.Сафиуллин маңызды әдістер мен әдістемелік тәсілдері деп мыналарды көрсетеді: 1) түсіндірмелі – иллюстративті, сөздік әдістері (әңгімелесу, түсіндіру) өлкетану материалдарының мазмұны бойынша (карта, схема, гербарий, коллекциялар) иллюстрациямен байланысатынын; 2) оқушылардың өмірлік, танымдық тәжірибесі және де өлкетану білімдерін пайдалануға негізделген, ішін-ара іздеу (қайталау, оқыту, эвристикалық, әңгіме); 3) өлкетану әдебиетімен жұмыс (оқулықтар, құралдар, анықтамалар, мерзімді баспасөздер; 4) табиғат құбылыстары мен объектілерін тікелей зерттеуді көздейтін зерттеу әдісі (табиғатты бақылау, материалды өңдеу) [5].

Көпшілік жағдайда өлкетану материалдары оқытылатын бағдарлама материалдарын туған өлке материалымен салыстыру мақсатында пайдаланылады. Мысалы еліміздің белгілі бір аймағының климатын жергілікті жердің климатымен салыстырады. Оқушылардың оның жергілікті жердің климатынан ерекшелігі туралы қорытынды жасайды.

Өлкетану материалдарын оқытылатын материалдарды терең меңгеру үшін “проблемалық” сипаттағы сұрақ қою мақсатында қолданудың маңызы зор. Проблемалық жағдайлар өтілетін тақырып мазмұнының шешілуін құрайды немесе бүкіл сабақ өлкетану материалына негізделген проблеманы шешумен байланысады. Сонымен қоса табиғатқа шыққан топсаяхатар проблемалық сипат алып жүруі тиіс.

Өлкетану материалдары жағдайлар мен айтылған ойларды анықтауға, дәлелдеуге арналуы мүмкін. Бұдан басқа оқылған материалды қаншалықты түсінгенін анықтау үшін, мұғалім туған өлке өмірінің мысалдарына сүйенсе болады.

Бейне, ұғым, түсініктерді, қалыптастыру мақсатында сабақтарда жергілікті жердің табиғи объектілері, модельдері, макеттері, суреттері, фото, таблицалар, диаграммалар т.б. көрсетіледі.

Оқушылардың ойлау әрекетін арттыруда тәсілі табиғат объектілерінің, құбылыстарының сипаттамасы бойынша өлкетану мазмұнының жазбаша өзіндік жұмыстарды орындаудың маңызы зор болып табылады.

Өлкетану тақырыбы бойынша ұзақ және қысқа мерзімге арналған үй тапсырамаларын беруге болады: жыл мезгілдерін сипаттау, топырақ қабатын, өсімдік пен жануарлар әлемін сипаттау.

Оқу процесінің өлкетанумен тікелей байланысы тақырыпты меңгерудің түрлі кезеңдерінде жүзеге

асырылады. Мысалы: 1) өлкетану жұмыстарын оқу материалының алдында өтеді. Мысалы, 4 сыныпта “Ауа райы. Климат” тақырыбын өтпестен бұрын мұғалім ауа райын бақылауды ұйымдастырады. Бұл тақырыпты өтерде оқушылар өздерінің өлкетану бақылауларының нәтижелерін баяндаумен бастаса болады. Мұғалім өлкетану жұмыстарын өтілетін тақырыптың теориялық қорытындылары мен жеткілікті мысалдарды қамтамасыз ететіндей етіп арнайы жоспарлау қажет;

2) өлкетану материалдары тақырып мазмұнына толық енеді. Өлкетану жұмыстары бағдарламадағы мәселелерді оқумен қатар жүргізіледі. Мысалы: 1 сыныпта “Шөп текті өсімдіктердің мүшелері” тақырыбын өту барысында мұғалім сабақты түсіндіруде жусан, селеу, желайдар немесе сол жергілікті жерде өсетін шөптекті өсімдіктерді көрсетіп, олардың мүшелерімен таныстырады;

3) өлкетану жұмыстары тақырыптың соңына ауыстырылады. Мысалы, 2 сыныпта “Кітапханада” тақырыбын сабақта өтіп, қорытынды ретінде мектеп кітапханасына бару.

Аталған барлық жағдайларда өлкетану материалдары өтілетін тақырыптар талап ететін қорытындылар мен байланыстарға оқушыларды жетелейтін болуы керек.

Өлкетану материалдарын тақырыпты қайталауда қолданудың маңызы зор. Қайталау - оқушылардың дүниетану сабақтарында алған білім-білік, дағдыларды жүйеге келтірудің, тереңдетудің амалы. Бірақ ол алғашқы оқудан басқаша формада жаңа материалдар негізінде өтуі керек. Бұл оқудың жаңа аспектілері өтілетін фактілерді тексеру мен дәлелдеуге көмектесетін материалдарды жергілікті жерден алуға болады.

Жалпы өлкетану материалдарын зерттеу мен жинау барысында түрлі әдістер қолданылады: бақылаулар, табиғат объектілерін суретке түсіру, жазу, жергілікті жердің білгірлерімен әңгімелесу; зерттеу пәні бойынша арнайы әдебиетті оқу, өлкетану әдебиеттерімен танысу, мерзімді баспасөз жұмыстарымен танысу; қысқа мерзімді топсаяхаттарды жүргізу.

Бастауыш сынып мұғалімдері зерттеудің тақырыбын жоспарлау барысында мынадай жағдайларды басшылыққа алуы қажет. Тақырыптар: 1) дүниетану бойынша оқу материалдарымен тығыз байланысқан, білімдік, тәрбиелік, дамытушылық маңызының болуы; 2) қоршаған дүниеге диалектикалық көзқарас қалыптастыруға ықпалын тигізу; 3) оқушылардың жас ерекшелігін, деңгейлері мен қызығушылықтарын есепке алу; 4) мұғалімнің берілген сұрақ бойынша дайындығы мен олардың мүдделерін ескеру керек.

Кез-келген табиғат объектілері белгілі бір жүйелікте зерттелген жөн:

1. Тақырыпты таңдау, зерттеудің мақсаты мен міндетін анықтау.
2. Зерттеудің жоспарын жасау.
3. Зерттеудің әдістемесін құру.
4. Тақырыпшаларға бөлу, жұмыс түрлерін бөлу, оларды өткізудің мерзімін анықтау.
5. Әдебиет материалдарды, статистикалық материалдарды оқып білу.
6. Жұмыс формасын, әдісін, тәсілін анықтау.
7. Материалдарды дайындау.
8. Мұғалімнің оқушылар жұмысын бақылап, қадағалауы, кеңесі, келісімділігі.
9. Жиналған материалдардың дұрыстығын тексеру.
10. Жиналған материалдарды өңдеп жүйелеу.
11. Жиналған материалдарды оқу-тәрбие процесінде пайдалану.

4 сыныпта берілген “Біздің ауыл” тарауы, әсіресе ауыл жерлерінде толық өлкетану негізінде оқытылуы керек. Оқушылар өзінің ауылын, ауданын мысалға ала отырып, тақырып мазмұнын терең және берік түсінуге мүмкіндік алады. Немесе “Қаладағы және ауылдағы көлік түрлері” тақырыбын оқу барысында оқушылар өз өлкесіндегі негізгі көлік түрлерімен танысып, ауылдың, қаланың экономикалық, мәдени дамуындағы рөлімен танысады.

Жоғарыда атап кеткендей өлкетану материалдарын зерттеп, оларды жинауға түрлі әдістер қолданады дедік. Соның бірі - бақылау.

Бақылау - арнайы мұғалімнің басшылығымен ұйымдасқан, мақсатты түрдегі оқушылардың табиғат құбылыстары мен объектілерін белсенді қабылдауы. Яғни объектілер мен құбылыстарды табиғи жағдайда қабылдау. Бақылай білу процестері мен объектілердің және құбылыстардың сантүрлілігін терең түсініп білуге, олардың арасындағы саналуан байланыстар мен өзара қатынастарды түсінуге, табиғат біртұтас екенін білуге мүмкіндік береді.

Бақылаулар - білімнің қайнар көзінің бірі болып табылады. Бақылау - мақсатқа бағытталған қабылдау, сезім мен тиімділіктің бірлігі көрінетін танымдық күрделі процесс. Бақылау барысында оқушыларда нақтылы білімдер пайда болады, ой операциясы, тілі жетіледі, ынта-ықыласқа, сүйіспеншілікке, әділеттілікті сезінуге тәрбиеленеді.

Мұғалімнің табиғи объектілер мен табиғат құбылыстарын бақылауды ұйымдасытыруы бастауыш

сынып оқушыларды табиғатпен таныстырудың бірден-бір жолы болып табылады. Объектілерге және оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты бақылаулар бірнеше минутқа созылатын мезгілдік және бірнеше күнге созылатын ұзақ болуы мүмкін.

Мерзімдік бақылауларға ауа райын, үй жануарларын, құстарды бақылау т.б. жатады. Мысалы: 1 сыныпта “Ауа райы”, “Өсімдіктер тобы”, “Тұқым” немесе 2 сыныпта “Жапырақ” тақырыптарында қысқа мерзімді бақылаулар жүргізсе болады. Бұл бақылаулар аз уақыт алады, бірақ жиі қайталанатын. Ұзақ бақылаулар – оқушылар өсімдіктерінің тұқымынан өсуін, бунақденелілердің пайда болуын табиғаттағы маусымдық өзгерістерді т.б. қадағалайды. Мысалы: 2 сыныпта “Өсімдіктердің өніп өсуі”, “Өсімдіктердің көбеюі”, “Өсімдіктер қалай дүниеге келеді?” тақырыптарын өткенде ұзақ бақылау жүргізсе болады.

Ұзақ бақылаулар табиғаттағы құбылыстардың болуының жүйелілігін, олардың арасында көзге көрінерлік байланысты сезінуге мүмкіндік берумен құнды. Бақылаулар бастауыш сынып оқушыларының білімін жетілдіру, оқу материалын терең түсіну үшін, мұғалім оған басшылық жасауға тиіс. Ол бақылаудың мақсаттарын түсіндіреді, олардың назарын заттарға немесе құбылыстарға тән ерекшеліктерге бағыттайтын сұрақтар қояды. Бақылауларды сабақ үстінде, топсаяхат кезінде, мектеп үлескісіндегі жұмыстар барысында, табиғат мүйісінде өткізуге болады. Топсаяхатта балалар мұғалімнің басшылығымен белгілі бір объектілерді зерттеп, өсімдіктердің ерекшелігін, табиғаттағы маусымдық өзгерістерді бақылап, олардың арасындағы кейбір байланыстарды анықтай алады. Осының бәрі бастауыш сынып оқушыларының нақтылы білімін кеңейтеді, білуге құмарлығын арттырады, дүниені ғылыми тұрғыдан түсінуіне негіз салады.

Бақылау барысында оқушыларда сұрақтар жиі туып отырады. Жауапты тек тікелей қабылдағандарға байланыстырып қана берген жөн. Мысалы, тоқылдақты бақылау үшін оқушыларды ағаш жанына алып барады. Олар бірден сұрақ қояды: “Тоқылдақ не істеп жатыр? Ол ағашты бүлдіріп жатыр ма? Ол зиянды ма? Оның балалары қайда? Оның ұясы қайда?” Мұғалім: “Тоқылдақ өз тұмсығымен ағаштан қоңыздарды іздеп жүр, олармен ол қоректенеді; қоңыздар ағаштың қабығын бүлдіреді. Сондықтан тоқылдақ пайдалы құс, оны халықта “Орман емшісі” дейді деп түсіндіреді. Содан кейін тоқылдақтың тұмсығы қандай, ағашты онымен қалай тоқылдатады, ағашқа құйрығын тіреп қалай отырады, басының, құйрығының және арқасының түсі қандай екендігін көруге ұсынуға болады. Тоқылдақтың ұясы және оның балапандары жөнінде айтып беруге болады.

Бақылауды сабақта, топсаяхатта, күнделікті серуенде, жер үлескісіндегі жұмыстар кезінде, табиғат мүйісінде өткізуге болады. Сабақтағы бақылаулар оқу мазмұнына байланысты белгілі бір объектілерді бақылап, өсімдіктер мен жануарлардың бөліктерін жақсылап көріп, дұрыс айтуға үйретеді. Топсаяхаттағы бақылау оқушылар мұғалімнің басшылығымен өсімдіктердің ерекшелігін, жануарлардың сыртқы түрі мен қылықтарын, табиғаттағы маусымдық өзгерістерді бақылап, олардың арасындағы кейбір себеп-салдар байланыстарды анықтайды. Бұл бастауыш сынып оқушыларының нақтылы білімін кеңейтеді, қызығушылығының артуына ықпал етеді, дүниені ғылыми тұрғыдан түсінуге негіз болады. Жер үлескісіндегі бақылауларды ұйымдастыру барысында жерді суарған, қопсытқан кезде балалар топырақтың әртүрлі қасиеттерімен (күрғақ, ылғалды) танысады, өсімдіктің суарғанда; қопсытқанға дейінгі және одан кейінгі сыртқы түріндегі өзгерістерді қадағалайды, көктей бастайды, жапырақтың, гүлдердің, ұрықтардың жетілулерін бақылайды. Бастауыш сынып оқушыларымен жүргізілетін бақылауларды жалғастыру, дамыту өте маңызды.

Оқушылардың өмірлік тәжірибелері мен бақылаулар нәтижесін пайдаланып, мұғалім оларды табиғат ұғымдарын меңгеруге, түсінуге жетелеп, дүниетанымды қалыптастыруға көмектеседі. Табиғатты, адамның еңбек әрекеттерін ұзақ бақылау үлкен құндылық болып табылады.

Дүниетанудың білімдік мақсаттарының бірі- бақылап білуді қалыптастыру. Оған тек оқушылармен бірігіп жүйелі жұмыс нәтижесінде ғана жетуге болады. Ол үшін мынадай жағдайларды сақтау қажет:

бақылаулардың мақсаты мен мазмұнын ашу және оларды өткізудің әдістемесін құру, оның практикалық және ғылыми құндылығын дәлелдеу;

бақылаулардың барлық түрлері бойынша нақты объектілер іріктеп алу, бағдарлама құру; материалдарды өңдеу мен бақылаулар процесінде табиғат құбылыстары мен объектілерінің арасындағы байланыстарды белгілеп ашу.

Табиғатта бақылаулар ішінен фенологиялық бақылау ерекше орын алады. Жыл мезгілдеріне байланысты табиғатта өзгерістер болып отырады: қар жауып, оның еруі, құстардың жылы жаққа ұшып кетуі мен келуі, жапырақтардың сарғайып түсуі, ағаштар мен бұталар бүршік атуы т.б. Барлық құбылыстар кезегімен қайталанатын, жеке құбылыстардың арақашықтығы жылдан-жылға тұрақты болып қала береді.

Фенологиялық бақылау ауыл шаруашылығы үшін практикалық маңызы зор. Белгілі бір ауылшаруашылық жұмысын (көкөніс жинау т.б.) тірі табиғат дамуындағы сәйкес фенофаздық түсінуімен байланысу керек.

Табиғат құбылыстарын жыл мезгілдері туралы материалдарды білу ауыл шаруашылығының барлық салаларында еңбек әрекетін ғылыми-негізделіп ұйымдастыру үшін теориялық базасын құрады.

Бақылау объектісіне байланысты тірі және өлі табиғат фенологиясын белгілейді.

Фенологиялық бақылаулар кез-келген оқушы үшін қиын емес, өйткені олар арнайы аппаратураны талап етпейді.

Бақылауға бір немесе бірнеше әдеттегі үлескілер таңдалады. Сол жер туралы қысқаша сипаттама беріледі. Жеке ағаш, бұталарды емес жалпы тұтас популяцияны бақылайды. Ағаш пен бұталар түрлері орта жас шамасында, сау болуы керек. Ал шөптекті өсімдіктерді жолдан алыс, адам аз болатын жерлерде бақылау қажет. Табиғатты жыл бойы бақылаған дұрыс. Көктемде табиғат дамуы жылдам болғандықтан бақылауды күнделікті түске дейін өткізудің маңызы зор. Ал құстардың ұшып кетуі мен келуі кезеңдерінде кешкі уақытта бақылаған жөн. (қаз түнде де ұшып келуі де мүмкін).

Біздің зерттеу жұмысымыз дүниетану сабақтарында өлкетану материалдарын қолдану бойынша төмендегідей қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Дүниетану сабақтарында өлкетану материалдары нәтижелі болады егер:

өлкетану материалдары дүниетану курсының әдіснамалық мақсаттарына сай болса;

2) ғылыми анық және терең болса;

3) дүниетану материалы жергілікті жердің материалымен өзара байланысты болса;

өлкетану материалын қолдануда жүйелілік пен жоспарлық болса;

оқушылар мұғалімнің басшылығымен өлкетану материалдарын жинауға және зерттеуге тікелей белсенді қатысса;

оқу және сыныптан тыс өлкетану жұмыстарының байланысы болса;

мұғалім дүниетану сабақтарында және сыныптан тыс жұмыстарда өлкетану материалдарын пайдалануда түрлі әді-тәсілдерді қолдана білсе.

Оқу-тәрбие процесінде өлкетану материалдары нәтижелі болады, егер:

оқушыларға жаңа білім алуға, дүниеге ғылыми көзқарасын кеңейтуге септігін тигізсе;

салыстыруға ыңғайлы болса;

өлке дамуының спецификалық ерекшелігін білсе.

Өлкетану материалдары түсіндіруде индукция және дедукция әдістемесімен құруға мүмкіндік береді. Яғни жекеден жалпыға, жергілікті материалдар негізінде жалпы, ғылыми жағдайлар ашылып және керісінше жалпыдан жекеге өту.

Оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға табиғатта өтілген сабақтардың маңызы зор. Табиғаттағы сабақтар бағдарлама материалдарын терең меңгеруге, оқулықта жазылғандарды тереңірек түсінуге көмектеседі. Табиғаттағы сабақтар өз өлкесін детальді білуге ынтасын оятып, мұғалімдерге оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыруға олардың теориялық білімдерін тереңдетуге, оқытудағы формальды жоюға мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушылары туған өлкесі туралы мағлұматты топсаяхат барысында алады. Өкінішке орай бағдарламада көрсетілген міндетті топсаяхаттарын көпшілік мектептерде жүзеге асырылмайды. Топсаяхат барысында өлкетану материалдары жинақталып, оларды дүниетану сабағында табысты пайдалануға болады. Өлкетану топсаяхаттары барысында оқушылар туған өлке туралы нақты, айқын мәліметтер алады. Әр өлкетану топсаяхаттары жақсы ғылыми ұйымдастырылған дайындықты талап етеді.

Бағдарламада көрсетілген топсаяхаттарды бастауыш сынып мұғалімі былай жеке жоспарласа болады:
Кесте 2.

Р е- ті	Сынып оқушы-ң саны	Топсаяхат орны	Топсаяхат мақсаты	Топсаяхатты өткізу мерзімі	Топсаяхатқа жабдықтау	Ескертулер
---------	--------------------	----------------	-------------------	----------------------------	-----------------------	------------

Дүниетануды оқытуда әрбір бастауыш сынып мұғалімі мынадай әдістемелік принциптерді білуі шарт:

- дүниетану сабақтарын құруда өлкетану жұмысы қажет, өйткені негізгі ұғым тікелей табиғатта бақылау кезінде қалыптасады;
- дүниетану бойынша әрбір жаңа тақырып жергілікті жердің материалдарын мазмұндаудан басталуы

керек. Бұл материалдар жергілікті жерге байланысты емес, тақырыптарды салыстыру немесе тікелей сабақ тақырыбы бойынша қолданады;

- әрбір тақырыптың бір сабағы топсаяхат түрінде өтуі тиіс, ондағы материалдар тақырыпты меңгеру барысында пайдаланылады.

Оқу процесінде өлкетану материалдарын жүйелі енгізудің нәтижесінде бастауыш сынып оқушыларында туған өлкесі туралы нақты білім жүйесі мен олардың дүниетанымы қалыптасады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Дүниетану. 1 сыныпқа арналған оқулық. К. Жүнісова, Қ. Аймағамбетова, Н. Нұрахметов. Алматы: “Атамұра”, 2001, 160 б.
2. Дүниетану. 2 сыныпқа арналған оқулық. К. Жүнісова, Қ. Аймағамбетова, З. Ф. Олейник. Алматы: “Атамұра”, 2001, 160 б.
3. К. Жүнісова, Ә. Бірмағамбетов, Қ. Аймағамбетова. Алматы “Атамұра”, 2001, 160 б.
4. Дүниетану. 4 сыныпқа арналған оқулық. Алматы, «Атамұра», 2001 ж.
5. Географическое краеведение в общеобразовательной школе. М., 1979, 70 с.

БАЛАЛАР ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ САНАМАҚ ЖАНРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Сартбаева Дударыша Қараханқызы- Қ.А.Ясауи атындағы

ХҚТУ, ф.ғ.к., доцент

Мұхамеджанова Айымжан Бақытжанқызы- Қ.А.Ясауи атындағы ХҚТУ

Қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы бойынша Ph докторанты

Түйін

Мақалада санамақ жанрының балалар әдебиетіне ғана емес, бала педагогикасы мен тәрбиесіне, психологиясы мен ой өрісінің дамуына кең ықпал ететінін және функционалдық қызметінің ерекше екенін нақтылау. Авторлар бала психологиясын жақсы біліп, санамақта бала тәрбиесіне қажетті сәттерді тап басып, тапқырлықпен суреттейді. Санамақтардың түпкі негізі халықтық педагогикамен байланысып жататындығын, санамақтардың да өзіндік туу заңдылықтары бар екенін, бала өмірінің қажетін өтеу үшін туады да, баланың әр кездегі жас мөлшеріне, психологиясына лайықталып айтылады суреттеледі, алынған үзінділердегі санамақ бала санасына сіңіп, оның ұғымын, түсінігін де кеңейтетіндігі, санамақ жыры балаға сан үйретуден басталатындығы сипатталады.

Кілтті сөздер: балалар әдебиеті, бала тәрбиесі, бала санасы, балалар фольклоры

Резюме

В статье говорится о том, что жанр считалки оказывает большое влияние не только на детскую литературу, но и на детскую педагогику и воспитание, психологию и развитие детского мировоззрения, а также указывает на особенности функционального значения этого жанра. Хорошо зная детскую психологию, авторы, отмечая такую черту, как находчивость, указывают на необходимость считалок в процессе детского воспитания. Фундаментальная основа считалок лежит на единой плоскости с народной педагогикой. Помимо того, что считалки обучают детей счету, начиная с ранних лет и, принимая во внимание психологию ребенка, соответствующей каждому возрасту, считалки играют огромную роль в развитии памяти, умственных способностей, и мировосприятия.

Ключевые слова: детская литература, детская воспитание, детский фольклор, детское сознание.

Summary

The article deals with the genre of counting rhyme's influence not only on children's literature, but also on children's pedagogics and education, psychology and development of children's outlook, and as well as states features of functional value of this genre. Well knowing children's psychology, authors, noting such line as resourcefulness, indicate the need of counting rhymes in the course of children's education. The fundamental basis

of counting rhymes lies on the one plane with national pedagogics. Besides that counting rhymes train children in arithmetics, since early years and, in view of psychology of the child, corresponding to each age, counting rhymes play a huge role in development of memory, mental capacities, and perception of the world.

Key words: children's literature, children's education, children's folklore, children's consciousness

Қазақ халқының ұлттық болмысында бала тәрбиесінің рөлі ерекше екені әлмисақтан белгілі. Туылғаннан бастап бала санасының өсіп-жетілуіне жете мән берген ата-бабаларымыз балалар әдебиетінің фольклорлық үлгілерін қалыптастырған. Уақыт өте келе балалар әдебиетінің мәселелері сөз етіліп, зерттеудің арқасында балалар әдебиетіндегі жанрлар мен жанрлық түрлері анықтала бастады. Олар кейде балалар фольклоры деп те зерттеліп жүр. Қазақ балалар фольклоры шығу тегі мен орындаушыларына қарай – үлкендер тарапынан балаларға арналып айтылатын және балалардың өздері орындайтын шығармалар болып екі топқа бөлінеді. Алғашқысының қатарына бесік жыры, маусымдық жырлар, жұмбақ, жаңылтпаш шығармалар жатса, соңғысы санамақ, сұрамақ, тақпақ балалар өлеңдерін қамтиды. Бұл жанрлар зерттелу формасына орай үлкен салаларға бөлініп те қарастырылады. Мәселен, әлпештеу поэзиясы, жеткіншектер жыры, ойындық фольклор, балалар тіршілігінде қара сөзбен айтылатын балалардың прозалық фольклоры, деп зерттеліп жүр.

Балалар фольклорында балалар ойыны кезіндегі ойынға шақыруға ойынды бастауға, оны жүргізуге қызмет ететін өлеңдерді (қаламақ, санамақ, жаңылтпаш, жұмбақ, балалар айтысы) қосуға болады. Жалпы, балалар фольклорына тән шығармалардың барлығында ойындық белгілер болатыны сөзсіз, бірақ ойындарға арналған балалар фольклорына жататын туындыларда, бұл сипат ерекше басым көрінеді, оларда ойынға тән драматизм мен қимыл-әрекет, динамизм күшті. Ойынға шақыру өлеңдері, қаламақ, санамақ, ойын ішіндегі өлеңдер тікелей балалар ойындарымен бірге өмір сүрсе, халық арасында кең тараған жұмбақ, жаңылтпаштар, тәжікелесулер сөз арқылы ойналады.

Ойындық фольклордың бірі-санамақ жанрын қарастырып көрейік.

Әдебиеттану терминдер сөздігінде «санамақ-қазақ балалар фольклорындағы жанрлық түр. Санамақ – сәбилерге сан үйрету, санның ретін танытуды көздейтін ойын өлеңі. Санамақтың құрылымында формалық шарттар қатаң сақталмайды. Ол кейде ұйқасқа кейде, тек қана ырғаққа негізделе береді. Қайсі бір санамақ үлгілерінде сандар жай ғана санамаланып келіп, соңғы, түйіндеуші жолдар ғана ұйқасады. Ересектеу балалар санамақты ойын тәртібін (жасырынбақ ойынында, т.с.с.) айқындау үшін қолданады» [1, 294-295] - деп анықтама берген.

Бала тәрбиесіндегі санамақтар да үлкен орын алады. Санамақтар туралы Ә.Табылдиев былай дейді: «Санамақтарды халық, негізінен, жас балаға сан үйрету мақсатымен шығарған. Санамақтар әрі сан үйретеді, әрі дүние танытады, әрі баланың қисынды ойлауы мен математикалық ойлау қабілетін дамытады. Санамақтардың түрлері көп, оның үстіне жаңадан қосыла береді».

Санамақтар баланы әдемі сөйлеуге дағдыландырса, жаттау қабілеттерін, танымдық ой-өрісін дамытады. Санамақ тәртібін бұзбай айту балаларды аңғарымпаздық қасиетке баулиды. Санамақ балалардан белсенділік пен алғырлықты талап ететін жанр.

Сен кір, сен шық, – дегенде бала санамақты тыңдап қана қоймай, оны қайталайды, сол арқылы сандарды таниды, жаңа бір ұғымдармен танысып, дүниетанымын кеңейтеді, есте сақтау қабілеті мен тілін жаттықтырады. Өйткені санамақ қарапайым сандар мен сөздердің жиынтығы ғана емес, ол – көркем сөзбен кестеленген тәрбиелік, тағылымдық мәні бар шағын поэтикалық шығарма. Санамақтар көп ретте реттік сандармен басталады.

Қазақ әдебиетінде санамақтың сан түрлі формасы бар. Баланы ойнатып отырып та, саусақтарын санатып санамақты үйретуге болады. Мысалы:

Бір – білім ал,	Алты – алғыс ал,
Екі – ерлік көрсет,	Жеті – жеңіс біздікі,
Үш – үлгі тұт,	Сегіз – сенім керек.
Төрт – тәртіп керек,	Тоғыз – тоқу керек,
Бес – бестік баға ал,	Он – оқу керек.

Енді бірде балама сөздерді сәби түсінігіне етене жақын заттарға байланысты алып, бала жадын жаттықтыра түсу мақсатында заттық тиянағы жоқ «құпия» сөздер де қосылады (Мәселен, «он бір – қара жұмбақ»).

Бір дегенің – білеу,	Алты дегенің – асық,
Екі дегенің – егеу,	Жеті дегенің – желке,
Үш дегенің – үскі,	Сегіз дегенің – серке,

Төрт дегенің –төсек,
Бес дегенің –бесік,

Тоғыз дегенің –торқа,
Он дегенің – оймақ,
Он бір қара – жұмбақ.[2,135]

немесе,
Бір дегенім - белін,
Екі дегенім- егін,
Үш дегенім - үкі,
Төрт дегенім - төл,
Бес дегенім - бекіре,

Алты дегенім - адам,
Жеті дегенім - жеміс,
Сегіз дегенім - сең,
Тоғыз дегенім - тоң,
Он дегенім - оң,
Он бір болады одан соң.

Тілі шығып сөйлей бастағаннан, есейген шағына дейін баланың жасына лайықты сан түрлі ойын ойналған жән олардың басым көпшілігі өлең-тақпақтармен бірге жасап, бірін-бірі толықтырып отырған. Алғашқыда балалар үлкендердің көмегімен, кейін біртіндеп ойын тәртібін игере келе сөздерін өздері шығарып айта бастаған. Санамақтың тағы бір түрі математикалық есептерді, яки сандарды есептеудің тиімді тәсілі ретінде қолдануға болатынын да көре аламыз:

Ал санайық, санайық,
Сан сырына қанайық!
Бір саусақты жұмайық,
«Бір саны», - деп ұғайық!
Екі саусақ жұмайық,
«Екі сан» - деп тынайық!
Үшіншісін жұмайық,
«Үш саны» - деп шығайық!
Тағы бірін жұмайық,
Төрт санына ылайық.
Жұдырықты жұмайық,

"Бес болды» - деп ұғайық.
Оң қолдың енді біреуін,
Тағы да ептеп жұмайық,
«Алты сан», - деп ұғайық,
Екіншісін жұмайық,
«Жеті сан» - деп ұғайық!
Үшіншісін жұмайық,
«Сегіз ғой» - деп тынайық!
Тағы бәрін жұмайық,
Тоғыз санға ылайық.
Жұдырықты жұмайық,
«Он болды» - деп ұғайық.

Қазақ балалар әдебиетінде санамақ лирикалық түр ретінде де айтылып жүр. Бұл туралы Л.Қоныстың «Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ балалар лирикасы (1991-2005)»-деп аталатын кандидаттық диссертациясының авторефератында «қазақ балалар лирикасын көп жанрлы, көп сипатты кең арнаға балауымыз – әдеби әлем мен педагогикалық тәрбиенің ұштасуы, бала танымына қуатты әсер ете алатын үлкен идеологиялық құрал ретіндегі мән-маңызына байланысты. Осындай күрделі мәселелердің сабақтастығы нәтижесінде бұл сала қоғамдық-тарихи-рухани құбылыс есебінде тарихи-қоғамдық ықпалға орай әр қилы дамып келді. Қазақ балалар лирикасының тарихы әдебиетіміздің кеш дамыса да, кеңге қанат жайған сала екенін әйгілейді»[3, 6]-деген пікірі балалар лирикасының тақырыптық болмысын айқындауға да жол көрсетеді.

Қазақ балалар лирикасы ұзақ жылдар бойы бала психологиясын, бала пайымын мейлінше дәл көрсетіп келді. Баланың танымы мен түсінігін ізгі мақсаттарға аударып, осы желімен тәрбиелеуге ұмтылды. Бұл тұста қаламгерлеріміз кеңестік идеяның бағыт-бағдарына жүгініп, негізгі ұлттық, гендік тамыры болған нысанасынан айырылып қалғандай еді. Ал, еліміз тәуелсіздік алып, әдебиетімізде ғасырға жетеқабыл уақыт жабық жатқан ислами діни түсініктердің бой көтеруі – қазақ мәдени танымына келген үлкен рухани жаңалық деңгейінде қабылданды. Мұндай түсініктің қазақ балалар лирикасына да араласуы құптарлық жәйт.

Қазақ әдебиетінде санамақтың сан түрлі формасы бар. Ал, Е.Өтетілеуовтің санамақты балаларға арналған діни түсінік шеңберінде жеткізуі – өзіндік жаңалық.

Ақын мұсылман баласының бес парызын санамақтың үлгісіне икемдеп, сәтті үлгі таба білген:

«Біріншісі – Алланы
Бар деп, кәміл сенуі.
Жүрекпен құп алғаны,
Күдікті ойды женуі.
Екіншісі – тоқуы,
Көңілге дін діндегін:
Бес уақыт оқуы,

Намазды үзбей, күнбе-күн.
 Үшіншісі – кәмелет.
 Жастан санға кіруі:
 Әр жыл сайын бір мезет
 Пітір-зекет беруі.
 Төртіншісі – бойында,
 Қуат барда, боп риза,
 Рамазан айында
 Бір ай тұту ораза.
 Бесіншісі – құдірет.
 Ғұмырында бір рет.
 Қажылыққа баруы».

Ақын мұнда үлкен парыздарды баланың оңай түсінуіне, үйлесімділікпен жеткізуге назар аударады.

Санамақ – арифметиканың төрт амалын меңгеруді үйрететін әдеби үлгі десек, ақын бұл ретте ислам қағидаларын өте орынды пайдалана білген.

Е.Өтетілеуовтың бұл бағыттағы жырлары мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндеріміз үшін жазылса, Ө.Ақыпбекұлы шығармалары бастауыш мектеп балаларының жас шамасына орай лайықталып, дін қағидаларымен там-тұмдап таныстыра беру, баланың көкейіне көркем сөзбен өрнектеп орнату секілді қағида басты назарға алған. Дініміз – ислам дегенмен де, мұны мінберлерде айтып, әр ауылдан мешіт салғанымызбен де, ертеңгі азаматты қалыптастыруда аса зор маңызы бар балалар әдебиетінде діни тақырыпта бірде-бір дүниенің болмағаны рас-ты.

Санамақтың әр саны әр түрлі қастерлі ұғымды білдіреді десек, кеңес уақытындағы балалар лирикасында адамзат өмірі үшін үлкен фактор санатындағы дін саласы ауызға алынбайтын. Ермек Өтетілеуовтың «Он сабақ – Санамақ» деп аталатын санамақтар топтамасында: «Бірінші сабақ – Отан», «Екінші сабақ – Достық», «Үшінші сабақ – Ұрпақ», «Төртінші сабақ – Уақыт», Бесінші сабақ – Дін», -дей келе, дін ұғымдарын кішкентай оқырмандарымыздың пайымына лайықтап көрсетеді[3,7].

Еліміз тәуелсіздік алған жылдарда санамақтың тақырыптық, мазмұндық жағы да өзгере бастағанын байқаймыз. Елдің ертеңі, ұлт рухы сияқты ұғымдарды бүлдіршіндердің ұғымына ертерек сіңіруді балалар жанашырлары төл туындыларында ұғындыруды мақсат етеді.

Бір дегенің – бесігінді түзедің, Алты дегенің – ұраның айбының асырған,

Екі дегенің – Егеменді ел дедің. Жеті дегенің – ту ұстадық жасылдан.

Үш дегенің – ана тілім асылым, Сегізінші салт-дәстүрін оралған.

Басқа тілден мәртебесін асырдың. Тоғызыншы атың кетті алысқа,

Төртіншіңіз төреліктен таймаған, Тоқтар бастап қазақ ұшты ғарышқа.

Нұрсұлтанدى хан тағына сайлаған. Он дегенің – орындалып ойдағың

Бес дегенің – берекелі болғаны. Наурызыңды өз мәнінде тойладың.

Санамақтың айтылуы, сөз құрамы, әдемі ұйқасы, құрылысы, жинақтылығы, аз сөзбен көп нәрсені қамтитыны да балаға эстетикалық әсер береді. Ойын жинақты, ықшам айтуға үйретеді. Сөзуар мылжың болудан, пәтуасыздықтан аулақтата береді. Санамақ балалардың ойлау қабілеттілігін арттыра түсумен бірге, олардың көрген-білген нәрселерінің біріне де ой жіберіп, себептерін, өзгешеліктерін айырып, ұқсастықтарын салыстырып, оны сондай бір екінші затқа теңеп отыратындай шеберлікке үйрету үшін қолданылатын халықтың шебер құралы болғанын да байқаймыз:

Бір	үйде	он	баламыз,
Бір-бір		жастан	арамыз.
Бір жастағы – Біржан			
Екідегіміз	–		Елжан,
Үштегіміз — Үсен,			
Төрттегіміз – Төкен,			
Бестегіміз – Бекен,			
Алтыдағымыз – Арқан,			
Жетідегіміз – Жеген,			
Сегіздегіміз	-		Сөкен,
Тоғыздағымыз – Тойтан			
Ондағымыз-			Ойқан
Жастарымызды			қосыңыз,

Қосындысы қанша осының?

Автор бала психологиясын жақсы біледі. Санамақта бала тәрбиесіне қажетті сәттерді тап басып, тапқырлықпен суреттеген.

Санамақтардың түпкі негізі осылай халықтық педагогикамен байланысып жатады. Санамақтардың да өзіндік туу заңдылықтары бар. Олар бала өмірінің қажетін өтеу үшін туады да, баланың әр кездегі жас мөлшеріне, психологиясына лайықталып айтылады. Жоғарыда алынған үзінділердегі санамақ бала санасына сіңіп, оның ұғымын, түсінігін де кеңейтеді.

Санамақ жыры балаға сан үйретуден басталады. Мұнда сандар жеке айтылмай, кейде атауы ұқсас екінші бір затпен қосақталып, («Бір дегенім – білеу, Екі дегенім - егеу» деген сияқы), кейде сан тәуелдік және атау түрінде өзара тіркесіп «Бірім-білім, екім-екі, үшім-үш» түрінде қайталанды.

Мұның бәрі жас баланың санды тез жаттап алуына қолайлы болуын көздейді. Бала ұғымын, түсінігін кеңейтуде, оның тілін, ойын дамытуда, оларды үлгілі істерге тәрбиелеуде санамақтар да маңызды рөл атқарады. Санамақтар құпиясы баланы әрқашан қызықтырып, ілгері жетейді. Сол негізде санауға үйретеді. Мұндай санамақтар бала ойын ұштайды.

Әдебиет сыншысы Р.Бердібай «Әдебиет сынының көкжиегі» атты еңбегінде балалар фольклорының қызметі мен орны туралы ерекше пікір айтады: Осыдан жиырма шақты жыл бұрын ауыз әдебиетінің материалдары оқулықтардан елеулі орын алушы еді. Олардың жас оқушыға әсері күшті болатын. Халық даналығынан туған шығармалар- оқушының тіл ұстартуына, ана тілін сүйіп өсуіне, тілдің неше алуан өзгешеліктерін үйренуге мың да бір дауа. Сөздің тіке, астарлы, әр түрлі мағыналарын білуге, айтайын дегенінді жамыратпай, қысқа, нақ айтуға үйрететін нағыз таза тіл фольклорда. Ендеше, тіл меруертінің мөлдір бұлағы болған фольклор мұраларын үздіксіз насихаттап, барынша кең пайдалану қажет. Балаларға эстетикалық адамгершілік, ақыл-тәрбиесін беруде әдебиеттің қызметі өзгеше. Міне, осы мақсатқа сай келетін нұсқаны ескі әдебиеттен де, қазіргі жазушылардың шығармаларынан да іріктеп ала білу міндеті тұр[4,55].

Бір дегенім - бірқазан,

Екі дегенім - ементұмсық,

Үш дегенім - үйрек,

Төрт дегенім - торғай.

Бес дегенім - безгелдек,

Алты дегенім - алабұлдырық,

Жеті дегенім - жек (дуадақ),

Сегіз дегенім - сұңқар.

Тоғыз дегенім - тоқылдақ,

Он дегенім - оқпақ.

Осы тақпақ өлең екі бірдей қызмет атқарып тұр. Мұны жаттаған бала біріншіден, сан үйренсе, екіншіден, бірталай заттың атын біліп шығады. Міне, осы секілді тәсілмен қазіргі өмір шындығынан неше алуан тақпақ өлеңдер жасауға болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

- 1.Күмісбаев Ө. Әдебиеттану терминдер сөздігі. Алматы, Жазушы 1998 ж. 294-295бб.
2. Ақ сандық, көк сандық. Алматы, Жазушы 1998ж. 255б.
- 3.Қоныс Л. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ балалар лирикасы (1991-2005). Фил.ғ. кан. дисс. авторефераты А. 2010ж. 36 б. 17-18б.
- 4.Бердібай Р. Әдебиет сынының көкжиегі. Түркістан, Тұран. 2006. 530 б.

ҚАЗАҚСТАН КЕСКІНДЕМЕ ӨНЕРІНДЕГІ НАТЮРМОРТ ЖАНРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРҒА ҚӨРКЕМДІК ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Крыкбаева С.М. Өнертану ғылымдарының кандидаты,
Мәдениет саласының үздігі,
Еуразиялық дизайнерлер Одағының мүшесі,

**«Кәсіптік білім» кафедрасының
аға оқытушысы, Қазмемқызпу. Алматы қ.**

Резюме

В данной статье рассматривается эффективность обучения молодого поколения изучая работы казахстанских художников согласно требованиям современного времени, а также некоторые важные проблемы преподавания изобразительного искусства в школе и о его роли в развитии познавательной деятельности учащихся.

Изобразительное искусство формирует эстетический вкус, художественные произведения развивают художественные взгляды, творческие способности молодого поколения. Преподаватель ответственен за всестороннее развитие и знания молодежи.

Summary

In article learning efficiency of young generation is considered studying works of the Kazakhstan artists according to requirements of modern time, some important problems of teaching of graphic art are examined at school and about his role in development of cognitive activity of pupils.

The fine arts form esthetic taste, works of art develop art views, creative abilities of young generation. The teacher is responsible for a full development and knowledge of youth.

Қазақстан 2050 жылға қарай әлемнің ең дамыған отыз елінің қатарында болуға тиіс. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз салауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Қазіргі әлемде жай ғана жаппай салауаттылық жеткіліксіз болып қалғалы қашан. Біз азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс. Сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет. Балаларымыз қазіргі заманға бейімделген болуы үшін бұл аса маңызды [1].

Осыған орай, тәуелсіз мемлекетімізде еңбекқор, білімді, парасатты жастарды тәрбиелеу қажеттілігі туады. «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек. Тәрбиесіз берілген білім - адамзаттың жауы, ол келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» - деп, ұлы ғұлама Әбу Насыр Әл-Фараби бабамыз айтқандай, жастарға халықтың өнері арқылы тәрбие беруде, ұлттық тәрбиені үндестіре білсек, ұлттық санасы, ізгілік қасиеттері қалыптасқан, жан-жақты дамыған ұрпақ тәрбиелей аламыз. Жастарды жан-жақты тәрбиелі азамат етіп өсіруде халықтың көркем өнер туындыларының тәлім-тәрбиелік, білім-танымдық ықпалы зор.

Бүгінгі таңда кең өріс ала бастаған білім беруді ізгілендіру бағыты, ең алдымен, мәдениеттегі, рухани мұрадағы, тарихымыздағы жалпы адамзаттық құндылықты бағалауға баса назар аударуды қажет етеді. Бұл тұрғыда әсіресе, ұлттық таным мен әлемдік биік талғамның бірлігі айқын танылатын бейнелеу өнерінің эстетикалық тәрбие берудегі мәселесі өзінің өзектілігімен және өткірлігімен ерекшеленеді. Заман талабына сай жоғары оқу орындарында тәрбиеленіп жатқан жас ұрпақты ұлтымыздың көнеден келе жатқан салт-дәстүрлерін, еңбекке деген шеберлігі мен икемділігін, өнерге деген сүйіспеншілігін қалыптастыру – ұлт мектептерінің басты міндеті.

Бейнелеу өнері пейзаж, натюрморт, тұрмыстық, соғыс жанры т.б. болып бірнеше түрге бөлінеді. Солардың ішінде натюрморт (негізінен қондырғылы кескіндеменің) бейнелеу өнерінің бір саласы ретінде өзіндік орны бар.

Натюрморт француз тілінен аударғанда (nature morte) “өлі табиғат” деген мағынаны білдіреді. Натюрмортта бір құрылымға топтастырылған жансыз заттар (гүл, жеміс, ет, балық, күнделікті тұтынатын заттар, т.б.) кейде тірі организмдер де (аң, құс, құрт-құмырсқа, адам еңбегі және шығармашылық қызыметінің атрибуттары) бейнеленеді. Натюрморт – сюжеті жағынан таусылмайтын жан-жақты және таңғажайып тақырып. Тұрмыстың кез келген заты: гүл шоғы, теңіз жағалауында табылған бақалшақ, кітап, піскен алма тағы да басқа көптеген заттар суретші ғана емес, сонымен қатар көрермендердің бірнеше ұрпағын да толғандыратын өнер шығармасының объектісі бола алады. Негізінде бұл жанр шынайы реализм немесе біртума кубизм, кенеп немесе папирус беті, темпера немесе пастель болсын қай стильде салынса да тамаша. Жаңа техникалардың дамуына байланысты натюрморттың өмірді бейнелеу тәсілдерінің дамуы да мүмкін.

Графика Қазақстанда кеңінен тараған бейнелеу өнерінің алғашқы түрі болды. Ал бейнелеу өнерінің

жеке түрі ретінде ол елімізде ХХ ғасырдың басында пайда болып дами бастады. 1930 жылдардың басында пайда болған кескіндеме мектебінің ізденістерінің бағыты мен сипатын көпке дейін анықтап берген кескіндемешілер жұмысы қалыптасты. Ол кездегі график-кескіндемешілердің жұмысы кездейсоқ сипатта болып, олар газет бетіндегі мақалаларға иллюстрациялар мен этюдтермен бірге кескіндемелік жұмыстарға қосымша материал қызыметін атқарған нобайлармен шектеліп отырды. Сол жылдардағы суретшілердің көптеген графикалық жұмыстары бір-бірінен текерекше көркемдік сипатымен ғана ерекшеленбей, олар жиірек сол кездегі бейнеленетін құжат ретінде тарихи қызығушылықты ұсынады[2].

Кескіндеме өнерінің көптеген жанларында белсенді еңбек еткен, қазақ қыздарының арасынан шыққан тұңғыш суретші Айша Ғалымбаева болды. Суретші өз шығармашылығында тұрмыс заттарын, ыдыс-аяқ, гүлдерді бейнелеуге селсоқ қарамайды, суретшінің өзін қоршаған ортаға деген сүйіспеншілігі әдемі де сұлу натюрморттарынан көрінеді. Суретші бұл жанрдан да шабыт көзін тапқан. Оның натюрморттары табиғаттың сұлу көркін аша отырып, суреткердің де ой, сезімдерін паш етеді. Шартты түрде натюрморт жанрына жатқызуға болатын “Шеберхана бұрышы” шығармасында бүгінгі адамның күрделі рухани ішкі жан дүниесі көрсетіледі. Бұл композицияға өзге де өнер туындылары (әйелдің мүсіндік портреті), шеберхана қабырғасына ілінген рамадағы пейзаж көрінісіндегі табиғат суреттері енгізілген. Кенепке салынған суреттегі әрбір нәрсенің адам, суретші өмірінен алатын рөліне қарай өзіндік символдық мәні бар.

“Дастархан”(1959), “Ақ құмыра” (1968), “Қарагөз” (1974) натюрморттары да маңызды сипатқа ие. Заттардың “жанын”, “сұлулығын” түсінетін дарынды қылқалам шеберінің натюрморттарынан біз айшықты формада берілген қарапайым, әсерлі сезім саздарын аңғарамыз. Алма, анар, жүзім салынған “Қызыл апорт” (1966), “Айва” деп аталатын бірнеше туындыларынан да суретшінің өмірге, табиғат пен адам еңбегінің жемістеріне деген махаббат сезіледі. Мәңгі жаңғырып, жасарып отыратын табиғат тақырыбы қатты толғандыратын. А.Ғалымбаеваның натюрморт жанрында жазған жұмыстары шын мәнінде сәнді, әдемі, айшықты дүниелер. Мысалға “Көне керамика” туындысын алайық. Бұл жерде қызыл қоңыр түсті оюлы текемет пен көгілдір сәнді матаның фонында шығыс үлгісінде жасалған бірнеше қыш ыдыс тұр. Олардың түрі, түсі, ою-өрнектері ерекше мұқият салынған. Бұл жерде суретшінің халық өнеріне ұлттық мәдениет пен тарихқа қанық адам екені анық көрінеді. Шебердің қолтаңбасы тым нәзік, бояу түстерінің үйлесімі күмістей сыңғырлайды. Ал оған жақын қойылған шар кесенің ішіндегі қып-қызыл анарлар көзге шоқтай басылады. Мұндай жақындықтан тұрмыста қолданылған ежелгі көне заттар қайта жасап, жаңғырып шыға келгендей, халық өнерінің сұлулығы мен қасиетіне қайран қалып, тамашалаған сәтте археологиялық заттардан тұратын бұл композицияның этнографиялық сипаты мүлде жоғалып кетеді. Онда шын мәнінде көркем туындының кемірек емес деген терең ой жатыр. Мәселен “Қазақтың ұлттық бас киімдері” атты туынды суретшінің қылқаламының арқасында толыққанды образдарға, біздің бүгінгі тіршілігіміздің қажетті, құрамдас бөлігіне айналады. Бұл туындысы арқылы суретші ата-бабаларымыздан мирас болып қалған ұлттық бұйымдарымыз арқылы келер ұрпақты өзінің салт-дәстүрін сүйетін, саналы ұрпақ болып өсулеріне азда болса өзінің үлесін қосты деп айтала аламыз.

«Көктем және күз» деп аталатын натюрмортты да ерекше. Терезеден көктем, құлпырған өмір көрінеді. Кенепті түгелдей гүл ашқан алма ағашы алып жатыр. Көктемгі бақ көгілдір ауа күн шуағына малынып тұр. Ал терезе алдындағы табақта үлкен қызыл алмалар жатыр. Оның қызыл түсі бақтың көгілдір реңімен әдемі үйлесім тапқан. Бұл натюрмортты көргенде көктемгі табиғатты тамашалап, жер рызығының дәмін татқандай боласың.

Қазақстанның сұлу табиғатын шабыттана суреттеген қылқалам шеберінің бірі – Үкі Әжиев еді. Талантты суретшінің қазақтың бірінші акварелист-суретшісі деп атайды. Шебердің өзі ұстазы әрі замандас досы Әбілхан Қастеевтің ізін басушымын деп қана дабырайтпай айтады өзін. Әлемді эпикалық, баяндау етіп қабылдайтын Ә.Қастеевтен Ү.Әжиевтің ерекшелігі - әрбір заттың талабына сай, ештеме қоспай және қайта жазбай, дәлме-дәл қайталаудан қашқақтап, бірден жазу.

«Шаммен натюрморт» туындысында акварель техникасын шеберлікпен пайдалана білген. Жан-жағына сәулесін төгіп тұрған шам, ваза салынған әдемі сары гүлдер, оның жанында ыдыстағы қызыл алмалар мен лимон бірін-бірін толықтырып тұрады. Қай затты алып қарасаң ад өмірдегідей анық. Суретші қолданған түстер өзінің жылылығымен адамды өзіне бірден баурап алады.

Гүлфайруз Исмаилова Қазақстан бейнелеу өнеріне өзіндік қолтаңбасымен із қалдырып кеткен дарынды суретшілердің бірі. Қылқалам шебері пейзаж бен портрет жанрына қоса натюрморт жанрына да қалам тартты. Оның натюрморт жанрында жазған туындыларының бірі 1967 жылғы “Бас киімдер” (Халық шеберлері триптихінің бір бөлігі) атты туындысы. Бұл жұмыста суретші қазақ халқының ұлттық бұйымдарын насихаттайды. Ата-бабаларымыздан қалған құнды дүниелеріміздің сұлулығын, көркемдігін

әлемге паш ете білді.

“Бас киімдер” атты натюрмортында суретші бірінші көріністе үш бірдей қазақ қыздарының ұлттық бас киімдерін бейнелеген. Туындыны тамашалап қарағанда көзімізге бірден ортада тұрған қыз баланы ұзатқанда киетін сәукеле түседі. Қанық қызыл түсте бейнеленген сәукеле өзінің әсем әшекейлерімен, ұлттық оюларымен ерекшеленіп тұрады.

Бас киімдерді олардың жанында тұрған зергерлік бұйымдардың толықтырып тұруы туындының халқымыздың ұлттық құндылықтарға толы екендігін тағы бір мәрте паш ете түседі.

Бойжеткен қыз балалардың ата-бабаларымыз үлде мен бүлдеге орап, оларға ерекше ілтипатпен қарағандары белгілі. Олардың қолға тағатын білезіктері, мойынға тағатын тұмаршалары, қыпша белдеріне тағатын әсем белдіктері ұлттық ою-өрнектерге толы. Талантты да танымал қылқалам шебері Г.Исмайлованың осындай баға жетпес көркем туындыларын қараған кезде қазақ халқының тұтастай бір ғұмырын көз алдымызға елестетіп өткендей боламыз. Сабақ барысында суретшінің натюрморт жанрында жазылған кез-келген шығармаларына талдау жасай отырып студенттердің ұлттық құндылықтарымызды жас ұрпақтың бойына сіңіре аламыз.

Қазақстан Республикасы суретшілер одағының мүшесі, бірнеше хылықаралық және Республикалық көрмелерге қатысқан дарынды қылқалам шеберінің бірі Е.А.Бейсенбина өзінің натюрморт жанрын шеберлікпен сала білген[3]. Суретшінің натюрморт жанрында жазылған қай туындысын алып қарасаң да жансыз заттардың өзін тамаша көрсетеді. Мысалы 2002 жылы жазылған “Көк күз” атты көркем туындысы көкөністерден (пияз, сарымсақ, қызылша, көкшаңбыр т.б.) құралған. Туынды аты айтып тұрғанай толығымен суық көк түске бағындырылған.

“Жүзім мен алмалар” (2005) атты туындысы толығымен жеміс-жидектерден құралады. Күз мезгілінің берекелі де мерекелі шағын тап басып көрсете білген. Дастархан толы жомарт даланың берген тағамдарымен толып тұр. Көздің жауын алатын мөлдіреп пісіп тұрған жүзімдер, әр жерде шалылып жатқан алқызыл алмалар, жасыл жапырақтар мен ұшып жүрген көбелек те соншалықты шынайы суреттелген. Сан алуан түстерге бай натюрморт өзінің шынайылығымен, әдемі орналасуымен ерекшеленіп тұр. Сары, қызыл, ақшыл сары, жасыл сияқты бірнеше түстер өзара үйлесім тауып, ортақ бір жылы түске бағынып тұр. Е.А.Бейсенбинаның “Жүзім мен алмалар” туындысынан суретшінің өзіне тән нәзіктігін байқауға болады.

Натюрморт жанрында жазылған қандай туындыны алып қарасаң да өмірдің шындығын, суретшілердің шынайылығын аңғаруға болады. Жоғарыда аталған талантты суретші Е.А.Бейсенбинаның туындылары арқылы қазақ халқының кең пейілді жомарттығын көрсете отырып, жас жеткіншектердің бейнелеу өнеріне деген сүйіспеншіліктері мен талғамдарын қалыптастыруға болады.

Сыртқы дүниені жаңа ақпараттық өркениет жайлап, зор ақпараттық үрдісті бастан кешіріп жатқан қазіргі заманда таным және өзін-өзі илану құралы ретінде, әлем жайлы тұтас ұғымға ие болу, ондағы адамның өз орнын табу тәсілі ретінде, біз өнерге қайта-қайта бет бұрамыз. Шығармашыл, белсенді, рухани бай, эстетикалық тұрғыдан дамыған тұлға қалыптастыруда бейнелеу өнерінің атқаратын қызметі шексіз.

Ұлттық мәдениет пен өнер негізінде жас жеткіншектерге жан-жақты эстетикалық тәрбие беру сұлулыққа, тазалыққа үйрету адамзат қоғамында бұрын соңды жасалған мәдени мұраны жүйелі менгеруге жалпы әлемдік рухани құнды иеліктерді бағалай білуге тәрбиелеу жақтары қарастырылған.[4].

Еліміздің әлеуметтік-мәдениеті, халықтың эстетикалық талғамы өскен сайын, қоғам дамуының барлық саласындағы болып жатқан өзгерістерге сай білім беру деңгейі де өзгеріп, әлеуметтік мағынасы жоғары жаңа талаптар жүктеледі.

Рухани мәдениетті байытуға, оның ішінде, көркемөнер мәдениетін дамытуға, бейнелеу шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруға негіз болатын, өз бойында өткеннің эстетикалық тәжірибесін сақтаған, оның басты және мәнді белгілерін сіңірген бейнелеу өнері болып табылады.[5]. Бейнелеу өнерін оқыта отырып жастардың шығармашылық қабілетін дамытып, көркемдік талғамын қалыптастыру қай кезде болмасын өзінің өзектілігін жоймайды.

Қазіргі кезде әр халықтың мақсаты өздері өмір сүретін ортаның рухани, мәдени интеллектуалына және әлеуметтік дәрежесіне, білімділік деңгейіне лайық қоғам құру екені мәлім. Сондықтан барынша еліміздің жастарға жаңа заман талабына сай толық та сапалы білім беру өрелі өскелең жастарды тәрбиелеу өнерді насихаттаудан басталатынына күмән келтірмейді. Ал оқытушының жеке тұлғаның келешектегі білімінің сәтті болып, жан-жақты дамуына жауапты екені мәлім.

Қорыта айтар болсақ, бейнелеу өнері арқылы әсемдік талғамын қалыптастыру, көркем туындыларымызға суреткердің көзімен қарай білушілікті дамыту бүгінгі жас ұрпақ бойына көркемдік

талғам мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастырудың іргетасы болып табылады.

Эстетикалық тәрбиенің міндеті - жас ұрпақты өмірдің барлық салаларындағы: адамның өмірі мен тұрмысындағы, еңбектегі, көркем өнердегі және табиғаттағы сұлулық пен әсемдікті көре білетін, ұға білетін, бақылай алатын және өзі де жасай алатын азамат етіп тәрбиелеу. Ол үшін жас жеткіншектер сауатты, терен білімді болуы керек.

Әдебиетті, музыканы, сәулет өнерін, кескіндеме, кино мен театрды түсініп, олардан жанға рухани азық, ләззат ала білу үшін де сезім түйсігі үшқыр, ақыл-ойы алғыр, білімді адам болуы тиіс.

Бұл тұрғыда егеменді елдің болашағы оның ұлттық болмыс-бітімін қалыптастырумен байланысты. Тылсым табиғаттың күшін іштей сезіне де қабылдай алмайтын, тарихын, мәдениетін, діні мен тілін сыйлай алмайтын адам - ешқашан да қоғамды дамытуға, мәдениетімізді өркендетуге толық үлес қоса алмайды.

Сондықтан да жаңа шыққан заң жобаларында мектеп тәрбиесіне арналған арнайы сағат жүктемелерде эстетикалық тәлім-тәрбиеге үлкен мән берілген. Ол өнермен тығыз байланысты. Бейнелеу өнері оқушылардың сана-сезіміне көркем құндылыққа, шығармашылықты бейнелеу өнеріне қызығушылықты, әсемдікті таныта білуді өз алдына мақсат етіп қояды.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Мұқашев М., Сейтімов А., Н.Хамзин. «Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі» «Фолиант» баспасы; Астана – 2008
2. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средствами искусства и действительности М., 1986.
3. Рыбакова И. Қазақстанның бейнелеу өнері Совет өкіметі жылдарында. Алматы, 1963 ж.
4. Очерки истории изобразительного искусства Казахстана. /Отв.ред.Г.А.Сарыкулова/. Алма-Аты, «Наука», 1977.
5. Қазақстан бейнелеу өнері XX ғасыр. – Алматы, 2001.

БАСТАУЫШ БІЛІМ МАЗМҰНЫН ИНТЕГРАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕСІ

Куралбаева А.А. - PhD докторант

Резюме

Актуальность выбранной темы данной статьи связана с уделением в последнее время особого внимания интегрированному обучению в начальных классах. Именно на начальной ступени обучения интеграция предметов в единое целое наиболее эффективна, так как младший школьник целостно воспринимает окружающий мир, и для него не должно быть границ между предметами.

Summary

Actuality of the chosen subject of this article is connected with paying of special attention to the integrated training in initial classes recently. At an initial step of training integration of subjects it is the most effective as the younger school student completely perceives world around, and for it there shouldn't be borders between subjects.

Қазіргі еліміздегі білім беруді жетілдіру кезеңінде педагогика ғылымындағы интеграциялық байланыстарды одан әрі жақсарту - ғылымдардың интеграциялану тенденциясы жағдайында мектептер жүйесінің білім мазмұнын айқындаудың басты шарты болып саналады. Келешек ұрпаққа білім берудегі күрделі мәселелердің бірі – біртұтас педагогикалық үдеріс кезіндегі сабақтарда пәнаралық, интеграциялық байланысты жүзеге асыру. Сондықтан жалпы білім беретін мектептің пән мұғалімдерінің пәнаралық білімдер мен іскерліктерді игеруі және пәнаралық интеграцияны білім мазмұнында айқындау оқу үдерісін интеграциялау негізінде ұйымдастырудың басты міндеттерінің қатарына жатады.

Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында жасалған Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына

кіру стратегиясы» атты Қазақстан халқына жолдауының «Осы заманғы білім беруді дамыту, кадрлардың біліктілігі мен оларды қайта даярлаудың ұдайы артуы және Қазақстан халқы мәдениетінің одан әрі өркендеуі» делінген төртінші басымдықтың бірінші бөлімінде білім беру реформасы - Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі екендігі және бізге экономикалық және қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі қажет екендігі көрсетілген [1].

Қазақстан Республикасының әлемдік өркениетке кірігуіне қатысты білім беру сапасына қойылып отырған заман талабы – шығармашылықпен жұмыс істей алатын, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеп қалыптастыру. Қазіргі білім беру жүйесіне еніп отырған жеке тұлғалық, іс-әрекеттілік, құзыреттілік тұрғылар жалпы білім беруді ұйымдастырудағы жаңаша көзқарас ретінде қарастырылуда [2].

Пәндер арасындағы кедергілерді жою үшін білімді басты объектілердің немесе тақырыптардың айналасына біріктіру қажет. Бұл үрдіс кез келген пәнді әр қырынан қарастыруға, оның барлық өзара байланысын ашуға мүмкіндіктер береді. Талдау, синтез, салыстыру, біріктіру сияқты күрделі ойлау іс-ірекеттері арқылы жүзеге асырылатын пәндер интеграциясы білім мазмұнын кең қамтуға, уақытты үнемдеуге, міндетті пәндер санын азайтуға да мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушысында қоршаған дүниені тұтастықта қабылдау мәселесі бастауыш білім берудің өзіндік ерекшелігіне қайшы келмейді. Әрине, бастауыш сыныптарда оқушылардың танымдық іс-әрекетті талдау қабілеттері бастапқы деңгейде болады, олар әзірше күрделі құбылыстарға тереңдеп ене қоймайды. Дүниедегі барлық заттар мен құбылыстар туралы түсініктердің оқушыларда интегралды болып келуі дәл осы бастапқы буынға сәйкес келеді.

Қазіргі дамыған елдердегі бастауыш білім мазмұнының ерекшелігі қоршаған дүние мен қоғамның дамуы туралы білімдердің интеграцияланған түрде болып келуінде. Бұл тәсіл көптеген елдерде мектепке дейінгі тәрбиеге, бастауыш мектеп және кіші орта мектепке, сол сияқты орта мектепте интеграцияланған курс (жаратылыстану, қоғамтану, Отантану және т.б.) түрінде енгізілген. Бұл елдердің бастауыш мектептерінде интеграциялау өлі және тірі табиғат, техника, адам, т.б. білімдерді біріктіреді.

Интеграция дегеніміз – пәндердің өзара байланысын жоғары деңгейде нақтылы түрде іске асыру. Сондықтан да интеграция мен пәндердің өзара байланысы ұғымдарын мәндес ұғым ретінде түсінуге болмайды. Интеграция тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әр түрлі ғылымдарды біріктіреді [3].

Интеграциялық оқыту дегеніміз – жаңа педагогикалық ізденісті, жаңа бағытты қолдана отырып оқыту. Өйткені орта мектепте пәндерді біріктіріп оқытудың жаңа тәсілдері, осы заманға лайықты озық тәжірибелері қолданылуда. Осындай тәжірибелердің бірі – білім мазмұнын жасауда бірнеше пәндердің бір пәнге бірігуі. Бұл өзіндік көзқарасы бар, өз бетінше әртүрлі мәселелерді шешуге қабілетті, алған білімі мен біліктілігін жүйелей алатын жеке тұлға тәрбиелеуге мүмкіндік ашады. Оқушының бойында әлем, қоршаған орта жөнінде тұтас бейнені қалыптастыру оқыту мақсаты ретінде қарастырылады. Интеграция оқушының оқудағы алғашқы қадамынан бастап әлемді тұтас деп тану, ондағы барлық нәрсе бір-бірімен тығыз байланысты деген көзқарас қалыптастыру мақсатын көздейді.

Пәнаралық интеграция тәсілдерінің мынадай түрлерін атап өтуге болады:

бір пәннің материалын екінші пәнмен байланыстырып, мазмұны жағынан ұқсас тақырыптарды біріктіру;

бір пән бойынша тақырыпты түсіндіру үшін басқа пәннен алынған білім арқылы толықтыру;

бір пәннің материалын екінші бір пәнге практикалық жаттығу ретінде пайдалану.

Пәнаралық интеграция жеке пәндерден алған білімдерін байланыстырып, бір жүйеге келтіруге, білімді бір бағытқа шоғырландырып, білім мазмұнын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Интеграция пәндік білімдердің тоғысуынан жаңа түсінік қалыптастырудың құралы ретінде қарастырылады. Кіріктірілген сабақтар оқушының шығармашылық белсенділігін арттыруды міндеттейді. Бұл сабақтарда барлық пәндерінің мазмұнынан, ғылымның барлық саласынан, мәдениет, өнер, жалпы қоршаған өмір жайлы ақпараттар беріледі. Кіріктірілген сабақтар басқа жеке пәндерден алған білімдерді байланыстырады. Соған сәйкес кіріктірілген сабақтарды ұйымдастырудың бірнеше себебі бар:

- қоршаған өмірді балалар тұтас қабылдайды, ал мектепте көбінесе әлем жайлы тұтастықты жеке пәндер арқылы оқып-танысады;

- кіріктірілген сабақтар оқушының өзіндік әлеуетін дамытады, әлемдегі өзгерістер мен құбылыстардың себеп-салдарын түсінуге, ақыл-ойы мен ойлау, сөйлеу қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Пәндер интеграциясының аса маңызды міндеті - ғылымдардың бір-біріне бөлшектенбей ғылыми білімнің бір жүйеге топтасуын, басқаша айтқанда, интеграциялану тенденциясын жоғары дәрежеге көтеру

болып табылады. Соңғы кезде пәндер интеграциясы ұғымы ғылыми-педагогикалық әдебиеттерде жаңа мәнімен енгізіле бастады және оны білімдердің, танымдардың, сенімдердің адамның психологиялық ойлауының жиынтығы деп түсінуіміз керек. Пәндер интеграциясы ұғымы «табиғат-қоғам-адам ойы» жүйесінде білім негізін пәнішілік қатынастарды және ғылымдардың интеграциялануын реттеуші қызметін жүзеге асырады. Пәндер интеграциясы білім және тәрбие міндеттерін шешуде ерекше роль атқарады. Мектептегі білімдер жүйесі өздерінің мазмұны жағынан кешенді болып келеді. Олардың мәні және меңгерілуі пәнаралық деңгейде жүзеге асуы тиіс. Мәселеге тек осылай келгенде ғана шәкірттерде ақиқат дүние біртұтас жүйе екен деген түсінік қалыптасады. Бұл жүйеде барлық элементтердің біріне-бірі ықпал жасайтындығын, үрдістер өздерінен өздері туындап жататындығын мұғалім білуі керек.

«Интеграция» термині әдебиеттерде XIX ғ. бастап кездеседі және қайта құру, толықтыру ретінде түсіндіріледі. Мұндай түсіндіру адам білімінің әртүрлі салаларында кеңінен қолданылуды қарастырады. Бұл ұғымның педагогикада пайда болуы және оның дамуы білім кеңістігінде жүріп жатқан объективті процестермен байланысты.

Қазіргі уақытта интеграция шешуші мәнге ие болып, білім беру жүйесі дамуының, білім мазмұнын байытудың басым бағытына айналды. Біріншіден, бұл бағытта жүріп жатқан өзгерістер ғылыми талдаудағы жаңа пәндерінің пайда болуы ғылымның жүйелі түрде дамуының сәтті жалғасы болып табылады. Пайда болған құбылыстар әртүрлі ғылымдар үшін зерттеудің жалпы пәндерін анықтай отырып, шын мәнінде ықпалдастық сипатында болады. Екіншіден, педагогика ғылымының дамуындағы іріктеу процестері педагогикалық шынайы болмыстың жаңа феномендерін табу және зерттеу, олардың қасиеттерін белгілеу және зерттеудің ғылыми объектіне сәйкес келетін өзіне тән ерекшеліктері бар теориялық принциптер мен әдіснамалық құралдарды анықтау бойынша күш-жігердің көрінісі болып табылады [3].

Пәндер интеграциясының қазіргі дидактиканың басты идеяларының бірі екендігі баршаға мәлім. Мектеп және мұғалім үшін бұл ең көкейтесті мәселе қатарына жатқызылып отыр. Себебі пәндер интеграциясы білімдердің синтезінің мәнін ашу үшін ең қажетті шарт болып саналады. Соған сәйкес бастауыш мектепте оқушылардағы алғашқы жеке тұлғалық қасиеттерді жан-жақты дамыту және пәндердің бір-бірімен интеграциясын айқындау бастауыш мектептегі білім мазмұнын жақсартудың басты міндеті деп түсінеміз. Сондықтан мектептегі күнделікті сабақтардағы пәндер интеграциясы оқыту процесінің өзегі деп есептеледі.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Назарбаев Н.А. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2012.
2. Аганина Қ.Ж. Қазақстанда білім беру процесін жетілдіру мәселесіне. // БІЛІМ әлемінде. В мире образования, In the world of EDUCATION №5, 2010ж. 3-5 беттер.
3. Демеев А.Қ. Педагогикалық оқу орындарындағы болашақ мұғалімдерді тұлғалық-кәсіби дамыту процесінде рухани және дене тәрбиесін интеграциялау // Педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты. Шымкент, 2010
4. Бейсенбаева А., Сейдіғазым Н. «Интеграциялық оқытуды жүзеге асыру». - Алматы, Қазақстан мектебі журналы, №5 2002. -55-56 бб

ОТБАСЫНДА БАЛА ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ағыбай Қ.Е., Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ.

Резюме

В данной работе рассматриваются научные основы одного из главных вопросов современного общества, формирования личности всемье. А также о возможности использования в современном воспитание подходы известных ученых,о видах взаимоотношений родителей и ребенка истиле управления семей и психологическом образование в развитие личности.

Resume

In the given work scientific bases of one of main points of a modern society, formation of the person in a family are considered. And also about use possibility in modern education approaches of known scientists, about kinds of mutual relations of parents and the child and management style of families and psychological formation in development of the person.

Отбасы адамзат қоғамының ең шағын бейнесі. Қоғамда отбасы екі қызмет атқарады, оның бірі – дүниеге ұрпақ әкелу, екіншісі – дүниеге келген сәбиді тәндік жағынан дамытуды қамтамасыз етіп, өмір бойы рухани жағынан жетілдіріп, оны тұлға ретінде қалыптастыру.

Отбасы тәрбиесі қоғамдағы өзгерістермен тығыз байланысты, сондықтан ол қоғам мүддесіне қызмет етуі тиіс. Отбасы ең алғашқы тұлғаны дамытатын әлеуметтік орта. Отбасында баланың тұлғалық қасиетіне ықпал ететін көптеген жағдайлар болады. Мәселен, отбасы мүшелерінің мәдени деңгейі баланың түрлі әлеуметтік құндылықтарды игеруіне игі әсерін тигізеді.

Жеке меншікке негізделген қоғамда ұжымдық сана күрделі өзгерістерге түсіп, әлеуметтік жағдайда жұмыссыздық етек алып, көпшілік санасында жеке бастың пайдасын ойлау орын алды. Қоғамдағы осындай өзгерістер отбасы тәрбиесінде балаларды білімді, ізгілікті, жан-жақты жетілген, өз өмірінің құндылығын жете түсінетін етіп тәрбиелеуді қажет етеді. Осыған орай отбасында балалардың мүмкіндіктерін барынша дамытып, оны өмірде қолдана білуге, еңбек етуге, еңбектің қандай түрін болса да, атқаруға психологиялық тұрғыдан даяр болуға, шығармашылық әрекетке даярлыққа, әрдайым өзінің білімін жетілдіріп отыруға тәрбиелеу қажет. Жеке бас пайдасы пен ұжымдық пайданың үйлесімділігін табуға, іскерлікке, ізгілікке, өздігінен ізденуге, өзін-өзі жетілдіруге тәрбиелеудің мәні зор.

«Баланың құқығы жөніндегі конвенцияда» отбасында баланың құқығын қорғау, оған қамқорлық жасау көрсетілген. Отбасындағы жас ұрпақтың тұлғалық қасиеттерінің қалыптасуына ата-ананың, отбасы мүшелерінің қарым-қатынасындағы мейірімділік пен махаббат қажет. Толық мәнді отбасы болу үшін ата-ананың және басқа отбасы мүшелерінің береке-бірлікті, түсіністікті сақтауы, сонымен қатар әр отбасы мүшесінің құқығы қорғалуы тиіс.

Тек осындай ізгілікті мұраттар отбасында орын алғанда ғана, отаның, елін-жерін сүйетін, өз ұлтының салт-дәстүрін, сонымен бірге жалпы адамзаттық мәдени құндылықтарды бойына сіңіріп, өзінің кісілік келбетін сақтай алатын тұлға тәрбиелеуге болады. Бала отбасынан жақсыны да, жаманды да бойына сіңіреді. Сондықтан да халқымыз «Бала ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» деп текке айтпаған.

Ғасырлар бойы қазақ отбасында сақталған тәлімдік дәстүрлер мол. Сол дәстүрлер сабақтастығы бүгінгі бала тәрбиесінде жалғасын табуда. Отбасында халықтың рухани-интеллектуалды мұраларын, мәдени құндылықтарын жандандырып, рухани ұлттық сипаттағы мінезді қалыптастыруды көздеу өмірдің талабынан туындап отыр.

Баланың отбасындағы тұлғалық қасиетін жетілдіретін жағдайдың бірі – отбасы ішілік және отбасынан тысқары атқарылатын еңбек. Отбасындағы күнделікті тұрмыс қажеттілігін қамтамасыз етуден туындайтын еңбек баланы әлеуметтік қатынасқа түсіріп, оны ересек өмірге тәрбиелейді. Сондай еңбектің барысында баланың жауапкершілігі артып, еңбек ету қажеттігін түсінетін болады. Отбасы тәрбиесі кешенді педагогикалық мақсаттылық арқылы іске асады.

А.С.Макаренко «Ата-анаға арналған кітабында»: «... Бала тәрбиесінде сіздің іс-қимылыңыздың өзі шешуші роль атқарады. Сіз тәрбиені сөз арқылы немесе үйрету, бұйыру арқылы іске асырамын деп ойлайсыз. Тәрбие өмірдің әр сәтінде, тіпті сіз үйде болмағанда да іске асады. Тәрбие сіздің қалай киінетініңіз, өзгелермен қалай сөйлесетініңіз, олар туралы не ойлайтыныңыз, сіздің дос-дұшпандармен қалай қарым-қатынас жасайтыныңыз, қалай күлетініңіз, қалай газет оқығаныңыз, осы іс-әрекеттеріңіздің бәрі балаңыз үшін маңызды. Тіпті дауыс екпінінің өзгеруін де бала сезінеді, сіздің барлық ойыңыз баланың көкейіне беймәлім жолмен жетіп жатады, сіз оны байқамайсыз да. Ал, отбасында сіз дәрежелілік көрсетіп, жұбайыңызды жәбірлесеніз, осы ісіңізбен сіз балаға жаман тәрбие бересіз» - дейді [1].

Өмір тәрбиесі көрсеткендей, екі түрлі отбасына назар аударуға болады. Біріншісі – материалдық игілікті алға қойып, соған жегуді мақсат еткендіктен, рухани құлдырауға соқтыруда. Екіншісі – материалдық игілігі жеткілікті отбасында бала мен ата-ана арасында эмоционалдық, мейірімдік қарым-

қатынастың орнықпағандығы байқалады. Осы жағдайлар отбасында балаларды тәрбиелеуде ескерілуі қажет.

Қазіргі отбасы тәрбиесіндегі басты нысана баламен рухани үндестік пен үйлесімділікке ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға ұмтылу, ата-баба мұрасын сақтауға көңіл бөлу, халықтың тәлімдік мұрасын сақтауға көңіл бөлу, халықтың тәлімдік мұрасын бүгінгі күнмен сабақтастыру болып табылады. Осыған орай, отбасында еңбексүйгіштікке, баланың жасына сай еңбек түрлеріне және қоғамдық – пайдалы еңбекке баулуды іске асыру қажет. Ата-ана және әлеуметтік орта болашақ азаматтың денсаулығын жақтайынан сақтау үшін, оның тәнінің дұрыс түзіліп қалыптасуына, салауатты өмір салтын нығайтуға ерекше мән бергені бүгінгі күннің өзекті мәселесінің бірі болып саналады.

Әр отбасы ата тегінен келе жатқан кәсібін, өнерін, таңдаған еңбегін құрметтеп, оны кейінгі ұрпаққа үлгі-өнеге еткен, бірлесіп атқарған пайдалы –қоғамдық еңбек барысында адамгершілік қағидаларды қатаң сақтап, дамытып отырған, ұрпағына ақыл-кеңес беріп, ата кәсібін құрметтеп, қалыптасқан дәстүрді жетілдірген. Туыстық, отбасылық (әлеуметтік) қатынастарды бала кезінен қалыптастырған. Мысалы, ойын ойнау, көркем өнермен шұғылдану, баланы еңбекке қатыстыру арқылы ересек адам мен баланың қарым- қатынасын нығайтуды көздеген.

Үлкенді құрметтеп өнеге тұту, одан үлгі алу, біріккен шығармашылық еңбек етуді, белсенді іс-әрекетке баулуды дәстүрлі мерекелер, фольклорлық кештер, ұлттық өнер, ойын-сайыстары арқылы іске асырған.

Отбасылық қарым-қатынастың негізінде үнемі балаға қамқорлық көрсетіп, ол отбасы мүшесі екенін, оның пікірі мен көмегі үлкендерге қажет деген сенімін қалыптастыру керек. Халық даналығына назар аударсақ, былай дейді: «Егер сен бір жылдық өміріңді ойласаң, онда арпа ек, онжылдық өміріңді ойласаң, онда ағаш ек, ал ғасырлық өміріңді ойласаң, онда бала тәрбиеле» деп түйіндейді.

Тәуелсіз қазақ елі үшін бүгінгі күні ұрпақтың дені сау, жүйкесі таза, саналы болғаны абзал. Демек, болашақ ұрпақтың тәрбиесі, мәдениетті, білімді болуы ең алдымен ата – анадан, отбасы – ошақ қасынан басталмақ. Сол себепті қазақта «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген даналық сөз тегін айтылмаса керек. Адамды адам ететін қоршаған орта және тәлім тәрбие десек мектеп жасы балаларының тұлғалық ерекшеліктерінің қалыптасуына жанұя, жанұялық қарым – қатынас, жанұяның психологиялық ахуалы, тәрбиелеу стилінің маңызы зор екенін естен шығармаған жөн. Бір ортада өскен, бір әке, бір шешеден туған балалардың өзара бір-бірінен тұлғалық сапаларымен, табиғаты жағынан бір – бірінен ерекшеліктері болып жатады.

Біздің бұл мәселені негізгі фактор ретінде алуымыздың себебі, балалардың жеке адам болып қалыптасуына отбасының алатын орны ерекше. А.С.Макаренко айтып кеткендей, баланың тұлғасының қалыптасуы отбасының өмір сүру тәсілімен тәжірибені қабылдау сипатына тәуелді. Дүниеге келген баланы бірінші көретін адам ата – анасы және отбасы. Оның әлеуметтік ортасы бала дамуына жан-жақты әсер етеді. Әрбір отбасының мүшесі дара болғандықтан бір – бірінің дамуына едәуір ықпал жасайды.

Абай атамыз былай деп жазды: «Жас бала анасынан туғанда екі түрлі

мінезбен туады. Біреуі – ішсем, жесем, ұйықтасам деп туады, бұлар тәннің құмары, бұлар болмаса тән жанға қонақ, үй бала болмайды. Ал біреуі білсем екен дейді. Мұның бәрі жан құмарлығы – білсем екен, көрсем екен, үйренсем екен деген»[2].

Психологияның атасы атанған Аристотель «Баланы жөргегінен бастап барлық жақсы қасиеттерге баулуға болады және бала 7 жасқа дейін өзінің отбасында тәрбиеленуі керек, ең бастысы кішкене үшін олардың дене мүшелерін дұрыс жетілдіру, дұрыс тамақтандыру, шынықтыру керек» дейді [3].

Тәрбие мақсатқа бағытталған үрдіс ретінде қоғамды қабылданған ережелер мен нормалардың адам мінез-құлқында көрініс табуын қамтамасыз етуі қажет. Сонымен қатар тұлғаның жеке сапалары мен қырларының қалыптасуына септігін тигізуі керек. Тәрбие адамның дамуы мен оның тұлғасының қалыптасуына үлкен әсер етеді, алайда оның әсері адамды қоршап отырған орта мен тұқым қуалаушылыққа тәуелді болады. В.А.Сухомлинскийдің айтуынша «Тәрбие - ол адам әрекеті... адам әрекетінің гармониялығы қажет» [4].

Тәрбие мен отбасы және қоршаған орта сияқты микроортаның өзара әрекеттестігі адам дамуы мен оның тұлға ретінде қалыптасуында үлкен роль атқарады. Мұндай әсерлерді талдау әрбір баланың мінез-құлқы ерекшелігін танып білуге септігін тигізеді. Осыған орай А.С.Макаренконың келесі ойын келтіріп өтуге болады: «Тәрбиешілер мен ата-аналар кішкентай баланы ұжымда өмір сүруге үйретуі керек». «Дұрыс тәрбие –бұл бақытты кәрілілігіміз, бұрыс тәрбие- бұл біздің болашақ бақытсыздығымыз, біздің көз жасымыз, бұл біздің басқа адамдар алдындағы кінәміз, бүкіл мемлекет алдындағы қателігіміз».

Әр бір отбасындағы тәрбие жүйесі объективті түрде қалыптасады. Мұнда басты назар тәрбиенің

мақсатына, оның міндеттерін таңдауға, тәрбиенің әдістері мен тәсілдерін мақсатына сай пайдалануға, балаға нені жасауға және нені жасамауға болмайтындығына басты назар аударылады. Отбасындағы тәрбиенің 4 тәсілі болады және соған орай отбасының қарым-қатынастың 4 түрі бөліп көрсетіледі. Оларды атап өтсек: диктат, қамқорлық, «немқұрайлылық» және әріптестік.

Отбасындағы диктат отбасының кейбір мүшелерінің басқа отбасы мүшелерін жүйелі түрде басып тастаудан көрінеді. Ата-аналар тәрбие мақсаттарын ескере отырып өз балаларына талап қоя алады. алайда бұйрық пен зорлықты әсер етуші фактор ретінде пайдаланып отырған ата-аналар өз балалары тарапынан көрсетілген өтірік айту, дөрекілік, жек көрушілік сияқты жауапқа тап болады. Қарсылық сындырылған жағдайда да көптеген тұлғалық сапалар жойылады. Баланың дербестігі, белсенділігі, өзіне және өз мүмкіндіктеріне деген сенімі жоққа шығарылады. Ата-аналардың авторитарлығы, баланың қызығушылықтары мен көзқрастарын қабылдамау, қандайда бір мәселені шешкендігі оның құқықтарын жүйелі түрде жоққа шығару – осының барлығы да бала тұлғасының қалыптасуына үлкен кедергі келтіреді.

Отбасындағы қамқорлық – қарым-қатынастың мұндай жүйесінде ата-аналар қиыншылықтардың бәрін өздері қабылдап, балаларын қандайда бір күш салудан қорғайды және оларға қанағаттану сезімін сыйлайды. Мұндай жағдайда тұлғаның белсенді қалыптасуы мәселесі сыртта қала береді. Тәрбиелік жердің басты мәселесі баланың қажеттіліктерін қанағаттандыру және оны қиыншылықтардан қорғап қалу. Ата-аналар балаларының шындықпен кездесу үрдісін жойып жібереді. Осындай отбасынан шыққан балалар ұжымдағы өмірге дайын емес болады. Психологиялық бақылаудың көрсетуі бойынша осы аталған категория жасөспірімдік кезде көптеген қиыншылықтармен кездеседі. Осы аталған балалар ата-аналар тарапынан көрсетілген шамадан тыс қамқорлыққа қарсы келеді. Егер диктат кезінде зорлық, бұйрық, қатаң авторитаризм кең тараса, онда қамқорлықты қиыншылықтардан қорғау көрініс табады. Алайда екеуінің де нәтижесі келесідей болады: балалардың белсенділігі жойылады, қандайда бір мәселенің шешемін қабылдаудан шеттеледі.

Отбасындағы қарым-қатынастың бір түрі ретіндегі әріптестік барысында отбасындағы бірлескен әрекеттестік, жоғары құндылықтар көрініс табады. Осы жағдайда ғана баланың эгоистік жекешелігі жойылады. Қарым-қатынастың әріптестік типі дамыған отбасында ерекше сапа пайда болып, жоғары дамыған топ, яғни ұжым атанады.

Отбасындағы тәрбиенің стилі бала тұлғасының қалыптасуына үлкен әсерін тигізеді. Көптеген ғалымдар отбасындағы тәрбиенің үш стилін бөліп көрсетеді: демократиялық; авторитарлы; немқұрайды.

Ата-аналар мен балалар қарым-қатынасы ерекшелігін және олардың тұлғалық дамуын анықтайтын отбасылық тәрбие стильдерінің кең тараған түрлерін сипаттап өтейік.

Демократиялы ата-аналар баласының мінез-құлқында дербестік пен тәртіптіліктің болуын қамтамасыз етеді. Олар балаларына дербес болуға құқық береді, қойылған талаптардың орындалғанын қадағалай отырып, олардың құқығын бұзбауға тырысады. Жылы сезімдерге негізделген бақылау балалардың кері жауабын болдырмайды, олар ата-аналарының ақылын жүзеге асыруға тырысады. Мұндай қарым-қатынас барысында ересектік кикілжіңдер мен қобалжуларсыз-ақ қалыптасады.

Авторитарлы ата-аналар өз балаларынан толығымен бағынуларын талап етеді. Олар балалары өмірдің барлық аймағын қатаң түрде бақылайды. Мұндай отбасындағы балалар тұйық болады және ата-анасымен қарым-қатынасы бұзылады. Аталған отбасындағы балалардың, кейбіреулері конфликтіге барады, ал кейбіреулері осы стильге бейімделе отырып, өз бойындағы өзіне деген сенімсіздікті дамытады.

Егер жоғары талап қоюшылық пен бақылау баланы итермелеуші эмоционалды салқындықпен қатар келсе, онда жағдай мүлдем күрделене түседі. Мұндай жағдайда қарым-қатынас мүлдем жойылады. Ал немқұрайлы және қатал ата-аналар аса күрделі мәселенің сипаты болып табылады. Мұндай отбасында өскен балалар басқа адамдарға сенімсіздігімен, қарым-қатынасқа түсуде қиыншылық танытатындығымен, өте қаталдығымен ерекшеленеді.

Әр бір тұлғаның қайталанбастығы тәрбие процесін тұлғаның дербес ерекшеліктерін ескере отырып құруды көздейді. Баланы тәрбиелей отырып, ата-ана оның жағымды жақтарын басқаларға әсер ету үшін шебер қолдана алуы қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ :

1. Макаренко А.С. Книга для родителей. М, 1957.
2. Құнанбаев А. Шығармаларының толық жинағы. Алматы, 1994. -330 б.
3. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. Алматы, 1995.
4. Сухомлинский В.А. Балаға жүрек жылуы. Алматы: Мектеп, 1976. -234б.

ИНТЕГРИРОВАННЫЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ЗАНЯТИЯ С ДОШКОЛЬНИКАМИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕЛОСТНОГО ОБРАЗА МИРА

Данилова Е. Ю. аспирант

Хакасского государственного университета им. Н.Ф. Катанова (г. Абакан)

Резюме

В статье анализируются понятия «целостный образ мира» и «картина мира». Обосновывается необходимость интегрированного подхода в музыкальном образовании и воспитании дошкольников как средства формирования целостного образа мира у детей. Подчеркивается важность развития интереса к познанию мира у дошкольников на интегрированных музыкальных занятиях.

Summary

This article analyzes the concept of «holistic image of the world» and «world view». The necessity of an integrated approach to music education and preschool education as a means of forming a holistic view of the world for children. Emphasizes the importance of development of interest to know the world of preschool children in integrated music lessons.

Каждая эпоха рождает свой образ мира, который в умах человечества предстает в виде некоего единого целостного представления. Обратимся к научным источникам. «Образ мира — целостная, многоуровневая система представлений человека о мире, других людях, о себе и своей деятельности» — читаем мы в электронной библиотеке: «В понятии Образа мира воплощена идея целостности и преемственности в зарождении, развитии и функционировании познавательной сферы личности. Образ мира и близкие к нему понятия — картина мира, модель универсума, схема реальности, познавательная карта и т. п. — имеют в контексте различных психологических теорий неодинаковое содержание» [6].

А.Н. Леонтьев считает, что: «Картина мира выступает неким методологическим инструментом построения целостного проблемного поля современного знания, служит способом его структурирования» [3, с.4]. «Ключевой функцией целостного образа мира является самоотражение мира субъектом, т.е. познание мира через свою собственную деятельность» [1]. Иначе говоря, становление целостного образа мира — это открытие мира для себя через собственные действия. Такими действиями в дошкольном детстве являются ощущения, восприятие, представления.

У современных детей довольно рано складывается свой «образ мира», а насколько этот образ окажется целостным, зависит от взрослых, которые их окружают. Формируется образ мира в сознании малыша в результате поиска причин и следствий наблюдаемых им явлений мира, а также объяснений их смысла. А потому одна из важнейших задач дошкольного образования — обеспечение видения ребенком целостного образа мира, понимаемого нами как осмысленного первичного знания о нем.

Понятие «целостность» тесно связано с понятиями «гармония» и «интеграция». Гармония определяется С. Д. Сажинной как «стройная, сообразная согласованность целого и входящих в него частей, компонентов» [4, с. 6]. Значит, строгое правильное сочетание частей имеет в итоге единый монолитный, ясный и притягательный образ. «Интеграция в образовании, — пишет А. Я. Данилюк, — есть то, что объединяет разнокачественные и разноуровневые составляющие образования, следовательно, интеграционный процесс не исчерпывается какой-то одной или даже множеством конкретных форм» [1, с.7]. Однако, интеграция в образовании — это не только объединение, но и гармоничное взаимосодействие, взаимопроникновение составляющих, несущих в себе информацию об одном и том же объекте с различных сторон.

Идея интеграции в обучении берет свое начало в трудах Я. А. Коменского (1592-1670 гг.), утверждавшего: «Никому нельзя дать образование на основе одной какой-нибудь чистой науки, независимо от остальных наук» [2, с. 287].

Музыкальные занятия в ДОУ состоят из разных видов музыкальной деятельности: слушание музыки, музыкально-игровое творчество, музыкально-ритмические движения, пение и игра на детских музыкальных инструментах. Как видим, само по себе музыкальное занятие предполагает интеграцию этих видов деятельности, гармоничное их сочетание. Каждый ребенок может выразить себя в более

привлекательной для него деятельности. Задача педагога – не только научить ребенка петь и развить его музыкальные способности, но и, в первую очередь, заинтересовать, увлечь, заложить в маленькую личность желание познания огромного неизведанного еще им мира – мира завораживающих мелодий, музыкальных образов, новых чувств и представлений. В нашем детском саду музыкальные занятия проводятся в интегрированной форме на основе тематического принципа. Единая тема проходит стержнем от начала до конца занятия, объединяя собой все виды деятельности.

Основываясь на уже имеющемся музыкально-слуховом опыте детей, педагог постепенно расширяет их кругозор и знания об окружающем мире на художественно-образной основе. При этом каждый новый этап музыкального занятия задействует восприятие, сенсорные ощущения, детское воображение, речь, мелкую моторику и размышления самого ребенка. Все это организуется на фоне положительной эмоциональной атмосферы, создаваемой музыкальным руководителем. Он не загружает воспитанников словесными объяснениями музыки, так как это мало что дает детям данного возраста, а включает их в непосредственную интегрированную музыкальную деятельность, создавая тем самым особую мотивацию, соответствующую познавательной цели.

Для развития чувственного опыта ребенка восприятие музыки тесно связывается с восприятием близких, созвучных по характеру и настроению картин художников. При этом мы используем резонансно-ассоциативный метод, разработанный Н.П. Шишлянниковой. Суть его заключается в том, что к определенному музыкальному произведению подбирается ни одна картина художника, а несколько. Среди них есть картины, созвучные с музыкой, и явно не соответствующие по характеру и настроению. Дети в процессе звучания музыки смотрят на картины и выбирают именно ту, которая с их точки зрения соответствует музыке. «При наложении слухового и зрительного образов происходит их слияние в восприятии детей... эффект резонанса. Музыка выступает как ассоциативная зацепка, способ «оживления» живописи, символ ее эмоционально-смысловой наполненности, как синтезирующий стержень, на который нанизываются разнообразные впечатления детей, складывающиеся затем в целостную художественно-образную картину живого мира. При этом детям дана свобода выбора того, что резонирует с их внутренним слышанием и видением» [5, с. 57-58].

Например, при знакомстве с музыкой изобразительного характера мы проводим прямую параллель между музыкой Э. Грига и миром бабочек. Все начинается с музыкального восприятия. Необходимо дать прочувствовать детям всю красоту и необычность произведения норвежского композитора Э. Грига «Бабочка», устремляя внимание детей на яркие интонационные мелодические обороты. При этом можно расширить знания детей о том, что в мире бабочек больше сотни тысяч разных видов, и нет ни одной бабочки в точности похожей на другую. Художница-природа постаралась и так разрисовала бабочек, что не встретишь во всем мире и двух одинаковых. Все это подтверждается и обговаривается с детьми с помощью ассоциативного ряда художественных картин. Пополняя словарный запас детей, можно придумать много эпитетов сравнения музыкального и художественного образа бабочки: легкие, воздушные, красивые, грациозные, обворожительные, игривые и т.д. Для полноты ощущений предлагаем детям «превратиться» в таких маленьких прозрачных насекомых: под музыку «полетать» или «потанцевать» по залу; перебирая «лапками-пальчиками», щекотно «поползть» по голове друг у друга; вдохнуть «цветочный аромат» и съесть «капельку росы». Для этого педагогу предстоит достаточно потрудиться, готовя элементы костюмов и создавая предметы и атрибуты цветочного луга. Но самое главное в занятии – это завораживающий голос, который по мановению ока может «превратить» даже самых непоседливых сорванцов в восхищенных и податливых зрителей или участников. Все дети любят волшебство. И, создав «волшебную» обстановку на музыкальном занятии, педагог через удивление ребенка, его чувства и сравнения всегда достигнет того результата, которого ожидает. Закрепляем новые знания и ощущения творчеством на бумаге, предложив детям нарисовать ту красивую бабочку, которой они только что себя ощущали.

Таким образом, музыкальные занятия на интегрированной основе позволяют создавать в представлениях детей целостный образ мира, так как интегрированное воздействие образовательных компонентов на воспитанников во много раз эффективнее, чем влияние каждого из них по отдельности. Музыка в большей степени, чем другой вид искусства, интегрирует в себе другие виды искусств и деятельности, доступна и наиболее привлекательна для маленького ребенка.

Таким образом, можно сделать вывод о взаимосвязи между интегрированием содержания музыкального образования и становлением детского образа мира как целостности, осмысленного и систематизированного первичного знания о нем. Интегрированный подход в музыкальном образовании дошкольников, основанный на идее всеобщности и единстве законов природы, целостности восприятия

ребенком окружающего мира, выступает как ведущий принцип проектирования содержания дошкольного музыкального образования и воспитания. Он позволяет обеспечить условия для организации познания мира ребенком в рамках целостного процесса, освоить базовые категории с различных точек зрения в разных образовательных сферах.

Интегрированный подход в проведении музыкальных занятий в детском саду приводит к важному познавательному результату – развитию стойкого интереса у детей к познанию окружающего мира, формированию его целостного образа.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК

1. Данилюк А. Я. Теория интеграции образования [Текст] / А. Я. Данилюк. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. Пед. ун-та. 2000. – 440 с.
2. Коменский, Я. А. Избранные педагогические сочинения В 2-х т. – Т. 2 [Текст] / Я.А. Коменский / Под ред. А. И. Пискунова и др. – М.: Педагогика, 1982.
3. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы сознательности учения // Проблемы психологии понимания. М.; Л., 1947, с. 3 – 40. (Известия АПН РСФСР, вып. 7)
4. Сажина, С. Д. Технология интегрированного занятия в ДОУ [Текст] / С.Д. Сажина: Методическое пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2008. – 128с.
5. Шишлянникова, Н.П. Взаимодействие искусств и их интеграция в обучение грамоте младших школьников [Текст] / Н.П. Шишлянникова. – Абакан: Изд-во ГОУ ВПО «Хакасский государственный университет им. Н. Ф. Катанова», 2011. – 127 с.
http://www.psychologos.ru/articles/view/obraz_mira

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛЬДЫ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Абай атындағы Қаз ҰПУ
курс магистранты Конысбаева Ж.У.

Резюме

В данной статье рассматривается актуальная проблема сегодняшнего дня – функциональная грамотность. Развивать функциональную грамотность учеников главная задача поставленная в национальном плане. В статье говорится решение этой проблемы, то есть теоретические основы формирования функциональной грамотности учеников начальных классов с технологией Н.А.Оразахыновой уровнево-комплексной аналитической технологией. А также приведена тема статьи, цель и задача технологии, особенности организации.

Summary

The current article considers one of the issues that becomes evident in forming functional literacy of the learners. According to the objectives brought of the mentioned skill is defined as a national technology's aims, objectives and stages of its organization.

Елбасы Н.Назарбаев 2012 жылғы 27 қаңтардағы «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша бес жылдық ұлттық жоспарды қабылдау жөнінде нақты міндет қойды [1]. Аталған міндет Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіруі процесінде де маңызды болып табылады. Еліміз үшін маңызды болып табылатын аталған стратегиялық міндетті шешу жағдайында тұлғаның ең басты функциялық сапалары белсенділік, шығармашыл тұрғыда ойлауға және шешім қабылдай алуға, кәсіби жолын тандай алуға дайын тұруы болып табылады. Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады.

Бүгінгі жаһандану заманында білімді де құзыретті тұлға тәрбиелеу күн тәртібінен түспейтін негізгі мәселелердің қатарында. Бұл мәселенің шешімін табу білім беру сапасын арттыруға келіп тіреледі.

Әлемдік білім кеңістігіндегі халықаралық стандарт талаптарына сай оқыту үдерісінің орталық тұлғасы білім алушы субъект, ал ол субъектінің алған білімінің түпкі нәтижесі құзыреттіліктер болып белгіленуі білім беру жүйесінде «функционалды сауаттылықты» қалыптастыру мәселесін негізге алудың өзектілігін арттырып отыр.

«Функционалды сауаттылық» дегеннің не екенін тереңірек ұғыну үшін «функция» және «сауаттылық» ұғымдарының анықтамасына тоқталсақ, С.И.Ожеговтың сөздігінде «функция» сөзіне «Вызванный функционированием чего-нибудь, зависящий от деятельности, а не от структуры, строения чего-нибудь (книжн)» – деп анықтама берілген [2].

Қазақ тілінің түсіндерме сөздігінде: «функционалды ұғымы бір нәрсенің құрылысы, құрамынан емес, қызметінен болатын, соның әрекетіне байланысты болады», - делінген [3].

Ал, сауаттылық – бұл оқу, жазу, есептеу және құжаттармен жұмыс жасау дағдылары деген мағынаны білдіреді. Демек, функционалды сауаттылық дегеніміз – адамның өзін қоршаған ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға мүмкіндігінше жылдам бейімделе білуі мен әрекеттесе алу деңгейінің көрсеткіші.

«Функционалды сауаттылық» ұғымы алғаш рет өткен ғасырдың 60-шы жылдары ЮНЕСКО құжаттарында «сауаттылық» және «минималды сауаттылық» түсініктерімен қатар пайда болды және кейіннен зерттеушілердің қолдануына енді.

Сауаттылық – бұл оқу, жазу, есептеу және құжаттармен жұмыс жасау дағдылары.

Минималды сауаттылық – қарапайым хабарламаларды оқи және жаза алу қабілеттілігі [4].

Функционалды сауаттылықты қалыптастыруды ғалымдар: П.И.Фролова, С.Г.Вершловский, М.Д.Матюшкина, А.А.Штец, П.Терешкович, С.Крупник, О.Ю.Девятова, Г.В.Яковкина, Н.В.Купцова, М.Бершадская, А.К.Рауандина т.б. ғалымдар әр қырынан зерттеген.

Дүние жүзінде функционалды сауаттылықты әлеуметтік-экономикалық құбылыс ретінде, халықтың және елдің әл-ауқатын тұтастай байланыстыра отырып қарастырады. Сондықтан 1990 жылды ЮНЕСКО Халықаралық сауаттылық жылы, ал БҰҰ 2003-2012 жылдарды сауаттылықтың онжылдығы деп жариялады.

Функционалды сауаттылық – адамның оқығанын ұғынуы, қазіргі қоғамда сәтті қолдану мүмкіндігімен қамтамасыз ететіндей оқығанын түсіне алуы.

Функционалды сауаттылығы бар адамды функционалды сауатты тұлға дейміз.

Функционалды сауатты адамның негізгі белгілері: өз бетінше әрекет ете алатын, адамдардың ортасында дүниені танытын және өмір сүре алатын, белгілі бір қасиеттері (жалпығылыми іскерліктер немесе кілттік құзырлылық) бар адам.

Кілттік құзырлылық – кез келген адамға тән, оның таңдаған кәсіби әрекетінің сферасына қарамастан, көптеген жалпы қабілеттіліктер мен іскерліктер, бұл қабілеттер адамға жағдайды түсінуге, нақты қоғам жағдайындағы жеке және кәсіби өмірінде нәтижеге жетуге әсер етеді [5].

Функционалды сауаттылықтың мәні тұлғаның оқу әрекетін өз бетінше іске асыру қабілетінен, сонымен қатар күнделікті өмірде білім, білік және дағдылардың өмірдің әртүрлі ортасында өмірлік тапсырмаларды шешуге қолдану.

Оқушылардың функционалды дағдыларды қалыптастыруда бастауыш мектептің рөлі ерекше. Себебі, білімнің негізі бастауышта қаланады. Егер оқу нәтижесі құзіреттілік деп анықталса, онда тілді меңгертуден күтілетін нәтижелер оқушының өмірлік дағдыларымен сабақтастырылуы қажет болып саналады. Функционалды сауаттылықты қалыптастыруда қазақ тілі пәнінің орны ерекше. Сондықтан бастауыш мектептердегі қазақ тілі сабақтарындағы білім, білік, дағдылар функционалды сауаттылық тұрғысынан саралануы басты бағыт етіп алынады.

Бұл мақсатқа қол жеткізудің тиімді жолы оқыту үдерісінде педагогикалық технологияларды тиімді пайдалану болып табылады. Педагогикалық технология жайында көптеген ғалымдар зерттеу жүргізіп, өз тұжырымдарын жасаған:

В.П.Беспалько: «педагогикалық технология дегеніміз – оқыту үрдісін жүзеге асыратын мазмұнды техника», деген анықтама берсе, [6]. И.П. Волков: «педагогикалық технология дегеніміз – оқытуды жоспарланған нәтижесіне жеткізетін қағазға жазылған барысы, – деген тұжырым жасаған. В.М.Монаховтың пікірінше, «педагогикалық технология дегеніміз – оқушы мен мұғалім үшін барлық жағынан өте қолайлы жағдайлар жасай отырып, оқыту үдерісін жобалаудың, оны ұйымдастырудың және өткізудің бүге-шігесіне дейін ойластырылған, әрі бірлесіп жүзеге асырылатын педагогикалық қызметтің моделі» болып табылады [7].

Бастауыш мектепте оқытуда көптеген педагогикалық технологиялар қолданылады. Мысалы: сын

тұрғысынан ойлау, саралап оқыту технологиясы, дамыта оқыту технологиясы, Ж.Қараевтың деңгейлеп оқыту технологиясы, М.Жанпейісованың модульдік оқыту технологиясы, Н.А.Оразахынованың сатылай кешенді талдау технологиясы т.б.

Жоғарыда көрсетілген технологиялардың ішінде бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда Н.А.Оразахынованың сатылай кешенді талдау технологиясының маңызы зор.

Сатылай кешенді талдау технологиясы дегеніміз – оқыту мақсаты, міндеттері, әдіс-тәсілдері, өзіндік ерекшелігі бар және оқушыларға білімді ғылыми негізде сатылай, жүйелі, кешенді меңгертіп, оларға ұлттық құндылықтарды бағалай, қолдана білуге машықтандыратын оқыту. Сатылай кешенді талдау оқушыларға қазақ тілі ғылымының мазмұны мен жүйесін, оның сөздік құрамы мен грамматикалық құрылысын, сөйлеу тілінің байлығын және әдеби тіл нормасын үйретіп, дұрыс сөйлеу, сауатты жазу дағдысын қалыптастырады. Сатылай кешенді талдау технологиясының басты қағидаларының бірі – жоғары қиындықта оқыту.

Сатылай кешенді талдау технологиясы – тек қана білімді белгілі көлемде беріп, қажетті шеберлік пен дағдыны қалыптастырумен ғана шектелмейтін, сонымен қатар баланың жалпы тұлғалық дамуына, ойлау, есте сақтау, қиялдау, елестету сияқты басқа танымдық-психологиялық қасиеттерінің жақсы үйлесімді дамуына бағытталған оқытудың түрі.

Сатылай кешенді талдауда баланың ізденушілік, зерттеушілік әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің бұған дейінгі білетін амалдарының, тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып, оның оқуға деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді.

Сатылай кешенді талдап оқыту технологиясында мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас жаңа қағидаларға негізделеді. Атап айтар болсақ: ынтымақтастық, өзара сыйластық, түсіністік, әріптестік сияқты қасиеттер. Бұл технологияның маңызды тағы бір ерекшелігі – оқушыларды жақсы, жаман, орташа деп бөлмей, тек материалды өте жылдам, жылдам, баяу қабылдауына байланысты тапсырманы он деңгейге икемдеп, барлық баланың дамуы үшін қолайлы жағдай туғызуды мақсат тұтады.

Сабак барысында мына қағидаларды еске ұстау қажет:

а) баланың бойындағы құштарлығын, қызығушылығын, ынтасын жойып алмай, оның алға жылжуға деген табиғи талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру;

ә) білімді өз бетінше іздену арқылы қолайлы жағдай жасау;

б) өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптасыру [8].

Бұл технологияның ерекшелігі технологияның теориялық өзегі ретінде ұлтымыздың ұлы тұлғалары: Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Уәлихановтардың ағартушылық идеялары мен алаш арыстары: А.Байтұрсынұлы, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев, Т.Шонановтардың педагогика, психология, әдістеме саласындағы ой-тұжырымдары алынған [9]

Сатылай кешенді талдау технологиясының басты ерекшелігі төмендегідей:

Оқу материалының жүйелілігі, бірізділігі;

Табиғилығы;

Дағдыға басым бағыт беруі;

Білімнің базалық деңгейінің барлық оқушылар үшін міндеттілігі;

Оқушыға өз деңгейін таңдауға ерік беру;

Оқушыларға берілетін білімнің саралануы;

Оқушылардың өз мүмкіндіктеріне қарай тек міндетті деңгейден кем емес білім алуға еріктілігі;

Оқыту мен тәрбиенің бірлігі;

Ұлттық құндылыққа ерекше орын берілуі;

Оқу үрдісінде пәнаралық байланыстың мақсатты енгізілуі.

Сатылай кешенді талдаудың өзегі – тірек сызбалар.Тіл білімінің барлық салаларынан өтілетін материалдардың негізгілері, ең басты теориялық мағлұматтар сызбаға жүйелеп орналастырылған. Әр саты бір –бірімен үндесіп, бір-біріне сілтеме жасап, бірін-бірі толықтырып, тұтас кешенді береді.

Жалпы комплексті оқыту жүйесі ХХ ғасырдың басында Германияның, Австрия мен Бельгия және Батыс Еуропадағы басқа да елдердің көптеген бастауыш мектептерінде қолданылған [8].

«Комплекс» ұғымының мәнін ашуда Ж.Аймауытовтың мына пікіріне жүгінуді жөн көрдік: «Өмірдегі құбылыстарды, нәрселерді бір тақырыптың, бір пікірдің төңірегінде жинап, қосып, түйдектеп, біріктіріп оқытуды комплекс деп атайды.

Ж.Аймауытовтың: «Айқын қылып оқыту мен сатылы бір тегіс оқытудың байланысы бар. Оқыту бірте-

бірте сатылап ілгері басып отырмаса, анық та, ұғымды да болмайды. Білім біржола күреп алатын нәрсе емес, аздан көбейетін нәрсе» - деген сөзінде сатылап оқыту технологиясының идеясы байқалады [10].

«Сатылай кешенді талдау» технологиясының бастау көзі фонетикалық бірліктерді сатылап, кешенді талдай отырып, әр дыбыстың өзіндік ерекшелігін, олардың бір-бірінен айырмашылығын зерделеп меңгерумен қатар, олардың өзіндік табиғатын зерттеп, ұғынады. Ол үшін фонетикалық бірліктерді дәстүрлі оқыту жүйесімен емес сатылап, жүйелеп, бірізділікпен оқыту қажет.

А.Байтұрсынов айтқандай дыбыспен жаттықтыра оқытуға болатындығын тәжірибе көрсетуде. Сатылай кешенді талдау технологиясы арқылы оқытқанда дыбыспен жаттықтыруды екі жолмен жүргізіледі: бірінші, сөзсазындық (фонологиялық) талдау, екіншісі, дыбыстарға математикалық тәсілмен дыбыстық мінездеме беру. Осылай талдау жасай отырып оқушы өзі өткен барлық ережелерді үнемі еске сақтап отырады.

“Сатылай кешенді талдау” технологиясында мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас ынтымақтастық, өзара сыйластық, түсіністік, әріптестік сияқты қасиеттерді ұстануға негізделеді. Осы тұрғыда М.Жұмабаевтың: «Тәрбиеші баланың қаһарлы қожасы болмасын, жұмсақ жолдасы болсын» деген пікіріне сүйене отырып, балаға білім берумен қатар адамгершілік, азаматтық жауапкершілікті бойына сіңіруді мақсат етеді [11].

Сатылай кешенді талдау технологиясы арқылы оқушы ғылыми тілде сөйлеуге үйренеді, қарапайымнан күрделіге, уақиғаны сатылап түсіндіре алып, тұжырым жасауға үйренеді.

Сатылай кешенді талдау технологиясының мақсаты:

барлық оқушыны табысты оқыту, білім– білік дағдысын қалыптастыру;
білім алуға деген ынтасымен іскерлігін арттыру, оқу-танымдылық белсенділігімен оқытуды жеделдету;

шығармашылық қабілеттерін дамыту және ғылыми ізденіске жетелеу;

Қорыта айтқанда, оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту үшін бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты дұрыс қалыптастыру қажет. Бастауыш мектепте функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда бастауыш сынып мұғалімдерінің әрбір пәннің ерекшелігіне қарай оқытудың технологияларын саралап пайдалануы мен оның әдістемесін жетік меңгеруі, педагогикалық шеберлігіне, кәсіби құзыреттілігіне байланысты болады,- деген тұжырым жасаймыз.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.
2. Словарь русского языка. – М.: Русский язык. 1998 г. – 46 с.
3. Қазақ тілінің сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1986. 10 том, – 17 б.
4. Рождественская Л., Логвина И. Формирование навыков функционального чтения. 4-5бет
5. <http://www.narva.ut.ee/sites/default/files/nc/materjal.pdf>
6. Губанова М.И., Лебедева Е.П. Функциональная грамотность младших школьников: проблемы и перспективы формирования // Плюс до и после 12/09 . 1-4с
7. Беспалько В.П. «Слагаемые педагогической технологии» М.:1989.
8. Монахов В.М. Аксиоматический подход к проектированию педагогической технологии.//Педагогика. -1990 №3. –С.67-69
9. Оразақынова Н.А. Жалпы білім беретін орта мектепте қазақ тілін сатылай кешенді талдау технологиясымен оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы. -2007.
10. Оразақынова Н.А. Сатылай кешенді талдау технологиясының бастау көзі - қазақ ағартушыларының мұраларында http://www.rusnauka.com/17_AVSN_2012/Pedagogica/2_112439.doc.htm
11. Ж.Аймауытов Бес томдық шығармалар жинағы, 4Т. – Алматы: Ғылым, 1998. – 436 б.
12. М.Жұмабаев, Педагогика, – Алматы, 1992. – 52 б.

УДК 41
С31

**ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ТАҢБАЛЫ –СИМВОЛДЫҚ КӨРНЕКІ ҚҰРАЛДЫРДЫ
ҰТЫМДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЖОЛДАРЫ**

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗНАКОВО – СИМВОЛИЧЕСКИЙ НАГЛЯДНОСТИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

METHODS OF USING SIGN-SYMBOLICAL VISUAL AIDS IN THE LESSON OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Сейтимова Жадыра Измахановна

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті (Алматы қаласы)

Қазақ филологиясы және әлем тілдері факультеті, шетел тілін оқыту әдістемесі кафедрасының оқытушысы

Резюме

Знаковые - символические наглядности могут способствовать ученикам быстрому запоминанию новой темы и проанализировать пройденную тему. А использования пиктограммы и идеограммы в пиктографической системе значительно оптимально. Руководствуясь многими научно - теоретическими взглядами используя знаковые - символические наглядности на уроках английского языка, убедимся в оптимальности этого метода.

Summary

Sign-symbolical visual aids can be assisted pupil's memorizing new theme quickly and also to analyse past theme. The using a pictograms and ideograms at a pictography and ideography system are very meaningful. Guiding principles of many scientific - theoretical view that using sign-symbolical visual aids in the lesson of foreign language teaching, we are convinced optimum of this method.

Ағылшын тілі курсының мазмұнын анықтауда ХХ ғасырда тіл білімі ғылымындағы танымдық, білімдік және тәрбиелік жағынан маңызды деген өзгерістерді қамтуға ұмтылыстар жасалуда.

Мектептегі шетел тілі пәнінің білім мазмұнын ізгілендіру ұстанымын жүзеге асыратындай, оқушыларда тілді меңгерудің біртұтас ғылыми – практикалық бейнесін қалыптастыратындай, тілдік сауаттылығын арттырып, мәдениеттілікке тәрбиелейтіндей, ойлауын дамытатындай мүмкіндігі қазіргі заман талаптарына толық жауап бере алмайтын деңгейде деп санадық. Мектептегі басқа пәндер сияқты ағылшын тілі де оқушыларға көп жағдайда, дайын білім ұсынылады, оқыту әдістері оларды өздігінен жаңа ақпараттарды іздестіруге, оқу тапсырмаларын өздігінен шешуге талпындырмайды, яғни оқыту әдістемесі дайын нұсқауларды бұлжытпай орындауға ғана бейім орташа орындаушылар тәрбиелеуге бағдарланып құрылған деп ойлаймыз.

Тағбалы-символдық көрнекі құралдар оқушылардың жаңа сабақты есте сақтаулары мен өтілген тақырыпты тұжырымдауға көмектеседі. Ал пиктограммалар мен идеограммаларды біртұтас суретті-идеографиялық жазу жүйесінде қолдану әлде қайда тиімдірек болды. Мұндай жағдайда олар оқу материалын модельдеу мен құрастыруға ықпал етеді және ойша түсіну мен оны меңгеруді жеңілдететін жүйелік байланыстар мен қатынастар пайда болады. Суретті-идеографиялық жазудың мүмкіндіктерін толық ашу мақсатында біз жұмысымызда ТСК және ТСИ-ті пайдалануға негізделген оқытуды ұйымдастырудың дидактикалық ұстанымдарын ескеріп отырдық.

Оқытуда тағбалы-символдық көрнекіліктерді қолдануда оқу үрдісінің дидактикалық ұстанымына негіз ретінде жеке сабақ емес, бүкіл тақырып алынды. Тақырыптың негізгі ұғымдарын ұсыну және тағбалық-символдық модельдеу мен құрастыру арқылы олардың арасында байланыс пен қатынас орнату оқу материалын едәуір топтастыруға жол ашты. Көптеген әдіскерлер мен дидактар оқу материалын топтар оқушылар білімінің сапасы мен деңгейін көтеру жолдарының бірі ретінде қарастырады. Оқушылардың берілген оқу ақпаратын бір сәтте меңгерумен қатар бірден оның құрылымдық әрі логикалық байланысты бөліктерін есте сақтауларына мүмкіндік туады. Материалды топтастыру және оны меңгерудегі психикалық үрдістерді қайта құру белгілі бір дәрежеде оқу үрдісін интенсификациялауға (белсенді етуге) ықпал етеді. Осыған байланысты Ю.К.Бабанскийдің дидактикалық біріліктерді көбейту есебінен сабақтағы ақпарат ауқымдылығын да өсіру қажеттігі жөніндегі пікірін біз толық қолдаймыз. “Ғылыми

ақпарат» шамадан тыс көп жиналған жағдайда, материалды аз мөлшермен емес, ірі блоктармен берген дұрыс. Себебі, оқушылар алдымен мазмұн туралы жалпы түсініктерді меңгеріп, содан соң, оның негізгі бөлігін жете нақтырақ құрастырулары қажет»-деп жазады Ю.К.Бабанский.

Оқушылардың білім сапасын арттырудағы маңызды мәселелердің бірі таңбалық-символдық көрнекіліктерді қолдану біліктілігін бағалау критерийлері болып табылады, олар төмендегідей анықталды:

1. Таңбалық-символдық көрнекіліктерді құрастыру бойынша:

- пайдаланылған оқу материалының толықтығы (суреттік-идеографиялық жазуды құру кезінде өтілген және өтілетін барлық оқу материалының пайдаланылуы);

- суреттік-идеографиялық жазудың көлемі (бір тарауға дәптердің 1 бетінен аспауы керек);

- оқу материалының берілу логикасы (ұғымдар арасындағы мәндік байланыстарды көрсететін сұлбаның болуы);

- көрнекілігі (таңбалар мен символдардың болуы, олардың ұқыпты орындалуы, оқылуы);

- сауатты болуы (терминдік және орфографиялық тұрғыда);

- байланысты сөйлемдердің болмауы (суреттік-идеографиялық жазуларда сөйлем болмауы керек, тек қана сөз, сөз тіркестері және символдар сияқты тірек сигналдары болуы керек);

- суреттік-идеографиялық жазудың шығармашылықпен құрастырылуы (берілген жұмыс өзбетінше және мұғалімнің көмегімен орындалуы мүмкін).

2. Таңбалық-символдық көрнекіліктерді пайдалану бойынша:

- суреттік-идеографиялық жазу арқылы оқу материалының толық мазмұнын ашу мүмкіндігі;

- суреттік-идеографиялық жазуды көз алдына келтіру мүмкіндігі;

- суреттік-идеографиялық жазуды талдау, салыстыру, таныс және таныс емес жағдаяттарға пайдалана алу мүмкіндігіне ие болуы кіреді.

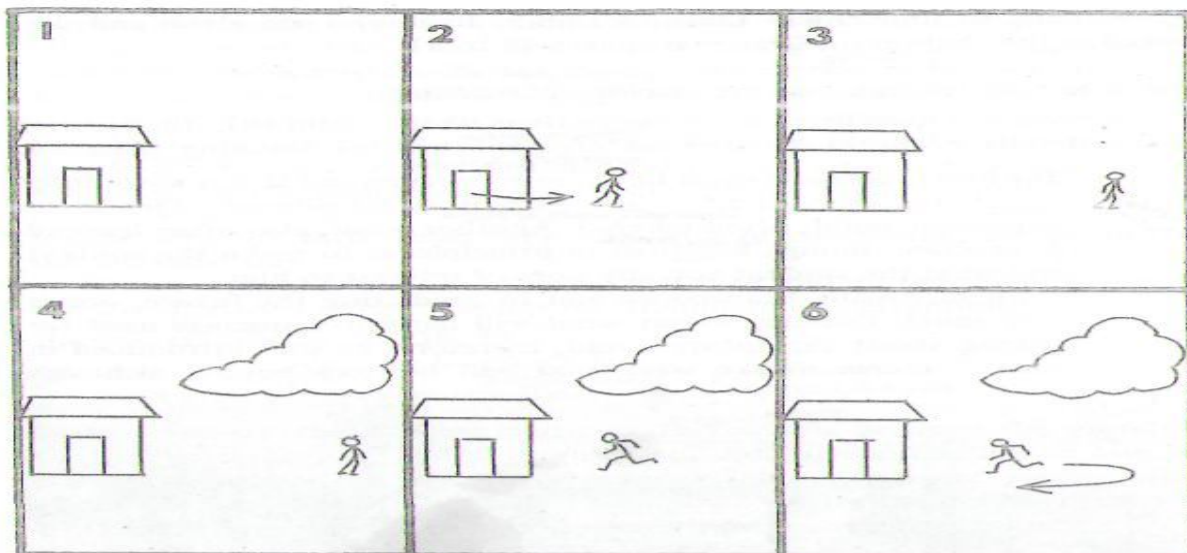
Жоғарыда және алдыңғы тарауларда айтылған теорияларды басшылыққа ала отырып, таңбалы-символдық көрнекі құралдарды ағылшын тілін оқыту курсының бағдарламасы бойынша қолданылу әдістемесіне талдау жасап, тиімділігі сабақ жүргізу барысында тексерілді.

Біз жүргізген зерттеуіміз бойынша көрнекіліктердің үлгісін ұсынып отырмыз.[1]

«Contextualisation» - «контекстке байланысты жұмыс жасау»;

Қысқа әңгіме немесе сөйлемдегі оқиғаны бір – бірімен үйлестіру, контексте не айтылса соны баяндау. Мысалы мына суретте үй салынған, бала үйден шығады, біраз жерге барған кезде аспанға қарайды, аспанда бұлт бар екенін көріп үйіне жүгіріп келеді. «Running back home»-үйден ету, шығу, «running to the house» -үйге жүгіріп келу. He is running back home- ол үйден шығып бара жатыр.[2,3]

1- сурет.

Грамматика «Present Continuous»- қазіргі шақтағы жалғасып жатқан, аяқталмаған іс – әрекетті білдіреді.

What is he doing? Ол не істеп жатыр?

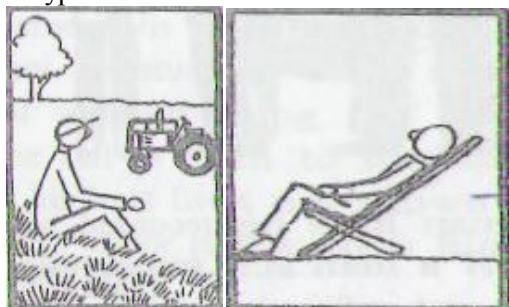
He is gardening- Ол бақшада жұмыс істеп жатыр.

A man **sitting** next to a machine- машинаның жанында отырған адам.

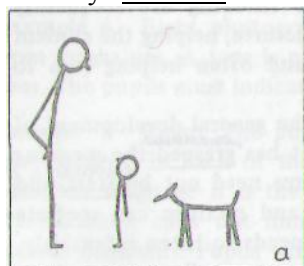
A man **sitting** in a deckchair- орындықта отырған адам.

He **is relaxing**- Ол дем алып отыр. Немесе He **is sitting** – ол отыр. Жалғасып жатқан іс- әрекет баяндалып тұр.[4,5,6]

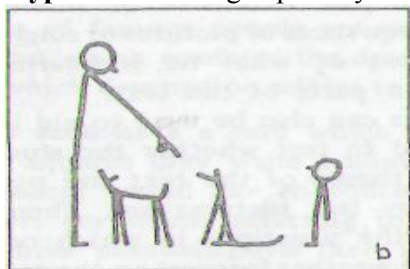
2- сурет.

In this activity the student learns to discriminate between the sounds of the foreign language, many of which will be quite unfamiliar to him. He must concentrate on listening to very slight changes of sound. When visuals are used they are normally pared down to give the minimum amounts of information, the aim being to prevent unnecessary distraction.

3-сурет The meaning implied by stress patterns may be made clearer with pictures.

(a) Is that *your* dog?- мынау сенің итің ба?

(b) Is *that* your dog?-мынау сенің итің ба?

Бұл оқушыларға фонетикалық ережелерді түсіндірген кезде өте тиімді болып саналады. [7,8,]

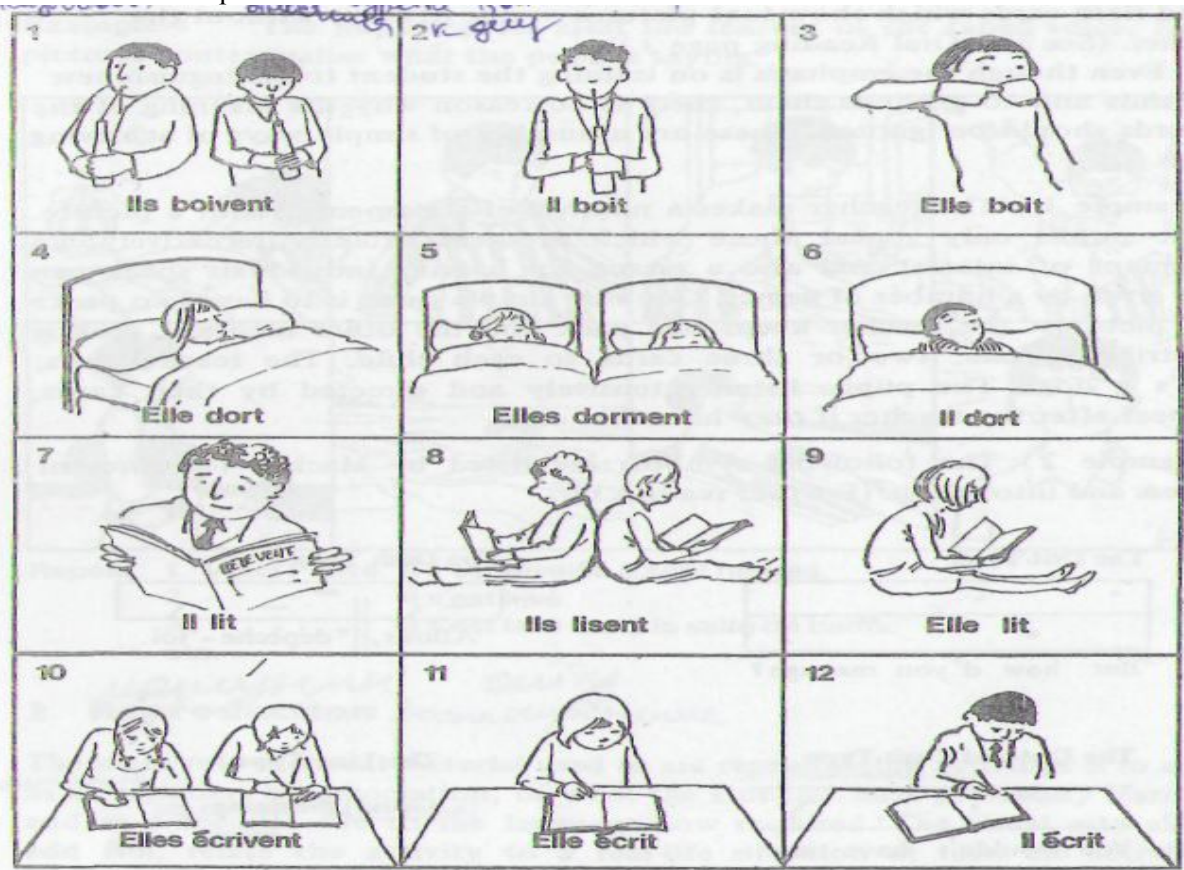
Екпінге байланысты жаттығу.

Тыңдап түсінуге байланысты жаттығулар.

Оқушылар ойналған кассетадағы айтылған сөздерге қарап оқушылардың не істеп отырғанын табу керек.

4- сурет. A number of pictures illustrating specific ideas are displayed to the pupil either in a book, on a chart or on the overhead projector. Each picture is numbered. The teacher reads out sentences appropriated

to each of the pictures. The pupils either write down the relevant numbers or indicate the relevant picture.

Мысалы; 1. Сусын ішу-to drink, шай ішу – to drink a tea,
 Ұйықтау- to sleep,
 Кітап оқу- to read a book
 Жазу- to write[9]

Speaking- оқушылардың сөйлеу дағдысын қалыптастыру. Оқушылар мұғалімнің артынша суретегі балалардың не істеп жатқанын айтып берулері керек. Бұл жерде оқушылар өздерінің қалаулары бойынша немесе өтілген грамматикалық ережеге байланысты, әңгімені баяндаған кезде шақтарды қойып айтуларына болады. Төмендегі суретке назар салатын болсақ Майк есімді баланың іс-әрекеті суреттелген. Бұл жерде Present Simple –жай шақта немесе Present Continuous- жалғасып жатқан, аяқталмаған шақта қолдануға болады.

6-сурет.

Мысалы. Майк күнде таңертең сағат 7.00 де ұйқыдан оянады. Бұл сөйлем Present Simple – қазіргі шай шақта қолданылып отыр яғни бір іс-әрекет күнделікті қайталанып отырады.

Repeat:

1. Mike gets up at 7 o'clock every day-Майк күнде сағат 7.00 де ұйқыдан оянады. (Present Simple tense-қазіргі шай шақ)

He is washing – ол жуынып жатыр.(Present Continuous tense- жалғасып жатқан әлі аяқталмаған шақ, іс-әрекеттің жалғасып жатқанын білдіреді).

He is trying- ол киініп жатыр.

He is going to the beach- ол өзен жағасына бара жатыр.

He is swimming- ол суда жүзіп жүр.[10,11]

Keywords:

Таңбалық-символдық көрнекіліктерді- Б.С.Степановтың семиотикалық объектілерді жіктеуі бойынша, қоршаған ортаны танып білу үрдісіне қызмет етіп, ең әуелі көру мүшесі арқылы қабылданатын барлық таңбалар мен символдардың жиынтығы деп білеміз

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Ю.К.Бабанский «Оптимизация учебно-воспитательного процесса (мет. основы)» -М Просвещение, 1982.45-68с.
2. J.B.Heaton «Composition through Pictures», Longman first published 1966, new impression – January 1972.54-р.
3. Andrew Wright, Longman Handbooks for Language Teachers «Visual materials for the Language Teacher», 1976 у, 152- р.
4. Corder.S.P. «The Visual Elements in Language Teaching », Longman 1965.p-263
5. Byrne, D and Hall, D. «Wall Pictures for Language Practice», Longman, 1974.p-47-56
6. Bull.W.E. «A Visual Grammar of Spanish», 2nd edition, University of California, 1966.p-4050
7. Byrne. D. and Wright, A «What do you think? », Books 1 and 2, Longman, 1975. P-35-37
8. Wright, A. «Designing for Visual Aids», Studio Vista, 1970.
9. Г.Ф.Рыбак, средняя школа № 3, Жмеринка, Винницкая обл. Применение символов на уроках французского языка в 5 классе средней школы// ИЯШ в школе 1990 №4 Москва.64-66с.
10. Macmillan English dictionary for advanced learners. 2009. 137-189р.

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ШЕТ ТІЛІ МАМАНЫНЫҢ ТІЛДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

**АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
МАГИСТРАТУРА ЖӘНЕ РНДОКТОРАНТУРА ИНСТИТУТЫ**

Солтанмұратова Гульжан Мелісқызы

Екі шет тілі, 2 курс магистранты

Резюме

В статье рассматриваются многоязычия преподавания английского языка в современных условиях. Многоязычное преподавание является важным звеном современного образования. Всеобщее обучение английскому языку является целью мирового образования, так как английский язык – язык межнационального общения, который может быть использован для коммуникации и интеграции между народами всего мира.

Summary

This article is about poly-language in modern teaching English. Teachers need to possess the above mentioned

communication skill. And continue developed it in them. Teachers should be educated person. Teaching in three languages is an important for the teacher. English language is an world language. Teacher who speak English fall into one of three groups: those who have learnt it as their native language, those who have learnt it as a second language in a society which is mainly bilingual and those who are force to use it for a practical purpose - professional or educational. Nowadays when science and technology are progressing so fast all kind of specialists need English in their work.

Жаңа тұрпатты оқытушының өз білімін көтеру үшін шетелдерде болып, шетелдік ғалымдардың, жаңашыл оқытушылардың іс-тәжірибесімен танысып, инновациялық іс-тәжірибені үйреніп, оны өз тәжірибесінде пайдалана алу үшін кемінде 1 шетел тілін меңгеруі тиіс. Ол үшін жоғары мектептен бастап педагогикалық жоғары оқу орындарында шетел тілін тереңдетіп оқытуға, шетел тілін жеделдете үйрететін арнайы курстар, арнайы бағдарламалармен жұмыс жасауы қажет, полимәдениетті (көпмәдениетті) білім беруді басты назарға ұстану қажет.

Көпмәдениетті білім беру – жалпы білім берудің маңызды құрылымы, этникааралық интеграцияға бағытталған, ұлттық мәдениет, ұлттық тәрбиеге негізделген білім беру, ұлттық мәдени құндылықтарды игеру.

Көпмәдениетті білім беру әртүрлі ұлт арасында ұлттық және мәдениеттілік құндылықтарды қастерлеу, өзара түсінісу және ұғыну сезімдерін қалыптастырады. Осыған сәйкес көпмәдениетті тәрбие этникалық және ұлттық ерекшеліктерді этнопедагогикалық мәдениетті басшылыққа алады.

Жаңа тұрпатты оқытушының ұлттық этнопедагогикалық мәдениеті оның рухани әлеуетін, жалпы адамзат мәдениеті мен ұлттық мәдениет дәстүрлерін меңгерудегі деңгейін көрсетумен бірге тұлғаның кәсіби шығармашылықты әрекетінде өзін-өзі көрсетуінің амалы болуы керек. Рухани адамгершілігі мол, жетілген мәдениетті адам, кәсіби маман болу үшін оқытушы ең алдымен өз халқының мәдениетін, салт-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын жетік меңгеруі тиіс.

Бұл оған басқа ұлттың мәдениетін түсініп, бағалауға, әлемдік деңгейдегі мәдениетке араласуына көмектеседі. Жаңа тұрпатты оқытушының этнопедагогикалық білімі мен іскерлігі балалармен педагогикалық өзара әрекетті тиімді ұйымдастыруда септігін тигізеді.

XXI ғасырда әлемдік білім беру кеңістігіне ену жағдайында білім берудің ұлттық деңгейі анықталуы қажет: оқыту нәтижесіндегі қоғам қандай адамды және адамзатты қалыптастырып шығарғысы келеді.

Қазірдің өзінде елімізде ұлттық білім берудің басым бағыттары анықталынды:

көпмәдениеттілік білім беру, үш тілділік, қатысымдылық, технократтық.

Осыған сәйкес оқытушының кәсіби стандартында білім берудегі ұлттық білім берудегі ұлттық мақсаттар құзіреттіліктер тұрғысынан нақтыланды.

Айқын мақсат қою, кеңейтілген мүмкіндіктерді толығымен қарастыру, үлкен нәтижеге жету, мақсатқа бағыттай жоспарлауды басшылыққа алып, жоғары мектептің не беретініне, студенттердің нені біліп нығайтатына басты назар аударатын нәтижеге бағытталған білім беру процесінде жаңа тұрпатты оқытушының этнопедагогикалық және көпмәдениеттілік құзіреттілігіне жататындары:

Көптілділік жеке адамның не қоғамның екі тілден аса тілді алма кезек қолдануы. Шетелдік көптілді білім беру тәжірибесінің озық үлгілерін ескеріп үштілділік құбылысы бойынша жүргізілген отандық зерттеу нәтижелері үштілділік құбылысына оқытудың әлеуметтік қажеттілік замана талабы. [1-238б]

Көптілді білім беруді енгізу төмендегі мәселелерге сай жүргізіледі:

Мемлекеттік тіл ретіндегі ағылшын тілін күшейту арқылы студенттердің ұлттық біртектілігін сақтау және дамыту ;

БАҚ арқылы шетел тілін оқытуды ұйымдастырудың негізгі идеясын кең насихаттаудың қажеттілігін түсіндіру және білім берудің ашық жүйесін дамыту жағдайында қоғамдық пікірді ескеру;

Шетел тілін оқытуды жүзеге асырудағы ғылыми негіз жасауда арнайы зерттеу жүргізу;

Шетел тілін тереңдетіп оқытатын элиталық жоғары мектептер негізінде ғана шетел тілін оқыту мүмкіндігі;

Отандық жағдайларды ескере отырып шетел тілін оқыту технологиялары мен модельдерін жасау. ҚР орта жалпы білім беру құрылымы мен мазмұны;

Бірыңғай оқу жоспары негізінде шетел тілін тереңдетіп оқытатын мектептерге типтік оқу жоспарын жасау;

билингвалық білім беру жалпы және жеке әдістемесін

құру ;

полилингвалдық білім беруге кезеңдеп көшу үшін кадрлық, материалды-техникалық, оқу - әдістемелік негізін айқындау;

шетел тілін тәжірибелік оқыту үшін ұйымдастыру-әдістемелік жағдай жасау.

Бүгінгі күн жастары халықаралық стандарттар деңгейіне сай білім алуға байланысты, ағылшын тілін үйрену мен тәжірибе жүзінде пайдалану қажеттілігімен бетпе-бет келіп отыр. Сонымен қатар, ағылшын тілін білу білім беру жүйесі жоғары дамыған елдерде білім алуға, ақпараттық кеңістікте байланыс шекарасын кеңейтуге ықпал етеді, қоғам қажеттілігін қанағаттандыратын білімін кеңейтуге мүмкіндік туғызады. Бұл тілді меңгеру арқылы бүгінгі күн ақпараттар ағымында жұмыс істеуге көмектеседі. Біздің ел туралы: біздің ұлттық салт-дәстүр, мәдениет пен жетістіктеріміз жайлы білім негізі және тану құралы ретінде ағылшын тілінің маңызы өсуде. Ағылшын тілі- әлемдік білім беру кеңістігіне жету және еліміздегі басқа ұлттардың бірігу құралы.

Заманауи білім беру жағдайында жаңа тұрпатты оқытушының кәсіби құзыреттілігіне қойылатын талаптарға байланысты Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Білім беру жүйесін жаңғырту барысында біз үшін келесі іс-шараларды жүзеге асырудың маңызы зорделінген.

Біріншіден, оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу. Екіншіден, педагогтар құрамының сапасын арттырудың маңызы зор» - деп атап көрсеткеніндей, жаңа дәуірдегі жаһандану үдерісіне төтеп бере алатын болашақтың зиялы ұрпақтарын тәрбиелеу өркениетке бағыт алған әрбір мемлекеттің өзекті мұраты [2].

XXI ғасырда Қазақстан Республикасындағы білім беру жүйесін реформалаудағы стратегиялық міндеті - экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім беру жүйесін жаңғыртудың басым бағыттары айрықша сараланды:

- электронды оқыту жүйесін құру;
- оқытудың Заманауи моделіне өту;
- ұлттық біліктілік жүйесінің негізін жасақтау;
- білім беруге мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті енгізу;
- еңбек нарығының талаптарына сай келетін, азаматтардың кәсіптік, мансаптық және жеке тұлға болып өсуіне ықпал ететін үздіксіз кәсіптік білім берудің икемді жүйесін қалыптастыру;
- заманауи ғылыми-білімге ие және еліміздің инновациялық дамуына үлесін қоса алатын ғылыми-педагог кадрларды даярлау [3].

Қазақстан жалпы экономикалық та, әлеуметтік және ғылыми білім беру тұрғысында да алға озған ел. Онда ТМД елдерінде, көбіне-көп әлемде де енуі ғана талқыланып жатқан көптеген жобалар жүзеге асырылуда.

Мәселен, Қазақстан ТМД мемлекеттері ішінде бірінші болып жоғары білімде үш деңгейлі «бакалавр – магистр – философия докторы» оқу жүйесіне толықтай көшті.

Қазақстан Республикасында болып жатқан түбегейлі оң өзгерістер адами капиталды дамыта отырып, білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында осындай мемлекеттік маңызы бар мәселені шешуші басты тұлға педагог екендігі нақты көрсетілген. Бағдарламаның басты мақсаты педагогтар мәртебесін көтеру болып отыр.

Бағдарламада атап көрсетілгендей, білім сапасын арттырудың басты жолы - білім беру жүйесін жаңартуға қабілетті жоғары білікті мамандармен толықтыру.

Бағдарламаның басты бағыты – студентті іс-әрекет арқылы зерттеу, нәтижесінде өз ойын нақты жеткізе алатын, ойға жүйрік, тілге шешен, бәсекеге қабілетті, жан-жақты жетілген, болашаққа сенімді, ынталы, сыни пікір, көзқарастары жүйелі дамыған, қазіргі тез өзгермелі бүгінгі өмірде өз білімін қалыптап тыс жағдайда еркін әрі терең пайдалана алатын интеллектуалы жоғары креативті тұлға қалыптастыру.

Жоғары педагогикалық оқу орындарында инновациялық білім мен технологияны меңгерген, ақпараттық-коммуникативтік құзіреттілігі қалыптасқан, кәсіби-педагогикалық біліктілік деңгейі, шығармашылық ойлау қабілеті жоғары, рухани тұрғыдан дамыған, білім беру саласындағы инновациялық процестерді жүзеге асыруға қабілетті жаңашыл жаңа тұрпатты педагог даярлау мәселесіне жаңа тұрғыдан қарауды талап етеді. Шын мәнінде, қазіргі кезеңде қоғамның өркендеп-өсуі білім жүйесінің сапасын жақсартуды, жаңа технологияларды кеңінен қолдануды, жаңа формациядағы педагогтар

дайындау арқылы еліміздің білім жүйесін халықаралық стандарт деңгейіне жеткізуді, нарық экономикасына бейімделген бәсекеге қабілетті білімді де білікті мамандар дайындауды негізгі стратегиялық межеге жатқызады. Бұл мерейлі мақсаттар еліміздегі білім беру жүйесінің алдына инновациялық технологияларды іздестіру, оқытудың жаңа технологияларын қолдану және оны үнемі жетілдіріп отыру міндеттерін күн тәртібіне қоюда.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында атап көрсеткендей, жоғары білім берудің мақсаты - еңбек нарығының, еліміздің индустриялық-инновациялық даму міндеттерін және жеке тұлғаның

қажеттіліктерін қанағаттандыратын және білім беру саласындағы үздік әлемдік тәжірибелерге сай келетін жоғары білім сапасының жоғары деңгейіне қол жеткізу.

Мемлекеттік бағдарламаның басты мақсаты - білім сапасын арттыру, еңбек нарығының, еліміздің индустриялық-инновациялық даму міндеттерін және жеке тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыратын және білім беру саласындағы үздік әлемдік тәжірибелерге сай келетін білім сапасының жоғары деңгейіне қол жеткізу, білім беру жүйесін жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету, педагог мамандығының мәртебесін көтеру.

Педагог мамандығының беделін арттыру кез келген мемлекеттің білім беру саясатының басты бағыттарының бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасында 2015 жылдан бастап орта білім беру жүйесі күзіндеттілік тәсіліне негізделген Заманауи білім беру моделіне көшу межеленуде.

Осыған сәйкес педагогикалық жоғары оқу орны алдында үлкен міндет тұр - Заманауи жоғары мектепте жұмыс істей алатын жаңа тұрпатты оқытушы дайындау.

Жаңа тұрпатты оқытушыларды дайындау үшін педагогикалық жоғары оқу орындары жаңаша жұмыс жасауы тиіс:

- оқу-тәрбие процесін жаңа талаптарға сай жетілдіру;
- жоғары білімнің мазмұны мен құрылымын Болон процесінің параметрлеріне білім беру жүйесін толықтай ақпараттандыру, «e-learning» электрондық оқыту жүйесіне көшу;
- білім берудің сапа менеджмент жүйесіне көшу;
- үш тілде оқытатын педагогтарды даярлау және т.б.

Тұрақты дамудың даңғыл жолына түскен отанымызға заманауи инновациялық ілімдерді игерген әлемдік бәсекеге қабілетті білікті мамандар, оқу-тәрбие процесін жаңаша ұйымдастыра алатын жаңа тұрпатты оқытушылар қажет.

Жаңа тұрпатты оқытушы - заманауи педагогикалық құралдардың бүкіл әлеуетін меңгерген, инновациялық технологиямен қаруланған, өзін-өзі жетілдіруге үнемі ұмтылып отыратын, рухани дамыған, шығармашыл, креативті, интеллектуалды тұлға, білікті маман. [4]

Жаңа тұрпатты оқытушы шешуге тиісті міндеттер:

1. Жаңаша ойлауға, таным және өзіндік ұйымдастыру әдістеріне оқыту;
2. Студентті есікке дейін алып келіп, қолына кілтті беріп, сол құралды қалай пайдалану керектігін үйрету. Білім дүниесіне студенттің өзінен басқа ешкімнің де кіре алмайтындығын еске сақтау;
3. Студентті өзін-өзі ұйымдастыруға үйретіп, өз бетінше өмір сүрудің нақты жолын көрсету: өзін-өзі тану; өзін-өзі зерттеу; өзін-өзі тәрбиелеу; өзін-өзі реттеу; өзін-өзі белсендіру; өз бетінше білім алу; өзін-өзі дамыту; өзін-өзі жетілдіру.
4. Студенттің барлық ішкі әлеуетін ашуға және оған шығармашылықтың шыңына шығуға көмектесу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР :

1. Хасанұлы Б. «Үштілділікке баулудың социопсихолінгвистикалық үлгісін жасау әлеуметтік қажеттілік» // Филологиялық зерттеулердегі инновациялық технологиялар атты Республикалық ғылыми тәжірибиелік конференцияның материалдары 30-31 қазан, 2012ж.
 2. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. -2002. дамыту тұжырымдамасы. -2002.
 3. Президенттің Қазақстан Халқына жолдауы. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Астана, 28сәуір, 2010ж
 4. Жүсіпова Ж А Педагогикалық шеберлік Алматы 2011
- ӘӘЖ. 370. 1934*

ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ – ӨМІР ТАЛАБЫ

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
п.ғ.к., доцент Жумадуллаева А.А.,
магистр оқытушы Досжан Салтанат
магистрант Сарсенбаева С.Б.

Резюме

В этой статье рассматривается один из важных вопросов семейных ценностей. В любом обществе большая обязанность возлагается на женщину и не бывает напрасным роль матери в воспитании ребенка. Реальность – это ключ к сердцу женщины через сплоченность и единство, через терпение и спокойствие, через тишину и благополучие. И так, в отношении воспитания подрастающего поколения огромную роль играют семейные ценности, в частности каждый из родителей и педагоги.

Summary

This article discusses one of the most important issues of family values. In any society, a large responsibility lies with the woman, and does not happen in vain role of the mother in the child's upbringing. Reality - it kluch to a woman's heart through unity and solidarity, through patience and peace through peace and prosperity. And so, in otnashenie education of the younger generation play a huge role family values, above privacy in each of the parents and teachers.

Негізгі сөздер: отбасылық құндылықтар, мемлекет, қарым-қатынас, мәдениет, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тәрбие, әдеп, бала, ата-ана.

Ключевые слова: семейные ценности, республика, отношения, культура, народные традиции, обычаи и обряды, воспитание, ребенок, родители,

Key words: family values, republic, relations, culture, traditions, custom and rituals, education, child, parent.

Отбасы кішігірім мемлекет дегендей, елбасы мемлекет отбасынан басталатынына, отбасылық құндылықтардың маңыздылығына ерекше назар аударып отыр. Соның айқын дәлелі – Қазақстан Республикасының президентінің 2013 жылдың 1 наурызындағы Жарлығымен Отбасы күні қыркүйек айының екінші жексенбісі болып бекітілді. Еліміз биылдан бастап Отбасы мерекесіне ерекше мән беріп отыр. Оның дәлелі отбасы құндылықтары [1].

Отбасы ұғымы, отбасының мәні, оның қоғамдағы атқаратын ролі қандай деген сұрақтарға жан-жақты қарастырып кететін болсақ, көптеген ойшылдар мен ғалымдардың пікірлерін айтып кетуге болады. Мысалы, ежелгі грек ойшылы Платон «Адамдар отбасын құру үшін болашақ өмірдегі серігінің қандай отбасынан шыққанын, оның әке-шешесі мен ата-бабаларын жақсы білуді қажет» деген. Ал Аристотель болса, «Отбасы – адамдардың қарым-қатынастарының ең бірінші түрі және ол мемлекеттің бірінші кішігірім бөлігі» деген. Классикалық неміс философиясының өкілі Кант отбасы мәселесін қарастыра отырып, ондағы адамдардың құқықтық мәселелеріне көп көңіл бөлген.

Қазақ халқының отбасы тәрбиесінің дәстүрлері мен қалыптасу тарихы туралы деректер Қорқыт еңбектерінде кеңінен көрініс тапқан. Ол туралы түрлі аңыз-әңгімелер мен хикаялар ел арасында ұрпақтан-ұрпаққа тарап, бүгінге дейін жеткен.

Қорқыт Ата жырларының негізгі арқауы - отбасы тәрбиесіндегі ұл мен қыз бала бойында тәрбие түрлерін бірдей қалыптастыру қажеттілігі. Тегінде қазақ халқында қашан да ұл мен қыз баланың тәрбиесін бөліп жармаған. Бұл түсініктер мен дәстүрлердің ертеректен бастау алатындығын аңғартады.

XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап отбасына деген тарихи көзқарастар толықтырыла түсті. Мысалы, 1877 жылы шыққан «Ежелгі қоғам» атты кітабында Л. Морган отбасының тарихын, оның некелі қарым-қатынасын экономикалық, әлеуметтік дамуымен және қызметімен байланысты қарастырған. Одан кейінгі уақыттарда отбасы туралы марксистер де жазды. Соның бірі –

Ф.Энгельстің 1884 жылы шыққан «Отбасының, жеке меншіктің және мемлекеттің шығуы» атты еңбегін айтуға болады. Мұнда Ф.Энгельс отбасын тарихи категория ретінде қарастырып, оның формаларының байланысын, даму жолдарын көрсетті.

Француз ағартушысы Ж.Ж.Руссо, швейцарлық И.Г.Песталоцци, орыс педагогтары К.Д.Ушинский, А.С.Макаренко, қазақтың зиялылары Абай, А.Байтұрсынов, Ә.Бөкейханов, М.Дулатов, М.Әуезов отбасы тәрбиесіне қатысты көптеген еңбектерін қарастырған [2].

Философиялық тұрғыда «отбасы» - қоғамның ажырамас құрамы, өмірде зор мәні бар кішігірім ұйым деп саналады. Ал педагогикалық-психологиялық тұрғыда «отбасы - ата-ана мен балалар арасындағы, ерлі-зайыптылардың және басқа да отбасы мүшелерінің қарым-қатынасының тарихи нақты жүйесі» болып табылады.

«Тәрбие басы - талбесік» деген даналықты халқымыз тауып айтқан. Қазақ «Ана бір қолымен бала тербетсе, екінші қолымен әлемді тербетеді» дейді. Осы қанатты сөздің тәрбиелік мәні тереңде жатыр.

Алып анадан туады. Ананың ақ сүтін ақтау әр перзенттің парызы ғана емес, мойнындағы қарызы. Анадан Меккеге үш рет арқалап апарсаң да, бір түндік ұйқысына татымайды» деген дана халқымыз. Қазақ халқындай қыздарға құрмет көрсетіп, бір үйдің көркі емес, бүкіл үйдің ұйытқысы ретінде аялаған ел әлемде кемде-кем.

Қыздардың ақылды, тәрбиелі болуына арналған ән мен жыр, аңыз-әңгімелер ұлттық тәрбиенің негізгі өзегі болып табылады. Ұлтымыздың өткен өміріне көз салсақ, небір қилы замандар: Кеңес дәуіріндегі ұжымдастыру (1920-1928жж.), аштық (1932-1933жж.), соғыс (1941-1945жж.), соғыстан кейінгі қайта қалпына келтіру қазақ халқының өсіп-өнуіне үлкен зардап әкелсе де, аналарымыздың еш мойымай, тағдыр талқысына төзімділік танытып, қазақ әйеліне тән әдептілігі мен тазалығын, парасаттылығы мен сыпайылығын, мейірімділігі мен инабаттылығын сақтай отырып, ұлағатты, текті ұрпақ өсіруге, ибалы, әдепті қыз-келіншектерді тәрбиелеуге, қазақ әйелі деген абыройлы атқа селкеу түсірмеуге зор ықпал еткені анық.

Ұлт болашағын қалыптастырып, алға сүйрейтін адам ол - әйел. Сондықтан әйелге ХХІ ғасырда ұлтының жағдайын ойлайтын, өткен тарихтағы ұлы аналардың арманын жалғастыратын, әсемдік пен махабаттың жаршысы ретінде бар жауапкершілік жүктеледі. Кәмшат Дөненбаева, Злиха Тамшыбаева, қазақ өнерінің қос қарлығашы Күләш пен Шара – үлгі тұтарлық тұлғалар.

Бір кездегі ұлағатты бәйбішелердің келінге қоятын талаптарының барлығы отбасы тәрбиесінің негізінде жүзеге асқан. Жаңа түскен келін сол үйдің жоғын жоқтап, намысын ту етіп тігіп, «қайнаға», «қайын сіңлі», «жеңге», «абысын» деген ұғымдарға ерекше мән берген. Осындай тәрбие ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан. Келін бір шаңырақтың ғана қуанышы емес, ауыл-аймақтың қуанышына айналған.

Қазіргі қазақ баласының мінез-құлқының қалыптасуына отбасылық тәрбиенің басым болуы керек. Әрине, ол шаңырақтан бастау алады. Отбасынан басталған тәрбие бертін келе баланың санасына әсер етіп, одан болашақта елін сүйетін ұлтжанды тұлға өседі. Жалпы, ұлт деңгейінде қарапайым болсаңыз, кеңестік дәуірде отбасында бала тәрбиелеуде шектеу болған. Ол қазақ ұлтының санасында қабілетсіздікті, жасқанишақтықты тудырды, яғни «ол нәрсені мен істей алмаймын» деген сенімсіздік, жалтақтық пайда болды. Ал «келін түсіру», «қыз ұзату», «жаңа отау құру» - үлкен ұлағатты әдеттердің барлығы өткеннің қалдығы деп түсіндірілді. Кеңес дәуірінде отбасының құндылығы да мүлдем басқаша қалыптасты. Біз әлі содан арыла алмай келе жатырмыз. Сондықтан қазақ халқының қалыптасқан отбасын құрудағы тәрбиелік мәні күшті салты мен әдет-ғұрыпы, ұлағатты аналардың қалдырып кеткен үлгісін қайта жаңғыртуымыз керек.

Баланың келешеkte жақсы адам болуына сыртқы орта факторлары, оның ішінде, негізгісі – отбасылық тәрбиенің алатын орны зор. Қазақ халқында мынадай сөз тіркестері бар: «тегіне қарап» немесе «тегі мықты», «текті жерден қыз ал» және тағы сол сияқты. Яғни бұл жерде «тегі» деген сөз ғылыми тілде айтқанда – «гені» деген мағынаны білдіреді. «Шешесін көріп қызын ал» деген халық мәтелі тегін айтылмаған шығар. Тәрбиенің негізгі көзі - анада, ауылы мен елі арасында, ұзатылатын қыз бен түсетін келіннің тектілігін сұрастыра отырып анықтаған. Бұл – философиялық категория. Қыздары еркіндікте бұлаң болып, жарына адал баруына ата-анасымен бірге ортасы да жауапты болған. Сондықтан қазақта тірі жетім болмаған. Қазақтың құда түсуі де кездейсоқ емес. Қызына «барған жеріңде тастай батып, судай сің» деп бата берген.

Қазақта жеті атаға дейін қыз алыспау дәстүрі жүйелі түрде дамыған. Бұл дәстүрді шетелдің беделді ғалымдары да ұлттық құндылық деп бағалайды. Өйткені, адам ағзасындағы көптеген гендік

өзгерістер (мутациялар) осы туысаралық немесе қандас некелер арасында туындайды. Мұны қазақ ерте заманнан ақ байқаған, жеті атаға дейін қыз алуға тиым салып отырған. Сондықтан ұрпағы таза, текті, дарынды болған.

Халқымыз қызды еркелетіп, қолпаштаумен бірге, «қызға қырық үйден тию, қала берсе күннен тию» деп, болашақ жар, адал келін болу үшін қыздардың тәрбиесіне ерекше мән берген. Сол секілді «Беташар», «Үлкендерге сәлем беру», «Шілдехана», «Ат қою», «Бесікке салу», «Қырқынан шығару», «Тұсажесер», және өзге де сол сияқты салт-дәстүрлер отбасының бекуіне негіз болған. Қазақ қыздары отбасын, әке-шешесін, ағайын-туыстарын құрметтеп, отбасы бірлігін сақтаған.

Отбасы құндылық ретінде әртүрлі басымдылықтарға ие. Әлеуметтік зерттеулерге қарасақ, осыдан 25-30 жыл бұрын жүргізілетін зерттеулерде «Сіз үшін не құнды?» деген сұраққа жастар: «Бірінші кезекте - Отан, екінші – махаббат, үшінші – отбасы, бала» деп жауап берген. Ал 2000 жылдың ортасынан бастап жастар «бірінші кезекте – материалдық жағдай, екінші – мансап, үшінші – білім алу» деп, отбасы, бала деген құндылықтар тоғызыншы, оныншы орындарға ысырылып қалған. Демек, бұл соңғы 25-30 жыл ішінде құндылықтар жүйесіндегі күрделі өзгерістерді көрсетеді [3]. Отбасын құру, отбасында өмір сүру адамнан үлкен ептілікті, көрегенділікті, шыдамдылықты талап етеді. Ал бүгінгі жастардың, отау құрып жатқандардың көбі бір үйдің мәпелеп өсірген жалғыз-жарым ұл-қыздары. Кезінде бір отбасында кемі 5-6 баладан болатын. Олар бірін-бірі жетелеп, бірінің киімін бірі киіп, бір-біріне қолдау көрсетіп, дастархан басында бір нанды бөлісіп жеп өсетін. Ал қазіргі балалар тек өзін ғана ойлайды. Себебі, ол – жалғыз немесе екеу, үшеу ғана. Бүгінгі қоғамдағы өзімшілдік дерті – отбасындағы бала санының аздығынан.

Қазақ ұлтында тастанды, жетім баланың болмауы – ұзақ ғасырлар бойы қалыптасқан менталитет еді. Әр перзент халқының құндылығын өз бойына сіңіруге, бойында өрбітуге, бойында өрістетуге бейім болуы керек. Еліміздің қазіргі жастарына осындай қағиданы, тілін, дінін, тарихын, салт-дәстүрін, әдет-ғұрыпын ұстануды насихаттау керек.

Қазақтың ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүр ер адамды отбасының қамқоршысы, елін қорғайтын тұлға ретінде қалыптастырған. Қазіргі кезде ақша табатын әйелдердің көбейуі, нарықтық экономиканың кіруі, ғылым мен техниканың күрт дамуы бүкіл әлемде капитализмнің енуімен отбасы құндылығы ретінде «табыс», «ақша» деген ұғымдарды кіргізді.

Бүгінгі қоғамда әйелдердің өзімшілдігі байқалады. Өйткені, заманауи әйел ер азаматпен бір деңгейде жұмыс істеп, кіріс кіргізуге қабілетті. Бұл әйелді қаржылық, әлеуметтік тұрғыдан тәуелсіз ете түспек. Дегенмен де әлеуметтік тұрғыдан отбасында да бір басшы болуы тиіс. Мемлекеттің басшысы болатыны секелді, отбасына да басшы керек. Ол басшы қалыптасқан дәстүріміз бойынша, әлеуметтік мәртебесіне қарай, материалдық қосатын үлесі бойынша отбасында басшы адам – әке болып саналады. Ер азаматтың міндетін еш уақытта әйел адам атқара алмайды. Бұл ер адамның табиғи анықталған орны. Әке отбасында, ұрпақ алдында жетекші – басшы орнында болған, солай болып қала беруі керек.

Мамандардың сөзіне сүйенсек, бүгінгі Қазақстанда төрт миллионнан астан отбасы бар. Отбасы әлеуметтік институт ретінде құлдырап, өз рөлінен ашақтап бара жатыр. 2009 жылғы жалпыхалықтық санақ нәтижесі бойынша 1999 жылғымен салыстырғанда отбасылардың саны 13,8 %-ға өскенімен, отбасындағы орташа адам саны 3,5 адамға қысқарған. Отандық статистика агенттігінің ақпаратына сүйенсек, екі адамнан тұратын отбасы – 30,1%, үш адамнан тұратын отбасы – 26,7%, төрт адамнан құралған отбасы – 22,2%, бес адамнан құралған отбасы бар болғаны – 11,7%, алты адамнан құралған отбасы – 5,6%, жеті адамнан құралған отбасы – 1,9%, ал 8-10 адамнан құралған отбасының саны тіптен аз, бар болғаны – 0,2%. Бұл деректер әр қазақты ойландыруы тиіс. Бүгінгі күннің ағымы қоғамдағы отбасының ролін өзгертіп қана қоймай, отбасының қызмет аясын, сипатын, мазмұнын да өзгеріске ұшыратқан. Қазір ата-аналардың қызмет аясы отбасылық шаруашылықты жүргізумен ғана шектеліп отырған шаңырақтар кездеседі [4].

Қазір қазақ елі ұлттық жаңару дәуірін басынан өткізуде. Жаңа дәуірдің жастарын тәрбиелеуде бұрынғы ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениетін, әдет-ғұрпын, рухани байлығын отбасының орнығуына негіздей отырып, қоғам, ата-ана тәрбиелік мазмұнда жұмыс жасай білу керек. Жастардың бүгінгі ұрпақтың, әсіресе қыздарымыздың шынайы болмысын, бітімін, шығармашылық әлемін, биік таным-парасатын кеңінен танытуды жүйелі насихаттау отбасы тәрбиесімен сабақтасуы керек.

Отбасында әйел адам ер адамнан бір саты төмен тұрса да ата-бабамыз әйел адамды әрқашан құрметтеген. Өйткені әйел адамды отбасының ұйытқысы, ұрпақ жалғастырушысы, сүйікті жар, аяулы ана деп си-құрмет көрсеткен. Әйел негізінен үйдің сәні әрі үй ішінің тірегі ретінде маңызды рөл

атқаратын тұлға екені анық. Қазақ халқы ежелден отбасы бақыты мен баянын да нәзік жаратылыс иелерімен сабақтастырып, салт-санаға: «Әйел үйдің сәні», «Жақсы әйел - ырыс, жаман әйел - ұрыс», «Қызы бардың ісі бар», «Анаңды қадірлесен, әйеліңді жәбірлеме», «Әйелдің жолы үлкен», «Жақсы әйел жаман еркекті түзетеді», «Жақсы әйел жарының жақсысын асарар, жаманын жасырар» деген сияқты дала философиясы құндылықтарын сіңірді. Қазақы дәстүрдің қалыбына үйлестіре айтатын болсақ, әйел-ана ежелден ер азаматтың сенімді серігі, аяулы жары мен жөн сілтер ақылышысы болып құрметтеледі. Отбасындағы бала тәрбиесіне әйел-ана араласпай тіршіліктің тағы да ажары мен аспаны ашылмаған. Көшпелі дәуірдің дәстүрінде бала бағу, яғни оның бес жасқа дейінгі өсіп-жетілуі ананың ақ сүті мен аялы алақанының жылытуымен жүзеге асса, одан кейінгі кезеңдегі тәрбиесінде әке мен жалпы қоғамның атқарар міндеті орасан зор деп есептеген. Сондықтан да халқымыз: «Әке – айдын, шеше - ұя», «Әке көрген - оқ жанар, шеше көрген - тон пішер» деп ұл-қызының тәлім-тәрбиесі мен өнегелік мектебіне әке мен ананың бірдей жауапты екендігін ескерткен. Солай бола тұрғанымен қай қоғамның да әйелге көбірек міндет жүктеп, бала үшін ананың ролі бәрінен жоғары тұратынын алға тартуы бекер болмаса керек. Ынтымақ пен бірліктің, төзімділік пен сабырлылықтың, тыныштық пен дүние ажарының кілті әйелдің жүрегінде екені күмән келтірмес тағы бір шындық.

Демек, қазақтың ұрпақ тәрбиесіне қатысты отбасылық құндылық сапаларын дәріптеу әрбір ата-ананың, педагогтың тікелей міндеті деп ойлаймыз.

ПАЙДАЛЫНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТЕР:

1. Қазақстан Республикасының президентінің 2013 жылдың 1 наурызындағы Жарлығы. www.akorda.kz
2. Пірәлиев С.Ж., Нәрібаев Н.К., Төлеубекова Р.К., Бейсенбаева А.А., Ғаббасов С.Б., Атемова Қ.Т., Қоңырбаева С.Ж. Отбасындағы ұрпақ тәрбиесі. Оқу құралы. – Алматы, 2011. 162 бет.
3. Керімханұлы Б. Отбасы – Отанның ошағы. // Егеменді Қазақстан №204, 5 қыркүйек, 2013 ж.
4. Тоқсынбай Қ., Сейілова А. Отбасы – Отанның ұйытқысы. // Егеменді Қазақстан. №206, 7 қыркүйек, 2013 ж.

МЕКТЕП ДИРЕКТОРЛОРУНУН ТЕКШЕРҮҮ МИНДЕТІ

ЭРДЕМ Мехмет Акиф

Бишкек Гуманистик Унверстети Аспиранты

Түйін

Мақалада Түркия Республикасындағы мектеп директорларының тексеру қызметі атқаратын міндеттері, құқы, басқару әдістері қарастырылған. Сондай ақ мектеп директорларының жоспарлау стратегиясы, мұғалім қызметкерлерінің оқыту процесіне қатысты мұқтаждықтары, мамандарды жұмысқа қабылдау ережелері де талдауға алынған.

Summary

The article considered the functions director of schools in Turkey, including control over the educational process, governance, strategy planning and also the rules of recruitment personnel needs of teachers in the educational process

Текшеруу - уюмға тиешелуу иш-аракеттер үчүн баш тартууга мүмкүн болбогон бир процесс. Башка уюмдар сыяктуу эле билим берүүчү уюмдарында текшеруу өтө маанилүү процесстердин бири. Акыркы жылдарда мектеп директорлорунун текшеруу иш аракеттерине көбүүрөөк басып жасалууда. Буга мектеп директорлорунун аткарган ролдору жана алардын өзгөрүшүнүн таасири бар. Мектеп директорлору жөн гана бир башкаруучу катары эмес, билим берүүнүн бир лидери катары карала баштады. Бул көз караш

мектеп директорлорунун текшерүү иш аракеттерин маанисин дагы жогорулатты. Бул жагынан караганда, биздин иштин максаты - мектеп директорлорунун текшерүү милдеттери менен бирге эле концептуалдык бир анализ жүргүзүү. Ушул себептен текшерүү жана жаныча текшерүү көз караштарына байланыштуу мыйзамдар каралды. Бул иште мектеп директорлорунун текшерүү милдеттери, алардын мааниси жана текшерүүнүн функциясы туурасындагы башка маселелер да иликтенип, мектеп директорлорунун текшерүү милдетине Туркиядагы мыйзам ченемдүүлүктөрдүн алкагында аныктамалар берилди. Жыйынтыктап айтканда, мектеп директорлорунун текшерүү милдеттери өтө маанилүү жана алар сөзсүз түрдө аткарышы керек.

Текшерүү—эффективдүү билим берүү үчүн өтө зарыл процесс. Анткени, уюмдар текшерүүсүз калса, ал жерде монополия, тартипсиздик келип чыгат жана алар жабык, өнүкпөгөн абалга туш болот. Бардык эле уюмдардагыдай эле билим берүү институттарында текшерүү чон мааниге ээ. Билим берүүдөгү текшерүүдө ага болгон муктаждык жана маанисине бардык авторлор өзгөчө көңүл бурушкан. Алардын айтымына караганда, уюмдардагы иш аракеттер дайыма көз алдында болуп, ага тийиштүү баалар берилиши жана өнүктүрүлүшү зарыл. Билим берүү иш аракеттери дайыма өнүктүрүү жана жанылоону талап кылган иш аракеттер болгондуктан билим берүү институттарында текшерүүгө өзгөчө маани берилиши керек. Текшерүү иликтөөдөн өнүгүүгө карай бир өзгөрүүгө себеп болот.

Текшерүү индивиддеги жетишсиз билимди толуктоо, жакшы жактарын өркүндөтүү менен аларга жол көрсөтүү сыяктуу мотивация менен жүргүзүлүүдө. Мында текшерүүнүн окуучунун ийгилигин жогорулашына көмөк көрсөтө функциясы бар. Ал окуу жайларынын эффективдүү окутуучу чөйрө болушунда негизги ролду ойнойт.

Мектеп директорлорунун текшерүү милдеттери жана мааниси. Түрк билим берүү системасында текшерүү иш аракеттери министрлик менен башталгыч билим берүүдөгү текшерүү иштеринин жардамы менен ишке ашат. Жалпысынан алганда, текшерүүчүлөр индивидуалдык жана уюмдагы текшерүү, иликтөө, сураштыруу, жол көрсөтүү жана иште тарбиялоо, өстүрүү сыяктуу милдеттерди аткарат.

Акыркы жылдарда мектеп директорлору тарабынан келип чыккан өзгөрүүлөр да мектеп директорлорунун текшерүү иш аракеттерине көбүрөөк маани берүүсү зарыл экендигин көрсөтүүдө. Мектеп директорлорунун мындан ары билим берүүдө бир лидер катары карашылышы бул өнүгүүлөрдүн ичинен, балким, эн маанилүүсү.

Ушуга ылайык, мектеп директорлору бир лидер катары мугалимдин класс ичиндеги иш аракеттерин текшерүү менен аларды өркүндөп өстүрүүчү иш аракеттерди даярдашы керек. Тактап айтканда, мектеп директорлору кабинеттеринен чыгып, класстарды кыдырып, класс ичинде болуп жаткан иш аракеттерди текшерип, мугалимдер менен жакын мамиледе болуусу абзел. Албетте, бул иш аракеттердин максаты-билим берүүнүн сапатын жогорулатуу. Булардын баары мекеме башчысы тарабынан аткарыла турган текшерүү иш аракеттеринин маанисин дагы да арттырууда.

Мектеп директору мектептин максатына жараша башкарууга, баалоого жана өркүндөтүүгө жооп берет. Мектептин окуучуларга билим берип тарбиялоодогу алгачкы шарттардын бири жакшы башкаруу болуп саналат. Жакшы башкаруунун эн негизги элементтеринин бирөө болсо текшерүү. Себеби текшерүүнүн өзү эле өтө маанилүү процесс. Текшерүү бул башкаруучунун милдети себеби ал башкаруу процесстеринин акыркысы. Эгер уюм аябагандай кенейсе же кээ бир иштер башкаруучунун билиминен да терен иликтөөнү талап кылса, башкаруучуга жардамчы катары атайын инспекторлор жоопкерчиликтүү боло алат. Мындай учурда да башкаруучу текшерүү милдетин бүт баарын инспекторго арташы керек. Мектеп директору мектебине байланышкан бардык нерсени текшерүүсү абзел [1].

Акыркы жылдарда, айрыкча мектеп директорлорунун текшерүү милдеттерине өзгөчө маани берилүүдө. Мектеп директорунун мугалимдерди текшерүүсүнө басым жасоодо төмөнкүлөр негизги роль ойногонун байкоого болот:

Мектеп башкаруучуларына берилген лидерлик ролу негизги таасири (билим берүү лидери, окутуу лидери, маданий лидер, моралдык лидер, үйрөнгөн лидер, кайра куруучу лидер, жеке пикирге ээ лидер, сапаттуу лидер). Себеби мектепти башкаруучулардан бир окутуу лидери болушу күтүлөт.

Текшерүүдөгү өзгөрүүлөр: текшерүү жол көрсөтүүчү жана өркүндөтүүчү бир процесс болуп саналат.

Мектептеги бардык иш аракеттердин максаты билим берүү иш-аракеттерин өркүндөтүү.

Текшерүү иш аракеттери менен мектептин өнүгүү аракеттеринин ортосундагы байланыш.

Мектеп директорлорунун мектептеги пайдалуу ой пикирлериндеги милдеттери.

Мектеп директорлорунун мектептеги кызматкерлердин жөндөмүн өстүрүү зарылчылыктары.

Бир эле уюмдагы кызматкерлерди дагы жакшылап текшерүүдө жыйынтыктарды алуу кызыкчылыгы.

Мугалимдерди текшере турган инспекторлордун жетишсиздиги.

Инспекторлардун сабақтарды текшеруу убактысынын кыскалыгы.

Текшеруу системасындагы кемчиликтер.

Чындыгында, жогорудагы саналгандар мектепти башкаруудагы мектептин орчундуулугун көрсөтүүдө. Анткени, мектеп башкаруучусу билим берүү тарбиялоо иштериндеги башка кызматкерлерге караганда өзгөчө орунда жана эн негизгиси болуп эсептелет. Мектеп директору, күнүгө мектепте жүргөндүктөн текшерүүгө укугу бар башка кызматкерлерге караганда мектептин күнүмдүк ишине жакындан тааныш. Алар билим берүүчү топ менен мугалимдер жана окуучулар туурасында маалыматка ээ. Айрыкча, мектеп директорлору билим берүү тарбиялоо маселелеринин чечилишине жардам берүүгө даяр турат [2].

Мектеп директорлорунун текшерүү жүргүзүүсү мугалимдин кесиптик жактан жетилтүүгө багытталып, эффективдүү билим алуусун камсыз кылат. Мугалимдер менен бир жерде болуп, аларды жакындан таануу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон директорлор мындай мүмкүнчүлүгү болбогон инспекторлорго караганда мугалимдерди жакындан таанып билүүдө активдүү боло алатурган абалда. Мектеп директорлору мугалимдердин билим берүү тарбиялоого болгон мамилесин өзгөртүүдөн мурун, мугалимдердин үмүттөрүн туура баалоосу зарыл [3].

Бир мектепте мектеп директорлору тарабынан текшерүү жүргүзүлбөй туруп иш аракеттердин ийгиликтүү жана ийгиликсиз жактарын аныктоо өтө оор [4].

Инспекторлор тарабынан жүргүзүлгөн текшерүү, көпкө тыныгып калган мугалим менен инспектордун ортосундагы байланыштарынын максатка жетүүдөгү кемчиликтери, абалга баа бералбоо, чындыгы абал көрсөтүлбөй жалган сахнаны көрүү, инспектор текшерүүнүн аягындагы жыйынтыкты карап эмнелер кандай даражада ондолушу керек экендигин өтө аз өлчөгөндүктөн кооптуу болуп эсептелет.

Ал эми бул кооптонуу ошол эле мекеменин башчысы тарабынан жүргүзүлгөн текшерүүлөрдө көрүнбөйт. Башкаруучу текшерүүнү бир жылда же белгилүү бир күндө жасаганга аргасыз болбойт. дайыма мектепте жүргөндүктөн каалаган убакта, каалаган күнү текшерүүнү жүргүзүүгө акылуу. Ошол эле учурда текшерүү башкаруучулардын бир милдети. Анткени, бул жоопкерчилигин пландуу түрдө ишке ашыруусу зарыл экендигин алар канчалык эрте байкаса ондоолорду киргизүүдө ошончолук эрте иш аракеттерди жасай алат.

Башкаруучу текшерүүнүн аягында келип чыккан каталардын жана кемчиликтердин ондолуп ондолбой жатканын дайыма байкоо жана керек болсо өзү көзөмөлдөп, уюмдун зыян тартуусуна дол бербөө мүмкүнчүлүгү бар. Мектеп директорунун текшерүүсү дайыма болгондуктан башка текшерүүлөргө караганда активдүү. Мугалим жана башка кызматкерлерге дайыма көз жүгүртүү менен чындыгы абалды биле алат. Чөйрөнү да жакшы билгендиктен текшерүүдөн келип чыккан кемчиликтерди ондой алат [5]. Мектеп директорунун эн негизги милдети билим берүү лидери болгон кадрларды баалоо болуп саналат. Мектеп директору билим берүүдөгү лидер катары класстагы окутуу процессине катышып, ага тез тез көз жүгүртүп турушу керек. Мындай учурда мектеп директору официалдуу эмес түрдө кайсы бир убактарда сабактарга кирип окутуу процессине көзөмөлдөй алат. Мындай текшерүүнүн максаты окутууну жакшыртуу. Мектеп директорлорунун текшерүү милдеттери менен бирге эле алар окуу программаларын жана мугалимдерди текшерүүсү абзел. Мектеп директорлору мугалимдерди ишин жакшыртуу жана өркүндөтүүсү керек. Мектеп директору мугалимди өтө жакындан таанып билген жана мугалимдердин оюн пикирлерин, максатын жана үмүтүн өтө жакшы билген адам. Ошондуктан мектеп башчысы ар бир мугалимдин талантын өстүрүүгө аны ийгиликке жеткирүүгө жардамчы боло алат.

Мектеп директорлорунун текшерүү иштери менен байланышкан башка маселелер. Таймаз мектеп директорлорунун милдеттерин, кадрлар бөлүмү, окуучулар(студенттик)бөлүмү, окутуу иштери жана башкаруу иштери деп беш бөлүмгө бөлүп караган. Ал кадрлар бөлүмүнө кадрлардын муктаждыктарын аныктоо, кызматкерди ишке алуу, иштетүү, орун алмаштыруу, аларды жетилтүү, өнүктүрүү, баалоо, текшерүү, иштен жогорулатуу, аттестациялоо жана тартипке салуу иш аракеттерин жайгаштырган [6].

Жогоруда байкалгандай, Таймаздын кадрлар бөлүмүнө тиешелүү тизмекте кадрларды жетилтүү, өстүрүү, баалоо жана текшерүү сыяктуу иштер орун алган. Ошондуктан, текшерүү туурасындагы маанилүү маселелердин бири мектеп директорунун мекеменин кадрларын жетиштирүүсү. Заманбап мектеп директорлорунун милдеттери менен жоопкерчиликтеринде программа түзүү, жөндөмдөрдү баалоо, окуу жана окутуу процесстери сыяктуу милдеттер орун алат. Буларды ишке ашыруу үчүн эн алгач иштегендердин жөндөмдөрүн аныктоо керек. Мындай учур, мугалимдердин билими, жөндөмдөрү жана дареметин так аныктоо жана дагы ийгиликтерге умтулуусун камсыздоо үчүн зарыл. Айрыкча, мугалимдеги жанылыш билим, жөндөм, мүнөзүн өзгөртүү үчүн бул абал такталышы керек.

Мектеп башкаруучулары мугалимдин жөндөмдөрүн адилеттүү түрдө баалоо менен керек учурда

алардын өнүктүрө турган иш аракеттерди жасалышы зарыл. Мындай учурда эн алгач мугалимдердин эффективдүү окутуусу үчүн жетиштүү билимге ээ болуп болбогондугун аныкташы керек. Андан кийин мугалимдин билимин жана жөндөмдөрүн канчалык таасирдүү бере алаарын тактоосу абзел. Мектеп директорлору мында жогорудагы иш аракеттерди ишке ашыруу үчүн убактысынын көпчүлүгүн бул иш аракеттерге арнайт. Мектеп директорлору убактысынын көпчүлүгүн билим берүү тарбиялоо иштерине, кадрлар иштерине, окуучу иштерине, башкаруучулук жана мектептин чөйрөсүндөгү иштерге бөлөт.

Түрк билим берүү системасында мектеп директорлорунун текшерүү милдеттери туурасындагы мыйзамдар. Түрк билим берүү системаысындагы текшерүүнү жүргүзө тургандар жалгыз гана инспекторлор эмес. Мектеп башчылары да текшерүүнү жүргүзүшөт. Бул маселе туурасында 25212 каттоо номериндеги башталгыч билим берүү мекемелерин башкаруу 60 –беренеде мектеп директорунун милдеттери, укуктары жана жоопкерчиликтери берилген. 60- берене боюнча башталгыч билим берүү, демократиялык билим - окутуу чөйрөсүндө башка кызматкерлер менен бирге эле башкарылууда. Мектеп директору, мугалимге караганда мыйзам, устав, жетекчилик, көрсөтмө, программа жана буйруктарга ылайык милдетини аткарууга, мектепти башкарууга жана текшерүүгө укуктуу. Директор мекеменин максаттарына ылайык башкырылышына, бааланышына жана өркүндөп өсүшүнө жооп берет. Мектеп директору иш учурунда жогоруда берилген башка милдеттерди да алат [7]. Айрыкча 2508 каттоо номериндеги Билдирүүлөр журналында жарыяланган “Башталгыч билим берүү мекемелеринин директорлорунун милдеттери аныктамалардагы Билим берүү министрлиги” мектеп директорунун милдетинин аныктамасы жана жоопкерчилик тизмеги орун алган [8]. Бул текстте мектеп директорунун милдеттери төмөндөкүчө аныкталат:

а) Билим берүү жана окутуу менен башкаруунун өндүрүмдүүлүгүн жогорулатуу, билим сапатын көтөрүү жана булардын дайыма өнүгүүсүн камсыздоо үчүн зарыл болгон изилдөөлөрдү жүргүзүү, изилдөөлөрдүн негизинде өнүктүрүү проекттерин даярдап жетекчиликке сунуштоо, кабыл алынган проекттерди ишке ашыруу жана жыйынтыктарга баа берүү. Мектепти өркүндөтүү максаттарын берген стратегиялык пландарды даярдоо жана анын негизинде мектепти өркүндөтүү планын даярдап, аны ишке ашыруусун камсыздоо:

б) мектепте окуган индивид жана окуган уюм философиясыны жайгаштыруучу чараларды көрүү.

в) мугалимдердин кесиптик жактан өркүндөтүүгө өбөлгө болуп, аларгы шарт түзүү. Мугалимдердин сабактарын жана иш аракеттерин жыл бою жакындан көзөмөлдөө.

г) Кадрдын жөндөмдөрүн дайыма көзөмөлдөө менен баа берип, өнүмдүүлүгүнүн азайган болсо анын себептерин иликтөө, кызматкердин жөндөмүн эске алып иштетүү, аларга жол көрсөтүү, иште аны жетилтүүгө умтулуу жана кызматтан жогорулашына жардамчы болуу.

д) Мектептеги кызматкердин ар кандай абалдагы окутуу муктаждыктарын аныктоо жана бул аныкталгандардын негизинде кадрлардын өсүп жетилүүсүнө керектүү иш аракеттерди жасоо. Жогорудагы мыйзамдардагыдай эле мектеп директорлору текшерүүгө жана баалоого салым кошушу керек. Мектеп директорлорунун текшерүү иш аракеттеринин маанисини жогорулашына жалгыз гана мыйзамдык тексттер эмес, ошол эле учурда инспектордун мектеп жана мугалимдин ийгилигине тиешеси бар.

Мектеп директорлору мугалимдердин иш аракеттерин жакындан көзөмөлдөп, окуу жылында жок дегенде эки жолу сабагына кирип, мугалимге керек болгон маселелерде көмөкчү болушу жана мугалимдин кесиптик жактан жетилишине салым кошушу керек. Бирок мектеп директорлору бул милдетин толук аткарбай жатышат.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. Başar, H. Öğretmenlerin değerlendirilmesi. Pegem Yayıncılık. Ankara: (1988). s.17
2. Bursalıoğlu, Z. Eğitim yöneticisinin davranış etkenleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını. Ankara. (1980). s. 58.
3. Dumrul, N. S. İlkokul Müdürlerinin Denetim Yetki ve Yeterlikleri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (1986).s.56
4. Has, E. İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Mesleki Uygulamalarını
5. Geliştirmelerinde Teftişin Rolü. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. (1998).s.66
6. MEB . Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Okulları Müdürlüğü Görev Tanımı.

Tebliğler Dergisi. Sayı: 2508, Tarih: Ocak 2000.

7.MEB. İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi:27.08.2003. Sayısı: 25212.

8.Sağlamer, E. Eğitimde teftiş ve teknikleri. Ankara: Kadioğlu Matbaası. (1985). s.115

9.Taymaz, A. H. Okul yönetimi. Ankara: Pegem A Yayıncılık. (2000). s.96.